DE NAVORSCHER.

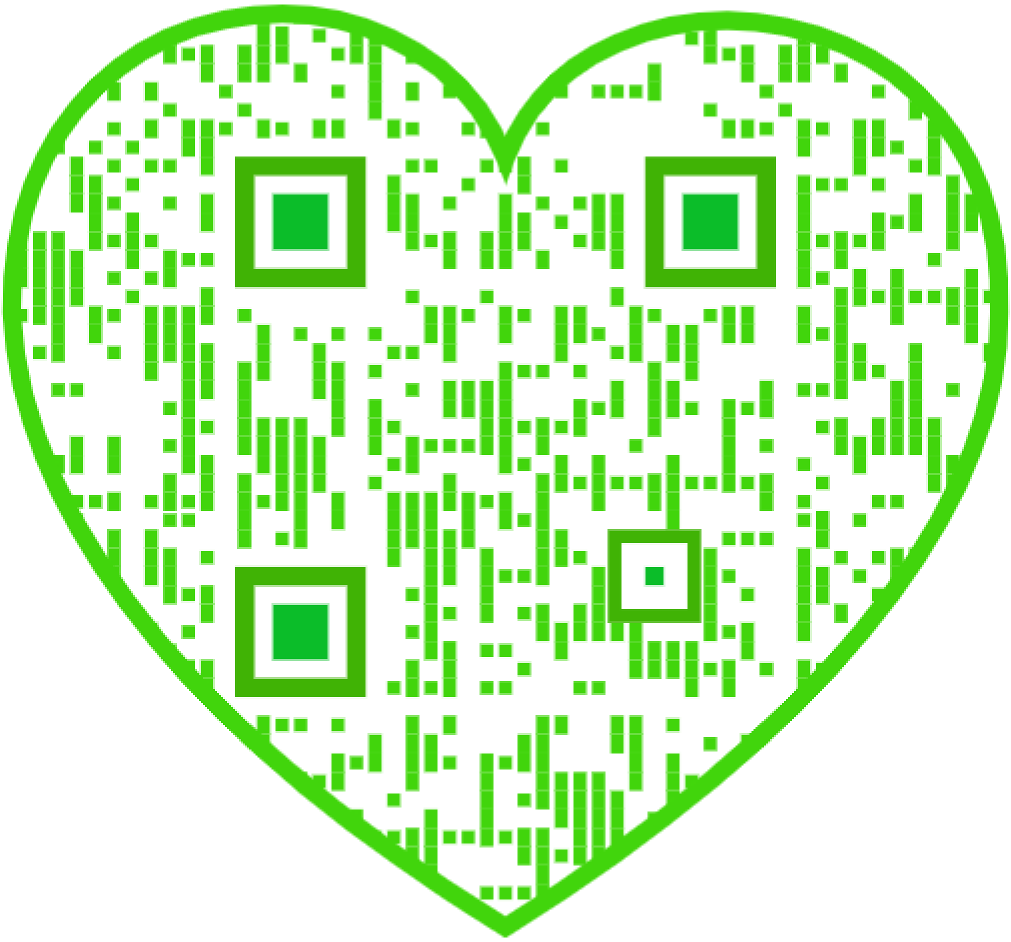

De Navorscher.

EEN MIDDEL
TOT GEDACHTENWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER,

TUSSCHEN ALLEN DIE IETS WETEN,
IETS TE VRAGEN HEBBEN, OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

ONDER BESTUUR VAN

P. LEENDERTZ, Wz.

EEN EN TWINTIGSTE JAARGANG.

NIEUWE SERIE.

Vierde Jaargang.

Te AMSTERDAM, bij J. C. LOMAN Jr.
1871.

GESCHIEDENIS.

Zingen op St. Maarten. (XX. bl. 227, 444.) Op de vraag van den heer C. Honigh, te Koog aan de Zaan, om zoogenoemde St. Maartensliedjes, diene het volgende.

Te Leeuwarden zingt men op en omstreeks St. Maartens dag·

Rood, rood rokje
Sunte-Ma$_{r}$tens [1]) stokje.
Sunte-Ma$_{r}$ten is so koud,
Geef 'm 'n turfke of 'n hout.

Dit is zeker slechts een fragment van een grooter en volledig St. Maartens lied, wat echter verloren en van het volk vergeten schijnt te zijn. St. Maartens feest is hier (te Leeuwarden) ook erg in verval; slechts in de achterbuurten en in de voorsteden (Vliet, enz.) ziet men nog omstreeks St. Maartens dag een troepje kleine jongens en meisjes met een endje kaars in een papieren zakje op een stok gebonden, van huis tot huis rondgaan en hoort men hen het boven vermelde liedje zingen.

Te Emden echter, een echt friesch-nederduitsche stad, waar nog zoo menig opschrift aan de huizen, zoo menig gebruik en gewoonte, ja de geheele spraak en het geheele voorkomen des volks, zoo duidelijk den tijd herinnert, dat deze stad in zeer naauwe betrekking met de Nederlanden stond, wordt het St. Maartens feest nog jaarlijks door de lieve jeugd in vollen luister gevierd. De jongens loopen dan met rommelpotten en de meisjes met de kaarsen in een papieren zak op een stok. Die papieren zakken, soms met uitgeknipte prentjes versierd, worden tegenwoordig door de kinderen der rijkere lui wel eens verwisseld met

[1]) Deze kleine en lager gedrukte r in Ma$_{r}$ten niet uitspreken, maar wel laten hooren.

bonte papieren lantaarns, zoogenoemde chineesche illuminatie-ballons. Zoo gaan zij in optogt van huis tot huis, en zingen daarbij:

Kip kap keugel
Sunder-Martens veugel
Woel so wiit flegen
Al euver den Riin
Hei je Sunder-Martens veugel niet sien?
Sunder-Martens geuse [1])
Sunt ook gaar to beuse
Biten de olle wive
De titten van den live,
Braden se op 'n reuster,
Smekken as 'n keuster.
D'r flogen twee robiintjes [2]) na 't papenhoes to,
Dat papenhoes weer d'r versloten,
De himmel stoen speerwiid open.
As Josef oet de schole kwam,
He har d'r geen botter
He har d'r geen brood,
He lee siin kop in Marye heur schoot.
Marye dee har d'r 'n goerrel an,
Daar hongen wol doesent klokjes an.
De klokjes foengen an to pingeln,
Leeve engeltjes foengen an to singen,
Van hier an, van daar an,
Boven woont de rike man,
Dee oens waal wat geven kan,
Rike man to pere; [3])

---

[1]) Geuse, van 't friesche en engelsche *goos* = gans.

[2]) Robiintje, de emder naam voor het kneutje of de hennepvink, (*fringilla cannabina* of beter: *cannabina linota*) een vogeltje dat ook te Groningen robiintien, te Leeuwarden robiintsje en te Utrecht robijntje genoemd wordt.

[3]) To pere = te paard. St. Maarten was een ruiter; hij zat ook te paard toen hij zijne menschlievende daad verrigtte; ook wordt hij gewoonlijk te paard zittende, afgebeeld.

Oense leeve Heere
Dee let wassen
Good koorn oen good flassen,
Good koorn oen good liinsaad,
Frooke, [1]) is dat geen good hoesgeraad?

Of ook wel:

Kip kap keugel,
Sunder-Martens veugel,
Sunder-Marten dikkeboek
Stekt siin eers to 't fenster oet.
Hier woont 'n rike man,
Dee veul geven kan.
Veul kan he geven,
Lank sal he leven;
Wen he koemt to starven
De hemel sal he arven.
God sal 'm lonen
Mit hondert-doesend kronen,
Mit hondert-doesend klokjes dran.
Daar koemt Sunder-Marten an.

In andere streken van Oostfriesland zingt men het St. Maartens lied aldus:

Heite Sunte-Marten,
De kalver sunt so darten,
De koojen hebben horens,
Klokken hebben de torens.
De tuteretuut,
Dat leed is oet.
Oen dee dat leed wat wider kan,
Dee sing verdan:
Spiker, boor oen kniiptang
Is dat nich 'n luutjen mooien sang?

---

[1]) Frooke = vrouwtje.

Ja-e, Nee-e,
Schipper van Ariken
Let siin seiel striken,
Let siin seiel up den top.
Geef mi wat in miin rommelpot,
'n Oortje of 'n appel,
Laat mi nich to lange staan,
Ik moet nog 'n huuske wider gaan.
Kip, kap, keugel,
Sunder-Martens veugel,
Sunder-Marten dikkeboek,
Stekt siin eers to 't fenster oet.
Reepe, reepe wegge,
Dust 't siin vader nich seggen,
Dust 't siin moder nich klagen,
Kreeg 'n poekel vol slagen.

Mocht de heer Honigh meer zulke kinderliedjes uit Leeuwarden en uit Emden verlangen, ik zal ze volgaarne voor hem opschrijven en in dit tijdschrift doen plaatsen, zoo de redacteur dit toestaat.

Leeuwarden. JOHAN WINKLER.

Dirk Marcusz. de Ruyter. (Vgl. XX. bl. 337.) Aangaande dezen meer door zonderlingheid bekenden dan juist wel »beruchten" man vindt men het eene en andere bij van Spaan, Beschrijving van Rotterdam, bl. 169—172, v. d. Aa, Aardr. Woordenb. dl. VI, bl. 631 en misschien elders. De laatstgenoemde verhaalt, dat »Dirk Marcusz. de Ruyter uit Westphalen naakt en bloot te Kralingen aangekomen, zich bij eenen bakker voor knecht verhuurde. Bij dien baas eenigen tijd geweest zijnde, ging hij een reisje naar zijn vaderland doen, van waar hij eenige zijner landslieden medebragt; voor teerkost nam hij naar zijn huis een roggenbrood met krenten mede, alsmede eenige gekookte erwten. Teruggekomen zijnde ging hij bij den eenen en anderen boerenbakker werken; gebeurde het, dat hij geene vaste plaats had, dan sliep hij des nachts aan den weg, en tegen dat hij weder kwam wer-

ken blies hij op een trompet. Zijne spijs bestond in middenriffen, levers, longen en pensen van slagtbeesten; zijne kleeding was sergie of baai, op zijnen hoed droeg hij eene zilveren gesp; alle verspillingen, die hij deed, waren in rottingen, deze had hij verscheidene, en onderscheidene beslagen, zoo met zilver, koper of blik, als tin, ijzer of staal; bij zijn sterven wilde hij noch predikant, noch pastoor bij zich hebben, maar vermits hij eenig ongenoegen tegen zijne familie had opgevat, maakte hij alles, wat hij door zijne sobere levenswijze had vergaderd, aan de kerk van Kralingen, onder beding, dat na zijnen dood daarvoor gemaakt moesten worden twee zilveren bekers en twee dergelijke schotels ten gebruike bij de bediening van het H. Avondmaal, alsmede een zilveren doopbekken, een koperen lessenaar [voor den voorlezer?] en een dergelijke voor den predikstoel. Het bord, waarop de wet geschilderd was, moest met vergulde letteren beschilderd worden; verder moest, uit zijne goederen, bekostigd worden een kerkglas, beschilderd met zijn wapen, zijnde twee bakkers broodpalen, met vergulde brooden, en daaronder zijnen naam, met alle welke sieraden de kerk ook nog pronkte toen zij [1844] afgebroken werd. Hij begeerde verder, dat de dragers van zijn lijk niet alleen beloond moesten worden, maar dat ieder hunner, tot eene gedachtenis, moest hebben eene zijner rottingen; verders dat al de kinderen van Kralingen, bij die gelegenheid, zoetemelk met wittebrood moesten eten."

Dat »wapen" zal wel een zelf gekozen devies geweest zijn. Eene »armoirie parlante" hadde zeker eenen ruiter voorgesteld.

't Is misschien niet onaardig, in den Navorscher eens te vragen naar meer zulke zonderlingen; tot de allerbekendste behooren Jacob Graswinckel en Johan Hartigveldt.

H. M. C. VAN OOSTERZEE.

[Onze medewerker Frederiks verwijst den vrager naar dezelfde schrijvers en den Tegenw. Staat der Ver. Ned. VII. 21].

Huwelijk van Dudley Carleton Van Wijn, in zijne Naleezingen op Wagenaar II, 15, zegt niet te weten of het huwelijk van C. met Barbara Duyck reeds in 1622 voltrokken was, en of hij in dat jaar eene andere vrouw had. Indien hiermede de vraag be-

slist wordt, of het Barbara Duyck was, die de eer had door de gemalin van Ernst Casimir »gesouffletteerd" te worden, kan de volgende aanteekening dienen, genomen uit het trouwboek der Groote kerk te 's Gravenhage. Den 27sten april 1625 werd afkondiging gedaan van J^{r}. Dudley Karleton griffier extra ordinair van den Secreten Raedt van der Con^{e} Majesteyt van Groot-Bretagne, jonckman met joffr. Barbara Duyck wed. van wijlen Jonck. Nicolaes Frogmorton.

Hetgeen wel opmerking verdient is, dat hetzelfde register, beginnende met 1624, en waarbij dus aan geen vroeger jaar te denken is, opgeeft dat den 22sten october 1624 aangeteekend zijn Joncheer Nicolaes Frochmorton uyt Engelant met Jonfr. Barbara Duyck. Daar bovendien haar grafteeken vermeldt, dat B. D. den 2^{den} julij 1628 op 24 jarigen leeftijd overleed, (cf. de Riemer 295) omvatten hare beide huwelijken en haar sterfdag, een tijdvak van naauwelijks vier jaar.

's Gravenhage. FREDERIKS.

Mr. H. van Royen. (Vgl. XIV. bl. 44; XX. bl. 164, 393). De heer van Royen is nimmer *gewoon* lid van den raad van state geweest. Hij werd in 1831 geroepen om in rang en anciënniteit zitting te nemen, en in dat collegie met de overige leden alle de werkzaamheden te verrigten en op alles te adviseren *wat door de gewone leden werd behandeld.* Deze roeping werd in 1843 ingetrokken. O.

Volksspelen. In 't belangrijke werk van J. ter Gouw: De volksvermaken, komt, blz. 324, het volgende voor: »In de 15e eeuw.... werden de houten ballen, om ze zwaarder te maken, ingeboord en met lood gevuld. Zulke looden overblijfsels van ballen, waar het hout geheel van verteerd is, zijn op verschillende plaatsen in Friesland opgedolven en worden in de verzameling van 't Friesche genootschap bewaard." Het heugt mij nog levendig, hoe in 't begin dezer eeuw, in 't zoogenoemde graafschap Zutfen of den Achterhoek, zoodanige met lood gevulde ballen, *klooten* genoemd, des winters door de groote jongens werden gehanteerd, en daarmede menige wedstrijd plaats vond; — thans in onbruik.

Een ander spel, meermalen door mij medegespeeld, vermeldt ter Gouw — tot dus ver — niet. Het werd op straat of buiten gespeeld met 5—8 of meer persoontjes van beide geslachten. Elk zocht, aan deur of venster, een ijzer met de hand aan te raken, terwijl men op een wenk van zijn buur gedurig van standplaats verwisselde, waarvan hij die geen ijzer had, en voor *ketje* speelde, vlug gebruik wist te maken, om er een te bereiken dat vakant was. Onder dit heen en weêr loopen, hoorde men gestadig het liedje galmen: »Ketje de keizer! Ik heb geen ijzer, Ik moet nog een ijzer koopen!" Had het spel in een bongerd (boomgaard) plaats, dan zocht zich elk medespeler een boom uit; onder 't zingen van: Ketje mijn oom! Ik heb geen boom, enz. Gelijk bij vele andere spelen, en in zoo vele spreekwoorden, openbaart zich ook hier de rijmlust van 't nederlandsche volk.

J. C. K.

VRAGEN.

Classicale acta van Tholen. Caleshoek. Winoxberge. In het oudste actaboek der voormalige classis van Tholen en Bergen-op-Zoom, beginnende met 4 april 1584 en eindigende met 30 october 1608, staat het volgende genoteerd: »In de vergadering van 12 febr. 1586 verzocht Thomas Rageboom [pred. te Poortvliet] 25 rijnsche guldens, bij de kerke van Caleshoek verschoten, tot onderhoud van voorss. Rageboom in de studie te Winoxberge, ten huize van Jacobus Baselius de oude, alsdoen pred. aldaar."

Men vraagt: 1° Welke kerkelijke gemeente wordt hier bedoeld met die van Caleshoek? 2° Is Jacobus Baselius de oude werkelijk predikant geweest te Winoxberge?

NB. Bij Janssen, Kerkherv. in Vlaanderen, dl. I, bl. 461, wordt hij althans daar niet vermeld.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Hermes of Remeus Pot. Deze was sedert 4 januarij 1580 pred. op het oude Zaamslag, van waar hij, door de verraderlijke overgaaf aan Parma op 30 oct. 1583, de vlugt moest nemen.

Te Water in zijne Reform. van Zeel., bl. 311, vermeldt, dat hij nog in 1583 pred. te Romerswaal geworden is; maar voegt er — ongetwijfeld verkeerd — bij, dat hij in 't zelfde jaar aldaar door een ander vervangen zou zijn. In het oudste actaboek der voorm. class. van Tholen en Bergen-op-Zoom — onder welke classis Romerswaal toen nog ressorteerde — staat toch duidelijk, dat de classic. vergadering van 3 dec. 1585 gehouden werd te Romerswaal, ten huize van den predikant Hermes Pot.

Wie zou mij nopens dien predikant nadere aanwijzing kunnen doen?

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

OUDHEID- MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Vuurhaardsteenen, baksteenen met relief-figuren van schoorsteenmantels, (XX, bl. 23, 319.) Al is de vraag van E. v. Z. omtrent de gebakken steenen met opgewerkte figuren reeds door den heer J. H. van Dale beantwoord, zoo wil ik nog iets hierover in het midden brengen, want zoo langzamerhand is het getal van zulke gefigureerde baksteenen, die hier en daar voor den dag kwamen en beschreven zijn, toegenomen.

De te Sluis gevonden steenen behooren tot de medaillon-steenen, waarvan de voorzijde in ruiten afgedeeld is door gefigureerde lijnen en in welker twee geheele ruiten dan een mans- of vrouwenbuste staat, terwijl de overige gedeelten door rozetten zijn bedekt, alsook tot de wapensteenen; van beide soorten heeft dr. C. Leemans er eenige zeer uitvoerig beschreven in de Bijdragen van Nijhoff IV. 1—29, 282—294, waarheen de heer de Wind verwijst in het Archief van het Zeeuwsch Genootschap I. 11—20, waar hij de gefigureerde metselsteenen beschrijft, die in de verzameling van genoemd Genootschap bewaard worden; zie Catalogus der Oud- en zeldzaamheden in het Kabinet van het Z. Gen. door F. Nagtglas, conservator, 1869, bl. 8, n°. 36, waar zij alle 33 kortelijk zijn omschreven. Op den Tentoonstelling van Zeeuwsche oud- en merkwaardigheden in 1870 zijn zij te zien ge-

weest, zie n°. 8 van den Catalogus. Als n°. 357 van denzelfden Catalogus komen op die tentoonstelling voor 2 baksteenen van 1602, waarop in verheven beeldwerk twee krijgsknechten den vijand vervolgende, terwijl op de andere (want dit blijkt uit de opgaaf van den heer van Dale, maar niet uit den catalogus) 2 leeuwen, elk in een ruit staan. Verder vindt men onder n°. 359 nog de 13 roodaarden baksteenen met verheven beeldwerk, afkomstig van de oude schouw in de nieuwe woning van den heer J. Schausman te Sluis, waarvan de uitvoerige beschrijving door den heer van Dale dl. XX bl. 319 van dit tijdschrift te lezen staat. Ik vergun mij overigens eene aanmerking tegen de uitdrukking van »roodaarden baksteen", in het artikel van den heer van Dale en in den catalogus voorkomende, waar onder n°. 360 vermeld wordt een »roodaarden schoorsteenbekleeding met verheven beeldwerk behoorende aan J. E. Roy te Sluis." Het is immers geen roodaard, waarmede de huismoeders het roodkoper laten onderhouden, waarvan die steenen zijn gemaakt, het zijn gewone steenen van klei gevormd en door het bakken rood geworden.

In het »Verslag van de Commissie van Bestuur van het Museum van Oudheden in Drenthe over 1868," dat mij dezer dagen in handen kwam, is op bl. 3 vermeld. „Een fraai bewerkte gebakken (gevel?)steen, beschadigd." Ik verwijs tot nadere beschrijving van dezen steen. die ook wel van een schoorsteenmantel afkomstig kan zijn, naar de aangehaalde artikelen van de heeren Leemans en de Wind: welligt kan de commissie met behulp daarvan het voorwerp beter omschrijven. Tevens zou ik aan deze commissie willen vragen, of »de vorm van gebakken aarde, waarin een voorstelling uit het leven van Jezus zeer fraai is gesneden," op bl. 3 van het verslag over 1869 vermeld, soms gediend heeft voor het vervaardigen van zulke baksteenen. Onmogelijk is zoo iets niet, want reeds de Grieken hebben hunne huizen in Zuid-Italië b. v. versierd met terracotta-reliefs, dat is platen van 5 palm breed en 2.5 palm hoog, 4 duim dik, waarop b. v. de daden van Hercules afgebeeld waren ; en nu zag ik indertijd in het Museum van den markies Campana te Rome (die voor de gelden van de bank van leening zich een kostbare verzameling van oudheden had verworven, welke later verkocht is,

en waarvan een gedeelte met deze terracotta's is opgenomen in het Musée Napoleon III in de Louvre) bij een menigte van dergelijke platen ook een vorm van gebakken aarde, welke gediend had tot het vervaardigen van zulk een platten steen met verheven beeldwerk.

Ook in het Museum van Oudheden van het Prov. Utrechtsch Genootschap zijn in het vorige jaar twee metselsteenen van deze soort opgenomen, blijkens het verslag van dr. Hulsebos, bl. 32 van het »Verslag van het verhandelde in de vergadering van 28 juni 1870." De eene versierd met twee medaillons, naar ik gis in lijstwerk, een mans- en een vrouwenbuste, zou vergeleken moeten worden met n. 29 op bl. 17 bij Leemans. De andere heeft de voorstelling van een gekroond vorst op een troon, met een in een lelie uitloopenden schepter in de rechterhand, en een gekroonde vrouw voor hem geknield, waarachter twee geknielde vrouwen even als twee baardelooze mannen naast den vorst staan; dit tafreel uit de geschiedenis van Ahasveros en Esther verdient vergeleken te worden met n^0. 15 op bl. 12 bij Leemans, en met den steen, welke in den Letterbode van 1822. dl. II, bl. 141 is beschreven, want op laatstgenoemden is Susanna afgebeeld met twee bejaarde beschuldigers voor een persoon op een regterstoel. De geschienis van Susanna is namelijk ook op dergelijke steenen voor schoorsteenmantels afgebeeld. In den Letterbode van 1848 dl. I, bl. 3, toonde dr. Janssen dit aan, waar hij zulk een steen, waarop de steeniging van Susanna is afgebeeld, opheldert: dit stuk was namelijk in den Overijsselschen Almanak voor 1848 bl. 241 als een romeinsche oudheid beschreven; zijne verwijzingen naar v. Wijns Huisz. Leven I. 523, 616, den Gids I. 45, de Bast, Recueil des Antiq. Rom. etc. kunnen de lezers van den Navorscher verder op den weg helpen.

Ik maak van deze gelegenheid gebruik om nog 7 andere baksteenen met relief bekend te maken: vooreerst een paar in mijne familie bewaard, afkomstig van een pyramidaalvormig gemetselden schoorsteen in een huis achter de Pieterskerk te Leiden, dat behoord heeft aan de bezittingen van het huis van Lokhorst. Die schoorsteen was geheel gemetseld van steenen, waarop in schuin lijstwerk rozetten en in de twee geheele ruiten twee gekroonde

tegen elkander gewende bustes, waarbij het jaartal 1562. Of deze vorstenhoofden soms Karel V. en Philips II. moeten voorstellen, zooals de heer Leemans onder n°. 38 er een beschrijft, weet ik niet, doch acht het waarschijnlijk. Op de door dien heer beschreven steenen komen overigens ook voor de jaren 1581, 1531, 1592.

De andere door mij bedoelde vond ik op de bibliotheek van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde bewaard, maar naar mijne bescheiden meening misplaatst. Op 2 daarvan is de evangelist Marcus voorgesteld, doch met eene kleine afwijking, met den leeuw en opengesperden muil, n°. 10, bl. 8 bij Leemans. Op den derden is de evangelist Johannes met den klapwiekenden arend afgebeeld, n°. 11 aldaar. Op den vierden prijken twee medaillons, die overeenkomst hebben met die van het leidsche huis, of wel met n°. 38 a bl. 289 van Leemans. De voorstelling op den vijfden steen vond ik nergens terug; twee achter elkaar geknielde ridders prijken midden op dien steen, het gedeelte daarachter is afgebroken, terwijl op het beschadigde voorgedeelte een man in staande houding met opgeheven armen te herkennen is, alsof deze met het getrokken zwaard den voorsten het hoofd zal afhakken. Verder vond ik nog bij deze vierkante steenen een halfronden steen van 36 duim breed, 18 hoog, 8 dik, gelijk aan dien van den heer van Dam van Brakel op bl. 284 door den heer Leemans beschreven; daarop prijkt een wapenschild met een arend en de spreuk: Plus Oultre, gehouden door twee griffioenen.

De steen met den schrijvenden evangelist doet mij denken aan een dergelijken zwitserschen baksteen, die gevonden is in het puin van een der sloten, welke Berthold V van Zähringen († 1218), wiens standbeeld naast de hoofdkerk te Bern staat,) heeft verwoest; ik heb van dien gedeeltelijk beschadigden steen een afdruk van papier voor mij liggen, en zal dien hier beschrijven met het verzoek om inlichting: misschien is aan sommige lezers nog wel iets meer bekend van dezen aard. Aan den rechterkant zit een monnik in een monnikspij op een middeleeuwschen stoel, die met beide handen wijst naar een tafeltje, dat voor hem staat, zoo als wij ze in middeleeuwsche handschriften afgebeeld vinden; op dit tafeltje ligt of eigenlijk staat een vierkant blad of plank, waarop duidelijk de gothische letters 𝔄. 𝔟. 𝔠. 𝔡. Op dit blad houdt degeen,

die tegenover den monnik zit, de linkerhand, terwijl de regterhand er bij hangt en de beide beenen op den grond staan; doch meer dan de uiteinden van deze ledematen is niet meer over, genoeg evenwel om daaruit op te maken dat het geen mensch is, al schijnt die gekleed te zijn, maar wel dat het klaauwen zijn van den duivel. Wij hebben dus hier te doen met een van de vele middeleeuwsche snakerijen, en wel de voorstelling van een monnik die het abc hoort van den duivel. Verder staan nog eenige letters op dit gedeelte van den steen, te weten R. heR. en daaronder ORIS. Nu is de vraag, wat schuilt daarachter? Men giste iets als *liber heresiae doctoris*, doch ik zie daarin eerder *liber* of liever nog *pater herroris* voor *erroris*, dat is de duivel is de vader van elke dwaling; bovendien is de adspiratie minder vreemd, want in het kanton Bern spreken de Zwitsers nog heden ten dage met sterke adspiraties. Wie kent meer dergelijke steenen?

Leiden. W. N. DU RIEU.

Indische gulden enz. (XIX, bl. 247; vgl. bl. 444, 602; XX bl. 170). Kan H. S. mij ook een muntkabinet of bijzonder persoon aanwijzen, die in het bezit is van eenen indischen halven gulden van 1827 en een kwart gulden van 1836? Ik doe deze vraag, omdat die munten mij nooit zijn voorgekomen, Verkade noch eenige andere mij bekende schrijver ze ook niet vermeldt en ik toch gaarne de zekerheid wenschte te hebben, dat zij werkelijk geslagen zijn. Overigens vermoed ik, dat de vermelding van een indischen kwart gulden van 1836 eene schrijf- of drukfout is en 1834 zal moeten wezen, van welk jaar er nog eenige in omloop zijn.

Batavia. J. S. VAN COEVORDEN.

Penningplaat enz. (XX, blz. 24, vgl. bl. 171). De door mij naar aanleiding van Nav. XIX blz. 188 beschreven penning is op de vlakke plaat ingesneden. Dat het graveren van dergelijke penningplaten eene in Indië bekende zaak is en er vele aan binnenlandsche vorsten ten geschenke zijn gegeven, vermeen ik te mogen betwijfelen.

Gedurende mijn zesendertigjarig verblijf in verschillende resi-

dentiën op Java en de buitenbezittingen, ben ik zeer dikwijls en met vele inlandsche vorsten en grooten in aanraking geweest; maar bij geen hunner, noch bij iemand anders, heb ik ooit zulk een penning aangetroffen en de door mij vermelde is de eenigste dien ik tot nu toe in Indië heb gezien.

Hetgeen de door den heer Kramm bedoelde familie hem te dezen opzigte heeft medegedeeld, zal dus wel op eene dwaling berusten of heeft welligt betrekking op Britsch Indië.

Batavia. J. S. VAN COEVORDEN.

Koperen penning. (XX, bl. 555). Bij nadere beschouwing van den penning, is het randschrift op de keerzijde, niet *portit,* maar *Gallia fortit* of *fortib.*

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Medaille, genootschap O. G. L. (XIX, blz. 339). Terwijl wij de vraag herhalen, omtrent deze kleine zilveren gegraveerde medaille, als draagpenning, naar aanleiding der vereering van eene zoodanige aan G. W. Betman, (in leven onderwijzer te Amsterdam), toen hij op 1 januarij 1830 het vierjarig bestuur als secretaris van O. G. L. had waargenomen, kunnen wij er thans bijvoegen, dat dit penningjen ook voorkomt in den Catalogus van het Penning- en Muntkab. van wijlen H. C. Schetsberg, Amst. bij G. Th. Bom, 1857, n°. 1409, als *Prijspenning van het letterlievend genootschap O. G. L. te Amsterdam.* Hierdoor wordt onze gissing bevestigd, dat de medaille thuis behoort te Amsterdam; het blijft echter onopgelost, wat de letters O. G. L. beteekenen; wij vermoeden, dat het een dergelijk genootschap zal geweest zijn, of nog is, als het kunst- en letterlievend genootschap V. W. te Amsterdam. Kan iemand daaromtrent nadere inlichting geven?

Amsterdam. JO. DE VRIES J[ZN].

Medaille op 't volbouwde Stadhuis te Amsterdam met de Beurs. (XIX, bl. 126 en 329). Bij nader onderzoek is gebleken, dat juist het omgekeerde plaats heeft van hetgeen aanleiding gaf, om ons eerste artikel over deze medaille te retracteeren. Het exemplaar, laatstelijk door ons beschreven, als berustende in het penning-

kabinet van een voornaam liefhebber in Gelderland, dat *Munter* als den vervaardiger aanwijst, is, naar ons door een kenner is medegedeeld, bij vergelijking der beide stukken, gebleken te zijn nagemaakt, om conform te zijn aan van Loons afbeelding en beschrijving, en om, hierdoor te meer, den schijn van echtheid te hebben, terwijl integendeel het exemplaar met *Muller* als vervaardiger, en dus zonder de vergissing bij van Loon ingeslopen, *wel echt is.* Zoo blijft dan het gevoelen, door ons bl. 126 geuit, in den jaargang 1869, gehandhaafd, en trekken wij het geretracteerde aldaar bl. 329, wederom in.

Amsterdam. JO. DE VRIES J^ZN^.

Pro Libertate, Arte et Amicitia 1764. De medaille, hier bedoeld, is niet afgebeeld, noch beschreven in het Vervolg op van Loons penningwerk; zij is van zilver, ovaal en geheel gegraveerd, met een oog, als draagpenning; zoowel de voor- als keerzijde is omringd door eene slang, die zich in den staart bijt. De eene zijde bevat in zes regels het volgende opschrift: PRO LIBERTATE ARTE ET AMICITIA MDCCLXIV. De andere zijde vertoont eene zinnebeeldige voorstelling, op die woorden (*voor vrijheid, kunst en vriendschap*) toepasselijk. Bovenaan twee, ter wederzijde uit eene wolk uitgestrekte, handen, die, te zamen gevouwen, eene speer, waarop de *vrijheidshoed* is geplaatst, omvatten, boven een versierd altaar, met de attributen der beeldende *kunsten,* een palet met penseelen, passer, driehoek, hamer en teekenblad, zinnebeelden der schilder- bouw- beeldhouw- en teekenkunst en een beker in 't midden, als aanduiding van de *vriendschap.* Het altaar vertoont de letters: P: S: A et A. Dat de laatste letters op *Arte et Amicitia* terugslaan, is duidelijk; maar moeielijker is de verklaring der beteekenis van P. S., waarvoor men, in verband met de andere inscriptie, zou willen lezen: P. L. (*pro libertate*). Om P. S. te vertalen met: *Populo Sacrum* dunkt ons te oneigenaardig. Dat echter de letter *S. sacrum* zou kunnen beteekenen, in verband met beide slangenronden, is mogelijk, als men aan het feestgetijde van eenig kunstgenootschap denkt. Het kan ook gelden voor *Pro salute.* Er heeft wel sedert onheugelijke jaren bestaan, en er bestaat nog, te Amsterdam, een zoogenaamd »Kunstgezelschap" onder de zinspreuk:

Arte et Amicitia, maar zonder: *Pro libertate.* Men brengt met dat Genootschap eene zeer fraaie en geestige gekleurde teekening van C. Troost in verband, berustende in het museum: Fodor. Hoe het zij, noodigen wij anderen, vooral penningkundigen en verzamelaars van medailles, uit, de uitlegging dezer medaille te gissen, en haar in dit tijdschrift aan de hand te geven.

Amsterdam. JO. DE VRIES J[ZN].

Medaille van 1810 met J. D. Er bestaan medailles a° 1810 op het huwelijk van Napoleon met Marie Louise, op de keerzijde in trekletters *J. D.* Weet iemand de beteekenis dier letters?

Amsterdam. JO. DE VRIES J[ZN].

St. Helena medaille. Zou ons iemand willen opgeven, in welk jaar deze door Napoleon III is ingesteld en toegekend, of ook in ons vaderland van wege den keizer uitgereikt?

Amsterdam. V.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Dr. J. van Vloten, Bloemlezing uit de nederlandsche prozaschrijvers der zeventiende eenw, voor hooger- en middelbaar onderwijs, en allen die in de Nederlandsche Letteren belang stellen. Naar tijds. orde gerangschikt en biografisch toegelicht. Arnhem, Is. An. Nijhoff en Zoon 1870, 620 blz. Op dezelfde wijze als de Bloemlezing uit de dichters der 17e, die wij eenige maanden geleden aankondigden, is deze ingerigt, ja zij maakt daar een geheel mede uit. Wat wij van die bloemlezing gezegd hebben geldt dus ook voor een groot deel van deze, en het zal niet noodig zijn dit te herhalen. Coornhart opent hier de rij, al valt zijn sterfjaar reeds voor den aanvang der 17e eeuw: want met hem vangt in de geschiedenis van de nederlandsche prozaliteratuur een nieuw tijdperk aan. Als dichter evenwel behoort hij nog geheel tot het tijdvak der rederijkers en met reden is daarom in de Bloemlezing

uit de dichters aan zijn werk geene plaats gegund. Hem volgen een veertigtal anderen. Dr. Nicolaas Heinsius en Jan Bapt. Wellekens, beide op de grens van de 18e eeuw, staan aan het einde. Niet alleen uit algemeen bekende werken vinden wij hier uittreksels, maar ook op minder bekende en toch belangrijke geschriften is acht geslagen. Ik noem slechts den, in alle mij bekende bloemlezingen vergetenen, en toch inderdaad merkwaardigen Zendbriefschrijver van Daniel Mostert. Slechts uit de preeken der 17e eeuw vinden wij hier niets. Toch hadden Trigland, de Brandts en enkele anderen, in dit opzigt goede bijdragen kunnen leveren. Het getal der schrijvers is hier kleiner dan in de Bloemlezing uit de dichters derzelfde eeuw. Vandaar dat uit de werken der meesten grootere proeven konden worden gegeven en de lezer dus in staat gesteld die schrijvers beter te leeren kennen. Enkelen zijn wat schraal bedacht. Uit den roman b. v. van Nic. Heinsius hadden wij wel iets meer gewenscht: want, in weerwil van al zijne gebreken, is het verre weg de beste roman uit dien tijd, en hoe zeer hij in den smaak viel blijkt uit het groote aantal uitgaven, en uit de blijspelen waartoe hij de stof heeft geleverd. — Dr. van Vloten meldt ons in de korte voorreden, dat hij met eene Bloemlezing uit de dichters en prozaschrijvers der 18e eeuw bezig is Wij verwachten dat deze niet minder belangrijk zal zijn dan die uit de schrijvers der 17e eeuw. De letterkunde der 18e eeuw is den meesten nog minder bekend dan die van hare voorgangster, en zij heeft even veel, misschien nog meer goeds voortgebragt, dat bijna geheel vergeten is.

BESTUUR.

Boekverkoopers, boekdrukkers en uitgevers in Nederland. (Vervolg van XX. bl.).

Leeuwen, Daniel van. *Werkz.* 1721.* *Aant.* Jacob von Stählin, Original anekdoten von Peter dem Grossen, Leipzig 1785, noemt S. 294 Daniel v. Leeuwen als den drukker des russischen Bijbels, 5 deelen in folio, dien de czaar 1721 in Amsterdam vervaardigen liet. — Isaak le Long Boekz. d. Ned. Bijbels) Amst. 1732) vermeldt bl. 828, wel den druk, maar niet den drukker. De parijsche boekhandelaar Tross beschrijft in zijn keurig met groote antique initialen gedrukten: Catalogue de Livres Anciens. Année

1870 n. II. p. 115 n. 851 een bij hem voorhanden exemplaar. Het Oude Testament geeft hij aan Amsterdam 1721, (zonder naam van drukker) 4 vol. in folio. Het Nieuwe Testament 's Gravenhage, Johannes van Duren, 1717, 2 tom. 1 vol. — En tout 6 tomes en 5 vol. gr. in fol. en stelt zijne prijsopgave op 2000 francs.

Leeuwen, Joannes van. *Werkz.* 1711—1713. *Woonpl.* in de Gasthuis Moolensteeg.

Leeuwen, Pieter van. *Werkz.* 1659. *Woonpl.* Warmoesstraat. *Uith.* in den Boekbinder. *Aant.* Tiele B. P. heeft dezen n°. 4704 als een pseud.

Leeuwen, Pieter Cornelisz. van. *Werkz.* 1662. *Woonpl.* op 't Water

Leeuwendaal en P. Kamer, W. A. *Werkz.* 1775.

Lenaertsz o. Lenerszqon, Adriaen. *Werkz.* omtrent 1606—1615.

Lequien, G. *Werkz.* 1773.

Lescaille o. Lescalje, Jacob. *Geb.* te Genève 22 aug. 1611, † 1677. *Werkz.* 1644—1680.** Ik vind zijn naam evenwel nog in 1685. *Woonpl.* Middeldam naast de Vismarkt. *Merkt.* met de spreuk: Perseveranter. Zie Cat. Ned. Lett. Leid. 1 d. Toneelstuk. bl. 23. Aran en Titus, treurspel 1656. 4°. *Aant.* Als dichter in zijn tijd beroemd, werd hij door keizer Leopold poëta laureatus verklaard en met een wapen vereerd. Van de voortbrengselen van zijn geest kwam niet veel tot ons, aangezien eene menigte van gedrukte werken en alle de bijzondere papieren van onzen dichter in den bekenden brand der vermaarde drukkerij van Blaeu, waarmede hij in betrekking stond, door de vlammen vernield werden. Zie Wagenaar Amst. 3 d. bl. 253. Hoogstratens Groot algem. woordenboek in voce Lescaille. J. Kok, Vaderl. Woord. 22 d. bl. 98. Witsen Geysb. Biogr. Woord. IV d. bl. 189.

Lescaile, Catharina o. Katryne. *Geb.* te Amst. 1749 † ald. junij 1711 ongehuwd. *Werkz.* —1711. *Aant.* Zij was de middelste der drie dochters van heer Jacob en zette na haars vaders dood diens boekhandel voort. V. Uffenbach, die haar 6 maart 1711 bezocht, zegt van haar in zijn 3 Th. S. 591 en 592: »Sie ist ein Jungfer bey sechzig Jahr alt, und wohnet in einem Winkel oder Laden, wo lauter Comödien verkaufft werden. Sie wird vor eine der besten Poetinnen dieser Zeit gehalten" — Vondel voorspelde haar een wel slagen. Zie Wagenaar Amst. 3 d.

bl. 53. Een min gunstig oordeel velden in onzen tijd N. G. v. Kampen, Gesch. d. K. en W. blz. 365 en W. J. Hofdijk, Gesch. der Ned. Letterk. Amst. 1859 bl. 298, die haar als dichteres »de langwijlige Catharina" noemde. In de Alg. K. & L. Bode april 1805 bl. 213 wordt zij daarentegen met den naam van de tiende zanggodin begroet. Zie voorts Hoogstraten Woord. in voce. A. Pars Naamrol bl. 309, 420. J. Kok Vad. Woord 22 dl. bl. 98. Bodel Nijenhuis Liste n°. II. p. 14.

Een vers van haar op de bruiloft van Joh. Antonides van der Goes. Zie gedichten te dezer gelegenheid uitgegeven te Rotterdam bij Abr. van Waesberge 1678 in 4°. Haar portr. Zie Bodel Nijenhuis Liste n. II.

Lescaille, de Erven Jacob. *Werkz.* 1680—1722. *Woonpl.* Middeldam op den hoek van de Vismarkt 1688.

Lescaille & Dirk Bank, De Erven Jacob. *Werkz.* 1714—1731**. *Aant.* De betrekking van Bank tot de familie Lescaille bespreken wij op diens naam.

Brunet Manuel t. V. c. 404 heeft Abraham de Vees (?) en Jacob Lescaille.

Leth, Hendrik de. *Werkz.* 1728—1756. *Uith.* In de Visser. *Aant.* Deze gaf een Nieuwen Geograph. en Hist. Atlas der Vereen. Ned. n 8°. — Zie verder Bodel Nijenhuis, Liste VII.

Leth, Andries en Hendrik de. *Werkz.* omstreeks 1768. *Woonpl.* Op de Beurssluis. *Uith.* in den Visscher. *Aant.* Zie Nicolaus Visscher.

Uri, Levi o. Uri b. Aharon ha-Levi. *Werkz.* 1670—1683.

Leye, Nicolaes. *Werkz.* 1618. *Woonpl.* op den Dam, op den hoek van de Vogelsteech. *Uith.* in den Appelboom.

Libraires Associés à Amster. Leiden, Rotterd. et Utrecht, Chez les. *Werkz.* 1788.

Lier, Steven van. *Werkz.* 1661—1663*. *Woonpl.* in de Langestraat.

Lieshout, François van. *Werkz.* 1625—1646. *Woonpl.* op den Dam. *Uith.* Int Groot-boeck. *Aant.* Hij gaf in fol. eene »Extra-ordinaire of Middel-weecksche courante" uit.

Linden, Dirk onder de. *Werkz.* 1729—1763—1774.

Linden en Zoon, d'Erven D. onder de. *Werkz.* 1797—1854. *Merkt.* Zie Boekzaal voor august. 1799. *Aant.* Bijbel- en boekver-

koopers. Gaven de Boekzaal der geleerde Wereld uit. Deze firma is, meen ik, overgegaan aan Metzler & Basting.

LINDEN, F. EN G. ONDER DE. *Werkz.* 1798**.

LINDEN, DE ERVEN WED. F. EN G. ONDER DE. *Werkz.* 1839—1855. *Aant.* Bezitter in 1839 J. Schutte Hoyman.

LINDEN, GERARD ONDER DE. *Werkz.* 1716—1728. *Merkt.* Moonen Spraakk. in 8°. Valentin O. & N. Oost-Ind. I en V. dl. Brandt Leven de Groot. Beide deze werken in fol. Cat. bibl. Ned. Letterk. Leiden, Tooneelstuk. 1 dl. bl. 22 heeft een titelvignet met de woorden: Non norunt haec monumenta mori. — Vondels werken V. dl. Ovidius Heldinnen brieven 1716. *Aant.* Boven genoemde en meerdere werken werden door hem of alleen of met anderen uitgegeven.

LINDEN, DE ERVE VAN GERARD ONDER DE. *Werkz.* 1732—1740.

LINDEN & ZOON, ONDER DE. *Werkz.* 1784.

LINDEN, JAN VAN DER. *Werkz.* ?. *Woonpl.* op de Beurssluis.

LINDENBERG *o.* LINDERBERG, JACQUES *o.* JACOB. *Werkz.* 1701—1714.

LOBÉ, BALTHAZAR. *Geb.* te Utrecht 1657. *Werkz.* Eerst te Utrecht; verplaatste zich in 1698 naar Amsterdam.

LOBÉ, ADAM. *Werkz.* 1726—1730*. *Aant.* Hij was een zoon van Balthazar, huwde Adriana Wesbus en werd in het boekdrukkersgilde te Amst. ingeschreven 20 febr. 1730.

LOBEDANIUS, N. *Werkz.* 1711. *Woonpl.* agter 't Stadhuys, op de hoek van de Stads Paarde Stal.

LOBEDANUS, ARNOLDUS *Werkz.* 1738. *Aant.* Deze komt in 1744 en 1746 te Utrecht voor.

LOBEDANUS & J. KOUWE, A. *Werkz.* 1732.

LOCHORST *o.* LOKHORST, CORNELIS VAN. *Werkz.* 1611.

LODEWIJKS, L. *Werkz.* (?). *Woonpl.* Heerenstraat. *Uith.* In het kunstboek. *Aant.* Zie Navorscher XVII, 89.

LODEWYCKSZ, CORNELIS. Zie op VAN DER PLASSE.

LOMBRAIL, THOMAS. *Werkz.* 1700—1709. *Woonpl.* Beurs-straat.

LOOL, C. D. *Werkz.* 1640.

LOOMAN, J. *Werkz.* 1693.

LOON, JOANNES VAN. *Werkz.* 1661.

LOOTS, *o.* LOOTZ, JOHANNES. *Werkz.* 1685—1709, 1718. *Woonpl.* in de nieuwe Brugsteeg. *Uith.* In den Jongen Lootsman. *Aant.*

Von Uffenbach bezocht hem. Zie Merkwürdige Reisen 2 Th. S. 292. Hij was boek- en kaartendrukker.

Loots en Swighers, Wed. *Werkz.* 1719.

Lootsman. *Werkz.* 1669*.

Lootsman, Wed. Theunis. *Werkz.* 1682—1684. *Woonpl.* op 't Water.

Lootsman, J. Thz. *Werkz.* 167.?

Lootsman, Wed. van Theunis Jacobs. *Werkz.* 1669*. *Aant.* Deze drukte Dat Nieuw-Testament in 4°.

Lootsman, Casparus. *Werkz.* 1703.

Lootsman, Jacob & Casparus. *Werkz.* 1677—1689. *Aant.* In zeekaarten.

Lootsman en de Wed. v. Jac. Konijnenberg, Casp. *Werkz.* 1706.

Lorié, Cornelis. *Werkz.* 1785. *Aant.* Witsen Geijsbeek noemt hem in zijn Biogr. woordenb. IV dl. bl. 224, eèn gebrekkig rijmer.

Lorme, Jean Louis de. *Werkz.* 1696—1750. *Aant.* Eene bijzonderheid van het bij hem uitgegeven Lexicon van Martinius, betreffende J. le Clerc, zie Paquot Mém. t. III. p. 462.

Loskiel, G. H. *Werkz.* 1773.

Lotten, Justus van. *Werkz.* 1710.

Lourens, Pieter. *Werkz.* 1649. *Aant.* De Cat. M. Ned. Lett. 1 d. bl. 244 heeft Pieter Lourens Vonck.

Louwerentsz, Heyd. *Werkz.* 1628.

Louwerus, Jan. *Werkz.* 1635. *Woonpl* in de Vosse-straat. *Aant.* Is dit geen pseudoniem? [1]). Zie Meulman Cat. Tract. Pamfl. enz. n°. 2340.

Loveringh, Jacobus. *Werkz.* 1734—1768. *Woonpl.* Vooraan op den Nieuwendijk.

Loveringh & Allart, Wed. *Werkz.* 1776—1778.

Lucas, Et. *Werkz.* 1732.

Lucas, Franc. *Werkz.* 1721.

Lucas, Jean Maximilian. *Werkz.* 1672—1684. *Aant.* Hatin maakt in zijne Gazette de Hollande l. c. p. 146 gewag van een Lucas, die in 1685 eene Gazette française zou geredigeerd hebben. Zie mede p. 96.

Luycken, Christoffel. *Werkz.* 1656—1659. *Woonpl.* Haerlemerstraet 1658 — auff der Haarlemmer Creuss strassen 1656.

[1]) De Vosse-straat maakt dit waarschijnlijk. Te Amsterdam is geene straat van dien naam. BEST.

LYDELOF, NICOLAAS. *Werkz.* 1747. *Aant.* In ditzelfde jaar komen voor NICOLAAS LYDELOF & GERARD VAN HATTUM.

MAA, CL. VAN DER. *Werkz.* 1658. *Aant.* Tiele B. P. n°. 4633. Pseud.

MAARTEN, D. VAN. *Werkz.* 1736.

MAARTENSE, CORNELIS. *Werkz.* 1648—1689. *Woonpl.* Torensteeg.

MAASKAMP, E. *Werkz.* 1807—1827. *Woonpl.* Dam en Kalver-straat n°. 1., op den hoek Kalverstraat en Dam. 1813. — Nieuwendyk, près le Dam et le Palais. n°. 251. 1827. *Aant.* Fournisseur de la maison du Roi (Louis) pour les Gravures. — Marchand ed'estampes et de cartes Géographiques.

MADE, SYBRANDT VAN DER. *Werkz.* 1647.

MADE, S. DZ. VAN DER. *Werkz.* 1659. *Aant*, Tiele heeft dezen B. P. n. 4700 met bovengenoemden.

MAGERUS, ALBERT [1]) *Werkz.* 1677—1686*. *Woonpl.* Nieuwendijk bij den Dam. *Uith.* in den Atlas. *Merkt.* Zie Mauriceau Tract. swangere vrouwen in 4°. *Aant.* Hij was ord. drucker van 't collegie ter admiraliteyt.

MAGERUS, EN JOALE RIEUWERTS JUNR., A. *Werkz.* 1686, 1687.

MAGERUS, D'ERFGEN. VAN ALBERT. *Werkz.* 1695.

MAGERUS, M. *Werkz.* 1771—1773. *Aant.* Brunet Manuel tom. II c. 1209. heeft hem reeds anno 1734. — In het Bull. Bibl. Belge t. X. p. 33 komt eene belangrijke aant. van Renouard voor over een bij hem gesupprimeerd werk. — Zijn naam wordt, aan het eind van dit artikel, verondersteld un nom supposé te zijn.

MAHUET, J. VAN LAAR. *Werkz.* 1783. Zie v. Doorninck Bibl. anon. & pseud., n°. 3421, 4018,

MALASSIS, CLEMENT. *Werkz.* 1674.

MALHERBE, JEAN. *Werkz.* 1700—1720. *Woonpl.* Sur le Vygendam 1701.

MANEKE, HENDRICK. *Werkz.* 1614. *Woonpl.* in de Baraende (barnde) steegh. *Uith.* in de Saxische Bijbel. *Aant.* Tiele B. P. noemt n°. 4435 een Hendrik Maneke anno 1655, dien hij zegt een pseud. te zijn.

[1]) Moet dit ook Magnus zijn? Albert Magnus woonde in dien zelfden tijd op den Nieuwendijk in den Atlas. Het is zeker mogelijk, maar het zou toch vreemd zijn, indien twee boekverkoopers ter zelfder tijd en in dezelfde straat hetzelfde uithangteeken hadden gehad.

BEST

Marchand, Prosper. *Werkz.* 1732. *Aant.* Het is in de Catal. raisonnée van Crevenna I Vvol. p. 299 dat Marchand te Amsterdam vermeld wordt. Wij verwijzen aangaande hem op 's Gravenhage.

Marches et Raphael de Faleicios, Sam. *Werkz.* 1717.

Marcusz o. Marcus, Jan. *Werkz.* 1615—1643. *Woonpl.* op den Middeldam. *Uith.* In den beslaghen Bijbel.

Markusz, Paulus. *Werkz.* 1647. *Woonpl.* in de Stoof-steegh.

Marel, Joh. van. *Werkz.* 1647. *Aant.* Waarschijnlijk een pseud.

Marck, van der. *Werkz.* 170.– 1711. *Aant.* Zie op Francois Halma te Utrecht.

Marquez, Sam. *Werkz.* 1717.

Marret, Paul. *Werkz.* 1688—1723.

Marret, Wed. Paul, *Werkz.* 1712. *Woonpl.* in de Beurs-straat. *Merkt.* Phaedri Fabulae, 1712 in 8°.

Mars, Abraham. *Werkz.* 1798—1821**.

Marsvelt, D. D. *Werkz.* 1657.

Mas, Jaques du. *Werkz.* 1675*. *Woonpl.* près la Bourse. *Aant.* Voy. Hatin l. c. p. 145.

Mast, Joh. van der. *Werkz.* 1648.

Matthysz, Hans. *Werkz.* 1600—1602. *Woonpl.* op 't Water. *Uith.* in de Pascaert. *Aant.* Boekverkooper, dichter en uitgever. Besproken in den Navorscher XVII, bl. 244 enz. Cat. van Voorst, Litt. Holl. du XVII siècle n°. 4825.

Matthysz, Wed. Hans. *Werkz.* ?. *Woonpl.* als boven. *Uith.* als boven. *Aant.* in den Navorscher XIV. bl. 338 wordt naar haar gevraagd.

Matthysz o. Matthyzen, Paulus. *Werkz.* 1642—1680*. *Woonpl.* in de Stoofsteeg. *Uith.* in de Boekdrukkerij 1646, in 't Musyckboeck 1649, 1656. *Merkt.* Stichtel. Rijmen van Camphuizen in 4°. Horatius Lierzangen door Vondel 1656. in 12°. — Baudartius Apophthegmata Christiana 1656. *Aant.* Was drukker van de O. I. Comp.; in 1647 drukte hij voor Pers zijn »Ontstelde Leeuw" in 4°.

Matthysz, d'Erfgen. van Paulus. *Werkz.* 1687—17....

Matthysz, Paulus. *Werkz.* 1720*. *Aant.* Deze drukte in dit jaar de Psalmen Davids in 12°. — Mag wel een zoon van bovengenoemden geweest zijn.

Maijor, Dirk. *Werkz.* 1629.

MEEDE, MART. DE. *Werkz.* 1689. *Aant.* Tiele B. P. n°. 8865 Pseudoniem.

MELDOLA, D. DE o. DAV. DE REPH. MELDOLA. *Werkz.* 1786, 1788.

MENANDRI, EX OFFICINA. *Werkz.* 1710. *Aant.* Vid. Saxii Onomasticon t. V. p. 471.

MENS, JANSZ. A. *Werkz.* 1783—1793. *Aant.* Deze was met Bellamy bevriend. Zie Alg. K. & L. Bode 1853. 1 dl. bl. 35.

MERCUS *Werkz.* 1758.

METELEN, FREDERIK VAN. *Werkz.* 1693*. *Woonpl.* Warmoesstraat. *Uith.* In de vier Evangelisten.

METELEN, WEDUWE J. VAN. *Werkz.* 1679.

MEULEMANS, CHRISTIAAN. *Werkz.* 1625. *Woonpl.* aan de Beurs. *Uith.* in den ghekroonden Hoedt.

MEULEN, STEVEN VAN DER. *Werkz.* 1652.

MEURS, JACOB VAN. *Werkz.* 1660—1682**. *Woonpl.* Singel tegenover de appelmarkt 1660, in de Nieuwe straat 1663, op de Keyzers-graft, schuyn over de Wester-marct 1665. *Uith.* in de stadt Meurs. *Aant.* Boekverk., drukker en plaatsnijder. Hij gaf belangrijke reisbeschrijvingen uit.

MEURS, H. *Werkz.* 1607.

MEIJER, ADAM. *Werkz.* 1770—1798. *Woonpl.* Sur le Voorburgwal vis à vis de l'Eglise Neuve.

MEIJER, DIRCK. *Werkz.* 1641—1656. *Uith.* in de Vergulde Hoogduytsche Bijbel. 1652.

MEIJER, PIETER. *Werkz.* 1750—1779. *Woonpl.* op den Dam 1758. — Vooräen op den Vijgendam 1761. *Merkt.* De Sterrenhemel door vrouwe C. P. in 8°.

MEIJER EN G. WARNARS, D'ERVEN P. *Werkz.* 1785—1790. *Aant.* Later ontmoeten wij de bekende firma P. Meijer Warnars.

MEIJN, DAVID DE. *Werkz.* 1611, 1612*. *Woonpl.* aen de Beurs *Uith.* in de Wereltcaert.

MEIJNARTSZ, ABRAHAM. *Werkz.* 1645. *Aant.* Ik ben in het onzekere of deze wel te Amsterdam te huis behoort of is hij een met:

MEIJNDERSZ, ABRAHAM. *Werkz.* 16.... *Uith.* in de Nieuwe Bijbel.

MEIJNINGA, MATTHIJS VAN. *Werkz.* 1642—1644*. *Woonpl.* In Sinter Niclaes-straet. *Uith.* in de Courant. *Aant.* Deze was courantier.

MICHEL. *Werkz.* 1749.

MICHIELS o. MICHILS, ANTHOINE. *Werkz.* 1658—1694.

MOELE, CHRISTIAEN. *Werkz.* 1682. *Uith.* In de Hebreeuwsche Bijbel.

MOINET, SIMON. *Werkz.* 1663—1666*. *Woonpl.* Le long du canal, du Laurier, dans le cû-de-sac du potier 1666. — Dans la rûëlle de la serviête (vulgairement Servetsteeg) 1663. *Aant.* Deze was »correcteur et directeur de l'imprimerie de Daniel et Louis III Elsevir." — Later voor zijne eigene rekening zelve geëtablisseerd, zoo als wij dan ook lezen in het Bull. Biblioph. Belge Tom. II. p. 265 »à Amstredam (sic) de l'imprimerie et aux dépens de Simon Moinet." Denkelijk volgde hij Daniel Elsevir naar Amsterdam Ch. Pieters toch zegt van hem: »Simon Moinet successivement correcteur des imprimeries Elseviriennes à Leyde et à Amsterdam, et en outre reformateur d'ortographe etc. Voir Catal. de la Biblioth. de feu M. Ch. Pieters. Gand 1864 no. 396. De Reume l. c. p 72. — Zie over de door hem aangenomene orthographie, die echter geen opgang maakte den Nederl. Spectator van febr. 1868. bl. 34.

MONSVELDT, DANIEL DAVIDSZ. *Werkz.* 1657*. *Woonpl.* Spiegelstraet.

MONTANUS, JAC. *Werkz.* 1623.

MOODIJ, HENDRICK. *Werkz.* 1602. *Woonpl.* op den Dam. *Uith.* in de Nieuwe huysen. *Aant.* Is dit wel een Uithangbord?

MOOLENIJZER, H. *Werkz.* 1798—1832. *Woonpl.* Vijgendam.

MORGAN, PORCEVANT. *Werkz.* 1616*.

MÖRS, J. *Werkz.* 1669.

MORTERRE, JAN. *Werkz.* 1749—1770. *Woonpl.* Over het Zaandammerveer 1759.

MORTIER, DAVID. *Werkz.* 1714—1719. *Merkt.* Oeuvres de Boileau in 8.

MORTIER, PIERRE o. PIETER. *geb.* ? † tusschen 1710 & 1715. *Werkz.* 1690—1711. *Woonpl.* op de Vijgendam. *Uith.* à l'enseigne de la ville de Paris. *Merkt.* Zie Mem. Insectes Reaumur. — Cat. Bibl. Daventr. n°. 1154. Had tot devies: Vivitur ingenio, caetera mortis erunt. *Aant.* Gaf vele belangrijke werken uit; er is een Bijbel bekend, die in 1700 onder zijn naam uitkwam. Zie Crevenna Cat. rais. vol. 1 p. 30. — In 1696 zag bij hem het licht, IV tomes in 12°. avec figures, Hist. de l'admirable Don Quixotte de la Manche, eene uitgave waarvan de Bure Bibliogr. Instruct. Paris 1765 Tom. II. p. 178 te zijner tijd getuigde, dat

zij was: une »Edition très jolie, et la plus estimée de toutes celles qui ont été publiées en françois." Zijn portret zie Bodel Nijenhuis Liste n°. V.

MORTIER LE JEUNE, PIERRE *o.* PETRUS. *Werkz.* 1730—1793. *Merkt.* Nijmegen door Arkstee 1733. *Aant.* Civitatis & Ill. Athen. Typogr. 1778. — De naam van Petrus Mortier en die van Petrus Mortier le jeune die gelijktijdig voorkomen, hield ik die voor één.

MORTIER, COVENS EN ZOON. *Werkz.* omtrent 1785, 1798.

MORTIER, COVENS & MORTIER, WED. *Werkz.* 1795—1809**. *Aant.* Nemnig in zijn meer reeds aangehaalde: Original-Beiträge zur Kenntniss von Holland zegt in het 2e deeltje s. 362: ein mehr als hundertjähriges Haus, ist gegenwärtig das einzige in Holland, das einen Verlag von Landkarten hält.

MORTIER, COVENS EN ZOON. *Werkz.* 1807, 1818—1860. *Woonpl.* op den Vijgendam 1818, 't Rusland 1861. *Aant.* Boek- en landkaarthandel. Bezitter der firma sedert 1840 C. J. Covens.

MOSCHEN, J. *Werkz.* 1662.

MOURIK, BERNARDUS. *geb.* ? † te Amst. 26 sept. 1791. *Werkz.* 1724, heeft R. Arrenberg Naamregister 2e dl. bl. 346, maar moet zijn, 1734—1791. *Woonpl.* in de Nes bij de Groote Vleeschhal. *Merkt.* Naamrol der Godgel. schrijvers in 4°. Initialen ibid. 2e. dl. *Aant.* Deze maakte zich verdienstelijk door het uitgeven van bibliographische woordenboeken en van den Maandelijkschen Nederl. Mercurius. Met Gerrit Noordbeek gaf hij de bovengenoemde Naamr. d. Godg. schrijvers uit, waarvan in 1744 een 3de druk verscheen. Zie Fr. Muller Cat. Bibl. Vereen. Boekh. Amst. 1854 bl. 47, 48, 51. — Witsen Geijsbeek Biogr. Woord. IV dl. bl. 455 stelt hem op eene lijn met Jan van Gijzen. Te zijner eer werd er een gedenkpenning gedreven, toen hij den 13 sept. 1784 50 jaren boekverkooper geweest was: zie Vervolg op de Nederl. Historiepenningen van Mr. G. van Loon, Amst. Fr. Muller 1863 bl. 244.

MULLER *o.* MULLERUS, HERMAN JANSZ. *o.* HERMANNUS JOANNES. *Werkz.* 1570—1615. *Woonpl.* Warmoesstraat 1578. *Uith.* in den vergulden Passer. *Aant.* Wordt ook Figuersnijder genoemd A°. 1615. Zie Ph. Blommaert, De Nederl. Schrijvers v. Gent. Ald. 1861. bl. 95. Du Puy de Montbrun, Recherches Bibliogr. Leide 1836. p. 63.

Müller o. Muller, Ewoud Cornelissen o. Ewout Cornelisz. *Werkz.* 1595, 1596. *Uitl.* In de Nieuwe Liesveldsche Bijbel.

Müller o. Muller, Johannes. *geb.* te Crefeld 21 oct. 1786 † te Amst. 11 oct. 1853. *Werkz.* 1 mei 1809 rigtte hij zijn handel in Amsterdam op. *Woonpl.* op 't Water n°. 38. 1811. In de Kalverstraat naast Doctrina 1832, ook gezegd, Kalverstraat bij den Dam n°. 9. *Aant.* Duitsch boekverkooper associeerde hij zich in 1811 met Is. Tirion, kleinzoon van den bekenden Isaac Tirion. Zij namen het magazijn van den ouden heer F. A. Brockhaus over en dreven hunnen handel onder de firma J. Müller & Comp. Eerst op 't Water, en na 1832 in bovengenoemde aangekochte woning, waaromtrent men bij Fr. Muller in zijne Cat. Bibl. Vereen. Boekhandel l. c. bl. 111 bijzonderheden medegedeeld vindt. Het Allgem. Adressbuch für den Deutschen Buchhandel van Otto August Schulz, Jahrgang 1859. s. 140 berigt, dat na zijn overlijden waren: »Bes. J. Müller's Erben. s. 11 oct. 1853 Mitbesitzer u. Gérant Christian Müller (Sohn)." — Zijn portret en levensbijzonderheden zie Bodel Nijenhuis Liste n°. VII p. 15. Zie verder den Tijdgenoot 1843. 3 dl. in 4°. Algem. K. & L. Bode 1853 2e dl. bl. 305. Ofschoon Johannes Müller tot de negentiende eeuw behoort en ik mijne aanteekeningen met de achttiende sluit, zoo vermeen ik echter hem evenmin als een enkelen anderen, en wegens zijn ingrijpen in vorige verhoudingen en wegens de belangrijkheid zijner werkzaamheid, niet geheel en al met stilzwijgen te moeten voorbijgaan. De tijdschriften die ons aan hem herinneren zijn: Ned. Jaarb. v. Regtsgeleerdh. & Wetgeving. — Uitg. Archief voor Geneeskunde. — Bijdrage tot de Geneesk., Staatsregeling. — Het Instituut.

Munster, Hendrik van. *Werkz.* 1789—1812**. *Aant.* Deze firma werd daarna H. van Munster en Zoon, en voorts. De Erven Hendrik van Munster & Zoon, wonende Warmoesgracht.

Mijls, Thomas. *Werkz.* 1699, 1700. *Woonpl.* Kalverstraat bij de Kapel. *Merkt.* Zie 't Heylig jaar 1700 door Johannes Mauritius, 1700, kl. 8°.

Nachtegael, Joris Gerritsz. *Werkz.* 1616*. *Aant.* in 1616 [1]).

[1]) In de 2e uitgave 1869 van „Het Geslacht van Waesberghe' staat bl. 71 abusivelijk 1619.

drukte hij te Amst.? het tiende Boek van den Amadis van Gaule. In 1615 treffen wij hem te Leiden aan.

NANNINCX, RITSERT. *Werkz.* 1642.

NEAULMEN JEAN. *Werkz.* 1758. *Aant.* Het is bij Crevenna Cat. rais. vol V. p. 226 dat wij hem te Amst. vinden. Zie anders op 's Gravenhage.

NECKEN, PETRUS. *Werkz.* 1659. *Aant.* Zie Meulman Cat. Tract. en Pamfl. n°. 3719.

Deventer. A. M. LEDEBOER.

(*Wordt vervolgd.*)

Boekverkoopers, boekdrukkers en uitgevers in Nederland. (XX, bl. 128). Jacob Keyzer te Almelo gaf met Jan de Lat te Deventer van 1745—1747 verscheiden kaartboekjes uit, welker titels ik dr. Ledeboer zoude kunnen opgeven. J. I. VAN DOORNINCK.

Werken over den nederlandschen handel en dien der nederlandsche steden in het bijzonder. (XX, bl. 353). Mo. vraagt naar een werk daarover gelijk dat van Fischer, Geschichte des Teutschen Handels. Behalve de verhandeling van den heer S. Blanpot ten Cate (1836) en de leerboeken van den directeur der handelsschool te Amsterdam, bezitten wij alleen het werk van den heer E. W. de Rooy, Geschiedenis van den nederlandschen handel, met een uitvoerig register, in 1854—1856, in drie stukken (1030 bladzijden) te Amsterdam bij L. F. J. Haspels uitgegeven. Het eerste stuk (246 bl.) in de eerste afdeeling geeft eene schets van de geschiedenis des handels tot op de ontdekking van Amerika en het vinden van den zeeweg naar Indië.

Vermits Mo. belang stelt in de geschiedenis van onzen ouden, nederlandschen handel, zoo verwijzen wij hem naar de beoordeeling van het werk van Berg : De Nederlanden en het Hanseverbond, Utrecht 1833, door J. M. L(appenberg) in de Gött. Anzeiger, 1834, 13 May en Konst- en Letterbode, 1834, II, bl. 11—16. Losse fragmenten daarvoor zal hij vinden in de Kronijk Hist. Gezelschap, 1846, bl. 46—55, in de Bijdragen tot de geschiedenis van het Hanseverbond door P. C. Molhuysen en Sloet in de Bijdragen van Nijhoff I, 3 en Overijsselsche Almanak, 1843, bl. 176—192, enz., enz.. Oorkonden betrekkelijk het voormalig

handelsverkeer der stad Utrecht deelde J. J. de Geer in den Codex Dipl. Neerl. Utrecht 1848, mede, zoo ook W. Junghaus, achter zijn Utrecht im Mittelalter (Forschungen zur deutschen Geschichte IX. Gött 1869).

Over den dordschen handel bestaat geen afzonderlijk werk. D. W. Canneman schreef de Batavorum mercatura Levantica. H. C. 1839 en J. H. Schröder, Commerciorum primordia Suecos inter et Batavos, Upsaliae 1850. Zie Nav. I, bl. 61, 113, 202—209, enz., enz.

J. D.

L.

Roth-Scholz (Friedrich). (Vgl. XX, bl. 124 en 354). Van den »Thesaurus symbolorum ae emblematum" dezes schrijvers berust een pars prima ter koninklijke bibliotheek. Reeds lang voor dat dit antwoord in dit tijdschrift kan opgenomen wezen zal de zeer geleerde vrager het boek ter kennisneming ontvangen hebben,

H.

VRAGEN.

Kerkelijk Noordbrabant. In den Alg. Kunst- en Letterbode, n°. 26, van vrijdag 1 julij 1853, wordt medegedeeld, dat Hendrik Palier, boekdrukker te 's Hertogenbosch, die 14 junij 1853 aldaar overleed, in het licht heeft gegeven eene Naamlijst van predikanten in Noordbrabant sedert de reformatie tot 1840, in 8°., doch niet in den handel. Wie zou mij daaraan kunnen helpen, of, des noods, het mij ter inzage verleenen? — Verder wordt t. a. pl. ook nog medegedeeld, dat Palier zijne verzamelde bouwstoffen tot een Kerkelijk Noordbrabant aan dr. Schotel, pred. te Tilburg, afgestaan heeft, om die te bewerken. Vrage, of de bewerking geschied en al of niet uitgegeven is.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Amsterdam: twee ontwerpen. (XIX, bl. 190; vgl. bl. 449). Wat betreft den heer Annokké, door wien te Rotterdam eene uitspanningsplaats is gesticht, die vele jaren naar zijnen naam genoemd

is, deze schijnt een ondernemend man geweest te zijn. Ik herinner mij nog zijn persoon, middelmatig van postuur, en zoo als toen algemeen, gepoederd, dragende veelal eenen grijzen rok, en met een niet ongunstig voorkomen. Hij was tevens logementhouder in het vroeger zeer gunstig bekende Klein schippershuis, (bijgenaamd het Zeeuwsch logement, thans hotel Weimar). Of A. goede zaken gemaakt heeft, zoude ik betwijfelen. Op zijne plaats werd op kermis dagelijks vauxhal gehouden, totdat die is overgegaan in andere handen en eene societeit geworden onder den naam van Gezelligheid, die vele jaren zeer gezocht was, alwaar des zomers maandelijks concerten gegeven werden en met kermis een paar avonden vauxhal voor de leden gehouden werd; ook die is eindelijk uiteengegaan en de grond door particulieren gekocht, thans verhuurd voor publieke plaats en uitspanning aan de nieuwe veemarkt. V. D N.

VRAGEN.

Schilderij van Jan Steen. In den Gelderschen volks-almanak voor 1836 tegenover bl. 17 ziet men een keurig plaatje naar Jan Steen, door J. Steyn en D. J. Sluiter, voorstellende: Het drie-koningenfeest, waarop 15 of 16 personen voorkomen, o. a. een beleefde gast, die uit den reeds opengesneden boonenkoek de boon zelve der koningin aanbiedt, die, aan de zijde des konings gezeten, met de sierlijke kroon gekroond is. Het oorspronkelijke schilderstuk van Jan Steen, prijkt — ni fallor — in 't Museum van van der Hoop te Amsterdam. Dat zelfde plaatje nu, als in den Geld. almanak, maar op verre na zoo keurig niet, vinde ik terug in: De Volksvermaken door J. ter Gouw, bl. 544, waar het een boerenbruiloft van Jan Steen moet afbeelden, waarom? omdat men er de bruid en den bruidegom met kroontjes op het hoofd ziet zitten op de eereplaats aan den disch, enz., omdat er zal gedanst worden. — Een van beide slaat hier den bal mis. Ik laat de beslissing aan den Navorscher over. J. C. K.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Ieder die in 1871 als *Beschermer* toetreedt — en mij *portvrij* een postwissel van *f* 3.— zendt (of zooveel *méér* als hij, in 't belang onzer kostbare nasporingen, gelieft bij te dragen), ontvangt door mij: 1⁰ prof. Molls Kerkgezang, tijdens de Oud-nederlandsche muziekschool — zoolang de voorraad strekt: — wijders 2⁰ het Jaarboek der Vereeniging: — een behoorlijk geordenden herdruk der vroeger door ons uitgegeven Berichten (en van alle, die we sedert het 4de blad gaven). Bovendien ontvangt hij 3⁰. XIX Nederlandsche Liederen uit den Gedenck-clanck van Valerius (1626), met klavierbegeleiding en toelichting van prof. Loman; en 4⁰. een vijftal, voor zooveel men weet nooit gedrukte, Orgelwerken van Sweelinck (naar het eenig overgebleven Handschrift in het „grauwe klooster" te Berlijn). — Het in 1870 door ons in 't licht gezonden „Regina Coeli" van Sweelinck (met bio-bibliografie van Tiedeman) is, in klavierpartitie van Viotta, en in stemmen, voor *f* 2.25 verkrijgbaar bij den uitgever Louis Roothaan (Utrecht).

Wie op de boven aangewezen manier als *Lid* toetreedt (portvrije postwissel van *f* 1.25 of méér) ontvangt: 1⁰. Molls kerkgezang, en 2⁰. het Jaarboek; doch geen der muziek-uitgaven. — Wij tellen thans 495 Beschermers en 298 Leden.

HEIJE, *Secretaris.*

Cornelis Schuyt. — Tot nog toe wisten de muziekhistorici niet veel meer van dien leidschen organist, dan dat hij tusschen 1600 en 1611 drie werken had uitgegeven:

a. Il primo libro de Madrigali a 5 voci; 1600.
b. Hollandsche Madrigalen met 5, 6, ende 8 stemmen; 1603:
c. Madrigali nuptiali a 6 voci; 1611.

en dat in 1667 te Brussel de rijke bibliotheek van Jean Baptiste Dandeleu een bundel Pavanen en Gaillarden in handschrift bevatte, waaronder 6-stemmige van Schuyt.

Wijders was gebleken, dat in de (helaas geheel verloren geraakte!) utrechtsche bibliotheek van 't Collegium musicum ultrajectinum, nog in 1608 bovengenoemd primo libro zich bevond.

Eindelijk bezaten wij in de bibliotheek de M. t. b. d. toonk. de alt- en baspartij van een bundel madrigalen, onder den titel „Nervi d'Orfeo", waarin een 5-stemmig van S. op de woorden:" Dolcissime legami di parole amorose" (zie Nav. XX, 363 en 64). Of van de overige hierboven genoemde ergens nog een te vinden was, wist niemand!

Behalve die alt- en baspartij dus, schenen (als alweder treurig blijk der verwaarloozing van Neêrlands muziekgeschiedenis) alle compositiën van S. voor altijd verdwenen.

Toch waren zij 't niet! Gelijk onze Vereeniging, sints ze met nieuw ontstoken mijnlamp in de schachten van 't verledene is afgedaald, reeds zoo menig — schijnbaar evenzeer verloren! — werk van Sweelinck heeft opgedolven, is dit haar thans gelukt voor één compleet exemplaar van Schuyts „primo libro"; en is haar daaruit gebleken, dat het madrigal in de Nervi d' Orfeo aan dat „eerste boek" ontleend is.

Wijders ontdekte zij de alt, tenor en quinta vox van de „Madrigali nuptiali," en desgelijks van een tot nog toe onbekend werk. „Dodeci Padovane et altre tante Gagliarde"; 1611.

Het hervinden van het »eerste boek der madrigalen" (ter stadsbibliotheken te Danzig en te Hamburg) is niet slechts in muzikaal opzigt hoogst merkwaardig, maar ook in biografisch. Dat werk toch, opgedragen aan burgemeester en schepenen der stad Leiden (terwijl enkele der madrigalen nog bijzonder opgedragen zijn aan Johan en Arnold van Duvenvoorde, mevr. Andrea van Outshoorn en Reinout van Brederode), bevat de onderstaande voorreden:

„Havendo la mia buona sorte dopó molti travagli et peregrinatione per l'Italia et altroue, me ricondutto in questa alma Città dove son nato et educato; hebbi per il primo Clariss^mi^ et Magn^ci^ Signori et Patroni, grandissimo piacer et contentezza, di sentir del mio caro Padre li beneficij che dalle Clar^me^ Sig^rie^ vostra ha riceuuto: di maniera, che sentendo quelli beneficij toccar anche a me, et massimamente provando dapoi per me stesso la benignita sua di favorirmi col officio d'Organista di questa Città, son sempre stato tra me considerando il modo, con il quale potessi far cognoscere et a Lei et al mondo il desiderio ardente, ch'io haveva, di mostrar qualche buon segno d'animo non ingrato. Finalmente non ho saputo trovare il megliore, che depó mestesso, dedicarle anco quei pocchi frutti esteriori rendo di me et della Musica di nostra Città i primi frutti. Pero si forse non sien tali, come potrebbono esser desiderati, savanno, per esser le primitie, escusati dalle V. S. Clar^me^ lequali pur che si degnino accettare questo mio, quale si sia, parto, con quel grato animo, che gia tenne mestesso, riputaro me fortunatissimo, essendo sotto l'ombra del suo Clar^mo^ nome. Et cosi di cio supplicandola, et me et esso parto le dedico et raccommando.

Di Leyda al primo di Genaro 1600.

D. V. S. Clar^me^.

humilissimo et obligatissimo servitore

Cornelis Schuyt."

Uit dit voorberigt blijkt alzoo, dat Schuyt in Leiden geboren is; dat zijn vader reeds vroeger gunsten genoot van de regeering der stad, en dat hij zelf, op kosten dier regeering zijne muzikale studiën in Italië volbragt hebbende, dit zijn eerste gedrukte werk aan zijn weldoeners opdroeg.

De bundel zelf, die 18 madrigalen bevat (het laatste is in 4 afdeelingen gesplitst) en geopend wordt met een 4-stemmigen, doch slechts op één notenbalk uitgeschreven, Canon, op de woorden: „Bewaert Heer, Hollandt, En zalicht Leyden" geeft getuigenis van groote begaafdheid, en van een reeds half ontworsteld zijn aan de oudere strenge kontrapunktische vormen. Onze getrouwe medestander Robert Eitner (Berlijn) heeft op ons verzoek *drie* der madrigalen, welke het meest en best Schuyts eigenaardigen, meer melodischen, stijl kenmerken, in nieuweren partituurvorm gebragt. 't Zijn de madrigalen:

N⁰. 3: Candide perle e care,
„ 14: Si come fra le stelle,
„ 16: Voi bramate ben mio.

en wij willen die te eeniger tijd — de Gedenckclank van Valerius, de (nog nooit gedrukte) Orgelwerken van Sweelinck, en eenige der 30 zesstemmige Psalmen die wij van laatsgenoemden in handschrift verwierven, dienen vooràf te gaan! — aan onze Beschermers aanbieden.

En wanneer dan reeds, uit de stukken zèlve, zal gebleken zijn dat onze Sweelinck (gelijk Eitner na ernstige studie van de nu, na 250 jaar, weer door ons aan 't licht gebrachte werken mij schrijft), „seiner Zeit als leuchtendes Vorbild vorangeschritten, und mit Begeisterung durch seine Kunstgenossen gefolgt" is, en dat men niet overdrijft, wanneer men hem noemt: „den Begründer des modernen Orgelspiels" en er zich van overtuigd heeft „dass nie ein JOH. SEB. BACH erstehen konnte, wenn ihm nicht ein Sweelinck vorangegangen wäre" — dan zal ook onzen Cornelis Schuyt regt geschieden, als een der Nederlandsche Meesters, die in den overgangstijd tusschen de 16de en 17de eeuw, in den overgangstijd tusschen kontrapunktische en melodische gestalte, tot de wegbereiders behoort der nieuwere toonkunst, wier rijkste bloesemkroon en rijpste vrucht zich geopenbaard heeft in een (toch ook, door vroegere afstamming, voor een deel aan Nederland behoorenden) LUDWIG VAN BEETHOVEN.

Zoo open ik dan met dit opstel den jaargang 1871 van ons arbeiden, in de hoop, dat het veler levendige belangstelling zal wekken, velen ernstig zal herinneren aan 't geen ze der voorvaderlijke eere ook tegenover het Buitenland (dat met groote waardering het streven onze Vereening gadeslaat) èn verpligt èn verschuldigd zijn, velen bewegen zal tot zelf ijvrig nasporen, en

mild offeren aan ons, opdat we met onze, reeds zoo treffelijk geslaagde maar nog zooveel méér eischende, nasporingen, onverdroten en onbelemmerd kunnen voortgaan.

Elke glorie, op elk gebied, was in de 16de en 17de eeuw de onze! Slechts de parel der Toonkunst meende men (tot nog toe), dat aan de diadeem der Hollandsche Maagd ontbrak. Ja zóózeer was de heugenis van 't verledene verbleekt, dat zelfs Nederlanders in schampere bewering dorsten verkonden: „dat we nooit een muzikaal volk waren geweest en het nimmer zouden worden!"

Heb ik sints 40 jaar het tegendeel volgehouden en aangetoond, zooveel mijn kennis en kracht vermochten, toch bleef men het betwijfelen, want.... bijna alle bescheiden en bewijsstukken ontbraken, althans voor het verledene.

En zie nu! de vereeniging voor Noordnederlandsche Muziekgeschiedenis is gesticht en heeft, gesteund door de belangstelling en mildheid van een groot deel der uitstekendsten in den Lande, binnen den tijd van twee jaar, reeds een voldoend tal van bescheiden en bewijsstukken (sedert twee tot vier eeuwen verdwenen of vergeten!) opgedolven en aan het licht gebracht, waaruit blijkt: „dat Nederland nie slechts nog altoos de Hoogeschole der Toonkunst bleef, toen Itaalje reeds in vollen stralenkrans prijkte (Ambros)," maar ook dat tusschen 1590 en 1620 nog enkele nederlandsche componisten boven de meeste europeesche uitblonken; terwijl in datzelfde tijdvak door Sweelinck de grondslag werd gelegd, waarop de geheele nieuwere instrumentaalmuziek is opgebouwd, en door hem en zijne vele, vooral ook in Duitschland zetelende, leerlingen, de baan is afgebakend, die mógelijk maakte, dat Bach en Händel, als ondoofbare lichten aan den hemel der kunst konden verrijzen (Eitner).

Ik vermeld dus thans de werken van Cornelis Schuyt, voor zooveel ze ten gevolge onzer nasporingen ons op heden bekend zijn:

I. Il primo libro de Madrigali, a cinque voci, di Cornelio Schuyt, Hollandese, organista della famosa città di Leyda. [1]) In Leyda, nella stampa del Plantino. Appresso Christoforo Rafelengio, CIƆ. IƆ. C. (1600) 4°.

Vijf stemboeken: Cantus, Quinta vox, Altus, Tenor en Bassus.

---

[1]) Daaronder het wapen der stad Leiden, in houtsnee. — Carl Fr. Becke. (Tonwerke, blz. 210) spreekt van eene antwerpsche uitgave in 't zelfde jaar 1600, doch vermeldt zijne bron niet. Heeft hij gelijk, dan zou die nadruk (of gelijktijdige uitgaaf) in Antwerpen, een nieuwe getuigenis zijn, hoe zeer Schuyts compositie door zijne tijdgenooten gewaardeerd werd. De leidsche uitgaaf, is, gelijk ik reeds aanwees, te Danzig en te Hamburg. In 1605 is uit dien bundel het madrigal: „dolcissime legami" (Dantes Francesca di Rimini?) overgenomen in de Nervi d'Orfeor

II. Hollandsche Madrigalen, met 5, 6 ende 8 stemmen. Leyden bij Cornel. Nicolay, 1603: — door Draudius in zijn Biblioth. Classic. vermeld, doch waarvan tot nog toe geen exemplaar is opgespoord.

III. Hymeneo, overo Madrigali Nuptiali et altri Amorosi. A sei voci; con un Echo doppio a dodeci: Di Cornelis Schuyt, Hollandese, Organista della famosa Città di Leyda (daaronder de aanduiding der zangstem en een vignet met het opschrift: Labore et Constantia). In Leyda, nella stampa de Rafelengi 1611. 4⁰.

't Is een zwitschersch vriend van Eitner, die van dit, en van 't onder IV te vermelden werk, de alt, tenor en quinta vox bezit.

De opdragt, die slechts gewone eerbiedenisbetuigingen bevat, is gerigt: Al illustre Signor, il Signor Giacome di Duvenvoorde, Signor d' Opdam, Hensbrouck et Admiraglio d' Hollanda. Zij is onderteekend: In Leida, alle 8 di Maggio, 1611, di V. S. illustre etc. Cornelis Schuyt. Het werk bevat behalve de 12-stemmige Echo „Poi ch' ho perso quel bene," 23 zesstemmige madrigalen.

IV. Dodeci Padovane et altre tante Gagliarde, Composte nelle dodici modi. Con due Canzone fatte alla Francese per sonare à sei: Di Cornelio Schuyt, enz. als bij III.

De opdragt luidt: Alli molto magnifici, prudentissimi et virtuosissimi Signori Giacomo Vermy, Bartholemeo de Panhuysen, Ciriaci de Tritsom (?), Stefano de Heussen, Nicolao de Sweeten, Signori et Patroni miei osservandissimi, amatori et fautori della Musica, queste mie Padovane et Gagliarde offerisco et dedico, Cornelio Schuyt.

Vermoedelijk zijn uit dézen bundel de gagliarden afgeschreven, die zich in de verzameling van Dandeleu bevonden, (zie hiervoor).

V. Eindelijk verdient nog vermelding, dat, volgens Eitner, het oude boekhandel-magazijn van Heberle (H. Lempertz) te Keulen een gravure bezit (of bezat, vrees ik, doch zal 't onderzoeken!), voorstellende de heilige Caecilia, op 't orgel spelend. Engelen brengen haar opengeslagen boeken, waarin een 6-stemmige compositie van Cornelis Schuyt staat op de woorden: „Domine fiant anima mea." Des graveurs naam is Z. Dolendo, naar de Gheyn; br. folio.

Zoo is dan weder een nieuwe hoeksteen aangebragt aan het Pantheon onzer muziekgeschiedenis. Doch hoe ontzettend vele ontbreken er nog; hoeveel mangelt er zelfs nog aan dezen steen!

Zoolang niet, bovenal in ons land zelf, àllen, die boek- en muziekverzamelingen, 't zij van hun voorvaderen erfden, 't zij zelve bijeen bragten, ernstig willen nasporen, of zich daarbij iets bevindt van onze oude meesters (en men ziet dat zelfs één stemboek, onschatbare waarde kan bezitten en ongekend licht kan verspreiden!), zoolang zullen we, in plaats van bouwsteenen, enkel bouwvallen hebben, of slechts gebroken grafzerken met half uitgesleten opschrift, boven ledige graven.

Wekke dan datgene, wat onze Vereeniging, niettegenstaande alle bezwaar, reeds verwierf, alle beschaafden en aanzienlijken in den Lande op, om krachtig voor Nederlands muzikalen roem in de bres te treden.

Allereerst beginne men met alles, wat op Sweelinck (naast Obrecht, onze roemruchtste toonkunstenaar!) betrekking heeft. De meeste zijner werken — schoon ze, sints een paar eeuwen voor ons verloren — of nog ongedrukt waren, zijn thans reeds weder in 't bezit, of onder het bereik onzer Vereeniging. Nog altijd echter ontbreekt een compleet exemplaar van de oorspronkelijke uitgave zijner 150 (eigenlijk 153) „Pseaumes de David": tusschen 1612 en 1621 te Amsterdam bij Hendrik Barentsen, te Haarlem bij David van Horenbeeck en te Leiden bij G. Basson uitgegeven; terwijl in 1624 een tweede druk verscheen. Wij bezitten daarvan enkel de Tenor; waaruit intusschen blijkt, dat die schitterende verzameling, behalve het grooter deel der 6-stemmige en 4-stemmige Psalmen (die door 't voorhanden zijn in de Berlijnsche en in een particuliere bibliotheek te onzer beschikking bleven) nog een even groot getal 3, 5, 7 en 8-stemmige Psalmen (of onderafdeelingen) bevat, die ik vrees, dat in het buitenland niet meer te vinden zijn.

In *ons* land is meer dan één uitgaaf dier Pseaumes verschenen!.... Zou dan daarvan niets meer óver zijn dan onze, in zijn toch stevigen perkamenten band, eenzaam treurende Tenorpartij?

Doch zoo ik dus allereerst nasporing bidde voor Sweelincks werken — Neerlands rijkst muzikaal gedenkteeken — doe ik dit in de tweede plaats voor de werken, en zoo mogelijk de nadere levensbijzonderheden van onzen Cornelis Schuyt. — Leiden allermeest is dit zijn beroemden stadgenoot verpligt!

Ik vraag dus:

1°. Bevatten de leidsche gemeente- en kerkarchieven of bibliotheken niets betrekkelijk dien organist?

2°. Is er iemand, die weet, of ergens een compleet exemplaar of enkele stemmen aanwezig zijn van de „Hollandsche Madrigalen" (zie hiervoor II.)?

3°. Weet iemand, of ergens de ontbrekende stemmen zijn te vinden van:
 a. de „Madrigali nuptiali." (III)
 b. „ „Padovane et Gagliarde". (IV)

4°. Kent, of bezit, een onzer prentverzamelaars de gravure naar (of misschien door?) van de Gheijn? (Jacob de Oude?)

En hiermede zij onze Vereeniging voor Noordnederlandsche muziekgeschiedenis" nogmaals aller aandacht, belangstelling en medewerking aanbevolen: — tevens nu reeds met de opmerking, dat wij, op 16 october dezes jaars 1871, Sweelincks tweehonderdvijftigjarigen sterfdag hebben te gedenken. HEIJE.

TAALKUNDE.

A. C. Oudemans Sr. Bijdrage tot een middel- en oud nederlandsch woordenboek. (vgl. XX, bl. 103, 148). Het is mij aangenaam, het tweede stuk van dit werk, dat de letter B bevat en waarmede het 1e deel compleet is, te kunnen aankondigen. Als wij in aanmerking nemen, dat het bijna 600 bladzijden groot is, dan moeten wij zeggen dat het reeds spoedig op het eerste gevolgd is. Dit geeft ons hoop, dat het den heer Oudemans, schoon reeds hoog bejaard, vergund zal worden het nuttige werk dat hij ondernomen heeft ten einde te brengen. Ik heb het met de belangstelling die het verdient doorgezien. De aanteekeningen die ik maakte zal ik voor de volgende nommers laten liggen, ten einde nog n deze plaats te kunnen geven aan die van den heer A. M. Molenaar.

P. LEENDERTZ WZ.

Bij het opmaken van een paar woordenlijsten trof ik eenige woorden aan, waarvan de heer Oudemans in de 2e aflevering zijner Bijdrage tot een middel- en oud nederl. woordenb. geene voorbeelden heeft bijgebracht of die hij zelfs niet vermeldt. Ik meende den lezers van dit tijdschrift geen ondienst te doen, met hun mede te deelen wat ik gevonden heb, in de overtuiging dat de heer Oudemans zelf mij zulks ten goede houden zal.

Ba. Voorwerp van afkeer, minachtelijk persoon. — Coornh. De Dol. v. Ulyss. 1606, II 150:

Altoos was ick haer teghen, diet hier op scheyrdē snel,
En u noyt eer bewesen maer achten voor een *ba.*

Badderken. Liefste, gunsteling. — Tspel v. d. heil. sacr. 48, 817

Derde heyden.
Wy sullen noch midts deser condicien
Haer alder liefste knechtkens zijn.
1e heyden.
Huer dreelincskens.

Derde heyden.
Huer *badderkens* sijn.

Dr. Verwijs in zijne aanteekening op deze plaats weifelt tusschen de vormen *badderken*, deminutief van *badder* of *bader*, d. i. badbezorger en *babbaerdeken*, deminutief van *babbaerd*, dat bij Kiliaan in de beteekenis van kleinkind voorkomt. Men zie voorts de geheele aanteekening, bl. 87 van Verwijs' uitgave van dit spel (Leeuwarden, Suringar).

Basterden. Als onecht verklaren. — V. d. Goes (uitg. Bild.) II, 202:

Val aan, en ruk de tong, die d' afkomst van Trazil
Durft *basterden*, en ons vol gruwel wederspreken,
Ten barschen gorgel uit.

Baten. Tot nut zijn. — Van Vloten, Nederl. Geschiedz. I, 316:

Adieu, mijn alderlieffste ghetal,
Die ick nemmer meer kan *baten*;
Adieu, broeders en susters ghemeyn,
Adieu, litmaten Christi reyn,
Mijn woorden wilt doch wel vaten.

In de Bijdrage komt *baten* in deze beteekenis alleen voor in verbinding met *leven*, van daar dat ik hier deze plaats vermeld, ten bewijze dat het in dien zin ook absoluut en meer figuurlijk gebruikt is.

Bedaer. Bedaardheid, kalmte. Coornh. De Dol. v. Ul. II, 156:

Op dat gaf haer Penelope dit antwoort met *bedaer*.

Beduncken (Sich). Zich bedenken, zich bezinnen. — Tspel v. d. heil. sacr. 32, 418:

Ghy gheeft donnosel, erme, zemple
Aen u twyfelinge quaet exemple:
Bedunct u wel, wat hebdy voren?

De Bijdrage vermeldt wel *bedunken*, *zich laten bedunken*, doch niet in bovengenoemde beteekenis. Uit de bijgebrachte plaats blijkt dat de verwarring van *dunken* met *denken*, en de daaruit volgende van *docht* en *dacht* reeds van ouden datum is.

Behandighen. Ter hand stellen. — II, 127:

Ten lesten heeft Telemachus hen noch den boghe metten pylkoker doen *behandighen*.

Hoewel *behandigen* niet zoo vreemd is als *behanden*, dat de

Bijdrage vermeldt, geloof ik toch dat het tegenwoordig niet zoo in gebruik is dat het niet een plaatsje zou mogen beslaan.

Beharten. Behartigen, ter harte nemen. Nederl. Geschiedz. II, 117:

Wilt ghy dat niet *beharten,*
Soo ghy moetwille drijft,
tIs waert dat ghy, met smarten,
Eeuwelijck slaven blijft.

Behoetsele. Behoeding, bewaring. — Tspel v. d. heil. sacr. 16, 150:

O soetheit, soet boven alle triakelen,
Vleesch ende bloet, mensche ende God;
Der Ingelen vrueght int hemels slod;
Der menschen spyse, heilich voetsele,
In uuterste des sonders *behoetsele.*

Analogisch gevormd met *deksel, stijfsel* en dergelijke.

Becruypen. Aanvallen, aanranden. Nederl. Geschiedz. II, 255:

Crijghdy van den boer niet ghelt ghenouch om
zeecken en zuypen,
Zonder nyghen of stuypen weet ick u raet;
Beyt totdat maerct-dag is, ziet een coopman te *becruypen.*

Blijkens de plaats in het Uitl. Woordenb. bijgebracht, komt het in eene dergelijke beteekenis ook bij Hooft voor, hoewel daar meer als een naderen met vleitaal, terwijl het in de aangehaalde regels, blijkens het verband, meer genomen is in den door ons aangegeven zin, gelijk Hooft in dezelfde beteekenis ook het naamwoord *bekruiping* heeft.

Belijden. Te kennen geven, openbaren. — Nederl. Geschiedz. II, 178:

O broeders, hoort,
Ick sal elck gaen *belijden*
Die jammermoort,
Die daer, in corten tijden
Nu es gheschiet
t Antwerpen, wel om claghen.

Ook bij Hooft, blijkens de plaats aangehaald in het Uitl. Woordenb., heeft dit werkwoord deze thans verouderde beteekenis. De Bijdrage vermeldt wel die van *erkennen.*

Benauwen. Nauw maken, eng maken. — Nederl. Geschiedz. II 231:

Met de Ipocriten en Sarasynen wilt de liefde vercauwen,
Met vercierde graven leght u uutwendich schoon,
Met de blende laet den zienden den wech *benauwen.*

De Bijdrage heeft wel het adjectief *benauwd,* dat als deelwoord van het hier vermelde werkwoord kan beschouwd worden.

Beraden worden. Beraadslagen, overeenkomen. — Nederl. Geschiedz. II 57:

De burgers en soldaten
Zij *werden* t' samen *beraên*
Zij wilden 't daar niet bij laten,
Een tocht hebben zy gedaan.

De Bijdrage heeft wel den vorm *beraden sijn*, doch niet den passieven *beraden worden.* Men kan *beraden* hier nemen in de beteekenis, die ook in de Bijdrage bl. 515, 3 aangegeven is, en waarvan de heer Oudemans een paar voorbeelden bijbrengt.

Berooven. Ontnemen, ontrooven. — V. d. Goes, Gedicht. II, 40;

En *had* de Fransche nijt hem niet die eer *berooft*,
De Grieksche tulbant had geblonken op zijn hooft.

Hoewel de heer Oudemans enkele plaatsen vermeldt voor dit gebruik des werkwoords, brengen wij deze hier bij om te toonen dat het ook in en na Vondels tijd niet vreemd was.

Bescoot. Aanwas, vermeerdering. — Tspel v. d. heil. sacr. 79, 88:

Reael Sacrament, dwelc onder tscijn des broots
Ontferminge olye hebt ons sonden nu:
Vergeeft hem, die vol sondich *bescoots*
Ellendich roepende es tallen stonden u,
Remissie van synen sonden ru.

Beschrantsen. Versterken, doen bewaken? Nederl. Geschiedz. II, 246:

's Avens doen de Papauwen 'waren ghescheen,
En dat Vleys en Wynckelman zijn byeen ghecommen,
Dit hoorende de papauwen collonel verbreên,
Hy *beschrantste* zijn huys, vreesende alleen
t Gewelt der Geusen groot boven sommen.

Zou dit *beschrantsen* ook mogelijk eene drukfout zijn voor *be-*

schansen. Het woord heeft althans in de aangehaalde regels eene gelijke beteekenis. [1])

Bezetten, Vasstellen, beschikken, vermaken. — Tspel v. d. heil. sacr. 55,953:

Dat ons Christus opten witten donderdach
Gelaten heeft ende *bezedt* in testamente,
Daer ons alder salicheit aen lach,
Loven wij datte, als die obediente.

In de Bijdrage heeft de heer Oudemans eene plaats met het woord in dezen zin aangeteekend; wij achtten het niet overbodig er eene andere aan toe te voegen.

Besnedendom. Mahomedanismus, Turken. — V. d. Goes, Gedicht. I. 155:

De Kandier verdronk in zijne vreugdetranen,
En wenschte nu eerlang de Kristenlantsche vanen,
't *Besnedendom* ten trots, te groeten van zijn strant.

Zoo ook II. 131.

Gelijk bekend is heeft vooral onze Bilderdijk tal van zulke woorden op *dom*, waaromtrent men zien kan dr. De Jager, Proeve over Bilderdijk benevens de nalezing daarop van dr. Bisschop, in het Nieuw Archief I. 1ste en 2de stuk.

Besproeyen. Bedekken, overladen. — Nederl. Geschiedz. II 256:

Ende neempt den boer zijn peerden en coeyen,
Zeght hy daer teghen, wilt hem met slaghen *besproeyen*
Seght: »'t Es up den vyandt ghehaelt!" 't Es een zake by abuse.

---

[1]) Ik geloof niet dat wij hier aan eene drukfout moeten denken *Schrants* (eigenlijk *schrands*) van *schrinden*, beteekent insnijding, kerf, gleuf. In Friesland is het nog in gebruik voor ondiepe kerf, kras in een voorwerp van hout, metaal enz. *Beschrantsen* is dus eigenlijk versterken door middel van eene insnijding, van eene gracht. Later kan het in de meer algemeene beteekenis van versterken, door welke soort van verdedigingswerken dan ook, genomen zijn. Het zou zelfs kunnen zijn, dat het voor *beschansen*, verdedigen door middel van eenen aarden wal, genomen was. Immers waar men ter verdediging van eene plaats eene gracht graaft, gebruikt men doorgaans de aarde die men daardoor verkrijgt om daarvan eenen wal op te werpen. Beide, wal en gracht, behooren bij elkander. Het zou dan eene verwarring zijn van dezelfde soort als men te Amsterdam waarneemt, waar men zegt „zijn hoed ligt in den wal of in den burgwal" (d. i. in de gracht) en water uit de gracht *burgwalwater* heet. P. L. WZ.

Hoogst waarschijnlijk heeft de dichter om des rijms wille dit woord hier gebezigd dat dan ook in deze beteekenis zich kwalijk gebruiken laat.

Bestaden. Ondernemen, beproeven. — Nederl. Geschiedz. I. 47:

Hertoghe Willem maectse heer
In Hollant, ende dade hem eer,
Want zy en mochter nerghen bet *bestaden.*

Van deze beteekenis des woords heeft de heer Oudemans een voorbeeld in zijne Bijdrage medegedeeld. Wij achtten het niet ongepast het met een te vermeerderen.

Bestieren. Onderdrukken, in het nauw brengen? Nederl. Geschiedz. II. 290.

Nopende den Duytschen vorst, die eens was generael,
Case — met — zijn — mieren (Casimir van den Palts).
Hij sal ulieden ooc verlaten en *bestieren.*

II. 293.

Ick meynde te trecken, met mijne schepen,
Waer ick soud' willen, in alle quartieren;
Maar neen, sy hebbense al wech ghegrepen,
Ende ghevoert na dAntwerpsche rivieren,
Om mijn nabueren daer med' te *bestieren.*

De beteekenis van dit woord is mij in beide plaatsen niet duidelijk. De Bijdrage geeft als beteekenissen op bezorgen, bestellen; wederhouden, afwenden; omgeving en, gevolg. Het tweede der aangegeven paren zou nog het best passen, vooral met het oog op de tweede plaats, hoewel de zin des woords in de eerste anders schijnt te zijn.

Bestrecken (*haer*) zich uitstrekken. Nederl. Geschiedz. II, 221:

In u aenschouwen verblyden wy ons te gader,
Verhopende daeraf het gemeene profijt,
Door u wijsheit en duecht, *bestreckende haer* so wijt,
Dat ghy ten rechten sijt van elcken hoogh verheven.

Zonder eene plaats bij te brengen teekent de Bijdrage alleen aan, dat bij Plantijn het woord in deze beteekenis te vinden is. De lezer vindt in bovengemelde plaats een voorbeeld.

Betere. Liever, eerder — Nederl. Geschiedz. II. 271:

Die de steden regeeren van Vlaender zoet,

Die ziet men nu vervaerde bouven,
Qualick zouden zy 't volck geven moet,
Zy willen se *betere* bedrouven.

Ook in het Engelsch heeft *better* in eenige uitdrukkingen genoemde beteekenis, terwijl de *e* aan het eind als een overblijfsel van den ouden uitgang der bijwoorden op *en* kan beschouwd worden.

Betrissen. Treffen, raken. — Nederl. Geschiedz. II. 286:

Als Caius Mutius men u volstandich vant,
Afbrandende sijn hant, die Porsena hadde ghemist,
Segghende noch dry hondert esser van sulck verstant,
Dies Porsena sant, en heeft nae paijs ghevist;
Maar ghy Baltazar *hebt* den rechten man *betrist*,
So ghy te voren wist, die 't gheloof bracht tot gruys,
Lof! blijschap en glorie van 't Bourgonsche huys.

Komt dit woord, van *tris* of *trits* en beteekent het als 't ware aan een trits rijgen, en bij uitbreiding betrappen, aanvallen? De Bijdrage heeft het woord niet.

Betooghen. Bewijzen, betoonen. — Nederl. Geschiedz. II. 222:

Ghij hebt den prince u herte ghepresenteert,
Hoe zoude men een heere tot eenighe daghen
Meer jonste connen *betooghen?* —

Behalve het in de Bijdrage aangehaalde voorbeeld hebben wij deze plaats ten overvloede vermeld.

Bevroedich. Verstandig, wijs. — Nederl. Geschiedz. II. 301:

God wil u behoedich en nu en 't alder tijt zijn,
En maken u *bevroedich,*
Met zijn wijsheyt seer goedich.

De Bijdrage heeft dit woord niet vermeld.

Bycoemst. Byslaap, vermenging. — Coornh. De Dol. v. Ul. I. 72. verso:

Binnen s'jaers suldy schoō kinders hebben in uwen schoot,
Want der goden *bycoemst* streect tot smenschen gewīnne.

De Bijdrage heeft dit woord niet vermeld.

Biesen. Onbesuisd handelen, door drift vervoerd zijn. Nederl. Geschiedz. II. 182:

Den vier en twintigste Oost, door de ketters *biesen*,
Moesten te Valencyn de beelden haer plaets verliesen.

Wanneer wij deze verklaring van *biesen* door andere plaatsen, in de Bijdrage vermeld, gestaafd zien en tevens bedenken dat vooral in de volksspraak het lidwoord onverbogen kan voorkomen, ev alzoo *de* hier voor *der* staat, dan bevatten de aangehaalde regels geene zwarigheid ter verklaring. gelijk dr. Van Vloten, blijkens het vraagteeken, dat hij er bij geplaatst heeft, daarin gevonden heeft.

Bystandich. Behulpzaam. — Nederl. Geschiedz. II. 184:

De coningin van Englant fijn
Zal u oock wel *bystandich* zijn,
En Vrankrijck des ghelijcken.

De Bijdrage vermeldt alleen, dat het woord in deze beteekenis bij Kiliaen voorkomt, zonder er een voorbeeld van bij te brengen.

Byster. Arm, naakt. — Nederl. Geschiedz. II 161:

Waer sullen wy nu doch blijven,
Wy boeren, cleyn en groot!
Ons koeyen sietmen ontdrijven
Wy werden *byster* en bloot.

Bij de in de Bijdrage aangehaalde plaats in proza, voegen wij bovenstaande in poëzie.

Blamen. Lasteren, onteeren. — Nederl. Geschiedz. II 211:

Hier toe sal ick gebruycken spaus munitie,
Want ick sijn liefste kint ben, Alteze genaemt;
Hollandt *heeft* zijn heylige wetten *geblaemt*.

Alleen in de Bijdrage opgenomen als bij Kiliaen te vinden.

Blanck. Streek, list. — Nederl. Geschiedz. II 93:

Hy (Alva) heeft begonnen in ons lant,
Van sconingx weghen te comen,
Zijn rancken en *blancken* zijn al bekant,
Het zijn al blauwe bloemen.

Waarschijnlijk hetzelfde woord, dat ook in de Bijdrage uit Kiliaen voorkomt, en dat blanketsel beteekent. Blancken zijn dus zulke streken die voor het oog schoonschijnend zijn.

Blysmoets. Blijmoedig. — Tspel v. d. heil. sacr. 17, 169:

II. Vrouwe.
Och lieve here, wilt *blijsmoets* sijn,
Al muegdy blootshooft ende bervoets sijn.

In vorming gelijkstaande met *goedsmoeds* en dergelijke sterke genitieven van het adjectief meer, oudtijds veelvuldig in gebruik, thans nog slechts in enkele uitdrukkingen over.

Boekstaef. Gedicht, vers. — V. d. Goes, Gedichten I, 22:

Wat Godheit geeft my stems genoeg in mijn gedicht,
Om u, aan wien de staet haer welvaert is verplicht,
Die d' eer van Amsterdam zoo hoog hebt opgeheven,
Dat elck nu wanhoopt meer tot zulk een top te streeven,
O zenuw van het lant, te roemen naer waerdy!
Mijn *boekstaef* zwol zoo ver dan buiten 't perk van 't Y,
Als of de Zuiderzee op 't velt van mijn papieren,
Gelijk een ruime kil, met lossen toom zou zwieren.

V. d. Goes gebruikt hier het woord in eene andere beteekenis, dan waarin het gemeenlijk voorkomt, en die ook in de Bijdrage vermeld is, die van letter.

Boeleeren. Begeeren, verlangen. — Nederl. Geschiedz. II, 36:

Haerlem, gij waert een edele stad,
Nu hebt gij u soo lelijck bekladt,
Justicie wechgenomen;
Geusen *boeleerden* u rijckdom en schat,
En sijn daerin gecomen.

De Bijdrage heeft dit woord niet.

Boeten. 1°. Genezen, verzachten. — Nederl. Geschiedz. II, 290.

Want Plinius, van alle natuerlicke meesters den fleur,
Zeght: de lelie met haren lieflicken geur
Can *boeten* ende ooc verzachten alle moetheyt,
En reynlick genesen.

2°. Verliezen, inschieten. — Tspel v. d. heil. sacr. 39, 613:

Al muegdy duersteken, duerhouwen sijn,
Al muegdy nat bezweedt, bebloet sin,
Al mach u tleven hier *gheboet* sijn,
Al meugdy in veel rouwen sijn,
Laet in Gode al u betrouwen sijn.

Het eerste vermeldt de Bijdrage alleen met verwijzing naar Tidemans uitgave van Beaumonts gedichten; van de tweede beteekenis, die het woord nog in ons *inboeten* heeft, spreekt zij niet.

Boone (*een*). Kleinigheid, zier. — Nederl. Geschiedz. II 360:

Sy en achten niet *een boone*
Op transport van mynen vaêr.

Gelijk bekend is waren dergelijke vergelijkingen bij de ouden zeer geliefd.

Bottaert. Domkop. — Nederl. Geschiedz. I, 82:

Langhe pycken,
Slyckeghe dycken,
Ende den taruwen lant,
Dat sijn die *bottaerts* van Zeelant.

Eene dier vele vormen op *aard*, waarvan er dr. De Jager in zijne Verscheidenheden zulk eene menigte heeft meêgedeeld.

Bricol. . . . . . — Nederl. Geschiedz. II 342:

Den geck sy scheren met perdoen en aflaten,
Als de pest sy vliên ende 't huys van Oostenrijck haten;
Daerom ick met beyde handen klauwe troosteloos mijn bol.
Sy verachten paus heylicheydt, met alle zijn prelaten,
En stroyen byde straten, te Bruessel voor een *bricol*;
Adieu Borck, Meurs, Alpen, Amiëns, Breefoort, Linghen en Grol.

Het woord is blijkbaar het fransche *bricole*, dat verschillende beteekenissen heeft, die echter, m. i. geen van alle hier eenen verstandigen zin opleveren. Ook uit het verband zie ik geene kans de ware beteekenis te gissen.

Brillen. Bedriegen, beet nemen. — Coornh. De Dol. v. Ul. II. 94:

een seyde van den knaben
Wat *brildt* ons de Landtlooper, och hadden hem de Raven
Opgegeten eer hy quam, maer waertoe dit ghevecht.

Brun-bouwede. . . . . . . Nederl. Geschiedz. I, 67:

»O Carel, o Carel, gae de Freesen in de handt, so
bliven dine borgen wol staende."
Nummermeer gae ick de Friezen in de hant,
suldet oock costen dusent live;
De borch is wol omher beset mit luyden
un *brun-bouwede* schilde.

»*Bouwd* zal hier wel voor *gebouwd* staan, met de gewone weglating van het voorvoegsel. Maar wat beteekent *brun*?

Dr. Van Vloten heeft mede zwarigheid in de verklaring der

uitdrukking gevonden; hij heeft ze met een vraagteeken gemerkt. Het geheele gedicht, waartoe deze regels behooren, is in eenen meer hoogduitschen, dan nederlandschen tongval geschreven.

A. M. MOLENAAR.

NEDERDUITSCHE TONGVALLEN.

TONGVAL DER STAD GRONINGEN.

'n Voader har twei zeuns.

En de jongste dervan zee tegen zien voader: »Voa geef mij mien part dat mij touheurt", en de voader dee dat.

En nijt lang doarnoa is de jongste zeun toun 'e alles bij mekoar har weggoan noar en heil wiet land en het doar zien goud deurbrocht.

En toun e alles opmoakt har, kwam der een groode hongersnood in dat zulfde land, en hij begun gebrek te lieden.

Toun ging 'e hen noar ein van de mensen van dat land en dei stuurde hom noar 't land om op de zwienen te passen.

En hij wol sien lief vullen met et zwienevour en gein mensk gaf om dat.

En toun e derover noadoacht zee e bij zuch sulmen: »houveul knechten en maiden van mien voader hebben brood genog en k vergoa van de honger. 'k Zal opstoan goan en noar mien voader goan en 'k zal tegen om zeggen: voa 'k eb kwoad doan tegen de hemel en tegen dij; en 'k bin nijt weerd da 'k dien zeun langer bin, moak mij tot dien knecht."

En hij gong opstoan en gong noar zien voader, en toun 'e nog wiet van om van doan was zag zien voader om en kreeg medelieden met om, en hij leup noar om tou en vuil, om om zien hals en gaf, om een kus. (smok?)

En zien zeun zee tegen om: »voa 'k eb kwoad doan tegen de hemel en tegen dij, en 'k bin nijt meer weerd da 'k dien zeun bin."

Maar zien voader zee tegen zien knecht breng 't beste kleid en trek om dat an en geef om een ring an zien hand en schounen an zien vouten.

En breng en vet kalf en slagt dat, en loaten we eten en bliede

wezen. Want men zeun was dood en is weer levend worden en hij was te zuik en is weervonden en ze wörden bliede.

En zien olste zeun was op 't land, en toun hij kwam en digt bij 't hoes was heurde hij zingen en dansen en hij ruip ein van de knechten en vruig wat of dat was.

En de knecht zee tot om: »dien breur is weerkomen en dien voader het et vedde kalf slacht omdat hij om gezond weerkregen et."

Moar hij wör kwoad en wol nijt noar binnen gaan. Toun ging zien voader oet 't hoes en vruig om. Moar hij zee tegen zien voader: »kiek ik dijn dij zooveul joaren en 'k eb nooit wat doan da 'st (dat stou of wel dast dou) nijt hebbeu wost en dou hest mij nooit een bokkien geven om met mien vrunden pret te hebben (liever moaken). Moar nou dien zeun weerkomen is dij dien goud met houren en snouren deurbrocht het, hest dou 't vedde kalf slagt, en hij zee tegen om: jonge, dou bist altied bij mij en al wat mienent is, is ook dienent. Men mos bliede wezen, want dien breur was dood en is weer levend worden, hij was te zuik en is weervonden.

Aanteekeningen op spreekwoorden enz. (XX. bl. 520). De strijd aldaar (bl. 525) door bevoegde ridders in dit grammatikaal tournooi gevoerd, heb ik, als oningewijde, buiten de vierschaar aanschouwd, en vernomen dat het spreekwoord of de spreekwijze *al te* als het ware verslagen is.

Ik heb steeds dat woord gebruikt en in het Sticht elk een hooren bezigen, en ik zal die gevallen als gemoedelijk bemiddelaar tusschen twee uitersten, hier aanvoeren. Men zegt immers, dat is *al te* erg, *al te* dom, *al te* grof, *al te* slim enz. Bij vader Cats meen ik een geheel dichtstuk, daar dit *al te* de hoofdrol in speelt, gelezen te hebben. Doch nu ter zake; In de Maliebaan bij Utrecht is een klein buitenverblijf, nu *Vredenlnst* genaamd, dat vóór de gisting van het patriotisme *Oranjelust* heette. Kort daarna heeft de volgende eigenaar deze plaats in *Niet al te* verdoopt, en zoo bleef ze jaren lang bij ons bekend. De bezitter bedoelde daarmede, zoo men een lateren eigenaar die den verdooper gekend had, geloven| mag, dat hij in alles de middelmaat wilde houden, wat men trouwens goed begreep, dewijl de societeit Pro patria

slechts eenige schreden van Oranjelust verwijderd was. Wilde men nu daarin eene afkeuring zijner vaderlandslievende bedoeling zien, o, dan was daar geen schijn of schaduw van, want hij had daar alleen mede bedoeld, dat dit *meer dan* een theetuin, *minder dan* eene buitenplaats, niet *al te* ver van en niet *al te* digt bij de stad was enz.

Hier is, mijns inziens, *al te* eene gepaste hollandsche uitdrukking en ik vond het *al te* streng dat zij werde geschrapt, maar moet mij in dit geval aan de deskundigen onderwerpen, ofschoon voor mij het gebruik daarvan blijft behouden. Dit is zeker, dat als iemand wat hooge jaren bereikt, hij ondervindt dat men wel driemaal op nieuw, om onze taal goed te leeren schrijven, ter school moet gaan, en vooral in dezen tijd, nu Vulkaan met zijne Cyclopen in volle werking is, en alles als voor de eeuwigheid versmeedt en zelfs verstaalt, om zoo vlug en afdoende als Krüpp te Essen door de stichting zijner staalsmederij, voor de wereld alles te beslissen.

U. C. KRAMM.

Aanteekeningen op spreekwoorden. Heeft de heer Kramm bl. 525. wat vlugtig gelezen, of heb ik daar niet duidelijk genoeg gesproken? Een van beide zonder twijfel. Mogt het laatste het geval zijn, dan diene het volgende tot toelichting. Noch de heer Suringar noch ik hebben *al te* afgekeurd. De vraag, waarover wij het niet eens, in deze: is, in het daar ter plaatse vermelde spreekwoord, *altijd* of *al te* de eerste en oorspronkelijke lezing? De heer Suringar beweert het eerste; hij verwierp echter *al te* niet, maar achtte het alleen *daar ter plaatse* minder gepast. Ik was van een ander gevoelen, ik meende dat er *al te* behoorde te staan. »Het werd," zeide ik, »door onze ouden gebruikt als intensivum, zoo als wij nu *zeer*, *heel* enz. gebruiken. In de 15de eeuw vindt men er nog voorbeelden van in menigte; maar daarna begon het in onbruik te raken. Omstreeks 1600, toen Spieghel schreef, was het reeds verouderd." Ook ik heb het woord dus niet afgekeurd. Ik heb alleen gezegd, dat het in de beteekenis, waarin het in het gemelde spreekwoord voorkomt, namelijk in die van *zeer*, *heel*, verouderd is. In eene andere beteekenis, die van *nimis*,

is het niet alleen, zoo als de heer Kramm aanwijst, in het Sticht in gebruik, maar kan men het in alle deelen van ons land nog dagelijks hooren.

P. LEENDERTZ WZ.

Kraam. (XX, bl. 375). Even als *kring* uit *ge-ring*, *brink* uit *be-rink* of *-ring*, is saamgetrokken, zoo *kraam* uit *ge-raam*. Daarmede is dan tevens ook de vraag van J. C. K. reeds beantwoord, daar het woord, in beide beteekenissen, oorspronkelijk niets anders dan een uit *raam-werk* saamgesteld voorwerp aanduidt. V. VL.

Kraam. Het woord *kraam* in *kraamvrouw*, enz., heeft men op verschillende wijze zoeken te verklaren. Er zijn er die het van *kermen*, er zijn ook die het van *kraaien* willen afleiden. Beide verdienen geene ernstige wederlegging. De heer Franquinet (Belg. Mus. 1846, dl. X, bl. 33) meende, dat het in verband zou staan met het gothische *hramjan*, pijnigen. De letters verbieden dit niet, wel echter de beteekenis. Wij zeggen toch van eene vrouw, dat zij in de kraam ligt, niet wanneer zij moeder wordt, maar vooral de eerste dagen daarna. Letten wij nog wat naauwkeuriger op de wijze, waarop het woord gebruikt wordt, dan zien wij dat de *kraam* niets anders zijn kan dan het meubel, het ledekant zouden wij zeggen, waarin de kraamvrouw ligt. De vrouw die bevalt *komt in de kraam*. Zij *ligt in de kraam*, zoolang zij zich binnen de kraamkamer houdt, meestal te bed liggende. *Zij staat op uit de kraam*, wanneer zij de kraamkamer verlaat en tot hare gewone bezigheden en tot hare gewone slaapplaats terugkeert. Dat men reeds in de 15de eeuw zoo sprak, leert ons de vertaling der Gesta Romanorum, waar cap. 81 gezegd wordt: »Wij willen swigen ende haer niet segghen soe langhe ter tijt toe dat si *wten kraem is opgestanden*." De dienstbode, die wij baker noemen, heette in vroegeren tijd *kraamwaarster*, omdat zij de kraam bewaarde, d. i. bewaakte, er zorg voor droeg: want *ware*, dat wij nog slechts in de spreekwijze *waarnemen* behouden hebben, beteekent zorg, en *bewaren* beteekende vroeger bewaken, op iets passen. Z. Woordenl. op der Minnen loep. In Friesland heet zij nog *kreamheinster*, van *heinen* (zamengetrokken uit *hegenen*) in orde houden, verzorgen.

Ten overvloede voeg ik hier nog een tweetal plaatsen bij uit geschriften van de 17e eeuw, die zeer duidelijk bewijzen, dat *kraam* niets anders kan beteekenen.

Pieter Jansz. Twisck verhaalt, in zijn Ondergang der Tyrannen bl. 1256, iets van eene vrouw die bevallen was en spreekt daar ook van hare dochter »haer op de kraem bewarende." Men zeide niet alleen *in*, maar ook *op* de kraam, even als men nog zegt *op* het ledekant, *op* de rustbank, *op* de slaapkoets.

Johan van Beverwijck zegt in zijn Schat der Gesontheydt (3de dr. Dordr. 1640) bl. 622, dat hem omtrent de vrouwen in Ierland verhaald was »dat se oock van in de kraem te leggen ofte haer wel te laten koesteren, niet met allen en weten." De doctor meende niet, dat in Ierland de vrouwen niet bevielen (wat het zou moeten beteekenen, indien de afleiding van Franquinet doorging): zoo iets liet hij, ja, liet zeker ook de boerin, die het hem vertelde, zich niet wijs maken; maar dat zij, zoo als hij er bij voegt, zich niet lieten koesteren en spoedig tot haar werk terugkeerden.

Onze ledekanten zijn eene weelde van lateren tijd. Onze voorouders sliepen in opene kribben of in bedsteden. Maar de vrouw die bevallen was, lag afzonderlijk in eene kraam. Die kraam was hetzelfde wat men later met een vreemd woord ledekant heette. Het was een houten kist of kast van stijlen en planken in elkander gezet en met een gordijn of kleed overdekt, bestemd om na eenigen tijd weêr weggenomen te worden. Is eene kermiskraam wel iets anders? Men heeft zulke kramen in het groot en in het klein. De kleinste zijn zeker de draagbare kramen, waarmede de kooplieden (in het Fransch colporteurs, naar de kraam die zij met den hals dragen) hunne waren rondventen. Wij noemen ze nu meestal marsen. Maar Dirk Potter zegt van Ulysses, die als koopman verkleed, met

> Cleynoden ende marserye
> Die den vrouwen waren nye,

uitging om Achilles te zoeken, dat hij

> ghinc voer Lycomedis doer
> Ende ondede sinen *crame* daer voer.
>
> Mulp. II, 2905.

Tot de grootere soort behoorden niet alleen de kramen die vreemde kooplieden op de jaarmarkten opsloegen, maar ook die, welke zij die in de steden woonden voor hun huis hadden. Het bovenste deel, wanneer dit niet, als bij velen, een zeil, maar, als bij anderen, een houten luifel was, bleef staan, maar de planken stelling met de koopwaren, die er op stonden, werd iederen avond van de stoep en voor de vensters weggenomen. De gilden, waartoe de winkeliers van verschillende soort behoorden, heetten ook te Amsterdam het Groot en Klein kramersgild, een zeer gepaste naam; want alle waren het menschen, die hunne waren in eene kraam te koop zetten.

Dat *kraam* uit *ge-raam* ontstaan zou zijn, kan ik niet gelooven. Er is daar veel tegen.

1°. Van *raam* hebben wij *geraamte*. *Geraam*, zou slechts een andere vorm van hetzelfde woord zijn. Het zou vreemd zijn, dat in dat woord, in ééne van zijne beteekenissen, de *g* in *k* zou zijn overgegaan.

2°. In het Oudnoordsch vinden wij reeds *kram*, in het Obd. *chrâm*. Die overgang van g tot k zou dus plaats gehad hebben of in die twee talen en in de onze, ieder afzonderlijk, of reeds in zeer vroegen tijd, toen alle duitsche talen nog één, toen de duitsche volken nog niet van elkander gescheiden waren. Beide acht ik onwaarschijnlijk.

3°. *Ring* en *kring* is hetzelfde. Maar de oorzaak is eene andere. In dat woord heeft oudtijds vóór de *r* eene *h* gestaan, die in *ring* weggevallen, in *kring* in *k* overgegaan is. Van beide zijn voorbeelden genoeg te vinden. Van het overgaan echter eener *g* in *k* vóór eene *r* ken ik in onze taal geene voorbeelden, tenzij misschien in enkele klanknabootsende woorden.

4°. Ware *kraam* uit *geraam* ontstaan, dan moest het onzijdig zijn, wat het niet is.

Laat ik hier iets bijvoegen — het behoort eenigzins tot dit onderwerp — over het woord *bevallen*. Wij lezen dikwijls in onze dagbladen: »mijne vrouw beviel heden van eenen zoon." Wij lezen dat echter niet zoo vaak meer, als een aantal jaren geleden, omdat velen meenen, dat het niet goed gezegd is. Maar onze revolutionaire taalgeleerden — 't geslacht is nog niet uit-

gestorven — mogen zich wel tweemaal bedenken, eer zij afkeuren wat het volk zegt en dikwijls reeds eeuwen lang gezegd heeft: want dat is doorgaans beter dan hetgene zij er voor in de plaats willen stellen. Ik geloof dat het hier Bilderdijk geweest is, die velen op den dwaalweg gebragt heeft. Hij zegt in zijne Verklarende Geslachtlijst o. h. w. kraam: «dat men zegt *in de kraam bevallen* [1]) *van een zoon of dochter* is goed, maar *bevallen* behoort niet tot *kraam*, maar tot het kind. *Het kind bevalt* de moeder in het kraambed; maar de moeder bevalt niet. Zij *koomt, ligt* of *valt* in de kraam, en *wordt* daar *van 't kind bevallen*, dat is *overvallen, verrast, verblijd*", enz. Te spreken van overvallen, verrassen, bij iets wat wat men maanden lang heeft vooruitgezien dat gebeuren zou, is wel eenigzins vreemd. Maar blijven wij bij de spreekwijze zelve. Men zeide, zegt Bilderdijk, *zij is in de kraam bevallen van eenen zoon of dochter*. Het is zoo; maar men zeide ook *zij beviel in de kraam van een zoon of dochter*, en dikwijls gebruikt men ook de spreekwijze zonder van het kind melding te màken, zoo als b. v. in Hoofts Warenar, waar wij de echte amsterdamsche volkstaal van dien tijd vinden, 4e bedr, 3e toon.

Ten sel niet veel daghen aen loopen, soo ick raem,
Of sij moet komen te bevallen in de kraem.

Dit doet ons reeds verwachten dat het *bevallen* op de kraam en niet op het kind betrekking heeft. Nu weten wij, dat *vallen* niet altijd juist beteekent van eene hoogere plaats op eene lagere neêrkomen, maar ook wel eens in dezen of genen anderen toestand geraken, b. v. *in handen des vijands vallen, in eenen strik vallen, in verzoeking vallen*. In diezelfde beteekenis gebruikte men vroeger ook *bevallen*. Hildegaersberch, bl. 237, vs. 100;

Die daer *bevallet* onder tnet,
Dat hem die bose heeft ghespreit,
Dien mach wel rouwen sijn arbeit,
Die hi doer hem ye ghedede.

In de kraam bevallen is dus geheel hetzelfde als *in de kraam*

---

[1]) Hij neemt bevallen hier, zoo als uit zijne verdere redenering blijkt, als deelwoord, niet als onbep. wijze.

komen, of *vallen*, uitdrukkingen, die Bilderdijk ook kende. 't Is vreemd, dat zij hem niet op den regten weg geholpen hebben. In onzen tijd worden bij *bevallen* de woorden *in de kraam* dikwijls weggelaten, en men zegt alleen *zij is bevallen,* wat eene verkorte, maar onberispelijke uitdrukking is.

Voegt men er bij *van eenen zoon* of *eene dochter*, dan heeft *van* de beteekenis van *door*, *ter oorzake van.* De moeder is *in de kraam bevallen* of *in de kraam gekomen,* en dit is veroorzaakt door het onlangs geborene kind. Op die zelfde wijze wordt *van* gebruikt in gezegden als: de vogels vallen uit de lucht van de hitte, ik kan het daar niet uithouden van den rook, ik ben den stal uitgeloopen van de vliegen, enz. P. LEENDERTZ WZ.

Spreekwijze: Een poedelgooi doen. (XIX. bl. 629; vgl. XX. bl. 264 en 579.) M. zegt, dat ik den bal deerlijk heb misgeslagen, in mijne verklaring er van (XX. 264), en verkondigt dan, als ware dit de quaestie, dat de spreekwijze ontleend is aan het kegelspel. — Dit wist ik ook, en als ik het niet geweten had, zou de vrager zelf het mij geleerd hebben. (Zie XIX. 629). Zegt M nu verder, dat een poedelgooi een gooi is, waardoor geen der kegels geraakt of omgeworpen wordt, dan is dit niet volkomen juist. Een poedelgooi is een gooi, waarbij de bal van de plank afgaat. Intusschen heeft M. geen enkel woord gegeven *ter verklaring* van de genoemde spreekwijs, en *daar* was het toch om te doen. Ik verwonder mij eenigszins, dat de door mij zoo hoog geachte redactie bijdragen opneemt, die louter op misverstand berusten en de zaak, waarvan men toelichting gevraagd heeft, volkomen in het duister laten. E. LAURILLARD.

[Ook wij gelooven dat de t. a. p. gemaakte aanmerking op misverstand berust. Wij meenden echter dat dit geen voldoende reden was om het geheele antwoord af te wijzen. Het zou dit misschien zijn in een tijdschrift van anderen aard. In den Navorscher echter vindt hij, die zich kwalijk begrepen of verkeerd beoordeeld acht, gelegenheid om op de gemaakte aanmerkingen te antwoorden en ze te wederleggen. Wij hebben die dan ook aan den heer Laurillard gegeven, zoo spoedig als ons mogelijk was.]

Kakographie. (Vervolg van dl. XX. bl. 533).

In de groote steden troffen ons dan ook welvoorziene boekwinkels, waar men de nieuwste *verschijnselen* op het gebied van wetenschap en romantiek rijkelijk zag uitgestald. — Vele werken werden uit die talen spoedig overgezet, en het zijn dikwerf, helaas! zeer weinig aanbevelenswaardige. Men vindt daaronder echter ook gunstige *verschijnselen.*

Het [1]) is eene poging om de Italianen, door voorbeelden, onder hunne landgenooten gekozen, tot werkzaamheid en volharding op te wekken en het *uitvloeisel van eene oproeping* der Associazione per l'educazione del popolo te Florence.

Een kleed, hetwelk uit zeer fijne en *doorzichtige* stof bestond.

De wagens der geheele keizerlijke familie, door eene bonte *trits* van mannelijke en vrouwelijke bedienden gevolgd.

De disharmonie, die tusschen de overgeleverde religieuse voorstellingen en de *aanschouwingen* der moderne beschaving bestaat.

Deze beschouwing [t. w. die der materialisten], *ruimt grondig op* met alle idealisme.

Dat verwekt juist niet eene gunstige voorinneming.

Wij verlangen zelfs voor de philosophie over het geheel eene empirische *onderlaag.*

Hij is een der grootste en machtigste *figuren* uit de oude geschiedenis van het Oosten.

Een man van het volk wist hij zich bij het volk bemind te maken.

Hij was de jongste zoon van vijf kinderen, die van hunne ouders eene voortreffelijke opvoeding genoten.

Daar bovenal hadden de *opvoeringen* [2]) op de schitterendste wijze plaats.

Het was na het genot van een fiksch middagmaal, dat onze snelvarende stoomboot in de haven van.... aankwam.

Ik spoorde den volgenden dag naar.... Ten zes ure des morgens aangevangen, komt men eerst des nachts daar aan.

De verschijning van eene door hem beantwoorde bekroonde prijsvraag getuigt van, enz.

---

[1]) Er wordt van een boek gesproken.

[2]) Van tooneelstukken.

De beproeving der nieuwe brug heeft plaats gehad.

Het schip is verloren, maar de *opvarenden* zijn gered.

Ook schilderessen hebben *doeken* op deze tentoonstelling ingezonden.

Deze voorstellingen hadden plaats bij een stroom van licht door tallooze wasvlammen teweeggebracht.

Het tooneelstuk werd afgespeeld bij het bewaren van eene diepe stilte.

De koning *verrees* op zijne beurt met den hoed in de hand om de koningin te groeten.

Vervolgens steeg ieder in zijn rijtuig en de aftocht nam een aanvang, voorafgegaan door muzikanten in andere rijtuigen.

V R A G E N.

Namen van schepen en vaartuigen in het begin der 17de eeuw.

In een »project van een nieuw lopent middel voorgeslagen bij de Geoctr. West-Indische Comp, om van nu voortaen jaerlycxs geheven te worden tot een extra ordinaris adsistentie van oorloch voor deselve Comp. 1627," komen eenige namen van vaartuigen voor, die mij niet bekend zijn. Ik schrijf deze met cursijfletteren.

Aken.
Buysen.
Barequen.
Boots.
Beytelschepen.
Boyers.
Boerreschuytiens.
Brouwersschuytiens.
Carvelen.
Cromstevens.
Crayers.
Karaken.
Damlopers.
Evers.
Fregatten.
Fluyten.
Gayingen.
Gondels.
Galioenen.
Galiassen.
Galioten.
Harinckschuyten.
Heven.
Hulcken.
Jachten.
Jollen.
Kagen.
Koggen.
Lichters.
Melckschuytiens.
Pramen.
Pinassen.
Ponten.
Pleijten.
Pincken.
Potten.
Plempen.
Roeyschuyten.
Steygerschuyten.
Samoreusen.
Staelboots.
Tochtschuiten.
Veerschuiten.
Vlotten.
Vlotschuyten.
Vlieboots.
Vierenblasen.
Waterschepen.
Weyschuyten, en alle andere genoemd en niet genoemd.

LABORANTER.

Nederlandsche spot- en scheldnamen. De Zuid- en Noordbevelanders geven elkaâr, alsmede den grond, dien zij bewonen, de volgende scheldnamen: de Zuidbevelander noemt Noordbeveland Peeland en de bewoners Peevreters; omgekeerd heet Zuidbeveland Paddeland en de bewoners Paddelanders. Van waar die liefelijke namen?

Nisse. J. KOUSEMAKER, PZ.

Stelle. Te Nisse heeft men (zie Kuijpers Gemeente-atlas) een belangrijken polder, die den naam van Nisse-stelle draagt, daarnevens vindt men Baarland-stelle-polder. Ook te Wolfaartsdijk vindt men een Stelle-dijk, en op een oud kaartje in Smalleganges Kronijk aldaar een plaatsje aangeteekend, dat den naam van Stelle droeg. Wie weet mij de beteekenis van dat woord *stelle* op te geven?

Nisse. J. KOUSEMAKER, PZ.

Smakken, rafelen. Het dobbelen wordt in Zuidbeveland, wanneer het op St. Nicolaas avond om lekkers van dien naam geschiedt, smakken genoemd. Geschiedt het op een anderen tijd en om andere zaken, dan heet het rafelen. Welke is de afleiding dezer benamingen?

Nisse. J. KOUSEMAKER, PZ.

[*Smakken* is met kracht smijten. Ook in Noordholland heet het verdobbelen van koek, enz., *versmakken* en de avond na St. Nicolaas, wanneer de overgebleven koek, enz., verdobbeld wordt, *smakavond.*]

Holland. Is de afleiding van Holland als Horstland, door een Duitscher gegeven, juist? K. H. J. K.

[Holland is Holtland. Zie Nav. XIV, bl. 19.]

Idioom, idiotisme. Wat is de juiste beteekenis van deze beide woorden? (Het laatste woord niet in psychologischen, maar in grammaticalen zin genomen).

Wat is de oorsprong er van?

Zijn er ook goed-hollandsche woorden voor te vinden?

N°. 555.

Plunje. Wat is de oorsprong van het woord *plunje*, wat bijna overal in de volkstaal voor *kleederen* wordt gebruikt; meestal, hoewel niet altijd en overal, in verachtelijken zin?

JOHN CHURL.

Evenaren of evenaarden? — Hoe moet het wezen, *evenaren* of *evenaarden?* De Vries en te Winkel hebben in hunne Woordenlijst: evenaren, evenaarde, heeft geëvenaard. Ook schreef de hollandsche berijmer van den 89sten van David's psalmen:

»Wie is aan U gelijk? wie kan U evenaren?"

Intusschen dunkt mij dat *evenaren* niet goed nederduitsch is, maar een hollandisme. De Hollanders toch (in provincialen zin natuurlijk) laten de letter *d* in hunne uitspraak vervloeien, b.v. *laaie* zeggen ze voor: laden, *braaie* voor: braden, *booie* voor: boden, *houe* voor: houden, *goue knoope* voor: gouden knoopen, *goeie mense* voor: goede menschen, *hoeie* voor: hoeden, *bloeie* voor: bloeden, *breien*, *breister* en *breischool* (zie de Vries en te Winkel) voor: breiden, breidster en breidschool, zoo als onder anderen de Friezen zeer te recht spreken en schrijven. Toch hebben de Hollanders, zij het dan ook slechts in hunne officieele schrijftaal, en in hunne dagelijksche spreektaal niet, die *d* behouden in: verbreiden en uitbreiden. Wis niet zeer consequent!

Heb ik gelijk, en komt *evenaren* van: *even* (gelijk) en *aard*, *even* in *aard* zijn, dan stel ik aan allen, die op goed nederdnitsch prijs stellen, voor, om niet langer, den hollandschen tongval ten believe, een form (niet vorm) te gebruiken, die aan een evenaar (van eene weegschaal) doet denken, maar voortaan in deugdelijk nederduitsch te schrijven: evenaarden, evenaardde, heeft geëvenaard.

Leeuwarden. JOHAN WINKLER.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht Utenhove, Wtenhove, Uijttenhove. (Vgl. XIX bl. 590.)
Om, al is het dan ook ten deele, aan het verlangen van den heer G. P. Roos te voldoen, deel ik hem het volgende uit eene ms. gen. van dit geslacht mede.
Boudewijn v. U. leefde 1150. tr. Margaretha N. N.

Willem v. U., st., 1627, tr. Walnica Zegers, gezegd St. Baron, st. 1263.	Fulco v. U., kanunnik 1201., st. sept. 1240, fundeert met zijne zuster de abdij van Byloque te Gend.	Truna v. U. st. april 1242, bij haar broeder begr.

Willem v. U., tr. Josina de Grutere Hendriksdr.	Elisabeth v. U., werd 1230 eerste abdisse in de abdij van Byloque st. 1249.	Maria v. U. werd 1249 de 2de abdisse van B. st. 3 nov. 1285.

Gijsbert v. U., ridder, tr. Aafje van Putten Willemsdr.

Johan van U. 1323—1329, schepen van Parchons en 1327, 1332 burgemeester, tr. Elisabeth v. Escauté?	Nicolaas v. U. *zie bl.* 60.

Willem v. U.. tr. 13 mei 1388 Johanna Rogiersdr. Smils v. d. Liesden. 2°. 1414. Elisabeth v. d. Zieclen. Was 1418 a 1431 verscheidene malen burgem. van Gend, kocht de heerlijkheid v. d. Most voor zijnen zoon Gijsbert.	Jacob v. U., Isabella v. U. sterven ongehuwd.	Catharina v. U. tr. 8 febr. 1355 Philippus d'Oudenaarden.	Elisabeth v. U. tr. 1° Raven Berthout de Keukelaare, heer v. Helmont 2°. Dirk v. Bronkhorst, heer v. Batenburg.

1ste vrouw. Johanna v. U. tr. 1°. Jan Elverzeele 2°. Johan v. 's Hagen baljuw v. d munt v. St. Pieter, schepen 1416.	Matthijs v. U. en Anthony v. U. sterven ongeh.	2de vrouw Joris v. U. 1443 burgem. v. Gend begr. te Byloqne tr. Elisabeth v. Hoedevelde (Victor en N. v. 's Haagen dr.)	Gijsbert v. U. heer v. d. Most 1440 schepen te Gend. tr. 1°. Avezoete v. Zichele 2°. Jacque v. d. Motte.	Jan v. U. gesneuveld voor Calais.	Nicolaas v. U., prior St Bavo te Gend.	Elisabeth en Catharina v. U

Nicolaas v. U. st. 1458 ongeh.	Anthony idem 1485.	Joris v. U. st. 1489, was 1428 schepen, 1443 tot 1446 Burgem. te Gend, tr. Elisabeth v. Bank beide begr. te Brugge StDonaaskerk.	Margaretha v. U. tr. 1°. Willem v. Saemslag, 2°. Pieter v. Bulvere.	Elisabeth v. U. tr. Christiaan v. d. Gracht ridder 1460.	1ste vrouw Willem v. U. tr. Josina de Massin Jansdochter.	Jan v. U. st. 1503 z. oir, begr. St. Michiel te Gent.	Johanna v. U. tr. Pieter v. Liere begr. te Byloque te Gent.	Barbara v. U. tr. Joost Pascaris Boudewijnszoon	2de vrouw. Johan v. U. (+)

Joris v. U. ridder v. Rhodus.

Anthony v. U. tr. Jaqueline Premesquer Jaspersdr. beide begr. te IJperen St. Pieters kerk.

Margaretha v. U. tr. 1°. Willem v. Saemslag (zoon v. Floris en Clara Vilaine) 2°. Pieter v. Keukelaere.

Agnes v. U. non der Dominicanerorde te Brugge.

Willem v. U. monnik v. St. Bavo te Gend.

Raphael v. U. heer van der Most, tr. Anna van Baenst, vrouw v. Sainteville.

Nicolaas v. U., heer v. Sequidin, ridder, bekleedde van 1517—1543, de voornaamste ambten in Vlaanderen, tr. Maria v. Hodion gezegd, de Guibarchier. (Rasse heer v. Bourg en Bradr.)

Joris v. U. st. ongeh.
—
Elisabeth v. U. nonne.

Anthony v. U. door k. Carel benoemd wegens Yperen tot het ligten van eene algemeene schatting st. ongeh.

Margaretha v. U. tr. Simon v. Culsbroeck baijuw v. St. Pieter te Gend.

Anthhoni v. U. heer van der Most en Sainteville, tr. 1°. Anna v. Maerselaere. 2°. Catharina de Grutere Lievensdr. st. 1567.
3°. Jacqueline Colin Willems dr.

Nicolaas v. U. tr. Josina de Blok.

Maria v. U. tr. 1°. Anthoni v. Quickelberg. 2°. Lucas d'Ainart.

Charles v. U. heer v. Sequidin 1557 hoogbaljuw van Yperen, tr. Phillippote Jansdr. van Roden.

Anthoni v. U. st. ongeh.

Simon v. U. tr. Martina de Vos, werd dood gestoken st. zonder oir.

Adriana v. U. tr. Lieven de Zuhtpeene ridder.

Eerste huwelijk.

Johan v. U. heer v. d. Most en Sainteville tr. 1578 Josina de Bierne.

Anna v. U. tr. Joris v. Triest ridder.

Antoinetta v. U. tr. Charles v. Triest heer v. Raveschot.

Maria v. U. tr. 1°. 1565, Jan de Scelin heer v. Prout en d'Azincourt. 2°. Don Juan d'Aranda, ridder v. St. Jacob, castelein en gouverneur v. Gent 1614, maître de camp en raad v. oorlog.

Anthoinetha v. U. vr. v. d. Most en Sainteville tr. jhr. Francois Roelandsz. v. Geudt.

Jacqueline v. U. vr. v. Luggevoorde tr. Willem Troyon heer v. Suggevetde zij † 11 nov. 1646 wed. v. W. Trion met de volgende quartieren.

Utenhove	—	de Bierne.
v. Zickel	—	Walken.
Masselare	—	. . . . .
Lamotte	—	Meenen.
de Baenst	—	Zuutpeene.
Gersbodel	—	Hoymulle.
Tieron	—	Looten.
de Vries of Wils	—	Smille.

Nicolaas van Utenhove st. 2 aug. 1348.
was 1344 schepen van en 1347 burgemeester te Gend tr.
1°. N. v. Aertevelde. Jansdr.
2°. 2 julij 1339 Avezoete v. Utendale.

Eerste huwelijk.
Gijsbrecht van U. tr.
1°. Winne de Rycke.
2°. Isabeau de Jonghe Nicolaasdr.

Nicolaas v. U.
st. 18 nov. 1406. raadsheer v. de hertogen Jan en Philips v. Bourgondie 1396, baljuw, v. de stad en casteleinye v. Furnes. tr.
Elizabeth v. Vaarnewyk, beide begr. in het choor v. de St. Nicolaaskerk te Gend.

Nicolaas v. U.
st. 18 febr. 1457, ridder raad en camerling van den hertog van Bourgondie, baljuw. v. Brugge, was met hertog Jan in den slag van Nicopolis gevangen genomen en keerde na 7 jaar terug. tr. 1°. N. v. Hoedevelde, zonder oir.
2°. Anna v. Messem. zy st. 23 aug. 1450.
begr. in het Preekheerenkl. te Gend.
by de 2de vrouw 17 kinderen.

Jan v. Utenhoven (†).

Richard v. Utenhove, ridder, heer van Pui, raadsheer v. d. geheimen raad v. Vlaanderen en requestmeester van keizer Maximiliaan, tr. Johanna Vagheniere (Cornelis en N. Villain dr.)

Nicolaas v. U. juris utr. lic. st. ongeh. 1439.

Willem v. U. ridder van Rhodus.

Gilles v. U. schepen 1469. st. 1478. tr. Elizabeth v. Ponkstraeten.

Richard v. U. tr. Josina v. d. Woestyne (†).

Christina v. U. Philippus Sersimons.

Jacqueline tr. N. v. Bank.

De overige waren geestelijken, ongehuwd of jong gest.

Nicolaas v. U. ridder, sterft 11 febr. 1527, voorzitter van den raad v. Vlaanderen, heer v. Marckinghem, tr. Agnes v. d. Varent, zy st. 27 apr. 1530, beide begr. Predikheerenkerk te Gend, Erasmus vervaardigde een grafschrift voor hem.

Agnes van Utenhove. abdisse van Byloque te Gend.

Carel v. U. heer v. Merckinghem, Horsen, Nieuwland, Warenchem en Oosthoek st. 1580, was 1534 schepen, 1548 burgem. v. Gend, tr. Anna de Grutere Lievens dr.

Josina v. U. tr. Joris v. Ollehain heer v. Estaing-Bourg bij Doornik.

Catharina v. U. tr. Jacob de St. Genois heer van Deuze.

Anna v. U. abdisse van Byloque te Gend.

Jacques v. U. tr. Margaretha Rym Gerards, heer v. Merckinghem Nieuwland etc.

Adriaan v. U. tr. Adriana Pallandt. (†)

Maria, Adriana Agnes en Josina v. Utenhoven.

Carel v. U. groot geleerde, (zie Hoogstraten en Moreri) geb. 1544 st. te Keulen 1 aug. 1608 tr. Ursula v. Flodorp tot Dalembroek zonder oir.

Johan v. U. tr. Helena de Rovere st. zonder oir.

Nicolaas v. U. tr. Quintina v. Grutere zonder oir.

Anthoni v. U. tr. Anna v. Kessenich, van wien de overysselsche branches afstammen.

Catharina v. U. tr. Albert v. Harteveld.

Anna v. U. Ongeh.

De bladen, waarop het nageslacht van de met (†) geteekende, kan ik, hoe ook zoekende, niet terugvinden. Mogt mij dit gelukken en het den vrager steeds belang inboezemen, dan vindt hij mij volgaarne bereid, deze lijst daarmede aan te vullen. Zou hij ook in staat zijn, mij iets omtrent voornoemde Helena de Rovere mede te deelen? wie b. v. hare ouders waren, en welk wapen zij voerde?

Z.

Baron de Pesters. Naar mij in Pruisen gebleken is, voerde het het geslacht Pesters vóór de hollandsche nobilitatie in het buitenland den titel van baron. De pruisische kamerheer, Freiherr von Pesters, was 1803 heer van Brusendorf in den Kreis Zauche-Belzig. Zijn wapen (ster en schildpad) staat in het IX[de] Supplement op Siebmacher, tab. 6 onder de Freiherren.

Slot ter Hooge bij Middelburg.

DR. JUR. B. VON BRUCKEN FOCK.

Graaf Steengracht. Als heer van Moyland en Tilli in het Kleefsche werd mr. Adriaan Steengracht, ook vrijheer van Wisch, heer van Slangenburg de beide Souburgen, enz., schepen en raad van Middelburg, en daarna hoog-baljuw en rentmeester generaal der domeinen van Zeeland bewester Schelde, bij kabinetsorde van 2 november 1751, door Frederik den Grooten in den pruisischen gravenstand verheven, en wel onder den naam Steingracht de Soubourg. Hij schijnt van den titel geen gebruik gemaakt te hebben, voerde zijn wapen met een vrijkwartier van zijne moederlijke overgrootmoeder de Ruijter, en stierf ongehuwd 3 december 1773.

Slot ter hooge bij Middelburg.

DR. JUR. B. VON BRUCKEN FOCK.

Oldenbarnevelt; van Crimpen. (Vgl. XIX, bl. 486.) Elias van Oldenbarneveldt, wordt gezegd te zijn een broeder van mr. Johan v. O. Diens ouders waren Gerard van O. en Dekena van Weede van Stoutenburg, Johansdr.: zoo dat ook deze denkelijk de moeder van Elias v. O. zal geweest zijn. Elias was raadpensionaris 1594; zijne dochter was gehuwd met van der Dussen.

V. D. N.

VRAGEN.

Geslacht Mos. Wordt verlangd: eene verkorte genealogie, of wel mededeelingen aangaande deze familie, die voornamelijk in Arnhem, Nijmegen en omstreken, en, zoo ik meen, in Hattem was gevestigd. Hoe is de beschrijving van hun geslachtwapen met de kleuren?

J.

Geslacht Dinant. Waar en wanneer werd geboren, huwde en overleed Christina Hendrina Dinant, (de echtgenoot van Hendrik Willem Dronsberg)? Hoe waren de juiste namen harer ouders en waar en wanneer werden deze geboren, huwden en overleden zij? Alle bijzonderheden aangaande bovengenoemden, en de juiste beschrijving hunner familiewapens zullen mij aangenaam zijn.

Amsterdam. J. G. DE G. J. JR.

Wapen van Duvenvoorde. In het Armorial général van den heer Rietstap vindt men graven van Wassenaar; het verwondert mij daarin niet te vinden den naam van Wassenaar van Duvenvoorde. Wordt gevraagd:

Is dat mannelijk oir uitgestorven, en is daardoor de heerlijkheid Duvenvoorde in de vrouwelijke lijn overgegaan?

In het laatst der vorige eeuw leefde nog Jacob Nanning, baron van Wassenaar Duvenvoorde, getrouwd met jonkvr. van der Sande. H.

Familie de Vidal de St. Germain. Zijn er betreffende deze familie ook geslachtregisters aanwezig, waaruit hun oorsprong en afstamming kan worden opgespoord?

Santpoort. J. H. DE VIDAL DE ST. GERMAIN.

Afstammelingen van hollandsche edelen. Men heeft mij wel eens verhaald, en, zoo ik mij niet zeer bedriege, heb ik voor langen tijd eens gelezen, dat er onder de bewoners van de hollandsche visschersdorpen Egmond, Zandvoort, Noordwijk, Katwijk en Scheveningen, en dat wel onder de eigenlijke visschers, vele afstammelingen van oude, hollandsche, adellijke geslachten voorkomen, ook nog van zulke geslachten, die reeds voor langen tijd uitgestorven heeten te wezen, en dat deze luî ook nog de namen van hunne voorvaderen voeren. Is dat waar? ARCADIUS.

Geslacht Hoffer. Wie heeft de goedheid, mij genealogische bijdragen te geven omtrent deze zeeuwsche familie? Meer dan 't geen voorkomt in Smallegange, P. de la Rue, Geletterd Zeeland, en in A. J. van der Aa, Biographisch woordenboek.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht van Oijen. (XVIII, bl. 319; XIX, bl. 281, XX, bl. 375). Wie was Dirk van Oijen? Van wien was hij een zoon? Waar geb. en overl.? Hij was gehuwd met Maria van Zaurick, had bij haar zes kinderen, van welke zijn zoon Hendrik trouwde met Cornelia van Eck van Teisterbant; uit dit huwelijk één zoon Herbert, welke met Anna van Benthem trouwde; uit dit huwelijk drie zonen: Dirk, Willem en Gijsbert, van welke Willem met Odilia van Steenhuyzen, van den huize Varick, trouwde.

Met inlichtingen omtrent bovenstaande vragen zal men mij zeer verpligten.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht Moerkerk. Men verlangt te weten, of een der lezers van den Navorscher ook in het bezit is van eene genealogie van het geslacht Moerkerk, hetzij in druk of in manuscript, en die verder gaat, dan hetgeen aangaande dit geslacht wordt gevonden in van Leeuwen, Batavia Illustrata, pag. 108.

Amsterdam. J. G. DE G. J. JR.

Wapens verlangd. Men verlangt de beschrijving te vernemen van de geslachtwapens der navolgende familiën.

Abberig.	Croon.
Adama.	Davertijn.
Bonte.	Denslager.
van Baardenbergh.	van Edam.
van Broesterhuyzen.	van de Heer.
de Bont.	van Langenberg.
van Lingen.	Rutte.
Ludens.	van Rijnbeeck.
Meinders.	Spandaw.
Patriarche (uit Frankrijk).	Strating.
Pieters.	Vogelesang.
Reitz (uit Duitsch-Emden).	Wicherts

Geslacht Jamin. (XVIII, 285; XIX, 477.) Wie kan mij de beschrijving mededeelen van het geslachtwapen dezer familie Jamin? Welligt is het te vinden in geldersche wapenboeken of heraldieke

verzamelingen in die provincie, daar verscheidene leden in de vorige eeuw te Nijmegen gevestigd waren en aldaar openbare betrekkingen bekleedden. V. P.

MENGELINGEN.

Geheimschrift. (XX, bl. 24; vgl. blz. 541). Als mij bekende wijze van geheimschrift mag ik ten eersten vermelden, die door de Jezuïten gebruikt, namelijk met behulp van cijfers, welke naar een geheim woordenboek verwijzen. Om zulk schrift te ontcijferen, wordt het geheele aantal getallen, na er het laatste, de naamteekening voorstellende, te hebben afgenomen, in groepen van drie verdeeld. Het eerste van elke drie wijst de bladzijde van het boek aan, waarop het bedoelde woord te vinden is; het tweede de regel, waar het onveranderde woord (1e nv. enkelv. of onbep. wijs, zoo het veranderlijk is) staat; het derde (zoo daarvoor niet niet een nul dienst doet als aanvulling) de vorm van het woord (voor de onveranderlijke ....) Deze wijze dagteekent van de 16de eeuw.

Verder heeft men eene gemakkelijke manier van kryptografie door het abc op eene willekeurige hoogte te nummeren en dan die getallen, of wel die opgeschoven letters voor de ware te bezigen.

Ook nog eene wijze, gegrond op het meer of minder voorkomen van enkele letters, hetzij met gebruik van letters of wel van cijfers.

[G. A. C. zond ons eene proeve van geheimschrift, die hij de lezers van den Navorscher uitnoodigt te ontcijferen. Wij maken echter eenig bezwaar die proeve op te nemen, omdat deze soort van geheimschrift voor zoo weinigen een geheim is, dat wij vreezen mogten voor den stroom van verklaringen, die losbreken zou. Zelfs de schoolbanken zouden Oedipussen bij dozijnen opleveren].

GESCHIEDENIS.

Vergrooting van Amsterdam, en de Profecy van de Vecht aan 't slot van Hoofts Geeraerdt van Velzen. De geachte Bestuurder van dit Tijdschrift heeft op bl. 554 van het XIXe deel gevraagd, welk jaar Hooft bedoelde, toen hij in bovengenoemde profecy schreef:

Dan bout men wel seshondert huysen op een jaer.

En hij gaf op bl. 163 van het volgende zelf het antwoord, met aanhaling van 't rijmpje uit Von Zesen:

In 't jaer duizent zeshondert ien
Sachmen t' Amsterdam veel wonder geschien:
de Stadts-Toren rechten;
de Stadts-Muuren slechten;
twee steene Sluisen stichten,
en zevenhondert huizen richten.

De heer Leendertz acht het waarschijnlijk, dat Hooft aan dit rijmpje gedacht, en dus het jaar 1601 bedoeld heeft, al is er een verschil in de cijfers, daar de Drost honderd huizen minder telt.

Die veronderstelling is eensdeels juist, — doch anderdeels is zij 't niet.

Buiten twijfel is het jaar, waar Hooft op doelt, geen ander dan 1601. Maar even zeker heeft hij niet aan *dat* rijmpje gedacht, om de eenvoudige reden, dat het in dezen vorm nog niet bestond, toen Hooft zijnen Geeraerdt schreef. En hierin ligt ook de reden, waarom hij van zes- en niet van zevenhonderd huizen spreekt. Immers, had hij deze lezing vóór zich gehad, niets had hem kunnen weêrhouden te schrijven:

Dan bout men sevenhondert huysen op een jaer.

Zijn alexandrijn zou er niet slechter om geweest zijn, en 't willekeurig veranderen van »zeven" in »wel zes" ware een dichterlijke vrijheid zonder reden.

Het bovenstaande rijmpje, of, als de zeventiende-eeuwers het noemden: »Koppelvaersken", komt niet bij Von Zesen alleen, maar bij al zijn tijdgenooten, die Amsterdam beschreven hebben, voor. Het behoort tot een soort van volkspoëzij, die bij onze voorouders eeuwen lang gebloeid heeft, doch uit de mode geraakt is, toen de geest heerschende werd, waar in het *Boek der Opschriften*, bl. 118, op gewezen is. Groote gebeurtenissen, zoowel als zonderlinge voorvallen en plaatselijke merkwaardigheden, met één woord, al wat, als men vroeger zei, »notabel" was, werd in rijm gevat, nu eens als tijdvers, dan als een eenvoudig gedenkrijm, en in dien vorm aan 't geheugen des volks te bewaren gegeven. 't Oudere geslacht leverde die »vaerskens" aan 't jongere over, maar niet zelden verbasterd, of wel »verbeterd", — kwalen, waaraan de traditie steeds gesukkeld heeft.

Von Zesen heeft het rijmpje, dat toen al meer dan zestig jaren oud, en ook reeds »verbeterd" was, van Dapper nageschreven (zie ald. bl. 46). Deze had er, omdat hij begreep, dat het voor zijne lezers al niet volkomen duidelijk meer zou zijn, twee aanteekeningen bijgevoegd. De eerste: dat men onder den »Stadts-Toren" den toen bij velen reeds vergeten toren van 't oude stadhuis moest verstaan. De tweede: dat de »twee Sluisen" de Heiligewegs- en de Haarlemmersluis waren. Von Zesen nam die aanteekeningen ook over, doch verbeterde de laatste door er bij te voegen, dat sommigen wilden, dat men in plaats van de Heiligewegs- liever de St. Antoniessluis moest noemen.

Bij Domselaer (III B. bl. 244) vindt men 't juist als bij Dapper; maar Commelin, die het later van Domselaer naschreef, maakte er onvoorziens »'t jaar duysent seshondert thien" van (bl. 217).

Zoo verhanseld nu, als men 't rijm bij Von Zesen en zijne tijdgenooten vindt, had Hooft het in 1611 niet vóór zich. 't Luidde destijds:

Int jaer sesthien hondert een
Werden des Stadts Vesten gheslecht,
De Toorn gherecht:
Ende ghemaeckt dry Sluysen
En wel ses hondert huysen.

En men ziet dus dat Hooft zich geen dichterlijke vrijheid veroorloofd, maar 't volksrijm letterlijk gevolgd heeft. En tevens ziet men, dat taal en constructie vrij wat beter zijn, dan in de »verbeterde editie". *Zestienhonderd een* toch is korrekter Hollandsch dan het cijfermeesterachtige *duizend zeshonderd een*, want zoo sprak men niet; en evenmin vindt men hier den rijmlap: »huizen richten". En vraagt men, of deze oorspronkelijke vorm van 't rijm ook nog ergens gedrukt te vinden is? Ja wel, — bij Pontanus: Lat. uitg. van 1611, p. 228; Nederd. uitg. van 1614, bl. 269.

Welligt is eene korte toelichting ook voor onze tijdgenooten niet geheel overtollig.

1°. Het slechten der Stads Vesten. — Ofschoon Amsterdam reeds tweemalen was uitgelegd, in 1585 en in 1593, waren evenwel de oude vijftiende-eeuwsche muren, met hunne gewelfde bogen binnen- en hunne torens en rondeelen buitenwaarts, zoowel als de oude poorten en poortjes langs 't Cingel, den Kloveniersburgwal en de Gelderschekaai nog blijven staan. Alleen waren er, om de gemeenschap tusschen de oude en de nieuwe stad te bevorderen, op drie plaatsen openingen in gebroken, namelijk: aan 't Cingel vóór de Heisteeg en vóór de Gasthuismolensteeg, en aan den Kloveniersburgwal vóór de Hoogstraat. Toen eindelijk in 1601 die muren werden weggeruimd, strekte zulks niet alleen tot verfraaiing en verruiming der stad, maar ook tot groot genoegen en voordeel der bewoners van de drie genoemde grachten. Onder deze behoorde ook Roemer Visscher, want hij woonde *in de Kreeft* op 't Cingel bij de Janrodenpoort. Ernst Brinck heeft in zijne *Memorabilia* aangeteekend, op welke eigenaardige manier de beroemde Roemer zijne blijdschap betuigde, toen hij dien ouden sta-in-den-weg voor zijne deur kwijt raakte. Had hij zeven jaren vroeger zijn dochtertje Tesselscha laten doopen, omdat het kind ter wereld kwam op een oogenblik, dat hij groote schade had geleden door 't vergaan van schepen bij Tessel, — toen de muren vóór zijn huis afgebroken werden, had hij juist geen kind te doopen, maar wel een jongen hond een naam te geven, en nu »noemde hij sijnen hondt *Schabaet*, omdat hij nu wederom baete kreech, en de

sijn huys soude midden in de stad comen, ende meer weert sijn." [1])

Geen wonder, dat Roemers dochter zich liefst Tesseltje hoorde noemen, en dat »scha", waarmeê de hare aan een hondennaam gekoppeld was, wel missen woû.

2°. Het regten van den Toren. — 't Oude Amsterdamsche stadhuis had een tamelijk hoogen toren met een fraaije spits. Van den trans kon men, als Vondel in den Gijsbrecht zegt, (vs. 1340), bij helder weêr, den Dom van Utrecht zien. Doch een schrik beving heel Amsterdam, maar vooral de Burgemeesters, die hun kamer in dien toren hadden, in de maand Maart van 't jaar 1601, toen men dien toren op eens eene scheeve houding zag aannemen. Op den 19en Maart helde hij reeds zes voet over, en 't scheen dat hij voorover wilde vallen. Gelukkig echter had men een knappen stads-timmerman, Hendrik Jacobsz. Staats geheeten, die er wel raad op wist, en zoo »constrijk" te werk ging, dat hij reeds den 23en den toren weêr regt op zijn voetstuk gezet had. De gantsche burgerij was er zeer verwonderd, en de Burgemeesters waren er zeer tevreden over, — zoo zelfs, dat zij, ter eere van dien knappen timmerman, in hun kamer, voor den schoorsteen, een zwarten toetssteen met gouden letteren deden stellen, die 't feit vermeldde.

3°. De drie Sluizen. — Pontanus noemt ze op: de Nieuwe-Haarlemmersluis, de St. Antoniessluis en de sluis, die bij de Heiligewegspoort lag en »Boerenverdriet" genoemd werd. Hij verhaalt er bij, dat deze nieuwe sluizen op een geheel andere manier gebouwd waren dan de oudere, en ook niet overwelfd waren, als deze, maar met ophaalbruggen of met oorgaten voorzien, zoodat er groote, geladen schepen met staanden mast door konden varen.

4°. De zeshonderd huizen. — Deze behoeft men niet enkel in

---

[1]) F. A. Ridder VAN RAPPARD, *Ernst Brinck*, bl. 30; — een werk, dat, na des schrijvers dood, door zijn oudsten zoon Jhr. C. C. A. Ridder van Rappard uitgegeven, doch niet in den handel is. De hier bedoelde aanteekening van Ernst Brinck kan men ook lezen in het I Deel van *Vondel* door Mr. J. van Lennep, *Nal. en Aant.* bl. 59, doch zij komt daar zeer onnaauwkeurig voor.

de nieuwe uitlegging te zoeken; de gantsche stad door werden toen nieuwe huizen gebouwd, vooral ook op den Fluweelenburgwal en den Oudezijds-achterburgwal, waar te dien tijde de deftigste lieden woonden. In 't begin dezer eeuw waren er nog een aantal van die gevels te vinden, sommige met fraai gebeitelde familiewapens: een der laatste exemplaren, met het jaartal 1601, stond nog in 1862 op den laatstgenoemden burgwal tegenover de Bloedstraat, en had het wapen van Six in den gevel.

En wie heeft de »verbeterde editie" van 't koppelvaersken »bewerkt"? en wat gaf er aanleiding toe?

Die 't gedaan heeft was een rijmknutselaar; dit bewijst de lamzalige proeve van dubbelrijm, die hij geleverd heeft:

. . . . hondert ien
. . . . wonder geschien
. . . . . . toren rechten
. . . . . muren slechten
. . . . sluisen stichten
. . . . huizen richten.

En aanleiding tot de »verbetering" van 't oorspronkelijke gaf, vooreerst, de ongepaarde regel aan 't begin, die wel in 't volksrijm volstrekt geen zeldzaamheid was, maar onzen verbeteraar toch een welkome gelegenheid aanbood om de werken tot wonderen te verheffen, wat nog al in den smaak der 17e eeuw viel. En ten anderen, de kritiek, die, uit zeker rijm, in 1628, door den Amsterdamschen predikant Jacobus Laurentius gemaakt ter gedachtenis van alle stadswerken, onder 't opzigt van den bovengenoemden meester Staats tot stand gebragt, leerde, dat in 1601 alleen de Nieuwe-Haarlemmer- en de St. Antoniessluis waren voltooid, en de Heiligewegssluis eerst in 1602 was klaar gekomen, welke laatste dus niet mogt worden meêgeteld. En om nu de wonderen daardoor niet te verkleinen, telde men voor die ééne sluis honderd huizen meer. Wie kon deze laatste ook zoo precies natellen? Lambert Opsy sloeg er nog veel ruimer slag in, en schreef in zijn stadskronijk, welke nog op 't Archief berust, (in handschrift natuurlijk): *twee duizend huizen!*

Zou welligt de verbeteraar van ons koppelvaersken Jacobus Laurentius zelf zijn geweest? Dit kan ik niet beslissen, omdat ik zijn stadsgebouwenrijm nimmer gelezen heb. Ik weet van dat rijm niet meer dan Wagenaar er uit heeft opgeteekend. Sedert jaren heb ik het te vergeefs gezocht, en zoo velen ik er naar gevraagd heb, verkeerden in 't zelfde geval: 't schijnt zeer zeldzaam te zijn. Mogt een der medewerkers of lezers van den Navorscher er nog een exemplaar van bezitten, dan zou hij wél doen, dit hier (onder goedkeuring van den Bestuurder) te laten afdrukken, al zij 't dan ook, dat er, zelfs volgens 't oordeel van Wagenaar (III D. bl. 222, fo.), »meer welmeenendheid dan konst in doorsteekt," — vermits het toch, voor de geschiedenis van Amsterdam van 1594 tot 1627 niet zonder gewigt is.

En keer ik nu tot de profecy van de Vecht terug, waaruit het vers genomen is, dat tot vraag, antwoorden en beschouwingen aanleiding gaf, en lees ik dat stuk in zijn geheel nog eens over, dan maak ik drie opmerkingen.

1°. Die profecy heeft eigentlijk met het treurspel, waaraan ze is vastgeknoopt, noch met Gerrit van Velzen, ja, wat zonderlinger is, zelfs met den »stroomgodt," die als profeet optreedt, niets gemeens; — ze gaat alleen Amsterdam aan, dat wederkeerig met de handeling in het treurspel niets te maken heeft.

Het treurspel is afgeloopen met den dood van Graaf Floris, want daarna gebeurt er niets meer. De held, naar wien 't stuk genoemd is, maar die geen zeer heroïeke rol vervult, gaat heen met den wensch naar »een blijd' verzaamen" op de lippen, maar komt in 't geheel niet weêrom. De trompetter verschijnt alleen om te zeggen, dat »mijnheer van Velzen" op de loop is, en hij nu ook maar de plaat zal poetsen. Machteld, die alleen overblijft, vraagt, waar zij nu heen moet? en zegt, dat zij een gebed gaat doen, waarna zij vertrekt, en men haar evenmin terug ziet. En de Rei van Amstellandsche juffers, die aan 't einde van elk bedrijf opgetreden is, komt nu ook ten slotte een klaagzang zingen; en klaagt over alles wat te beklagen is, — over Machtelds ongeluk en Velzens wraak, over 's Graven moord en 's adels val, over 't verwoesten van kasteelen en de verwarring in Holland.

Een yder stuurt zijns weeghs, en niemandt weet waar heen! —

En daarmeê is 't spel uit, zonder dat het een slot heeft; want met dit vers eindigt de Rei, die uit vierregelige strofen bestaat, terwijl de volgende zesregelige, waarmeê de juffers in slaap moeten vallen, er blijkbaar later is bijgemaakt. En alles wat er vooraf gaat zal wel merkelijk vroeger geschreven zijn, dan 't geen daarna volgt, en er zoo los aanhangt, — welligt reeds in het eerste jaar, dat Hooft het Muiderslot bewoonde. Maar tegen Amsterdamsche kermis in het jaar 1611 verscheen er een boek, dat Hooft aanleiding gaf, zijn treurspel met een nieuw tooneel te verrijken, en het tevens, in plaats van zoo zwakken uitgang, een geestverheffend slot te geven. Want — en dit is mijne

2° opmerking, — bij eene aandachtige lezing der verzen, die Hooft den Stroomgod van de Vecht in den mond legt, blijkt het vrij duidelijk, dat de dichter Pontanus gelezen had [1]). En hierdoor is tevens de tijd bepaald, wanneer Hooft den Geeraerdt heeft voltooid; immers 't is niet te denken, dat hij het handschrift van Pontanus ter lezing zou hebben gehad, eer 't naar de drukkerij ging, vermits op p. 217 van het boek blijkt, dat de schrijver het in 1611 nog onder handen had.

Ook is er een vers — het tweede na dat, hetwelk de heer Leendertz heeft aangehaald, — dat mede op het genoemde jaar wijst. Ik schrijf af naar de uitgave van 1671:

'T gewin gedijt tot pracht, tot sier de rijkdoom zwaar.
Dan bouwt men wel zeshonderdt huizen op een jaar.
'T getal der kerken wast. daar ziet men sluizen graven;
Een leeger arbeidsliên hier delven aan een' haven.
Daar slaat men eenen grondt, zeediep, van palen sterk
En kroont den Aamstel met gewelleft metselwerk,
Onwikbaar [2]) door zijn wight; om boven op te laden
Zwaarlijfde zuilen, 's Beurs voortreflijke sieraden.

[1]) t. w. *Rerum et Urbis Amstelodamensium Historia.*

[2]) Er is tusschen *onwikbaar* en *onwrikbaar* 't zelfde verschil, als tusschen *wikken* en *wrikken*. 't Eerste schijnt den hedendaagschen vergeten, immers in de *Woordenlijst* van D. V. en T. W. is 't niet opgenomen. In *onwikbaar door zijn wight*, vindt men dezelfde alliteratie als in *wikken en wegen*, en bovendien eene assonance.

Hier is Hooft op p. 228 en 229 van Pontanus, — maar het leger van gravers, dat bezig was de Nieuwe Waal te delven, heeft hij niet dáár gezien, maar levend voor oogen gehad; en dit was in 1611.

Dit delven was in Junij van dat jaar, blijkens *Resol. der Vroedschap*, No. 11 fo. 23, zoo ver gevorderd, dat de Regeering besloot, in overleg te treden met Prins Maurits nopens de fortificatie van de Nieuwe Waal, — hetgeen geschiedde door het leggen van het bolwerk Leeuwenburg of 't Blaauwhoofd op den uitersten hoek van den Hoogenoord [1]).

3°. Hooft meende door de »waarzeggende tong" van den stroomgod aan zijn treurspel een hoog-dichterlijk slot te geven; maar — een natuurlijk gevolg van 't lezen van Pontanus — de historieschrijver speelde den dichter hier een poets.

In plaats van, (gelijk later Vondel zijn Rafael doen laat) een poëtische declamatie uit te galmen, gerigt tot den held van 't stuk en toepasselijk gemaakt op zijn toestand, zoodat deze daarmeê tevreden van het tooneel, en de toeschouwer even voldaan naar huis gaan kan, geeft de Muider Stroomgod les in de historie. Hij voorspelt de toekomstige grootheid van Amsterdam niet, gelijk 't in een profecy behoort, slechts in groote en algemeene trekken, maar met namen, feiten en cijfers. Hij is geen profeet van 1296, maar een professor van 1611, die een overzigt geeft van de Amsterdamsche geschiedenis, beginnende met de traditioneele houten vesten en torens, en eindigende met het Bestand, in 't midden afgebroken door een lofrede op Prins Maurits en de Nassausche helden, en behoorlijk vercierd met Grieksche antiquiteiten en doorweven met lessen van Staatswijsheid. De man vergeet geheel en al, dat het eigentlijk knikkebollende Amstellandsche juffe-

[1]) Ik wil hier tevens aanwijzen, waar de Hoogenoord lag. Ik heb daarvan gesproken in de *Nal. op mijne Amst.* bl. 46; doch toen gezocht naar 't Oosteinde der stad, terwijl 't mij later gebleken is, dat die plek aan 't Westeinde lag. Uit de aangehaalde *Res. der Vroedsch.*, in verband met eene andere, N°. 10 f°. 237, blijkt dat de »Hoogen oort" zich, vóór de derde vergrooting, uitstrekte langs het Y, buiten de toenmalige Haarlemmerpoort (zie *Nal.* bl. 30 reg. 4—6) tot aan den hoek, waar 't Blaauwhoofd gelegd is. Uit de Keur van 1616, door mij aangehaald, (*Nal.* bl. 46), blijkt, dat de naam ook nog na de gezegde vergrooting in gebruik is gebleven. Ook in den *Spaanschen Brabander* van Breêro komt hij nog voor.

ren zijn, voor wie hij 't woord voert; en als deze eindelijk geeuwende de oogen openen en rekkende oprijzen, juist als hij wijze Staatslessen geeft, — scheidt hij er op eens uit, en scheept haar af met twee regels:

En ghij, o vrouwen, wischt uw tranen af, en lijdt,
Om den toekomenden, geduldigh dezen tijdt.

Waarop een dier vrouwen, verbaasd van al de vreemde klanken en onbegrijpelijke dingen, die haar, terwijl zij »met beslooten oogen" droomde, in de ooren hebben getuit, heel naïef antwoordt:

Wat heeft mij, in den droom verscheenen, staan vertoogen,
De Vecht voorzeggende, daar wonderheiden al!
Voorwaar de hemel weet wel, hoe hij 't schikken zal.

Zeker! — de dames konden, na zulk eene oratie, niet anders zeggen; en Hooft had de vier regels, die er nog volgen, gerust weg kunnen laten. J. TER GOUW.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Boekverkoopers, boekdukkers en uitgevers in Nederland. (Vervolg van bl. 27).

Nederwaert, Huybert. *Werkz.* 1652. *Woonpl.* in de Kalverstraet. *Aant.* Tiele B, P. n°. 4100 zegt pseud.

Neringh, Abraham. *Werkz.* 1631. *Woonpl.* bij de Roo-Brugghe. *Aant.* Deze komt mij in 1630 te Rotterdam voor, alwaar een Roo-Brugghe is: te Amsterdam is waarschijnlijk onjuist.

Nes, Jacob. *Werkz.* 1648. *Woonpl.* op de Vijge-dam. *Aant.* Waarschijnlijk een pseudoniem van J. Veely te 's Gravenhage. Zie Tiele B. P. n°. 3336, 3337.

Nicolaï, Johannes, *Werkz.* 1676. *Aant.* Zie Paquot Mém. tom. I. p. 319.

Nicolaï, J. *Werkz.* 1727—1736.

Nicolas *o.* Nicolaj, Cornille Claessz., *o.* Cornille Claesson en Corneille. *Aant.* Zie op Cornelis Claeszoon.

NIELLIUS, CAREL. *Werkz.* 1688.

NIEMAN, J. F. *Werkz.* 1803—1808.

NIEUMAN, HENDRICK. *Werkz.* 1653.

NIEUWENHOFF, EVERT. *Werkz.* 1654, 1656. *Aant.* Zie Navorscher XII, bl. 21. Graesse Tresor, supplement S. 255.

NIEUWEVEEN *o.* NIEWEVEEN, JACOBUS. *Werkz.* 1695—1701. *Woonpl.* Nieuwendijk op den hoek van de Nieuwestraet 1701. *Merkt.* Kasp. Brandts' Poëzij kl. 8°.

NOLTING, (A.) ?. *Werkz.* 1790—1810.

NOORDBEEK, GERRIT. *Werkz.* 1738—1752. *Woonpl.* St. Anna Dwarsstraat. *Merkt.* Initialen met die van B. Mourik. Zie Naamr. godgel. schrijvers, 2 dl. in 4°. *Aant.* Met Bern. Mourik maakte hij zich door het bewerken en uitgeven van bibliographische woordenboeken verdienstelijk.

NOSCHEN, JOACHIM. *Werkz.* 1661—1664**—1677. *Woonpl.* Haarlemmerstraet. *Uith.* in den Hoogduitschen Bijbel. *Aant.* Zie J. Wagenaar, Beschr. Amst. 1e dl. Voorrede bl. VIII.

NUWENHUYS, WILLEM. *Werkz.* 1772. *Woonpl.* Fluweele Burgwal bij de Oude Doelestraat. *Aant.* Boek- en papierverkooper.

NUYS, B. F. *Werkz.* 1744.

OCKER, WILLEM ADRIAENSSZ. *Werkz.* 1611.

OLCHERS, JODOCUS. *Werkz.* 1691, 1692. *Woonpl.* in de Lijnbaansteegh.

OLDERSHEIM, CHRISTIAAN VAN. *Werkz.* 1706*.

OLOFSEN, ABRAHAM *o.* ARNOLDUS. *Werkz.* 1741—1756—1767**. *Woonpl.* in de Gravestraat, 't 5e huis van de Voorburgwal. *Uith.* in 't Wit gekroonde Musiekboek 1742.

OLOFSZ, ABRAHAM. *Werkz.* 1684. *Aant.* Tiele B. P. n°. 8085. pseud.

OOSSAEN *o.* OESSAEN EN OOSTZAEN, AART DIRKSZ. *Werkz.* 1682—1694. *Woonpl.* op den Dam, op de hoek van de Beurssteeg. *Uith.* in 't gekroonde Schrijfboek. *Aant.* Hij of zijne weduwe en later hunne nakomelingen, gaven, zoo als Wagenaar in zijne Beschr. v. Amsterdam 2e dl. bl. 390, meent, de Nederduitsche Amst. courant uit, bevorens door Commelin uitgegeven. Zie mede Hatin, Les gazettes de Hollande, p. 160.

OOSSAAN, DE WED. AART DIRKSZ. *Werkz.* 1694, 1695. *Woonpl.* op den

Dam. *Aant.* Zij gaf de Beschr. van Amst. door Commelin 1694 uit.

OOSSAAN, J. VAN. *Werkz.* 1685.

OOSTERWIJK, JOHANNES. *Werkz.* 1700—1728. *Woonpl.* Besyden 't Stadhuys 1700. — Singel hoek Oude Spiegelstraat 1709. — op den Dam 1700, 1720. *Uith.* In Cicero. — In de Boekzaal 1716. *Merkt.* Mr. Joan. Jac. Mauritius de Kruishist. v. d. lijdenden Heiland, verdeeld in 26 gedichten in 8°. — Vondels Werken VIIIe dl. Treurspelen, bij hem 1720. *Aant.* v. Uffenbach kocht in 1711 een hs. van hem, zijnde latijnsche verzen van Wouter Verhee. Zie Bull. biblioph. Belge, t. XX p. 36.

OOSTERWIJK EN HENDRIK VAN DE GAETE, JOHANNES. *Werkz.* 1712—1715. *Merkt.* L. Smits, Emblemata. — Cl. Bruins Zeede-Dichten 1713.

OTSZ, *o.* OTTZ, BARENT. *Werkz.* 1612—1624*.

OTTENS, JOACH. *Werkz.* ?.

OTTENS EN ZOON *o.* EN ZOONE, WED. J. *Werkz.* ....*. *Woonpl.* op den Nieuwendijk. *Uith.* in de Wereltkaart. *Aant.* Drukte het Speculum Zelandiae, z. jr. in fol.

OTTENS, REINIER. *Werkz.* 1767.

OTTENS, R. EN J. *Werkz.* 1753. *Woonpl.* dans le Kalverstraat. *Uith.* Au carte du Monde. *Aant.* Geogrâphes.

OTTO, JAN JANSZ. *Werkz.* 1689. *Aant.* Dezen naam tref ik later tot heden toe aan, weet echter niet of het eene elkander steeds opvolgende firma is.

PABRUE, WILLEM DAVIDSZ. *Werkz.* 1629.

PAETS, CLAES JACOBSZ. *Werkz.* 1613, 1614. *Woonpl.* in de Warmoestraet. *Uith.* in 't Vergulde A. B. C. *Aant.* Deze gaf in 1613 de Souter Liedekens in 8°. uit.

PAETS, JACOB PIETERSZ. *Werkz.* 1610. *Uith.* als boven.

PAETS, PIETER JACOBSZ. *Werkz.* 1616—1644—1648*.

PAIN, DANIEL. *Werkz.* 1698—1700.

PANHUIJSEN, ALBERT VAN. *Werkz.* 1672—1676. *Woonpl.* achter de Nieuwe Kerk, in de Grave-straet.

PARÉ, PAULUS. *Werkz.* 1689. *Woonpl.* op de Blaauwe Burg-wall. *Aant.* Tiele B. P. n°. 8781, heeft hem pseud. n°. 8848.

PAS *o.* PASSEUS, CRISPIN VAN DE. *Werkz.* 1642—1652. *Aant.* Een chalcograaf, wiens kunst nog gezocht is en op prijs gesteld

wordt. Zie op Utrecht. Van hem is: Hortus floridus in quo variorum minus vulgarium florum Icones ad vivam veramque formam accur. delineatae etc. Arnhemii 1614. obl. 4°. — Les Abus du Mariage 1641. obl. in 4°. etc.

Pascovius, J. *Werkz.* 1664.

Pauli, Johannes. *Werkz.* 1645*. *Woonpl.* Geldersche Kay. *Uith.* In de Romer. *Aant.* Drukte 1645 Corte Rym-kronyck door Wachtendorp in 4°.

Pauli, Johannes o. Jean. *Werkz.* 1720—1760. *Woonpl.* op den Nieuwendijk het 9de huis van den Dam. *Uith.* In Seneca. *Merkt.* Nieuwentijds Wereltbeschouwing, 1740 in 4°. — Dezelfde gronden van Zekerheid, 1739 in 4°.

Paulli, Nicol. *Werkz.* 1697, *Aant* Onder de bij hem uitgegevene opera Chirurgica omnia Francisci de Henriquez, is volgens von Uffenbach. Merkw. Reis, l. c. 2 Th. s. 253 verborgen, Spinoza Tractatus Theolog. Polit.

Paulus. Sierick. *Werkz.* 1632—1672.

Pels, Frans. *Werkz.* 1642—1648. *Woonpl.* Bloem-gracht.

Pelser, Abraham. *Werkz.* 1763—1772. *Woonpl.* op de Blaauwburgwal bij 't Singel 1763. — Hoek van de Engelsche steeg en Stroomarkt, 1772.

Pepinghen, Cornelis van. *Werkz.* omtrent 1500*. *Woonpl.* in die Calverstraet in die Jonge Jacobstege. *Aant.* Zie Du Puy de Montbrun Recherches bibliographiques sur quelques impr. Neerl. — Leide S. & J. Luchtmans, 1836 p. 86, waar hij tevens beweert, dat de Beschr. in de cat. van Jac. Koning, 2de dl. bl. 16 van het door hem aangegeven boekje niet juist is. — Suppl. cat. bibl. Harlemensis 1852, p. 116. Hij drukte met letters van Henrick die lettersnider. Bull. du bibl. Belge, tom XVIII, p. 307. Zie nog Falkenstein, Geschichte der Buchdr. s. 263.

Peppelenbos, J. *Werkz.* 1790—1794.

Pers, Dirck Pietersz. *geb.* te Embden. † te Amst. omstr. 1650. *Werkz.* 1620 — 1650. *Woonpl.* op 't Water recht over de Koorenmarckt. *Uith.* in de Witte Persse. *Merkt.* Dit geeft ons Paquot Mém. tome II. p. 304 aan, met dit devise: »Ick stry op ons eerden," dat het anagram van zijn naam Dirck Pieterssoone is. *Aant.* Oorspronkelijk Dirck Pietersz. geheeten, ontleende hij den

geslachtnaam Pers aan zijn uithangbord. — Hij was ook schrijver en gaf als zoodanig in 1647: »De verwarde Adelaar en ontstelde Leeuw" in 4°. uit. Hij vertaalde uit het Italiaansch, zie Pars Naamrol bl. 406. Vondel en G. Brandt getuigen in dichtmaat van hem bl. 433. — Vondel schijnt hem echter niet hoog geacht te hebben, zie diens Poëzy, Franeker door Leon. Sterk 1682, 2e dl. bl. 577; ofschoon hij hem ook wel zijn vriend noemt. — Hooger schat hem de heer P. Leendertz Wz., Navorscher XVII, bl. 248. — Zie nog J. van Lennep: Iets over Dirck Pieters Pers. (Utr. 1853). — Bodel Nijenhuis geeft portretten van hem in zijne Listes des imprimeurs aan en verwijst verder omtrent hem naar Navorscher VII. Zie mede op Pietersz., Dirck.

Peterlin, Jonas. *Werkz.* 1690.

Petri, Andreas. Zie op Andries Pietersz.

Petri, Theodorus. Zie op Pietersz. Dirck.

Petrus, Dodo [1]). *Werkz.* omstr. 1505—1523*. *Uith.* Ad castrum angelicum (Enghelenburgh). *Aant.* Zie Joh. Freder. Christen, Anzeige und Auslegung der Monogrammatum. Leipz. 1747. s. 97.

Petzold, Christiaan. *Werkz.* 1710—1714. *Aant.* Deze gaf met Samuel Schoonwald uit.

Petzold *o.* Petzoldus, Sebastiaan. *Werkz.* 1700, 1702. *Woonpl.* Rokkin. *Uith.* In de drie Kroonen. *Aant.* Uit de Proeflezerij van S. Petzold. Zie Boekz. v. Europa, jan. en febr. 1700 bl. 185.

Philips Jz., C. *Werkz.* 1772. *Woonpl.* Nieuwendijk, bij de Kolksteeg. *Aant.* Deze gaf de Naamlooziana uit.

Picart, Bernard. *Werkz.* 1729.

Picart en J. F. Bernard, B. *Werkz.* 1731.

Pieterse, Isaac. *Werkz.* 1693.

Pietersoen. *Aant.* De la Serna Santander Dict. bibliogr. Brux. 1807. tom. III. p. 510, heeft: Imprimeur vers la fin du XV siècle. P. 518, spreekt hij van eenen anderen onbekenden drukker in Amsterdam mede aan het eind dier eeuw. — Pietersoen zal wel een zijn met:

Pietersoen, Doen. *Werkz.* 1521—1532*. *Woonpl.* Aan dije oude Side bi die Papenbrugghe, in die Kercstraet. — In de Kerk-

---

[1]) Is deze niet dezelfde als Doen Pietersoen? BEST.

of Warmoesstraat tusschen de Oude Kercke en den Dam. *Uith.* in Enghelenburch. *Merkt.* Bodel Nijenhuis, Liste n°. VI. p. 17. *Aant.* In 1523 drukte hij het eerst: »Dat Nieuwe Testament" en in 1727 den eersten Protestantschen Bijbel. Zie Is. le Long Boekzaal der nederd. Bijbels, Amst. 1732, bl. 855. — Het Nieuwe Testament werd het eerst door hem in de nederd. taal volgens Luther maar zonder diens naam, in 1523 gedrukt, niettegenstaande het verbodplakaat van keizer Karel V. Zie le Long, l. c. bl. 514, 515. De hervorming van Amst. ald. 1778, bl. 17 aant. 1. — Wagenaar Beschr. Amst. 1e dl. bl. 233. — Hoe de Warmoesstraat vroeger Kerckstraet genaamd werd. Zie le Long l. c. bl. 523. — Volgend onderschrift van hem komt voor: Gheprent .... is int Graefschap van Hollant in die vermaerde Coopstadt van Amstelredam... by my Doen Pietersoen in Enghelenborch. — Zie verder Bodel Nijenhuis liste n°. VI. — Mess. d. sc. hist. de Belgique, Gand, 1849. p. 383. — Cat. v. Voorst, Theologie 1859. n°. 3409. — Cat. prof. Kist, 1861. n°. 49. — Cat. de feu Lord Stuart de Rothesby. Paris, Juin 1870. n°. 1302.

Pietersz, Andries. *Werkz.* 1691, 1692.

Pietersz, Wed. Andries. *Werkz.* 1693.

Pietersz, Cl. *Werkz.* 1649.

Pietersz, Dirck o. Theodore Pierre. *Werkz.* 1609—1650. *Woonpl.* Oude brugh-steegh 1609, op 't Water recht over de Koren-marckt. *Uith.* in de witte Persse. *Merkt.* Op het titelblad van de »Wintersche avonden," uitgave van 1617 kl. 8°, treffen wij een tempel aan met het randschrift: »Estis vos templum Dei. — Op dat van de: »LI Heylige Aendachten 1037 in 12." Een rennend hert met de woorden: »Ulterius tendit." *Aant.* Deze is met Dirck Pietersz Pers en Theodore Pierre een persoon. In de uitgave van: »'t Handt-boekjen van den Christ. Ridder," in 12° door Erasmus geschreven en door hem vertaald, staat op den titel vertaelt door D. P. Pers," daaronder: »'t Amstelredam voor Dirck Pietersz. in de Witte Persse, op 't Water recht over de Korenmarckt, 1645." In de opdracht heet het nu weder: »Aen mijne sonen Lubbert en Pieter Dircksz Pers," waarna de onderteekening de voornamen Dirck Pietersz grooter dan den geslachtnaam Pers gedrukt heeft.

Dat hij vroeger dan 1620, zoo als Paquot en Bodel Nijenhuis aangeven, werkzaam was, blijkt uit meerdere opgaven. In de catal. de feu M. Perret, Paris Librairie Tross 1860, n°. 416, komt een werkje voor getiteld: »Microcosmos, Parvus Mundus. Amst. Sumptibus Theod. Petri." s. a. pet. in 4°. gebonden in eene curieuse reliure dateé de 1609. — Ik meen hem ergens reeds in 1605 te hebben aangetroffen; maar zeker is zijn voorkomen in 1616 en 1617 toen hij »'t Bestant des Nederl. Oorlogs door Dom. Baudius" in 4°. en de Wintersche Avonden, kl. in 8°. uitgaf [1]).

Pietersz, Jac. *Werkz.* 1650. *Woonpl.* bij de Jan Roon-Poortstoorn.

Pieters, Jan. *Werkz.* Geadmitteerd 13 dec. 1546. Zie Navorscher XVII; bl. 77.

Pietersz, Michiel. *Werkz.* 1674. *Woonpl.* Lombaert-steeg, naest de Bracke Grond.

Pietersz, Sijm. *Werkz.* 1666. *Aant.* Tiele B. P. houdt deze beide, Michiel en Sijm., voor pseud. Zie n°. 7164 en n°. 5481.

Pieters, Pieter. *Werkz.* 1610—1615. *Woonpl.* op 't Water by den Dam. *Uith.* in den vergulden Kerck-Bybel, *Merkt.* Zie Mundus Immundus, d. i. de Onreyne Wereldt. 1611. kl. in 8°. *Aant.* Gaf buiten bovengenoemd werkje uit A. Thysius, Leere en Order der Ned. Duytsche als Walsche Gereform. kercken 1615. Zie J. I. Doedes, de Heidelb. catechismus, Utr. 1867. bl. 10.

Pieterz, Tjerk. *Werkz.* 1690.

Pistariste, chez Alesthinographe de Clearetimelee, et Graphexechon de. *Werkz.* 1638. *Uith.* à l'enseigne des Trois Vertus couronnées d'amaranthe. *Aant.* Pseudonyme et imprimée au château de Sully. Voy. Archives du Bibliophile, Paris A. Claudin, 1858. tome I. p. 75 et 1861 p. 68. van Baalen Catal. Rott. 29 april 1867. n°. 124.

---

[1]) In 1607 gaf hij uit: Den nieuwen verbeterden Lust-hof, 3e dr.; in 1608 Den Bloem-hof van de Nederlantsche Jeught, 1e dr. Achter op het laatste blad van dit werkje staat t' Amstelredam, By Dirck Pieterss, Boeck-vercooper, inde Witte Persse, in de Oudebrugh-steech aent Water. Moet dit beteekenen dat het boekjen ook bij hem gedrukt is? BEST.

PLAAT. BARENT VAN DER. *Werkz.* 1672. *Uith.* in de Nederlandsche Luthersche Bijbel.

PLAAT, DE WED. VAN BAREND VAN DER. *Werkz.* 1674.

PLAAT. J. VAN DER. *Werkz.* 1660.

Deventer. A. M. LEDEBOER.

(*Wordt vervolgd.*)

HET HAARLEMMERMEER-BOEK.

Reeds menigmalen is het Haarlemmermeer-boek van Leechwater ter sprake geweest, en ook door mij werd in den Navorscher van 1869 een vraag gedaan, waarop de heer H. G. de vriendelijkheid had in N°. 5 een antwoord te geven. Deze H. G., [1]) wiens wezenlijke naam mij onbekend is, meende dat in de door mij bedoelde zevende editie een drukfout in het jaartal zou zijn ingeslopen; doch dit is zoo niet; want het verschil zoowel in jaartal als in drukletters wijst duidelijk aan dat deze uitgaven inderdaad verschillen. Ten einde nu echter aan al deze onderscheiden vragen, zoo mogelijk, een einde te maken, zal ik trachten de geheele serie van al de uitgaven van het Haarlemmermeerboek op te geven, met de verschillende wijzigingen, zooals deze in elke uitgave voorkomen. Mogt ik hier of daar dwalen, dan houd ik mij voor verdere inlichtingen aanbevolen; de exemplaren met een * gemerkt zijn niet in mijn bezit, doch ik heb al de uitgaven kunnen vergelijken.

Ten einde niet in noodelooze herhalingen te vallen, zal ik beginnen met den titel der eerste uitgave af te schrijven, waardoor ik gelegenheid zal hebben om later de veranderingen op elken titel aan te geven. Deze titel luidt aldus:

1°. *A Dieu seul honneur & gloire.* Haerlemmer-Meer-Boeck. *Dienende* Tot een Remonstrantie, Verklaringh ende Voorbereydinghe om de Haerlemmer ende de Leytse-Meer te bedijcken: Als oock vande diepten, gronden, ende nuttigheydt der selver. *Midtsgaders:* Van meest alle de Meeren die in Noort-Hollandt teghen de Huygendijck en Saerdam bedijckt en tot land gemaeckt zijn, Zedert het jaer 1608. geduerende tot het jaer 1641. Beschreven door Jan

[1]) Het is onze onlangs overleden medewerker, de kundige en ijverige J. Honig Jzn. Jr. BEST.

Adriaenz Leechwater, Ingenieur en Molen-maecker vande Rijp in Noort-Hollant. t' Amsterdam, Gedruckt bij Dominicus vander Stichel, op de Lauweriers graft. 4°. 2 bladz., 34 bladz., en 1 bl. aan 't slot:

Al 'tgeen datmen bij gissing stelt,
En werdt niet altijdt net getelt.
Dit stellen heeft alsulcken sin,
Daer is oock veel bedenckens in.
Ist niet so naeu in 't lidt bedocht,
't Is uyt goetharticheyt gewrocht,
Nihil ab omni parte beatum.
J. A. L. VV. Ingenieur ende Molen-maker vande Rijp. 1641.
Finis coronat opus.

Een titelvignet: een kaart van het Haarlemmer-meer, die ook in al de latere drukken voorkomt. Ik ben dit exemplaar magtig geworden op eene boekverkooping van den Heer J. Moone Bz. te Delft in het jaar 1864; doch deze uitgave is anders zóó *hoogst zeldzaam*, dat geen ander exemplaar in de laatste 25 jaren is voorgekomen, en in zeer weinige bibliotheken van Nederland te vinden zal zijn.

2°. Titel dezelfde, met de volgende wijzigingen: »tot landt ghemaeckt," voor »tot land gemaeckt;" »Adriaensz." voor »Adriaenz" (zonder punt); achter Noort-Hollant staat: De Tweede Druck, door den Autheur verbetert; Dominicus vander Stichel is cursijf, 4°. 2 bl. en 28 bladz.

Het slot is gelijk aan dat van den eersten druk, ook met het jaar 1641. Op de laatste bladzijde is een drukfout, staat 22 (bladz.) moet zijn 28. De tekst is dezelfde, doch veel compresser gedrukt, waardoor het verschil in bladzijden is ontstaan.

Deze druk is ook zeer zeldzaam; daarin komt voor het eerst de kaart van het Haarlemmermeer in kavelingen verdeeld, onder den titel van: Caerte ende voorbereydinghe tot het bedijcken van de Haerlemmer-meer Alhier provisioneel ghestelt, ende in Cavelinghen ghebrocht, waer van yder viercante parck bedraecht hondert Morghen. Oock mede met de Wegen, Vaerten ende Slooten, Gedaen door J. A. L. W. vande Rijp. Onder staat: Geraerd Coeck sculp-

sit. Verder een schaal van »Rhynlantse roeden van 12 Voeten."

3°. * Titel als de vorige; alleen achter Noort-Hollant: Den derden Druck door d' Autheur een vijfde part vermeerdert. Uitgever dezelfde, 2 bl. 40 bladz. en 1 bl. met dezelfde kaart (1642).

Achter het eindvers der eerste en tweede uitgave volgt in dezen druk van 1642 nog het volgende:

Of yemandt mijn Meer-Boeck eens las,
En nae sijn sin niet wel en was
Can 't die dan maecken (dat's een man)
Dat elck een behaghen can
Van als soo suyver ende claer,
Dat niet en hapert hier of daer.
Die wint het spel, dit 's mijn advijs,
En oock daer by die beste prijs.

Têgen dezen derden druk verscheen »C. A. Colevelts Bedenckingen Over Het Droogh maken van de Haerlemmer ende Leydtsche Meer. 't Amsterdam. Gedruckt bij Theunis Jacobsz. Woonende in de Wolvestraet, in de Historie van Josephus. Anno 1642 4° 2 bl. en 27 bladz.

4°. Nu verscheen: »Den Vierden Druck, wederom met verscheyden notabele Artijckelen, een seste part vermeerdert: En oock mede eenige Tegenspraeck van Colevelts Boeckxken." 't Amsterdam, bij Dominicus vander Stichel, op de Lauweriers graft. 1643. 44 bladz. De tekst is geheel gewijzigd, zooals reeds blijkt uit den titel om eenige »artijckelen" tegen de »Bedenckingen van Colevelt", op wien achter-in een stekelig versje; deze vierde druk is dan ook veel uitgebreider geworden en de pagineering loopt niet door zoo als in de voorgaande uitgaven.

Hetgeen echter dezen druk zoo belangrijk maakt is het portret van Leechwater zelven. In dezen druk behoort te wezen de zeldzame eerste staat van het portret door »T. Keiser jnventor". Het is zeer fraai, met zes-regelig Hollandsch vers van J. J. Schipper; S. Savrij sculpsit. Boven aan in twee wolken 16—43. Leechwater is zittende met een regthoek en een passer, waarvan een tand buiten den rand van de prent uitsteekt. In al de volgende uitgaven vindt men »T. d. Keiser delineavit;" de portretten worden

hoe langer hoe meer afgesleten en in den zevenden druk van 1710 vindt men het mishandelde portret met »J. Lamsveld sculpsit", de achtergrond is donker, het jaartal en de punt van den passer zijn achterwege gebleven.

Deze vierde druk is de laatste, die door Leechwater zelven werd nagezien, want achter

5° »den Vijfden Druck" wordt van den schrijver gezegd: „In sijn Leven Ingenieur ende Moolen-maker van de Rijp". Deze druk was 't Amsterdam by Jan Philipsz. Schabaelje, in de Lange-straet, 1654, 48 bladz.

Titel, portret, kaart en tekst hetzelfde. In dezen druk komen echter voor het eerst: *a*) Een Kleyne Chronycke Ende Voorbereydinge van de Afkomste ende 't vergrooten van de Dorpen van Graft ende Rijp: ende Van meer verscheyden notabele Oude Stucken ende Geschiedenissen. Gedaan door Jan Adriaensz. Leegwater, In zijn leven Ingenieur ende Moolen-maker van de Rijp. Ende nu op nieuws hier bij gedaan de Beschrijving van den Grooten Brandt, voor-gevallen in de Rijp, op den sesten Januarij des Jaers 1654. t' Amsterdam, Gedruckt by Tymon Houthaeck, voor Jan Philipsz. Schabaelje, in de Lange-straet, in 't Harlinger Steenschip, 1654 4° 48 bladz.

b) Historisch Verbael, Van het wonderlick en schrickelick opspringen van 't Magasyn-huys, Voor-gevallen op den 12. October, 1654. Binnen Delft. Met een Beschryvingh van des selven Stadts Beginsel, Opkomen en Wedervaringh, tot op desen tijdt. 't Amsterdam enz. (als boven) 4° 14 bladz. met nog 1 bl. waarop een vers van Vondel.

De kleine Chroniek is in alle volgende uitgaven op nieuw afgedrukt; uit den titel van den „vijfden druck" blijkt dat J. A. Leechwater toen overleden was, hetgeen volstrekt niet te verwonderen is, als men bedenkt dat hij in de Rijp in 1575 geboren was en in 1649

Telt hij jaren seven-mael-tien,
En vier daer toe, alsoo ick mien,
En is woonachtigh in de Rijp enz.

6°*. De zesde uitgave schijnt zeer zeldzaam te zijn. Dr. A. v. d. Linde heeft die nimmer gezien, en ook mij was zij onbe-

kend. Op een vraag in den Navorscher ontving ik van H. G. (1869 N° 5) het antwoord dat de zesde druk verscheuen was 't Saerdam, Voor Willem Willemsz. Boeck-verkooper aen den Dam, bezijden de Overtoom, Anno 1660. De titel is overigens dezelfde, met dit onderscheid dat hier en in de drie volgende zevende uitgaven staat: A Dieu seul honneur & glorie in plaats van gloire, welke spreuk in de achtste en latere uitgaven geheel wordt weggelaten.

7° Van den zevenden druk bestaan drie verschillende uitgaven, welke ik allen heb voor mij liggen om ze onderling te vergelijken.

a) verscheen bij denzelfden, als de vorige, Anno 1669.

b) verscheen bij denzelfden, Anno 1688.

De titels, kaarten en portretten zijn volkomen dezelfde, doch het lijdt geen twijfel of dit zijn twee afzonderlijke uitgaven geweest, b. v. op den titel verschillen Willem Willemsz. in vorm van letters, welk verschil in lettervorm op bladz. 1 nog duidelijker is; op *a*) bl. 7. staat beschrijvinghe, op *b*) bl. 7 beschrijvinge. Ook zijn de regels op ditzelfde blad verschillend afgebroken. Daarenboven komen in deze beide uitgaven »een kleyne chronycke" voor van 1669 en ook van 1688.

c) De derde zevende druk verscheen onder denzelfden titel t' Amsterdam, bij Jan Graal, Jan van Heekeren en Pieter Visser, Boek-verkoopers 1710. Deze druk verschilt aanmerkelijk van de vorige, ofschoon de inhoud dezelfde is; maar het portret van Leegh-water is nu met hetzelfde onderschrift gegraveerd door J. Lamsveld; het adres van Geraerd Coeck is van de groote kaart weggenomen; en de spelling is nieuwer, b. v. Haarlemmermeer voor Haerlemmer-meer; Adriaansz. Leeg-water voor Adriaensz. Leegh-water; draagt, maalt, voor draeght, maelt, enz.

Al de drie drukken hebben 48 bladz. en de portretten zijn van achteren bedrukt met een versje op den »Inhout van J. A. Leeghwaters kronyckjen."

8°. »Den agtsten Druk" verscheen t' Amsterdam bij Pieter Visser, Jan van Heekeren en Jan Graal, Boekverkooppers (sic) 1714 4°. 48 bladz. Overigens geheel hetzelfde, alleen is nu het motto op den titel weggelaten.

9°. Andere titel: Haarlemmer-Meer-boek, of beschrijving, Hoe

men de Haarlemmer en Leytse-Meer bedyken en droog maaken zal. Als ook van de dieptens, gronden, en nuttigheid derzelver. *Mitsgaders:* Van meest alle de meeren Die in Noort-Hollant tegen den Huigen-dijk en Saardam bedijkt, en tot Land gemaakt zijn, zedert het jaar 1608, tot het jaar 1641 door Jan Adriaansz. Leegh-water, In zijn leven Ingenieur en Molen-maker van de Rijp in Noort-Holland. Den negenden druk, wel een sesde part vermeerdert. t' Amsterdam, Bij Pieter Visser, Boekverkooper, op de Leli-gragt. 1724.

10°. De titel van den tienden druk verschilt alleen daardoor van den vorigen dat achter het jaar 1641 volgt: Nevens een Chronykje van de afkomst en 't vergrooten der Dorpen Graft en Rijp. Als mede een beschrijving van den grooten Brand, des Jaars 1654. in de Rijp voorgevallen. door Jan Adriaansz. Leegh-water, In zijn leven Ingenieur en Molen-maker van de Rijp in Noort-Holland. Den Tienden Druk, met een Kaart en kopere Platen verciert. t' Amsterdam, bij P. Visser, Boekverkooper op de Leli-gragt. 1727. 46 bladz.

11°. Geheel als voren, 1736.

12°. Van den twaalfden druk worden ook drie verschillende uitgaven genoemd:

a.) * te Amsterdam bij T. Beek, 1749; deze is mij geheel onbekend en wordt door van Hasselt vermeld in zijn Haarlemmermeerboek bl. 29.

b.) te Amsterdam bij Abraham Cornelis Boekverkoper aan den Overtoom, 1764. De titel is geheel als de voorgaande, met een afschuwelijk portret van Leegh-water door J. Lamsveld.

c.) * te Saardam bij Johannes Schoonevelt 1764; geheel als voren.

Al deze twaalf drukken zijn in 4°.; de drie eerste uitgaven hebben denzelfden doorloopenden tekst, maar nadat het bovengemeld boekje van Colevelt verschenen was, heeft Leeghwater het boek voor »den vierden Druck" omgewerkt en in »artyckelen" afgedeeld; de bijgevoegde zijn n°. 7 tot en met 33, 42 tot en met 45, 57, 72, 153 tot en met 174, welke dan ook in de drie eerste ontbreken. Na dezen vierden druk zijn al de volgende met kleine wijzigingen nagedrukt of herdrukt. Wel is waar zijn in enkele uitgaven nog eenige boekjes te vinden, b. v. in den eersten zevenden druk »den naerstigen bijen-houder," »de verstandige hovenier," doch

zij zijn waarschijnlijk door den een of anderen liefhebber daarin gevoegd en hebben met het Haarlemmermeerboek niets te maken. Alleen het kleine Chronyckje schijnt gelijken tred gehouden te hebben, want telkens als een nieuwe druk van het Haarlemmermeerboek verscheen, verscheen ook onder hetzelfde jaartal een van het Chronyckje. Het is zeer opmerkelijk, dat dit boek zoo herhaaldelijk is herdrukt, somtijds bij denzelfden boekverkooper met slechts zeer korten tusschentijd, b. v. de 9[de], 10[de] en 11[de]; en wat vreemd is dat W. Willemsz op een zesde *twee* zevenden laat volgen; waarom geen achtste? Van waar die veelvuldige drukken? Het groote debiet? Boekverkoopers-speculatie? of was het om de aandacht der regering voortdurend op dien »inwendigen vijand" gevestigd te houden? Deze vragen zullen wel nimmer opgehelderd worden.

Nu bleef het Haarlemmermeer-boek geruimen tijd in rust, welligt door de woelingen op staatkundig gebied, totdat in 1838 verscheen het belangrijke

13°. Haarlemmermeerboek van J. Asz. Leeghwater. Dertiende druk. Met aanteekeningen van en voorafgegaan door eenige levensbijzonderheden van den schrijver en een historisch overzigt der plannen tot en der werken over het droogmaken van het Haarlemmer-meer door Mr. W. J. C. van Hasselt, Lid enz. enz. Met Portret, Kaarten, Facsimile enz. te Amsterdam, bij G. J. A. Beyerinck, 1838 8° 112 en 80 bladz.

Dit boek, met zeer veel kennis geschreven ten tijde dat de zaak van het droogmaken van het Haarlemmermeer nog hangende was, is van een geheel anderen aard, zooals reeds uit den titel blijkt, en moest hoofdzakelijk dienen om deze droogmaking aan te bevelen. Het bevat een steendruk-portret van Leeghwater, een facsimile, en twee gemoderniseerde kaarten, de eene volgens die uit den Tegenwoordigen staat der Nederlanden, de andere naar die uit het oorspronkelijke Haarlemmermeer-boek; verder vindt men daarin nog een gemoderniseerden herdruk van een der latere drukken.

Alzoo zijn er geen *dertien* maar *zeventien* drukken van Leechwaters-boek geweest; zeker een curieus verschijnsel op het gebied onzer letterkunde.

Ten slotte moet ik hier nog opmerken dat zijn naam voorkomt als Leech-, Leegh-, Leegwater, doch noch het eene, noch het andere is zijn ware naam; hij heette eenvoudig Jan Adriaensz. en Leegwater moet slechts beschouwd worden als een bijnaam, dien hij waarschijnlijk later gekregen heeft, toen hij zoovele plassen in Noord-Holland had drooggemaakt. (Zie hierover ook v. Hasselt bl. 11).

Haarlem. DR. C. EKAMA.

KUNSTGESCHIEDENIS.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Ieder die in 1871 als *Beschermer* toetreedt — en mij *portvrij* een postwissel van *f* 3.— zendt (of zooveel *méer* als hij, in 't belang onzer kostbare nasporingen, gelieft bij te dragen), en mij naam en adres van zijn *gewonen Boekhandelaar* opgeeft, ontvangt in den loop van dit jaar door mij:

1⁰. prof. Molls »Kerkgezang tijdens de Oud-nederlandsche muziekschool" — zoolang de voorraad strekt: — wijders

2⁰. het »Jaarboek der Vereeniging": — een behoorlijk geordenden herdruk der vroeger door ons uitgegeven Berichten (en van alle, die we sedert het 4de blad gaven). — Bovendien ontvangt hij:

3⁰. »XIX Nederlandsche Liederen uit den Gedenck-clanck van Valerius (1626)' met klavierbegeleiding en toelichting van prof. Loman; en

4⁰. een vijftal, voor zooveel men weet nooit gedrukte, »Orgelwerken van Sweelinck (naar het eenig overgebleven Handschrift in het »graauwe klooster" te Berlijn)." —

Het in 1870 door ons in 't licht gezonden »Regina Coeli" van Sweelinck (met bio-bibliografie van Tiedeman) is — in klavierpartitie van Viotta, en in stemmen — voor *f* 2.25 verkrijgbaar bij den uitgever Louis Roothaan (Utrecht).

Wie op de boven aangewezen manier als *Lid* toetreedt (portvrije postwissel van *f* 1.25 of méer) ontvangt: 1o. Molls kerkgezang en 2o. het Jaarboek; doch geen der muziek-uitgaven. — Wij tellen thans 495 Beschermers en 298 Leden.

HEIJE, *Secretaris.*

Den singende Zwaan. De M. t. b. d. Toonkunst bezat van dit zeldzame [1]) roomsch-katholiek liedeboek een exemplaar, zonder titelblad — doch met een kerkelijke approbatie, »actum binnen Antwerpen den 10 November 1654: (geteekend) »T. P. S. T. L. librorum censor", en 586 bladzijden inhoud; doch blijkbaar niet compleet. Thans is zij er één magtig geworden, dat met blz. 602 en een finis sluit. Onder dit finis staat: »ad majorem Dei, Deiparaeque Virginis gloriam, anno MDCLXIV." (1664). Daarop volgen:

1o. Tafel van de lof-sangen der Heyligen (alphabetisch naar den aanvangsregel der liederen);

2o. Tafel der liedekens, gaande soo op wereldsche als geestelijke voysen, op dewelke de lof-sangen van den singende swaen gemaekt zijn (naar den aanvangsregel dier »voysen", wier honderd zeventig zangwijzen men dus alle hier met nette muzieknoten gedrukt vindt);

3o Inhoud der psalmen, antiphonen en kerkelijke gedichten, in nederduytse tael overgeset (32 latijnsche aanvangregels);

4o. Inhoud van de namen der Heyligen; welke lof-sangen in den singende swaen te vinden zijn (alphabetisch; en daaronder nogmaals een finis, met het bijschrift: Liber et fructum fer nobis divite cornu).

5o. Register van de platen (35 stuks.... waarvan echter helaas geen enkele in ons exemplaar te vinden is).

Ons boeksken heeft wijders een gegraveerden titel, waarop een zwaan, tegen wiens slagpen een harp leunt, waarop hij, met voorwaarts omgebogen hals en snavel, schijnt te spelen, terwijl een hand uit de wolken een krans boven hem houdt.

Boven aan dien titel staat:

In trouw om Got gedaan.
Dit boek. singende. swaen.
Voorsangers. vyt laat. gaan.

En onder aan:

Apoc. 2. v. 10. syt. getrou. tot. de doot sal. u de. croon des levens. geven. sijn. te koop. nu. bij Frans. de Does, in. A.E.I.O.U.

---

[1]) Immers de Leidsche boekerij van Letterkunde bezit het niet; en Fred. Muller verklaarde mij, het nooit te hebben gezien. Uit de Kerstliederen der hh. Alberdingk Thijm blijkt, dat zij een exemplaar kennen als het onze.

Dan volgt, als gedrukte titel: met telkens, waar hier een dwarsstreepje staat, nieuw beginnenden regel:

Den/ singende/ zwaan/, dat is den lofzang der/ Heyligen/. die als singende zwaanen, de dood/ blijgeestig hebben ontfangen.

Gemaekt door G. [1]) D. S.

Op nieuw overgezien, en van veel fouten gesuyvert/ en de Nooten van een voornaam Meester van de Musiecq gecorrigeerd ende verbetert.

Daaronder staat een houtsnede, met een gekruist I H S, en met van boven en onder »primus novissimus" en aan de zijden »principium et finis".

En wijders:

»Te Leyden, bij Frans de Does, Boekverkooper op de Hoygraft/ in de vijf vocalen, 1728".

Voor de kennis van onzen vroegeren liederschat is dit boeksken zeker uiterst merkwaardig. Immers vele der hier 1654 verzamelde »voysen" klimmen buiten twijfel tot hooge oudheid op. Een vlijtige vergelijking met de verzamelingen van Alberdingk Thijm, de Coussemaker, Hoffmann von Fallersleben, Snellaert, Willems, en anderen (waartoe mij op 't oogenblik de tijd ontbreekt) zal dit mede aan het licht brengen. In elk geval is het een belangrijk voordeel, dat wij hier, op noten, de zangwijzen vinden van een zóó groot aantal voysen, naar welke in onze tallooze liedboeken en mopsjes verwezen wordt.

Ook de poëzie dezer »vermaekelijke, stigtige, en devotige liedekens" (zoo als de Approbatie ze noemt) is hier en daar verdienstelijk. Tot proeve strekke een gedeelte van een lied »de geestelijke meije":

---

[1]) Hij heette vermoedelijk Guillaume (of, zoo als Alberdingk Thijm meent Guglielmus) de Swaen. Immers in een der lofdichten vóór 't boeksken maakt N. S. de niet onaardige woordspeling:

Zend hier me al 't zingende gediert
. . . .
Want daedelijk *Wil-hem de Swaen* tot zingen voegen
En geven eer hij sterft, tot ygelijks genoegen,
Zoo veelderleye zang, zoo aengenaem geluyd,
Dat wie wat zangs gesint is, vaert tot zang mé uyt.

1.

Als ik was laestmael uytgegaen,
Heb ik een soete reuk ontfaen;
Ik sag met dauw beladen
De opengaende bladen.

2.

Ik zag de kruyden spruyten uyt,
Ik hoorden-aen een soet geluyt;
De vogelkens die zongen,
In 't veld de beestjes sprongen

3.

Ik zag den gulden Butter-blom,
Die in de velden droeg haer rom;
Ik zag de Door-bes bloeyen,
Ik zag de Boompjes groeyen.

4.

Ik zag d'Imperiaelsche kroon,
Die haar vertoonden wonderschoon;
Ik kon voorwaar niet sinnen
Haar peereltjes van binnen.

7.

Ik dogt, hoe fraey is nu de wey,
En ik verwekten zoet geschrey,
Omdat ik God Almagtig
Soo weynig was gedagtig.

10.

Ik dogt, en zey; och of mijn ziel
De glans der deugden zoo behiel!
G'lijk als haer glans behouden
Die blommen, die 'k aanschouden.

Nu vraag ik dus:

1o. Wie weet iets van den Dichter en Verzamelaar dezer liederen: Guillaume (Wilhem) de Swaen? Uit de „Opdracht aan des Heeren Jesu Christi Catholijke gemeente" schijnt te blijken, dat hij priester, en vermoedelijk vele jaren pastoor was.

2o. Wie kent àndere drukken dan de onze; die, ofschoon de éene zonder titel enz. is, toch buiten twijfel dezèlfde uitgave zijn; want in beide vind ik dezelfde drukfouten (blz. 246 in plaats van 346, en blz. 521 in plaats van 501) in de pagineering?

Met andere woorden: wie kan verklaren hoe een boek in 1728 verschenen, reeds in 1664 voltooid en (tenzij ook dit een drukfout is) reeds in 1654 kerkelijk geapprobeerd is?

3o. Wie kent vooral eene uitgave *met* de *platen;* die in ons exemplaar slechts, als register vermeld staan?

4o. Wie wil ons een compleet exemplaar schenken, leenen of, des begeerd verkoopen: — en wie wil desgelijks doen omtrent àndere liedboeken *met* de genoteerde wijzen? [1])

Vooral vraag ik dit laatste ten opzigte der zangwijzen van den Katholijken liederschat ten onzent, die ongeacht den verdienstelijken arbeid der gebroeders Alberdingk Thijm, nog voor een

---

[1]) In het Jaarboek onzer Vereeniging, dat binnen een maand of drie, hoop ik, 't licht ziet, geef ik een volledige lijst van àl wat onze boekerij, dus ook ten dezen, bezit. Wie dan 't ontbrekende wil aanvullen, sticht der nederlandsche religieuse kunst (en zich zelven) een blijvend gedenkteeken. (H.)

groot deel in 't duister liggen. Indien Geestelijken en Leeken dit belangrijk onderwerp tot een punt van ernstig en gezet onderzoek willen maken, en mij de uitkomsten daarvan willen mededeelen, is er voor de noord-nederlandsche muziekgeschiedenis groote winst te behalen. HEIJE.

Zalt-bommelsche organisten en klokkenisten van 1626—1834.

Dr. Acquoy verpligtte mij door onderstaande mededeelingen, door hem in 't gemeente-archief[1]) opgespoord. Hij gaf ze (als beste waarborg voor historische trouw) in letterlijk afschrift. 'k Deel tot ruimtebesparing echter slechts *die* in haar geheel mede, welke eenig bijzonder licht over personen of toestanden verbreiden; de overige geef ik in uittreksel.

1626: Willem Robby.

„Op Requeste van mr. Willem Robby organist versoeckende augmentatie van gagie, & geapostilleert. De magistraet ordineert den kerckmesters aenden Suppliant in plaets van thien stuyvers ter weecke, te betaelen vyftien stuyvers alles to naerder ordinantie. den 14 $\overline{10}$ b. (November) 1626."

Resolutiën van de magistraat te Zalt-Bommel, van 1620 tot 1626. Een band in folio, ten Raadhuize aanwezig.

1687: Michiel van Couwenburg (resolutie van 19 febr.)

»Is ter Vergad$_e$ gelesen de req^e van Michiel van Couwenburg orgalist binnen dese Stad, versoeckende om geallegeerde redenen dat desselfs jaerlijcx tractement van 175 guld. moge worden geaugmenteert tot *ƒ* 215: o: o. 't welck den supplt is geaccordeert, mits dat bij vertreck op een ander, het geaugmenteerde sal hebben te rembourseren, en dat daerenboven volgens des supplts gedane praesentatie, alle weecken des Maendags namiddags ten drije uijren sijn kunst op voors. orgel met musijck te doen hooren."

1743: Hendrik des Milleville; aan wiens weduwe Adriana van Leuven, op 17 januarij 1744 nog »een vierendeels jaers tractament werd geaccordeert."

---

[1]) Het thans voorhanden archief der Bommelsche kerkvoogdij begint eerst omstreeks 1840; al het vroegere is spoorloos verdwenen!!

1744: Laurens Sikkel. (aangesteld 22 juni).

„Haar welEd. en Agtb. hebbe tot Stads-organist en klokkenist aángesteld, Laurens Sikkel op sodanig tractament en emolument als bij haar welEd. en Agtb. resolutie van den 27 jan[rij] 1744 is gearresteerd, waar van in 't toekomstige twehondert en veertig guldens sal werden betaald door den rentm[r]. der Stads Geestelijke goederen item sestig gulden door de kerk, makende te samen drie hondert gulden, sullende de organist daar en boven nog proffitteren de geregtighijd voor het ligten der sarken, so bij den overledenen het selven is genoten [1]) gelijk ook door hem sal worden bewoond het organist huijs."

1791: Willem Godlieb Hauff; naar Nijmegen vertrokken.

id. Cornelis Buys (vroeger in Kampen); aangesteld 12 mei. Tractement, *f* 488.—; *f* 60 voor het »lichten der zerken in de groote kerk," en vrije woning.

1834: Cornelis Alexander (Alyander) Brandts Buys; aangesteld 15 Mei.

Teregt maakt dr. Acquoy de opmerking: „dat, wegens de vereeniging van Kerk en Staat tijdens de Republiek, ook wel op àndere plaatsen de Gemeente-archieven de rijkste bronnen zullen zijn." Ik beveel dus met vriendelijken drang HH. Navorschers dit onderzoek, en het mij toezenden van het gevondene, aan. Kan het niet altijd in zijn geheel worden medegedeeld, het zal als uittreksel te zijner plaatse gewaardeerd worden. Reeds ontving ik over orgels en organisten, klokken, klokkenisten en klokgieters — behalve hetgeen ik daaromtrent in den Navorscher opnam (en dat in ons Jaarboek als meer geordend geheel zal voorkomen) en behalve de Bijdragen van de hh. v. d. Bent, Horsthuis, Smits en Textor, in Nav. XX, bl. 418 vermeld — dezer dagen nog hoogst belangrijke opgaven van de hh. v. d. Baan (Wolfaartsdijk), du Rieu (Leiden: naar aanleiding van een door dr. Janssen nagelaten handschrift), Leemans (Leiden), Leupe (den Haag) en Steketée (Goes).

Zoo make dan ook hier, veler hand den arbeid ligt.... èn hecht!

HEIJE.

Portretten van nederlandsche toonkunstenaars. (Nav. XX, bl. 144, 297, 361).

Hendrik Chalon (Nav. XIX, bl. 368; XX, bl. 198) was

[1]) Dit zonderling emolument bestond dus reeds vóor 1744; gelijk ook blijkt uit het „advertissement," waar bij, na Millevilles dood, elk »die de noodige bequaamhijd heeft" wordt opgeroepen, zich »te adresseren aan den Heer regerend Burgemeester." Het bleef bestaan: want nog in 1791 werd Cornelis Buys op gelijke voorwaarde aangesteld.

de zoon van Louis Chalon, overleden te Amsterdam 1741, van wien hij eene aanzienlijke verzameling prentkunst erfde; en de vader van de zoo gunstig bekende teekenaresse Christina Chalon, getrouwd met C. F. Ruppe, en van Jan, die mede prentkunst beoefende en van wien een portret van zijn vader Hendrik geëtst voorkomt; staande achter een tafel, met een punthoed op, beschouwende een prentje, hetwelk hij in de linkerhand heeft; enz. h. 196, br. 161 str. Bij Jans eigen portret, door hem zeer krachtig geëtst, komt een wapenschild voor, in den franschen stijl, met een aantal banieren omgeven, en stelt waarschijnlijk zijn wapen voor. Ovaal h. 150, br. 120 str. ned. C. KRAMM.

Macropedius (Nav. XX, bl 622). — Wij hebben weinig geluk bij onze nasporingen ten opzigte der werken van George van Langhveldt. Immers ter verkooping van Lennep (Frederik Muller) vond ik een exemplaar van de Andrisca, doch... zonder muziek en van 't jaar 1538. De vraag naar het exemplaar van 1540 *met* twee vierstemmige kooren, blijft dus gehandhaafd.

Dan nog vond ik in den Antiquar-Katalog, n°. 13, van Theodor Ackermann (Munchen):

Hecastus, fabula pia et iucunda. 12. Ultraj. 1552; met 5 muziekkoren.
Adamus, fabula christ pietatis plaena. 12. ibid. 1552; met 4 koren.
Hypomone, fabula sacra. 12 ibid. 1553: met 8 koren.

Doch, toen ik naar Munchen schreef, was het antwoord: »reeds verkocht."

Wie helpt mij in *ons* Land aan nader licht, en liefst... inzigt?

HEIJE.

TAALKUNDE.

A. C. Oudemans Sr. Bijdrage tot een middel- en oud nederlandsch woordenboek. (vgl. XX, bl. 103, 148; XXI, bl. 36).

Baeck. In het spreekwoord: »Als hoeren schelden, so kijckt den baeck wte," wordt dit woord verklaard door *buik.* 't Ligt

misschien aan mij, maar het spreekwoord wordt mij door deze verklaring niet duidelijker. Het komt slechts, voor zoo ver men weet, in ééne verzameling voor, namelijk in die van Goethals, waaruit het door Meijer in zijne Oude Nederl. Spreuken en Spreekwoorden overgenomen is. Schuilt hier niet eene fout? Zou men niet moeten lezen, »Als hoeren schelden so kijckt den baliu wt? De baljuw kijkt dan uit, of er ook iets aan den dag komt, waar de justitie zich mee bemoeien moet. Men vergelijke de spreekwoorden: Als hoeren schelden brect die scande wt, Als hoeren en boeven kijven komt de schennis uit, en Als de hoeren huilen zoo lachen de schouten.

Baelgye. Zie ik wel, dan heeft de heer O. in dit artikel twee woorden bij een gevoegd, die elk afzonderlijk hadden behooren te staan. De heer O. is gewoon, gelijkluidende woorden, al zijn zij in oorsprong en beteekenis verschillend, in een artikel zamen te voegen, en ik acht het daarom niet noodig, telkens aan te wijzen waar dit geschied is. Hier echter zijn het geene gelijkluidende woorden, maar woorden, die al worden zij somtijds op dezelfde wijze geschreven, toch op verschillende wijze worden uitgesproken, namelijk *balie*, met den klemtoon op de eerste lettergreep = leuning, en *balie*, met den klemtoon op de tweede = regtsgebied van eenen baljuw, en waardigheid, ambt van baljuw. Ik heb nog een paar aanmerkingen op dit artikel. Vooreerst wordt, in navolging van dr. Verwijs, aan *baelgie* de beteekenis toegekend van *terechtzitting*. Ik ken het in deze beteekenis niet en kan niet toestemmen dat het die heeft, eer ik er beter bewijs voor vind dan hier gegeven wordt. De eenige bewijsplaats er bij gevoegd, is deze uit den Wapene Martijn:

Recht man delvet onderspit
Hine hevet te pointe niet ghehit
In negheer baelgye.

Ik meen, dat het hier, even als op verscheidene andere plaatsen, beteekent, regtsgebied en verder district, gewest in het algemeen. *In negheer baelgye,* is dan in geen regtsgebied, in geene landstreek, nergens. De oude vertaler van den Wapene Martijn, Jan Bukelare. dacht er ook zoo over. Bij hem lezen wij:

Fodit, sed nil fodietur
Et ad centrum nil centretur
In ullo *dominatu*.

Ten anderen wordt aan *baelghie* de beteekenis toegekend van strijd, gevecht, bataille, in de volgende verzen uit den Seghelijn:

Nye en was ic dus onsochte
Ghesteken, dat ic gheweten mochte,
In *baelghien* noch in wighe.

Deze beteekenis komt zoo weinig over een met de oorspronkelijke, dat wij ons wel verzekerd mogen houden, dat er eene fout in het laatste vers is, dat wij namelijk voor *baelghien* lezen moeten *bataelghien*.

Babucken. »De ouders thoonen haer onverstand, die haer jonghe kinders ezelen en *babucken*, omdat zy juyst zoo veerdigh niet en konnen begrijpen en betraghten, wat van haere schuldighe plight is." De heer O. verklaart hier *babucken* door onvriendelijk en snauwend toespreken. Mij dunkt, het voorafgaande *ezelen*, dat wel zal zijn *voor ezel schelden*, bewijst dat *babucken* hier moet betee-*babok heeten*.

Bademoeme, uit Kiliaan overgenomen en door dezen als Saxonicum opgegeven, zal wel niet tot onze taal behooren.

Baggert. De heer O. heeft in zijn Woordenboek op Bredero dit woord verklaard door *juweel bij uitnemendheid*. Deze verklaring, zegt hij hier, heeft hem tot nog toe niet kunnen voldoen. — Zij is ook zeker de ware niet. Het woord komt voor in Brederoos Griane:

O swacke vrouwen aert! wech dolle terrech-lusten
Ghy Bagghert an myn hert, en sulter geensins rusten.

De heer O. plaatst achter *ghy*, in het laatste vers, een komma. Zoo deze in de door hem gebruikte uitgave staat (in die van 1644 staat zij niet), dan heeft zij en de kapitale letter waar men *bagghert* mede opgeschikt heeft, hem van het spoor gebragt. Want leest men de plaats in haar verband, dan ziet men, dat *bagghert* geen zelfst. naamw. is, maar de 3 pers. praes. van het werkwoord *baggeren*. Wie baggert, graaft en wroet onophoudelijk om den modder in zijn net te krijgen en naar boven te brengen.

Zoo wroeten de lusten aanhoudend aan Grianes hart, prikkelen, »tergen" het, zoo als het in het voorgaande vers heet. 't Is zeker niet fraai uitgedrukt, maar het drukt toch vrij duidelijk uit wat de dichter zeggen wil.

Bayert-boef. »Zwerver, landlooper, kroegboef." — De eerste twee beteekenissen kan het woord hebben, de derde niet. De heer O. verwijst voor dit woord naar zijn Woordenboek op Bredero, waar hij het houdt voor eene zamenstelling met het werkw. beieren = zwaaien, slingeren. Het heeft echter eenen anderen oorsprong. Het eerste deel der zamenstelling is het zelfst. nw. *bayert.* De bayert of beiaard was te Amsterdam een vertrek in het Gasthuis, waar aan arme vreemdelingen, ten hoogsten voor drie nachten, huisvesting werd verleend. Boven de poort las men de volgende vriendelijke kennisgeving aan hen die gereed waren binnen te treden:

Drie dagen, langer niet, herberg' ik die 't behoeft
En werp den vierden uit de schooisters en 't geboeft.

Bredero dacht misschien aan dit opschrift, toen hij, in zijnen Spaanschen Brabander, den schout van bayert-*boeven* liet spreken.

Balgen = gram, toornig worden. Kil. geeft het op als verouderd, het is dus mogelijk dat het bestaan heeft. Doch het wordt niet gevonden in de bijgevoegde verzen uit den Alexander:

Doen dit sprac Narbesines
Balch eem sere Daris des:

want *balch* is daar verleden tijd van *belgen.*

Balie. »Renbaan voor paarden en hardloopers." Vondel, Virgil. Aen V.

Na hem en zijne treden
Is Salius de voorste in 't volgen op de baen,
Doch zoo, dat d' ander streeft een groot stuck weeghs vooraen.
Euryalus verliest na hem de balje in 't loopen.

Het kan hier, dunkt mij, niet wel *renbaan* beteekenen. De woorden van Vondel zijn niet zeer duidelijk. Ik vermoed, dat *balje* de boom, balie aan het begin van het renperk, en *verliezen* achter zich laten zal moeten beteekenen.

Ballingh. »Veroordeelde of ellendige." N. Werken der Maatschappij v. Lett. V. I. bl. 218:

Du saghest heden, neven di,
Ballinghe sterven, twee of drie.

Ik zou eerder denken, dat de oorspronkelijke beteekenis van *balling* hier gelden moet, en dat deze *ballinghe* zijn »uit den hemel gebannene." Wat verder wordt van hen gezegd,

Haer siele is in groter sorghen
Ten oordeel, daer si sal moeten lyen.

Banden. »*Binden, vast doen zijn* of ook *bannen* in de beteekenis van op eene bepaalde plaats doen blijven.

En bandt het bloedigh sweert toch eewigh in de sche."

Ik twijfel er niet aan, of wij hebben hier het werkw. *bannen* voor ons. Het zwaard in de schede bannen, is zeer goed gezegd; maar men bindt geen zwaard in de schede. Bovendien is mij van banden = binden geen voorbeeld bekend.

Bandekin. »Draagstoel. Fr. *baldaquin.*" Moet men in den roman van Limborch t. a. pl. ook lezen *baudekin?* De overgang van *al* voor *d* in *au* is zeer gewoon; die van *l* in *n* minder.

Bandicheyt. De heer O. vond dit woord in de Stemmen uit den voortijd bl. 24 en vraagt wat het beteekent. Het komt op die bladzijde niet een- maar twee- of driemaal voor en dit stelt ons wel niet in staat met zekerheid te bepalen wat het is, maar geeft ons toch grond toch eene gissing te wagen. Er wordt daar verhaald van eenen paus, die in zijne sterfure zijnen kapellaan bad, na zijnen dood drie paternosters te zeggen. — Alstu dat eerste pater noster geseyt hebste, soo segghe in die ere des utersten strijts Jesu Christi ende bidde hem, dat hi die menichvoudicheyt des bloedighen sweets, dat hi van groter anxte om ons stortede, hem weerdige te offeren sinen vader, om die menichvoudicheit mijnre sunden ende voor alle *bancicheit,* die ic mit minen sunden verdient hebbe. Na den anderen pater noster, segge in die ere alre pinen ende bitterheiden Jesu Christi, die hi in den cruce leet, sonderlinge in dier uren, doe sijn heylige siele van sinen heyligen lichaem scheyden soude, dat hi ghewaerdighe die te offeren sinen vader, voer alle pinen ende passien, die ic duchte

te liden voir minen sunden" enz. De kapellaan doet het. De paus verschijnt na zijnen dood den kapellaan, dankt hem en zegt: »na die yerste pater noster toende Jesus sijn bloedighe sweet voer mi ende verdreef alle *bandicheyt*. Nae den anderen pater noster ofdede hi alle sunden, als een wolken, mit die *bandicheyt* sijnre pinen" enz. De uitgever verklaart *bancicheit* door bangigheid, vrees en vraagt, is *bandicheit*, vrees of van band, gebondenheid, benaauwdheid? Ik geloof dat een naauwkeurig acht geven op het voorgaande ons op den weg zal helpen. Door het eerste pater-noster wenscht de paus verlost te worden van »alle *bancicheit*" die hij door zijne zonden verdient had. En na dat het gebeden is wordt bij hem alle *bandicheyt* verdreven. Bij het verzoek om het tweede pater-noster wordt gesproken van de pinen ende bitterheiden Jesu Christi" en bij het verhaal van het gevolg daarvan van »die *bandicheyt* sijnre pinen." Hieruit blijkt, dunkt mij, dat *bancicheit* en *bandicheit* hier hetzelfde is, en dat de beteekenis is, benaauwdheid, angst. Ik geloof dus, dat wij op alle die de plaatsen moeten lezen *bangicheit*. *Bang* is zamengesteld uit het vervoegsel *be* en het adj. *ang*, d. i. eng, naauw, en beteekent dus oorspronkelijk niet bevreesd, maar benaauwd. *Bandig* ken ik wel voor vast, besloten, zeker. Kiliaan geeft bovendien de beteekenis op van gebonden, tam; maar in die van benaauwd heb ik het nooit aangetroffen. Onmogelijk is het wel niet, dat het woord deze beteekenis gehad heeft, maar ik acht het toch niet zeer waarschijnlijk.

Banen. Als beteekenissen worden onder 5, 6 en 7 opgegeven, *uitoefenen*, *vloeken*, *slaan*, *treffen*, *smeeken* en daarbij verwezen naar Taalk. Mag. III. bl. 221. Dr. de Jager zegt daar echter niet, dat het woord in onze taal, maar dat het in het Hoogduitsch deze beteekenissen gehad heeft.

Barbelcanen. Barbelcanen = van eene barbelcane voorzien, is een woord waarop niets aan te merken valt. Maar het had niet opgenomen moeten worden, eer er een ander voorbeeld van gevonden was, dan dat uit Kauslers uitgave van de Rose. Ieder ziet, dat daar de tekst niet deugt. In de uitgave van Verwijs vs. 3825 leest men:

Eene valbrugge ende ene barbekane.

Baren. In den St. Bijb., Job XV. 35. »Sy ontvangen moeyte

ende baren ydelheit," heeft het woord de beteekenis, die nog in gebruik is, van ter wereld brengen.

Bassen. Is het hier aangehaalde spreekwoord: »Ister niet in ghewasschen, men salter niet in bassen," zal *gewasschen* wel eene fout zijn voor *gewassen.*

Batalg. Battalg. »Batalgen" is meervoud niet van »batalg", maar van »batalge". Reeds de vorm van den accus. plur. in een der voorbeelden bewijst het.

Bedacht. »Bescheiden, meêwarig, goedhartig." — Ik ken het woord niet in deze beteekenis, en in den Walewein beteekent het, op beide de aangehaalde plaatsen iets anders.

vs. 4296. Waer dese rudder also bedacht
Of ic ghenade an hem sochte,
Dat hem danne mijns verdochte
Men sout hem prisen emmermere.

Bedacht zijn is, zijn zich bedacht hebbende, dus van gevoelen zijn, besloten zijn, gezind zijn. Hier zou men kunnen zeggen, »in dien deze ridder er zoo over dacht of zoo gezind was dat hij" enz.

Vs. 4438, is verhaald, dat Walewein eenen »cnape", wel gewapend en op een schoon paard gezeten, de poort van eenen burg zag uitrijden. De ridder groet hem vriendelijk.

Die cnape was wel bedacht
Al was hi tonghemake sere,
Ende seide: God moete jou lonen, here.

Bedacht zijn is ook hier, zijn zich bedacht hebbende. Wanneer men nu zich *wel* bedacht heeft, dan is het gevolg daarvan, dat men verstandig handelt. Deze is de beteekenis die *wel bedacht zijn* en op andere plaatsen en ook hier heeft. De knaap, al was hij zeer verdrietig, handelde verstandig: en zijne verstandige handelwijze bestond hierin, dat hij niet, geheel bezig met het verdriet dat hij leed, Walewein achteloos voorbijging, maar 's ridders beleefden groet op beleefde wijze beantwoordde.

Bedacht zijn. »Zich toeleggen op." Deze verklaring, van dr. Verwijs overgenomen, is ook niet juist. *Bedenken* komt wel voor in den zin van zich toeleggen. Maar *bedacht zijn* is, zijn zich toegelegd hebbende, dus bedreven of geoefend zijn in iets, het er ver in gebragt hebben. Bij Hildegaersbersch t. a. pl.,

Si sijn in doechden soe bedacht
Dat sy gherechtichede minnen,

beteekent het eerste vers ook niet, zij leggen zich zoo toe op deugd, maar zij zijn er zoo verre in gevorderd. — Wij vinden het nog eens bij denzelfden dichter, bl. 207, vs. 263. Wille zegt daar,

Willen si quaet ende hebben sy macht,
Desghelijc moet daer gheschien,
Ende sijnse in doechden oec bedacht
Mit wille, ic helpet voerwaert tyen.

d. i. Willen zij kwaad en hebben zij magt, dan geschiedt er ook kwaad; hebben zij het daarentegen ver gebragt in het goede, en de wil komt er bij, dan help ik, de wil, het ten uitvoer brengen.

Bedaren (*hem*) *van*. »Bedaard worden door." — Het beteekent dit niet t. a. pl. Minnenl. I. 1549. Theseus is vertrokken. Ariadne heeft er niets van gemerkt. Zij ligt te slapen. Het schip vliegt met een goeden wind vooruit. Het wordt morgen, alle man gaat aan zijn werk. Na dit verhaald te hebben vervolgt de dichter:

Dese eerbaer vrouwe van hogher love
Heeft haer van den slape bedaert,

wat dus niet beteekenen kan (hetgeen buitendien het voorzetsel *van* verbiedt) dat zij door den slaap bedaard is geworden, maar eenvoudig dat zij ontwaakt is. Eigenlijk is het: zij is uit den slaap tot zich zelven gekomen.

Bededingen. Zonder twijfel eene fout voor *bedingen*.

Bedechte. Velthem fol. 98.

Maer die coninc beval bedechte
Dat mense vaste hoeden soude.

De heer O. volgt hier Lelong niet, die *bedechte* op den klank af verklaart door *bedektelijk;* maar of hij, dr. Verwijs volgende, die er *voorzigtig, met bedachtzaamheid* in ziet, wel nader bij de waarheid is, hieraan twijfel ik. Mij dunkt, een bijwoord met *e* van een deelwoord *bedacht* gevormd, maakt al eene zeer vreemde vertooning. Ik zie er niets in, dan het bekende bijwoord *bedichte*,

hier, zoo als wel meer geschied is, om het rijm met *e* geschreven. Het beteekent *digt*. Hier zullen wij dus moeten verstaan, »de koning beval dringend."

Bedel. »*Bedelzak* of *het bedelen.* 't Is al verloren wat hem totten bedel gaet schicken." In de eerste dezer beteekenissen ken ik het niet. In de laatste gebruiken wij het nog, als wij zeggen, op den bedel gaan. P. LEENDERTZ WZ.

NEDERDUITSCHE TONGVALLEN.

TONGVAL VAN NOORDBEVELAND.

GELIKENISSE VAN DE [1] VERLOREN ZEUNE.

Di(r) was is 'n man, die twee zeuns â. En den [2] jongsten van ulder zei tegen z'n vader: vader! gee(f) mien m'n posje [3] van 't goed, da(t) [4] m'n toekomt. En i verdeelde 't goed. En ni lange naediien, a(s) de jongste zeune alles bi mekâre epakt â, is i oppetrokke [5] naer 'n land varre van ier, en dir eit 'n al z'n goed deurebrocht in i leefde baldadig. En as 'n alles oppemaekt â, kwam d'r in dat land 'n groote ongersnood [6] en i beguste [7] ook [8] gebrek te lien. En i giing ene en i giing vraege om knecht te worren bi 'n boer van dat land, en die stierden 'm ni(r) z'n land om de verkens te wachten. En i wou [9] z'n buuk volle mit verkenseten, [10] me(r) gin mens gaf 't im. En as 'n tot naêdiinken ekomme was, zei en bi z'n eige: oeveel errebeijers van m'n vader aê d'r brood, [11] en ik vergae van den onger. 'k Za nâe m'n vader toegae, en 'k za tegen z'n zegge: Vader 'k aê kwaed edâe tegen den emel en tegen joe. En ik bin ni mir waerd om je zeune te weze, maêk me mir net [12] as eene van jen errebeijers. En i stiing op en i giing ni(r) z'n vader. En as i d'r nog varre van daene was, zag z'n vader 'm, en i kreeg mi(t) 'm te doen, [12] en i liep nae z'n toe, i vloog 'm om z'n âles en i koste 'm. En de zeune zei tegen z'n vader: 'k ae kwaed edae tegen den emel en tegen joe. En ik bin ni mir waerd om je zeune te weze. Maer de vader zei tegen z'n jongers; [13] aelt ier 't beste pak goed, [14] en laet 'n dat andoe, en geeft 'n een riink an z'n viinger en schoenen an z'n voeten. En briingt 't vette kaalf, [15] en doet 't dood, [16] dan

zumme ete en plezier aê; want ie m'n zeune was dood, [8] en i is weê(r) levendig eworre, i was verlore en i is vromme [17] vonde. En ze beguste plezier t' aên. En z'n ouwste zeune was in 't veld, en as die vrom [17] kwam en kort bi uus kwam, oorde i 't ziingen en 't leven, en i riep een van de jongers bi em, en i vroeg wat 'r omme giing. En die zei tegen z'n: je broer is vromme [17] 'komme, en je vader eit 't vette kaalf [15] dood [8] edaê van blischap, dat i 'm wee(r) gezond t'uus ekregen eit. Mêr i wier ongevoelig [18] en i wou ni in uus komme. Toe giing z'n vader naê(r) z'n toe en i soebatte [19] d'r om. Mer i zei tot antwoord tegen z'n vader: ik aê noe a(l) zoo vee(l) jaer vo j 'ewerkt en 'k aê altiit edaê da(t) je m'n belast eit, en j 'ei m'n nooit is niks egeve, zels [20] geen bok vo m'n dood [8] edaê, om ook [8] is mi(t) m'n kammeraas plezier t'aen. Mer noe die jongen t'uus ekommen is, die je goed mi(t) oeren verkwanseld eit, noe ei je vo ziin 't vette kaalf [15] dood [8] edaê. En i zei tegen 'm: kind! jie bint ommes [21] altiit bi m'n en al wat 'k aê, dat is 't joeë. Dirom mos je ook [8] bliië weze, want je broer was dood, [8] en i is wee(r) levendig eworre, en i was verlore en i is vromme [17] 'vonde.

OPHELDERINGEN.

1. In *N.-Beveland* is de verwaarloozing van de verbuiging der lidw. algemeen, of men gebruikt ze verkeerd. Zie 2.
3. *Posje*, voor portie, aandeel.
4. Waar de laatste letter tusschen haakjes staat, wordt ze in de uitspraak niet gehoord, maar dient slechts voor den voorafgaanden klank.
5. *Oppetrokke*, — hier in gebruik voor heengaan, op eene wijze, die niet algemeen goedgekeurd wordt, of in ongunstigen zin.
6. Men spreekt dit woord uit, alsof de *s* bij de laatste lettergreep behoorde.
7. *Beguste*, — voor *begon*.
8. De uitspraak der scherplange *o* is hier zeer hard, en kan moeielijk worden voorgesteld. Zij zweemt naar de uitspraak der *o* in het fransche woord Rhône.
9. *Wou*, — voor *wilde*.
10. *Draf* is hier onbekend in de volkstaal.
11. Zie aanmerking 8.

12. *Maek me mir net,* — in gebruik voor *gelijk maken.*
13. De boer in N. Beveland van zijne knechten sprekende, gebruikt meestal het woord *jongers.*
14. Hier in gebruik voor *kleederen.* Van daar de spreekwijze: *z'n goed an doe,* — voor *zich aankleeden.*
15. De *a* in *kalf* wordt lang uitgerekt.
16. Zie aanmerking 8.
17. *Vrom* en *vromme,* — voor *weêrom, weêromme.*
18. *Ongevoelig,* voor zoo verre mij bekend is, alleen in N. Beveland in gebruik, voor *zich ergeren.* Wanneer men zeggen wil, dat iemand zich over eene daad of een gezegde geërgerd gevoelt, dan zegt men: *i was d'r wàt ongevoelig over.*
19. Soebatten, — in gebruik voor *dringend vragen* of *verzoeken.*
20. *Zelfs.* In de uitspraak van *zelfs,* laat men de *f* weg.
21. *Ommes,* — voor *immers.*
22. *Mi* (*t*) *'m te doen krige,* — voor *medelijden met hem krijgen.*

Aldus zamengesteld met de welwillende behulpzaamheid van mijnen vriend, den heer M. Hooze, hoofdonderwijzer te Wissekerke, door

Wolfaartsdijk. J. van der Baan.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Afstammelingen van Karel prins van Nassau Weilburg en Karel George August prins van Brunswijk Luneburg, (XX. bl. 317) [1]. Het antwoord over het brunswijksche huwelijk kan zeer kort zijn: uit den Almanach de Gotha is mij niet gebleken dat er eenig kind uit dat huwelijk gesproten is. Des te langer zal mijn antwoord op de andere vraag moeten zijn. Mijne bronnen zijn de verschillende jaargangen van den Almanach de Gotha, die ik met de vereischte zorg en naauwkeurigheid gebruikt heb.

Karel van Nassau Weilburg, († 28 nov., 1788), had bij de dochter van Willem V: [2])

[1]) Het in de aanteekeningen op dit artikel medegedeelde is overgenomen uit een antwoord op den vraag van onzen medewerker W. A. H. G.

[2]) Het huwelijk, gesloten 14 oct. 1690, van K. G. A. van Brunswijk Wolfenbuttel, geb. 8 feb. 1766 en F. L. W. geb. 26 mt. 1770, dochter van onzen prins Willem V, is kinderloos gebleven. Hij † 20 sept. 1806. Zij † 1829. Zijn broeder Frederik Willem geb. 9 oct. 1771 is hem opgevolgd. Deze sneuvelde bij Quatrebras 16 junij 1815.

A. Willem Lodewijk Karel, geb. 12 dec. 1761, † 1770 ?

B. Augusta Maria Carolina, geb. 6 febr. 1764, † 1801? [1])

C. Wilhelmina Louisa, geb. 28 sept. 1765, † 10 oct. 1837; gehuwd 9 jan. 1786 met Hendrik XIII, van Reuss-Greitz, † 29 jan. 1817.

Kinderen:

I. Hendrik XIX, geb. 1 maart 1790, † 31 oct. 1836; gehuwd 7 jan. 1822 met Gasparine van Rohan-Rochefort, geb. 8 aug. 1800.

Kinderen:

a. Louise, geb. 3 dec. 1822: gehuwd 8 maart 1842 met Eduard van Saksen-Altenburg, † 16 mei 1852; hertrouwd 27 dec. 1854 met Hendrik IV van Reuss-Schleiz-Koestritz.

Kinderen:

Eerste huwelijk.
1. Albert, geb. 14 april 1843.
2. Maria, geb. 28 junij 1845; gehuwd 12 junij 1869 met Karel, erfprins van Schwarzburg-Sonderhausen,

Tweede huwelijk.
3. Hendrik XXIV, geb. 8 dec. 1855.
4. Eleonora, geb. 22 aug. 1860.
5. Elisabeth, geb. 2 jan. 1865.

b. Elisabeth geb. 23 maart. 1824, † 7 mei 1861; gehuwd 4 nov. 1844 met Karel Ego van Furstenberg.

Kinderen.

1. Amelie, geb. 25 mei 1848.
2. Karel Ego, geb. 25 aug. 1852.

II. Hendrik XX, geb. 29 junij 1794, † 8 nov. 1859; gehuwd 1°. 25 nov. 1834 met Sophia van Loewenstein Wertheim, † 21 julij 1838; 2°. 1 oct. 1839 met Carolina van Hessen Homburg.

Kinderen:

Tweede huwelijk.
a. Hermine, 25 dec. 1840: gehuwd 29 april 1862 met Hugo van Schoenburg-Waldenburg.
Kinderen:
1. Hendrik, geb. 8 junij 1863.
2. Margaretha, geb. 18 julij 1864.
3. Elisabeth, geb. 8 nov. 1867.

b. Hendrik XXI, geb. 11 febr. † 14 junij 1844.

[1]) Was in 1802 coadjutrice van de abdis te Herforden.

Tweede huwelijk.
c. Hendrik XXII, geb, 28 maart 1846.
d. Hendrik XXIII, geb. 27 junij 1848, † 22 oct. 1861.
e. Maria, geb. 19 maart 1855.

D. Frederik Willem, geb. 25 oct. 1768, † 9 jan. 1816; gehuwd 31 julij 1788 met Isabella van Sayn-Hachenburg, geb. 29 april 1772, † 6 jan. 1827.
Kinderen:

I. Willem, geb. 14 junij 1792: hertog van geheel Nassau sedert 24 maart 1816; † 20 aug. 1839; gehuwd 1°. [1]) 1813 met Louise van Saksen-Altenburg, † 6 april 1825; 2°. 23 april 1829 met Pauline van Wurtemberg, geb. 25 febr. 1810, † 7 julij 1856.
Kinderen:

a. Theresia, geb. 17 april 1815; gehuwd 23 april 1837 met Peter van Oldenburg, geb. 26 aug. 1812.
Kinderen;

1. Alexandra, geb. junij 1838; gehuwd 6 febr. 1856 met Nicolaas Nicolaïevitch van Rusland, geb. 8 aug. 1813.
Kinderen:
α. Nicolaas Nicolaïevitch, geb. 18 nov. 1856.
β. Peter Nicolaïevitch, geb. 22 jan. 1864.

2. Nicolaas, geb. 9 mei 1840; gehuwd in 1863 met Maria gravin van Osternburg, geb. 8 julij 1845.
Kinderen:
α. Alexandra, geb. 7 junij 1864.
β. Olga, geb. in mei 1868.

3. Alexandra, geb. 2 junij 1844; gehuwd 19 jan. 1868 met Eugenie van Leuchtenberg, geb. 1 april 1845.
Kind:
a. Peter Frederik George, geb. 21 nov. 1868.

4. Catharina, geb. 21 sept 1846, † 23 junij 1866.
5. George, geb. 17 april 1848.
6. Constantijn, geb. 9 mei 1850.
7. Theresia, geb. 30 maart 1852.

b. Adolf, geb. 24 julij 1817 geh. 1°. 31 jan. 1844 met Elisabeth Michailowna van Rusland, geb. 26 mei 1826, † 28 jan. 1845; 2°. 23 april 1851 met Adelaïde van Anhalt, geb. 25 dec. 1833.

[1]) 4 Junij.

Kinderen:

Tweede huwelijk.
1. Willem, geb. 22 april 1852.
2. Frederik, geb. 23 sept. 1854, † 23 oct. 1855.
3. Maria Bathildis Nicole, geb. 14 nov., † 28 dec. 1857.
4. Frans Jozef, geb. 30 jan. 1859. [1]
5. Hilda, geb. 5 nov. 1864.

c. Willem, geb. 8 sept. 1819, † 22 april 1823.
d. Maurits, geb. 20 nov. 1820, [2] † 23 maart 1850.
e. Maria, geb. 5 april 1822, † 3 april 1824.
f. Willem, geb. 12 aug, 1823, † 28 dec. 1828.
g. Maria, geb. 29 jan. 1825; gehuwd 20 junij 1842 met Herman von Wied, geb. 22 mei 1814, † 5 maart 1864.
Kinderen:
1. Elisabeth, geb. 29 dec. 1843.
2. Willem, geb. 22 aug. 1845; verloofd met prinses Maria der Nederlanden.
3. Otto, geb. 22 nov. 1850, † 18 febr. 1862.

h. Anonyma, geb. 27 † 28 april 1830.
i. Helena, geb. 12 aug. [3] 1831; gehuwd 26 sept. 1853 met George van Waldeck, geb. 14 jan. 1831.
Kinderen:
1. Sophia, geb. 27 julij 1854, † 5 aug. 1869.
2. Paulina, geb. 19 oct. 1855.
3. Maria, geb. 23 mei 1857,
4. Emma, geb. 2 aug. 1858.
5. Helena, geb. 17 febr. 1861.
6. Frederik, geb. 20 jan. 1865.

k. Nicolaas, geb. 20 sept. 1832; gehuwd 1 julij 1868 met Nathalia Pouchkine.
l. Sophia, geb. 9 julij 1836; gehuwd 6 junij 1857 met Oscar van Zweden, geb. 21 jan. 1829.
Kinderen:
1. Gustaaf, geb. 16 junij 1858.
2. Oscar, geb. 15 nov. 1859.
3. Karel, geb. 27 febr. 1861.
4. Eugenius, geb. aug. 1865.

II. Augusta Wilhelmina Louisa, geb. 5 jan. 1794, † 1797?

[1] 20 jan. [2] 21 Nov. [3] 13 aug.

III. Henriette, geb. 30 oct. 1797, † 29 dec. 1829; gehuwd 17 sept. 1815 met Karel van Oostenrijk, geb. 5 sept. 1771, † 30 april 1847.
Kinderen:
a. Theresia, geb. 31 julij 1816 † 8 aug. 1867; gehuwd 9 jan. 1837 met Ferdinand II. van Napels, † 22 mei 1859.
Kinderen:
1. Lodewijk, graaf van Trani, geb. 1 aug. 1838; gehuwd 5 junij 1861 met Mathilda van Beieren, geb. 30 sept. 1843.
Kind:
α. Maria Theresia, geb. 15 jan. 1867.
2. Albert, graaf van Castro-Giovanni, geb. 17 sept. 1839, † 12 julij 1844.
3. Alphonsus, graaf van Caserta, geb. 28 maart 1841; gehuwd 8 junij 1868 met Antoinette van Napels, geb. 16 maart 1851.
Kind:
α. Ferdinand Pius Maria, geb. 26 julij 1869.
4. Annonciade, geb. 24 maart 1843; gehuwd 21 oct. 1862 met Karel van Oostenrijk, geb. 30 junij 1833.
Kinderen:
α. Frans, geb. 18 dec. 1863.
β. Otto, geb. 21 april 1865.
γ. Ferdinand, geb. 27 dec. 1868.
5. Maria Immaculata, geb. 14 april 1844, gehuwd, 19 sept. 1861 met Karel van Toscane, geb. 30 april 1839.
Kinderen.
α. Theresia, geb. 18 sept. 1862.
β. Leopold Salvator, geb. 15 oct. 1863.
γ. Frans Salvator, geb. 21 aug. 1866.
δ. Carolina Maria Immaculata, geb. 5 sept. 1869.
6. Caëtan, graaf van Girgenti, geb. 12 jan. 1846; gehuwd 14 mei 1868 met Isabella van Spanje, geb. 20 dec. 1851.
7. Josef Maria, graaf van Lucera, geb. 4 maart 1848, † 28 sept. 1851.
8. Pia, geb. 2 aug. 1849, gehuwd 5 april 1869 met Robert van Parma, geb. 9 julij 1848.
9. Vincent Maria, graaf van Milazzo, geb. 27 april 1851, † 14 oct. 1854.

10. Pascal, graaf van Bari, geb. 15 sept. 1852.
11. Louise, geb. 21 jan. 1855.
12. Januarius, graaf van Caltagirone, geb. 28 febr. 1857, † 14 aug. 1867.

b. Albert, geb. 3 aug. 1817; gehuwd, 1 mei 1844 met Hildegarde van Beyeren, geb. 10 junij 1825, † 2 april 1864. Kinderen:

1. Maria Theresia, geb. 15 julij 1845, gehuwd 18 jan. 1865 met Philips van Wurtemberg, geb. 30 julij 1838. Kinderen:
   α. Albert, geb. 23 dec. 1865.
   β. Maria, geb. 24 dec. 1865.
2. Karel, geb. 3 jan. 1847, † 19 julij 1848.
3. Mathilde, geb. 25 jan. 1849, † 6 junij 1867.

C. Karel Ferdinand, geb. 29 julij 1818, gehuwd 18 april 1854 met Elisabeth van Oostenrijk, geb. 17 jan. 1831. Kinderen:

1. Frans, geb. 5 † 13 maart 1855.
2. Frederik, geb. 4 junij 1856.
3. Maria, geb. 21 julij 1858.
4. Karel, geb. 5 sept. 1860.
5. Eugenius Ferdinand, geb. 21 mei 1863.
6. Eleonora, geb. 19 nov. † 9 dec. 1864.

d. Frederik, geb 14 mei 1821, † 5 oct. 1847.

e. Maria Carolina, geb. 10 sept. 1825; gehuwd 21 febr. 1852 met Reinier van Oostenrijk, geb. 11 jan. 1827.

f. Willem geb. 21 april 1827.

IV. Frederik, geb. 15 dec. 1799, † 6 jan. 1845.

E. Carolina, geb. 14 febr. 1770, † 8 julij 1828; gehuwd 4 sept. 1787 met Karel Lodewijk, laatsten vorst van Wied-Runkel, geb. 29 sept. 1763, † 9 maart. 1824.

F. Anonymus, geb. 19 julij 1772, † spoedig daarna.

G. Karel Willem Frederik, geb. 1 mei 1775, † 1806? [1])

H. Amalia Charlotte Wilhelmina Louise, geb. 6 aug. 1776, † 19 febr. 1841; gehuwd 29 oct. [2]) 1793 met Victor II van

[1]) Was in 1802 nog ongehuwd: heeft geene afstammelingen nagelaten.

[2]) 20 oct.

Anhalt-Bernburg Schaumburg, geb. 2nov. 1767, † 22 april 1812.

Kinderen:

I. Hermine, geb. 2 dec. 1797, † 1817?

II. Adelaïde, geb. 33 febr. 1800, † 13 sept, 1820; gehuwd 24 julij 1817 met August van Oldenburg, geb. 13 julij 1783, † 27 febr. 1853.

Kinderen:

a. Amelie, geb. 21 dec. 1818; gehuwd 22 nov. 1836 met Otto I van Griekenland, geb. 1 junij 1815, † 26 julij 1867.

b. Frederika, geb. 8 junij 1820; gehuwd 15 aug. 1855 met Maximiliaan, baron van Washington.

III. Emma, geb. 20 mei 1802, † 1 aug. 1858; gehuwd 26 junij 1823 met George van Waldeck, geb. 20 sept. 1789, † 15 mei 1845.

Kinderen:

a. Augusta, geb. 21 julij 1824, gehuwd 15 junij 1848 met Alfred van Stolberg-Stolberg, geb. 23 nov. 1820.

1. Wolfgang, geb. 15 april 1849.
2. Everhard, geb. 5 junij 1851, † 20 aug. 1851.
3. Volrath, geb. 9 nov. 1852.
4. Hendrik, geb. 6 maart 1854.
5. Erika, geb. 15 julij 1856.
6. Albrecht, geb. 16 jan. 1861.
7. Volkwin, geb. 15 sept. 1865.

b. Josef Frederik Hendrik, geb. 24 nov. 1825, † 1829?

c. Hermine, geb. 29 sept. 1827, gehuwd 26 oct. 1844 met Adolf van Schaumburg-Lippe, geb. 1 aug. 1817.

Kinderen:

1. Hermine, geb. 5 oct. 1845.
2. George, geb. 10 oct. 1846.
3. Herman, geb. 19 mei 1848.
4. Emma Frederika, geb. 16 julij 1850, † 25 nov. 1855.
5. Ida, geb. 28 julij 1852.
6. Otto Hendrik, geb. 13 sept. 1854.
7. Adolf, geb. 20 julij 1859.
8. Emma, geb. 13 julij 1865, † 1867?

d. George, geb. 14 jan. 1831 (Zie D. I. i).

e. Volrath, geb. 24 jan. 1833, † 20 jan. 1867.

IV. Ida, geb. 10 maart 1804, † 31 maart 1828, gehuwd 24 Junij 1825 met haren schoonbroeder August van Oldenburg (vgl. H. II).
Kind:
a. Peter, geb. 8 julij 1827; gehuwd 10 febr. 1852 met Elisabeth van Saksen-Altenburg, geb. 26 maart 1826.
Kinderen:
1. August, geb. 16 nov. 1852.
2. George, geb. 27 junij 1855.
J. Henriette, geb. 22 april 1780, † 2 jan. 1857; gehuwd 28 jan. 1797 met Lodewijk van Wurtemberg, geb. 30 aug. 1756 † 20 sept. 1817.
Kinderen:
I. Maria, geb. 1 nov. 1797, † 30 maart 1855, gehuwd 24 aug. 1819 met Josef van Oostenrijk, geb. 9 maart 1776, † 13 jan. 1847.
Kinderen:
a. Elisabeth Carolina Henriette, geb. 31 julij 1820, † 1822?
b. Alexander Leopold Ferdinand, geb. 4 junij 1825, † 1837?
c. Elisabeth, geb. 17 jan. 1831; gehuwd 1°. 4 oct. 1847 met Ferdinand van Modena, † 15 dec. 1849; 2°. 18 april 1854 met Karel Ferdinand van Oostenrijk, geb. 29 julij 1818.
Kind uit het eerste huwelijk:
1. Maria Theresia, geb. 2 julij 1849; gehuwd 20 febr. 1868 met Lodewijk van Beyeren, geb. 7 jan. 1845.
Kind:
α. Ruprecht, geb. 18 mei 1869.
Kinderen uit het tweede huwelijk:
2—7 Zie D. III. c. 1—6.
d. Josef, geb. 2 maart 1833; gehuwd 12 mei 1864 met Clotilde van Saksen-Coburg, geb. 8 julij 1846.
Kinderen:
1. Elisabeth, geb. 18 maart 1865, † 7 jan. 1866.
2. Maria, geb. 14 junij 1866.
e. Maria, geb. 23 aug. 1836; gehuwd 22 aug. 1853 met Leopold II van Belgie, geb. 9 april 1835.
Kinderen:
1. Louise, geb. 18 febr. 1858.

2. Leopold Ferdinand, geb. 12 junij 1859, † 22 jan. 1869.
3. Stephanie Clotilde, geb. 21 mei 1864.
II. Amelie, geb. 28 julij 1799, † 28 nov. 1848; gehuwd 24 april 1817 met Josef van Saksen-Altenburg, geb. 27 aug. 1789, † 25 nov. 1868.
Kinderen:
a. Maria, geb. 14 april 1818; gehuwd 18 febr. 1843 met Georg V van Hanover, geb. 27 mei 1819.
Kinderen:
1. Ernst August, geb. 21 sept. 1845.
2. Frederika, geb. 9 jan. 1848.
3. Maria, geb. 3 dec. 1849.
b. Pauline, geb. 24 nov. 1819, † 11 jan. 1825.
c. Theresia, geb. 9 oct. 1823.
d. Elisabeth, geb. 26 maart 1826, gehuwd 18 febr. 1852 met Peter van Oldenburg, geb. 8 julij 1827. (zie H. IV. *a*).
e. Alexandra, geb. 8 julij 1830, gehuwd 11 sept. 1848 met Constantijn Nicolaïevitch van Rusland, geb. 21 sept. 1827.
Kinderen:
1. Nicolaas Constantinovich, geb. 14 febr, 1850.
2. Olga Constantinovna, geb. 3 sept. 1851; gehuwd 27 oct. 1867, met George I van Griekenland, geb. 24 dec. 1845.
Kinderen:
2. Constantijn, geb. 2 aug. 1868.
3. George, graaf van Corfu, geb. 24 junij 1869.
3. Vera Constantinovna, geb. 16 febr. 1854.
4. Constantijn Constantinovich, geb. 22 aug. 1858.
5. Dimitri Constantinovich, geb. 13 junij 1860.
6. Wiatchevlaus Constantinovich, geb. 13 julij 1862.
III. Pauline geb. 4 sept. 1800, gehuwd 15 april 1820 met Willem I van Wurtemberg, geb. 27 sept. 1781, † 25 junij 1864.
Kinderen:
a. Catharina, geb. 24 aug. 1821, gehuwd 20 nov. 1845 met Frederik van Wurtemberg, geb. 21 febr. 1808.
Kind:
1. Willem, geb. 25 febr. 1848.
b. Karel I, geb. 6 maart 1823; gehuwd 13 julij 1846 met Olga Nicolaïeona van Rusland, geb. 11 sept. 1822.

c. Augusta, geb. 4 oct. 1826; gehuwd 17 junij 1851 met Herman van Saksen-Weimar, geb. 4 aug. 1825.
Kinderen:
1. Pauline, geb. 25 julij 1852.
2. Willem, geb. 31 dec. 1853.
3. Bernard, geb. 10 oct. 1855.
4. Alexander, geb. 22 junij 1857.
5. Ernst, geb. 9 aug. 1859.
6. Anonymus, geb. en † 7 mei 1865.
7. Anonymus, geb. 8 sept. 1869.

IV. Elisabeth, geb. 27 febr. 1802, † 5 dec. 1864, gehuwd 16 oct. 1830 met Willem van Baden, † 11 oct. 1859.
Kinderen:
a. Sophia, geb. 7 aug. 1834, gehuwd 9 nov. 1858 met Woldemar van Lippe, geb. 18 april 1824.
b. Elisabeth, geb. 18 dec. 1835.
c. Leopoldine, geb. 22 febr. 1837, gehuwd 24 sept. 1862 met Herman van Hohenlohe-Langenburg, geb. 31 aug. 1832.
Kinderen:
1. Ernst, geb. 13 sept. 1863.
2. Elisa, geb. 4 sept. 1864.
3. Feodora, geb. 23 julij 1866.

V. Alexander, geb. 9 sept. 1804; gehuwd 2 mei 1835 met Claudine van Hohenstein, gravin Rheday van Kis-Rhede. † 1 oct. 1841.
Kinderen:
a. Claudine, prinsês van Teck, geb. 11 febr. 1836.
b. Frans, geb. 27 aug. 1837, gehuwd 12 junij 1866 met
c. Maria van Groot-Brittanje, geb. 27 nov. 1833.
Kinderen:
1. Maria, geb. 26 mei 1867.
2. Adolf, geb. 13 aug. 1868.
c. Amelie, gravin van Hohenstein, geb. 12 nov. 1838; gehuwd 24 oct. 1863 met Paul, baron van Hugel.

GESCHIEDENIS.

Doolhof te Amsterdam. (Vgl. XX, bl. 140, 331, 434). De oorsprong der doolhoven verliest zich, of in de oudheid, of is althans van eene zeer vroege dagteekening. Weleer plagen dezelve, meerendeels in vele groote steden van Europa aangelegd, wèl onderhouden en den volke ten vermaak en ter uitspanning opengesteld te worden. — Wie, bij voorbeeld, herinnert zich niet het Doolhof te Versailles, dien wonderschoonen aanleg van zijnen tijd, zoo rijk in fonteinen en waterwerken, en zoo uitvoerig in prent gebragt! — Wie, om van ons vaderland te spreken, kent niet het Doolhof op den 'alouden Burgt te Leiden! En waar is oud of jong, inwoner of vreemdeling, te Amsterdam, die niet, zelfs herhaalde malen, eenen namiddag heeft doorgebragt, vergenoegd en voldaan, in het Doolhof aldaar, zoo vervallen als het was.

In vroegere dagen, misschien voor honderd jaren en meer, telde men te Amsterdam drie Doolhoven [1]; en nu slechts één, en dat wel het oudste der genoemde drie, en, welligt te dier oorzake, nog genoemd het Oude Doolhof! Vanwaar deze zoo aanmerkelijke vermindering? Naastdenkelijk van de kostbaarheid des onderhouds van zoovele fontein-, springwater-, berg- en grotwerken, als van de Doolhoven onafscheidelijk schijnen, om van de doolpaden en beplantingen zelve te zwijgen, en welke in het Amsterdamsche Doolhof zoo menigvuldig, als schoon en verrassend zijn. Hoe het zij, wat in dit gemist worde in getal, wordt rijkelijk vergoed in hoedanigheid. De jeugd stelle zich slechts vóór den ingang tot het Doolhof, om den onwederstaanbaren trek te gevoelen tet het binnentreden.

En dat doende, komt men op eene ruime en fraaije opene plaats, rondom wèl bebouwd, en hebbende, in het midden, de

[1] Daar zijn er, die beweren, immers vermeenen, dat David Lingelbach, een niet onvermaard treur- en blijspeldichter hier ter stede, in de XVIIde eeuw, de stichter is van de doolhoven alhier.

fontein- en grotwerken, hierboven vermeld, en door eene ijzeren balustrade afgescheiden, zoodat de jeugd die wel kunne aanschouwen, maar niet beschadigen, minder nog besproeid worden van het fonteinwater, tenzij de grondpijpen spelen, en de voorgegane waarschuwing niet geacht worde.

Een wijle tijds daarmede doorgebragt zijnde, treedt men het Doolhof binnen; de eene dezen, de andere genen weg door hetzelve nemende, en elkander dikwerf ontmoetende, en, vastgeloopen, den naasten weg ter ontkoming wijzende en herwijzende, totdat men eindelijk dien vinde; en, nu meer bekend met de kronkelpaden, lustig en rustig, van nieuws aan, weder beginne. Gezonde oefening, voorwaar! voor de jeugd, en te meer nog aan te prijzen, daar dezelve haar aan geen gevaar hoegenaamd blootstelt, noch de ouders zulks kunne doen duchten.

Van het dolen voldaan, of wel vóór dat men het beginne, vangt eene nieuwe vreugdetijd voor de bezoekers aan, die nu, genoodigd in een groot en schoon zijgebouw, op de beschrevene plaats staande, aldaar te zamen komen in eene bovenzaal, waar de verscheidenheid van voorwerpen van allerlei aard, in zoo verschillende houding, bedrijf en kostuum, het scherpstziend oog, bij het uitgaan, nog onverzadigd laten. Mechanische beelden, namelijk, in grooten getale, versieren de gaanderijen in de aanschouwplaatse, oostersche paleizen en tronen zijn wat lager gesteld; vaderlandsche mannen en vrouwen: ook beroemde en beruchte personaadjen van elders, gedoscht naar stand en leeftijd, worden hier aangewezen; en daar het leerrijke het aangename ter zijde treedt, doet men de jeugd vooral stilstaan bij het logenachtig Besje van Meurs, in Amsterdam bij jong en oud bekend. Afwisselend is er klok- en orgelspel; en, henengaande, belooft men zich eenen volgenden speeldag bij te wonen, zoo als niet zelden gebeurt.

Der beschouwing, van kunstkenners inzonderheid, is overwaardig het beeld van den Reus Goliath, een meesterstuk, van meer dan kolossale grootte, door wijlen den vermaarden Amsterdamschen Beeldhouwer Vinckenbrink, in hout vervaardigd, en zich bewegende door raderwerk. Dit kunststuk zonder wedergade, en niet minder de beeldtenissen van David met den slinger, en van

eene Reuzin, met haar kind op den schoot, zullen elk voldoen, die met kunde en aandacht ziet.

Eenige zeer oude en even vermaarde wapenrustingen zijn ook ten toon gehangen.

De vertoonplaats is ten huize van den Heer J. F. C. Niegeman, op de Prinsengracht, bij de Looijersgracht. Hetzelve is geopend des zondags, maandags en woensdags, 's namiddags van 4 tot 7 ure, kunnende hetzelve ook de overige dagen der week, van 's morgens 10, tot 's namiddags 6 ure, afzonderlijk gezien en afgehuurd worden.

Gemelde Heer Niegeman rekommandeert zich in UE. gunst als strijkijzermaker, kopergieter, en alle smids werken; als ook in alle soorten van gietwerken in letterspecie en koper voor de boekdrukkerijen.

OPTELLING
der
VOORWERPEN VAN KUNST,
in het Doolhof te zien.

1. De vermeende vinder der Doolhoven, in een Chinees kostuum.
2. Olivier Cromwell, in een ijzeren harnas.
3. Hendrik de IV, koning van Frankrijk.
4. Duc d'Alba, in Spaansche kleedij, met degen en laarzen, zoo als die door hem zijn achtergelaten in het huis te Heemstede.
5. Maurits, prins van Oranje.
6. Eene prinses van Engeland.
7. Den ridder Jan Carel Josephus van Speijk, luitenant ter zee op de kanonneerboot n°. 2, geboren te Amsterdam, en aldaar opgevoed in het burgerweeshuis; hij offerde vrijwillig zijn leven op, tot redding der eer onzer Nederlandsche vlag, door het in de lucht laten springen zijner boot, voor de stad Antwerpen, op den 5den februarij 1831.
8. Willem de III, koning van Engeland.

9. Gustaaf Adolph, koning van Zweden, met deszelfs dochter Christina.
10. Willem de I, prins van Oranje.
11. Besje van Meurs.
12. Een herder en eene herderin.
13. Meester Jochem, spelende op zijnen doedelzak: ook zijn zoontje.
14. De reus Goliath, een kolossaal beeld, van meer dan zes ellen hoog, in volle wapenrusting.
15. Koning David in herdersgewaad.
16. Eene reuzin, zijnde eene schoone moskovische vrouw, met haar kind op den schoot.
17. De wapendrager van Goliath.
18. Een aangename jagt.
19. Een dal, waarheen zich herder en herderin, om hun vee te weiden, begeven hebben.
20. De afbeelding van den landgod Pan, op zijne fluit spelende.
21. Konijnen, bokken en schapen, in het veld grazende.
22. Eene rots, waarin zich Mars en Venus minnelijk verschuilen; doch daar de zon hun eenzaam vertrek bestraalde, diende hun de smid Vulkaan tot hinderlaag.
23. De geschiedenis van Haman en Mordechai, met beweegbare beelden.
24. Eene wildernis, waarin de prinses Granida van hare jagtstoet is afgedwaald. Haar wordt, door eenen herder, bij eene springende fontein, water aangeboden uit eene schelp, en den weg aangewezen.
25. Een potsig maskerspel, zich allen op het mechaniek bevel rondwendende.
26. De koningin Semiramis, echtgenoot van koning Ninus, dewelke haren man laat ombrengen.
27. Het krijgsvolk, met welke deze koningin te veld trekt en Babijlon overwint.
28. De koningin Semiramis, zittende in haren gouden staatsiewagen, dewelke, na overwonnen strijd, met vreugde ter poorte wordt ingehaald.

29. Een heer, in het zwart gekleed, zittende aan een bureau, en schrijvende of teekenende, naar dat men het begeere.
30. De troon van Salomo, bij wien de koningin van Scheba een bezoek komt afleggen, met een groot gevolg.
31. Op eene gaanderij, boven den troon van Salomo, verschijnt de koningin (Salomo's huisvrouw), om de staatsie van de koningin van Scheba te aanschouwen.
32. De potsige Hans, die het gezelschap lagchende doet terug keeren.
33. Eene verzameling van wapentuigen, bestaande in spiesen, lansen en zijdgeweren, van de vroegste eeuwen.
34. Een schilderstuk, verbeelden[de St. Niko]laas, in bisschoppelijk ge[waad te] paard.
35. Verscheidene andere mechanische stukken en kunstvertooningen, enz. enz. A. C. DE GRAAF.

Volksspelen. (Vgl. XXI. bl. 7). Dat spelletje kent men te Amsterdam ook; maar daar is 't deuntje: »IJzer, ijzer! 'k heb geen ijzer; 'k moet nog ijzer koopen!"

Men zal nog een aantal spelletjes kunnen noemen, die ik niet genoemd heb; immers ik heb geen boek over de kinderspelen geschreven, maar slechts een hoofdstuk: wanneer men iets niet vermeld vindt, gelieve men bl. 280 op te slaan, en de onderste tien regels over te lezen.

Ook ten aanzien der Volksvermaken heb ik in 't algemeen *kort* moeten zijn; en ik heb vooruit gezegd, dat ik 't zijn zou; zie bl. 1 onderaan, en bl. 3 reg. 10—18. — Had ik in *alle* dingen *alles* willen zeggen, dan zou ik zeven dikke deelen hebben moeten schrijven in plaats van één: — doch in ons land moet men zulke groote werken niet op touw zetten. Een beknopt werk vindt de meeste lezers; en een boek van 700 paginaas is al groot genoeg. J. TER GOUW.

Volksspelen. In Oostfriesland is het werpen met houten ballen, die op eene eigenaardige, werkelijk kunstige wijze met ingegoten lood zijn verzwaard, nog heden ten dage in gebruik. Daar, in dat hoogst merkwaardige land, dat in allerlei opzigten een echt

nederlandsch karakter en voorkomen heeft, is dit oude volksspel, dat stalen spieren en frissche krachten vereischt, nog niet vergeten, zoo als in Friesland bewesten de Eems en elders in Nederland. Onder de jonge boeren in Harlingerland, noordoostelijk Oostfriesland, de omstreken van Esens en Witmund, wordt dit mannelijke spel veel gespeeld; voornamelijk winterdag, als de grond hard bevroren is. Men noemt dit spel aldaar: *klootskeeten* (klootschieten). Die er meer van weten wil, leze het hoofdstuk: Das Klootschiessen in Herman Meier, Ostfriesland in Bildern und Skizzen; Leer 1868.

Leeuwarden. JOHAN WINKLER.

Ringrijden in Zeeland. (Vgl. XX, bl. 394). Wij meenen, dat men meer dan oppervlakkig met dit zeeuwsche volksvermaak dient bekend te zijn, om hierop het antwoord te geven; doch dat dan ook de beteekenis zeer eenvoudig is.

Die *potlepel* (zeeuwsche uitspraak: *pollepel*) hangt bij die andere voorwerpen niet als *prijs*, maar wordt tot *schandeteeken* present gegeven aan hem, die zoo onhandig geweest is, van zoo lang als het spel den ganschen dag duurde, niet éénmaal den ring aan de lans geregen te hebben. Wanneer het geval zich voordoet, dat onder al de deelnemers niet één dat ongeluk gehad heeft, dan wordt er door al de ringrijders als laatsten prijs om gereden, met de bepaling, dat de eerste, die nu den ring afrijdt, de bezitter is; zoodat er dan niet, als om de vorige prijzen, twee- of driemaal moet ingestoken zijn.

Maar waarom nu juist een *potlepel?*

Dit is weêr een gevolg van de eigenaardige gewoonte der zeeuwsche boeren, om des zomers, ten minsten vijf avonden in de week karnemelkspap te eten, waarbij de *potlepel* een onmisbaar werktuig is, hetzij bij het koken en omroeren, hetzij bij het opscheppen.

Bij »groote boeren," die veel knechts hebben, wordt dit pap koken alligt overgelaten aan het knechtjen, dat het laagst in rang is. Geen grooter affront dan *papkoker* te heeten, geen grooter promotie dan van dien rang tot eigenlijken knecht bevorderd te worden.

Is nu de *potlepel* niet een geschikt zinnebeeld, om den onhandige als het ware te degraderen tot *papkoker*?

Nisse. J. KOUSEMAKER, PZ.

Gapers (Vgl. XIX, blz. 600). Hoeveel gissingen er over het historisch uithangteeken van een gaper al in den Navorscher zijn geleverd, toch heb ik mijne meening daaromtrent niet opgegeven.

Wanneer men zich den toestand der winkelwaren in vroegere tijden kan voorstellen, dan zal men zich herinneren, dat er weinig winkels waren, die, even als thans, uitsluitend van geregelde soorten voorzien waren. Men denke slechts aan die winkels, bekend onder den naam van *Jan van allen*, waar men dan ook van alle waren kon bediend worden en gelijk thans nog in kleine steden worden aangetroffen. Bij den voortgang en uitbreiding van vreemdsoortige handelsartikelen, kwamen er ook uitsluitend drogist- en apothekerswinkels, en dat was wat nieuws, te meer daar vele werkzaamheden, daaraan verbonden, in de winkels zelve plaats hadden en de fornuizen en retorten ter bereiding hunner extracten meestal op de stoepen geplaatst werden, zoo als dit nog dikwijls gezien wordt op oude afbeeldingen. Wie was er toen niet nieuwsgierig om die nimmer geziene laboratoria te zien werken, terwijl kinderen en leegloopers elkander verdrongen om die geheimen der alchemie af te loeren. Konden er grooter hinderpalen voor dat bedrijf bestaan, dat in vele huizen niet verrigt kon worden, dan die gapers? Hen toch verdrijven kon men niet, dan alleen door hun portret in kwakzalvers costuum, zoo als dat op kermistheaters gebezigd wordt, tegenover de natuurlijke gapers te plaatsen. Dit middel slaagde volkomen, en lang daarna bleef de gaper zijn plaats behouden en wees dan de oude vermaardheid van den winkel aan. En wordt thans ook niet, als een middel om een gaper beschaamd te doen worden en hem te verwijderen, de gaper zelve gapend aangezien? Het is als 't ware instinct. Een halve eeuw geleden heeft een tachtigjarige vriend, Bartholemeus van Heiningen te Amsterdam, die eene uitgebreide affaire in drogerijen en verwwaren had gedreven, mij zulks, als van algemeene bekendheid, over de gapers verhaald. Toen mr. Jacobus Scheltema een artikel over den gaper in zijn Mengelwerk had medegedeeld,

maakte ik hem opmerkzaam op het door mij vermelde. Hij verklaarde mij, dat hij het zeer natuurlijk vond, maar zoo verre niet gedacht had en het nog eens hoopte op te halen. Doch het ophalen ging, zoo als gewoonlijk, traag en geraakte langzamerhand in het vergeetboek.

U. C. KRAMM.

Niemandsvriend. (vgl. XIX. bl. 554; XX, bl. 20). Van de tollen te Ammers, te Moordrecht, Niemandsvriend en Almsvoet [1], wordt gewag gemaakt in een charter van 17 febr. 1249, bij v. Mieris, Charterb., I. bl. 255, volgens Balen, Beschr. v. Dordr., bl. 433. Zie ook v. Mieris t. a. p. I. bl. 270, charter van 25 oct. 1252. (Is dit hetzelfde dat door v. d. Borgh, Regist. v. Oork. die bij v. Mieris en Kluit ontbreken, 1ste afd., bl. 34, op 26 jan. 1247/48 gesteld wordt?)

»Sliedrecht, een ambachtsheerlijkheid, behoorende aan den baron S. Collot d'Escury, raad in de vroedschap van Gorinchem. Aldaar is, in 1765, eene nieuwe kerk gesticht; die de gemeene parochie is van drie daarby gelegen ambachtsheerlijkheden: Niemandsvriend: Naaldwijk: en Lokhorst. Van den zeldzamen naam der eerstgemelde, heeft men niet wel eenen anderen oorsprong kunnen vinden: dan dat aan dit ambacht, weleer een tol gehecht geweest zy, die, door het scherp afvorderen van het tolgeld, zich betoonde, *Niemandsvriend* te zijn." (Buschings Nieuwe Geographie, 4de druk, dl. IV. st. II.) (Holland), bl. 510, 511. Mo.

VRAGEN.

Westerveld. In het Zegepralend Kennemerland door M. Brouerius van Nidek bij de Leth in 1729 uitgegeven, komen onder

[1] „In deeze plaatsen, geleegen aan de vier voornaamste rivieren van Holland, t. w. de Lek, den IJssel, de Merwede en de oude Maaze, waren bekwaame tolhuizen opgeslaagen, waar in de tollenaars van de goederen en koopmanschappen, welken langs dezelven gevoerd werden, de tolregten invorderden." (van de Wall, Handv. v. Dordr., 1e afd. bl. 19.)

n°. 54 en 55 twee afbeeldingen voor van de lustplaats Westerveld te Velzen, toen behoorende aan de weduwe van den Bosch geb. Scott.

In 1768 was Gerrit Blaauw daar eigenaar van en op 25 mei werd Willem V met de prinses aldaar ontvangen en onthaald.

Bij Loosjes, Holl. Arcadia II. 324 en verv. komt een verhaal voor omtrent zeker torentje op duin gebouwd, waar men de Noordzee kan zien, en dat ook uit zee zigtbaar was. Daar dit niet op de zeekaarten gevonden werd ontstond er mogelijkheid, dat de zeevarenden daardoor misleid werden en zouden verzeilen. — De eigenaar, zoo lezen wij daar, zoude genoodzaakt geworden zijn om in alle zeekaarten de noodige veranderingen te zijnen koste te laten maken, ter voorkoming van alle ongelukken, waarvan hij de oorzaak zoude hebben kunnen zijn.

Vrage. Wat is hiervan waar en wanneer is dat gebeurd?

BERG.

David Fabricius. De geleerde astronoom David Fabricius, predikant te Oosteel in Oostfriesland, maakte in het jaar 1603 van den 7[den] julij tot den 9[den] augustus eene reis naar Franeker, zeer waarschijnlijk in dienst van zijnen vorst, graaf Enno van Oostfriesland. Zijn grafschrift luidt:

»Ao. 1617. d. 7 May is de wurdige un wolgelerde Heer David »Fabricius, Pastor un Astronomus tho Osteel, van enen, geheten »Frerk Hoyer, jammerliken vermoordet, int 53 Jahr sines Ol- »ders."

Een mijner oostfriesche vrienden wenscht zeer gaarne te weten, waarom David Fabricius naar Franeker reisde en wat hij daar uitvoerde. Hem is veel aan de beantwoording dier vraag gelegen. Wie kan en wil hem en mij daarmede verpligten?

Leeuwarden. JOHAN WINKLER.

Amsterdam. Achter de swaantjes. Daar woonde, volgens Nav. XX bl. 607, de boekverkooper Johannes Lamsveld. Maar ik kan die buurt, gracht of straat wat het zijn moge, niet vinden. Zou iemand zoo goed willen zijn mij te regt te helpen?

EEN AMSTERDAMMER.

N. Jarrij. In mijne portrettenverzameling ligt o. a. het fol. port. van Nicolaas Jarrij, capitein op het vlissingsche kaperschip de Vlissinger met grooten punthoed en kokarde, een sabel in de linker hand en daarop de woorden: *Deo gloria,* in de andere een scheepsroeper; in 't verschiet de zee. Naar J. Perkois ad viv. 1782, door P. W. van Megen & M. de Sallieth. — Kan men mij eenige bijzonderheden van hem mededeelen? Ik weet niet of hij vermeld staat in A. J. v. der Aa Biogr. woordenboek. Dat werk is te zwaar voor mijn bruintje. J. C. K.

[De kaperkapitein Nicolaas Jarrij, geboren te Nantes, maakte zich in den oorlog tegen Engeland van meer dan vijftig engelsche schepen meester. Hij sneuvelde in 1783 in een gevecht tegen een engelsch oorlogschip. Vervolg op Wagenaar dl. IV. bl. 347, dl. VI. bl. 139.]

J. A. Zoutman. Waaraan heeft Geertruidenberg het voorregt te danken, dat aldaar den 14 mei 1846 een gedenkteeken is opgerigt ter eere van den viceadmiraal Johan Arnold Zoutman, daar hij geboren is te Reeuwijk bij Gouda d. 10 mei 1724?

J. C. K.

M. Moons. In 't levensberigt van F. de Valdez, spaansch bevelhebber bij 't beleg van Leiden in 1574, wordt bij Kok Vadl. woordenboek op 't art. Baldez, Magdalena Moons de zuster genoemd van P. Moons, raad in den hove van Holland te 's Gravenhage, en nu leze ik onder haar portret, naar C. Visscher en J. Houbraken, door P. Meijer 8°, dochter van Pieter Moons, raadsheer van keizer Karel V. Wie kan dit verschil oplossen?

J. C. K.

OUDHEID- MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Grafschriften in kerken. (vgl. XVII bl. 10 en 109.) Ik kan den steen te Hulst nu niet nazien, doch laatst van een nakome-

ling ter inzage ontvangende een dagboek, begonnen in 1683 door Mathias Bevers en vervolgd door zijne afstammelingen tot in 1769, ben ik in staat de fout op te helderen:

Matthias Bevers † te Aken dec. 1632.
Maria Ovaer † Middelb. 10 mei 1656.

Benjamin geb. 2 oct. 1631 te Middelb: † Hulst 23 sept. 1679 geh: te Fillippine 16 jan. 1657 Françoise van den Borre (sic) wed^e^. Lodewijk le Febure [1]) geb: te Neuzen 25 julij 1627 † te Hulst 22 nov. 1675.

---

8 kinders waaronder:

3^e^. Abigail geb: 17 julij 1661 † te Tholen 24 mei 1691 geh: maart 1680 met Jacob Wouters vrijheer der baronie van S^t^. Jansteen, oud-burg^r^ en raadpensionaris van Tholen, ordinaris gedeputeerde ter generale rekenkamer van Zeeland [2]).

8^e^ Matthias geb: 26 julij 1669 † 22 april 1704:
geh: te Rijswijk 1 mei 1691 met Anna Cornelia van Vrijbergen geb: 20 junij 1669 te Filippine, d^r^ van m^r^ Lieven van Vrijbergen kap: der infanterie en Jacoba Schotte; zij † 13 oct. 1701 in den ouderdom dus van 32 jaren en niet 52 zoo als ik op de steen verkeerd gelezen heb.

---

6 kinders, waaronder:

2^e^. Jacoba geb: 17 nov. 1693 † 24 feb. 1745 te Delft, geh: 18 oct. 1723 te Oud-Vosmeer met m^r^ Samuel van Doreslaar, schepen en raad van Tholen geb. —? † 22 mei 1742.

4^e^. Lieven geb. 11 maart 1698 † 7 nov. 1731 door het springen uit eene hollende koets, geh: Middelb: 25 sept. 1724 met Suzanna Barbera Trezel geb: 10 maart 1706 d^r^ van

---

[1]) In de kerk te Filippine staat op een grafsteen: „Hier rust Ds. Joh: Lefebure die de Gemeente tot Philippine XXXI jaren getrouwliik heeft bedient; leefde L jaren, stierf XIX maart MDCLXVI," misschien was hij de broeder van Lodewijk.

[2]) Ik vind te Bergen op Zoom 23 aug. 1716 Jacob Wouters en Joha. Steengracht, heer en vrouw van St. Jan Steen, getuigen bij den doop van Joh. Alex., zoon van Willem Joachim van der Heyden en Petra. Suzanna Wouters. Is deze dezelfde Jacob, die in 1691 wedr. werd van Abigaïl Bevers?

dr Galenus Trezel schepen, raad van Middelb. en Suzanna Maria de Kuijzer; zij † 7 april 1749 [1].

Galenus geb. 19 maart 1725, gemagtigd door de regerende consistorie der Waalsche gemeente dato 4 oct. 1742 om te heeten en zich voortaan te schrijven Galenus Trezel Bevers. geh:

1°. 25 oct. 1746 Pieternella Maria Radermacher geb. 15 oct. 1725 † 23 mei 1760 aan de kinderziekte, dr van Samuel, schepen, raad van Middelburg: en Maria Elis. de la Rue.

2°. 18 april 1763 Cecilia Maria Steengracht wede Pieter Boudewijn Penij, geb. 3 mei 1729, oudste dr van mr Nik: gecomm. raad van Vere en Anna Maria Spieringh. Hij schrijft: »Aug. 1754 heb ik de fam: zark van Bevers, leggende op graf 39 in de Wandelkerk te Hulst, alsmede twee wapens en 8 kwartieren van mijne voorouders vernieuwt, alzoo de zark en de wapens door de Franschen in de belegering van Hulst 1747 waren beschadigt en vernielt."

1°. Suzanna Maria geb. 2 aug. 1747 †... geh. 29 oct. 1765 mr Johan Pieter van den Brande, ridder, baronet, heer van Gapinge, geb. 21 junij 1732, schepen raad van Middelb. bewindhebber W. Ind. Comp.

2°. Levina Pieternella, geb: 22 apr. 1753: get. Anna Boursse wed. de Freijn haar oud-oud tante [2].

Bo/Zoom. F. CALAND.

VRAGEN.

Munt. Ik heb eene zilveren munt ter grootte van een rijksdaalder, hebbende op de voorzijde een dansenden beer met het opschrift *Mo. No. Civita. San galensis* 1622 en op de keerzijde een dubbelen arend met kroon daar boven en het omschrift *Soli Deo Optimo Laus et Gloria.*

Wat is de Civitas Sangalensis of Sancalensis? C. J.

[1]) Suzanna Barbera Trezel hertrouwde 28 dec. 1734 Isaäc Penij wedr. kiesheer van Middelburg † 18 jan. 1742. Met de wede. van diens voorzoon Pieter Boudewijn Penij huwde als wedr. Galenus Trezel Bevers.

[2]) Anna. Boursse was geh. geweest met mr. Hendrik de Kuijzer, waarvan dan Suzanna Maria de Kuijzer, de vrouw van Lieven Bevers, eene zuster moet geweest zijn.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Boekverkoopers, boekdrukkers en uitgevers in Nederland. (Vervolg van bl. 81.)

PLAATS, FRANÇOIS VAN DER, *geb.* te † te Amst. omstreeks 1715 *Werkz.* 1702—1714. *Woonpl.* Gapersteeg. *Merkt.* Zie Roth-Scholtzii. Thesaurus. n°. 384.

PLASSE, CORNELIS LODOWIJKSZ VAN DER. *Werkz.* 1614—1644.** *Woonpl.* Op den hoeck van de Beurs. *Uith.* In de Italiaensche Bijbel, dans la bordure. *Merkt.* Bredero Griane 1621. in 4°. (?) *Aant.* Hij gaf de werken van G. A. Bredero uit. — Zie Paquot Mémoires, tom. II, p. 508, 515. Tiele, Mem. bibl. des Navig. Neerlandais l. c. p. 326.

PLATER, RICH. *Werkz.* 1627.*

PLUIJMER *o.* PLUIJMEERT, JOOST *o.* JUD. *en* THEODORUS. *Werkz.* 1657-1676. *Uith.* In Seneca. *Merkt.* Roth-Scholtzii Thesaurus. n°. 148.

PLUIJMER, WED. JOOST. *Werkz.* 1678. *Woonpl.* in de Kalverstraat.

POOL, M. *Werkz.* 1720—1727. *Woonpl.* Leisegraft bij de Heerengraft. *Aant.* Was dit een boekverkooper of een graveur? Of beide teffens?

POPPIUS, PETRUS. *Werkz.* 1626—1631. *Woonpl.* Heere-straet. *Uith.* in den Appel-boom. *Aant.* Zie Velsen.

PORTIELJE, GERRIT. *Geb.* te Amst. 1787, overl. in 't voorjaar van 1860. *Werkz.* gedurende 50 jaren. *Woonpl.* Warmoesstraat over de Enge-Kerksteeg. *Aant.* Zijn leven en portret, zie bij Bodel Nijenhuis, Leiden n°. VI, p. 18.

POSTER, JOANNES ROELOF. *Werkz.* 1789—1813. *Woonpl.* Beurssteeg.

POTGIETER, JEAN. *Werkz.* 1697.

POTGIETER, NICOLAAS. *Werkz.* 1721—1728. *Woonpl.* op de Beurssluys.

POUWELS, JAN. *Werkz.* 1611.*

PREIJS, *o.* DE PRIJS, BOUDEWIJN. *Werkz.* 1639—1652.

PROBST. *Werkz.* 1711. *Aant.* v. Uffenbach, l. c. Th. III, s. 693 noemt hem »Der Jüdische Buchhändler."

Proops, Joseph Jacoby Abraham. *Werkz.* 1752—1789?

Proops, Salomo. *Werkz.* 1709—1778.

Proops, Ve de J. *Werkz.* 1784.

Proops, S. A. *Werkz.* 1801.

Proops Jacobszoon, David. *Werkz.* 1812.

Protomastix, Severus. *Werkz.* ? *Aant.* Santander t. II, p. 293 heeft *presso Severo Protomastix.*

Pruijs o. Pruis, Jacobus Wilhelmus. *Werkz.* 1747—1757. *Woonpl.* op de 2e Leidsche straat.

Putten, H. van. *Werkz.* 1703?*

Putte, Abraham van den o. van der. *Werkz.* 1635—1695.

Putte, van de. *Werkz.* 1715.

Putte, Abr. van der. *Werkz.* 1758.

Putte, Hendr. van der. *Werkz.* 1762—1765.

Putte, Wed. H. van der. *Werkz.* 1766, 1767.

Putte, Erven Hendrik van der. *Werkz.* 1744—1793.

Putte en Bastiaan v. Boekhout, Erve Hendrik v. der. *Werkz.* 1774—1791. *Uith.* in de Lootsman. *Woonpl.* op 't. Water.

Putte, Isaac van der. *Werkz.* 1715—1748. *Woonpl.* op 't Water. *Uith.* in de Lootsman. *Aant.* Papier- en boekverkooper. Deze woonplaats en dit uithangbord kan toch niet alreede gebruikt zijn door een Isaac van der Putte, die omstreeks 1615 en 1620 zou geleefd hebben?

Pijl, H. *Werkz.* 1689. *Aant.* Tiele, B. P. n°. 8829. Pseud.

Raep, Pieter Arentsz. *Werkz.* 1665. *Woonpl.* in de Beursstraet. *Uith.* in de drie Rapen.

Racon, Ignace. *Werkz.* 1749.

Radink, Jan Jacob. *Geb.* ? *Werkz.* ? *Woonpl.* ? *Aant.* Boekverkooper en bibliotheekhouder. Vader van Jacobus Radink, werd deze, zijn derde zoon, geboren 29 jan. 1794, reeds vroeg door hem opgeleid tot de kennis van den ouden boekhandel waarin hij een grooten naam verwierf. *Overl.* 17 junij 1865, werd, zijn magazijn in april 1867 onder directie van E. J. Brill, Mart. Nijhoff en G. Th. Bom verkocht. De beide eerste heeren plaatsten eene korte levensbeschrijving van hem voor de catalogus. Zijn portret, zie Bodel Nijenhuis, Liste. n°. VII.

Raket, H. *Werkz.* 1782.

Rank, Dirk. *Werkz.* 1728—1732.* *Aant.* Zie Wagenaar, Amsterdam 3 dl. bl. 253 en op Lescailje. Zijne huisvrouw Susanna Lescailje de Wreed, was eene dochter van Barbara Lescalje, de oudste dochter van heer Jacob L. Zie Paquot Mem. tom. I, p. 462. Hoogstraten, Algem. Woordenb. in voce Catharina Lescaille. Rank drukte in drie deelen in 4°. al de door Catharina nagelaten Toneel- en Mengelpoëzij.

Ratelband, Johannes. *Werkz.* 1697—1729. *Woonpl.* op den Dam, bezuiden 't Stadhuis 1697. *Uith.* in Constantijn Huygens werken. *Merkt.* Initialen. Zie Beschr. 's Gravenh. Cretser, 1729.

Ratelband en J. Bouwer, Wed. *Werkz.* 17 ?* *Woonpl.* Roozegragt, Zuydzijde. *Uith.* in de Bijbel-Drukkerije.

Ratelband & Comp. Erven J. *Werkz.* 1730—1740.

Ratelband en Uytwerf. *Werkz.* 1737.

Ravestein, Arnoldus van. *Werkz.* 1694, 1695. *Woonpl.* op den Dam, bij de Kalverstraat.

Ravestein, Jan *o.* Johannes van. *Werkz.* 1648—1674.** *Woonpl.* op 't Water. *Uith.* in 't Schrijfboeck. *Merkt.* Met het devies Exspectando. Zie: Les hommes illustr. 1674 in 8°., Homeri Ilias 1648 in 8°. — Huygens Korenbl. in 4°. Hist. v. Lysander en Caliste in 12°. Cat. Bibl. Daventr. n°. 28. *Aant.* In 1661 werd hij tot stads-courantier aangenomen. Zie Wagenaar, Beschr. Amsterdam, 2 dl. bl. 390. Hij was voorts: Civitatis & illustris scholae Typographus. — Is. le Long noemt hem, Boekz. d, Nederd. bijbels bl. 884.

Ravesteijn, Nicolaes van *Werkz.* 1636—1651.** *Merkt.* Zie: Simon v. Beaumont, Tyt-Snipperingen kl. 8°. achteraan. *Aant.* Is. le Long Boekz. d. Ned. Bijbels heeft hem bl. 880. In 1642 drukte hij de Psalter Davids in kl. 8°.

Ravesteijn, Paulus Aerts *o.* Aertsen van. *Geb.* † in 1656 of 1657. *Werkz.* 1611—1657.** *Merkt.* Navorsch. XX, 505. *Aant.* Vermaard drukker te Amsterdam en te Leiden, waarheen hij zich in 1636 begaf om aldaar voor de wed. en erfgen. van Hillebrandt Jacobsz. van Wouw, den bijbel in groot en klein formaat te drukken. Zie: Is. le Long, Boekz. der Ned. bijbels, l. c. bl. 802. — De eerste uitgave des N. T. bij hem, P.

Aertsz v. Ravesteijn, te Leiden verscheen 1637 in 8°. — De eerste folio uitgave in 1638 met fouten en afwijkingen van de oorspronkelijke copie. In 1640 verscheen bij hem eene correctere uitgave, volgens een exemplaar van Caspar Sibelius. Zie H. W. Tydeman, Caspar Sibelius, in leven pred. te Deventer, volgens zijne onuitgegeven eigen-levensbeschrijving, bl. 8, 12. Van Ilpendam was de drukker dezer uitgave bl. 9. — Het hs. van Casp. Sibelius wordt op de bibliotheek te Deventer bewaard. Zie voorts bij Is. le Long, l. c. bl. 802, 804, 809, 812, 881. Op bl. 765 vinden wij zijne bijbeluitgaven van 1624 en 1628 en op bl. 768 die van 1631 vermeld.

Ravesteijn, Wed. Paulus van. *Werkz.* 1657—1663.* *Aant.* Zij gaf 1657 den eersten nieuwen en verbeterden druk van den Bijbel uit. Zie le Long l. c. bl. 820.

Ravesteijn, d'Erfgenamen wijlen Paulus van. *Werkz.* 1662—1676. *Woonpl.* in de Sant-straet. *Aant.* Zie le Long, Boekz. l. c. chronologisch register.

Renard, Louis. *Werkz.* 1718.

Reyschoots, P. van. *Werkz.* 1733.

Rex, Jozua. *Werkz.* 1647—1666.

Reij, Marc Michel. *Werkz.* 1728—1778. *Merkt.* Bonnet Consider. sur les corps organisés 1769 in 8°. *Aant.* Marc. Michel Reij en Michel Reij, zoo als die namen voorkomen, hield ik voor een persoon.

Reijniersz, H. *Werkz.* 1707.

Rieuwertsz, Jan. *Werkz.* 1646—1684.** *Woonpl.* in Dirck van Assen-steegh. *Uith.* In 't Martelaers-boeck. *Merkt.* Brandt, Hist. der Reformatie in 4°., het 1e en 2e deel. *Aant.* Stads-drukker.

Rieuwertsz de Jonge, Jan. *Werkz.* 1682—1719.** *Aant.* Stadsdrukker. Dat deze 7 sept. 1719 nog in leven was, blijkt uit het privilegie van Kamphuyzens Stichtelyke rymen. Amst. Bij Korn. v. d. Sys, 1727 im 8o., waar hij zijn privilegie op gen. datum aan dezen overdoet. Ik kan de jaren niet bepalen, waarin beide, Jan R. en Jan R. de Jonge, werkzaam waren, noch ook of zij hetzelfde huis bewoonden.

Rieuwertsz en Alb. Visscher, J. *Werkz.* 1684. *Aant.* Nog komt voor Alb. Visscher en J. Rieuwerts de jonge, 1687.

Rieuwertz. en Pieter Arentsz., Jan. *Werkz.* 1672—1684—1705.

Robijn, Jacobus. *Werkz.* 1677—1691**. *Woonpl.* Nieuwen Brugsteeg. *Uith.* In de Stuerman. *Aant.* Boek- en kaartdrukker. Zeekaarten, wapenkaarten.

Robijn, Pieter. *Werkz.* 1652.

Röder, J. C. *Werkz.* 1790.

Roelandus de Jonghe, Jacobus. *Werkz.* 1613, 1614. *Woonpl.* Halsteegh. *Uith.* In 't Muzyck-boeck.

Roelandus, Titus. *Werkz.* 1618. *Woonpl.* in de Spin-straet.

Roest, Adriaan Herman. *Werkz.* 1647—1650**. *Woonpl.* Dirkvan Assen-steeg, naast 't Krom-hout. — Voor aen in de Bloemstraet.

Roeterman, Pieter. *Werkz. Aant.* Zie Meulman Cat. Tract. Pamfl. enz. n°. 8450. Zal aldaar een drukfout en Boeteman moeten zijn.

Roger, David. *Werkz.* 1697.

Roger. Est. *Werkz* 1701—1718.

Roger, François. *Werkz.* 1699.

Roger, Jeanne. *Werkz.* 1720.

Roger, Stefaan. *Werkz.* 1697—1714. ** *Aant.* Na 1714 ging de zaak over aan zijn schoonzoon Le Cène over.

Roman, Jan. *Werkz.* 1707—1768. *Woonpl.* Lelygragt. 1707. — Kalverstraat. *Aant.* Het vignet voor zijne uitgave Gedichten v. Poot zal wel op dien dichter zien.

Roman en J. Meerlqo, J. *Werkz.* 1712.

Roman en Jan Roman de Jonge, Jan. *Werkz.* 1737.

Roman de Jonge, Jan. *Werkz.* 1737—1741. *Aant* Deze gaf de Ambonsche Rariteitkamer van Rumphius in fol. uit.

Roman, Mich. *Werkz.* (?).

Romberg o. Romburg, Zacharias. *Werkz.* 1736—1749.

Rombouts Pieter. *Werkz.* 1650. *Woonpl.* op de Cingel. *Aant.* Rombouts komt bij Meulman Cat. Tract. en Pamfl. n°. 3162 en n°. 3163 te 's Gravenhage voer.

Romeyn, Pieter. *Werkz.* 1689. *Woonpl.* achter het Stadthuys.

Roos, Cornelis Sebille. *Werkz.* 1792.

Roos, Gerbrand. *Werkz.* 1792—1803.

Roos & Zoon, Jan. *Werkz.* 1788.

Root, Simon. *Werkz.* 1693. *Aant.* Zie Balthazar Bekker, Biografie door dr. A. van der Linde. 's Gravenh. Mart. Nijhoff, 1869. bl. 48 en 49.

Röpcke, C. W. *Werkz.* 1772. *Woonpl.* Wyde Kerksteeg, het tweede huis van de Warmoesstraat. *Aant.* Boek- en papierverkooper.

Roovers, Johannes. *Werkz.* 1668, 1669. *Woonpl.* Grave-straet.

Rotterdam, Johannes. *Werkz.* 1733—1746. *Woonpl.* in de Hartestraat 1733, 1739. — In de Stilsteeg 1746. *Aant.* Witsen Geysbeek, Biogr. Woordenb. V. d. bl. 190 zegt, dat hij eenige ligt verteerbare geestelijke rijmwerken in het licht gaf. — De Bijenkorf door Marnix verscheen in 1773 bij hem. — R. Arrenberg, Naaml. 1773, 2e d. bl. 380 noemt J. Rotterdam te Rotterdam 1723; maar Arrenberg is zoo vol onnaauwkeurigheden.

Rotterdam, Pieter. *Werkz.* 1688—1713. *Woonpl.* Vijgendam 1689, op de hoek van de Beurspoort 1693. *Merkt.* Naamletters. Zie J. C. Amman Surdus loquens. 1697. 12. *Aant.* In 1702 met Keur & M. Doornick uitgever van een Staten Bijbel.

Rotterdam en Pieter Rotterdam de Jonge in Compagnie, Pieter. *Werk.* 1714. *Aant.* Deze gaven met Jacob en Pieter Keur in 1714 te Dordrecht een Staten Bijbel in folio uit. Ik ontmoette nog een B. Rotterdam 1720, maar dat kan wel foutief zijn.

Roy, Chr. Conradus & Gabriel à. *Werkz.* 1657,

Roy, Gabriel à. *Werkz.* 1657—1661*. *Woonpl.* in de Pieter Jacob-straet bij de Nes.

Roy, Pieter la. *Werkz.* 1664. *Woonpl.* op de St. Anthonis Marct. *Aant.* Tiele B. P. heeft hem 1653 en noemt hem een pseud. n°. 4224.

Royen, Jacob van. *Werkz.* 1681—1711. *Woonpl.* by de Osse-sluis 1681, in de Kalverstraat over de Kapel, 1693, 1701. *Uith.* in de Vrede. *Merkt.* met de woorden Het Laage verkocht, ook Rooy met verstand. Zie Nederl. Outheden 1701. — Hoogd. Outheden 1714, beide in kl. 8°.

Royer. *Werkz.* 1714. *Aant.* komt voor bij Graesse Trésor. VI. sec. partie, p. 18. Zal denkelijk een drukfout voor van Royen zijn.

Ruarus David. *Werkz.* 1677—1732*. *Aant.* Paquot Mém. tom. II, p. 645 geeft zijne afkomst en vestiging de Amsterdam aan.

Ruwerts, J. *Wərkz.* 1658.

Ruys, Jacobus. *Werkz.* 1809—1814*. *Woonpl.* Nieuwendijk bij het Plein Napoleon. — Nieuwendijk bij den Dam.

Ruysendaal, Jan. *Werkz.* 1809*. *Woonpl.* Gravenstraat bij den Nieuwendijk n°. 4.

RUYTER, JOHANNES DE. *Werkz.* 1743.

RIJKHOF JUNIOR, JACOBUS. *Werkz.* 1738—1749. *Merkt.* Tafereelen der 1e Christenen met 92 konstprenten van J. Luiken 1740. kl. 8°.

RIJKMAN, J. *Werkz.* 1739.

RIJN, E. J. VAN. *Werkz.* 1681.

RIJNDERS, H. *Werkz.* (?) *Aant.* De Erven H. Rijnders, in de tweede Tuindwarsstraat bij de Angelierstraat, komen in 1839 en later voor.

RIJSSCHOOTEN, KAREL VAN. *Werkz.* 1716—1726. *Uith.* in de delfsche Bijbel. *Aant.* Met Andries van Damme gaf hij het Leven van Descartes in 1716 uit.

RIJSCHOOTEN. K. VAN. *Werkz.* 1752—1769. *Aant.* Is deze met bovengenoemden één?

RIJSCHOOTEN, PIETER VAN. *Werkz.* 1702. *Aant.* In hetzelfde jaar vind ik nog aangeteekend RIJSCHOOTEN & COMP.

Deventer. A. M. LEDEBOER.

Advertentiën van geboorte, enz., in couranten. (XX, blz. 33, 187.) In de Amsterdamsche courant van 12 maart 1793, n°. 31, leest men het volgende doodberigt:

Haarlem den 11 Maart. Den 6 deezer, 's morgens ten half 5 uuren, is alhier Martinus Nieuwenhuyzen, Medicinae Doctor te Amsterdam en Secretaris van de Maatschappij: Tot Nut van het Algemeen, na eene ziekte von weinige dagen, in den ouderdom van ruim 33 jaaren overleeden. Uithoofde van de uitgebreidheid der betrekkingen des overledenen, zullen er geene Communicatie-Brieven worden afgezonden. LABORANTER.

Nederl. opmerkelijke boekdrukkers- en boekhandelaarsmerken. (XX, bl. 503). In 1700 en iets vroeger: Eene stad op een berg liggende: structa super lapidem quî ruet ista domus? Zinspreuk van Samuel Luchtmans, te Leiden. Toespeling op Matth. V: 14 en VII: 24, 25. Het juiste jaar, toen het voor voor het eerst gebruikt werd, is nu moeielijk op te geven. Misschien reeds in 1692 of '93.

B. N.

Mercator. (XX, blz. 140 en 352) Bij de twee aldaar opgegevene werkjes kan men nog voegen Eduard Riese, Handleiding tot het

teekenen van landkaarten (Amsterdam H. J. van Kesteren 1852), alsmede Mozes Lemans, Handleiding tot het teekenen van land-, zee- en hemelkaarten, naar het hoogduitsch van Johann Tobias Mayer, (Amsterdam bij G. Portielje, 2 stukken 1826 en 1827). In dit werk, dat zeer aanbevelenswaardig is, zal men alles bijeenvinden, wat tot een volledig antwoord op de vraag kan dienen. Van het werkje van Blanken (Zwartsluis 1843) is in 1854 eene tweede uitgaaf verschenen, te Amsterdam bij H. J. van Kesteren.

S. F. K.

VRAGEN.

Balthazar Hydoraeus Arnemius, d. i., als blijken zal, Balthazar van de Water [geboortig] van Arnhem (welke stad nog in Gelderland in de wandeling Arnem heet). Brandt, Hist. der Ref. I. 722, v., die hem eenmaal ook kortweg Balthazar Arnem noemt, vermeldt hem als medeonderteekenaar en -opzender van het verzoekschrift der friesche synode te Sneek in 1587 aan koningin Elizabeth van Engeland, om, ten spijt der Staten, die door haar niet fraai werden afgeschilderd, het hoog bewind over land en kerk te aanvaarden. Ypeij en Dermout, Gesch. der N. H. Kerk, I. 348 v. Aant. 156, II. 63, (bij wie zijn naam foutief Hydoraus Armenius gespeld wordt), beschrijven hem, toen predikant te Hantum, later te Anjum, als eenen man van vele talenten, en achten dat dit ook blijkt uit het schoon vleiende, echter krachtige verzoekschrift, 'tgeen, zeggen zij, naar men meent, door hem was opgesteld. Zeker is hij wel dezelfde met dien B. H., die, naar D. Heysters Synopsis der classicale acten van Nijmegen bij Kist en Royaards Archief XV. 12 v., bij de organisatie der Nijmeegsche classis, in 1601 de eerste (althans normale) predikant werd te Valburg en Homoet en in 1602 eveneens de eerste te Heteren en Randwijk, waar hij in 1605 door den remonstrant Joannes Grevius werd opgevolgd. De nabijheid zijner geboorteplaats Arnhem zal hem uit Friesland naar de Overbetuwe gelokt hebben. Immers Slichtenhorst, Toon. des lands v, Gelder, 100, telt B. H. ofte van de Water onder de beroemde Arnhemers, terwijl hij dan verder van hem aanteekent, dat hij »sijn ledighen tijd nu en dan in dezege-

noeghlijke oeffeninghen en wijse dwaeserij (der rijmkunst) heeft versleeten." »De quo,", voegt hij er in eene noot bij, »hoc Epigramma legisse memini, expressum ex illo Davidico: Sit lucerna pedum meorum verbum tuum, Domine:

Ut praelata regunt titubantes lumina gressus,
Certa per obscurum cum via nulla patet:
Sic Pater omnipotens, prompte tua iussa sequutus,
Non dubium teneo, quae petit astra, viam."

Dit lijkt wel een bijschrift onder zijn portret, waarin hij sprekende wordt ingevoerd. Weet nu iemand in den Navorscher eenige nadere bijzonderheden aangaande den levensloop of de kerkelijke, politieke, letterkundige werkzaamheid van dezen niet onbelangrijken persoon meê te deelen? Met name: dichtte hij in 't Nederlandsch of in 't Latijn? Zijn die gedichten nog voorhanden en kan iemand er ook eene korte beoordeeling en kleine proeve van geven? Is zijn portet ook nog bekend en hoedanig is daarop zijn voorkomen? Ypeij en Dermout citeeren voor hem ook nog Columba en Dreas, Naamlijst der pred. onder de klassis v. Dokkum, 13—15, die ik niet heb kunnen inzien.

Heteren. JOHS. HK. JONCKERS.

Spinoza. »Men beweert dat de partij van het behoud in de joodsche gemeente, bevreesd, dat de banneling terug gekeerd, ook andere geloofsgenooten, waarmede hij vroeger had omgegaan en die hem om zijne innemendheid en schranderheid hoogschatten, in vereeniging met de protestantsche geestelijkheid, die er ook belang bij had, dat dergelijke scheurzieke en kettersche personen van de reeds woelende gemeente verwijderd zouden blijven, tot den magistraat van Amsterdam het verzoek hebben gerigt, om dien gevaarlijken persoon het verblijf in de stad voortaan te ontzeggen. Dit verzoek zou tijdelijk zijn toegestaan " Dit wordt gezegd Letteroef 18/1, januarij bl. 61. Is het waar? of is het maar een praatje?

KUNSTGESCHIEDENIS.

Schilderij van Jan Steen. (XXI, bl. 29.) 't Schijnt, dat J. C. K. deze schilderij in het Trippenhuis nooit gezien, en den beschrijvenden catalogus ook niet gelezen heeft. Ik geef gaarne toe, dat de houtsnede op bl. 544 in mijn boek niet *keurig* is, maar ieder, die daarvan eenige ondervinding heeft, weet wel, dat men in ons landje, de houtsneedjes tusschen den tekst niet altijd zóó krijgen kan, als men ze wel graag hebben woû.

Maar de Geldersche Volksalmanak heeft zich vergist, toen hij er een *Driekoningenfeest* van maakte: Jan Steen schilderde een *Hollandsche boerenbruiloft*, a_o 1672. J. TER GOUW.

VRAGEN.

Icmaer. Onder 't fraaie folio portret van P. Az. van der Werff, burgemeester van Leiden, keurig gegraveerd door P. Philippe, staan 12 regels lat. verzen van Vlitius, 12 nedl. van J. Westerbaen, scripsit Icmaar. Wie is die schoonschrijver?

J. C. K.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Ieder die in 1871 als *Beschermer* toetreedt — en mij *portvrij* een postwissel van *f* 3.— zendt (of zooveel *méer* als hij, in 't belang onzer kostbare nasporingen gelieft bij te dragen), en mij naam en adres van zijn *gewonen Boekhandelaar* opgeeft, ontvangt in den loop van dit jaar door mij:

1°. prof. Molls »Kerkgezang tijdens de Oud-nederlandsche muziekschool" — zoolang de voorraad strekt: — wijders

2°. het »Jaarboek der Vereeniging": — een behoorlijk geordenden herdruk der vroeger door ons uitgegeven Berichten (en van alle, die we sedert het 4de blad gaven). — Bovendien ontvangt hij:

3°. »XIX Nederlandsche Liederen uit den Gedenck-clanck van Valerius (1626)" met klavierbegeleiding en toelichting van prof. Loman; en

4°. een vijftal, voor zooveel men weet nooit gedrukte, »Orgelwerken van

Sweelinck (naar het eenig overgebleven Handschrift in het »graauwe klooster" te Berlijn)." —

Het in 1870 door ons in 't licht gezonden »Regina Coeli" van Sweelinck (met bio-bibliographie van Tiedeman) is - in klavierpartitie van Viotta, en in stemmen — voor *f* 2.25 verkrijgbaar bij den uitgever Louis Roothaan (Utrecht).

Wie op de boven aangewezen manier als *Lid* toetreedt (portvrije postwissel van *f* 1.25 of méer) ontvangt: 1o. Molls kerkgezang en 2o. het Jaarboek; doch geen der muziek-uitgaven. — Wij tellen thans 494 Beschermers en 305 Leden.

HEIJE, *Secretaris.*

Misboeken uit de groote kerk te Goes; en Lupus Hellinck. Op de tentoonstelling van zeeuwsche oud- en merkwaardigheden in het afgeloopen jaar te Middelburg gehouden, bevonden zich onder de nommers 301 en 303 twee (zoo als de catalogus ze aanduidt) *missalen* en twee *misboeken,* afkomstig uit de groote kerk te Goes, en thans berustende in het gemeente-archief aldaar.

Daar ik geen gelegenheid had, de tentoonstelling te bezoeken en ik in het belang onzer Vereeniging deze zangboeken gaarne wenschte in te zien, zoo zijn door welwillende tusschenkomst van het bestuur der stad Delft, mij deze boeken ter inzage gezonden, en deel ik hier nu mijne bevindingen meê.

De onder no. 301 vermelde „missalen" zijn twee geschreven evangeliariums in folio, naar ik vermeen uit het laatst der vijftiende eeuw, die uit een calligraphisch oogpunt beschouwd, veel waarde kunnen hebben, maar wat het muzikale betreft, onbeduidend zijn.

Van meer belang voor de (algemeene) nederlandsche muziekgeschiedenis zijn de onder no. 303 vermelde »misboeken."

Deze zijn:

Liber Primus/ Missarum Quinque/ Vocum, a diversis/ Musicis, Compositarum, qua-/ rum Nomina Catalo-/ gus Indicabit,/ Contra Tenor./

Missa.	In illo tēpore cū audissēt (apostoli) [1])	Tylman Susato.
Missa	Pis ne me peult venir	Thomas Crecquillō.
Missa	Cuides vous que Dieu (nous faille)	Pe(trus?) de Manchicourt.
Missa	Mort ma prive	Thomas Crecquillō.

Antverpiae apud/ Tylmannum Susato, Anno/ M. D. XLVI./ Cum Privilegio./ Stepha. Schyrotii Pannonii,/ Carmen in Altum./

[1]) Wat in parenthesi staat is niet op den titel, maar aan het hoofd der blz. gedrukt.

Non tibi qui ludos veneris lubrica cantas,
Sed numen recolis, fecimus illud opus.
Te quia par fuerat blandas optasse camoenas,
Quae captant molli pectora vana — sono.
Hic blandum nihil est, est isthic musa pudoris
Ergo vale quisqnis turpia plectra petis

In hoog 4o., 16 vellen, ieder van acht balken.
Hierbij is gebonden het:

Liber Secundus/ missarum Quatuor Vocum a/ Prestantissimis musicis. Nempe/ Joan. Lupo hellingo Thoma Cricquillione,/ Compositarum Catalogus/ Hic infra designatur./ Contra Tenor.

Missa intemerata Virgo	Lupus Hellinc.
Missa Virgo mater Salvatoris	Lupus Hellinc.
Missa Damour me plains	Tho. Cricquillon.
Missa Kain in der welt (so schon)	Tho. Cricquillon.
Missa Las il fauldra	Tho. Cricquillon.
Missa Vecy la dāse de Barbarie	Antho. Barbe.

Antverpie apud Tielmannnm/ Susato, Anno M. D. XLV./ Cum Privilegio./ 4o., 20 vel.

Nog volgt het:

Liber Tertius/ Missarum Quatuor/ Vocum, a Diversis/ Musicis Compositarum, qua-/ rum Nomina Catalo-/ gus Iudicabit./ Contra Tenor

Missa Peccata mea domine	Lupus Hellinc.
Missa O dei genitrix	Io. Richafort.
Missa Allemaigne	Io. Mouton.
Missa Je prens en gre	Tho. Crecquillo,
Missa Gris tanne.	Pe. de Machicourt.

Antverpiae apud/ Tylmannnm Susato. Anno/ M. D. XLVI./ Cum Privilegio. 4o., 20 vellen.

Voor op het schutblad leest men:

Deze boucken behoore thoe/ de stat van der Goes en/ zyn ghecoght Int Jaer Dusent/ vyf hondert twee en vyftigh/ en waren zanghers meesters/ Cornelis Adriaensz/ Pieter Heuksen Pint/ Cornelis Pieters Polderman/ by my/ der tyt Corael meester.

Het tweede »misboek" is de Quinta Pars (vijfde stem) van het eerstgemelde Liber Primus, en wel van de mis van Tylman Susato in alt, van de mis van Crequillon in tenor, van die van Manchicourt in sopraan en de tweede van Crequillon in alt-sleutel.

Nu is het weer zeer te bejammeren dat van deze zoo belangrijke missenverzameling hoogst waarschijnlijk slechts deze enkele stemmen zijn overgebleven. Evenwel zijn reeds deze stemmen eene belangrijke aanwinst tot meerdere kennis der ned. toonkunst.

Immers alle mij bekende schrijvers over muziek zwijgen over deze uitgaven, Ile en Fétis vermeldt in zijne Biographie, art. Crequillon, het liber secundus der vierstemmige missen; maar hij schijnt het niet onder de oogen te hebben gehad, vermits hij het formaat in 4o. obl. opgeeft, de namen der missen niet meedeelt, en, bovenal, in het aan Anth. Barbe, Lupus Hellinck, en 't (met eene zekere voorliefde geschreven) aan Tylman Susato toegewijde artikel, geene missen van hen vermeldt: in het componeren waarvan toch onze ned. toonkunstenaars hunne grootste eer stelden, en waarin zij het meest hun contrapunctisch meesterschap konden ten toon spreiden.

Fétis nu vermeldt van de in deze verzameling prijkende missen alleen die van den franschen, (maar nederlandsch gevormden) componist Joh. Mouton: de mis *Allemaigne*; als zijnde ongedrukt en berustende in een codex, no. VII, in de koninklijke bibliotheek te Munchen. Ambros echter in zijne Geschichte der Musik, deel III, bl. 281 zegt, dat deze mis zich in een der zeven, door Pierre Attaignant gedrukte boeken met missen, bevindt.

Hoewel men nu door deze enkele stemmen de grootere werken van den uitgever-componist Tylman Susato, Ant. Barbe, en vooral van den door Herman Finck in zijne *Practica musica* geroemden toonkunstenaar Lupus Hellinck niet kan waarderen, zoo zijn toch de beide missen van Thom. Crequillon: *D'amour me plains* en *Je prens en grets* niet verloren; deze bevinden zich in zeer duidelijk handschrift in een codex op het gemeente-archief te Leiden. [1])

Het doel dezer mededeeling, die hoofdzakelijk belgische musici betreft, is vooreerst, om onzen zuidelijken broeders het bewijs te leveren, dat wij niet het (nog onlangs aan mij gerigte) verwijt verdienen, als zouden wij geen hart en zin voor hunne groote toonmeesters hebben, of dat wij ons uit nationale bekrompenheid in zulken engen kring terug hebben getrokken: — integendeel, wij weten zeer goed, dat de nederlandsche toonkunst, dat is die van Noord- en Zuidnederland, zelfs met inbegrip van Fransch Vlaanderen en Artois, één ondeelbaar geheel vormt, en overschrijden nu en dan gaarne de grenzen die wij ons afbakenden — al moeten wij, wegens de uitgebreidheid der stoffe, ons in den regel tot Noord-nederland beperken.

Ten anderen wenschte ik de aandacht op de nationaliteit van Lupus Hellinck te vestigen.

---

[1]) Over de muzikale schatten die zich op het stadhuis van Leiden bevinden, hoop ik nadere mededeelingen te doen.

Walther, die nog al menig oud ned. toonkunstenaar vermeldt, zegt niets van Hellinck; evenmin vindt men iets over hem in het volumineus, maar onkritisch Lexicon van Schilling. Bij Gerber, Neues Tonk. Lex. leest men:

„Hellingk (Lupus) ein Kontrapunktist zu Anfange des 16 Jahrhunderts, dessen „Name über mehreren Melodien in Hans Walthers und anderer Cantionalen aus „jenem Zeitalter gefunden wird. Er war, nach Herrmann Finck's Zeugnisse, einer „der vorzüglichsten Meister gegen das Jahr 1550."

Fétis, in zijne Biogr. Univ. des musiciens is uitvoeriger; daar leest men:

„Hellinc ou Hellinck (Lupus) contrapointiste allemand qui vécut dans la première „moitié du seizième siècle, n'est connu jusqu'a ce moment (1860) que par quelques „motets et chansons insérés dans divers recueils devenus fort rares. Il est en „général désigné par son nom avec le prénom. Cependant on trouve en plusieurs „endroits *Lupus* seul; dans ce cas il est difficile de réconnaître si le morceau „de musique a pour auteur *Lupus Hellinc*, ou *Lupus Lupi*. Les collections dans „lesquelles Lupus Hellinc est designé nominativement sont celles-ci: *Selectissi-„marum Motetarum partim quinque partim quatuor vocum. D. Georgio Forstero se-„lectore, Imprimebat Joannes Petreius Norimbergae*, 1540, petit in 4o. oblong. On „y trouve des motets à cinq voix de Hellinc.

„2. *Hundert und fünffzehen guter newer Liedlein, mit vier, fünff, sechs Stimmen*, „etc. (Cent-quinze bonnes et nouvelles chansons à 4, 5 et 6 voix, non imprimées „auparavant, agréables a chanter en allemand, francais, hollandais et latin, etc.) „Neurenberg, Ott, 1544 in 4o. obl. Les anciens musiciens allemands dont les „ouvrages sont dans ce recueil sont Oswalt Reiter, Louis Senfel, Thomas Stolzer, „Jean Müller, Mathias Eckel, Etienne Mahu, Wilhelm Breitengasser, Arnold de „Bruck, Lupus Hellinck, Paminger, Sixte Dietrich, et Jean Wannenmacher.

„3. *Cantiones sacrae, quos vulgo Moteta vocant, ex optimis quibusque hujus aetatis „musicis delectae, Libri quatuor; Antwerpiae apud Tilemannum Susato*, 1546, in 4o.

„4. *Livre septième de chansons vulgaires de divers autheurs à quatre parties, con-„venables et utiles à la jeunesse, toutes mises en ordre selon leurs tons. En Anvers, „chez les héritiers de Pierre Phalèse*, 1636, in 4o.

„5. *Tabulaturbuch auff die Lautten durch Sebastien Ochsenkuhn;* Heidelberg, 1588, „in fol. On y trouve des pièces de Hellinc arrangées pour le luth."

Vermoedelijk heeft Fétis, om Hellinck als *contrepointiste allemand* aan te duiden, zich laten verlokken door eene plaats in Forkels Allgemeine Gesch. der Tonk. deel II, bl. 676, waar deze, nadat hij den titel van J. Otts liederenverzameling heeft opgegeven, die aldus luidt:

Hundert und fünfftzehen guter newer Liedlein, mit vier, fünff, sechs Stimmen, vor

nie im truck auszangen Deutsch. Frantzösisch, Welsch[1]), *und Lateinisch, lustig zu singen, und auff die Instrument dienstlich, von den berhümbtesten dieser Kunst gemacht*, en de ook door Fetis vermelde namen der componisten heeft laten volgen, dus eindigt: „*lauter alten Deutschen Componisten.*" [2])

Fétis, hoe vele zijne vergissingen en onbewezen magtspreuken ook mogen zijn, is een te geleerd en te scherpzinnig man, om niet in te zien, dat iemand tot het componeren van duitsche liederen nog geen Duitscher behoeft te zijn: indien dit doorging, moest men immers Christiaan de Hollander en Mathias le Maitre uit de roemvolle rij der nederlandsche toonkunstenaars schrappen.

Of zou ook de schuld aan Gerber kunnen liggen, die, hoewel Hellincks geboorteland onvermeld latende, *zijn* naam met duitsche letters en, op dezelfde bladzijde, die van twee andere nederlandsche toonkunstenaars, namelijk van Hellendaal en Cornelis Helmbreker met latijnsche letters schrijft? Zoo dit de reden voor de opgave van Fetis mogt zijn, is zij onvoldoende, want, hoewel Gerber doorgaans de eigennamen zijner landslieden met duitsche, en die der vreemdelingen met latijnsche letters schrijft, zoo gaat hij echter daarin zoo willekeurig en onregelmatig te werk, dat het geen zekeren grondslag kan opleveren, om zijne juiste meening omtrent de nationaliteit van den vermelden kunstenaar te kennen. Zoo staan bijv. eenige bladzijden verder Hobrechts en Chr. Hollanders naam met duitsche letters gedrukt, niettegenstaande hij uitdrukkelijk vermeldt dat zij „Niederländer" zijn.

Digter bij de waarheid komt de Coussemaker in zijne: *Notice sur les collections musicales de la bibliothèque de Cambrai*, waar hij op bl. 25 zegt:

„Quant à *Lupus Hellinc*, il y a lieu de croire qu'il était flamand, car le motet „*Panis quem ego dabo* du Ms. 124, porte l'inscription suivante: — *Lupus noster* „*Hellinc:* (c'est le copiste qui parle); or ce recueil a été écrit et peint par des artistes flamands."

Onder het schrijven van dit artikel is mij onwillekeurig de vraag voor den geest gekomen: zou Hellinck ook een Noordnederlander zijn?

Zie hier de gronden voor mijn vermoeden.

---

[1]) Dit Welsch, (Italiaansch) vertaalt Fetis hier door *hollandais!* Elders in zijne Biogr. door *Wallon!*

[2]) Deze plaats van Forkel vindt men bijna woordelijk weergegeven onder de opdragt van Otto's verzameling, afgedrukt in de *Monatshefte für Musik-Geschichte*, 1870, bl. 2.

Vooreerst de klank van zijn' naam; deze wijst bepaald door zijn uitgang op *inck* op Overijssel en de Veluwe: tallooze eigennamen, aldus eindigende, vindt men aldaar [1]). Ook de voornaam Wolf (Lupus) is daar niet vreemd [2]), ja zelfs de naam, Hellinck heb ik meermalen in oude bescheiden gevonden: onder anderen in 1599 in Bommel een Aart Hellinck: maar boven allen een Hellinck, die in 1522 kanonnik van St. Jan te Utrecht was. Ik zeg, boven allen, omdat het mij gebleken is dat eene menigte toonkunstenaars, en daaronder vele, die in de keizerlijke hofkapel te Weenen geplaatst waren [3]), dezelfde namen als eenige hooggeplaatste geestelijken in Utrecht voeren: van sommige kan ik zelfs de familiebetrekking aangeven.

Dit feit is niet zoo bevreemdend, als men bedenkt, dat zich in het bisschoppelijk Utrecht, behalve de parochie-, vijf kapittelkerken bevonden; dat ieder dezer kerken een vrij talrijk koor met de noodige choralen onderhield; dat het eene gewenschte zaak was, om onder de koorknapen opgenomen te worden, waardoor men (nevens kostelooze voeding en kleeding) eene, niet alleen muzikale maar ook wetenschappelijke opvoeding genoot; en dat de utrechtsche kanonniken hunnen veelvermogenden invloed wel zullen aangewend hebben, om hunnen, minder door de fortuin begunstigden, bloedverwanten eene positie deelachtig te doen worden, die deze tot eer en aanzien konde brengen.

De ijverige onderzoekingen die er in den jongsten tijd toe geleid hebben om zoo menig duister punt onzer kunstgeschiedenis op te helderen, zullen waarschijnlijk ook over Hellinck wel meerder licht doen opgaan, en staven, dat zijne beweerde duitsche nationaliteit op een misverstand rust. BOERS.

Minut-octrooien ingediend bij de Staten van Holland en West-friesland. Ik dank den hr. Leupe belangrijke mededeelingen daaruit. Hij belooft mij te zenden, wat hem wijders onder 't oog komt. Mogten ook anderen in gelijke rigting nasporen: die bron kan veel opleveren en ophelderen.

'k Geef hier een tweetal:

Charles Ricciotti anders genaamt Bachichi Italiaans Musykmeester en Burger van 's Gravenhage.

Instrumentale musyk bestaende in ses concerten voor 4 violinen, alto viola, violoncello en basso nooyt te voren gedrukt. 1740, 1 februarij.

Couzzoni (Francisca) tegenwoordig haar verblijf houdende te Amsterdam dat sy suppl. met veel moeyte en arbeid heeft geinventeerd en gecomponeerd

[1]) Onder onze toonkunstenaars Borggrevinck, Sweelinck.

[2]) b. v. Een vroegere burgemeester van Harderwijk: Wolf Arentsen Wolfsen.

[3]) Over deze in een nader berigt.

sekere nieuwe Italiaansche muzykale sangstukken, genaamt Il Palladio conservato, componimento dramatico a 3 voci.

Verzoekt octrooi het te mogen doen drukken, verkoopen enz.; 1742, 29 maart.

Betrekkelijk Ricciotti weet ik niets, dan dat Gerber gewaagt van een »concert for a full Band" van zekeren Ricciotti (doch zonder voornaam) aangekondigd in een cataloog van Preston, Londen 1797.

Cuzzoni was eene beroemde italiaansche zangeres, gehuwd met den componist Sandoni, en zij hield »jegenwoordig haar verblijf in Amsterdam..." misschien in de gijzeling! Immers Fétis vertelt van haar:

„Elle finit par voyager en Hollande, où elle fut mise en prison pour dettes. Elle n'en sortit qu'après avoie payé ses créanciers par les produits de ses représentations.

Wie weet meer van haar verblijf hier te lande; als ook van het burgerschap van Ricciotti? HEIJE.

Medailles op nederl. toonkunstenaars, enz. (Vgl. Nav. XX, 622; ook in de noot). Tot antwoord strekke:

Daniël Bernouilli werd geb. te Groningen den 29 januarij 1700, o. stijl, of, wat hiermede overeenstemt, den 9 februarij 1700, n. stijl, hetgeen in dien tijd juist een verschil van *elf* dagen uitmaakte. Volgens v. d. Aa Biogr. Woord., dl. II, 1e stuk, bl. 436—437, overl. hij te Bazel den 17 maart 1782.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Drukkers en uitgevers van muziek. (XX, 617; noot 2):

In antwoord op den twijfel van den hr. Tiedeman, zendt dr. Ledeboer mij verschillende notenexempels uit de werken die ten name van Aelbert, Boeckholt, Cost, Erve Wed. de Groot, Wed. Hulkenroy en Zoon, Libraire Patriote, Meijer, Poster en Verdonck vermeld zijn. Ook van Beukelman zou hij bewijs kunnen leveren; doch omtrent dezen, alsmede omtrent Biesterman (als niet door dr. L. opgegeven) schrijft hij: non mea res agitur.

Ik geef in ons Jaarboek binnen een paar maanden de zaamgevatte lijst der drukkers en uitgevers (Nav. XX, 239 en 617) met nog onderscheidene vermeerderd. Welligt voegen correspon-

denten en navorschers daar nog eenige aan toe. De »Vereeniging tot bev. v. d. Boekhandel" deed het tot nog toe *niet*.

HEIJE.

TAALKUNDE.

NEDERDUITSCHE TONGVALLEN.

Tongval van Andijk (Noordholland.)

DE GELIJKENIS VAN DEN VERLOREN ZOON.

Er was 'rreis 'n vader, die twee zeuns had. Die jonges rooide zoo as 't meer beurt, van memeur niks op mekaar, meest evenmin as dag en nacht op mekaar likke. De ouste was een stemmige baas, die z'n werk goed in de wis nam; maar hij hield van z'n eigen zelf een beetje te groot, en dat maakt dat 'n mens mit 'n aar welderis 'n beetje te weinig op het. De jongste zeun had méér wild hèèr in z'n nek en docht bij de rulle an heel wat aars as an z'n werk op 't land. Achternee kon ie z'n eigen in vader z'n huis en in vader z'n spul niet meer bedoen, niet meer bekarne. 't Worde 'm te benaauwd; er uit most ie en de wije wereld in. Hij most ok 'erreis wete wat of er in are plaase te koop was. Hoopstoops loopt ie op 'n goeie dag nee z'n ouweman en zeit dat ie op reis wil; dat ie deer al oftig over docht had, en allan weer, en dat 't nou vast z'n plan was om offerdan te gaan. Weerheen wist ie zoo net niet, en wanneer of ie weer opperdan kome zou, deer kon ie 'm ok niet loof mee maken. Dat zouë ze dan wel zien. Maar 't rooide er heel veul op, dat ie plan had om nooit van z'n leven weerom te komen, want hij vroeg maar efkes om z'n heele erfporsie. Nou, hij kreeg z'n zin, z'n vader gaf 'm z'n deel, en vanzelf was toe de rest voor die are zeun. Hoeveel bulen mit geld of ie mee kreeg, die jongste, deer weet ik niet van, maar z'n diesik zel d'r mooi zweer van weest hewwe, denk ik zoo bij m'n eigen. Nou, die vèèr heen gaat en niet gaauw denkt opperdan te komen, die z'n diesik mag wel geduchte best

van de rondte voorzien weze, aars komt het bekaaid of, want reizen is 'n ding, dat grof kost. Er binne wel, die zooveul as op d'r ambacht reize en zoo 't kostje zoeke te verdienen of die mit negosie wat bij mekaar wete te skabegaren, dan ken de strik 'rreis wat op de buul blijve. Maar deuze jonge, deer zat voor gien oortje overleg in. 't Was 'n stult, die te dom was om los te loopen! 't Was maar uitgeve voor en uitgeve nèè, en bij gien beetje gelik iens; en den niks zoeke in te vangen, skrikkelik, wat was 't 'n misselikke jongen! Dat liep de mooie meitjes wat achternèè en op Trijntje rijmt Wijntje en zok en zok, miserabel, wil ik maar zegge, as je zoo huishouwe! 't Zel 't heerskip den ok erg ontskoten weze, dat ie zoo gaauw rutje was. Toe 't den zoo vèèr was, zat ie met de hande in 't hèèr, dat is zachs te begrijpen. Z'n kluchthouwen, dèèr was 't mee dèèn en as ie nou ete wou, dat zou ie werke moete. Hij kon d'r nou niet meer zoo kuin heenstappe as 'n heertje in 't vreemde land. En zokke lui d'r vrinde binne net gelik weg mit d'r geld, weg of ze weg veegd binne. En wat wou nou nag dije? 't Was wel om beloord te worden. D'r kwam voor de bouwerlui in dat land 'n slecht jaar, heel slecht; d'r wou om zoo te zeggen niks wasse; 't bleef te droog denk ik. Toe kwam d'r hongersnood. Nou liep ie al wat heen en weer kneteren van verlegenheid en in z'n poot trok ie al 'n stik of wat plooien van beloordheid en van 't prakkezere, hoe ie 't best an de kost kome zou, maar 't wou maar niet meedijen dat ie mit 't ien of aar klaar kwam. Wie ken d'r ok werk geve as 't zoo boos tengenloopt, en den doene ze dat te minste wel 't lest nog an 'n ventje, die geen huishouen het en die as 'n groote hufter leefd het. Och, wat was 't 'n end aars mit dat rikmansjongeje worden: as ie nou maar eten zag, al was 't maar kale robbekluiten zonder doop, hij kon d'r nee gnokken as 'n hondje. Achternèè raakte ie toch klaar en ie kreeg 'n sjonw; 'n mooi baantje was 't niet, te minste voor 'n jood niet, hij most passe op de verkens en dèèr kreeg ie den 'n duitje voor. Maar 't kwam bij die man, die z'n varkens 't ware, ok niet ruim om, leek het wel, want de nuwe knecht had de kost gieniens toe; hij mogt niks smokkele iens uit de zeunis van de verkens, zelf most ie voor z'n eten zùrge. Dat zat er zwèèr bij voor 't jonge

mens, dat niks gien leed wend was; en 't was maar niks gien wonder, dat ie om vader z'n goeie pot begon te denken, en dat ie loofde, dat 't zeggen: oost, west, thuis best, toch niet zoo heelkendal gek bedocht was. Bij z'n ouweman weer thuis kome, dat dorst ie meest niet, want z'n geweten zei 'm, dat ie 't miserabel van de loode loope lèèten liet. Toch wou ie maar onderneme. En as ie thuis kwam, was z'n plan, zou ie eeriik bekenne dat ie slecht deen had, erg slecht. Maar den wou ie z'n vader vrage, of ie asjeblieft maar sjouwerman bij 'm weze mogt, want de sjouwerlui thuis hadde te minste gien honger te lijen. En mit dat plan ging ie op reis, de zwalker. Gerust, de jongkeerel was 'n zwalker, al was 't de schuld van z'n eigen zelf. Dèèr gong ie den heensukkelen, verbeld en verskeurd en op bloote biene as 'n bedelaar, en komt ie achternee den ok kort bij de bedoening van z'n vader. Z'n ouweman stond net 'rreis uit te kijken en kreeg 'm in 't oog. Hij docht nag in ienen niet wie die bedelaar was, maar op 't lest kreeg ie d'r erg in, en o! wat was de ouwe ziel toe blijd. Hij wist meest niet wat ie z'n zeun doen zou van blijschip, omdat ie 'm weerhad en den weerhad mit berouw over z'n slechtigheid. De jonge mogt van sjouwerman prate, maar dat rooide er niks nèè, z'n zeun most ie weer weze en aars niet. Die vodde moste ze 'm van 't lijf doen, en ie kreeg weer 'n knap pak an, en skoene an z'n biene en 'n gouwen ring an z'n vinger. En toe stuurde de vader, die zoo wonder in 't zin was, 'n knecht nee 't kalverehok om het vetste er uit te halen. Dat hewwe ze toe slagt en klaar maakt en d'ien en aar te gast verzocht. Deer ging 't op een kluchtmaken van nag iens zoo; ze zonge 't hoogste lied weldrèè en toe dat er 'n slokje in kwam, ging 't op 'n dansen dat 't huis er van dreunde. 't Ging er goed of te minste, want toe de ouste zeun van 't veld nèè huis kwam, hoorde ie al in de vèèrte dat er heel wat an 't handje was bij z'n vader. Wat, dat kon ie van zelf niet rèède. Hij hoefde geokkig niet lang nuwskierig te blijven, want d'r liep net 'n knecht buiten, en die het 'm 't voorst en 't achterst verteld. Maar in plaas van ok blijd te wezen, keek ie vaal, en z'n vader gaf ie lang gien vrindelijk beskeid over dat slagten van zoo 'n best meestkalf en dat den nag wel voor zoo'n deurbrenger van 'n jonge.

Maar de vader zocht dat wat in 't vlij te praten, en al verweet z'n ouste 'm ok dat ie voor hem skriel weest was, de ouweman was en bleef de goeiigheid zelf. En hij kwam deer maar op neer, dat alles, wat ie had, meê z'n ouste toehoorde, dat ie altijd bij vader weest was en in ordentlijkheid doen mengen had wat ie wou en dat ie den ok nou mee vrolijk weze most, omdat z'n broer, die zoo goed as weg weest was, weervonden was en zeker hem en z'n vader 't vuur uit z'n sloffe loope zou om allebei plezier te doen, zoo veul as ie kon en om zoo weer wat goed te maken wat ie deer in de veerte bedurven had.

Andijk. K. KOOIMAN AZ.

Zegge (XX, bl. 536.) De botanische naam der zeggen is *carex*, waarvan er, volgens C. A. J. A. Oudemans in de Flora van Nederland III, bl. 202—215, wel 52 soorten bestaan, die hij uitvoerig beschrijft. Bedoelt de heer G. P. Roos die, welke men meestal in Zeeland op brakke gronden vindt, dan noemt Oudemans 1) *carex distans*, 2) *c.laevigata*, 3) *c.biligularis*. Ook H. C. van Hall in zijn Neêrlands Planten geeft onderscheidene soorten op met de afbeeldingen, van bl. 236 tot 240; hij noemt de zegge, *rietgras*. J. C. K.

Zegge. Tot antwoord op de vraag van den heer G. P. Roos naar den wetenschappelijken naam van *zegge* diene het volgende.

Zegge is niet de naam van éêne plant, maar van een geheel geslacht van planten, van het geslacht *carex* namelijk, uit de familie der cypergrassen, cyperbiezen of valsche grassen, *cyperaceae*, eene familie die aan de echte grassen, *gramineae*, zeer na verwant is.

In Nederland komen ongeveer 50 verschillende soorten van zeggen voor, waaronder de voornaamste en meest bekende zijn:

de zandzegge of het helmdraad, carex arenaria,
de tweerijige zegge, carex intermedia,
de vossestaart-zegge, carex vulpina,
(door de Gorter wild water-galigaangras genoemd,)
de stekelige Zegge, carex muricata,
de pluimzegge, carex paniculata,

de gele zegge, carex flava,
(door de Gorter watergras met stekende aren genoemd,)
de blaauwe zegge, carex panicea,
de oeverzegge, carex riparia,
(bij Schildwolde in Groningerland eend genoemd,)
de behaarde zegge, carex hirta,
de veenzegge, carex caespitosa,
de spitse zegge, carex acuta, enz.

De zeggen komen vooral voor op vochtige, veenachtige, zoogenaamd zure gronde:, op slechte weiden en lage hooilanden (mieden), waar zij het zoogenaamde blaauwgras vormen.

De echte, oorspronkelijke, nederlandsche naam van dit plantengeslacht is zegge; nieuwere schrijvers noemen het ook wel rietgras. Dit laatste is een leelijk germanisme; de eerste naam is om de oorspronkelijkheid en de duidelijkheid tevens te verkiezen en dient alleen gebruikt te worden. Hier en daar in ons land wordt zegge als *zek* en *sek* uitgesproken. Ook noemt men de zeggen wel *bunt* of *bent*, welke naam echter, volgens den groninger hoogleeraar H. C. van Hall, ook wel aan andere planten wordt gegeven. De friesche naam is *sigge*, of *siggen*, want hij wordt altijd in het meervoud gebruikt.

Leeuwarden. JOHAN WINKLER.

Palanqa of Palanque (XX, bl. 535). De beteekenis van dit woord vindt men in bijna alle militaire woordenboeken, o. a. ook in Pasteurs Handboek voor den Ingenieur, II bl. 276, alwaar hij zegt: »De naam van palanken of palanques is nog niet lang in gebruik en daarom niet algemeen bekend. Men beteekent daarmede pallisaden, van 30 à 35 of meer duim middellijn, of geheele boomstammen op de lengte van palissaden, 6 duim van elkander in den grond geplaatst. Voor de tusschenruimten en aan de zijde des verdedigers plaatst men andere palissaden, welke tegen deze boomstammen aansluiten, en op borstweringshoogte vlak zijn afgezaagd; ook soms wel eene aarden borstwering, zoodat de soldaat zijn geweer op dezelve kan doen rusten. Deze inrigting is zeer geschikt tot het sluiten van de keel eens werks, voor tambours, reduits en dergelijke werkjes. De benaming is afkomstig van

een Turksch woord, hetwelk *geretrancheerd kamp* beteekent. Waarschijnlijk omringen de Turken deze hunne legerplaatsen met dusdanige palissaderingen, en heeft zulks aanleiding gegeven, om deze laatsten den naam der legerplaats zelve te doen aannemen. In Hongarijen worden zulke palissaderingen wel aangetroffen als omwallingen van kleine steden." S. F. K.

Pillegift en 't kynt verdrincken. In den Taal- en Letterbode, 2en jaargang 1e afl. zegt mr. A. Bogaers op bl. 8 en 9: „Onder de feesten, die ze daartoe [tot pooien en smullen] benuttigden, *behoorde* ook het doopfeest van eenen jonggeborene. De pillegift der gevaders of peten bestond veelal in geld, en dit geld achtte men billijk besteed, indien eens lustig ter eere van den doopeling de beker rondging. Dit heette men met eene eigenaardige uitdrukking, die waard geweest was door den heer Schotel opgenomen te worden: *het kynt verdrincken.*"

In deze redeneering ligt eene dubbele vergissing: 1°. Pillegiften, in geld gegeven, werden niet op het doopmaal verteerd, maar bewaard. Zij bestonden meestal in mooie potstukken; in allen gevalle werden ze in den spaarpot van den doopeling gestoken. Zij waren, als pillegift, de grondslag van zijn aanstaand kapitaal.

't Zou eene groote schande voor de ouders zijn geweest, als zij voor 't geld van 't kind de gasten getracteerd hadden.

De gevaders of peten, die er bij tegenwoordig waren, zouden 't niet geduld hebben, dat met hunne pillegiften zóó gehandeld werd.

2°. *Het verdrinken van 't kind* had niet bij het doopmaal, maar onmiddellijk na de geboorte plaats.

Zie hierover: J. ter Gouw, Volksvermaken, bl. 548.

Sd. Dr. P.

Spreekwijze. De huik naar den wind hangen. (XIX, bl. 544, 628; XX, bl. 302, 460). De huik is bepaald een mantel, en wel een vrouwenmantel. Ik kan het bewijzen. Ik bezit (of bezat, want op 't oogenblik zoek ik ze vergeefs) eene folio plaat in koper met het opschrift: Le vray pourtraict des abus du monde renversé en onderschrift: Dese prent wort de blav huycke ghenaemt, maer

des werelts abvysen haer beter betaemt, denkelijk met zinspeling op een der hoofdfiguren, alle in de kleederdragt der 17de eeuw. De prent is in koper, goed geteekend en levert de afbeeldingen van tal van spreekwoorden met ned.-fr. text. Vele beelden dienen voor meer dan een spreekwoord, b. v. de zon, waaraan Icarus de vlerken zengt. schijnt ook in 't water, voor 't spreekwoord »dese is ghepijnt omdat de zon in 't water schijnt." Een der hoofdfiguren stelt man en vrouw voor, de vrouw hangt den man haren mantel om en wel over 't hoofd; deze mantel is echter geene falie of regenkleed, een groot, langwerpig vierkant stuk laken, zoo als ik mijne moeder, in mijne prille jeugd, nog heb zien dragen, en dat als erfstuk kostbaar was, maar een gemaakte mantel zonder kap met opstaanden kraag, niet ongelijk aan een eenvoudigen heerenmantel, zoo als thans nog wel boden, postiljons en dergelijke dragen. Bij deze figuur leest men: »Dese hangt haer man de blav huycke om", zij schijnt dus haren man te bedotten.

Met eene kleine variatie in de figuren hangt (of hing nog voor een jaar of vier) in de herberg Craenenburg (Maximiliaens gevangenis) te Brugge eene slechte schilderij op hout, van eene aanmerkelijke grootte voor den ouderwetschen schoorsteen, hetzelfde onderwerp doch zonder bijschriften voorstellende.

Doch nu ook een paar vragen:

Is er buiten den klank nog eenig verband tusschen huik en huif (zvl. huke en huve, de h's bijna niet hoorbaar)?

Huve of huif is het linnen kleed van karren of wagens dat in zvl. westel. deel meer bepaald wite (wiidte, wijdte, wijdheid door het uitspannen) heet. Van Dale is onzeker hoe 't naar ons dialect te spellen (Aant. op 't Vl. idioticon in de Toekomst van Frans de Cort). Zou het niet wiitte of wite en dus van wijdte moeten zijn?

G. P. ROOS.

VRAGEN.

Oeconomie. Welke beteekenis hechtte men vroeger (op het einde der vorige eeuw) aan dat woord, die er b. v. de dames Wolff en Deken toe bracht om hunne liedjes *oeconomische liedjes* te noemen?

TH. R.

Falderappie. In Amsterdam noemt men het uitschot van 't volk, het schuim, *falderappie*. Is dat een hollandsch woord, en zoo ja, ook elders bekend, of is het alleen een locale term? En wat mag de zamenstelling of de afleiding van dat woord zijn? TH. R.

Parmantig. Even zoo zegt men daar *parmantig* van iemand, die met zekeren opgeblazen trots zich beweegt, b. v. *wat loopt hij daar parmantig op en neêr.* Ik vind dit woord wel in de Woordenlijst voor de spelling der nederlandsche taal van de Vries en te Winkel, maar dewijl daar meer woorden voorkomen, die ik niet hollandsch of nederduitsch kan noemen, zoo als: *discipline*, *eclatant*, *frappant*, *gefortuneerd*, *geëngageerd*, en meer andere, vraag ik of het woord *parmantig* een holl. of nederd. woord is, en zoo ja, wat de afleiding mag zijn? TH. R.

[Den oorsprong van dit woord moeten wij zoeken in een latijnsch *paramentum*, fransch *parement*, versiering, opschik, prachtige kleeding. Dit werd in onze taal overgenomen. Maerlant zegt, Rijmb. vs. 18210, van Esther:

Ten derden daghe heeft si an ghedaen
Haer parament,

d. i. hare beste kleederen en sieraden, want dien dag wilde zij naar den koning gaan. *Parmantig* beteekent dus fraai gekleed, prachtig, deftig. In deze beteekenis vinden wij het vroeger, nog in de 17de eeuw, doorgaans. Maar daar het getal niet klein is van hen die, wanneer zij fraai gekleed zijn, eene belachelijke deftigheid aannemen, is het ligt te verklaren hoe het komt, dat het woord nu veeltijds gebruikt wordt om deze aan te duiden. Men zie ook dr. A. de Jager in zijn Nieuw Archief bl. 474. Als curiositeit herinner ik, dat Bilderdijk het ontleend achtte »van *madame de Parma*, gelijk men de landvoogdesse Margaretha, die zich door eene statig trotsche houding bijzonder onderscheidde, gewoon was te noemen."]

Danmee of dammee. In de gemeenzame spreektaal bezigt men (althans in Amsterdam en omstreken) het woord *danmee* of *dammee* in de beteekenis van *meteen* of *aanstonds* of *zoo straks*. B. v. *Breng mij dammee dat boek eens meê*, voor *breng mij straks dat boek eens meê; Jan, sluit dat venster! ik zal 't danmee doen,* voor

ik zal 't *zoo dadelijk doen.* Ik betwijfel echter zeer of 't een zuiver hollandsch woord is; maar uit welke woorden mag het dan toch wel zamengesteld zijn? TH. R.

[Wanneer wij, van een voorwerp sprekende, het voorzetsel *met* gebruiken, dan geven wij daardoor te kennen, dat dit voorwerp bij een ander gevoegd is, b. v. de timmerman met zijne knechts, de flesch met de glazen. Wij denken ons dan gewoonlijk die voorwerpen digt bij elkander. Gebruiken wij *met*, van handelingen sprekende, dan geven wij te kennen dat deze handelingen bij elkander behooren: het zijn dus doorgaans handelingen die te gelijker tijd of kort na elkander geschied zijn. Zoo komt *met* aan de beteekenis van *te gelijker tijd* of *kort na*. Wij vinden die

1°. in het bijwoord *met* = kort daarna, terstond daarna. Zoo wordt in Hoofts Warenar, 2e bedr. 1e toon. verhaald:

Lestent ging hij eens op de Vis-marct met een netgen an sijn hant,
Daer hadd' hy wat kat-aels inne koft, en spieringh om te asen,
Mit komt den ouwevaer (slock) en rockten een door de masen.

2°. In het voegwoord *met dat* = zoodra als. Gest. Rom. cap. 80. *Met dat* hi hem omkeerde, soe greep hem die enghel van afteren bi der scouweren.

3°. *Met*, voorzetsel, in *mettesen, metten selven, mettien* = terstond daarna. Lorreinen, I, 294:

Enen cnecht riep hi *mettesen*
Ende hiet hem dat hi sciere
Sadelde sine perde alle viere.

Minnenl. I, 850. *Mittien* is hi hoer toe ghegaen
Ende dructse vast in sinen arm.

Belg. Mus. dl. X, bl. 53.

Met dien selven soe loyde die coe.

Maar in de 17e en 18 eeuw verstonden de Amsterdammers het woord niet meer. Zij meenden dat het hollandsche volk hier, even als in *stien* en *bien*, de ee tot ie had bedorven, en maakten er, zeer schrander! *met een* van, even als zij b. v. om gelijke reden *chinaasappel* begonnen te zeggen voor *sinaasappel*. Men zou mecr dergelijke fraaiigheden kunnen verzamelen uit de *beschaafde* uitspraak van Amsterdam en Leiden, die men ons tegenwoordig als eersten en hoogsten spellingregel wil opdringen.

Hetzelfde als *met dien* is *daermede*. Men vindt het Minnenl. II, 1052. De leeuwin, wordt daar verhaald, vond op den weg de huik, die Thisbe op hare vlugt was ontvallen,

Ende also vro als sy die sach,
Ghinc sise schoren ende rijten
Ende mitten bloedighen tanden bijten.
Si wreeffse duen teghen der aerden.
Daermede ghinc si hoirre vaerden.

Maerl. St. Franc. vs. 419. Franciscus ontmoet eenen melaatschen, die de hand uitsteekt om eene aalmoes te ontvangen.

Die gaf hem Fransoys tsire bate
Ende custene *daer mede*
Met groter omoedichede.

Te Amsterdam en ik geloof in geheel Noordholland zegt men daarvoor *dammee*. De *r* is daar, zoo als in meer woorden, door de *m* geassimileerd.]

Spreekwijze. Met een kluitje in het riet steken. Wat beteekent het woord *kluitje* in de spreekwijze: *iemand met een kluitje in het riet steken?* E. A. P.

[Wij hoorden altijd zeggen, met een kluitje in riet *sturen*. Zoo vindt men het ook in het Spreekwoordenb. van Harrebomée.]

Spreekwijze. Een schartje maken. In den Navorscher vind ik *spijbelen*, als eene van de vele benamingen van heimelijk schoolverzuim. Te Andijk noemt men dit *een schartje maken*. Van waar zou deze benaming komen? K.

Warschippen. Een reiziger *logeert, overnacht, vernacht* in een herberg en betaalt er den waard voor. Maar nu *logeren* in den in van uit vriendschap iemand bezoeken en eenige dagen bij hem vertoeven, dat is een ander begrip, dat heeft eene andere beteekenis, dunkt mij, waarvoor in 't Neêrlandsch juist geen geschikt woord mij bekend is. De Hindeloopers noemen het »uut van huus zijn," [1]) de Noordhollanders *te warschip zijn*, *warschippen*. Dat *warschip*, dat denkelijk *waardschap* is, zou 't niet, in

---

[1]) Niet alleen te Hindeloopen, maar ook elders in Friesland spreekt men zoo. BEST.

den laatsten vorm, in de nederlandsche taal verdienen opgenomen te worden? K.

Gnokken. Het in dit noordhollandsche woord liggende begrip kan ik niet met één woord in de nederlandsche taal *juist* uitdrukken. Wanneer heeft dat *gnokken* plaats? Gij zit, b. v. te eten en uw hond plaatst zich in uwe nabijheid en kijkt u het eten haast uit den mond, zoo als men zegt: ziedaar het *gnokken*. Als ik, als oudste van 't gezin, 's avonds te huis kwam en dan den warmen maaltijd gebruikte, stonden de jongere broertjes en zusjes, die 's middags hadden gegeten, om mij heen te *gnokken*, zigtbaar te hunkeren, naar het kleine, mogelijke overschot. Hoe zou men in deze provincie toch aan dat woord komen? En als de algemeene taal des lands voor 't bedoelde begrip geen woord heeft zou men dan het *gnokken* daarvoor niet kunnen aannemen? K.

Deemoedig. Is *deemoedig* hetzelfde als *oodmoedig*? Ik vraag dit omdat v. Vl(oten) in den Spectator van 4 februarij *deemoed* en de daarvan afgeleide woorden »noodelooze verdubbelingen van het oorspronkelijke Hollandsche *oodmoed* en zijn afstammelingen" noemt. Hij voegt er in de noot bij: »waarom ons deze samenstelling vreemd klinkt, is licht te verklaren, en spreekt tevens nog te meer voor 't overtollige van 't gansche woord. Het Hoogduitsch heeft namelijk — naar zijn taaleigen — *demüthigen*, dat wij echter — naar 't onze — niet zoo kunnen bezigen. Laten wij 't daarom ook maar eenvoudig loopen en houden wij ons — waar ze noodig moesten blijken — aan *oodmoed* en *veroodmoedigen*." N. N.

Quikre. Kan dit een eigen naam zijn of is het een bijnaam en bedorven fransch? 10 Julij 1298 wordt Wautier le Quikre, baljuw van Aardenburg, van moord beschuldigd. Bij het onderzoek naar de euveldaden van den baljuw van Damme (3 sept. 1299) komt hij voor onder den naam van Wautier li Quicres. G. P. ROOS.

Woorden en spreekwijzen. Van waar de spreekwijzen:

1. Hij zit leelijk in de poepsche karn.
2. Hij heeft eene dotreis gemaakt.
3. Hij raakt Geesje de Konte.
4. Het is een gammel tuig.
5. Hij staat of hij van Lotje getikt is. J. BOUMAN.

[*Gammel*. Het angels. *gamol*, oudnoordsch *gamal*, beteekent *oud*. In Noordholland wordt het gebruikt van oude, versletene, gebrekkige voorwerpen. In Friesland beteekent *gammel* of *gammelig* ongesteld, een weinig ziek; *omgammelje*, omsukkelen, aanhoudend ongesteld zijn, doch niet zoo erg dat men zich ziek kan noemen.]

Piepegaal. In het begin der zeventiende eeuw noemde men de hand- of aardwagentjes, *piepegalen*: althans in een oud handschrift van dien tijd vond ik ze dus genoemd. Zoude het piepende en krassende geluid dat zij dikwijls maken er soms aanleiding toe gegeven hebben?

Worden die korriewagentjes nog elders zoo genoemd?

J. BOUMAN.

[Kiliaan heeft *pijpengaal*, vehiculum trusatile minus.]

Aamt, aamtig, aamtigheid, zucht, zachte opzwelling van het uier, den buik en de borst van zoogdieren, inzonderheid kalfdragende runderen kort voor en na het afkalven. Het schijnt dat dit woord aamt bij oude en nieuwe schrijvers weinig bekend is, des te meer hier ten platten lande in Noordholland. Het geeft een verschijnsel te kennen, dat de boer gaarne opmerkt, omdat aamtige koeien doorgaans goede melkgeefsters zijn. Dikwijls is niet alleen het geheele uier tot aan de schaamdeelen door aamt opgezet, maar niet zelden spreidt deze zuchtige zwelling zich langs den buik tot voorbij de voorbeenen uit, en deelt zich aan de borst mede. Bij kortspenige runderen gaat het melken dan al zeer moeielijk.

Voor hoeverre dit woord elders in gebruik is weet ik niet; hier is de toepassing op zoogdieren vrij algemeen. Den oorsprong of de afleiding van het woord aamt op te sporen zal welligt moeielijk gaan.

J. BOUMAN.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht van Hogendorp. (Vgl. A. R: XI, XII, XV, XIX bl: 53; XX bl: 52, 268.)

Ter aanvulling van den te verwachten tweeden druk van het Geslachtregister der familie van Hogendorp deel ik mede:

Maria Elizabeth Radermacher, geb. Middelb. 9 sept. 1728, huwt 2 nov. 1751 met mr Gijsbrecht graaf van Hogendorp, schepen en raad van Middelburg geb 15 maart 1727, † aan de kinderziekte 2 mei 1760.

Samuel, geb: 20 mei 1754, † 16 julij 1765.

Sara Johanna, geb. 29 junij 1755.

Jan François, geb. 24 junij 1757, † 10 feb. 1760.

Suzanna Maria, geb. 19 nov. 1759.

De weduwe hertrouwt 14 jan. 1766 mr Willem Karel Hendrik baron van Lijnden, geb. 2 sept. 1736, secretaris van 't collegie ter admiraliteit van Zeeland.

B°/Zm. F. CALAND.

Geslacht Bogaert. (Vgl. XVI bl. 282, 348; XVII bl. 120, 151, 284; XVIII bl. 590.)

Van boven gemeld geslacht teekende ik in der tijd nog aan:

Mr Paulus Bogaerd hr van Alblasserdam, hoofdofficier der stad Rotterdam.

Ignatia Geertruida Timmens.

Suzanna Libertina, geb. 24 maart 1733 te Rott., geh. 3 nov. 1756 Daniel Radermacher, geb. 21 nov. 1721, raad en kiesheer van Middelburg, zoon van Samuel R, † 29 oct. 1761 en Maria Elizabeth de la Rue, (1) † 31 maart 1730.

Paulina Ignatia, geb. 22 aug. 1760.

Maria Elizabeth » 6 jan. 1762.

Samuel » 9 sept. 1764. Get. mr Nik. Mart. Boogaerd, oom.

Lidia Cornelia van Riel, nu Bogaerd, tante.

Andries Boogaert van Alblasserdam.

Suzanna Abbema.

Cecilia Elizabeth, geb. 26 dec. 1678, † 1730, geh. 17 feb. 1700 te Delft mr Willem Pous, geb. 18 julij 1675, † 3 aug. 1715,

---

1) Is zij de dr of kleindr van den rekenmeester van Zeeland Pieter de la Rue en Maria van de Claver, † 30 sept. 1749 oud 73 jaren?

zoon van Cornelis Pous, geb. 1638, burg. van Zutfen en Adriana de la Biestraten.

Cornelis, geb. 1702 † 1711.

Andries » 1733.

Uit het archief van Bergen op Zoom:

Pieter Bogaert, jm., secretaris van Wouw, uit 's Gravenhage, ondertr. 18 jan. 1662 Marg[a] Brouwers van B°/Z.

Johan Mackenzie, geb. Sluis, jvw. Corn[a] Adr[a] Justina Bogaert, geb. Rotterdam, geh. 30 julij 1788.

Behoort tot deze familie de familie Bogaert, thands te Middelburg wonende? F. CALAND.

Geslacht Hesselink. (XX. bl. 219). De vraag, wie de ouders van Herman Hesselinck, omstreeks 1600 van Munster gekomen zijn, kan ik niet beantwoorden. De ondergeteekende, ook een Herman Hesselink, hoewel hij den naam Keppel later daarbij bekwam, geeft hieronder de beschrijving van het familiewapen, en voegt daarbij hetgeen hij zich herinnert eene halve eeuw geleden te hebben gehoord van zijnen vader W. F. Hesselink.

Omstreeks 1600 moesten 3 broeders Hesselinck te Munster uit een klooster om des geloofs wille vlugten. Één zette zich te Groningen, één in Overijssel, en één te Zelhem, bij Hengelo in Gelderland, neder. Hij schijnt daar een windkoornmolen gebouwd of gekocht te hebben, en ik meen mij nog goed te herinneren, dat die molen door mijnen vader en zijne zuster (echtgenoot van W. Coops, burgemeester te Doetinchem,) verkocht werd, eene kleine halve eeuw geleden.

Ik zal trachten meer te vernemen, mij ook voor berigten aanbevelende. Ons familiewapen is: boven aan een 4, hiernaast een zandlooper, onder op een wapenbord drie boomen.

HERMAN GIJSBERT KEPPEL HESSELINK.

Arnhem.

Pasques de Chavonnes. (Vgl. XVII bl. 61, 119; XX. bl. 381.)

Pieter Rochus P. d. C., eerste raad en directeur generaal van Neerl. Ind., geb. te Bergen op Zoom 16 aug. 1697, † 20 jan. 1747, tr: 1⁰. te Batavia Hendrina Cornelia Hasselaar, dr. van Cornelis Hasselaar en Susanna van der Putte, geb 5 junij 1704, † 2 mei 1739. 2⁰. 21 maart 1741 Antonia, Adriana Langely wed: v. d. gouverneur gener. v. Cloon, † 26 apr. 1746 zonder oir, hij liet na uit het eerste huw. 7 kind. (†).

I. Balthazarina Johanna, P. d. C. geb. te Batavia 20 apr. 1724.
tr. 1⁰. te Bat: 26 maart 1740 Arnoldus Vollenhoven † zonder oir.
〃 2⁰. 2 sept. 1742 Daniel Nolthenius weduwnaar v. Maria Judith Slotsboo, oudraad van Neerl. Ind. † zonder oir.
〃 3⁰. van der Hellen † zonder oir.
〃 4⁰. Jan Carel v. d. Upwich waarbij kinderen.

II. Anna Maria P. d. C. geb. 8 sept. 1725 † 1737.

III. Maurits Cornelis P. d. C. geb. 18 dec. 1726, ambtman v. d. graaf en land van Cuyk, burgemeester van Tiel.
tr. 1⁰. Dntry zonder oir.
〃 2⁰. te Nijmegen oct. 1779 Maria Smits wed v. der Zenden.

IV. Petronella Arnoldina P. d. C. geb. te Malacca 11 of 13 oct. 1731, tr. 8 oct. 1750 mr. Evert van der Poorten (zoon van Johanna Gualterus en Johanna Susanna v. d. Mandere) raadsheer in den hove v. Vlaanderen.
- α Johanna Petronella v. d. Poorten tr. mr. Pieter Claude v. Goethem schepen te Middelburg.
- β Arnoldina Cornelia v. d. Poorten tr. Guillaume Frederik Godin, schepen en raad 1761 der stad Veere bewindheb. der o. i. c. kamer Middelburg. waarbij Everdina Petronella Johanna Godin geb. 21 junij 1780.

V. Pieter Willem P. d. C. geb te Malacca 27 dec. 1733 † 1764 ongeh.

VI. Balthazarina Wilhelmina P. d. C. tr. den ridmeester Adriaan Leopold v. Oijen: zij † april 1777. (te Tiel?) — een dood geboren kind begr 8 oct. 1773. (te Tiel?)

VII. Maria Sara P. d. C. overl. 1 dec. 1781. (te Tiel?)

Anna Margaretha P. d. C. (misschien eene zuster v. Pieter Rochus) tr. Cornelis Hasselaar (zoon van Cornelis Hasselaar en Susanna Tak) heer v. de beide Eemnessen, direct. generaal v. Neerl. Ind. te Batavia, laatst weduwnaar v. G. C. Clement en bevorens van Susanna v. d. Putte (zie boven) en Antonia Leydekker.

Maurits Antonie ook wel Maurits Arnold Hasselaar, geb. 14 maart 1721, tr. 1748 te Yverdun in Zwitserland Louise Elisabeth Henriette Verderhan, woonde te St. Auban met 4 kinderen

Anna Adriana Hasselaar, geb. 23 oct. 1723, tr. 22 dec. 1744 mr. Jan Jacob Hartsinck, zoon van Jan Casper en Susanna Jacoba Pels met 6 kinderen.

Cornelia Balthazarina Hasselaar, tr. 25 feb. 1752 Jan Servaas Lijnslager te Amsterdam met kinderen.

Johanna Margaretha Hasselaar, geb. te Batavia 1 dec. 1728, tr. Mr. Pieter Hartsinck, broeder van den voorgaanden met 6 kinderen.

(†) Of beide laatste wel onder zijne kinderen behooren geplaatst te worden durf ik niet met zekerheid bepalen, het is eene onderstelling van Z.

VRAGEN.

Eene zonderlinge manier om ouden adel te bewijzen. Op bl. 24 van het leven van C. van Lennep door mr. J. van Lennep, leest men in de noot 2:

»Deze [namelijk: Magtelina van Teylingen, in 1764 de tweede »vrouw van David van Lennep] *was de laatste erfdochter* uit het »huis van Teylingen, *dat van Graaf Aernout van Holland* stamde. »Hoewel voor haar huwelijk in min voordeelige omstandigheden »verkeerende, had zij steeds de belangrijke geldaanbiedingen af»geslagen, haar gedaan door de Rotterdamsche Teylingens, om »hun haar familiepapieren te verkoopen, en zij liet op haar sterf»bed haar man belooven, *die papieren na haren dood te verbranden,* »*'t welk geschiedde.*"

Ik vraag: hoe is nu *de afstamming van Graaf Aernout* te bewijzen?

J. TER GOUW.

Geslacht de Graaf. Van de volgende personen vraagt men, wanneer geboren, wanneer gestorven, wanneer gehuwd, met wie? Ook het geboorte- en sterfjaar der aangehuwden, welke kinderen uit die huwelijken zijn voortgekomen, alsmede hun geboorte- en sterfjaar.

Dirk Jansz de Graeff geb. ? huwt met Agnes van Neck, wanneer?

Welke kinderen zijn uit dat huwelijk voortgekomen?

Jacob de Graeff, zoon van Dirk Jansz de Graeff, huwt met Alyda Boelensz. Hunne kinderen waren Cornelis, Andries, Christina en Agnies. Wanneer werd Christina geboren? huwt met? hunne kinderen waren? Wanneer werd Agnies geboren? huwt met? hunne kinderen waren?

Andries huwt met Elisabeth Bicker van Zwieten den ?

Cornelis huwt 1° Geertruid Overlander, 2° Catharina Hooft.

Had Jacob de Graeff nog meer kinderen?

Cornelis heeft twee kinderen, Jacob en Pieter. Heeft hij er nog meer gehad?

Pieter, zoon van Cornelis, huwt met Jacoba Bicker den ? Zoo ver ik weet had hij vier kinderen, nl. Joan, Agneta, Cornelia

en Cornelis. Wanneer zijn deze kinderen geboren? Had hij nog meer kinderen?

Joan, zoon van Pieter de Graeff, huwt met Johanna Hooft den ?

Hadden zij nog meer kinderen dan Gerrit, die 1o huwt Maria Elisabeth Sautyn, 2o Elisabeth Lestevenon.

Welke kinderen zijn uit het eerste huwelijk? Uit het tweede huwelijk was Pieter; welke kinderen meer?

Deze Pieter huwt Christina van Herzeele. Uit dit huwelijk was Gerrit; welke kinderen meer?

Gerrit huwt Emelia Henriette Stadlander. Uit dit huwelijk was Gerrit, welke kinderen meer?

Deze Gerrit huwt met Cornelia Ursulina Stephania Engels. Welke kinderen zijn uit dat huwelijk voortgekomen?

In »Het huis van Ilpendam" door G. van Enst Koning vind ik op bl. 56:

Eene verzameling brieven aan Jacob de Graeff, sedert A°. 1650—1689, geschreven door voorname personen zoo binnen als buiten 's lands.

Welke Jacob was dit? Was hij een zoon van Cornelis de Graeff?

Op bl. 43:

Deze zelfde troffel en het daarbij behoorende schootsvel werd weder gebezigd, toen door den heer Gerrit de Graeff, op den 2 julij 1723, de tien eerste steenen werden gelegd onder den predikstoel, bij het herbouwen van de eene zijde der kerk te Ilpendam; en ook nader door den jongen heer Gerrit Arnold Theodoor de Graeff den 22 april 1834, toen de eerste steen gelegd werd, van het kerkgebouw te Polsbroek.

Wie was deze Gerrit de Graeff? Was hij een zoon van Joan de Graeff en Johanna Hooft?

Van wien was Gerrit Arnold Theodoor een zoon?

In »Het tweede eeuwgetijde van het leggen van den eersten steen van het stadhuis (thans paleis) van Amsterdam herdacht door de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst," vind ik eene afbeelding van den troffel waarmede de eerste steen gelegd is. Op den troffel staat: Met deesen troffel heeft Jacob de Graeff oudt VI iaeren, den eersten steen van 't Amsterdams Stad-huys geleght op den XXVIII Octob. in 't iaer MDCXLVIII.

Onder de teekening der keerzijde staat:

Zilveren troffel waarmede de jonge heer Cornelis de Graeff den eersten steen heeft gelegd den 28 october 1648.

Wie is deze Cornelis de Graeff? Was hij een broeder van Jacob en dus een zoon van Cornelis de Graeff? Was hij misschien een zoon van Pieter de Graeff en Jacoba Bicker?

In welk jaar was Thomas de Graeff muntmeester van Holland? Wie waren zijne ouders en welke kinderen heeft hij gehad?

Wie waren de ouders van Nicolaas de Graeff, schout te Egmont op Zee? Welke kinderen heeft deze Nicolaas gehad? In 1669 voer hij als wondheeler voor de kamer van Hoorn.

Abraham de Graeff, mathematicus, woonende tot Amsterdam schoole houdende in deselve konst, op de Nieuwendyck in de Nieuwe-straet, in de drie vergulde Ossehoofden.

Wie waren zijne ouders en kinderen?

Isaak de Graaf, schrijver van Analysis aequationum algebraicarum, of algemeene ontbinding der bepaalde stelkonstige vergelijkingen van drie, vier, vijf, zes en meer afmetingen.

Wie waren de ouders van Isaak de Graaf, welke kinderen had hij? Was hij ook een zoon van Abraham de Graaf?

In de »Beschrijvinge der stadt Delft, door Dirk van Bleyswyck Evertszoon", vindt men in de opdragt:

Albrecht van der Graeff. Wie waren zijne ouders en kinderen? Hij was burgemeester in 1667.

Albertus van der Graaf, burgemeester van Delft 1657. Wie waren zijne ouders en kinderen?

Wie waren de ouders van Pieter en Jacob van de Graaf of de Graaf, die den 22 junij 1672 Jan de Witt aanvielen met oogmerk om hem om te brengen? Tot welk geslacht behoorden zij?

Regnerus de Graaf, med. doct. te Delft. Hij leefde in de laatste helft der 17de eeuw. Wie waren zijne ouders en kinderen en tot welk geslacht behoorde hij?

Hetzelfde wordt gevraagd van Servaas van de Graaff, schrijver van »Kort-zakelijk onderzoek over de ware oorzaak der vredebreuk van Groot-Brittanje" en meer andere werken. Hij leefde in het laatst der vorige en het begin van deze eeuw.

M. M. de Graaff, schrijver van »Fragmenten van mijne Reis-

verhalen en Herinneringen uit het westen van Duitschland en uit België in het jaar 1841."

Reinardus Joostinus Marinus de Graaff, Specimen juridicum Inaugurale de Potestate Legislatoria Collegiorum Curatorum quibus Cura Aggerum et Aquarum demandata est, 4 dec. 1850.

Met de beantwoording dezer vragen zal men ten *hoogsten* verpligten A. C. DE GRAAF.

Navorscher 1865, bl. 318. De mededeeler aangaande het geslacht van Asselt en de Graaf meldt, dat een genealogisch fragment in zijn bezit is. Zou er ook gelegenheid bestaan datgene uit genoemd fragment over te nemen, wat dienen kan tot aanvulling of voltooiing der geslachtlijst de Graaf, waarmede ik mij onledig houd? Zoo ja, men zou mij *buitengewoon*, ja *ten zeersten* verpligten. A. C. DE GRAAF.

Geslacht ten Cate. Het geslacht ten Cate, ten Kate of ten Cathe, onder de beide eerste namen zoo talrijk over ons vaderland verspreid, dat verscheidene afstammelingen, ten einde zich van elkander te onderscheiden, een tweeden naam hebben aangenomen, voert voor zoover mij gebleken is hetzelfde wapen; een rennend hert met onbestemde heraldieke versieringen.

S. Blaupot ten Cate meldt in zijn werk de Geschiedenis der Doopsgezinden in Friesland, Groningen, Overijssel en Oost-Friesland, dat dit geslacht van Borne bij Amelo afkomstig is, maar het is waarschijnlijker dat het zich van elders, en welligt uit Vlaanderen, in Overijsel heeft gevestigd, waar zij zich door het oprigten van weverijen, vooral ten Enschede en te Almelo verdienstelijk hebben gemaakt.

Uit Overijsel hebben eenige leden van dit geslacht zich te Haarlem & te Amsterdam metter woon gevestigd.

Weet iemand mij ook te zeggen, van waar de ten Cates of ten Kates afkomstig zijn, of dit hun oorspronkelijke naam is, en hoe zij aan dit wapen komen?

Amsterdam. A.

GESCHIEDENIS.

Walenkerk te Nijmegen. (Vgl. XX, bl. 121 en 437.) De naauwkeurige K. V. S. n^{0}. 2, zegt, dat er reeds vóór 1618 te Nijmegen voor de thans bestaande walsche gemeente in het Fransch werd gepredikt. Ik vind, dat dergelijke prediking aldaar nog vroeger was ingevoerd en wel ten jare 1607. Zulks blijkt uit de Actes Synodaux van dat jaar (Rotterdam mars 1607, § 10). De predikdienst werd destijds waargenomen door Jean Coitsius, aan wien echter tevens het leeraarambt in *langue flamande* was toevertrouwd. In 1616 vind ik aldaar als waalsch predikant werkzaam Daniel a Gijs, vroeger verbonden aan de gemeente te la Vigne (d. i. Antwerpen). A Gijs toonde zich een hevig tegenstander van de Remonstranten, op den predikstoel driftig uitvarende tegen »de slappigheid van den magistraat van Nijmegen, drijvende, zoo als Brandt vermeldt (Historie van de Reformatie, IV dl. bl. 730) dat er maar één religie behoorde geoefend te worden." A Gijs had tot opvolger in 1622 zekeren Nicolas Severin, op wiens zedelijk gedrag niet viel te roemen. Hij werd deswege vermaand door de w. synode van Dordrecht, 1624, maar zonder vrucht; die van Nijmegen, 1625, vond goed hem te deposteren. Na hem vind ik in 1629 Philippus de Gastines, emeritus verklaard in 1641, overleden 1642. Jean Grouwels, zijn opvolger, verwisselde den waalschen kerkdienst te Nijmegen tegen dien van Naarden, alwaar hij overleed in 1678. Na dezen zag men in 1653 optreden Guillaume Loudan, om voor mij onbekende redenen afgezet in 1661 en toen vervangen door den in de geleerde wereld niet onberoemden Jean Brun, of Joh. Braunius, schrijver van de thans nog bruikbare verh. De vestitu Sacerdotum Hebraeorum, waarvan 3 uitgaven in 4°. Later werd hij bevorderd tot hoogleeraar en predikant te Groningen. Belangrijke bijzonderheden over de godgeleerde twisten, waaraan hij deel nam, vindt men bij Paquot, Mem. Liter. IV, bl. 377, bij

P. Marchand, Dictionnaire II. 50, note 52, en bij Fabricius, Histor. Biblioth. IV, bl. 93.

QUIESCENDO.

Amsterdam. Kerk- of Warmoesstraat (XXI bl. 79) is niet precies hetzelfde. De noordelijke helft, van de Oude kerk tot de S. Olofspoort, heet van den vroegsten tijd af Warmoesstraat; maar de zuidelijke helft, van de Oude kerk tot den Middeldam, heette in de 14e, 15e en 16e eeuw de Kerkstraat; ook nog in 't begin der 17e eeuw. Toen de oude Joost van den Vondel, 's dichters vader, begraven werd, den 12 febr. 1608, heette 't nog: »in die Karcstraet, in die Trou." Maar den 20 nov. 1610, toen de jonge Joost, met zijn Marijken, ter ondertrouw aangeteekend werd, was 't al: »in de Warmoesstrate in de Trou."

J. TER GOUW.

Amsterdam- Vossestraat. (Vgl. XXI, bl. 20). Moet dit ook zijn: Uith. in de Vossestaart? — De Vossestaart komt onder de uithangteekens voor, en »de listen van den Vossestaart" herinnert Bilderdijk in zijn »Waarheid en Esopus."

J. TER GOUW.

Amsterdam. De Nieuwe huysen. (Vgl. XXI, bl. 24). Of dit een uithangbord was, is nu moeielijk uit te maken; maar dat het dit kan geweest zijn, lijdt geen twijfel. Zie daarover de Uithangteekens, II dl. bl. 302 en 303.

J. TER GOUW.

Amsterdam. Roo-brugghe (XXI bl. 75). Wel degelijk vond men te Amsterdam ook een Roôbrug; ja wel twee Roôbruggen. De houten brug over 't Rokin, die in 1633 door de Doelenbrug vervangen is, heette van ouds de Roôbrug. Een tweede brug van dien naam lag, sedert omstreeks 1620, aan den IJkant tusschen de Houttuinen over den uitloop der Korte-Prinsengracht.

J. TER GOUW.

Steenen bruggen over rivieren. (Vgl. XX, bl. 228). Er wordt

gevraagd: »Wie was de eerste in Nederland, die op 't denkbeeld kwam, om steenen in plaats van houten bruggen over de rivieren te leggen?" Die man is niet te noemen, want voor zoo ver voor ons de geschiedenis van Nederland reikt, reeds sedert den tijd dat de Romeinen ons land bezet hadden, was de metselarij bekend, en voorzeker ook de kunst om steenen bruggen te maken, dewijl bij de Romeinen de cirkelbogen in de bouwkunde algemeen bekend en gebruikelijk waren. De vraag zal doelen op den persoon, die de eerste was in Nederland, om over zeer breede rivieren bruggen te leggen, uit vele bogen bestaande, zonder den stroom van het water hinderlijk te zijn. Die man was Cornelis Danckerts de Rij de jonge, van Amsterdam, wiens genie nog aanschouwelijk is in de Hoogesluis aldaar. Intusschen is het zeker, dat steenen bruggen uit éénen boog bestaande, even als de houten, van onheugelijke tijden dagteekenen. Waarom heeft de vrager niet deel V, bl. 1419 in voce Rij van mijn werk opgeslagen, dan had hij het artikel in Das neues elegantes Conversations Lexicon, zelf kunnen verbeteren.

U. C. KRAMM.

Hyacint van Nassau. (Vgl. XIV, bl. 38; XX, bl. 162, 487). Als afwijkende van Hubners opgave — zonder daarom uit te maken wie gelijk heeft — geef ik de volgende genealogische uittreksels uit de verzameling van genealogiën van den zwolschen pastoor van Keulen:

Guilielmus Hyacynthus, Grave van Nassau Zigen, geb. 1666, gest. 1743 (den laatsten), was zoon van Joannes Desideratus, Grave van Nassau Zigen, Ridder van 't Gulden Vlies, gest. 1699 en diens 2e vrouw, Eleonora Sophia van Baden. Hij had in eerste huwelijk Maria Francisca van Furstenbergh, bij welke een zoon, Franciscus Josephus Hyacynthus van Nassau Zigen, geb. 1688, gest. 1694: in tweede huwelijk Maria van Hohenlohe en in derde huwelijk Sophia Maria van Batenborgh.

J. I. VAN DOORNINCK.

VRAGEN.

Oversticht. Wat verstond men oudtijds onder de benaming: *Oversticht?* Was het de tegenwoordige provincie Overijssel, welke eertijds ook onder het beheer van de bisschoppen van Utrecht stond, en werd deze landstreek alzoo genoemd, in tegenoverstelling van het eigenlijke *Sticht*, de provincie Utrecht? Of verstond men daaronder het hooger gelegene, aan de Veluwe grenzende, oostelijke deel van het Sticht, het tegenwoordige arrondissement Amersfoort dus? En, indien dit laatste het geval is, wordt het arrondissement Amersfoort dan nog wel in de volkstaal »het Oversticht" genoemd.

JOHN CHURL.

[Het wereldlijk gebied der bisschoppen »strekte zich, voorheen, uit, niet slegts over de tegenwoordige provincie van Utrecht, die 't *Nederstigt* plagt genoemd te worden; maar ook over de tegenwoordige provincie van Overijssel, die by den naam van *Boven-* of *Overstigt* onderscheiden werdt. De onderscheiding van *Over-* en *Nederstigt* is ook in ongebruik geraakt, na dat de heerlijkheid van Overijssel, in 't jaar 1527, aan Keizer Karel den V opgedragen was. Van toen af heeft het Nederstigt alleen, hier te Lande, den naam van *het Stigt*, bij uitsteekendheid, of van *het Stigt van Utrecht* behouden." Tegenw. Staat van Utrecht, dl. I, bl. 1.]

A. van Zeebergh. In N. G. van Kampens belangrijk werk: Vaderlandsche Karakterkunde, dl. II, bl. 107 lees ik, dat A. van Zeebergh, voormalig pensionaris van Haarlem, na 1793 ambteloos, maar als hoofd van Teijlers stichting, zijne standvastigheid toonde, zelfs tegen Napoleon, wiens onderzoek naar de inkomsten dier stichting hij behendig wist te ontduiken. Hoe heeft hij dat aangelegd?

J. C. K.

OUDHEID- MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Eenige nederlandsche munten. (XIX bl. 445; vgl. XX bl. 170.) Hierover zijn op de mededeeling t. l. a. pl. gedaan, bedenkingen en bijvoegselen gegeven, die echter alle tot de slotsom leiden, dat deze vreemdsoortige munten door vergissingen der ijzersnijders zouden zijn ontstaan. Ver van de gemaakte bedenkingen aangaande de vergissingen, waarvan er zeker wel hebben plaats gehad, te kunnen wederleggen, moet ik toch vragen, waarom men niet op vroegere volksgebruiken is bedacht geweest, ten einde daaraan de genoemde vergissingen te toetsen en welligt tot waarheden te maken. Bij ons was het voorheen het gebruik, bij plegtige begrafenissen gouden en zilveren penningen of munten te doen slaan in verhouding en naar gelang van het vermogen der erfgenamen. Wanneer de waarde, die men den lijk- en slippendragers, den genoodigden ter begrafenis enz. wilde schenken, bepaald was, werd dit aan de munt opgegeven. Hiervan de dubbele gouden rijders en ducaten, dubbele, zelfs drie-dubbele ducatons, en zoo verder, alle met de muntstempels geslagen. Daalde men af, tot dat de bepaalde waarde gelijk stond met gangbare munt, dan werd toch die gangbare muntslag aan de keerzijde met den eenen of anderen voorhanden zijnde ouden stempel geslagen; bij gevolg was dit geen gangbare munt, en de muntmeester was dus gewaarborgd dat hij bij het leveren van zulke munten naar regt handelde. Deze munten waren dus tevens gedachtenispenningen van den overledene, die dan ook uit den aard der zaak veelal in spaarpotten verbleven en zoo lang vertoefden tot ze in de smeltkroes belandden. In het begin dezer eeuw was het zeker, dat men bij het oude zilver dat ter verkoop werd aangeboden, steeds zulke penningen en munten vond, die ik in menigte in de kroes heb zien werpen. Zulke voorwerpen en andere rariteiten werden alhier in dien tijd meestal te gelde gemaakt, en ik herinner mij nog zeer goed, dat ik daarbij een curieus voorwerp vond, namelijk eene figuur als een nar of arlequin, dien ik uit de kroes deed sparen. Later ontdekte ik dat dit het ordeteeken van het kleef-

sche Zottengezelschap was. Voorts eenige geuzenleuzen, halve manen, zotskappen enz. Bij de begrafenissen waar ook de niet ervende familie genoodigd werd, kregen deze tot gedachtenis een gouden of zilveren penningplaat, waarop zinnebeelden op den dood des overledenen, met diens wapens, naam en titels op de eene zijde waren ingesneden en op de keerzijde de naam van het lid der familie, voor wien ze bestemd was. Eene zoodanige plaat heb ik in handen gehad, zijnde eene ovale gouden plaat, ter innerlijke waarde van circa *f* 300, die bij de begrafenis van den burgemeester Loten te Utrecht aan een dier leden is overhandigd. Met een en ander bereikte men het doel, namelijk dat eene blijvende gedachtenis aan den belanghebbende werd uitgereikt. Nog was het een gebruik, dat dergelijke platen in voorraad bij de zilversmeden voorhanden waren, doch van eene andere bewerking, namelijk niet gegraveerd of gestempeld, maar gestampt en de twee platen aan elkander gesoldeerd en dus hol. De eene zijde met half verheven beeldwerk, als zinnebeelden van den dood, banderolen en epitaaf blank, zoodat daarop alsdan de verlangde opschriften werden ingesneden en het stuk alzoo tot herinnering van den overledene moest dienen.

U. C. KRAMM.

Grafschriften, wapenborden enz. (Vg. XIX, blz. 560). Nadat deze vraag naar behooren is toegelicht, wordt er ten slotte gezegd: »doch de wapenborden (in de kerken te Rotterdam) zijn aldaar, *gelijk elders* altemaal verdwenen" enz.

Eene bijzonderheid, welligt niet algemeen bekend, is, dat de stad Kampen eene uitzondering op het plaatsen van wapenborden in de kerken aldaar, heeft gemaakt. Daniel Souterius, Dienaer des Godswoords tot Haerlem geeft in zijn: Historisch verhael over het Christelijck afsterven ende statelijck begraeven van den Doorluchtigen Prins Mauritius, enz. Haerlem 1626 in 4°. op blz. 233, dienaangaande het volgende: »Ick segghe dan, tot besluyt, dat alhoewel den wapenen der *Princen* van den Landen, ofte der *Koninghen*, ofte van andere *groote Heeren* plaetse gegeven wert in *Kercken*, dat daerom deze vrijheijdt alleman hem niet en behoort aen te matighen, ofte dat tot het setten van dien, consent ver-

gunt moest worden van de Overigheden. Daer zijn Overicheden, die sulcks in haere steden niet toe en laten: Den Eersamen, wysen Raedt der stadt Campen, houdt haere drie schoone kercken van alle waepentuigh vrij, oock soo wanneer ijemandt met vele geldt de vrijheijdt van waepenen op te hanghen, wilde koopen, het en soude hem in 't allerminst niet vergunt worden, dat welcke ick selfs ghesien, ende bevonden hebbe, die in deselve Keyserlicke, oude stede, bij de thien jaren langh, Gods kercke ghedient hebbe, ende mede uijt den mondt der eerweerdighe Heeren, heb ick dat dickmaels gehoort. Daer-en-teghen hier in Hollandt wordt alleman, wie hij oock zij, toeghelaten zijn wapen, met zijn toebehooren, op te hanghen aen de mueren ofte pylaren, jae zelfs dicht aen de Predick-stoelen; alsoo dat onse kercken met cruycen, met vaenen, met borden, met beelden, soo dicht beset sijn, dat men zijn ooghen niet eenmael, om God te bidden, opslaen en can omhooghe na de hemel, ofte die teeckenen van de ydele eere der menschen, kommen stracks voor int ghesichte, ende beletten den yver, sij verhinderen de ghedachten op te klimmen nae den Hemel. Hierom wenschen wij een beter Reformatie, aengaende dit stuck, dan hier te lande als noch is." Dit was zeker een kamper streek, waar alle steden zich aan konden spiegelen.

U. C. KRAMM.

VRAGEN.

Societeit. Gesticht door liefde, in Amsterdam, 1758. Kan iemand van dezen, voor zoo ver ons bekend, nergens beschreven, koperen penning, eenig naricht geven, of van de *Societyt onder de sinspreuk: Gestigt door Liefde*, zoo als, met ingesneden letters, op de voorzijde is aangeduid; en op de keerzijde, rondom eene zittende vrouw met een zuigeling en twee andere kinderen, die tot haar hunne toevlucht nemen, het kantschrift: *Opgeregt in Amsterdam* 18 *Maart* 1758? Het beeld der vrouw is gedreven of hoog opgewerkt, niet gegraveerd; zij heeft een kap op het hoofd of weduwen-kap?

Amsterdam. J^{O}. DE VRIES J^{ZN}.

Medaille ter eere van Cajetan Machiavelli. Deze zwaar metalen

penning vertoont op de voorzijde, naar het omschrift: CAIET.*ani* MACHIAVELLI. EQVIT.*is* D.*ivi* STEPH.*ani* ANTIST.*itis*, het borstbeeld, van de rechterzijde te zien, van dien kerkvoogd, of kardinaal, versierd met het ridderkruis van den H. Stephanus, in ambtsgewaad; daaronder: *Andr. Moncovrt*, een ons onbekende medailleur. De keerzijde vertoont, in eene kalme zee, op den voorgrond, eene rots, waarop een geopende schelp met een parel ligt, zinspelende daarop het omschrift: *e coelo candor*. De medaille is in oud italiaanschen stijl gestempeld. Denkelijk behoort Cajetan Machiavelli tot het geslacht van den bekenden staatsman en schrijver Nicolo Machiavelli, en tot het begin of midden der zeventiende eeuw, naar het ons voorkomt. Oplossing van meer ervaren geschied- en penningkundigen wordt gevraagd door

Amsterdam. J^O^. DE VRIES J^ZN^.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Boekverkoopers, boekdrukkers en uitgevers in Nederland. (Vervolg van bl. 80.)

SAEGHMAN *o.* SAAGMAN, ZAAGMAN, GILLES JOOSTEN. *Werkz.* 1648—1664—1688*. *Woonpl.* in de Nieuwe-straat. *Aant.* Ordinaris Drucker van de Journalen ter Zee ende Landt-Reysen. Hierdoor maakte hij zich wel niet geheel onverdienstelijk; maar zijne uitgaven bleven onder het middelmatige. Zoo zegt de heer Tiele in de Mém. Bibl. des Navig. Neerl. l. c. p. 20. »Ses réimpressions sont en grande partie abrégées ou mutilées, ce qu'il y a ajouté est très-insignifiant. Les images, dont il a pretendu orner ses journaux, sont pour la plupart des gravures en bois, tirées d'ouvrages antérieurs. Les images bibliques de van Sichem, entre autres, lui ont fourni un large contingent." — Zoo lezen wij in de Catal. van het magazijn van wijlen Jacobus Radink, Amst. 1867, n°. 370: »Saegman, imprimeur à Amsterdam, a fait usage des mêmes portraits pour sa collection de voyages, de sorte que le

capitaine (le duc d'Albe ou quelque autre) qui est intitulé ici le roi Usia, lui a servi ailleurs pour l'amiral Spilberghen."

In den Navorscher XII. bl. 11 wordt het vermoeden geopperd, of hij ook uitgever zou geweest zijn van een gedeelte van den Stichters almanak. De Heer Fred. Muller geeft drie zeldzame, bij hem verschenen werken op, twee in zijn Essai d'une Bibliographie Neerlando—russe Amst. 1859 n°. 11 & n°. 218, een in zijne Catal. van Godgeleerde werken 1857. (avril) n°. 5700.

Saakes, A. B. *Werkz.* 1790—1847. *Woonpl.* Pijlsteeg, bij de Warmoesstraat 1791. — Op 't Water bij de Papenbrug, 1796. — Op 't Rok-in 1825. *Aant.* van 1790—1811 tot de maand November gaf deze eene Lijst van Nieuw-uitgekomen Boeken uit. Dit, onder het fransche bewind alleen uit noodzakelijkheid gestaakt, werd na de omwenteling door hem hervat.

Saan, Jacobus van. *Werkz.* 1732.

Saccus, Siegfridus. *Werkz.* 1632*. *Woonpl.* Op de Roose-graft. *Uith.* in de Goude Dyamant keten. In de Vriesche sleutel. Navorscher XX 505.

Sadelaar, Frans. *Werkz.* 1684. *Woonpl.* Nieuwe zijds achterburgwal bij de Heysteeg. *Aant.* Konst- en Boekverkooper. Tiele noemt hem Mém. bibl. sur les Journ. des Navig. Neerl. l. c. p. 20. Meulman Cat. l. c. n°. 5980. — Navorsch. XIX, 142.

Salembien, A. *Werkz.* 1744—1759.

Salinghen, Anthony van. *Werkz.* 1621. *Woonpl.* St. Theunis Marckt. *Uith.* De drie groene klaverbladen.

Santen, Jan Jansz. van. *Werkz.* 1657. *Woonpl.* Achter de Oude kerck, aen de Zuyd-zy. *Aant.* Hij gaf uit de Klucht van de jalourse Jonkker en die van den Kalen Edelman door Jan van Daalen.

Sas, Cornelis van. *Werkz.* 1660. *Woonpl.* op de Chingel.

Sauzet, Henricus du. *Werkz.* 1716—1724.

Sauzet fils, du. *Werkz.* 1745. *Aant.* Henricus du Sauzet komt in den Haag in de zelfde jaren voor.

Savouret, Pierre. *Werkz.* 1687, 1688. *Woonpl.* Calverstraet.

Savouret, La Veuve de Pierre. *Werkz.* 1689. *Woonpl.* als boven.

Scepérus, Pieter. *Werkz.* 1694—1704**. *Woonpl.* op den Dam. *Merkt.* Een gecombineerd. Zie Hoofts Tacitus en Mengelwerk. *Aant.* Medeuitgever van den Tacitus door Hooft. — Achter de door

hem gedrukte Hist. Gedenkschr. van W. Temple 3e dr. 1701 vindt men een catalogus van bij hem gedrukte of in meerder getal te bekomen boeken.

Scepérus en de Wed. J. van Dijk, Pieter. *Werkz.* 1697. *Woonpl.* als boven.

Schabaelje, J. Pz. *Werkz.* 1654.

Schaft. Claas. *Werkz.* 1684.

Schagen, *o.* Schaghe, Gerbrandt. *Werkz.* 1659—1682. *Woonpl.* Kalverstraet, naest de Keizers-kroon. *Merkt.* in de Staten-bijbel. *Aant.* De Navorscher XIV. bl. 335 noemt een uitgever Gerrit Schagen zonder jaartal. Deze kan wel bovengenoemde Gerbrandt zijn.

Schagen *o.* Schagenius. Marten. *Werkz.* 1723—1737**. *Woonpl.* Nieuwendyk op den hoek van de Mandemakersteeg. *Uith.*. In Erasmus. *Merkt.* Cl. Bruin Bijbelsche Tooneelpoëzy 8°.

Schalekamp, Matthijs. *Werkz.* Sedert junij 1772—1824. *Woonpl.* Warmoesstraat, 7e huis van de Vissteeg. *Aant.* Later komen voor Schalekamp en van de Grampel, en Schalekamp van de Grampel & Bakker.

Schalker, Jan. *Werkz.* 1773. *Woonpl.* Lelygracht, tusschen de Keyzers en Prince gragt. *Aant.* Zie: De Beurs v. Amst. in 1763 en 1773 door mr Sautijn Kluyt. Amst. W. H. Zeelt 1865, bl. 129.

Scheffer, Z. *Werkz.* 1806.

Schelling *o.* Schilling, Barent. *Werkz.* 1660.

Schelling, Jan Sivers zoon Croepel van der. *Werkz.* 1553.

Schellingwouw, Gerrit. *Werkz.* 1697. *Aant.* Te Amst. en te Dordrecht.

Schelte, Antoine *o.* Antony. *Werkz.* 1694—1699. *Woonpl.* Près de la Bourse. *Aant.* Wolfgang drukte ook wel voor hem. Wolfgangs privilegie op de uitg. van de Mezeray Hist: de France ging op Ant. Schelte over Zie dit privilegie achter genoemde Hist. avant Clovis. Amst. 1696 8°. op den titel het insigne van Wolfgang.

Schelte, Les héritiers d'Antoine. *Werkz.* 1699—1718.

Schelte, Henri *o.* Henderik. *Werkz.* 1702—1718. *Aant.* Zal wel dezelfde zijn, als de in Brunet Manuel tom 2 c. 1236 genoemde H. Scheltz. Zie nog Fr. Muller Cat. Bibl. Vereeniging. bl. 142.

Schelte. Dirk. *Geb.* 1639 † na 1714. Boekverk. en dichter. Zijn portr. zie Bodel Nijenhuys Liste n. II.

Schenk, Petrus *o.* Pieter. *Geb.* te Elberfeld in 1645 † omstreeks 1716. *Werkz.* — 1706—1716. *Woonpl.* Vygendam. *Uith.* In Sansons Atlas. *Aant.* Graveur & Libraire, Négociant en Gravures. Zijn portret Zie Bodel Nijenhuis Liste n. 1. p. 8. n°. II p. 24, n°. VI, p. 19. n°. VII. p. 14.

Schenk P. Zoon, Petrus. *Werkz.* 1749. *Woonpl.* Kalverstraat naast het nieuwe fransse koffijhuis. *Uith.* In de Globemakerij van L. Valk.

Schippers, Jan Jacobs *o.* Joa. Jacobi fil. *Werkz.* 1643—1681*. *Woonpl.* Keyzergracht 1656, 1665. *Uith.* In Titus Livius. *Merkt.* Op den titel van het door hem uitgegeven werk, Joh. v. Beverwijks Schat der Gesontheydt 1656 in 4°. komt een insigne met de woorden: Konst Baert Roem, voor. Maar aangezien wij dit alreede aantreffen op uitgaven van J. Cats ter Drukkerije van Jan Pieters v. d. Venne en wel voor 't Houwelyck 1625 in 4°, zal dit niet van hem zijn. *Aant.* In 1655 gaf hij de folio uitgave van J. Cats in 2 deelen uit, die door hem dan ook den 12 augs. van dat jaar aan Cats aangeboden werd. Eene latere uitg. in 4°. verscheen bij hem anno 1665.

Schipper, Wed. Jan Jacobsz. *Werkz.* 1671, 1682. *Merkt.* Zie Joh. Calvini Opera omnia in Novem Tomos digesta, 1671, alwaar wij eeen groot schip aantreffen, met de spreuk: *Niet al voor-wint,* terwijl in den wimpel de woorden: *Sunt mixta serenis tristia* staan. Le Grand Diction. de J. Louis d'Arsy in 1682 bij haar verschenen heeft een hert met de woorden: *Hoc Caesar me donavit.*

Schipper, Veuve Jan Jacorsz. *Werkz.* 1639. *Aant.* Het is bij Paquot tom. II. p. 556, dat ik dit jaartal aangeteekend vind. Zal waarschijnlijk eene drukfout zijn.

Schipper, Jan, Jansz. *Geb.* 1618 † voor 1688, indien de gissing van Bodel Nijenhuis Liste V p. 16 op Schipper J(an) J(ansz.) juist is. *Werkz.* 1641. *Woonpl.* Princegracht. *Uith.* In verwin u zelven. *Aant.* Wordt in het Handw. der Vad. Geschied. door H.

---

[1]) Dit jaartal heeft Paquot Mém. tom. II. p. 556. Bij het naslaan lette men er op, dat p. 566 foutivelijk mede 556 heeft.

Verwoert, Nijm. 1851, 2 d. in voce, boekverkooper en vervaardiger van tooneelstukken genoemd. Witsen Geysbeek Biogr. Woordenb. dl. V. bl. 236 zegt: *middelmatig dichter*. De heer Bodel Nijenhuis neemt aan, Liste V. p. 16, dat zijne weduwe in 1688 zijne zaken voortzette. Ik veronderstel echter, dat de J(an) J(ansz) van dien heer J(an) J(acobs) wezen zal. Deze ten minsten gaf de aldaar genoemde werken uit, zoo als wij boven zagen. Het jaartal kan dus evenmin juist zijn.

Vincent Placcius in zijn: Theatrum anonymorum et pseudonymorum, Hamburgi 1708 p. 125, spreekt van een pamflet à typographo Johanne Schippero, *Schipper Jan* vulgo dicto... impressione emendatum. Hier is het al weder niet duidelijk, van welken Schipper sprake is.

Schmidt, J. *Werkz.* 1790. *Woonpl.* Warmoesstraat.

Schneider, J. H. *Werkz.* 1763—1774.

Scholten, Isaak, *Werkz.* 1806.

Scholten junior, Nicolaas. *Werkz.* 1772. *Woonpl.* in de Roose-straat, 't derde huys van den Prinse-gracht, aan de Noord-Zyde

Schoonebeek, Hadrianus *o.* Adrianus. *Werkz.* 1683—1697. *Woonpl.* Kalverstraat. *Merkt.* L. Smids Pictura loquens kl. 8°. Hist. van alle Ridderl. Orders kl. 8°. *Aant.* Zijne uitgegeven werken worden nog steeds gezocht en goed betaald, inzonderheid zijne: Hist. van alle Ridderlyke en Krijgs-orders, 1697, 2 deelen in kl. 8°. Hij is hiervan de schrijver en, zoo als uit de voorreden blijkt, de graveur der vele daarin voorkomende afbeeldingen. — Hij gaf vroeger uit: Nette afbeeldingen der Eyge Dragten van allen geestelyke orders. 1688 en Nette afbeeld. der Eygene Dragten van allen geestelyke Vrouwen en Nonnen orders, 1691, beide werkjes. in kl. 8°. De keurige afbeeldingen, door hem zelven in koper gebragt, zijn, buiten de frontispicen, 73 voor het eerste en 90 voor het andere in getal.

Schoonenburg, Antonius. *Werkz.* 1722—1741 ** *Merkt.* Cat. Bibl. Daventr. n°. 163, 619 en L. Rotgans Boerekermis 1735. 4°.

Schooneveld, M. *Werkz.* 1779—1806. *Woonpl.* Beurssteeg. *Aant.* Later werd de firma M. Schooneveld en Zoon, en bleef zoo tot 1860. De woonpl. steeds Beurssteeg bij den Dam.

Schooneveld, Sam. *Werkz.* 1714.

Schoonhoven, C. Jz. van. *Werkz.* 1665. *Aant.* Tiele B. P. n°. 5377. Pseud.

Schoonwald, Samuel. *Werkz.* 1713—1733** *Woonpl.* Kalverstraat by de Osseslnis 1714. *Aant.* gaf met Christ. Petzold uit.

Schoots van Capelle, J. C. *Werkz.* 1756.

Schot, Johannes o. Jan. *Werkz.* 1691.

Schouten, Dirck. *Werkz.* 1707. *Woonpl.* Dam.

Schouten, Josia. *Werkz.* 1791. *Woonpl.* Kalverstraat.

Schouten, Petrus. *Werkz.* 1763—1786. *Woonpl.* als boven. *Merkt.* met de woorden: Nil non mortale tenemus pectoris exceptis ingeniique bonis. Zie Cat. Bibl. Daventr. n°. 1087.

Schouten, Salomon. *Werkz.* 1725—1744. *Woonpl.* als boven. *Merkt.* als het voorgaande: Zie Cat. Davent. n°. 2462. — Gevallen v. Friso door W. v. Haren. 8o Simsoni Chronicon ed. Wesseling.

Schouten, Salomon & Petrus, *Werkz.* 1748—1760. *Aant.* Ook bekend onder den naam van Ex officina Schouteniana.

Schouten en Zoon, Wed. Salomon. *Werkz.* 1752—1755. *Merkt* Simsoni Chronicon ed. Wesseling. — De Cat. Bibl. Daventr. n°. 1192 heeft een ander.

Schreuder, Jean. *Werkz.* te Amsterdam & te Leipzig. 1757—1765. *Merkt.* Zie Oeuvres Philos. de Leibnitz in 4°.

Schreuder & Pierre Mortier le Jeune, J. *Werkz.* 1756. *Aant* gaven in 1756 een Bijbel in octavo uit met een insigne en spreuk.

Schuere, Denys van der. *Werkz.* 1639—1643. *Uith.* in de Biestkens Bijbel.

Schuere, Jaques van der. *Werkz.* 1646—1649. *Woonpl.* Nieuwendijk. *Uith.* als boven.

Sohilperoort o. Schulperoort, Joannes. *Werkz.* 1648. *Merkt.* Samartazii Opera in 12°.

Schuring, j. *Werkz.* 1766.

Schut, Dirk. *Werkz.* 1689. *Woonpl.* Nieuwendijk.

Schuurman, Dirk. *Werkz.* 1778?—1790. *Woonpl.* op 't Rokin bij de Vischpoort.

Segelke, Z. *Werkz.* 1788.

Selleger, Hermanus. *Werkz.* 1772. *Woonpl.* In de Nes.

Selm, Joannes van. *Werkz.* 1772—1779.

SELM, J. C. *Werkz.* —1811, 1813.

SELSCHAP, AREND DIEDERIK. *Werkz.* 1769. *Woonpl.* Op 't Rokkin het 4e huis bezuiden de Gapersteeg.

SELSCHAP EN P. HUART, A. D. *Werkz.* 1776—1779. *Woonpl.* Op het Rokin. *Aant.* Hun etablissement was van korten duur. Zij maakten zich intusschen in het laatst der voorgaande eeuw verdienstelijk door het invoeren van duitsche werken, vooral van philologischen inhoud. Nemnich l. c. B. 2. S. 354.

SELSCHAP EN P. HUART, WED. A. D. *Werkz.* 1791. *Woonpl.* Warmoesstraat, schuins over de Wijde Kerksteeg.

SEPP, JAN CHRISTIAAN. *Geb.* te Amst. 8 nov. 1739, † aldaar 29 nov. 1811. *Werkz.* 1770—1790. *Woonpl.* Haarlemmerdijk tusschen de Korte Prinsengragt en Buiten-Brouwerstraat. *Aant.* Boekverkooper en kundig plaatsnijder. Nemnich bezocht hem, l. c. 2 B. S. 337 »den würdigen Greis Sepp, den anspruchlosen Abbilder und Beschreiber seines eigenen Insecten-kabinets." — Een levensschets van hem bevat de Algem. K. & L. Bode van jan. 1812 bl. 3.

SEPP EN ZOON, J. C. *Werkz.* 1773—1860? *Woonpl.* N. Z. Achterburgwal bij de Molsteeg. *Aant.* Gaven van 1796—1800 de Afbeeld. Artsenygewassen, zes deelen in 8° uit. Zij waren mede uitgevers der: Bijdragen van buitenlandsche Godgeleerden ter ververmeerdering van christelijke kennis.

SEPTEREN, JOHANNES VAN. *Werkz.* 1724—1729. *Woonpl.* Op de Leydse-straat.

SERGEANT, THOMAS JACOBSEN. *Werkz.* 1631—1646. *Woonpl.* Achter de Wester-kerck. *Uith.* In S. Jacob. *Aant.* Deze was tevens teekenaar.

SICHEM, CHRISTOFHE VAN. *Werkz.* 1608.

SLAATS, ADRIAAN. *Werkz.* 1733—1753. *Merkt.* Op het titelblad van de mede door hem uitgegevene werken van S. Feitama, Telemachus en Hendrik de Groote, beide in 4°, komt een vignet voor, dat waarschijnlijk op de zinspreuk van Feitama: *Studio fovetur ingenium* doelt.

SLAATS, GERRIT. *Werkz.* 1692—1709. *Woonpl.* Heeregraft, bij de Blaeuw Burgwal.

SLAATS, WED. GERRIT. *Werkz.* 1716, 1725. *Aant.* Wed. Gerr. Slaats en G. Visser, gaven in 1720 gezamenlijk een werkje uit.

SLICHTENBERG, DIRCK. *Werkz.* 1689.

SLIGTENHORST, D. *Werkz....* *Aant.* De heer Fr. Muller deelt in de Cat. Biblioth. der Vereen. 1856. bl. 1 den gildebrief voor dien boekverk. mede.

SLIGTENHORST EN P. VAN REES, D'ERVE H. *Werkz.* 1770—1793.

SLUITER, H. *Werkz.* 1717.

SLUYTER, JOHANNES. *Werkz.* 1774. *Woonpl.* Op den Dam. *Aant.* Gaf uit de Veranderingen van vele Insecten door Jacob L'Admiraal, in folio met gekleurde platen.

SLUYTER, J. A. *Werkz.* 1793—1813.

SLYP, PIETER JANSZ. *Werkz.* 1628—1634*. *Woonpl.* N. Z. achterborch-wal. *Uith.* In de goude knoop.

SMETS, HENDR. *Werkz.* 1722—1741*. *Merkt.* Zie 't Leven van Johanna, Paus van Rome, door hem 1722 in kl. 8°. gedrukt. Het is vreemd, dat François Halma, eveneens een drukker, hetzelfde insigne met dezelfde spreuk heeft. Zie De Doorlughtige Weereld, door S. de Vries in 1700 door hem gedrukt.

SMETS & P. DIBBETS, J. *Werkz.* 1695—1699*. *Woonpl.* N. Z. Achterburgwal.

SMIENT, JAN BARENTSZ. *Werkz.* 1642—1645. *Aant.* Le Long Boekz. Ned. Bijbels heeft hem bl. 880. Op blz. 822 en 885 komt voor Wed. Jan Barentsz Smient; maar niet te Amst. Le Long heeft te Dordrecht en daar hij dit meermalen zegt, zal het wel geene drukfout wezen.

SMIENT, JOOST OTTO. *Werkz.* 1666.

SMIENT, OTTO BARENTSZ. *Werkz.* 1640—1699*. *Woonpl.* Buyten d' oude Reguliers-Poort, op de Breestraet. — Op de Reguliers Bredestraet 1664. *Uith.* In de nienwe Druckery. *Merkt.* Met het Devies: Perseveranter. Zie M. Waltes klucht van Bol-Backers-Jan 1659 in 4°. *Aant.* In 1655 verkreeg hij vrijheid tot het uitgeven van couranten. Zie Wagenaar, Amsterdam 2 dl. bl. 390. E. Hatin Les Gazettes de Hollande l. c. p. 138. »Nouvelles ordinaires," p. 142. »La Gazette ordinaire à Amsterdam," waarvan de la Font de schrijver was. Zie De Fransche Leidsche courant door mr. W. T. Sautijn Kluit, 1870. bl. 9. Voorts gaf hij vooral volksboeken en in 1640 een N. Testament uit: Zie le Long l. c. bl. 880

SMIENT, D' ERFGEN. VAN OTTO BARENTSZ. *Werkz.* 1705.

SMIT, BART JANSZ. *Werkz.* 1660—1663.

SMIT, EVERH. *Werkz.* 1732—1769.

SMIT, GERRIT JANSZOON. *Werkz.* 1662.

SMIT, J. W. *Werkz.* 1789—1791. *Aant.* Boek- en kunstverkooper.

SMIT & G. DE KONING, DE WED. J. W. *Werkz.* —1840. *Aant.* De heer G. de Koning werd daarna bezitter de firma.

SMIT & ZOON, JOH. *Werkz.* 1778.

SMITH, G. *Werkz.* 1727—1735. *Aant.* Deze gaf met R. & J. Wetstein uit.

SMITH, JACOB. *Werkz.* 1678.

SMITH, R. *Werkz.* 1653.

SMYTERS, SAMUEL, *Werkz.* 1628.

SMOENSE, SMOEN. *Werkz.* 1661. *Aant.* Tiele B. P. n°. 4924. Pseud.

SNEEWATER, ADAM. *Werkz.* 1664. *Aant.* Zie op Samuel Imbrecht.

SOESMAN, S. *Werkz.* 1766.

SOEYRO, SAMUEL BEN ISRAËL. *Werkz.* 1650*. *Aant.* Zie Paquot Mem. t. I. p. 101. Cat. M. Ned. Lett. Leiden 2 dl. bl. 296.

SOLMANS, ENGELBRECGT. *Werkz.* 1700—1707*. *Aant.* Het is de Boekz. v. Europa, jan. & febr. 1700, bl. 99, die hem te Amst. noemt, alwaar ik hem na 1700 nog aantrof. Zie echter op Rott. alwaar hij vroeger voorkomt.

SOMEREN, ABRAHAM VAN. *Werkz.* 1688—1699. *Woonpl.* Kalverstraat. *Uith.* In Perkins. *Merkt.*

SOMEREN, JAN o. JOHAN VAN. *Werkz.* 1663—1679**. *Woonpl.* als boven. *Uith.* als dito. *Merkt.* Zie Beschr. Malabar & Choromandel, 1672 in fol., met Joh. Janss. v. Waesberge uitgegeven. — Een zamengesteld insigne. Zie Hoofts Ned. Hist. en Cat. Bibl. Daventr. n°. 463.

SOMEREN, DE WED. VAN JOHAN VAN. *Werkz.* 1676—1696**. *Merkt.* Een met anderen vereenigd. Zie P. Bor, Ned. Oorl. en achter aan IV dl. Algemeene bladwijzer 1684. Catal. Bibl. Daventr. n°. 463, 1263 met de woorden: Non aestas est laeta diu, componite nidos en no. 1691.

SOMEREN, JOHANNES VAN. *Werkz.* 1701 *Merkt.* als boven.

SOMEREN, PETRUS & ABRAHAM VAN. *Werkz.* 1686.

SOMEREN, WOLFGANCK EN BOOM, VAN. *Werkz.* 1674—1781**. *Merkt.* Hooft Ned. Hist. in fol — Jaarb. H. de Groot in fol. P. Bor

Ned. Oorl. in folio. *Aant.* In Compagnie. Zie Tweejaerige gebeurtenissen 1674 & 1675 in 4°.

SOMMERDIJCK, DIRK CLAESZ VAN. *Werkz.* 1647. *Woonpl.* Kalverstraet. *Aant.* Als boeck-binder bekend.

SORDEBETS (?). Deze naam komt bij Santander l. c. s. II, pag. 164 voor, en zal wel eene drukfout in plaats van Des bordes zijn.

SPAAN, J. *Werkz.* 1733.

SPAAN, J. TH. *Werkz.* (?) *Woonpl.* Zeedijk n°. 103.

SPAANSERRDER, JAN. *Werkz.* 1732. *Woonpl.* St. Lucye-steeg. *Uith.* In de Segryne Bijbel.

SPILLEBOUT, LODEWYCK *o.* LUIDEWYCK. *Werkz.* 1650—1659**. *Woonpl.* Calverstraat 1652. Op den Dam, 1654. *Uith.* In de Amsterdamsche Bibliotheek. *Aant.* Eene afbeelding hiervan ziet men op het titelblad van: 't Leven der Roomsche Pausen, in 1650 in 8°. bij hem verschenen.

SPRIET EN ZOON, PIETER. *Werkz.* 1756—1771.

STAAL, CORNELIS. *Werkz.* 1707. *Woonpl.* Kolk-steeg. *Merkt.* Claas Bruin, Zedel. Mengel-Dichten, uitgave 1707, kl. 8°.

STAM, HENRIK. *Werkz.* 1652—1653. *Woonpl.* In de Niesel.

STAM *o.* STAMMIUS, JAN FREDERICKSZ. *Werkz.* 1629—1657*. *Woonpl.* Bij de Zuider-kerck. *Uith* In de Hope. *Merkt.* Zie Cat. Bibl. Daventr. n°. 674. *Aant.* Deze drukte voor Jan van Hilten »Couranten uyt Italien ende Duytschlandt etc. Woonende 1630 ten Huyse van wijlen Veselaer." Zie Meulman, Cat. Pamfl. n°. 2118.

STAM, WILLEM JANSZ. *Werkz.* 1610—1619. *Woonpl.* Warmoestraet hoeck van de Nysel. *Uith.* In den Hoogduytschen Bybel. *Merkt.* Den generalen Loop der Werelt, door Houwaert, 1612, in 4°.

STANDER, J. *Werkz.* 1729.

STANHOFFIUS, J. *Werkz.* 1754.

STANHOFFIUS ANDRIESZ., J. *Werkz.* 1651—1652. *Woonpl.* Nieuwe kerck-steeg, bij den Dam.

STECHMAN, FREDERICK. *Werkz.* 1670—1673. *Aant.* Boek- en papierverkooper.

STEENHOUWER. *Werkz.* 1719—1720.

STEGEN, HENDRIK VAN DER. *Werkz.* 1652. *Woonpl.* Nieuwe Mart. *Uith.* In Emaus.

STENDEL, J. VAN. *Werkz.* 1751.

STERCK, CLAES. *Werkz.* 1623*.

STICHELEN, DOMINICUS VAN DER. *Werkz.* 1639, 1641, 1642*. *Woonpl.* Lauwerier-graft.

Deventer. A. M. LEDEBOER.

Wordt vervolgd.

De hoogleeraar Frans van Schoten. (Vgl. XX, bl. 357.) In den Navorscher t. a. pl. vermoedde ik op goede gronden, dat deze landmeter (later hoogleeraar in de wiskunde) wel in 1581 was geboren, doch niet in Leiden.

Dat Frans van Schoten te Nieuwkerke, in Vlaanderen, geboren was, bleek reeds uit zijn te Leiden voltrokken huwelijk. Het wordt nader bevestigd door zijne inschrijving als lidmaat der leidsche hoogeschool. Zij luidt aldus:

15 Feb. 1612. Franciscus van Schooten.
Flander; an. XXX.
Lector matheseos Teutonica linguâ.

Hij is dus in 1582 [1]) geboren, maar niet te Leiden.

Leiden. ELSEVIER.

Uitgaven van het Geusen Liedboek.

Geraadpleegde uitgaven.

Uitgaaf van 1588.

Een nieu Geusen Lieden-Boecxken, Waerinne begrepen is den gantschen Handel der Nederlantscher geschiedenissen, dees voorleden Jaeren tot noch toe gheschiedt eensdeels onderwijlen in Druck uitghegaen, eensdeels nu nieu byghevoecht. Nu nieulick vermeerdert ende verbetert. *Vive Dieu. La Santé du roy, et la Prospérité des Geus.* 1588.

Uitgaaf van 1603.

Geuse Lietboeck waer in begrepen is den oorsprongh van de Troublen der Nederlantsche Oorlogen eñ 't gene daer op gevolght is. Mitsgaders sommighe Refereynen ende Liedekens in desen druck hierby gevoeght. Met schoone Figueren na 't leven verciert. Alsmede oock het tweede Deel dit jaer eerst in Druck uyt-gegeven. 't Amsterdam, by Broer Jansz. woonende op de Nieuzyds Achterburgwal, in de Silvere Kan.

1) Of 1581.

BEST.

2e Uitgave van 1603?

Geuse Liet-boeck, Waer in begrepen is den oorsprongh vande Troubelen der Nederlandsche oorlogen en 't gene daer op gevolght is. Mitsgaders sommighe Refereijnen ende Liedekens, in desen druck hier by gevoeght. Met schoone Figueren nae t leven verciert. Alsmede oock het tweede Deel, dit Jaer eerst in druck uyt-gegeven. t' Amsterdam, By Broer Jansz. woonende op de Nieu-zyds Achter-burgwal, in de Silvere Kan.

Uitgave van 1610.

Een nieu Geusen Liet Boecxkē, waerinne begrepen is, den gantschen handel der Nederlandē, in voorleden Jaren tot noch toe, geschiet, dewelcke eensdeels onderwylen in Druck wtghegaen, ende met meer andere byeen ghevoecht zijn. Nu nieuwelick vermeerdert ende verbetert. Tot Delf By Bruyn Harmanssz Schinckel aende Voorstraet in de ghecroonde B. Anno 1610.

Uitgave van 1616.

Eerste deel van 't Nieu Geusen Liet Boeck, waerinne begrepen is den gantschen handel der Nederlanden, beginnende Anno 1564, wt alle oude Geusen Lietboecken by een versamelt. Verciert met schoone Oude Refereijnen eñ Liedekens te voren noyt in eenige Lietboecken ghedruct. Met de Figuren der Gouverneurs. Ghecorrigeert ende verbetert, ende die Lieden op hun maete eñ achtereen volghende Jaeren ghesteldt. 't Amstelredam, by Gerrit van Breugel. In de Werrelt vol Drucks. Anno 1616.

Tweede deel van 't nieu Geusen Liet Boeck, waerinne begrepen is den gantschen handel der Nederlanden, beginnende Anno 1574 tot 1616. Van verscheyden Auteuren by een versamelt. Verciert met schoone Oude Refereynen eñ Liedekens, te voren noyt in eenige Lietboecken ghedruct. Met de figuren der Gouverneurs. Ghecorrigeert ende verbetert, ende die Lieden op hun maete eñ achtereen volghende Jaeren ghestelt. 't Amstelredam, by Gerrit van Breugel. In de Werrelt vol Drucks. Anno 1616.

Uitgave van 1620.

Eerste deel van 't Nieu Geusen Liet Boeck, waerinne begrepē is den gantschen handel der Nederlanden, beginnende An. 1564. Wt alle oude Geusen Lietboecken by een versamelt. Verrijct met

schoone oude Refereijnen eñ Liedekens, te vorē noyt in eenighe Liet Boecken ghedruckt. Met de Figueren der Gouverneurs. Ghecorrigeert ende verbetert, ende die Liedekens op hun maet eñ achter een volghende Jaeren ghesteldt. 't Amstelredam, by Gerrit van Breugel. In de Werrelt vol Drucks. Anno 1620.

Tweede deel van 't Nieu Geusen Liet Boeck, waerinne begrepen is den gantschen handel der Nederlanden, beginnende Anno 1574 tot 1616. Van verscheyden Auteuren by een versamelt. Verciert met schoone Oude Refereynen eñ Liedekens, te voren noyt in eenige Liet boecken ghedruct. Met de Figuren der Gouverneurs. Ghecorrigeert ende verbetert ende die Lieden op hun maete eñ achter een volghende Jaren ghestelt. 't Amstelredam, bij Gerrit van Breugel. In de Werrelt vol Drucks. Anno 1622.

Uitgave van 1621.

Het Nieu Geusen Liet Boeck, waer inne begrepen is den ganschen handel der Nederlanden, in voorleden Jaren tot noch toe geschiet, dewelcke eensdeels onderwijlen in Druck uytghegaen. Nu nieuwelick vermeerdert met liedekens die noyt in Lietboecken gedruct zijn gheweest. 't Amsterdam. Men vintse te koop by Hendrik Louwerensz. op 't Water 1621. Aan het slot: Ghedruckt tot Amersfoort, by my Aert Oloffsz van Cuelen. Anno 1621.

Uitgave van 1624.

Het Nieu Geusen Liet Boeck, waerinne begrepen is den gantschen handel der Nederlanden, beginnende Anno 1564 uyt alle oude Genzen Lietboecken bij een versamelt. Verciert met schoone oude Refereynen ende Liedekens, te voren noyt in eenige Liedt-Boecken gedruckt. Ghecorrigeert ende verbetert ende die Lieden op hun mate ende achter-een volghende Jaren ghestelt. Bovenaan in het midden. Vive le Geus. 't Amstelredam by Barent Otsz, woonende op de nieuwe Ossemårckt in de nieuwe Druckery, Anno 1624.

Uitgave van 1629.

Een Nieu Geusen Lied-Boecxken, waerin begrepen in de gantschen handel der Nederlanden, van 't beghinsel der Troublen, oorloghen, veranderinge in de Religie, wreedheyt des Spaensche Gouverneurs, ende de victorien die ons God almachtich verleent

heeft door de Vorsten wt den doorluchtighen Huyse van Nassouwen, ende het wijs beleydt der E. M. Heeren Staten. Met noch zommighe Refereynen ten zelven propooste, hier achter by gestelt ende nieuwelicx vermeerdert. Vive Dieu, la Santé du Roy & la prospérité des Gueux 1629. Op de laatste bladzijde: Een geharnaste arm in eene wolk met een zwaard in de hand en daar onder,

Den stercken Erm des Heeren
Helpt ons den Vyandt wt Hollandt keeren.

Tot Dordrecht By de Weduwe vā Andries Reyersz tegen over de Vleys-houwers-straet Anno 1629.

Uitgave van 1645.

Een Nieu Geuse Liedt-Boeck, waerin begrepen is den gheheelen handel der Nederlantsche Oorlogen, van den Jare 1600 tot op het Jaer 1645. Verciert met schoone Refereynen, die tot desen propoost wel dienen. By een versamelt door Jacob Lievensz. van Rogge 't Derde Deel. Tot Haerlem Gedruckt Voor Robbert Tinneken Boeck-verkooper, woonende op de hoeck van 't Schoolsteeghjen aen de Marct in de Staten Bybel. 1645.

Uitgave van 1656.

Geuse Liet-boeck waer in begrepen is den oorsprongh van de Troubelen der Nederlandsche Oorlogen en 't gene daer op gevolght is. Met schoone Figueren nae 't leven verciert. Alemede (sic) het tweede en derde Deel, hier achter by-gevoeght. 't Amsterdam. Gedruckt by Jan Jacobsz. Bouman woonende op 't Water, Anno 1656.

Uitgave van 1661.

Geuse Liet-boeck, waer in begrepen is den Oorsprongh van de Troubelen der Nederlandsche oorlogen en 't gene daer op gevolght is. Met schoone Figueren nae 't leven verciert: Alsmede het tweede en derde Deel, hier achter bij gevoeght. 't Amsterdam, Gedruckt by Jan Jacobsz. Bouman, woont op 't Water Anno 1661.

Uitgave van 1683.

Het Geuse Liedboek, Waer in begrepen is den Oorspronck van de troublen der Nederlantsche Oorlogen en hetgene daarop gevolght is. Midsgaders het tweede en derde Deel, zynde met vele schoone Figueren verciert van nieuws oversien en met verscheyde Refe-

reynen en Liedekens vermeerdert. Noyt voor desen soo gedruckt. Tot Utrecht Gedruckt by Jurriaen van Poolsum, Boeckverkooper woonende over 't Stadthuys 1683.

Uitgave van 1687.

Het Geuse Liedt-Boeck. Waer in begrepen is den Oorspronk van de troublen der Nederlantsche Oorlogen en hetgene daer op gevolght is. Mitsgaders het tweede en derde Deel, zijnde met veele schoone Figueren verciert. Van nieuws oversien en met verscheyde Refereynen en Liedekens vermeerdert. Noyt voor desen soo Gedruckt. Te Dordrecht Gedruckt by Symon onder de Linde, Boeck-verkooper woonende bij de Vismart. 1687.

Nog ontbrekende uitgaven.

Een nieu Geusen Lieden Boecxken waerinne begrepen is, den gantschen Handel der Nederlantscher gheschiedenissen dees voerleden jaeren tot noch toe ghedragen, eensdeels onderwylen in druck wtghegaen, eensdeels nu nieu byeenghevoecht. Vive le Geus. Vive Dieu. La Sante du Roy et la Prosperité des Geus. Anno 1581.

Het Geuse Liedtboeck. Dordrecht 1659. De naam van den drukker is mij onbekend.

Geuse Liedboeck. Amsterdam bij Michiel de Groot, 1671.

Geuse Liedboek, Amsterdam bij Gijsbert de Groot, 1683.

Geuse Liedboek. Amsterdam bij Nicolaas van Daalen, 1748.

Van de vier laatste uitgaven is mij de volledige titel onbekend. De uitgave van Amsterdam 1683 is van deze vijf ontbrekende de minst zeldzame en in het Belgisch Museum door wijlen den heer J. F. Willems meermalen aangehaald.

Wie van de heeren lezers van den Navorscher wil mij in de gelegenheid stellen, inzage van deze uitgaven te bekomen? Ik kan ze alsdan bibliografisch beschrijven en mijn aangevangen onderwerp verder afwerken. G. W. BEEGER.

Amanuensis van 't Hist. Genootschap te Utrecht.

Kerstzangen. (XX, bl. 140.) Aan Th. R. kan ik, naar aanleiding van zijne vraag, mededeelen, dat mij door mijnen neef, wijlen den oudreferendaris mr. J. Bakker Korff, meermalen verteld is, hoe in zijne jengd de nachtwachts te Amsterdam in den kerstnacht den kerstzang:

»O kersnacht, schooner dan de dagen," enz.,

uit Vondels »Gijsbrecht van Aemstel" zongen. Mr. Bakker Korff was te Amsterdam geboren, en van het bedoelde feit een ooggetuige. Cand. jur. J. J. SMITS.

S. H. Kardinael. (XX, bl. 565.) J. C. K. kan 't antwoord op zijne vraag vinden in van Lenneps Vondel, dl. III, bl. 439—441.

Een variant in Matthijs Balen Beschrijvinge van Dordrecht, aldaar 1677 in 4°., voor zoo ver mij bekend, nog niet opgemerkt, vindt men op blz. 226, alwaar het Tweede Boeck eindigt.

In de meeste exemplaren heeft men aan het hoofd dier bladzijde twee latijnsche dichtregelen; voorts een artikel over mr. Jacob de Witt, en dan, halverwege der bladzijde, dit vierregelig versje:

»Wy bidden dat Elk spaa ten Hemel keer,
Lang met zyn glanz het Dordse Volk vereer,
Om onze schuld geen snelder wind haar te eer
Kom weg te rukken."

Hier onder het bekende fileet met den beer.

In het exemplaar, waarin de afwijking voorkomt, zijn de latijnsche twee regels met de aanteekening nog op blz. 225 gedrukt, en vangt blz. 226 aan met een artikel over mr. Johan de Witt; daarop eerst volgt bovengenoemd art. over mr. Jacob de Witt, daarna een uitvoerig art. over mr. Johan van Someren, dat door bijgevoegde latijnsche verzen op zijn overlijden eerst halverwege blz. 228 eindigt, daarna nog een art. over Erasmus van Houwelingen en een over dr. Isaak Bebber. Het geheel sluit onderaan met boven uitgeschreven quatrain.

Ten einde in geene moeielijkheden met de paginering te geraken heeft men het blad, waarop de fransche titel van het Derde Boeck staat, en welke in het eerst genoemde exemplaar in de

paginering opgenomen is, in het andere exempl. achterwege gelaten en alzoo loopt die ongestoord door.

A. M. LEDEBOER.

Johannes Janssonius te Amsterdam, een zoon van Jan Jansz. te Arnhem. Dit vermoeden, medegedeeld in mijn geschrift, Het geslacht van Waesberghe 2e druk 1869 bl. 118, heb ik waar bevonden.

Bij het doorsnuffelen van een ouden bundel gelegenheidsverzen trof ik er een aan, getiteld: »Lauwerkrans gevlogten om 't hoofd van den geleerden en vermaarden Heer Theodoor Janssoon van Almeloveen gelukkig geneesoefenaar, enz. Als hij tot Hoogleeraar, in de Lands Opperschoole van Harderwijk, ter onderwijzing van de Taalgeleerdheid en Geschichtkunde wierd ingewijd. Door Fr. Halma (boekdrukkersteeken) Te Utrecht. Gedrukt bij François Halma, Drukker van de Akademie, 1697," acht bladz. in 4°. Op bladz. 5 van dit gedicht leest men:

„Ik weet, spreekt ze overluyd (Minerva) van waar zyn afkomst daald,
Zyn Groote-Vader, die des waerelds assen schraagde
Met zynen Atlas, die al 't waereldrond door straald,
En door wiens Drukpers zoo veel wysheitslicht opdaagde
Was my een trouw Staffier, en aan myn stoet gewyd;
Zyn naam pronkt eeuwig op het hoofd van duizend Boeken,
Zyn wakkerheid en deugd braveerd den tyd en nyd,
En ik ken my verplicht zijn Nazaats heil te zoeken:" enz.

De aanteekening bij de tweede dezer regels heeft: "Johannes Janssonius, Jan Janssoons, vermaard Drukker en Boekhandelaar te Arnhem, Zoon; van Moeders wegen des Hoogleeraars grootvader, en wiens naam zoo van hem als van andere zijne Neven, wegens zijnen onsterffelijken luister, en mangel aan Zoonstelgen, is aangenomen, door wiens verstand, arbeid en vlijt de edele Drukkonst geen kleine luister in Nederland is bijgezet, dat en zijnen grooten Atlas in XV Deelen, met de Steedeboeken te tellen, in de meeste Europische Taalen gedrukt en oneindige andere Boeken, bij hem in 't licht gebragt, konnen getuigen." De drie laatste regels van het gedicht zijn:

Maar dat uw naam ook tot de starren wordt verheven
Door kloeken Naneef, die hem ciert tot nut van 't Land:
Leef eeuwig in uw kroost! Leef eeuwig *door 't Verstand!*

De laatste woorden doelen op de zinspreuk van Jan Jansz. te Arnhem, *Vivitur Ingenio*, waarbij Halma dan nog eenige opmerkingen over het gebruik van insignia aan het hoofd van boeken voegt, en zegt, zich niet te schamen dit voorbeeld nagevolgd te hebben. A. M. LEDEBOER.

VRAGEN.

Mijne Emigratie in Duitschland, Engeland en Ierland, in de jaren 1790—1802 enz. door den schrijver der Herinneringen eener reize naar Nieuw-York enz. Utr. 1837. Onlangs viel mij dit boek in handen, en verlangende den schrijver te weten, sloeg ik van Doornincks Bibliotheek van Nederlandsche Anonymen en Pseudonymen op. Tot mijne niet geringe verbazing vond ik opgegeven: C. R. T. Kraijenhoff. Volgens de voorletters kan dit niemand anders zijn, dan de beroemde generaal van dien naam, die na de omwenteling van 1795, zoo gedurende de republiek, als onder koning Lodewijk en Willem I eene belangrijke rol heeft gespeeld en in onderscheidene gewigtige betrekkingen werkzaam is geweest. Hoe, dacht ik, zou de man, die in 1794 ten gevolge van zijnen tegenstand tegen de stadhouderlijke regering Amsterdam in stilte moest verlaten, om niet gevat en te regt gesteld te worden, en bij het leger der Franschen eene veilige schuilplaats zoeken, in 1799 naar Engeland zijn uitgeweken, en daar dienst hebben genomen onder de hollandsche brigade onder bevel van den erfprins van Oranje? Bij het opslaan der levensbijzonderheden van K., door hem zelven op schrift gesteld en door den hoogleeraar H. W. Tijdeman uitgegeven, bleek mij dan ook voldingend, dat hij de schrijver niet kan zijn, daar hij in 1799 den rang van kolonel reeds bekleedde, een werkzaam aandeel heeft genomen in het afweeren van den inval der Engelschen en Russen in Noordholland, en bij die gelegenheid zelfs ligt gewond is, terwijl hem in 1800 het aanleggen van verschillende verdedigingswerken in dezelfde

provincie werd opgedragen. 't Is dus niet mogelijk, dat dit werk van zijne hand is, evenmin als de Herinneringen aan eene reize naar Nieuw-York in 1831 en 1832, waarvan v. D. hem insgelijks als schrijver opgeeft, daar hij, volgens zijne eigene opgaaf, die jaren in het vaderland, en bepaaldelijk te Nijmegen doorgebragt en zich met letterkundigen arbeid onledig gehouden heeft. De vraag is nu: Hoe komt de heer van Doorninck aan zijne verkeerde opgaaf, en wie is de eigenlijke auteur dier twee werken?

Maastricht. M.

Aanhalingen. Weet iemand ook op te geven bij welken dichter de volgende regelen voorkomen?

»Dan uwer waardige toonen slaken,
»Dan zal zich heel uw werk voor ons gezicht volmaken,
»Geen onverstand uw wijsheid wraken,
»Geen zucht meer naar 't verboden haken;
»Dan scheiden dwaasheid, boosheid, smart. F. C.

Didacus Saavedra Faxarsus. Nav. XVI bl. 168 wordt M. de Cervantes de Saavedra genoemd als schrijver van De ridder Don Quichot van Mancha. Staat tot hem in betrekking en hoe?

Didacus Saavedra Faxarsus, schrijver van »Idea principis Christiani politici, 101 symbolis expressa" gedrukt in klein 8°. »Amstelodami apud Johannem Jacobi fil. Schippers 1659" en opgedragen aan zijnen leerling den koning van Spanje, 10 julii anno 1640. Het werk, eene soort van Telemachus, wordt zeer geprezen en de 101 (koninklijk getal) zinneprenten zijn zeer eigenaardig.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Sonmans schilder. (XIX. blz. 409). Er wordt gevraagd: »Waar is iets van dien schilder te vinden?" »SONNEMANS (....) een Hollandsch historieschilder, van wien twee schilderijen be-

staan in de kerk, genaamd Leliendaal, te Mechelen en welke vermeld worden door Descamps in zijn Voyage pittoresque etc. Paris 1769. blz. 129. Zij stellen voor: St. Norbertus, zijne overkleederen onder de armen verdeelende en de gevangenneming van dien heilige. Deze schilderijen zegt de schrijver, zijn schoon, met kennis van zaken te zamen gesteld, goed geteekend en hebben veel verdienste. — Er bestaat eene gravure van Burghers: De onthoofding van een Heilige, waarop men leest: Thascium Cyprianum gladio animadverti placet. Sonmans delineavit, kl. f°. Deze is meer dan waarschijnlijk dezelfde persoon als de hierboven bedoelde. Zie: De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders, beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters van den vroegsten tot op onzen tijd, deel V. blz. 1543.

U. C. KRAMM.

Demaker, (A.) (XX. bl. 452.) Prent naar Rembrandt (ald.) De heer J. C. K. heeft tot zijne verwondering den naam van dezen man als schilder bij de Chalmot vermeld gevonden, en doet de vraag waarom ik dien niet in mijn werk heb opgenomen. Onder dankbetuiging wordt deze mededeeling aangenomen; maar heeft J. C. K. de voorreden van mijn werk niet gelezen? Immers daarin heb ik verklaard, dat ik den Augiasstal zoo goed mij doenlijk was had gezuiverd, maar niemand meer dan ik zelf overtuigd was, hoeveel er nog zal moeten worden bijgedragen, vóór dat men dien als volkomen gereinigd zal kunnen beschouwen, en ik heb daarbij het dringende verzoek gesteld, dat ieder, wien het om waarheid te doen is, zijne ontdekkingen als aanteekeningen bij mijn werk zou voegen, ten einde langs dien weg een volkomen geheel te verkrijgen. Ik beweeg mij alleen in mijne eigene boekerij, leen nimmer boeken, en hoewel ik Chalmot bezit is het mij niet gelukt eene speld in eenen hooiberg te vinden. In het volgende artikel vraagt J. C. K. naar eene plaat naar Rembrandt en aan het slot daarvan, of het eene licentia pictoris is, dat Adolf van Gelder zijn zwaard op de regterheup draagt? Zoo de graveur de voorstelling in prent juist had teruggegeven van het originele schilderij, dan zou het zwaard op de linker heup in de prent gevonden worden. Men heeft dat niet altijd in acht genomen,

en vroeger nog minder, waardoor de wond in de linkerzijde van Jezus door een lanssteek toegebragt, door den graveur naar de schilderij gegraveerd bij den afdruk der plaat zich natuurlijk in de regterzijde vertoont, en zoo voort in honderden gevallen van dien aard, waar het linksche zich regtsch en omgekeerd voor doet. Dit veroorzaakt verwarring.

U C. KRAMM.

Demaker. De naam van den bedoelden schilder is niet Abel Demaker, maar A. Beeldemaker.

Het schilderstuk stelt de regenten van het pesthuis te Leiden in 1667 voor. Na de opheffing van het pesthuis (thans het militaire detentiehuis) is het op het raadhuis gebragt, waar het zich in goeden staat nog bevindt.

De regenten, aan eene tafel gezeten, stellen voor:

Hendrik van Beurderen (president)
Pieter Leffer
Claes Reyersz. Buytevest
Willem Pietersz. van Poelgeest.
(Get.) A. Beeldemaeker f. 1667.

Het is hoog 1,90 meter en breed 2,80 meters.

Leiden. ELSEVIER.

Susanna van Steenwyck, schilderes te Leiden a[o] 1642. De heer Kramm zegt in zijne Levens der Schilders, dat zij in de helft der 17[e] eeuw leefde en dat van haar bekend is: De Kruisdraging, Jezus door Simon van Cyrene ondersteund, zijnde eene teekening met de pen en opgewasschen. Ik kan hierbij voegen, dat zij in 1642 de pas nieuw gebouwde Lakenhal te Leiden in olieverw heeft geschilderd. De burgemeesters van Leiden hebben deze schilderij toen voor 600 guldens gekocht; want in de Gerechtsdagboeken van Burgemeesteren letter C. fol. 296 verso, leest men op den 7 Aug[s]. 1642 het volgende: »De Burgemeestren doen kennisse »aen de Gerechte deser Stede dat Joffr. Susanna Steenwyck aen deze »Stadt heeft gepresenteert de schilderie en afteyckeninge van het ge- »bouw van de nieuwe Laeckenhal binnen dese Stadt, by haer seer

»curieus en konstich afgebeeld om daerop te verstaen de menin»ghe en resolutie van de Gerechte of men tselve ten behoeve dese, »Stede sal aennemen of niet, waerop by de voorn. Gerechte zynde »gedelibereerd, hebben deselve verstaen dat men eerst de voorn. »Joffr. Steenwyck soude afvragen hoe waerdich zy tselfde schil»derie achte en waervoor haer tselfde soude afstaende zijn, de »welcke dienvolgens in de vergadering van den Gerechte ver»schenen synde en aldaer verclaert hebbende dat zy tselve esti»meerde op zes hondert guldens, hebben deselve Gerechte ge»resolveert tvoors: stuk schilderie voor deselfde somme ten »behoeve van dese Stadt aen te nemen en dienvolgende de Burge»meestren geauthoriseert om ordonnantie van betaling van ge»lycke somme van 600 gl. aen voorn. Joffr. Steenwyck te verlee»nen op den thresorier ordinaris van deser Stadt."

Deze schilderij is nog op het raadhuis aanwezig, even als de door haar onderteekende kwitantie, waaruit blijkt dat zij fraai schreef. Het is mij niet gebleken dat zij gehuwd geweest is. Op den 4 mei 1680 is in de Pieterskerk begraven Juffr. Steenwyck, uit het Bagijnhof. Misschien wordt hiermede de schilderes bedoeld.

Leiden. ELSEVIER.

Het ontzet van Leiden door mr. Pieter van Veen geschilderd 1615. In het XIe en XIIe deel van den Navorscher is over mr. Pieter van Veen en zijn geslacht gesproken; doch de tijd, waarin bovengenoemde schilderij geschilderd werd, bleef tot nog toe onbekend. Intusschen treft men in het Ordonnantieboek F. fol. 318—319 van Leiden het volgende aan: »Te betalen aen Jan »van Griecken, silversmit, eene som van 160 gl. hem compete»rende van tmaken en levering van een silver schaal waermede »mr. Pieter van Veen, advocaet 's Hofs van Holland van deser »Stede wegen is vereert, van dat hy zeker stuk schilderye, zijnde »het ontzet deser Stede van Leyden, by hem zelfs geschildert aen »Burgemeestren gesonden ende geoffereert heeft, hetwelck op Bur»gemeesters Camer is hangende. Dato 9 Novemb. 1615." De schilderij is nog aanwezig.

Het is mij uit het archief van Leiden verder gebleken, dat hij

een zoon was van mr. Cornelis van Veen Jansz. [1]) en Geertruida Simonsdr. van Neck uit Amsterdam [2]). In 1578 is hij als student in de regten aan de leidsche hoogeschool ingeschreven en was vóór den 21 sept. 1595 gehuwd met Jacoba van Ruyven (dochter van Jacob Jacobz. van Ruyven) wier goederen in 1595 nog onder beheer der leidsche weeskamer waren. Op den 12 oct. 1606 is hij tot stads advocaat gekozen in plaats van mr. Joost van Swanenburg en wel op een tractement van 18 gl. Deze betrekking bleef hij tot in december 1629 vervullen, zijnde toen in den Haag, waar hij bestendig woonde, overleden en begraven. Misschien is Rochus van Veen, die in 1639 als student in de regten, oud 20 jaren, aan de leidsche hoogeschool werd ingeschreven, een zijner zoons. Deze woonde toen bij zijn oom Hendrik van der Stok.

De vader van mr. Pieter van Veen, genaamd mr. Cornelis van Veen Jansz., was te Leiden in 1520 geboren, meester in de beide regten en van 1551 tot 1561 pensionaris van Leiden, voor welke betrekking hij in 1561 bedankte, omdat hij slechts *f* 150 tractement ontving, behalve vrijdom van accijnsen en jaarlijks een tabbert van zwart laken. Hij werd door mr. Paulus Buys, uit Amersfoort vervangen. — Kort na zijne aanstelling, in 1555, verzocht mr. Cornelis van Veen vrijdom van accijnsen, omdat hij het voornemen had bestendig in Leiden te wonen en daar vaste goederen te koopen. In 1564 bezat hij eene steenbakkerij buiten de Morschpoort, die in 1595 nog het eigendom zijner zonen was. In 1581 woonde hij nog hier ter stede [1]) en werd den 18 augs. 1591 in

---

[1]) Uit een rentebrief van 28 november 1537—1538 blijkt, dat deze toen 18 jaren oud was, en dus in 1520 is geboren.

[2]) Uit eene acte van 15 junij 1584 voor den notaris Woudenvliet te Leiden gepasseerd, blijkt, dat zij toen 54 oud was, en derhalve in 1530 moet zijn geboren.

[1]) In het volksregister van 1581 komt zijn huisgezin aldus voor:

Mr. Cornelis Veen.

Geertruy Symonsdr. van Amsterdam sijn wijf.

Pieter, student,
Thyman,
Marytgen,
Hillegont,
Aechte, } hunne kinderen.

de Pieterskerk begraven, na een paar malen burgemeester geweest te zijn. Hij had de volgende kinderen:

1. Mr. Simon van Veen, van 1590 tot 1595 stads advocaat, en van 1595 tot 1610 advokaat fiskaal te 's Gravenhage. Op den 15 augs. 1579 huwde hij Anna van der Messe, dochter van den burgemeester Jan IJssenouts van der Messe. Hij stierf a°. 1610. Zijne zonen hebben te Leiden gestudeerd.

2. Jan van Veen, brouwer; in 1587 gehuwd met Duifje....? en in 1594 met Grietje van Reygersberch.

3. Mr. Pieter van Veen, geboren 1562 (?), vóór sept. 1595 gehuwd met Jacoba van Ruyven Jacobsdr. Hij stierf in den Haag in dec, 1629.

4. Mr. Thymen van Veen, geb. 1570, in 1591 student in de regten aan de leidsche hoogeschool.

5. Elisabeth van Veen. In 1580 gehuwd met Huig Claes Lambertsz. van Swieten en in 1589 met Hendrik Gerritsz. van der Eem uit Utrecht.

6. Hillegonda geb. 1563.

7. Agatha geb. 1569.

8. Maria geb. (?).

Omtrent Otto en Gijsbrecht van Veen, heb ik uit het archief geene bewijzen gevonden, dat zij zonen zijn van Cornelis van Veen. Orlers (Beschrijving van Leiden) die hen gekend heeft, zegt uitdrukkelijk dat zij zonen zijn van Cornelis van Veen.

De schepen Jan van Veen, waarschijnlijk vader van Cornelis van Veen, bezegelde met drie gouden ringen (2 en 1) op een veld van ?.

Hij, mr. Cornelis van Veen, daarentegen met drie boomen op een veld van zilver.

Dit geslacht meent af te stammen uit bastaardij van Jan van Brabant; maar als edellieden komen de leden van dit geslacht te Leiden niet voor.

Leiden. ELSEVIER.

De oudheid van de heilige Cecilia, als beschermheilige der muzikanten. Hierover vindt men in: de Eendragt van 13 januarij 1861, Gent. blz. 60 het volgende: »In een art. van den *Guide Musical*

werd beweerd dat de muziekanten eerst vóór 270 jaren Ste. Cecilia tot beschermheilige gekozen hadden, en dat dit voorbeeld in België slechts later werd gevolgd. Deze laatste bewering was daarop gegrond, dat Molanus, dokter van Leuwen, die in 1586 een boek liet drukken over de toevoegsels welke men den heiligenbeelden geeft, Ste. Cecilia met geen orgel afbeeldt, zoo als dit in andere landen plaats had. De schrijver van het artikel voegde er bij, dat het oudste bewijs van het patroonfeest der H. Cecilia in Italië, slechts van 1737 dagteekent. Ridder Leo de Burbure heeft bovengemeld art. in den Guide Musical beantwoord, en op eene beslissende wijze betoogd dat de Heilige Cecilia reeds van in het begin der 16e eeuw, in de Nederlanden als beschermheilige der muzikanten werd vereerd, dewijl eene rekening van 1515 van het O. L. V. Broederschap, eene wezenlijke muzikale instelling der kathedrale kerk van Antwerpen, onder andere, het volgende art. bevat: *Betaelt de Coralen ende den Sangers op Sinte-Sesylien dach voor haren wijn te samen VII sc. X den. vlaems.* En in de rekeningen van 1530 en 1531 van den schatbewaarder van Antwerpen leest men: *Presenten van Wijnen. — Den Sanger op Sint-Cecilien dach, VII stoopen.* — Dat de stad Antwerpen nog meer wijn aan de zangers schonk, bewijst het volgende uit de stadsrekening van 1536: *Den Sangers op Sint-Cecilien dach, op de feeste van der O.*, (ommegank) *XII stoopen; den Sangmeester, VI stoopen enz.* — Het kapittel van O. L. V. kerk bleef voor het magistraat niet ten achter en bragt jaarlijks zijn aandeel bij in ververschingen van het plegtig maal dat op den feestdag der H. Cecilia door de zangers gehouden wordt, en waaraan de kapittelheeren tot het einde der verledene eeuw deel namen. In de oude archiven van Antwerpen vindt men het volgende stuk: 1549. *Cantoribus pro festo Ceciliae XVII 1/2 pottos vini, de XV grosses ghelta, en X sol. IX den. VI mit.* Dat is: Gegeven aan de zangers voor het Ste. Cecilia, 17 1/2 potten wijn, van eene waarde van 15 grooten de ghelte (een antwerpsche dubbele pot), kostende 10 schellingen, 9 deniers en 6 mijten. Uit dit alles blijkt dat, verre van door andere natiën te zijn voorgegaan, België in de viering van St. Cecilia, de beschermheilige der muzykanten en zangers, hoogstwaarschijnlijk het voorbeeld heeft gegeven."

Dat de afbeelding dezer heilige, als patronesse der toonkunst, niet vroeger dan 1591 voorkomt, zooals de Guide Musical beweert, zoude ik zeer betwijfelen, tenzij men eene corporatie of gild van toonkunstenaars bedoelde, die haar het eerst als beschermheilige aannamen, even als de gilden in dien tijd eenen heilige als patroon of schutsengel hadden aangenomen; in dit geval zoude het mogelijk kunnen zijn. De schilderkunst heeft haar echter reeds lang vóór 1515 in hare tafereelen als de aan de toonkunst gewijde heilige afgebeeld.

U. C. KRAMM.

Pieter du Bordieu (vgl. XX, bl. 355). Ik kom op dezen schilder terug om te vermelden dat hij ook aan de leidsche hoogeschool heeft gestudeerd. Zijne inschrijving aldaar luidt aldus:

> 5 Sept. 1628. Petrus du Bord-Dieu. Gallus.
> an. 20 — habit. apud David bibliopolam,
> op de Breestraet.

Men ziet hieruit, dat hij in 1608 geboren is. In 1645 had hij een huis op de Breestraat van den schepen Jacob Jansz. van den Berch gekocht. Op den 14 oct. 1654 passeerde hij eene acte voor den regter der heerlijkheid Hemer in den lande van der Marck, waarbij hij zijne vrouw procuratie gaf om gemeld huis te verkoopen, en waarvan Simon van Alphen voor *f* 6000 kooper werd.

Het bedoelde huis is het tegenwoordige postkantoor.

Leiden. ELSEVIER.

Cornelis Boissens (XX, bl. 567). De heer Kramm (I. D. bl. 116, 117) vermoedt dat Cornelis en Corn. Theod. Boissens dezelfde persoon is. Dit vermoeden wordt bevestigd door twee zijner werken, die te zien zijn geweest op de tentoonstelling van 1860; zij zijn vermeld in den Catalogus, n°. 61 en 62, — en hun titels zijn breeder te lezen op bl. 68 van het boek in 't volgend jaar bij C. L. Brinkman uitgegeven: De tentoonstelling voor onderwijs te Amsterdam in 1860. Op den eenen noemt hij zich Corn. B., op den anderen Corn. Theod. B. Denkelijk was zijn alledaagsche naam Kees, en die van zijn vader Dirk. J. TER GOUW.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Ieder die in 1871 als *Beschermer* toetreedt — en mij *portvrij* een postwissel van *f* 3 — zendt (of zooveel *méer* als hij, in 't belang onzer kostbare nasporingen gelieft bij te dragen), en mij naam en adres van zijn *gewonen Boekhandelaar* opgeeft, ontvangt in den loop van dit jaar door mij:

1°. prof. Molls »Kerkgezang tijdens de Oud-nederlandsche muziekschool" — zoolang de voorraad strekt: — wijders

2°. het »Jaarboek der Vereeniging": — een behoorlijk geordenden herdruk der vroeger door ons uitgegeven Berichten (en van alle, die we sedert het 4de blad gaven). — Bovendien ontvangt hij:

3°. »XIX Nederlandsche Liederen uit den Gedenck-clanck van Valerius (1626)" met klavierbegeleiding en toelichting van prof. Loman; en

4°. een bundel, voor zooveel men weet nooit gedrukte, »Orgelwerken van Sweelinck (naar het eenig overgebleven Handschrift in het »graauwe klooster" te Berlijn):" welke ik in Maart j. l. onzen Beschermers deed geworden.

Het in 1870 door ons in 't licht gezonden »Regina Coeli" van Sweelinck (met bio-bibliographie van Tiedeman) is in klavierpartitie van Viotta, en in stemmen — voor *f* 2.25 verkrijgbaar bij den uitgever Louis Rootbaan (Utrecht).

Wie op de boven aangewezen manier als *Lid* toetreedt (portvrije postwissel van *f* 1.25 of méer) ontvangt: 1o. Molls kerkgezang en 2o. het Jaarboek; doch geen der muziek-uitgaven. — Wij tellen thans 491 Beschermers en 305 Leden.

HEIJE, *Secretaris.*

De 4- en 5-stemmige Psalmen van Claudyn le Jeune. Hoe meer men, door 'tgeen onze Vereeniging opspoort, bekend raakt met onze oudere muziekgeschiedenis, hoe meer men verbaasd staat over de muzikale ontwikkeling niet slechts der hoogere standen, maar blijkbaar der geheele burgerij van dien tijd.

Een nieuw bewijs levert een (nog niet gecatalogiseerd) boekje uit de leidsche bibliotheek van Letterkunde, mij door mijn vriend Rogge ter inzage verstrekt.

't Is de Quintus van bovengenoemde Psalmen; een fraai gedrukt, in perkament gebonden 16°., welks geheele titel aldus luidt:

De CL. Psalmen/ Davids/ In Musyk gebracht/ Op vier of vijf Stemmen/ Door/ Claudyn le Jeune/ Geboren van Valent. &c./ Nu eerst met den Hollandsen Text, nevens alle de/ Lofsangen uytgegeven./ Quintus.

Dan volgt als vignet een knielende harpspelende David; en daar onder:

Tot Schiedam./ Gedrukt by *Laurens van der Wiel'*, Stads Drukker,/ en Boekverkooper op den Dam, Anno 1664.

Die Psalmen van den franschen (of eigenlijk was op dat tijdstip Valenciennes duitsch!) componist le Jeune — want dit was niet zijn bij-, maar zijn geslachtsnaam — zijn op teksten van Datheen uitgegeven door den medicinae doctor Petrus Angillius, en door hem opgedragen:

Aen de Eerbare Deugdrijke/ Jongejufvrouw/ Juffr. Maria van Cleef,/ Dochter van den E Achtbaren Hr. Abraham van Cleef,/ Oud-Burgem^r^. tot Schiedam (enz.)

ende

De Eerwaerde, Godtsalige seer geleerde/ en beminden Heer/ D. Lucas Meysterus,/ Bedienaer des H. Evangeliums in de Gemeynte Jesu/ Christi tot Schiedam.

Angillius zegt wijders in die opdragt tot beide:

Sie daer! ontfang Muzijk voor uwe lieve keelen,
Die my soo menigmael u gaven mede-deelt,
Met Clavecymbels-Bas-continuo te streelen,
Terwyl het maet-geluyt van snaer en stemmen queelt.

en een gedicht van de Buck »op de contrapunten van Claudyn le Jeune," dat den »wysen Heer Meysterus" aanduidt als een »kundig Sanger", brengt tevens lof aan:

De voedster van Schiedamsche kunst
Jufvrouw *Maria*, die de Bassen
Op Clavecymbel weet te passen,
En soo verkrygt een yders gunst
Tot Harmony van stem en vedel.

Van de 150 Psalmen schijnen slechts 12 vijfstemmig geweest te zijn:

't Bundeltje toch bevat behalve een canon [1]) enkel de Psalmen 69, 62, 70, 72,

---

[1]) Of die canon van le Jeune, dan wel van eenig nederlandsch componist is, blijkt niet. Hoe hij luidt zie men in de noot op de volgende bladzijde.

73, 86, 90, 105, 111, 118, 119 en 142: met (gelijk van der Wiel in zijne voorreden zegt) „deurgaens het eerste vers van yeder Psalm soodat alle die begeeren verder de geheele Psalmen uyt te singen, gelieven de moeyte te nemen en gebruycken daer een kleyn ordinaris Psalmboeckje bij."

Niet onaardig is ook de verontschuldiging van 't kiezen der berijming van Datheen:

„Wy hadden ons al een wijl beraden, of dese, of andere Rijm aengenamer soude zijn geweest, als van de Hr. Aldegonde, de Hr. Westerbaen, Dm. de Bruyn, Christaen van Heule etc.," maer.... (om verschillende redenen — en) „om niemand dier gepresene Heeren te verongelycken, hebben wy dese voor de veyligste gekeurt."

Doch genoeg over den uitwendigen vorm. 't Voornaamste, waar ik op komen wil, is:

1°. dat, behalve twee fransche uitgaven dier Psalmen, Parijs 1613 en 1627, door Gerber worden opgegeven twee (insgelijks fransche?) uitgaven: in de jaren 1633 — met een opdragt aan de „Generalstaaten" — en 1635 te Leiden verschenen;

2°. dat alzoo het hier boven beschreven exemplaar (Schiedam 1664) ten minsten de derde uitgave in ons land was.

Bewijst dit niet, dat er groote vraag was naar die psalmen, en ze in den huiselijken kring dus veelvuldig gezongen werden, 'zij a capella (zonder begeleiding),

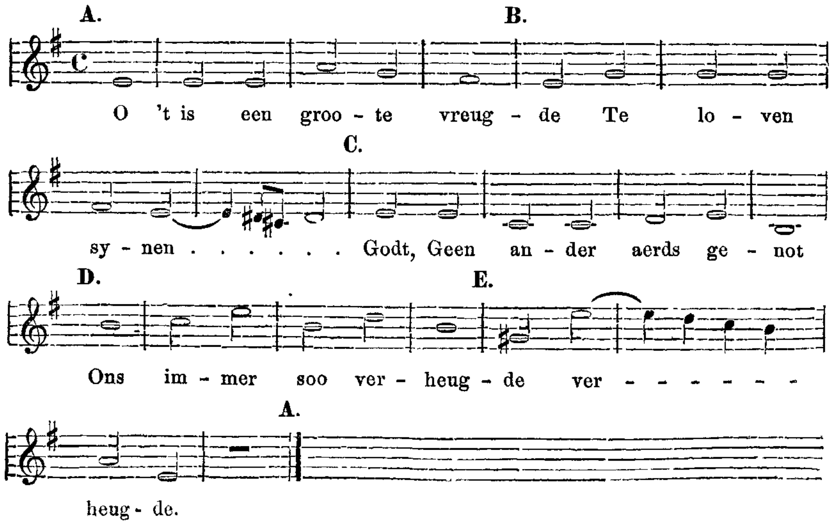

'tzij door kundige vingeren, als die van „Jufvr. Maria", naar een geïmproviseerden, of misschien onder een der stemmen gedrukten, becijferden bas, op de clavecymbel begeleid.

En zoo ja! dan wil ik mijn tijdgenooten vragen, hoeveel onzer tegenwoordige gezellige kringen in staat zijn en lust hebben, om 4-, 5- tot 8-stemmige Psalmen als die van Sweelinck en Claudyn le Jeune, en Madrigalen als die van Cornelis Schuyt en Tollius Amorfortius te zingen; en zulk een ernstig muzikaal genot als noodzakelijk bestanddeel hunnes levens en hunner bijeenkomsten en uitspanningen te beschouwen en te kiezen?

Doch zoo ik op die vraag weinig bevredigends in antwoord wacht, ontleen ik er een dubbel regt aan om andermaal te vragen:

1°. Weet iemand iets van de vier overige stemmen? 't Moeten stevige boekdeelen geweest zijn. Immers elk dier boekjes heeft 138 Psalmen bevat.

2°. Weet iemand, zoo al niet van deze uitgave van dr. Angillius, welligt iets van de beide leidsche, bij Gerber vermeld?

3°, Bezit in 't binnen- of buitenland iemand, zoo al niet een compleet exemplaar der nederlandsche, dan een der parijsche uitgaven?

Och, dat men ons toch helpe tot het bijeenbrengen van althans één compleet exemplaar van *elk* der nederlandsche muziekwerken uit de XVIde en de XVII Eeuw; opdat wij de beste dier werken op nieuw uitgeven in een gestalte, die het nageslacht doet kennen, erkennen en genieten, wat op muzikaal gebied de lust en de roem der vaderen was. Och, dat men ons helpe: want meer en meer worden deze nasporingen van het hoogste historische belang voor onze nationaliteit, en voor de kennis van het volksleven in het roemrijkste tijdperk onzer geschiedenis. HEIJE.

De singende Zwaan. Op de vraag van dr. Heije, betreffende bijzonderheden van den dichter Willem de Swaen, kan ik niets mededeelen, maar toch iets van singende Swaenen.

In de boekerij der Maatschappij van letterkunde te Leiden bevindt zich een manuscript in twee deelen in 4°., waarvan de titel op het eene deel luidt: *Cantionis sub Elevatione en Vooysen uyt den Singenden Swaan en Paradijs, overgeset op den Cantus sleutel door myn, V. B. Sneeu.* 1740; op het andere deel staat: *Vooysen uyt den Singenden Swaan, Paradijs en Enige Nieuwe Misse.*

Hoewel ik deze handschriften vroeger, en wel in 1845 te Beek bij dr. Kist gezien heb, — die er in het muzikaal tijdschrift Caecilia van dat jaar, n°. 17, een verslag van heeft gegeven, met bijvoeging van vier verschillende melodiën van ons

Wilhelmus, benevens een lied: Prins Robert is een gentelman, — zoo kan ik thans niet meer zeggen, in welk verband deze manuscripten tot het door dr. Heije beschreven liedboek staan. Hierover zal de heer Rogge wel opheldering kunnen geven.

Van »zingende zwanen" vind ik nog vermeld bij F. A. Snellaert: Oude en nieuwe liedjes, Gent, 1864, bl. XXXIII:

De zingende zwaan of Vervolg op de Overtoomsche Markt-Schipper, verciert met de alderzoetste Voyzen, die hedendaags gebruykelijk zijn. Nogt voor dezen zo gedrukt. Amst. Joan Kannewet. 1759. kl. 8°. — *Amst. F. G. L. Holst,* zonder jaartal, kl. 8°.

Benevens de meer bekende:

Soet-stemmende Zwaane van Waterland van H. Soeteboom, Saendam 1658. 12°.

Nu nog de volgende componist, dien ik in Walthers Lex. aldus vermeld vind:

SWAAN (DE) [1]) *hat ein Werck von 6 Sonaten, à due Violini, Violoncello e Continuo bey Roger zu Amsterdam graviren lassen.*

BOERS.

Henric Santman. (XIX, bl. 575, 576). Door tusschenkomst van onzen correspondent in 's Hertogenbosch, den heer van Lanschot, ontving ik van den hr. Prosper Cuypers van Velthoven te Brussel, behalve een fotografischen afdruk van een 5-stemmig lied door een der noordbrabantsche (?)vereenigingen in 1561 op 't landjuweel te Antwerpen gezongen (en waarop ik later terugkom) eenige aanteekeningen door dien heer aan belgische en noordbrabantsche archiven ontleend.

Zij vermelden:

1541. Matthijs Reydewel: „bas ende sangher van 's keysers Capelle, Brief van collatie eener prebende van St. Oedenrode.

1542. Jan Herloys: „Menestrier ofte speelman," die sints 22 jaar te Bergen o/z. woonde.

1568. Adrien van Couwenhoven: „Chantre de Sa Majesté (Karel V) à Bergen o/z.

---

[1]) De voornaam ontbreekt

1568. Johan Joele: »nommé Petit Jehan, enfant de choeur à Bergen o/z.

Dan wordt nog vermeld:

1553 / 18 Avril. Lettre du chapitre de Bois-le-Duc etc. pour avoir des enfants pour la chapelle de l'empereur (wel singende).

Ik zou vurig begeeren breeder inlichtingen te verkrijgen betrekkelijk de kapittels van den Bosch en Bergen. — Men verpligte mij dus met te blijven snuffelen. Welligt heldert zich dan ook eene kwestie van dagteekening op ter zake van Henric Santman.

In de kronijk van Cuperinus toch (Nav. XIX, bl. 575) leest men dat zijn „twiste" met de „canoniken" over 't dekenschap in den Bosch »in 't jaer 1519 geviel."

In eene aanteekening van den heer Cuypers v. Velthoven, te vinden in de Arch. de Belgique, Chancellerie de Brabant n⁰. 4, lees ik evenwel:

1521. Sire Henry Zantman chantre de notre chapelle domestique nommé en vertu de l'indult à nous octroyé par le pape au doyenné de Bois-le Duc. 9 Sept. 1521. Signé Charles.

Ik blijf mij bij archivisten aanbevelen. HEIJE.

De musici Ulhooren en Klijn. Onder 't zoeken naar andere zaken vond ik 't sterfjaar van twee muzikanten aangeteekend, waarvan ik mededeeling doe, — of 't misschien aanleiding geeft tot nader onderzoek:

Den 27 maart 1742 is bij den Kadijk dood uit het water opgehaald de heer Ulhooren, „zeer voornaam organist en klokkenspeelder."

Hij had eenige sneden door zijn rok, zoodat men 't er voor hield, dat hij 's avonds door slecht volk aangerand en in 't water gesmeten was.

Hij was orgelist van de Oude Kerk, en klokkenspeler van 't Stadhuis, de Oude Kerks- en Munttoren.

Den 6 maart 1748 is de heer Klijn „groot muzikant, wonende in de Warmoesstraat," overleden.

J. TER GOUW.

De zangeres de Vogel. Er moet voor anderhalve eeuw eene juffrouw de Vogel te Amsterdam zijn geweest, die wel haast zoo mooi zingen kon als Francisca Duarte.

In de „Verzamelde Dichtwerken van Robert Hennebo," bl. 71, noot §, worden twee zusters van Thomas de Vogel genoemd, „welke uitnemend fraai konden zingen; doch voornamelijk de eene, welke bijna geen weergaê in haren tijd gevonden heeft."

Is die amsterdamsche nachtegaal bekend? Ik weet er niet meer van. J. TER GOUW.

Hendrik van Munster, organist en klokkenist te Zwolle. Mijn dringend verzoek om nasporing in gemeente- en kerkarchiven vindt meer en meer gehoor. Zoo dank ik nu weder aan mr. J. I. van Doorninck onderscheidene mededeelingen uit de resolutieboeken van schepenen en raden van Zwolle sedert 1600. De meer op zich zelf staande voeg ik toe aan de bouwstoffen, die 'k voor wat breeder schets van 't orgelspel hier te lande bijeenverzamel. Doch de onderstaande, die aan 't slot een blijk levert van den droeven toestand waarin toen ons land verkeerde, geef ik reeds hier.

24 Oct. 1653. *Mr. Hendrik van Munster,* broeder van zal. Berend van Munster, organist over den dienst van het orgel en klokkenspel aangenomen, zullende over de beloninge nader worden gedisponeerd.

13 Febr. 1654. *Idem* voor de gehele dienst van het orgel en klokkespel toegelegt Ses hondert Car. gls.

22 Dec. 1658. Op het versoek uit name van *Mr. Hendrik van Munster* gedaan, goetgevonden aan de selve omme zijn impotentie geduirende de avondpredicatie te accorderen niet meer als eenmaal dages op den toorn om op de klokken te spelen behoeven te gaan.

22 Julij 1667. Op de reqte van *Mr. Hendrik van Munster* organist, tenderende om bij indispositie en zwakheid van hem suppliant zijnen Soon *Jan van Munster* hem moge worden geadjungeert en bij aflijvigheid in zijn dienst succederen — Geapp. Schepenen ende Raad moge lijden, dat de suppliant op zijn eigen kosten zijn soon tot de dienst van het orgel en klokken doe bekwamen, en dat bij indispositie van de vader de soon des selfs dienst zal mogen waarnemen, en, wanneer de suppliant sal komen aflijvig te worden, willen haar Ed. Hoog Agtb. op des selfs verder versoek ten aansien van de aangewende kosten van des soons bekwaamheid favorabel reflecteren.

14 Sept. 1672. Goet gevonden en verstaan *Hendrik van Munster* ende andere musicanten gelijk mede aan de Poortschrijvers deser stad te denuntieeren, dat de

Heeren van de Magistraet bij dese constitutie van tijden haren dienst niet meer van node hebben, en dat dien ten gevolge van hare dienst worden ontslagen, sullende bij verbeteringe van tijden en saken op der selver emploi favorabel weder worden geresolveerd en de gedisponeerd.

'k Herhaal, dat ik mij aanbevolen houd bij *elk*, die tot eenig archief toegang heeft. HEIJE.

TAALKUNDE.

NEDERDUITSCHE TONGVALLEN.

DE GELIKENISSE VAN DEN VERLOOREN ZEUNE,

in het dialect van oostelijk, en vooral noordoostelijk Zuidbeveland, of meer bepaaldelijk de gemeenten Yerseke, Wemeldinge en Kattendijke.

'N zeker mense aô [1] twee zeunen. En den jonsten van die twee zei tegen z'n vaôder: vaôder! gee (f) [2] jie m'n goed da 'k toekomme. En da (t) dee z'n vaôder. En 'n korten tiet [3] naêdien, [4] attie jongen z'n goed bi mekaôren aô, ton is 't 'n wig 'egâen [5] nir 'n vaôre land en dir leefden i tons plezierig. En ton at 'n ol's kwiet was, kwam 'r 'n grooten oengersnood in dat land en tons begust 'n gebrek te lieën. En ton ist 'n nê een van de burgers van dat land 'egâen, en die stierd 'n tons nê z'n land om de verkens te wachten. En ton vroeg 'n of at 'n mi de verkens mé eten mogt, en gin mense liet 'n da (t) toe. En ton at 'n toet inzigt 'ekomme was, zeit 'n: oevee (l) [6] knechts van m'n vaôder ên overvloed van brood en ik lieë gebrek. Mir ik zal opstâen en ik za (l) nê m'n vaôder gâen en ik za (l) zaên: Vaôder! ik ê 'ezondigd tegen den emel en tegen joe, en ik ben ni mê waêrd, da (t) je me je zeune noemt, mir maêk me as een van je knechts. En as 'n opstieng, gieng i nê z'n vaôder toe. En as 'n d'r nog varre van daen was, zag z'n vaôder 'm, en die was tons zoo blieë,

dat 'n d'r nê toeliep, en i viel om z'n aôles en gaft 'n 'n kos. En die jongen zei tegen 'm: Vaôder! ik è kwaêd 'edaên tegen den emel en tegen joe, en ben ni mê waêrd, da (t) je me je zeune noemt. Mir z'n vaôder zei tegen z'n knechts: briengt ier 's 'n mooie pak goed en doet 'n dat an, en gee (f)t 'n 'n rienk an z'n vienger en schoenen an z'n voeten. En briengt 't beste kaôlf en slagt 't, en laêt ons eten en plezier maêken. Want m'n zeune was dood en i is wê levendig 'eworren, en i was verlooren en is 'evongen. En tons begusten ze plezier t'aên. En as z'n ouste zeune uut 't veld nir uus kwam, oorden i ze ziengen en spriengen. En i riep een van de knechts, en i vroeg: wat gaét 'r toch om? En die zei tegen z'n: je broer is 'ekommen, en je vaôder eit 'n vet kaôlf 'eslagt, omdat 'n 'm wê gezond t'uus 'ekregen eit. Mir tons wier 'n kwaed en wou ni in uus gaèn. En z'n vaôder gieng nê z'n toe, en i bid 'n 'm. Mir i zei tegen z'n vaôder: ik ê a(l) zoovee (l) jaêren voe j' ewerkt, en 'k ê nog altiet 'edaên, da (t) 'k bi je doen most, en j' ei me nog nooit 's 'n boksje 'egeven, om mi (t) me kammeraôs 's plezier t'aên. Mir ton a(t) je zeune 'ekommen is, die z'n goed mi d'oeren deur 'ebrocht eit, ton eije 'n vet kaôlf voe z'n 'eslagt. En i zei tegen z'n: jongen! je bin oltiet bi me, en ol 't miene is 't joeë. Dus noe motten me plezierig en blieje zien, want je broer was dood, en is wê levendig 'eworren, en i was verlooren en is 'evongen.

Aldus zamengesteld, met mijnen vriend M. Houtekamer van Wemeldinge, door

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

OPHELDERINGEN.

1. De klank *a* heeft hier, en verder bij *vader* en dergelijke woorden, eenen onzuiveren klank, zooveel mogelijk nagebootst door bijvoeging van *o*.
2. Waar eene letter tusschen 2 haakjes staat, moet deze niet gehoord, maar aan den voorafgaanden klinker een klank gegeven worden, als of die letter er werkelijk bij behoorde.
3. De klank *ie* in *tiet*, *kwiet*, *rienk*, *vienger*, *ziengen*, *spriengen*, *stieng*, *gieng*, *miene*, *zien* (voor *zijn*), niet gerekt uitspreken, maar kort, zoo als in *Mietje*.

4. *naé*, gelijk alle volgende woorden met *ae* of ook *é* geschreven, uit te spreken als *ai* in het Fransch.
5. Bij de verled. deelwoorden hoort men hier nooit de *g* van voren, maar daarentegen de *n* aan het einde met nadruk.
6. De *h* wordt hier, gelijk algemeen in Zeeland, volstrekt niet gehoord. V. D. B.

Familienamen van niet adellijken (vgl. XX, bl. 481). Ook in Zeeland vindt men ze, en wel lang voor de XVIde eeuw. Op de lijst der burgemeesters te Zieriksee staat bovenaan Hugo Gruis, 1302; den familienaam Batlen vindt men op dezelfde lijst herhaaldelijk in dezelfde en de volgende eeuw; Boeye, 1441 en later. Te Goes Smallegange, 1500; te Veere Codde, 1460 enz. enz. In 't kort: de Navorscher zou er nog niet mede aan 't einde zijn, als er nuttelooze en ten betooge der zaak overtollige lijsten in werden opgenomen. H. M. C. V. O.

Zonderlinge familienamen. (vgl. XX, bl. 182, 405). Bij *Boterenbroot* en *Bierenbroodspot* kan ik nog voegen den naam van Claes *Suyker van Mostert*, schout te Haarlem, van wiens genealogie ik een klein fragment bezit. Zijn zoon trouwde eene *Haring*. O.

Spelling van den naam der stad Gent (XVIII, bl 532). De geleerde omhaal, hier aangevoerd om de ware spelling van den naam der stad Gent aan te toonen, is nu aan elk bekend. Ik zou, als oningewijde taalkenner, thans hierin moeten berusten, zoo niet op bl. 536 eene voor mij juist aannemelijke stelling voorkwam: »Merken wij op, dat ook want een handschoen beteekent en men alzoo de aardigheid nog zou kunnen vermeerderen door de gedaante van Gent in de XVI eeuw naar een *wante*, een handschoen zonder vingers, alleen met een of twee duimen, te doen gelijken — maar deze figuren dan ook te *willen* zien!"

Het komt mij voor, dat de heer G. P. Roos de figuur der *wante* met twee duimen misschien wel (doch hij zegt niet waar) gezien kan hebben, en alzoo stellig niet de handschoen met *vijf* vingers. Deze is als wapen van het kasteel van Gent, en tevens als dat der stad gevoerd, zoodat men, mijns inziens, dat teeken

voor het wapen van Gent maar niet zoo kan wegcijferen. Bij A. Sanderus Verheerlijkt Vlaenderen enz. Leyden, 1735 dl. I blz. 126, leest men: »Het wapen hetwelk de stad (Gent) voormaals van de Wandalen gekregen had, bestond in een zwart veld met een uitgestrekte handschoen." Dit wapen met dat van het oude kasteel van Gent »een zilveren klimmende leeuw met een gouden halsband en gouden kroon op een zwart veld," met het wapen van Vlaenderen vindt men aldaar te zamen in volle tropee bij den grond der stad Gendt, en alles letterlijk gelijk gevolgd in den Atlas van J. Blaeu, Tooneel der Vereenigde Nederlanden, enz. dien men toch als een goede bron mag beschouwen. Nu mag men vragen, of werkelijk een regte *handschoen* als sprekend teeken ten tijde van keizer Karel V voor de stad gebezigd werd? De heer R. doet dit als eene anecdote tusschen Karel V en Alva, over de benaming der stad Gent als handschoen voorkomen. Op welken grond is dat eene anecdote? In 1539 hebben de Gentenaars zich tegen Maria van Oostenrijk en haren raad hevig verzet. Alva gaf zijn geliefkoosden raad de stad tot aan den grond toe uit te roeien. Kon Karel, als Gentenaar, daar anders op antwoorden dan R. heeft meêgedeeld? Erasmus zegt, »dat hy acht, dat men nergens soo wydt als het christendom sich uytspryd, geen stad sal vinden die by Gent geleken kan worden, hetsij men op de grootheydt en t vermogen van de plaets oft op de bestiering en seden der burgers siet." Het zegt nog al wat, zulk eene stad zoo in eens stoutweg te vernietigen. Waarheid is het, dat Gent reeds in 1387 bij Milaan, »hoewel het niet zoo bevolkt was en vele ledige onbetimmerde plaatsen had," werd vergeleken, en dat men »om van den Muyde-poorte tot de Keyser-poorte te gaan, die naar Brussel leyt, een ure tyds onderweegh is." Ook bevestigt de »meting die van de stad Gent in 1427 plaats had, dat deze in haar omtrek zeven roeden meer dan Parijs hadde." Hierop zou dan, zoo men wil, eene andere meer bekende anecdote kunnen slaan, t. w. dat Karel, in gesprek zijnde over den oorlog met Frans I, toen de grootheid van Parijs hem onder de aandacht gebragt werd, antwoordde: *Och wat! Parijs kan ik in mijn handschoen steken.* Het is zeker, dat Karel de insigniën van zijne steden,

en wel van zijne geboorteplaats, zal gekend hebben; en waarom zou hij niet, zoowel als anderen, in beeldspraak mogen spreken? De oude auteurs schrijven *Gendt*, of, zoo als M. van Vaernewyck, *Ghendt*, die tevens zegt »dat die stad heeft elf namen ghehadt." Vindt men *Gand* vertaald door *handschoen met vingers*, dan is het geen *wante*, immers die hebben geen vingers, maar twee duimen; waarvan het kenmerk is dat er geen regtsche of linksche bestaat, maar dat zij altijd passen; zij zijn voornamelijk bij schippers en voerlieden in gebruik. Tevens moet ik hier nog aanmerken, dat van de door R. op blz. 532 aangehaalde hoofdstukken uit d'Oudegherst, Chroniques de Flandres tot bewijs aangevoerd, in het bij mij berustende exemplaar van dat werk, bij Plantijn te *Antwerpen* 1571 uitgegeven, geen woord voorkomt; dit is dus niet van d'Oudegherst, maar van den commentator op dat werk, M. Lesbroussart, die dat in 1789 te Gent heeft uitgegeven, overgenomen. Deze hoogleeraar was de oude leermeester van den bekenden bibliomaan Ch. van Hulthem, die hem overhaalde den ouden druk dezer Chronijk op nieuw uit te geven, waarvoor de heer van Hulthem een aantal stukken uit zijne mss. betrekkelijk dit werk heeft afgestaan, die daarin zijn opgenomen, Van hoeveel auteurs is er nu in den tweeden druk van dat werk iets opgenomen, en wiens gezag moet er gelden?

U. C. KRAMM.

Spelling van den naam der stad Gend. Gend is eene oude stad. De namen van onze oude steden en dorpen, voor zoo verre de oorsprong daarvan bekend is, zijn ontleend of aan de gesteldheid der plaats waar zij staan, of aan een water dat er langs loopt, of aan den persoon, die er het eerst zijne woning bouwde, of aan iets dergelijks, maar nooit — ik herinner er mij althans geen voorbeeld van — aan een voorwerp, waarmede die stad of dat dorp eenige gelijkenis had. Zoo iets was toch niet wel mogelijk. Want gewoonlijk bestond zulk eene stad of zulk een dorp in den beginne uit een zeer klein getal huizen. Maar reeds toen moest die plaats van andere plaatsen onderscheiden worden en derhalve eenen naam hebben. Verscheidene zelfs hadden reeds eenen naam toen er nog maar één huis stond. Indien derhalve Gend zijnen

naam heeft naar de gedaante van eenen handschoen, die de stad in lateren tijd had, dan moet het dien naam eerst in lateren tijd gekregen en vroeger eenen anderen naam gehad hebben. Dit laatste zou dus moeten bewezen worden. Eer dit bewezen is, kan de afleiding van *want* niet in aanmerking komen. Is het te bewijzen (wat ik niet geloof) dat Gend vroeger anders heette, dan komen er andere zwarigheden opdagen. Dan komen b. v. de vragen, hoe is het te verklaren, dat in zoo vroegen tijd een *spotnaam* den oorspronkelijken naam verdrongen heeft, dat eene stad in Vlaanderen, waar alle plaatsen nederlandsche namen dragen, niet *want*, maar, naar den franschen naam van het voorwerp, *gant* is geheeten? enz. — Maar het wapen dan? Dit bewijst niets. De naam der stad is ouder dan het wapen. Het is toch bekend, omtrent welken tijd de wapens ontstaan zijn. Wij weten hoe vele wapens afbeeldingen zijn van eenen naam, dien men verkeerd verstond. Om niet te spreken van de *hen* met eene *broek* aan, die in het noordhollandsche dorp Hensbroek te zien was (misschien staat zij er nog), het is bekend, dat de *hoorn* in het wapen van Oranje zijnen oorsprong heeft van Willem van Oranje, wien wij in de Karelsage ontmoeten, die, omdat hij dapper vechtende een stukjen van zijnen neus verloren had, Guillaume au court nez geheeten werd. Dit *court nez*, wat men later, toen van den held niet meer dan de naam was overgebleven, als *cornet* verstond, heeft den hoorn in het wapen gebragt. Dezelfde figuur in het wapen der stad Hoorn heeft eenen soortgelijken oorsprong. De stad heeft haren naam ontvangen van de plaats waar zij ligt, aan eenen hoek, *horn*, die de Zuiderzee daar maakt. Toen men er aan dacht de stad een wapen te geven, was men de beteekenis van *horn*, dat reeds begon te verouderen, vergeten, en men koos tot wapen het voorwerp, welks naam met dien der stad gelijken klank had, eenen jagthoorn. Even weinig als die jagthoorn in het wapen van Hoorn, bewijst de flesch in dat van Vlissingen — en ook de want in dat van Gent. P. LEENDERTZ WZ.

Het is boter aan de galg gesmeerd. (XX, bl. 45; vgl. bl. 209, 579). »Boter aan de wipgalg smeeren," is dunkt mij wat ver gezocht. Minder vreemd is het, dat een luie knecht, die on-

der het karnen de boerin poogt te bedriegen, een weinig boter aan de karnwip of galg smeert; ofschoon te vergeefs, omdat de boerin wel weet met wien zij te doen heeft, en door ondervinding genoeg met dergelijke kunsten bekend is. J. BOUMAN.

Het is boter aan de galg. »Gesmeerd" behoort er volstrekt bij. Mij dunkt, de spreekwijze is niet zoo moeielijk te verklaren, als men na zoo vele uiteenloopende proeven in dit tijdschrift denken zou. Geene uitlegging is natuurlijker en eenvoudiger dan die van Tuinman: »Al strijkt men aan eene galg nog zooveel boter, 't is en blijft eene galg. Dit wordt op een deugniet toegepast." Boter heeft in onze volks- en spreekwoordentaal de beteekenis van hetgeen smakelijk, aangenaam, streelend is, b. v. »botertje tot den bodem;" »de boter slacht O. L. V., maakt alles goed" enz. Wat met boter besmeerd is, moet wel zeer begeerlijk zijn. De galg daarentegen drukt in dezelfde taal het afschuwelijke aan; zie de spreekwijzen III. 272. Al zou men nu een zoo afschuwelijk voorwerp bedekken met het liefelijkste dat er toe gebruikt kan worden (boter als smeersel), toch zou het eene leelijke, afschuwelijke galg blijven. Overdragtelijk: al besteedt men de beste raadgevingen of wat het zij aan eenen ellendeling, »aan wien geen zalf te strijken is," bij wien niets helpt, het baat niet, even weinig als eene galg een aangenaam voorwerp zou worden, wanneer men boter verkwistte om er die aan te smeren.

Bij de pogingen tot verklaring heeft men m. i. te veel gezocht naar gevallen, in welke inderdaad het besmeren eener galg met boter een feit zou wezen. Door soortgelijk zoeken is menige poging tot spreekwoorden-verklaring mislukt. H. M. C. VAN OOSTERZEE.

De huik naar den wind hangen. (Vgl. XIX, blz. 544, 628; XX, bl. 302, 460.) Tot bevestiging van hetgeen aangaande *huik* is gezegd, kan dienen, dat de spreekwijze in het Hoogduitsch luidt: den Mantel nach dem Winde hangen.

VRAGEN.

Prachtig. Naar mijne meening wordt de beteekenis van 't woord *prachtig* misbruikt, wijl men 't geen door dit woord wordt aangeduid,

wel kan zien, maar niet hooren, ruiken, smaken noch voelen. En toch, hoe dikwijls lees ik: »Wat was dat eene prachtige redevoering! Mijn hemel wat eene prachtige preek! — Wat ruikt die roos prachtig! Wat smaakt die pannekoek prachtig! Ik kan voelen dat dit eene prachtige bloem is." Ja nog onlangs las ik van een man met een prachtig karakter. Is dat geen onzin?

J. C. K.

Gelte. In de stadsrekeningen van Bergen op Zoom komt steeds voor: »geschonken aan — vj ghelten ryn wijns"' waarvan de prijs gewoonlijk vij st. vi gr. of xv grooten per gelte is.

Wat is dat voor eene maat? hoeveel deed ze? F. CALAND.

Twee vreemde woorden. De egmonder visscherlui gebruiken in hunne dagelijksche spreektaal het woord *prachtai* voor: spoedig. Ze zeggen b. v, breng me prachtai dit of dat.

In het Oldambt, de omstreken van Winschoten in Groningerland, gebruikt men het woord *sikkom*, voor nabij of dicht bij, daar zegt men: *sikkom bi hoes* voor nabij het huis.

Beide woorden kwamen mij nergens elders, waar men nederduitsch spreekt, voor. Vanwaar komen ze? JOHN CHURL.

Klant. Wat is de oorsprong van het woord *klant*, dat in het dagelijksch leven voor begunstiger wordt gebruikt? JOHN CHURL.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Courtonne. (XX bl. 159). De volgende aanteekeningen zijn *letterlijk* overgeschreven uit het doopboek der Waalsche Gemeente te 's Gravenhage.

Le 7 Nov. 1709. Jacques Pierre fils de Piere Courtonne et de Marie Brossard a été présenté par Jacques Courtonne son fils et Madelaine Lucrese Bernard.

Le 30 Décembre 1709. René fils de Pierre Courtonne et de Marie Brossard a esté presenté par Monsr René de Tacher et Dem le Caterine Crommelin femme du Sr Blacquière.

Le 16 Novembre 1710. Marianne fille de Pierre Courtonne et de de Marie Brossard a esté presentée par Elie Blacquiére et Marie Anne de Berthon femme d'Abraham Guicherit.

Le 17 Decembre 1711. André fille (sic) de Pierre Courtonne et de Marie de Brossard, a été presenté (sic) par Monsieur André Courtonne pour et au nom de monsr Jaques Alexandre Courtonne et Dem le Olimpe de Brossard, femme de monsieur Isacq d'Alque.

Le 21 Aoust 1712. Marie Anne fille de Pierre Courtonne et de Magdalaine Lucréce Bernard a esté presenté par Jaques Bernard et Marianne de Brossart.

Le 15 Fevrier 1714. Jacques Salomon fils de Pierre Courtonne et de Magdalaine Lucrece Bernard presenté par Jacques Courtonne et par Joel Bernard.

Le 10 Fevrier 1715. Alexandre fils de Pierre Courtonne et de Magdelaine Lucrece Bernard à (sic) esté presenté par Pierre Courtonne Le Pere et Lucrèce Cholier pour et au nom d'Alexandre Courtonne et de Marianne Cromeling.

Le 15 Mars 1716. Jacques fils de Pierre Courtonne et de Magdalaine Lucréce Bernard, presenté par Jacob Boulle et Catharine Simond.

Le 20 Sept. 1716. Charles Abraham fils de Pierre Courtonne et de Marie Brossard, presenté par Charles André Courtonne et Madelaine Bernard femme de P. Courtonne le jeune.

Ik heb dit register van 1708 tot 1721 doorgelezen, zonder meer Courtonne onder de gedoopten te vinden.

De gevraagde artt. uit de Boekzaal bevatten in hoofdzaak het volgende:

1734 *a.* p. 498 April. In de Walsche kerk te Goes beroepen D. Pierre Courtonne proponent.

» *b.* 112 Julij. Bevestigd D. Pierre C. door D. Jacques C. pred. te Voorburg uit 1 Petri V, 2. 3. 4, intree uit 1 Cor. III: 7.

1735 *a.* 734 D. Jacques C. uit Voorburg naar Heusden beroepen zijnde, enz.

1742 hierin vond ik geen' Courtonne.

1743 *a.* 472. 7 April. Bevestigd te Amsterdam, D. Pierre Jacques C. door D. Jacques C. van Heusden, uit 1 Chron XXVIII. 20, intree 1 Tim. I : 12.

a. 474. 17 Maart. D. P. J. Courtonne zijn afscheid gepreekt hebbende, enz.

1745 *a.* 730. Junij. Te Leeuwarden tot predikant verkoren D. Courtonne.

» *b.* 626. Alzoo D. Jacques André C. beroepen naar Leeuwarden hier (Heusden) den 18 julij zijn afscheid gepreekt had, enz.

1773 *b.* 643—648. Biographie van Jaques André Courtonne, † te Leeuwarden 2 aug. 1773, geb. in den Haag 16 dec. 1711, zoon van Pierre, refugié en voornaam koopman in den Haag en van jonkvr. Brossard de St. Clair. Hij studeerde te Leiden, werd in 1732 proponent, 1733 tweede leeraar te Voorburg, 1735 te Heusden, 1745 te Leeuwarden.

1775 *b.* 541, 542. Den 16 sept. † te Amsterdam, P. J. Courtonne, sedert 1743 leeraar in die stad, oud 64 jaar en nalatende weduwe met eene dochter.

Wapen de Pauw, (vgl. XVIII, 382). Van dit geslacht, waarvan ik destijds het wapen vroeg, zoude ik thans gaarne genealogische bijzonderheden vernemen. Ter rectificatie diene nog, dat die naam moet geschreven worden; de Pauw, en *niet* de Paauw, zoo als op bladz. 382 van het 18de deel abusivelijk gevonden wordt. Ik blijf mij steeds aanbevelen voor de juiste beschrijving van hun familiewapen,

Staat welligt de familie de Pauw Gerlings in familiebetrekking tot bovengenoemde, waarvan enkele leden in de 17de en 18de eeuw te Bergen op Zoom gevestigd waren?

Amsterdam. J. G. DE G. J. JR.

Geslacht Pannekoek, (vgl. XX, bl. 475). Pannekoek, door van Spaen, op gezag van door hem bewerkte archiven, onder de

veluwsche edele geslachten opgeteld. (d'Ablaing v. G., Ridderschap van Veluwe, bl. LXVIII.)

Over Gadert Pannekoeck, die leefde in 1437, zie ook Kronijk van h. Hist. Gen. te Utr., X, bl. 376.

Anna, dr. van Dirk van Huessen, op de Riddercedul van Veluwe 1597, en van ..... Schrassert, Hendrik en Margriet van Smalevelt dr., tr....... Pannekoek. Zij sterft 1667, begraven te Megen bij de Minoriten. (Dez. bl. 164.)

Johanna toe of van Boecop, dr. van Gerrit en Pannekoek, tr. Johan Witte tot Wittenstein, land-rentmeester van Zalland 1599, burgemr. van Kampen, enz. (Dez. bl. 317. Vgl. Dagboek van Arent toe Boecop, bl. 229.)

Christina van Gent, Cornelis, tot Loenen, en Christina Pannekoek dr., tr. 1638 Alex. Schimmelpenninck van der Oije, rekenmeester in Gelderland 1681, enz. (Dez. bl. 342. Vgl. Scheltema, Staatk. Nederl. I. bl. 367, waar zij Christina Pannekoek, vrouwe van Meinerswyk, en weduwe van Godard van Lennep genoemd wordt.)

»Te Nieuwkerk zyn ook gebooren 3 vermaarde broeders, die de toenaam van *Pannekoek* voerden, t. w. Maurits, rentmeester, die van L. Hortensius, Rer. Ultraj. Lib. I. pag. 143, als een man van groote geleerdheid word geroemt; Augustyn Pannekoek, secretaris van Karel, hertog van Gelderland, en Godart Pannekoek, raad van het vorstelyk Hof ten tyde van Karel de V. en Philips de II. en daar by heer van Meindertswyk [1])." (Geogr. beschrijv. van Gelderl., Amst. 1772, bl. 146.)

»Toorenhuis. Is een huis met een zeskantig torentje, staande in een open stedeken of vlek Nieuwkerk, in het kwartier van Veluwe, agter de kerk; 'twelk ook de naam van *Hulkestein* draagt. Van binnen is dit huis met yzere deuren gesloten en eertyds door het geslagt der *Pannekoeken* gebouwd. Het wordt ook niet zelden na zyne stichters *Pannekoekenhuis* genoemt." (Ibid. bl. 293. Vgl. Tegenw. staat van Gelderl., bl. 493.)

Voorzeker zal men meer leden van dit geslacht in de werken

---

[1]) Hij komt ook voor in de huwelijksvoorwaarden van Johan Schellart van Obbendorf en Agnes van Aeswijn, 25 junij 1557. (Kronijk v. h. Utr. gen. VII. bl. 16.

van Pontanus, Ar. toe Boecop, van Spaen, Bondam, van Hasselt, Schrassert (in zijne Beschryv. van Harderwyck vindt men Koeken en Pannekoeken), Nijhoff, aantreffen, en de geslachtlijst vermoedelijk in de genealogische verzameling van van Spaen, bij den Hoogen Raad van Adel berustende. Het wapen wordt, zonder aanwijzing van bron, door V. D. N. aldus opgegeven op den omslag n°. 12 van den Nav. IX: »gedwarsbalkt van negen stukken van goud en keel; tot helmteeken twee staande veêren van keel, de top van goud." Of deze omschrijving juist is, weet ik niet, want in eene verzameling van geteekende en beschreven wapens vind ik het anders [1]).

In De Veluwe. Eene wandeling van O. G. Heldring en R. H. Graadt Jonckers, Arnh. 1841, wordt, bl. 247, gewag gemaakt van de papierfabriek van de gebroeders Pannekoek, te Heelsum. M°.

Geslacht- en wapenkundigen, (XX, bl. 217; vgl. bl. 426, 537, 584). In mijne ms. genealogie van der Graeff vind ik: »Willem Jacob van der Graeff was gouverneur van Ceylon in 1775, raad van Indië in 1778 en directeur generaal. Hij huwt (1) Christina van Angelbeeck, (2) N. de Ranitz. Hij was zoon van Sebastiaan, majoor van een regiment kavallerie en van Geertruide van Vinceler, kleinzoon van Cornelis, kapitein voor de admiraliteit op de Maas en van Anna Lucia van Lith de Jeude, (dochter van Hendrik en van Sara Lucia de Carpentier);" dus volgens de kwartieren, die voorkomen op bladz. 585 van den Nav. dl. 20, is de grootmoeder van W. J. van der Graeff, zuster van de aldaar genoemde Sara Isabella van Lith. de Jeude.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

---

[1]) Op de catalogus van Rappard (zijne verzameling werd, 18—19, nov. 1869, bij J. L. Beijers, te Utrecht verkocht) komen voor: (n°. 1075) Naemen ende waepenen v. d. Canzelers, ordinairis en extraordin. raaden i. d. Hove des furstendumbs Gelre en graefschap Zutphen, zederdt 1545. Alsmede de naemen ende waepenen v. d. raaden en rekenmeesters in Gelderlandt zedert 1558. 4 bl. fol., en: (no. 1076) W. ten Haegh, Naemen ende wapenen van die griffiers, leen-griffiers, en substituut griffiers; van die mombers en substituut mombers; van die auditeurs en secretarissen van de rekencamer des Furstendumbs Gelre ende graefschap Zutphen, 2 bl. fol. — Het zegel van Henric Pannekoeck, 1541, is, volgens v. d. Bergh Nederl. wapenk., 2e druk, bl. 88, „*gefaast*."

Geslacht van Eusum, (vgl. XX, bl. 382, 388). Odiliana gravin van Flodorp, douarière van Gerrit van Eussum, wordt op 18 oct. 1709, na doode haars broeders, met Dorth beleend, en sterft 30 nov. 1717. Hare ouders waren Adriaan Balthazar gr. v. Fl. en Isabella van Dort. J. I. VAN DOORNINCK.

VRAGEN.

Familien de Rode, Roden, Rone, Roon. Met genealogische opgaven omtrent genoemde familiën zou men mij verpligten. De drie eerste, waarschijnlijk identisch, voerden van goud of zilver met een zwart hart of meerblad, ook begeleid van zes blokken (3, 3). De laatste voerde emmenché en pal van vijf stukken, goud en rood: omtrent haar moet Gouthoeven, 201, iets hebben; ook vind ik in een oud ms. wapenboek de volgende kwartieren uit de oude kerk te Delft: Roon, Grez, Wena, St. Guericx; Meekeren v. Batenburg, Honschoten, Zuijlen, Peene.

Berlin. Dr. jur. VON BRUCKEN FOCK.

Geslacht van Gelre en Ockerse. Wie waren de ouders van jonk. mr. Jan Herman van Gelre en Anna Margaretha Ockerse, echtelieden, gehuwd te Zieriksee 10 jun. 1730? Wanneer en waar zijn die ouders geboren, gehuwd en overleden, en welke zijn de familliewapens der moeders. L. TE B.

Wapen van de Vrieze enz. Zijn er wapens bekend der familiën:
a.) de Vrieze (Staats-Vlaanderen omtrent 1670.)
b.) Sulgard (Vlaanderen of Schotland).
c.) van Burum en Hemminga (Friesland)? L. TE B.

Wapen van Lycklama à Nyeholt. Zijn er van de familie Lycklama à Nyeholt nog andere wapens bekend, dan die welke in 't Stamboek van de Frieschen adel van de Haan Hettema voorkomen? Zoo ja, hoe zijn die? L. TE B.

Wapen van Munster. Het door S. v. S. dl. XX, bl. 585 beschrevene wapen, is het bekende wapen der westfaalsche *adellijke* fami-

lie van Munster. Zie Steinen, Fahne etc. Doch Coenraad v. M. en zijn zoon Johan behoorden (ni fallor) niet tot die familie en mogten dan dat wapen niet voeren. Ik zal gaarne nader ingelicht worden. In de familiën Wentholt, Engelen enz. zal het wapen van de overijselsche niet adellijke van Munsters wel bekend zijn.

Geslacht de Sandra, (XX, bl. 590). Een extract uit eene geslachtlijst van de familie Sandra is bij mij voorhanden, beginnende met Jean Sandra te Tourquoin bij Rijssel, die gehuwd was met Marguerite du Foret of Forest, die stierf in 1617 te Middelburg, alwaar zij tot de Waalsche gemeente behoorde; zij hadden vijf kinderen waarvan Jasper werd geb. 1593 te Tourquoin, huwde te Middelburg 1618, en stierf aldaar in 1637; Pierre en Jean geb. te Tourquoin, stierven beide te Middelburg; van deze stamde het zeeuwsche geslacht Sandra af, van hetwelk het wapen voorkomt in de wapenkaart van Smallegange en in die der burgemeesteren van Middelburg.

De door J. G. de G. J. Jr. genoemde Hendrik de Sandra van 1688, komt in deze geslachtlijst niet voor, doch ik vind aangeteekend, dat nog andere geslachten van dezen naam bestaan. In een van die komt voor Jean Sandra, conseiller du roi et receveur des fermes de sa Maj. tot Doornik, die stierf 1697, wiens wapen op zijn grafzerk geplaatst is, zijnde drie kwasten van zilver op veld van sabel. Een ander geslacht in Champagne, hetwelk bij zijnen adeldom werd gemaintineerd in 1667, doch almede een ander wapen voerde.

Nog valt aan te merken, dat zeer waarschijnlijk de naam van het eene geslacht Sandra, van de andere DE Sandra zal zijn.

V. D. N.

Geslacht Utenhove (vgl. XIX, bl. 590; XX, bl. 156; XXI, bl. 58). Meer vlaamsche Uuttenhoven of de Curiaas kan men vinden bij de l'Espinoy, Recherche des antiquitez et noblesse de Flandres. pp. 88, 172, 197, 198, 230, 392 [1]), 473, 544, 857, 921, 925, en elders; d'Hane-Steenhuyse et Huyttens, La noblesse de Flandre du Xe du XVIIe siècle, Brux. 1863, in de Tables des noms pro-

pres; Suite du Suppl. du Nobiliaire des Pays-Bas, II. p. 95, 96, 144, 165, 169, 227, 234, 258, III. p. 19, 81, V. p. 121, 142; te Water, Verb. d. Edel., stuk I, bl. 276—278, en de aldaar aangehaalde schrijvers; (de Milan-Visconti), Connaissance de la noblesse d'Utrecht, p. 48: »Uyt den Hove (de la Cour) originaire de Flandres, porte d'argent à trois jumelles de gueules; 't helmteeken wordt aldaar ook opgegeven; van Dycke, Recueil hérald. de Bruges, p. 203, 459 [2]); Le Blond, Quartiers généal., Brux. 1721, p. 133, 154 (waar de 4 kwartieren en het wapen van Nicolas Uytenhove, seign. de Viverghem, voorkomen), 162; Ph. Blommaert, Utenhovensteen (te Gend, in 1839 afgebroken), in den Messager des sciences hist. de Belg., 1839, p. 153—160; Preuves de noblesse de Baudouin van Utenhove (que les Français appellent Baudoin de la Court), gentilhomme de Gand, en l'an 1303, volgens Menestrier, Les diverses espèces de noblesse, etc. Par., 1684, in 18°, pag. 311, afgedrukt in den Messager b. a., 1852, p. 366; Regist. o. d. Kron. v. h. Utr. gen., i. v.; Fruin en and., Repert. d. verh. en bijdr. betr. de gesch. de vaderl., i. v.; Gouthoeven Chron., bl. 104, 108; v. Mieris, Charterb. IV. bl. 933; Chron. Regist. o. h. Verv. van gez. Chartb., bl. 30; Hoogstraten, Woordenb., i. v. Utenhoven; enz. — Ook kan geraadpleegd worden (want het is in mijn bezit) een werkje waarvan de titel volgenderwijze wordt opgegeven in den Catalogus Borluut, tom. I, n°. 1427: »Caroli Utenhouii, patricii Gandavensis, Xenia, seu ad illustrium aliquot Europæ hominum nomina, allusionum, (intertextis alicubi Joach. Bellaii eiusdem argumenti versibus) liber primus. Ad Elizabetham sereniss. Angl., Franc. Hib., etc. Reginam. *Basileæ Rauracorum*, *anno* 1568. pet. in 8°. 143 pp. Petit volume très-rare et très-curieux, voegt men er in de catalogus bij, contenant un recueil de pièces de vers en grec, latin, français, etc., adressées par Charles Utenhove, de Gand, à un grand nombre de personnages de marque de son temps, et de membres de sa famille. — Exemplaire provenant de la vente van den Zande, faite à Paris en 1844 (N°. 1505 du cat.)."

Te Dordrecht was ook een geslacht van Uythoven bekend. Willem v. U., Jansz. [3]), raad in 1437, vermeldt Balen, bl. 289; vgl. v. d. Wall, Handv. v. Dordr., bl. 534, waar hij Wthouen heet in eene overdragt van opgemeld jaar.— 1361, 14 nov., gaf »Ghisebrecht

van Rode een vri ghift Willem Zegherszoen van Vuthouen, ten behoeve van den heer van Arkel, van $3^1/_2$ morgen lands, geheeten den Gheerbeemdt, gelegen in het gerigt Almkerk." (Uit het Archief van Buren medegedeeld in Codex diplom. v. h. Utr. gen., 2de serie, 2de deel, 1ste afd., bl. 187.) Vermoedelijk ontleenden deze hunnen naam aan het ambacht van Uythoven, in 't land van Altena, den huize van Merwede toebehoorende (vgl. Balen, bl. 1115), en was uit dezen stam ook Johannes van Uytenhove, genoemd in het vrijgeleide, door hertog Reynoud van Gelder in zijne landen verleend aan Jan en Willem van Arkel, op 22 april 1409, bij Kemp, Beschr. v. Gorinchem, 1. bl. 169. – Onder de oudste utrechtsche familiën rekent men ook die van de Curia (Wtenhove). Zie Utr. Volksalm., 1843, bl. 190, en van Mieris, Charterb., I. bl. 204, waar Gerardus de Curiâ in een stuk van 1227 of 1228 voorkomt[4]). M°.

MENGELINGEN.

Automaten. (Vervolg van XX blz. 541).

N°. 18. De ervaren kunstenaar Jakob de Brunslau, heeft ook

---

[1]) Hier geeft de schrijver berigt van het geslacht en van de door hetzelve gevoerde wapens, en vervolgens van een ander adellijk brabantsch geslacht van dien naam, waartoe o. a. behoorde Elisabeth Utenhove, eerst getrouwd met Dirck van Bronckhorst-Batenburg en daarna met Walraven van Berlaer-Helmont, als blijkt uit schepenbrieven van Brussel van 1389 (vgl. Butkens Troph II. p. 180, 221, v. Spaen, Inl. t. d. Hist. v. Gelderl., I. bl. 310). „Mais, voegt hij er bij, ceux de ceste noble famille s'intitulerent dit de Viluorde, et porterent pour armoiries à vn chef au lyon naissant, sans que i' aye veu les couleurs, et i' ay trouué ces armoiries en vn vieu seel reposant aux archives de Flandres."

[2]) Hier wordt een ander adellijk geslacht v. Utenhove vermeld, 't welk te Brugge in de regering zat, 1428—48. — De Laborde, Les ducs de Bourgogne, IIe part. tom. I. Preuves, maakt gewag van „Georis Utenhove. peintre d'Yppre," 1468, en van »Martin Utenhove, architecte," 1434.

[3]) Willem van Uithoven en Willem van Aerssen (of van Naerssen), wegens de stad Dordrecht afgevaardigd ter dagvaart in den Haag, op den 11den aug. 1436 (Boey, Oudh. v. d. Hove, Byl. num. 25.)

[4]) Aan het slot van dit, uit Heda overgenomen stuk, staat eene opmerkelijke aanteekening, die wij gaarne nader toegelicht zagen.

een stuk vervaardigd, hetwelk de lijdensgeschiedenis van Christus met alle menschen en handelingen, voorstelt....

N°. 19. Van hoeveel kunst, getuigen ook thans immers nog zoo vele uurwerken op kerktorens, die, behalve den loop des tijds, en den stand der hemelligchamen aan te toonen, de beweging en handeling van zoo vele levende wezens voortreffelijk nabootsen. Zoo als b. v. het uurwerk te Lyon. Iederen dag, ziet men, in eene nis, een ander beeld. Zondags verschijnt er eene gedaante, die de opstanding beteekent; 's maandags den dood; 's dingsdag den heiligen Stephanus, den beschermheilige van de kerk; 's woensdags Johannes den dooper, den tweeden beschermheilige; 's donderdags het beeld van de instelling des sacraments; 's vrijdags, dat van het lijden van Christus; en 's zaturdags het beeld van de heilige maagd. Een haan verkondigt de uren, door zijn gekraai en het slaan met de vleugelen. Dit alles geschiedt door het zeer kunstige uurwerk. Ook ziet men nog een engel, die de deur opent, om Maria te begroeten, een paar leeuwen, die elkander ontmoeten en belikken, waarna zich een welluidend klokkenspel doet hooren. Het vermaarde uurwerk van Straatsburg is bijkans op de zelfde wijze ingerigt, maar met nog meer kunst en smaak, enz.

Dit uitmuntende werk werd, voor omtrent twee en een halve eeuw, door den wiskundigen Dasypodius ontworpen, en door de gebroeders Habrecht, twee bekwame kunstenaars, afgewerkt; doch het is, sedert vijftig jaren, zeer vervallen.

Ook te Lund in Zweden, ziet men een soortgelijk uurwerk. Bij het slaan der klok, verschijnen er twee ruiters, die, bij elken klokkenslag, met hunnen sabel houwen. Vervolgens wordt er eene deur geopend, en men ziet de maagd Maria, die het kindeken Jezus in de armen draagt. Zij neemt op eenen troon plaats. De zeven (?) wijzen, uit het oosten, omringen haar met hun gevolg. De koningen werpen zich voor de voeten van Maria, leggen hunne geschenken neder, en twee bazuinen laten zich inmiddels hooren Al deze figuren bewegen zich naar het leven.

Bij het vermaarde uurwerk te Lubek, waren eertijds ook bewegelijke beelden te zien. Zoo stond er tusschen twee groote pilaren een beeld, dat den Heiland voorstelde. Op beide zijden van het uitstek, waren twee groote en twee kleine deuren. Met het

middaguur kwamen er acht beelden uit de groote deur te voorschijn, die den keizer en de zeven oudste keurvorsten voorstelden. Deze keerden zich vervolgens tot het Christusbeeld en ontvingen den zegen. Nu verwijderden zij zich weder ter linkerzijde en sloten de deur achter zich toe. In de twee kleine deuren zag men twee figuren, die door hunne dienstvaardigheid eenen minderen rang te kennen gaven.

Bij een uurwerk te Versailles ziet men twee hanen klapwieken en kraaien. Tevens opent zich eene deur, uit welke twee menschelijke gedaanten komen, ieder met eene klok, in den vorm van een schild, in de hand, op welke twee Amors met eenen kuil de kwartieren staan. Lodewijk XIV wordt hierbij, in de wolken zwevende, op eene zeer sierlijke wijze afgebeeld. Behalve deze opgenoemde uurwerken zijn er nog vele, welker kunstige bewerking meer of minder roems verdient.

N°. 20. Voor eenige jaren veroorzaakte de fluitspeler van den kunstenaar Enslin veel opziens.

Deze fluitspeler liet zich in begeleiding van het orkest hooren. Hij blies eerst de hoofdtoonen, opdat zijne medespelers daarnaar zouden kunnen stemmen, en knikte driemaal met het hoofd, wanneer men beginnen moest. Hij zat hierbij geheel zorgeloos op een stoel, sloeg de maat met zijnen voet, en speelde buitengewoon vaardig. . . . .

. . . .

. . . .

Intusschen blies het automaat de fluit toch wezenlijk, hetwelk daaruit bleek, dat hij steeds die fluit bezigde, welke aan de vereischte toonen beantwoordde.

N°. 21. Het sprekend automaat behoort mede onder de grootste kunstgewrochten, die ooit door menschelijke vlijt zijn voortgebragt. Een zoodanig beeld, dat de menschelijke stem nabootst, en vrij duidelijk woorden en geheele volzinnen spreekt, werd door van Kempelen, voor omtrent 30 jaren vervaardigd, enz.

No. 22. Ook de heer Enslin heeft, in navolging van zijnen voorganger een sprekend automaat vervaardigd,

No. 23. Het is merkwaardig, dat er reeds voor meer dan duizend jaren zekere automaten bestonden, die door het water, in

plaats van door de veerkracht in beweging gebragt werden. Zoo had een aziatisch vorst het volgende kunstwerk laten vervaardigen. Een gelijk getal koperen kogels, als men uren op den dag telt, vielen op eene klok, of liever in eene soort van ketel, en bepaalden aldus den tijd. Elk uur opende zich echter ook eene poort; uit iedere poort verscheen een ruiter, die zijne poort liet open staan, maar met het twaalfde uur, stieten de twaalf ruiters ieder hunne poort met hunne speren toe.

Men kende ook reeds voor een paar eeuwen water-automaten, of door water gedreven wordende figuren van menschen en dieren, die werkten, muzijk speelden, zongen, riepen, sprongen enz. Zoo had men, b. v., cyclopen vervaardigd die ijzer smeedden, toonkunstenaars, die zich op velerlei speeltuigen lieten hooren, kraaiende hanen, schreeuwende koekoeken en ook andere zangvogels, die met lijf, hals, bek en staart de natuur reeds vrij aardig nabootsten. Ook met springende kikvorschen, kruipende schildpadden, oefende zich reeds toenmaals de scherpzinnigheid van den mensch om anderen daardoor te verbazen.

No. 24. Nog dit automaat, hetwelk zoo vele kunstenaars onder de gedaante van eenen kleinen Turk voorstellen, die de vragen door buigingen van het hoofd beantwoordt, en het uur van een horlogie, door het slaan op eene klok aantoont.

Nu doe ik de vraag, zijn er in den laatsten tijd ook nog automaten vervaardigd? Zoo ja, welke? A. C. DE GRAAF.

Automaten. (Vgl. XX, bl. 476). Onzen geachten medewerker de Graaf zij in bedenking gegeven, dat de onder n°. 8 door hem vermelde fluitspeler geen automaat is, even weinig als de indertijd vermaarde schaakspeler van von Kämpelen. Gelijk toch in den toestel des laatsten een persoon verborgen was, die den schakenden Turk — eene pop — bestuurde, zoo het afgerigte sijsje bij den eersten. Een automaat werkt door een mechanisme zonder hulp van levende beweegkracht. V. O.

Eene pad door eene spin gedood (XX, bl. 592). Dit verhaal, aan Erasmus ontleend, die het echter eene fabel noemde, vindt men opgeteekend in het vierde honderdtal der Merkwaardige geschie-

denissen van P. Lauremberg, bijeengesteld door Joh. Hajenius, en aldaar n°. 1.

Het boek, waarin deze geschiedenis voorkomt, heeft een weidschen titel, en is meermalen herdrukt. Twee uitgaven zijn mij bekend, eene Tot Amst. By Nicolaas ten Hoorn 1701. Het verhaal in deze uitg. zie bl. 444. De andere uitgave, een derde druk genoemd, verscheen mede te Amst. By de Janssoons van Waesberge 1734. Beide uitgaven zijn in 8°., prijken met hetzelfde frontispice; de laatst gen. uitg., alwaar het voorval op bl. 409 medegedeeld wordt, is de beste. De titel van beide is deze: „Het hernieuwde en verbeterde Acerra Philologica van P. Lauremberg, Dat is: Zes Honderd Nutte en Gedenkwaardige Geschiedenissen... uit de beroemdste zo Grieksche als Latynsche geschigtschryvers bijeengesteld, en in beter order geschikt en uitgegeven. Door Joh. Hajenius, S. S. Th. C."

Jean Lauremberg en Petrus Lauremberg, die met elkander wel in familiebetrekking zullen gestaan hebben, vinden wij genoemd in het Bull. du Biblioph. Belge Tom XVII. p. 254, en in Jöchers Gelehrten Lexicon, in voce. A. M. L.

Eene pad door eene spin gedood. De juiste titel van Laurembergs 600 historiën luidt aldus: Het Hernieuwde en Verbeterde Acerra philologica van P. Lauremberg. Dat is: Zeshonderd Nutte en Gedenkwaardige Geschiedenissen, als ook zeer vermakelyke Reden-Kavelingen. Tot nut der Leesgierige Jeugd, en een noodzakelyk onderwijs tot bevordering der geleerdheid. Uit de beroemdste so Grieksche als Latynsche geschigtschryvers by een gesteld, en nu in beter order geschikt en uitgegeven, Door Joh. Hajenius, S. S. Th. C. Tot Amsterdam, by Nicolaas ten Hoorn, Boekverkoper over 't Heeren Logement, in de Historie Schryver, 1701 [1]). — De bedoelde »geschiedenis" is de eerste van het »vierde honderd" en wordt bladz. 444 aldus verhaald:

---

[1]) Boven, XX bl. 499, staat achter de vermelding vau dezen uitgever 1607 in plaats van 1707. Op den titel van Lauremberg staat zijn naamcijfer in een devies met het onderschrift: Ingenio et industria.

»I. Van de vyandschap tusschen de Padden en Spinnekoppen.

»Erasmus van Rotterdam in zyn zamensprekingen beschryft hiervan een wonderlyke geschiedenis, schoon hy het een Fabel noemt, zoo geeft de dagelyksche ondervinding daar van getuigenis, dat de Spinnekop groote vyandschap heeft tegens de Padde. Als een zeker Monnik op een tyd met gras of groene biezen zyn slaap-kamer bestrooid hadde om zig daar mede te verfrisschen, zoo kwam hem na het middag-maal op zyn rug leggende en slapende, een groote Padde op zyn mond gekropen, die met zyn vier poten de lippen zoo vast hield, dat zy niet zonder groot gevaar daar af te krygen was: de Padde met geweld daar af te trekken was een zekere dood: en als men ze liet zitten, was 't nog wreder als de dood zelver. Eenige oordeelden best, dat men den Monnik ruggelings aan een venster zoude dragen, daar een groote Spinne-kop zyn webbe weefde, dat ook geschiede. De Spinne-kop haar vyand in het oog krygende, liet zig datelyk langs haren draad afvallen, ging op het lyf van de Padde zitten, en, zoo dra zy dezelve een steek toegebracht hadde, keerde zy weder by den draad na haar Spinnerag: daar zy van daan gekomen was. Niet lang daarna begon de Padde op te zwellen, dog konde niet, gelyk men gemeind hadde, van de mond afgetrokken worden. Naderhand wierd zy op dezelve wyze op een nieuw van de Spinne-kop getroffen, zwol nog dikker, en leefde evenwel: maar ten derden maal getroffen zynde, liet zy haar poten los, en viel dood ter aarde. Met deze dankbaarheid heeft de Spinne-kop haar huiswaard beloond.

»Hier uit zien wy, dat een klein gedierte zoo wel zyn vyand heeft, als het groote, en hoe gemakkelyk een klein gediert het groote doodden kan."

In welk colloquium Erasmus het geval verhaalt, kan ik niet nazoeken. H. M. C. V. O.

[Het verhaal werd ons ook medegedeeld door E. d. V., die het uitschreef uit de uitgave, bij de Janszoons van Waesberge 1734].

Diamant. (XX, bl. 431). De vrager H. kan hieromtrent een bevredigend antwoord vinden in den Nederlandschen Mercurius van

het jaar 1763 (deel XV, bl. 167 en 168) Daar echter dit tijdschrift niet in ieders handen is, zoo zal ik mij de moeite geven, om den aldaar gevondenen tekst hier woordelijk af te schrijven. Hij luidt: »Amsterdam. Op woensdag den 19 October (1763) is in het Nieuwe zyds Heeren logement dezer stad by appointement van de Ed. achtb. Heeren Schepenen door de makelaars Daniel Hooft, Anthony Lestergeon en Izaak de Jonge Meyerz. verkocht een extra ongemeen groote, schoone, heel gestrekte

DIAMANT LABORAAT.

Deze Diamant Laboraat staat bekend op het boek van den grooten Mogol met den verheven naam van *Dehiari Nouri,* 'twelke in 't Nederduitsch beteekend *Werelds-Licht* Dit is dezelfde steen welk de wijdberoemde krygsheld Thamas Kould-Kan Schach Nadir in de beruchte oorlogen (1739), door hem tegen den grooten Mogol gevoerd, heeft veroverd, en is het kostlijkste juweel, zo van groote als schoonheid, dat onder den schat, door hem tot buit bekomen, gevonden is, echter zou deze steen waarschijnlijk nooit zijn ontdekt geworden, bijaldien Thamas Kouli-Kan Schach Na, dir, het Schat-boek van den Mogolschen keizer waarin dezelve, als bovengemeld is, aangeteekend stond, niet op eene listige wijze ontdekt en vermeesterd had. Dit wonderstuk, waar van den lezer hierbij de naauwkeurige afbeelding vind, in het kooper gesneden, is gekogt door den Makelaar Daniël Hooft, voor zijn meester, voor de somma van 80,000 guldens, wegende 351 ½ grijn."

S. F. K.

Volksbijgeloof. (Vgl. XX, bl. 219). Bijgeloof in Zuidbeveland. Ofschoon het bijgeloof in Zuidbeveland zoowel als elders, grootendeels verdwenen is, blijven er, vooral onder den geringen stand nog sporen over, die genoegzaam aanwijzen, dat het vroeger ook hier in groote mate heeft geheerscht.

Nog noemt men in iedere gemeente plaatsen, waar het »niet zuiver is" of »spookt." Op enkele plaatsen verschijnt de »geest" van een' bekenden, meestal aanzienlijken doode, die door daden van de levenden verontrust wordt.

De »ringen" in weilanden worden nog beschouwd als plaatsen, waar de heksen een rondedans hebben uitgevoerd.

Vrij algemeen is het geloof aan »waarschuwingen" of voorteekens van een nabijzijnd sterfgeval in eene familie, bestaande meestal in een slag, waarvan de oorzaak in het onzekere blijft.

Ook is het geloof op verre na niet verdwenen, dat een lang sukkelend kind of een werk, dat niet van de hand wil, (b. v. het karnen van boter) betooverd is.

Hier en daar zijn nog, gewoonlijk leelijke oude vrouwtjes, die in staat zijn paarden op den hol te brengen en andere ongelukken door tooverij te veroorzaken.

Een algemeen volksgeloof is, dat iederen vrijmetselaar door den duivel de nek gebroken wordt en hij niet op zijn bed sterft.

Ooievaars, zwaluwen en lievenheerskevertjes mogen zich bijzonder in de gunst en bescherming veler menschen verheugen. — Het janken der honden houden velen voor een teeken van een nadederend sterfgeval.

De met den helm geborenen ontvlugten bij het sterven van een' bekende het bed, of zien vooraf wel eens eene lijkstaatsie van bekende personen of verwanten.

Eene eclips, een komeet of het noorderlicht verschaffen de harten van onkundigen nog al eens bange voorgevoelens.

De vrijdag wordt wel als ongeluksdag beschouwd, waarop men geene belangrijke verbintenissen moet aangaan.

Ook hier plaatst men op het laatste voer tarwe, dat in de schuur gehaald wordt, een groenen tak, die dan boven de groote of »mendeuren" in het rieten dak gestoken wordt en daar eenigen tijd blijft, zonder dat men daaraan eenige beteekenis meer hecht.

Boosaardige menschen en vooral zij, die hardop tot zich zelven spreken, gaan met den duivel om.

Men spreekt ook van »zwarte kunst," eene wijziging van spokerij.

Nisse. J. KOUSEMAKER. PZ.

Fooien. (Vgl. XIV. bl. 317, 379; XV. bl. 64, 96, 191, 242, 300; XVI. bl. 224.)

Zie over deze oude gewoonte ook de Lange van Wyngaerden, Heeren van der Goude. 1. bl. 148, 161, en, voor Engeland, Archenholtz, Tableau de l'Angleterre etc., II. p. 136. MO.

VRAGEN.

Oost- en westindische houtsoorten. In eene »Ordonnantie waerop alomme in den Lande van Hollant ende Westfrieslant verpacht sal worden den impost bij de Staten van denselven Landen, geconsenteert, geheven te worden op verscheyde specien van vreemt en uytheems hout dat in 't Lant geconsumeert sal werden" (1678) komen eenige soorten voor, die mij bij name onbekend zijn en die ik cursijf zal schrijven; mogelijk is deze of gene lezer van dit tijdschrift in staat er iets naders van op te geven.

Houdt comende uytte Oostindien.

Zandelen hout (Sandel.)

Hout *Thelamedisunael* synde een hout dat van de zee opgeworpen wert.

Zappons hout (Sapan.)

Mauritius Ebben hout.

Jappans »

Westindys ende Brasil hout.

Fernabucq hout.

Stokvishout.

Brasilische stocken ende blocken.

Streephout.

Courael hout.

Sakerdaen »

Orangen »

Zetter »

Rut »

Bastert Ebbenhout.

Fijn groen »

Stuyff » »

Pockhout.

St. Maeykens hout.

Sanderen hout. (Sandel?)

Jistel hout.

LABORANTIE.

De raaf en de kraai. Waar zijn de raaf, en de kraai het zinnebeeld van?

J.

GESCHIEDENIS.

Roomsche kerken te Amsterdam in 1656. Op verschillende plaatsen in *de Uithangteekens* zijn een aantal Roomsche kerken te Amsterdam genoemd, en meermalen reeds is mij de vraag gedaan, van waar ik die heb, daar de vragers die bij Wagenaar te vergeefs gezocht hadden. Natuurlijk; want ik heb die niet uit Wagenaar, maar uit een handschrift op 't Stads-archief. Daar berust namelijk een geschreven boek met dezen titel:

'T KERCKELIJK AMSTERDAM, *ofte 't Verhael der Roomsche Mysteriën en Ceremoniën, die t' Amsterdam gepleegt sijn voor de Reformatie: en die H. Sacrament, 't welck daer gevonden soude wesen in 't vyer; mitsgaders 't begin der Reformatie, met de Predicanten, Ouderlingen, Diaconen, Diaconessen en Sieckentroosters. En hier is bijgevoegt 't Illustre Gymnasium met de Curatoren en Professoren van die, ende de Schoolarchae en Visitatores der Triviale scholen.*

In dat boek vindt men de volgende lijst van Roomsche kerken te Amsterdam in 1656, door de leden van den kerkenraad opgemaakt en aan Burgemeesteren overgeleverd, met het verzoek er bij, dat die »Paepse conventikelen met allen ernst gheweert" zouden worden.

Lijste van de paepsche vergaderplaetsen te Amsterdam, aen de E. H. Burgemeesters overgelevert in December A°. 1656.

1. Op de Breestraet bij Antonispoort, onder het Verglde Radt. Daer is nu een paep, die een Jesuwyt is ofte Capucijner monninck.
2. Onder het Schaep in Uillenburchstraet wort nu meede vergadering ghehouden.
3. Op Cattenburch, in een huis met trappen bij het Y bij de hoeck.
4. Buiten de Antonispoort aen dees zijde van Houtewael,
5. meede naest de tuin van Jacob de Clerck.
6. Pater Carel, Brabander, heeft vergaderingen in de Santstraet.

7. Op de Cleuveniersborgwal in 't huis van Poppen,
8. en op de hoeck van Onckelboerssteehien in 't huis van den H. Burgem[r] Bas zaliger.
9. Op de hoeck van de Langhe Houtstraet, pater Cornelis Dobbensz.
10. Op de Verwersgraft over de Ghele Handt tot Davit Fransz.
11. In de Coninckstraet, een vergaderinge van Waelen.
12. In de Corte Coninckdwarsstraet bij Boomsloot.
13. Op de Geldersche kay in 't Wapen van Poortegael, ten huyse van Dommer.
14. Op de Oudesijts afterburgwal, de hoeck van de Molensteeg, in de Groene Helm.
15. In de bocht van de Zeedijck, tot pater Parmentier.
16. Op de Zeedijk in de 2 Tortelduiven.
17. Op de Oudesijts voorburgwal over de Oude Kerck tot pater Lourens van Teylingen.
18. In de Teertuinen naest de Rave in 't Raethuis van Cuelen.
19. In deselve tot Fonteinen.
20. In de Warmoestraet bij den Arremsteeg in de Jager.
21. Noch in die Gecroonde Stapel Cnoopen tot Pieter Verscheyl.
22. Noch in die Passer boeckvercooper.
23. Op die Gelderse kay bij het Waterpoortien.
24. Int Jerusalems Cruys over het Princehoff.
25. Op de Grimmenessesluis, waar een paep woont.
26. Tusschen de Nieuwe ende de Sparredammer brugh in de Ster.
27. Op de Nieuwesijts afterburgwal in de Bonte Os.
28. Op 't Water in de Hamer,
29. alsmede int Hoefijzer.
30. In de Molensteech.
31. In de Nieustraet.
32. Op de Nieuwedick op de hoeck vant Hol.
33. Op de Nieuwezijts burchwal bij de Wijde steech in de Spinster.
34. Op de Blommaert naest de Roemer.
35. In 't Baginhoff.
36. Achter het Baginhoff in de Lely.
37. Op Spuy int Maechdehuys.

38. Noch aldaer ten huise van Cornelis de Vries.
39. In de Calverstraet in de Roode Molen.
40. Noch op de hoeck van de Wijde Capelsteech.
41. In de Calverstraet in de Zijdeworrem.
42. Noch over de Capel tot Roeck.
43. Noch naest het Pandt, pater Mr. Willem.
44. In de Calverstraet bij d' Regelierstooren, daer zijn ordinary 3 papen, en wort geseyt dat de een een bischop te sijn.
45. Op de Binnen Emster in de Melckcan.
46. Op de Singel bij de brouwerij van 't Lam, pater Lourens in de Krijtbergh.
47. Op de Nieuwesijts afterburgwal naest Vagevier in 't Wapen van Hoorn woont een priester, pater van Cruydergoedt, heeft noch 2 à 3 papen tot syn dienst, en wort aldaer gespeelt op instrumenten.
48. Op de Oude Heeregraft bij de Heeresluis in 't Swarte Kruis woont een paep genaemt bestevaer in de wandeling.
49. Op de Stroomarckt bij Ossiens brouwerij in 't Stapel Kurck.
50. Op de Cingel tusschen de Linbaens en Korsiensbrug in 't Meerblat.
51. Op de Heeregraft ten huise van de wed^{e} Papebroek is een groote vergaderinge.
52. Op de Oude Heeregraft tot Schayes syn somtijts convientickelen.
53. Noch op de Heeregraft tot de wed^{e} van Selle.
54. Op de Oude Heeregraft in de Arent, daer een paep met 3 cloppen woont.
55. Op de Cingel boven de nieuwe sluis naest mij vrouw Achtienhoven.
56. Naest de brouwerij van de 5 hoeck, daer die dienst doet pater Canter.
57. Op de Heeregraft bij de Heerebrugh, paep Croock met eenige cloppen.
58. Op de Cingel bij Appelmart, naest de Karsseboom, de paep Mr. Hendrick Ebbe.
59. Bij Burgem^{r} Oetgens op de Cingel in St. Andries.
60. Op d' Keysersgraft over Burgem^{r} Witsen, naest de Stiselton,

is een geestelijck wed'hof, bij Claes Riniers gesticht, waer des vrijdags en donderdach dienst wort gedaen.

61. Op de Prinsegraft in Casemirus tusschen de Reestraet en de Beerestraet.
62. Op de Blomgraft aen de zuytsijde het derde huys van de Prinsegraft.
63. Op d' Eghelentiersgraft aen de zuytzyde op St. Andries hoffien door een prister dienst gedaen.
64. Op de Heeregraft bij 't Westindishuys is een groote vergaderinge, waer op instrumenten wort gespeelt, de paep heet Van der Linden.
65. Op de Brouwersgraft in de Keyserscroon een groote vergaderinge, de paep Alckemade.
66. Op de Haerlemmerdijck op de hoeck van de Brouwersstraet, ende is daer een groote vergaderinge ende bijeenkomste van kloppen.

(Vergl. XX, bl. 564, waar eenige namen, welke in deze lijst genoemd worden, ook voorkomen.)

Welk gevolg het verzoek van »de E. Kerckenraet" gehad heeft blijkt niet; waarschijnlijk geen; — »de E. H. Burgemeesters" waren toen, en al veel vroeger, zoo vervolgziek niet, en zullen de lijst wel stilletjes ter zijde gelegd hebben. Maar zij bevestigt de woorden van Wagenaar (II D. bl. 209 f° uitg.): »Te Amsterdam genooten de Roomschgezinden ten deezen tijde [hij spreekt daar van omstreeks 1640] reeds een ongestoorde vrijheid." En vervolgens: »De vrijheid der Roomschgezinden hier ter stede nam toe, op het sluiten der vrede met Spanje, in den jaare 1648."

Men vergelijke daarmede eens den toestand der Protestanten te Antwerpen na den Munsterschen vrede, zoo als die door een ooggetuige wordt geschilderd in de *Bijdragen voor Vaderl. Gesch. en Oudh.* uitg. vroeger door Nijhoff, thans door Prof. R. Fruin, Nieuwe Reeks, VI Deel, bl, 330, 331, 333 en 334.

J. TER GOUW.

Oversticht. (XXI. bl. 164). De aanteekening van 't Bestuur is

wel juist, doch beantwoordt John slechts ten halven. John verwart Neder- en Oversticht met Neder- en Overkwartier. De prov. Utrecht was 't Nedersticht; de prov. Overijsel was het Over- (niet Boven) sticht of het Sticht over den IJsel. Maar de prov. Utrecht was verdeeld in vier kwartieren: 't Nederkwartier, 't Overkwartier, Eemland en Montfoort. 't Overkwartier is het zuidoostelijk deel der prov. Utrecht, maar moet niet met het Oversticht verward worden. J. TER GOUW.

Predikanten met den naam van Baselius te Bergen op Zoom. (vgl. XX bl. 23, 226).

Vrolichert in zijn' Vliss. kerkhemel heeft volkomen gelijk, als hij zegt, dat er te B. op Zoom drie predikanten geweest zijn met den naam Baselius en wel twee met den voornaam Jacobus.

In de trouw- en doopboeken dier gemeente vond ik het volgende: Jacobus Baselius van Steenwijk,
huwt 1 maart 1586
Pietern^a. Jacobsd^r. Boulle (¹) van B. o/z.

Jacobus Baselius junior
Elizabet van Loo.

1 Jacobus minimus, ged. 26 junij 1589:
get. m^r. P. Zuytlant.
2 Samuel, ged. 2 mei 1597:
get. Jaq. van Peene.
3 Paulus, ged. 21 april 1599: get. Gerard Schepens pred. te Lillo,
Paulus Baxius gubernator.
4 Johannes, ged. 2 maart 1601:
get. Joh. Utenbogaert minister.
5 Isaac, ged. 22 aug. 1603: bij den doop van dezen stond bij zijns vaders naam »huius ecclesiae minister."

¹) In het voormalig koor der groote kerk te B. op Zoom ligt deze grafsteen: Sepulture vā meester Phils̄. Boulli tresorier eñ rentm̄ vā mijn heere de marqnys ende joncvr. Josina van Dunenbosch syn huysvr̄ die † A⁰ XVCXLV 1 ang — wapen· parti *a*. 3 rocs (zuilen) acc: au coeur d'un croissant *b*. un vaisseau sans mâts flottant sur une mer, acc: au chef d'une petite croix et en pointe d'une étoile.

D[r]. Samuel Baselius, ongetwijfeld (2),
Elizabet van der Perre,
ondert. 4 sept., geh. 20 nov. 1619.

a. Sara, ged. 8 apr. 1622: get. burg[r]. W. Adamz. Bollaert.
b. Jacobus, ged. 8 dec. 1623: get. Anna Baselius.
c. Jeronimus, ged. 15 oct. 1625.
d. Hieronimus, ged. 19 julij 1627.
e. Elizabet, ged. 10 april 1629.
get. Eliz. van Loo, wed. Jac. Baselius.
f. Samuel, ged. 18 maart 1631: get. Ant. v. Brouck, pred. te Steenbergen.
g. Maria, ged. 2 julij 1632.
h. Anna, ged. 14 nov. 1634.

b. Jacobus, werd pred. te Kerkwerve en huwde 20 julij 1649 Elilabeth Dodius, zuster van Anneke geh. met Jac. van Migrode pred. te Middelburg, beide dochters van d[s]. Petrus Dodius (getuige van *bb*) pred. te Serooskerke en Eliz. van den Heede van Amst.

Maria Baselius, ongetwijfeld *g*,
ondertr. 2 dec. 1652
met
jh[r]. John More (Muer) vaandrig.

aa. Quintinus, ged. 27 nov. 1657:
get. Jac. Baselius, ongetwijfeld *b*.
bb. Samuel, ged. 19 oct. 1659:
get. ds. Petrus Dodius (heette hij de Dood?) te Serooskerke.
cc. Baselius, ged. 19 oct. 1663.

Van het kerkelijke archief te B. °/ Zoom is geen spoor te vinden, dan een begraafregister van 1678 tot 't laatst der XVIII eeuw: niemand weet waar het gebleven is. Is het in 1747 met de kerk verbrand? Is het toen of in 1794 weggezonden en nog

---

[1]) Bij den doop te Poortvliet van Maria, 30 maart 1641, dr. van Cornelis Tobias Manteau en Susanna Blondel, komt eene Maiken Rageboom als getuige voor, stellig eene afstammeling van den pred. Thomas, die van Uitkerke te Poortvliet kwam 3 sept 1583 en aldaar, na 41 jaren dienst, 8 junij 1624 overleed.

niet terug gekomen? Zit het nog ergens in den eenen of anderen schuilhoek in de kerk of elders? Niemand weet er iets van; van dien kant dus kan er geen licht komen: daarom heb ik mij gewend tot den oudsten predikant van Tholen, die bewaarder is van het classikaal archief der voormalige classis van Bergen op Zoom en Tholen. (Antwoord op Navorsch. XIII bladz. 201).

Naar Tholen gaande, werd mij, ingevolge mijn verzoek, vergund een' vluchtigen blik te slaan in het oudste classicale acteboek, beginnende met een »acte der classis van Beoosterschelt, gehouden 4 apr. 1584 te Brouwershaven, en eindigende met een van 30 oct 1608," waardoor ik in staat ben mede te deelen: »dat »in de vergadering gehouden 3 junij 1585 besloten werd, Jaco»bus Baselius aan te schrijven over zijn onordentelijk geschrijf (?) »aan Migrodio in Walcheren";

»dat in die van 12 febr. 1586 Thomas Ragenboom (in 1584 »pred. te Poortvliet) verzoekt 25 rijnsche guldens bij de kerke »van Caleshoek verschoten tot onderhoud van voorz. Ragenboom »in de studie te Winoxbergen ten huize van Jacobus Baselius de »oude, alsdoen pred. aldaar";

»dat in die van 17 nov. 1588, gehouden te Tholen, Jacobus »Baselius de jonge, pred. te B. o. Z. zijne attestatie vertoont van »Enkhuizen" en

»dat in die van 20 jan. 1587 Jacobus Baselius de oude als »president fungeert."

Bij langer onderzoek, dat mij misschien later eens zal veroorloofd worden, zouden wij stellig weten, wanneer deze beide Jacobussen overleden zijn; het is nu toch echter bewezen, dat er te B. o. Z drie predikanten met den naam Baselius geweest zijn, hetgeen reeds veel gewonnen is. Zou nu Jacobus Baselius van wien in het trouwboek gezegd wordt dat hij uit Steenwijk was, de zelfde zijn met Jacobus Baselius den ouden, voorkomende als pred. te Winoxbergen? Misschien wel: want ik heb in dat oudste boek gezien, dat het met de pred. toen al aardig toeging, zij werden uitgeleend en mogten weer andere gemeenten bedienen. Misschien was hij van Winoxbergen beroepen te Steenwijk en van daar in 1578 te B. o. Z. Of zou hij te Steenwijk geboren zijn? In dat acteboek zag ik, dat toen ook onder de classis van B. o. Z. en

Tholen de stad Roemerswaal behoorde, waar 3 dec. 1585 eene classikale vergadering gehouden werd ten huize van den pred. Hermes of Thomas Pot, die president werd, en Joh. Martin[1] scriba; dat op de classikale vergadering van 23 aug. 1584 besloten werd een zegel te maken:

> »een man met een hoorn blasende op een tooruue, daeromme gesettet »Verheft dijn stemme als een basuene" Es: 58 vers 1, ende »Sigillum Classis Tholenae insulae" ofte om die cortheyt te winnen »Vigilate S. C. T. I."

Te Water zegt in zijne Reformatie van Zeeland, dat Hermes Pot, als vluchteling van Saamslag, in 1583 pred. werd te Romerswaal (in de oudste reken. van B. o. Z staat altoos Reijmerswael) en nog ten zelfden jare door een ander werd vervangen; de classikale vergadering van 3 dec. 1585 leert het ons anders.

B. op Zoom. FRED. CALAND.

Drieledig fransch vers, waardoor zeer geestig Napoleon I, als het ware, voor het volk werd voorbereid, en dat in deze dagen wel eens in herinnering mag gebragt werden. Het is door mij sedert dien tijd bewaard. Men leze de *acht* regels geheel door en vervolgens de acht regels van de eerste helft, daarna van de tweede.

Vive vive a Jamais	l'Empereur des Français,
La famille Royale	est indigne de vivre
Oublions désormais	l'ancien nom des Capets
La race impériale	doit seul lui survivre
Soyons donc le soutien	du fier Napoleon
Du grand duc d'Angoulème	ôtons l'âme maudite,
C'est à lui que revient	cette punition
L'honneur du diadème	a son juste mérite.

Ik voeg hier nog bij een anagram, waarvan de juistheid door anderen moet beoordeeld worden. In Le Phare, Anvers, jeudi 10 Novembre 1836, leest men: Le Journal de Loiret donnait dernièrement l'anagramme des noms de plusieurs hommes célèbres: celle-ci qu'il donne aujourd'hui sur Napoleon, a été faite par un savant helléniste d'Orléans, qui était aussi très versé dans la sciance des horoscopes. Ce nom propre, dit-il, est composé de deux mots grecs, qui ingenieusement combinés, présentent un phrase

qui offre une singulière analogie avec le caractère de cet homme extraordinaire,

1. Napoleon
6. Apoleon
7. Poleon
3. Oleon
4. Leon
5. Eon
2. On.

En enlevant la première lettre de ce mot, et ensuite celle de chaque mot restant, on formera six mots grecs, dont la traduction litterale, dans l'ordre des mesures designés est: *Napoleon, étant le lion des peuples, allait détruisant les cités.*

En verder nog twee anagrammen, een op Napoleon I en zijne echtgenoot Maria Louise, die ook op een piedestal geschreven staan waarop de busten dier personen prijken; daarnevens Minerva en de Faam, die dit anagram er op gegriffeld heeft. Het schijnt mij toe, dat deze groote fraaie prenten na den dood van Napoleon I te zijner roemrijke gedachtenis vervaardigd zijn.

ANAGRAMME.
NAPOLEON.
EMPEREUR.
DES FRANÇAIS.
ET ROI D'ITALIË.
AINSI.
CELA FERA
LA PROSPERITÉ
DU MONDE ENTIER.

ANAGRAMME.
MARIA LOUISE.
IMPÉRATRICE
DES FRANÇAIS
ET REINE D'ITALIË.
SA MAJESTÉ.
I. R.
A ENTREPRIS
ECRIRAI-JE
LA FELICITÉ
DU MONDE.

U. C. KRAMM.

Staatkunde van het kerkenzakje. (Vgl. A. R,; XVII. bl. 193, 261; XVIII. bl. 600; XIX. bl. 323.)

Misschien kan dit tot aanvulling strekken van hetgeen daaromtrent in vroegere jaargangen is medegedeeld.

Vers gevonden in 't Collecte zakje der diaconie bij gelegenheid dat d[os] Hoffman zondag den 3 febr. 1788 predikte.

Zolang mijn ziel in Jesus rust
Heeft ze in geen Eerenboogen lust,
Zolang mijn ziele leeft om hoog
Versmaad zij Hoffmans Eerenboog.
Eén duyt gespaard in zuynigheyd
En voor den armen weggeleyd
Is beter in Gods heylig oog,
Dan Hoffmans ijd'le eerenboog.

Wie weet iets van dien Hoffman en zijn eereboog?

Vers gevonden in 't Collecte zakje der Diaconie te Haarlem in de groote kerk den 19 maart 1788 in een pakje met een duit en een groote oranje strik.

Oranje hoog geschat is thans van meerder waarde
Dan 't geld dat men eertijds voor arme lien bespaarde.
Zie hier dan nu een strik in plaats van Silver geld,
Beproef nu eens ter deeg of gij er Goud uyt telt.

Ter gelegenheid dat te Dordrecht eene extra collecte voor de armen gehouden werd, zijn deze regels in 't zakje gevonden.

Als 't recht gehandhaaft word, de dwinglandy verdrukt
En men de plunderaar, de plunderzucht ontrukt,
Door hen naar Gods bevel op 't allerstrengst te straffen,
Zal Dordreghts burgery, den armen hulp verschaffen.

Maar nu de rechter slaapt, het kwaad ziet voor zijn oogen,
En tot Oranjes Eer met blydschap wil gedogen
Dat men de braven moord, en zijne schat ontsteeld,
Wordt hier op deze dag, geen penning uytgedeeldt.

't Is billyk dat de Prins het volk dat voor hem woedt
In hunne nood thans helpt, en dekt, en laaft en voedt,
Wy geven niet een duyt, maar zullen de arme Keezen
In deze strenge koù met vreugd behulpzaam wezen.

Z.

VRAGEN.

De geschutgieters Verbruggen. Onder oude papieren vond ik een gedrukt blad uit een mij onbekend werk, strekkende tot verklaring van plaat 67, die de afbeelding bevatten moet van het woonhuis der geschutgieters te Woolwich. Daarop staat het volgende.

The ROYAL FOUNDRY at WOOLWICH.

Drawn by Paul Sandby, Esq. R. A. and Engraved by Mr. Fittler.

The former Foundery, which was situated near the north end of Moorfields, was destroyed by an explosion in the year 1716, supposed to be occasioned by inattention to the moulds. By this accident a great number of persons were wounded, some of them mortally.

The present Royal Brass-Foundery at Woolwich was immediately erected in consequence of the above accident, by order of the then Board of Ordnance, from a plan of the Master Carpenter's.

Government about this time publickly advertised for a Master Founder, and Mr. Schalch, who then resided at Brussels, delivered in proposals, which were accepted. Our Minister, then resident at that Court, also recommended him as an able man in that line; the two furnaces were constructed upon his plan, and under his inspection; and the whole was completed in the following year.

Mr. Schalch continued in that employment till the year 1770, when being upwards of fourscore, he was superannuated: but his salary was continued, for his long services, until his death, which happened on the 5th of February 1776.

Messrs. Verbruggen, the present Master Founders, having been employed in the foundery of the Admiralty at Enckhuyzen, (the city of their nativity) in the north part of Holland, were appointed in 1755, by her royal highness the late princess Anna, daughter to king George the Second, then governess of the Seven United Provinces, to be directors of the brass foundery of the states of Holland at the Hague, where they constructed the first horizontal boring and turning engine: but after the death of her royal highness, being greatly persecuted, though by foreigners,

they entered into this service in 1770, strongly recommended to the. Board of Ordnance by Sir Joseph Yorke, his Majesty's ambassador at the Hague, who knew them, not only as persons of character, and a very good family, but able in their profession. After inspecting the foundery, they renewed the two decayed furnaces, and added a third upon a larger scale: they also construc. ted new engines to bore and turn at the same time all sorts of ordnance from the solid. These improvements being compleated, his Majesty honoured the foundery with his royal presence on the 6th of July 1773, accompanied by the Master General, the Board of Ordnance, and several general officers, who signified their satisfaction.

This building is situated in Woolwich Warren, and is deemed by every one, who has been abroad, the most compleat and regular of the kind in Europe. The three furnaces contain near fifty ton of metal, and with the four horizontal boring and turning engines, as much business can be done as is amply sufficient to supply the Train of Artillery in time of war.

Wie is in staat meer omtrent deze Verbruggens mede te deelen?

P. OPPERDOES ALEWIJN.

Hugo de Groot. In Le curieux antiquaire ou recueil géographique et historique etc, par P. L. Berkemeijer Leiden, v. d. Aa, 1729, tom I. bl. 206, lees ik eene bijzonderheid bij de vlugt van de Groot uit Loevestein vermeld, die mij nergens is voorgekomen, namelijk dat mevrouw de Groot de afbeelding van haar man levensgroot had doen maken, en die zoo op Loevestein gekregen. Na die pop gekleed te hebben plaatste zij die aan tafel en vervolgens werd de Groot in de kist gepakt, en zoo wij weten, verzonden, dewijl de wachters natuurlijk, de Groot ziende zitten, de koffer zonder argwaan wegdroegen. Is er iets van dien grooten ledeman bekend, of is het weer opgesierde historie, door de vreemden zoo ruimschoots geleverd en waardoor de waarheid zoo verminkt is geworden?

U C. KRAMM.

Kasteelen in de stad Utrecht. Zoude men ook de juiste plaats en ligging kunnen opgeven van eenige der navolgende kasteelen

binnen Utrecht? Door wien & wanneer zij gesticht zijn? Zijn zij, zoo als sommigen beweren, van romeinschen oorsprong en door de Romeinen gesticht? Ik acht het niet onbelangrijk, dat men dit eens onderzocht in oude archiven om aangaande dit onderwerp tot meerdere klaarheid te geraken.

Mijne bronnen zijn slechts gering, waaruit ik het navolgende heb geput.

Drakenborch, bewoner Frederik van Drakenborch.

Denemarcken, bewoner Albert van Leeuwen omstr. 1500.

Groot Put Ruweel. — bij de Bakkersbrug — bewoond door Trijn van Leemput — gesticht door het geslacht de Ruel — Van waar de naam Put?

Zoudenbalgh, bewoond door de familie Zoudenbalgh, een van wie de stichter was van het weeshuis alhier.

Fresenburgh, gesticht en bewoond door het geslacht de Vreze of Frese — in de XIII eeuw.

Lichtenbergen, gesticht en bewoond door Jacob v. Lichtenbergen in 1296 : met het daarbij gelegen

Hazenberg, tot een stadhuis herbouwd in 1260.

Leeuwenberg, O. Z. Oude gracht, ook genaamd *Hornhout*, tusschen Smee- en Geertebrug.

Paijenberg, W. Z. Oude gracht tusschen Smee- en Geertebrug.

Romerburg, waarnaar de Romer- of Hamburgerstraat genaamd is.

Oudaan, ook genaamd *Zoudenbalch.*

Landscroon.

Proisenborch.

Clarenborch, bewoond en gesticht door Jacob v. Clarenborch.

Vronesteijn.

Lockhorst.

Schorrenberch, Oude gracht Westzijde bij de Bakkersbrug, het oudste bekende kasteel, reeds in 1167.

Pottenburch Oude gracht O. Z. tusschen Gaard en Rodenburgerbrug, reeds in 1231 bekend.

de Borght, aan de Zoutmarkt, bekend in 1255.

Pallaes, Oude-gracht bij de Ganzenmarkt, bekend in 1289.

Rodenborgh. Later *St. Paulus abdij.*

Cranenburgh.

Compostelle.

Austijn, later *Caecilien klooster.*

Damasche.

Nijendael.

Blijesteijn.

Valckendael.

Wolkensteijn.

Raephorst.

Nijwenoerde.

Rosendael.

Nijenhuijs.

Brandae.

Ruijtenburg (*zie Hoogstraten.*)

Borentorp.

Hamersteijn.

Blankenburgh.

Ten Putte.

Moerendael.

Groenewouw.

Laer, ook genaamd *Ten Harte.*

Dromenburgh. Later Braem Dolens clooster.

Hoogstraten & *Cranenburgh.* Later met *Ruijtenburgh* tot Barbara & Laurensen gasthuizen veranderd.

t'Huis ten ouden Sterre of het *Keizerrijk* (later stads waag).

Grauwaert.

Beijarden.

Groenenbergh.

Ruijschesteijn.

Luttikenhuijs.

Brandenburgh.

ten Velde.

Vinkenburgh.

Colenbergh.

Cranesteijn.

Walenburgh.

ten Weerde of *ter Weer.*

Schonegge.

Valesteijn.
Mouwerenbergh.
Luchtensteijn. Zuidzijde Stammenbrug, in 1440 al vermeld. Het eenigste huis oudtijds op het St. Jans kerkhof aangetroffen.
Schinckelenburgh.
ten Spiegel.
Vroedesteijn.
ter Weijde.
Holenhorst.
Sterrenburgh.
ten Gaerde.
Gunterberg.
Ermbrechtsteijn.
Foeijtenburgh.
Loenenburgh.
Snellenbergh.
Liboert.
Bochout.
Leuwesteijn.
Utrecht. *B.*

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Boekverkoopers, boekdrukkers en uitgevers in Nederland. (Vervolg van bl. 178.)

STICHTER, CORNELIS JANSZ. *Werkz.* 1646, 1647.

STICHTER, CORNELIS. *Geb.* . . . † Amst. in 1710. *Werkz.* 16.. —1710.** *Aant.* Deze ontving in 1703 verlof tot het drukken, uitgeven en verkoopen van een comptoir-almanak. Navorscher IX. 267, XII. 11.

STICHTER, WED. CORNELIS. *Werkz.* 1711. *Woonpl.* In de Kalver-

straet. — In de Warmoesstraet schuins over de oude Kerkstraet. *Uith.* In de oude bergh Calvarien. *Merkt.* Zie bij Joh. Stichter. Den Calvarienberg.

STICHTER, D'ERFGEN. VAN DE WED. CORNELIS. *Werkz.* 1718—1743? *Woonpl.* op 't Rokkin, *Uith.* Als boven.

STICHTER, JACOB CORNELISSEN. *Werkz.* 1653—1678? *

STICHTER, JOHANNES. *Werkz.* 1673—1700 *. *Woonpl.* Kalverstraat bij de Kapel. *Uith.* in de oude Bergh Calvarien. *Merkt.* Zie Wed. Corn. Stichter. *Aant.* In 1683 gaf hy te Antwerpen uit: Oeffeningen der Volmaeckheyt ende Geestelycker deugden door Alph. Rodrigues, overgeset door P. Marcus van den Tympel. — Het tweede deeltje kl. in 8° dat ik van dit werkje bezit, heeft onder aan het titelblad: Antwerpen, voor Johannes Stichter, Boekverkooper in de Kalverstraat bij de Kapel, in den ouden Bergh Calvarien. Anno 1683.

STOCKINK & GIJSBERT RIJKMAN, HENDRIK. *Werkz.* 1728.

STOKMANS, ISAAC. *Werkz.* 1703—1733. *Woonpl.* Rockin bij de Beurs 1704. — Op het Rockin bij de Gaper-steeg. *Uith.* In Calvinus. *Aant.* De boekhandel van dezen schijnt zijnen voortgang te hebben in de firma van S. E. Stokmans en in die van Stokmans & Rijnders, wonende in de Vijzelstraat bij de Heerengracht.

STOLK, CORNELIS VAN DER. *Werkz.* 1710—1740. *Uith.* In de Delfsche Bijbel.

STORCK, ABEL SYMONSZ. VAN DER. *Werkz.* 1673—1679.

STRANDER, ABRAHAM. *Werkz.* 1727—1739. *Woonpl.* Beurs-straat.

STRANDER, JOHANNES. *Werkz.* 1701.

STRANDER, JOHANNES. *Werkz.* 1779—1793.

STRATEN, JOSUA VAN DER. *Werkz.* 1669.

STREEP, C. *Werkz.* 1763.

STREPELINGH, JOANNES. *Werkz.* 1706.

STRICK, LEENERT. *Werkz.* 1673. *Aant.* Zie op Franeker.

STRIK, H. *Werkz.* 1719.

STROBACH, ANNA & MICHIEL. *Werkz.* 1654. [1]

STROOBACH, PAULUS. *Werkz.* (?)

STROOBACH, DE WED. PAULUS. *Werkz.* 1713.

---

[1]) Is STROBACH, in dit en de volgende artikelen, niet eene fout voor STROOBANT?
BEST.

STROOBANT *o* STROBANT, PAULUS. *Werkz.* (?)

STROOBANT, DE WED. PAULUS. *Werkz.* 1627—1652.

STROOBANDSZ., ERFGEN. VAN DE WED. *Werkz.* 1643. *Woonpl.* beneden 't Spuy by Luyt. kerck. *Uith.* in de Witte Hasewint.

STROOBANTS EN MICHEL STROOBANTS, ANNA. *Werkz.* 1653.

STRUYS & ZOON. *Werkz.* omstreeks 1795.

SUEIRO, SAM. B. ISRAËL. *Werkz.* 1652 *.

SUNDORFF, F. *Werkz.* 1724—1763.

SWALM, J. A. *Werkz.* 1793—1806.

SWART, DIRK. *Werkz.* 1733—1766. *Aant.* Zie Bodel Nijenhuis Liste d'Impr. etc. Liste n°. VII p. 15.

SWART, STEVEN. *Werkz.* 1671—1683. *Woonpl.* bezijden de Beurs. *Uith.*. In de gekroonde Bijbel. *Aant.* D' ontroerde Leeuw (niet, zoo als Placcius 1961 *a* heeft, ontvoerde Lew) werd bij hem van 1671—1675 uitgegeven. Wie voor den schrijver gehouden wordt, zie J. I. van Doorninck Bibl. Ned. Anon. & Pseud. n°. 2633 en bladz. 722.

SWART, WED. STEVEN. *Werkz.* 1673—1710. *Woonpl.* Eerst als boven, later in de Beurs-straet 1687. *Uith.* als boven. *Aant.* v. Uffenbach l. c. 2 th s. 443 schrijft SWAART en zegt, dat zij in Amst. de eenige is die in engelsche boeken handelt, en dat zij even achter de Beurs woont.

SWART *o* SWERT, WILHELM DE. *Geb.* te Arnhem. *Werkz.* 1602—1615 *. *Aant.* Deze was ook schrijver. Zie Cat. v. Voorst XVII, siècle p. 55. n°. 4866, Navorscher XX bl. 571.

SWEERTIUS, *o* SWEERTS, EMMANUËL. *Geb.* te Zevenbergen 1552, † te Amst. 1612? *Werkz.* (?) * *Aant.* Typographus, scripsit Anthologiam. Vid. C. R. Hermans, Diss. inaug. lit. Introd. in not. rei liter. maxime in prov. Brabant. sept. L. B. 1834 p. 11.

SWEERTS, HIERONYMUS. *Geb.* te Amst. 1627, † ald. 1696. *Werkz.* 1664—1689. *Woonpl.* Vooraan in de Kalverstraat. In de Beursstraat. — Op den Dam 1672. *Uith.* De dankbaarheid. — In den Wackeren Hont 1672. *Aant.* Witsen Geysbeek. Biogr. Woord. dl. V. bl 382 heeft SWEERS en noemt hem een bevallig en geestig dichter. Hij was de opsteller der »Koddige opschriften" enz. Zie Navorscher XI, 355 en 356, alwaar wij tevens lezen, dat zijn familiewapen op de titelplaat van het 2de deel, uitgave van 1732

staat. De eerste uitgave wordt aldaar aangegeven, als zijnde van 1683. Die van 1698, gedrukt by Jeroen Jeroense, is mede bekend. Minder bekend is »Het Gestoffeerde Winkel en Luyfen Banquet," koddig gerijmt, door Mr. Isaak van den Berg, Amst. bij Jacob v. Royen 1693, kl. in 8°. Over de zeldzaamheid van dit boekske zie J. van Lennep en J. ter Gouw, Uithangteekens Amst. 1867, Inleiding, bl. 9. Later schreef dit geslacht zich ZWEERTS. Zie Witsen Geysbeek, l. c. dl. VI. bl. 596. W. Eekhoff, Gesch. Beschr. v. Leeuwarden. Ald. 1846. 2e dl. bl. 434.

SWEERTS, CORNELIS. *Geb.* te Amst. 1669. *Werkz.* 1696–1699 * *. *Woonpl.* Cingel by de Appelmarkt 1697. *Aant.* Deze was de zoon van bovengenoemden en wordt door Katarina Lescailje als een schrandere zoon geprezen. In 1697 gaf hij in 4° uit »Alle de Gedichten" van zijn vader. Hij plaatste daarvoor het fraai portret van denzelfden door P. van Gunst gegraveerd naar een door B. Vaillant geschilderd. Een vierregelig vers van Lamb. Bidloo staat er onder. Bodel Nijenhuis Liste n°. 1 heeft dit portret ald op p. 8. — De Boekzaal v. Europe Augs. 1696 vermeldt bl. 186 zijne »Mengelzangen."

SYLVIUS, G. *Werkz.* 1577. *Aant.* Volgens de Cat. v. Voorst d'Hist. et d'Archéol. Amst. 1859, n°. 2474. In verband met n°. 2477, veronderstel ik dat het eene drukfout is, en wij aan den bekenden antwerpschen drukker van dien naam te denken hebben.

SIJS, KORNELIS VAN DER. *Werkz.* 1699—1747 * *. *Woonpl.* in de Beurs-straat. *Uith.* In de drie Raapen. *Aant.* In 1721 gaf hij een Bijbel in fol. uit, en voorts van 1728—1744 verscheidene werken van J. Luiken. Hij huwde in 1e huwelijk eene dochter van PIETER ARENTS en volgde daardoor dezen in zijn boekwinkel op. In 1722 hertrouwde hij.

TARTARA, PIERRE. *Werkz.* 1764—1773. *Aant.* Zie de Amsterd. Beurs in 1763 en 1773. Amst. W. H. ZEELT 1865, bl. 89.

TARTARA, VEUVE. *Werkz.* 1780.

TARTAZ, DAVID DE CASTRO. *Werkz.* 1664—1688 *.

TEELMAN, ISACK. *Werkz.* 1648. *Woonpl.* bij de Nieuwe-Marct. *Aant.* Waarschijnlijk een pseudoniem van J. VEELY te 's Gravenhage. Zie Tiele B. P. n°. 3338.

TEMPLO, ISHAC JEHUDAH LEAO. *Werkz.* 1730—1734.

TETRODE, F. J. VAN. *Werkz.* 1788, 1799.

TETROODE, F. & J. *Werkz.* 1790. *Aant.* Later komt in Amsterdam nog voor A. J. VAN TETROODE, wiens magazijn in 1830 verkocht werd, en wiens weduwe in 1841 nog in leven was.

THESING, JAN. *Werkz.* 1698. *Aant.* Zie Navorscher XII bl. 163.

THEUNISSEN, JACOB. *Werkz.* 1660 *. *Woonpl.* opt Water. *Uith.* In de Lootsman. *Aant.* Boek- en kaartdrukker.

THEUNISZ., JAN. *Werkz.* 1606—1625 *.

THEUNISZ., THEUNIS. *Werkz.* 1642.

THEUNIS. S. *Werkz.* (?) *Woonpl.* Marckt op de hoeck van de Keyser-straat. *Uith.* in de dry groene claverbladen.

THOLM, JOSIAS. *Werkz.* 1681.

THIJE, G. VAN. *Werkz.* 1645. *Aant.* Is dit wel te Amst.?

TIASON, ALBERT. *Werkz.* 1624.

TIBAUT, PIETER JANSZOON. *Werkz.* 1528 *. *Aant.* Deze werd 7 augs. 1528 veroordeeld wegens het drukken van schandelijke en oneerlijke briefjes. Zie Wagenaar Amsterdam, 1 dl. bl. 235.

TIEDEMAN, H. *Werkz.* 1752—1775.

TIELEMANS, *o.* TIELLEMANS, ANTONY. *Werkz.* 1642—1649. *Uith.* in den nieuwe Staaten-Bijbel.

TIELEMANS, SEGER. *Werkz.* 1662?

TIELENBURG, GERRIT *o.* GERARDUS. *Werkz.* 1742—1766 **. *Merkt.* Zie Catal. Biblioth. Daventr. n°. 1388. *Aant.* Drukker en uitgever der Godgel. Philos. enz. Vermakelijkheden, later vereenigd met de Leerzame Verlustigingen bij J. Bosch, Haarl. 1740—1742 in 8°. Zie 2e deel VI stukje, Nabericht, achter bl. 831.

TIELENBURG & J. 'T LAM, G. *Werkz.* 1740.

TIELENBURG EN GERRIT WARNARS. *Werkz.* 1742—1781?

TIMMAN, R. DOLL. *Werkz.* 1790.

TIMMER, C. *Werkz.* 1801—1814. *Woonpl.* Stilsteeg. *Aant.* in 1814 komt voor C. Timmer en C. A. van Arum, voorts nog C. en H. Timmer, en H. Timmer afzonderlijk.

TIMMERS, *o.* TIMMER, PIETER. *Werkz.* 1661—1682 *. *Aant.* P. Timmer, die zich ook Pieter de Geest noemde, kwam in 1666 in twist met Joh. Naeranus te Rotterdam, wegens de uitgave eener courant. Zie Nederl. Spectator 1868, bl. 132.

TIRION, J. *Werkz.* 1698. *Aant.* Zie Naamregister Arrenberg Rott. 1773, bl. 123.

TIRION, ISAAK. *Werkz.* 1723—17 ? *Woonpl.* Voor 1729 op de Voorburgwal, over de Nieuwe Kerk; daarna op den Nieuwendijk bij den Dam. *Uith.* In Hugo Grotius, welk beeld hij almede in den gevel van zijn huis op den Nieuwendijk staan had. Hij deed dit beeld in den gevel zijner nieuwe woning in de Kalverstraat plaatsen en bragt het symbool van Wetstein, dat daar in stond, naar den gevel van het achterhuis. *Merkt.* Het beeld van Hugo Grotius prijkt op zijne uitgaven. Zie Desagulier Natuurk. in 4°. Abregé de l'Hist. de la patrie. Grashuis Geneesk. verh. in 8°. *Aant.* Hij is de bekende uitgever van J. Wagenaars Vaderl. Historie, van den Tegenwoordigen staat van alle volkeren, van den netten Nieuwen en Beknopten Hand-Atlas 1744 in folio enz. Zoo als in den Navorscher XI, bl. 319 in de aant. onder eene gedane vraag gezegd wordt, had het beeld, dat alleen tot insigne strekte, niets met het geslacht van den boekhandelaar gemeen. Zie mede Fr. Muller Cat. Vereen. Boekh. bl. 111, die ons berigt, dat de woning van Tirion omstreeks 1793 in handen kwam van den Hengst, en later door den duitschen boekverkooper Joh. Müller werd aangekocht en dat dit huis alzoo meer dan 160 bijna onafgebroken door voorname boekhandelaars bewoond werd. Den Hengst en Müller lieten het beeld van Grotius in den gevel blijven. Het was met den heer Joh. Müller dat Isaac Tirion, een kleinzoon van bovengenoemden, zich in 1811 associeerde. Bij de patriotten schijnt TIRION niet zeer gezien te zijn geweest, te rekenen naar hetgeen wij lezen in het Dichtk. Praalt. v. Ned. wonderen Embden 1753. 1 D. bl. 33.

TIRION, DE WED. ISAAC. *Werkz.* 1770. *Aant.* De tweede druk van de Vaderl. Hist. werd door haar uitgegeven.

TIRION, DE BEZITTERS VAN HET FONDS VAN ISAAC. *Werkz.* 1791.

TIRION & LOVERINGH. *Werkz.* 1740.

TOL, DIRK. *Werkz.* 1806.

TOLL, DIRK & JACOBUS. *Werkz.* 1789.

TOLL, A. J. VAN. *Werkz.* 1794.

TOMBE, DESIDERIUS DE LA. *Werkz.* 1606—1616. *Woonpl.* op den Middel-dam. *Uith.* in den Franschen Bijbel.

TOMBE, ISAAC DE LA. *Werkz.* 1648. *Uith.* als boven.

TOMBE, P. DE LA. *Werkz.* 1629.

TONGERLO, K. VAN. *Werkz.* 1747—1760.

TONGERLO & ZOON, WED. K. VAN. *Werkz.* 1766.

TONGERLO, & M. MAGERUS, WED. K. VAN. *Werkz.* 1760?

TOURNES, FRATRES DE. *Werkz.* 1745—1775. *Aant.* Catalogue d'Anvers tom. II. n°. 5845 heeft verkeerdelijk DETOURNES. In 1716 werd te Génève aperd Fratres de Tournes in 4°. uitgegeven: Thomae Sydenhami opera medica. — Met insigne en spreuk op den titel.

TRAISTER, PIETER DE. *Werkz.* 1652. *Woonpl.* aan de Merckt. *Uith.* in de Leeuw. *Aant.* Tiele B. P. n°. 4118 houdt dezen voor een pseudoniem.

TRAUDENIUS, D. *Werkz.* 1662.

TREVEAUX. *Werkz.* 1723.

Deventer. A. M. LEDEBOER.

Boekverkoopers enz. in Nederland (vgl. XX, bl. 182). »Jaques Boursse. *Werkz.* 1653—1663." Voeg er bij: *Woonpl.* Leliegr., tusschen de Heere- en Keizersgracht. *Uith.* In de Beurs van Antwerpen.

De »Beurs van Antwerpen" is ook het titelvignet van het boek, aan welks titel ik het bovenstaande ontleen: Gilles, Kerk. Hist. der Waldensen, vert. door G. van Breen. Uitgeg. 1657, 4°. Gedr. bij Christoffel Cunradus, (vgl. XX. bl. 343.) V. O.

Boekverkoopers enz. (vgl. XXI, bl. 18, 19). De Boekzaal droeg in het begin dezer eeuw (misschien ook reeds vroeger) een titelvignet met het onderschrift: *Tiliae sub tegmine tutus* (veilig onder het lindendak), zinspelende op den naam der uitgevers. Was dit misschien ook zijn uithangteeken? V. O.

Boekverkoopers, boekdrukkers enz. (XXI bl. 76). Onder deze merkwaardige geschiedkundige aanteekeningen komt er eene voor betreffende Dirk Pietersz. Pers, en daar ik een aantal zijner werken bezit, kan ik eene ingeslopene fout herstellen, namelijk eene, zijne zinspreuk betreffende. Het schijnt mij toe, dat de heer Ledeboer

de werken van Pers niet onder de oogen heeft gehad; anders houd ik mij verzekerd dat er geene teregtwijzing noodig was.

Het boekdrukkersvignet van Pers is een christen ridder met zwaard en en schild gewapend, staande op eene wereldkloot; uit de lucht steekt eene hand die eene lauwerkroon boven zijn hoofd houdt, alles omgeven door een dubbelen ovalen rand, waarin staat: *Anagr.* ICK STRII OP SNO AERDE. Nu wordt op bovengenoemde blz. gemeld, dat er volgens Paquot (die er zelfs eene vertaling van geeft,) staat: »*Ick stry op* ONS *eerden*," Dat de geleerde Paquot, voor het woord *sno*, *ons* heeft gelezen en *sno* misschien voor eene fout gehouden of er geen weg mede geweten heeft, is te verschoonen; maar dat de heer J. van Lennep, die eene afzonderlijke verhandeling heeft geschreven toen de werken van Pers hem het eerst voorkwamen, welke in het maandwerk Nederland enz. Utrecht, van Heyningen 1853 bl. 4 en verv. te lezen staat, als het ware het zegel drukte op dat woordje *ons*, kan er niet door. Als men de spreuk in het ovaal op den titel van den Vernieuwden gulden winckel, Jonas de strafprediker enz. ziet staan, en foutief leest, is dit nog eenigszins te verschoonen; maar als men onder de Lucretia, Bacchus wonderwercken, Tranen Jesu Christi — waar ook de gemelde ridder met een rijke tropee omgeven voorkomt en in het koper fraai bewerkt — de spreuk onder aan in eene regte regel, IK STRY OP SNO AERDE, verkeerd leest, dan vindt dit bij mij geene verschooning.

Wanneer men de verdienste van een man van dien tijd wil waardeeren, men legge hem dan geenen onzin in den mond: want wat is een ridder die zegt *Ik stry op ons aarde* anders dan een soldaat, die hetzelfde zeggen kan? Van Lennep zegt van de Lucretia enz., dat op den titel het anagram is gevarieerd en nu luidende is: *Ick stry op Eerde.* Alweer mis: op mijn exemplaar staat dat niet, maar even als op de bovengenoemde; hoe kan dat anders, daar de letters der spreuk juist den letterkeer van des drukkers naam bevatten. Hoe kon Pers dat veranderen?

Ook geeft van Lennep den ridder een *beukelaar* in de hand, dat voor mij geen strijdschild beteekent: want ik versta onder een beukelaar alleen een knods met punten, aan een steel, geheel van ijzer, om mede te beuken. Die knods of kloot werd ook wel zon-

der steel aan eene ketting gehecht, om in den strijd mede te slingeren. Neen, die den Bellerophon geschreven heeft, kon geene aanleiding geven om onzinnige zinspelingen te scheppen, terwijl de beroemde Geerard Brandt hem in zijne Poezy gedenkt, met eene eerevers op Pers afbeelding, en zelfs zegt: »die Ripaas beeldspraak den Duitschen deed verstaan."

U. C. KRAMM.

[Een *beukelaar* is niet een knods, maar een schild. De heer Kramm, die het woord van *beuken* afgeleid acht, laat zich door de gelijkheid van klank van het spoor brengen, even als Kiliaan, die den vorm *bokeler* vond en er nu een verbastering van *bokkenleer* in zag en meende dat een schild zoo heette omdat het oudtijds van bokkenleder gemaakt werd. Het is hetzelfde als het fransche *bouclier*, een schild met vooruitstekend middengedeelte. Dit gedeelte, wat de Romeinen *umbo clypei* noemden, heet bij onze ouden *bokel.*]

Aankondiging van boeken. Prof. Theod. Jorissen is bezig onze letterkunde met een belangrijk werk te verrijken. Van zijnen Constantin Huygens is voor weinige weken het eerste deel in het licht gekomen. Huygens is een merkwaardig man uit eenen merkwaardigen tijd. Hij heeft bijna geheel de 17e eeuw doorleefd en met de meeste beroemde Nederlanders en met verscheidene beroemde of aanzienlijke buitenlanders in betrekking gestaan. Hij behoort tot de uitstekendsten van zijnen tijd. Wie eenen degelijken Hollander uit de 17e eeuw wil schilderen, zal niet ligt beter model vinden dan den dichter der Korenbloemen. Te meer, omdat er misschien niemand onder zijne tijdgenooten is, wien wij zoo goed kennen. Zijne eigene gedrukte werken en die van zijne vrienden en bekenden stellen er ons toe in de gelegenheid. Maar bovendien was het sedert lang bekend, dat hier en daar belangrijke handschriften van Huygens of hem betreffende aanwezig waren, en de nasporingen van prof. Jorissen hebben er hem nog meer doen vinden. Hij heeft die bronnen met zorg en naauwkeurigheid gebruikt en ons een boek geschonken dat ons den dichter in zijne eerste 50 levensjaren duidelijk voor oogen stelt en ons naar het tweede deel doet verlangen. Indien er, buiten degenen die reeds aan den schrijver het hunne ten gebruike afstonden, nog zijn die

handschriften van of over Huygens bezitten, dan hopen wij dat zij hem dezelfde welwillendheid en hulp zullen bewijzen. Wij vermoeden dat in sommige verzamelingen papieren verscholen zijn die hier uitnemenden dienst zouden kunnen bewijzen, o. a. brieven van Huygens en een hs. der Trijntje Cornelis. Eene kleine vergissing vonden wij op bl. 159. Daar wordt gezegd, dat Hooft zijne Koelte van antwoord in het midden van januarij 1824 had voltooid. Doch het was reeds voltooid in de vorige maand. Hooft schreef er zelve het jaartal 1623 onder.

Het vorige jaar bragt ons op het gebied der bibliographie een belangrijk werk, de catalogus namelijk der stedelijke bibliotheek van Leeuwarden. Deze bibliotheek, grootendeels door de zorg en onder het toezigt van de heer W. Eekhoff verzameld, bevat een rijken schat van boeken, geschreven door mannen die te Leeuwarden geboren zijn of gewoond hebben, of te Leeuwarden gedrukt, of Leeuwarden betreffende. Verder eene verzameling van werken over de geschiedenis, oudheden, letterkunde enz. van Friesland, eene betrekkelijk kleinere over Nederland in het algemeen, eindelijk een klein getal boeken van anderen aard. Het bestuur der stad Leeuwarden heeft door het verzamelen en steeds aanvullen van zijne bibliotheek en door het uitgeven van de catalogus een voorbeeld gegeven, dat wij wenschen dat door iedere onzer grootere steden nagevolgd worde. Dat de heer Eekhoff de catalogus van deze verzameling met lust en met zorg bewerkt heeft, behoeven wij naauwelijks te zeggen.

Eene catalogus van eenigzins anderen aard bezorgde ons dezer dagen de heer Mart. Nijhoff. Het is die van de boeken en handschriften betreffende nederlandsche geschiedenis en plaatsbeschrijving in zijn magazijn voorhanden. Zij vermeldt niet minder dan 5512 nommers. Daaronder zijn zeldzame en belangrijke werken. Wij wijzen slechts op n°. 55, de Monumenta van Pertz, n°. 688, Civitates orbis terrarum van Hogenberg, n°. 62, Resolutien der staten van Holland en Westfriesland 269 deelen. Van eenige werken komen verscheidene uitgaven voor, o. a. van van Meteren n°. 1621—1634, Bontius, Belegering ende ontsetting der stadt Leyden, n°. 1580—1587, Apologie van den prins van Oranje, n°. 1368—1374. Over sommige onderwerpen vindt men hier eene rijke verzameling, b. v. over de geschiedenis der overstroomingen in ons vaderland niet minder dan

49 nommers. Deze catalogus, waar de prijs is bijgevoegd waarvoor elk werk wordt aangeboden, zal niet alleen welkom zijn aan hen, wie hij in de gelegenheid stelt hunne bibliotheek aan te vullen, maar heeft ook blijvende waarde. Wie zich bezig houdt met het onderzoek van eenig onderwerp, de geschiedenis of den toestand van ons vaderland betreffende, zal hier menigte van werken aangewezen vinden die hij kan raadplegen, en daaronder somtijds zeldzame die hem misschien tot nu toe geheel onbekend waren.

BESTUUR.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Portret van een onbekend persoon uit Goes. (Vgl. XX, bl. 615). Het aangeduide portret verbeeldt Nicolaas Michielsen Oostdijk, sedert 1596 rentmeester der stad Goes, zijne geboorteplaats. Als weduwnaar hertr. hij te Goes 14 nov. 1604 met Clara van Ackelon, j. d. van Antwerpen (ondertr. in oct. te Middelburg). Hij behoorde tot eene uitgebreide en aanzienlijke goessche familie, welke tot wapen voerde: in zilver een rood liggend kruis (d'argent au sautoir de gueules), volgens de wapenkaart bij Smallegange. Tot zijne kinderen behoorden: 1e doctor Nicolaas Oostdijk, die 4 maart 1626 te Goes huwde met Anna van Reygersbergh, j. d. van Veere, en uit welken echt in 1627 te Goes geb. werd Nicolaas Oostdijk, die als pred. te Kattendijke, en vervolgens te Wolfaartsdijk, in 1652 ter laatstgen. plaats overleed; 2e Soete Oostdijk, die, in 1616 gehuwd met mr. Johan Smallegange, in 1624 de moeder werd van den zeeuwschen chronykschrijver Matheus Smallegange. (Zie Trouw- en Doopb. te Goes. Nav. XV, bl 118 en 152, en v. d. Baan, Wolfaartsdijk geschetst, bl. 246, 247, 621, 622).

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Portret van een onbekend persoon uit Goes. Wie en wat Nicolaas Michiels Oostdijck was, kan B. N. zien op bladz. 714 van de kronijk van Zeeland door M. Smallegange, die al de titels

van zijn' grootvader opgeeft, alsmede iets over hem in Nav. XV bl. 118.

Uit de begraafregisters van Goes teekende ik nog aan: 30 jan. 1630 begr. dr. Nicolaas Oostdijk; dit zal wel de rentmr. Nicolaas Michielzoon zijn, want zijn toen te Goes wonende naamgenoot Nicolaas Janszoon Oostdijck werd begr. 10 mei 1634.

B. o. Z. F. CALAND.

Portret van een onbekend persoon uit Goes. Nicolaas Michielsz. Oostdijck, de moederlijke grootvader van den zeeuwschen kronijkschrijver Mattheus Smallegange, wordt door dezen vermeld in de genealogie zijner familie n. f. bl. 711 zijner Chronijk, en komt ook voor in het opstel over Sm. van mr. S. de Wind, in Nehalennia, 18.9 bl. 38. Daar hiermede de vraag beantwoord is, voeg ik hier nog bij, dat een huwelijk tusschen Smallegange en Oostdijck ook nog opgegeven wordt in de geslachtlijst van Duvelaer van Campen, welke zeer uitvoerig bijgehouden is en verwantschap met veel aanzienlijke geslachten aantoont.

Van Smallegange sprekende teeken ik nog aan, in verband met hetgene over den kronijkschrijver gezegd is, dat mr. Matthijs Smallegange als advocaat voor den hove van Holland beëedigd werd den 14 sept. 1676, cf. het Eedt-boek op het Rijks-archief. Hoewel de beëedigde zijn naamgenoot en neef kan geweest zijn, is het onbewezen dat de kronijkschrijver niet gepromoveerd was, omdat hij zich regtsgeleerde noemt. Jacob de Riemer deed hetzelfde en toch promoveerde deze te Leiden den 5 julij 1700; hij wordt daarbij opgegeven als geboren te Noordwijk.

Het portret van Oostdijck is mij dezen zomer door den geleerden opgever der vraag getoond, en ik heb daarop omtrent de bovenstaande aanwijzing gegeven. Ik zag de veel later in den Navorscher opgenomene vraag, en zou niet meer daar over gesproken hebben. Doch het verschijnen der derde aflevering van de Zelandia illustrata door mr. M. F. Lantsheer herinnerde mij Oostdijck, wiens portretten en wapen op p. 444 en 445 besproken worden. Het is misschien eenen dienst bewijzen aan wie zich met historische nasporingen bezig houden, wanneer men de Zelandia illustrata zoo bekend maakt als zij verdient. Het is mij herhaalde-

lijk gebleken, dat dit uitstekende werk slechts van locale beteekenis geacht wordt. Wanneer de geleerde schrijver eenmaal zijn uitgebreiden arbeid volbragt zal hebben, zal zijne Zel. ill. eene eerste plaats innemen onder de hulpmiddelen bij het onderzoeken onzer geschiedenis: zij vereenigt zaakrijkheid met eene hoogst zeldzame naauwkeurigheid.

's Gravenhage. FREDERIKS.

De onoverwinnelijke vloot. (XX. bl. 615) Een antwoord op de vraag van den heer F. Muller, omtrent het bestaan eener afbeelding van zekere voorstelling der onoverwinnelijke vloot, wordt gevonden in The Penny Magazine, november 22, 1834 bladz. 453. Ik heb dit n°, maar niet het daarin aangehaalde werk van mr. John Pine, The Tapestry Hangings of the House of Lords, representing the Several Engagements between the English and Spanish Fleets etc published 1739.

Irnsum. MINDERT HOEKSTRA.

VRAGEN.

Tijdschriften over kunst van de laatste helft der 18e eeuw. Kan iemand mij ook opgeven, welke maand- of tijdschriften, bepaaldelijk handelende over schilder- of toonkunst, in dien tijd bestonden en mij de titels en jaargangen daarvan opgeven? Waar kan ik iets over dit onderwerp vinden? Mij zijn ze nog nooit overgekomen. Er zal in dien tijd, toch wel hier of daar iets, waarin die kunsten behandeld worden, uitgekomen zijn. Ik bedoel beoordeelingen over schilderstukken of over concerten en uitgegevene muzijkstukken.

Heilig graf in den dom te Utrecht. Kan men mij ook opgeven den oorsprong van den naam van het heilig graf, nog in de domkerk te Utrecht aanwezig. Wij vinden daar nergens eenige aanteekening van. Het moet oorspronkelijk een prachtig gedenkstuk geweest zijn, uit eene schoone periode van de kerkelijk gothische kunsteeuw, zoo als trouwens de geheele St. Martinikerk in zijnen oorspronkelijken staat was. Wanneer is het opgerigt? En lagen er beelden op?

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

De leidsche organist en komponist CORNELIS SCHUYT: 1557—1616. (Vergelijk Navorscher XXI, 30.)

Aan de heusche opdragt die Leidens burgemeester, dr. W. C. van den Brandeler op mijn verzoek den hr. archivaris Rammelman Elsevier gaf (nadat deze mij reeds, vertrouwelijk zijne bereidverklaring tot onderzoek had medegedeeld) dank ik deze thans meer uitvoerige, bijzonderheden betrekkelijk Sweelincks tijdgenoot en medestrijder op melodisch gebied.

Om er plaats voor te winnen bekort ik het gewone hoofd dezer afdeeling en verwijs ik naar dat der vorige maand. 'k Herinner evenwel (ook ter beantwoording van enkele aanvragenden, die de circulaire op den omslag der gezonden orgelwerken van Sweelinck niet naauwlettend genoeg lazen) dat de volgorde der muziekwerken die onze Beschermers ontvingen, is: (1870) I Sweelincks *Regina coeli*; (1871) III Sweelincks *orgelstukken*; en dat zij in 1871 nog *zullen* ontvangen: II Valerius *Nederlandsche Liederen.*

Bovendien ontvangen in den loop dezes jaars zoowel de Leden als de Beschermers de, in een Jaarboek zaamgevatte berichten der Vereeniging, en (de nieuw intredenden) Molls *Kerkgezang* enz.

Zoo stroome mij dan van alle zijden magt van portvrije postwissels van *ƒ* 3 toe, opdat het getal van p. m, 500 Beschermers weldra verdubbeld zij. Het groote doel eischt groote middelen!

HEIJE, *Secretaris.*

Aanteekeningen betreffende mr. Cornelis Florisz. Schuyt, organist te Leiden, door jhr. W. I. C. Rammelman Elsevier.

Geboortejaar en ouders van mr. Cornelis Schuyt, (a°. 1557). Uit de voogdijregisters der voormalige weeskamer te Leiden, (thans bij de algemeene Commissie van liquidatie) blijkt, dat Cornelis Schuyt een zoon was van den leidschen organist Floris Cornelisz. Schuyt en Maria Dircxd^{r}.; want eene acte van den 21 nov. 1578 luidt aldus:

Cornelis, oud 21 jaren.
Geertrui 〃 24 〃
Isabella, 〃 22 〃
Margriet 〃 16 〃

weeskinderen van M^{r}. Floris Cornelisz. Schuyt, organist, gewonnen bij jonge Maria Dircx.

De bedoelde Cornelis Schuyt is dus geboren in den jare 1557, en was minderjarig bij het overlijden zijner moeder.

Huwelijksche voorwaarde van mr. Cornelis Schuyt (ao. 1593). In het notarieel protocol van den notaris W. Oudenvliet komt de huwelijksche voorwaarde voor van mr. Cornelis Schuyt en Cecilia Pietersdr. van Uytgeest; dato 18 julij 1593.

De wederzijdsche getuigen waren,

Floris Schuyt, mede organist, zijn vader.

Dirk Jacobsz. van Uytgeest, wonende te Amsterdam haar oom, en

Catharina Jacobsdr. wede. van Gomer Gomersz. Noorde, haar moeye.

Huwelijk van mr. Cornelis Schuyt (ao. 1593). Extract uit het register A, van huwelijken van personen op het Raadhuis van Leiden door schepenen voltrokken.

Aangeteekend den 23 julij 1593.

„Meester Cornelis Schuyt, organist, vergeselschapt met Mr. Floris Schuyt „zijn vader; *met*

„Cecilia Pietersdr, jonge dochter van Leyden, vergeselschapt met Tryn Jacobs „haer bekende." Getrouwd den 7 aug. 1593 door de schepenen Dorp en Duyck.

Aanstelling van mr. Cornelis Schuyt, als organist (a0. 1593).

2 April 1593 als organist aangesteld op *f* 200 en als hij huwt op *f* 300, benevens vrije woning in een der huizen van het groote of gefalide Bagyn-hof. Het huis was genommerd n0. 22, en lag omtrent de Heeren-steeg.

19 Januarij 1599 gecontinueerd, op een tractement van *f* 400.

21 Junij 1604 gecontinueerd op *f* 400.

25 Augs. 1611 gecontinueerd, met een tractement van *f* 450.

Zie Bijlage A en B.

Testament van mr. Cornelis Schuyt, (1616). Dit is een mutueel testament van Mr. *Cornelis Schuyt* en zijne vrouw *Cecilia Pietersdr. van Uytgeest;* waaruit *blijkt dat hij geene kinderen uit dit huwelijk had.* Hij onterft daarbij zijne zusters *Geertrui* en *Grietje*, alsmede zijnen halfbroeder *Adriaan Schuyt,* kuiper.

Zie Bijlage C.

Overlijden van mr. Cornelis Schuyt (ao 1616). Extract uit het register van personen die in de St. Pieters-kerk zijn begraven:

12 Junij 1616 Meester Cornelis, orgelis, in Bheginof (Bagijnhof).

NB. Zijne weduwe leefde nog in 1635 op het Bagijnhof; hare inkomsten verminderden zeer, zoodat zij in 1635 verschoond werd om in den 200^{en} penning te betalen.

Overlijden van m^r. Floris, vader van m^r. Cornelis Schuyt. (a^o. 1601). Wegens het overlijden van m^r. Florys Cornelis Schuyt, in zijn leven organist der stad Leyden, is in zijne plaats benoemd *Jan Philipsz. van Velsen*, zoon van den *haarlemschen* organist m^r. Philips van Velsen. Dato 13 dec. 1601.
(Zie 1^e Aanneemboek fol. 155 verso).

Genealogie, Cornelis Schuyt, geboren omstreeks a^o. 1500.

Floris Cornelisz. Schuyt, geb. 1526, trouwt omstreeks 1550 met Maria Dirksd^r; zij sterft 1578. Hij hertrouwt vóór 1585 met..... (?) Hij sterft dec. 1601.

Hij was vóór 1559 reeds organist, en in 1560 een der stads speellieden — en a^0 1593 met zijn' zoon Cornelis, stads organist.

1	2	3	4	5
DIRK Schuyt, geb. 1552 (?) was reeds in 1578 meerderjarig — woonde toen te Amsterdam, als blijkt uit eene acte van 29 nov. 1578 voorkomende bij Willem Oudenvliet, notaris te Leiden.	GEERTRUI, geb. 1554, in 1616 door haar broeder Cornelis onterfd.	ISABELLA, geb. 1556, was misschien reeds in 1616 overleden.	CORNELIS, geb. 1557, st. 1616 kinderloos, tr. 1593, Cecilia Pietersd^r. van Uytgeest, die in 1635 nog leefde op het groote Bagijnhof (hoek van de Heerensteeg).	MARGRIET, geb. 1562, in 1616 onterfd door haar broeder Cornelis.

Uit het 2^e huwelijk van m$_r$. Floris; ADRIAAN Schuyt, kuiper in 1616. Oók door m^r. Cornelis Schuyt, zijnen halfbroeder onterfd.

Leerlingen van mr. Cornelis Schuyt (A^0 1596): Gerechtsdagboek C. fol. 334 verso.

4 Januarij. 1596. Op het versouck van Mr. Cornelis Schuyt, omme de twee jongeselleckens te weten: de soon van Joris van der Burch ende Jan Claesz, hem by myn E. heeren tot tleeren der musicale conste bygevoucht, ten minste tot uytgang haerer kinderstem in t bedwang der stat aen te nemen, ten eynde myn Heeren ende geen andere de behoorlicke vruchten daervan genieten souden, ende hy supplt van syn gedaen ende noch te doen arbeyt nyet gehelicken en werde gevrustreert

Is geapostilleert: De *thoonder sal* voor als noch *hebben patientie*. Gedaen den IIIjen January XVcXCVI.

(A⁰ 1596): Gerechtsdagboek D. fol. 8 verso.

17 Mei 1596. Opte requeste van Willem Cornelis zoon van DUVENBODE daerby hy verzocht dat eenen Dirk, de zoon van Jan Cornelisz., speelman, zyn zaliger broeder die-al over lange by hem hadde leeren speelen angenomen zoude werden by Mr. Cornelis Schuyt, organist, in plaetse van een van de twee jongens die nu uyt deser stede is vertrocken ten eynde hy de musyc te beter zoude mogen leeren, ooc het speelen van de orgel om sulcx deser stede dienst te mogen doen; stont geaposteleert: die van de Gerechte deser stadt Leyden op den innehoude van desen als naer behoren lettende, hebben voor zoo veel in hem is *int versouc bewillicht* ende geconsenteert, bewilligen ende consenteeren mits desen.

(1597): Gerechtsdagboek D. fol. 98.

6 Febr. 1597. Opte requeste van Joris van der Burch ende Willem Cornelisz. van Duvenbode, daerby zy versoucken voor Dirk Jorisz. des voorss. van der Burchs zoon ende Dirk Jansz. des voorss. van Duvenbodes broeders zoone, beyde *coralen* onder Mr. Cornelis Scutius, organist dezer stede, om van hem de conste van musick, mitsgaders spelen opte orgelen te leren om in tijden en wijlen ten dienste dezer stede te werden gebruyct, *een mantellaecken* gelyck altoos voorgaende stadts coralen syn beschoncken geweest, ten eynde de voorss. coralen haren dienst te vlitiger ende naerstiger zullen mogen behartigen ende in haere conste mogen persisteren, Is geapostilleert. De toonders zullen als noch hebben *patientie*.

V e r e e r i n g a a n M r. C o r n e l i s S c h u y t (door de regering van Leiden) w e g e n s o p d r a g t e n g e s c h e n k v a n e e n m u z ij k b o e k i n h e t I t a l i a a n s c h (A⁰ 1600): Op den 4 Augs. ontving hij van stadswege *f* 24 voor de opdragt van een door hem vervaardigd muzijkboek, in het Italiaansch geschreven. (NB. In den Navorscher heb ik dien post reeds vermeld dl. III. bl. 325)

V e r e e r i n g a a n m r. C o r n e l i s S c h u y t, w e g e n s h e t l e e r e n o f l e s g e v e n a a n J a n P i e t e r s z. (A⁰ 1615): Ordonnantieboek F. fol. 312 verso.

„Sept. 1615. Aan mr. *Cornelis Schuyt*, organist *f* 36 tot vereering van dat hy „Jan Pietersz. *klokspeler*, alhier int componeren van eenige muzykstukken om op „te klokken te spelen assisteert en daerin eenige onderrigting doet."

Bijlage A.

A a n s t e l l i n g v a n m r. C o r n e l i s S c h u y t, F l o r i s z. t o t o r g a n i s t (A⁰ 1593): Getrokken uit het *eerste Stads-Dienaars-Aanneemboek, begonnen den* 25 april 1532 *en geëindigd den* 25 augs. 1611 fol. 180.

Opten elfden Martij XV^{C} drie ende tnegentich zijn bij die van de Gerechte deser stadt Leyden gecommitteert Jan Jansz. van Baersdorp eerste ende presiderende Burgermeester, Pieter Oom Pietersz. van Offwegen ende Foy van Brouchoven, schepenen, mitsgaders Jan van Hout, secretaris, om mit twee uyt de kercmeesteren die dezelve daerneffens zullen nomineren ende committeren onder tbehagen van de voorss. Gerechte te handelen mit meester *Floris* ende *Cornelis Schuyt,* organisten, dat zy hem ten dienste deser stede zullen verbinden, ende gebruycken laten, als organisten ende zulcx niet alleen te spelen op stads organen in der kercken, mer ooc opter ordinarysse ende extraordinarysse maeltyden die van stadswegen zullen werden gehouden, eñ daermede eenige forsten, princen, heeren of gesanten zullen werden vereert, zulcx ende daer hem tzelve van stadswegen zal werden angesegt eñ belast, eñ dat tzy by gebeurten off malcanderen verposende, eñ tot zodanige uyren, tyden eñ plaetsen, alles gelyc de voorss. gecommitteerden dat gesamentlyck tot de meeste eere ende recreatie ende tot voorcominge van onderlinge twis eñ oneensheyt te rade zullen bevinden, daervan geordonneert is gemaect ende de voorss. gecommitteerden gelevert te werden de jegenwoordige acte die ten bevele van de voorss. Gerechte getheekent is, achtervolgende welcke acte van commissie hiervoren 'gestelt, zyn opten 2^{n} Aprilis a^{o} XV^{C} *drie ende tnegentich* ten huysse van Willem de Milde Cornelisz., waert in den gouden hoorn, vergadert geweest Jan Jansz. van Baersdorp 1.e eñ presiderende Burgemr., Pieter Oom Pieters van Offwegen ende Foy van Brouchoven, schepenen, Jan van Hout, secretaris, Jacob Willemsz. van der Burch ende Jacob Antonisz. kercmeesteren, als gecommitteerden voor de voorss. gerechte ter eener zyden, ende Meester Cornelis Schuyt geassisteert mit Mr. Florys Corneliss. Schuyt zyn vader ter andere zyden, eñ naer enige woorden over ende wederover gevallen nopende de anneminge van de voorñ. Mr. Cornelis ten dienst deser stede in qualite als organist, tzy voor een tyt van jaeren off tot zyn leven onder ende beneffens zyn voorss. vader, dien de voorss. gecommitteerden volgende haren voorgaende last verclaerden dat die van de Gerechte hielden als in zynen dienst gecontinueert, zonder der meninge te zyn hem te verlaten, ende dat Mr. Cornelis mit behoorlicke dancbaerheyt van de eer ende vruntschap die hem in desen van stadtswegen werden angedaen eñ anbiedinge goeder genegentheyt zulcx te willen erkennen, ende mit dienstwillige vlyt verschuldigen, onder andere verclaert hadde dat hy hem als noch ongaerne voor zyn leven wilde verbinden, wel voor een tyt van drie off vier jaren.

Eyntelyck zyn aen wederzyden (doch onder tbehagen van de Gerechte voor zo veel de voorss. gecommitteerden angaet) overgecomen ende verdragen dat de voorss. Mr. Cornelis Schuyt hem voor een tyt van vyff off zeven jaeren ten gelieven van de voornoemde van de Gerechte verbinden zal, gelyc hy hem ooc mitsdesen verbint ten dienste deser stede, omme dezelve in qualite als organist onder mit ende beneffens zyne voorss. vader te dienen, niet alleen opte organen inder kercken tot „zodanigen uyren ende plaetsen als hiervan zullen werden verdeelt tot recreatie „eñ verlustinge van de gemeente eñ omme dezelve duer middel vandien te meer „uyt herbergen ende tavernen te houden, mer ooc over de ordinaryse ende extraordinaryse maeltyden van die vande Gerechte, zonderlinge als enige forsten, prin-

een, heeren, off potentaten in deser steden comende, mit enige maeltyden off bancketten zullen werden vereert, ende daer het de eere van de stadt int vorder oock vereysschen zal, eñ dat zo wel opter organen als op andere instrumenten daerop hy geleert heeft ende voorts leeren zal, ooc mitter stemme, int vorder dat hy, behalven des sondaechs zoo 'smorgens als 'snaermiddachs naer de predicatien zullen zyn geëynt, ooc alle dagen naer de avontgebeden zullen zyn gedaen, eñ ten tyden alsser geen en geschieden tot zodanigen tyde als hem van wegen de kerckmeesteren zal werden angeseyt telcken een uyr lang opter organen inder kercken zal spelen, van weec tot weec jegens zyn voorss. vader, van kerc veranderende, in zulcken verstande dat de voorn. meester Floris zyn vader zoe lange alst die van de Gerechte gelieven zal, zal hebben tvoordeel eñ prerogatyff om alleen op sondagen naer de predicatien voor ende naer middags te mogen spelen opt groot orgel in de Sinte Pieters kerck, eñ hy meester Cornelis alsdan in de Hogelanse kerck, dat de voorss. meester Cornelis ten gelieven van die vande Gerechte inder tyt een off twee jongens clare ende heldere stemmen hebbende, zal leeren ende onderwysen in de musyck om tot verchieringe onder de organen te werden gebruyckt, ooc omme opter organen eñ andere instrumenten te spelen; ten laetsten dat de voorss. Mr. Cornelis naer tverloop van de voorss. vyff off zeven jaeren mit niemanden zynen vorderen dienst angaende en zal mogen handelen, overcomen noch hem verbinden, dan mit voorweten van die van de Gerechte inder tyt; voor welcke voorss. diensten de voorn. Mr. Cornelis boven de vrye bewoninge van een huys opten *bagynhoff* dat hem jegens alreheyligen eerst comende zal werden bestelt, zullen werden verstreet ende uytgekeert uyt zodanigen comptoir of comptoiren als hem van wegen die van de Gerechte aengewesen ende ordonnantie verleent zal werden zoe lange hy *vry gesel* eñ *ongehilict* zal zyn, een *somme van* tweehondert gulden van xl grooten tstuck jaerlic, ende zoo rasch hy gehuwelict zal wesen drie hondert gelycke guldens die hem tot vier terminen van den jaere by gelycke portien onder zyne quitantie zullen werden betaelt, ende dit al ten wederzyden onder verbant van de goederen van de stadt eñ van de voorss. Meester Cornelis de zelve ende de vruchten eñ keure van dien tbedwang van allen rechten eñ rechteren onderwerpende mitsdesen, ende deser brieven zyn twee, daervan aen wederzyden een is, by alle de bovengenoemde personen onder getheekent.

Op huyden den XXIXn Julij XVC drie eñ tnegentich is by die van den Gerechte deser stadt Leyden in haer vergadering opt Raedhuys derzelver stede gehouden, geresolveert eñ verclaert dat de wedde van Mr. Cornelis Schuyt, organist deser stede, begrepen in zyne anneminge (in tblanc van desen) ende begroot voor t le tot twee hondert guldens ende als hy zal comen te huwelicken tot drie hondert guldens, by provisie en tot anders zal wezen geordonneert, zullen werden betaelt het ie en iije termynen dewelcke comen te vervallen opte XIe Junij en Decembris by den rentmeester Lodewyc van Treslong uyt zynen ontfang van de memorien ende getyden goederen, ende het ije en iiije termynen vervallende den XIe Septem-

bris en Martij by de threzorier ordinarys dezer stede denwelcken tzelve nu voor dan en dan voor nu wert geordonneert ende belast daertoe hem de jegenwoordige zal strecken ordonnantie, zonder dat van noode wert andere te verbeyden, mit bevel van heure blafferden of registers hiermede te verhogen onder vaste belofte dat hem dezelve betalinge elc in den zynen in haren uytgeven zonder zwaricheyt zullen werden geleden, mits overbrengende voor de 1e reyse beneffens copie van de anneminge ooc van de jegenwoordige en telcken reyse behoorlicke quitantie. Aldus gedaen ende ten bevele van die van de Gerechte.

29-7-1593. (get.) J. VAN HOUT.

Bijlage B.

le Rekwest van Mr. Cornelis Schuyt om continuatie als organist (An. 1600): Getrokken uit het *Eerste stads dienaers-aanneemboek, begonnen den* 25 *april* 1532 *en geëindigd den* 25 *aug.* 1611 fol. 156—159.

Aan myne E. E. Heeren de Burgermrn. ende Regierders der stede van Leyden.

Geeft te kennen met aller behoorlicker reverentie ende eerbiedinghe mr. Cornelis Schuyt, organist, uwer E. E. ootmoedige dienaer, dat nadien in zyner anneminge gedaen in den jaere XVC drie ende tnegentich opten derden Aprilis gestipuleert is dat hy hem niet en mach verbinden aen yemant te dienen sonder voorweten van myn E. E. heeren ende die presentatie van zynen dienstė aen haer E. E. eerst en al vooren gedaen, ende zynde hij suppliant geboren borger van Leyden ende sulcx geaffectioneert om myne E. E. heeren te dienen (in) desen zyne vaderlicke stede liever dan in eenige andere, so ist dat hy suppliant by desen versouct in alle ootmoedicheyt, alsoe hy nu in Aprili eerstkomende sal treden in het laetste van de zeven jaeren zynder anneminge, dat mijne E. E. heeren believe te verclaeren haere meeninge belangende zyn continuatie.

Ende by aldien zijne voorgaende dienste mochte aengenaem geweest zyn (gelyck hij verhoopt hem daerinne ten genoegen van myn E. E. heeren te hebben behoorlick gequeten) hem weder en verder thaeren dienste verbinden een tyt van gelycke off meerder jaeren sulcx myn E. E. heeren naer haere discretie ende goet believen raetsaem sullen vinden, vertrouwende ende belovende hy suppliant soo veel in hem is zijnen vorder dienste noch voorts te zullen wesen tot contentement van myn E. E. heeren, in alle tgunt hy nae zyn uterste vermogen aen haerder E. E. soude kunnen gelieven. Dit doende etc mr. Cornelis Schuyt.

Opte marge stont geapostilleert: is geleyt tot last van Burgemrn om mitten toonder te handelen. Actum den XIIIJ Januarij XCIX (1599); onder stont mij jegenwoordich ende was geteykent J. van Hout.

Onder stont noch, Burgermrn hebben den toonder zyn voorgaende aenneminge gecontinueert ende verlengt continueren ende verlengen mits desen voor een *tyt*

van vyff jaren, innegaende ter expiratie van zijn lopende anneminge ende tot gelycke wedde ende jaerlix onderhout, hebben verders den toonder ter zaecke van het steecken van de voorslagen op beyde des stadts uurwercken tot laste van dezer stede een *somme van hondert guldens* van XL grooten tstuc int jaer daervan t ie jaer zal zijn ommegecomen den 1e *februarij* eerst comende die hem zullen werden verstrect ende uytgekeert tot laste van Lodewyc van Treslong, Rentmr, uyt de goederen ende innecomen van de memorien ende getyden ende denzelven Rentmr. op te quytantie van voorn: mr. Cornelis Schuyten in zynen uytgeven zonder zwaricheyt zullen werden geleden, mits overbrengende voor de 1e reyse dese jegenwoordige of copie autentyc van dien. In tvorder is de voorss. Mr. Cornelis gehouden alle *veertien* dagen zowel de heele als halve uyren te versteecken daerinne hem „Geryt Claesz van Bywech in alles zal helpen ende dienen, daerop stellende een *ge-„meen liedeken* of *psalm* gelyc hy tzelve zo tot zyner eeren als ter eeren van de „stadt ende ten opsichte des tyts bequaemste zal vinden ende de aert van de mu„sycke de zwaert van twerc ende taccoord van de clocken zal connen lyden.

Aldus gedaen op ten XIX Januarij XVcXCIX (1599) get. J. van Hout.

2e Rekwest van Mr. Cornelis Schuyt om als organist te continueren voor den tijd van 7 jaren. Dit is toegestaan op den 21 juny 1604, onder bepaling dat hy voortaan *tusschen den* 1en *oct. en den* 1en *april dagelijks op de organen* in de St Pieterskerk zal spelen van 11 tot 12 uren.

3e Rekwest van Mr. Cornelis Schuyt om continuatie als organist, dd. 25 aug. 1611. Dit wordt toegestaan voor den tyd van 7 jaren en *f* 50 vermeerdering van tractement, zoodat hij nu *f* 450 jaarlijks ontvangt.

Bijlage C.

Testament van Mr. Cornelis Schuyt, Ao. 1616, 13 april voor notaris Ewout Hendrik Craen gepasseerd.

In den name Gods amen. By den inhouden van den jegenwoordigen instrumente zy elc eenen kennelicken dat op huyden den 13en dach der maent Aprillis anno 1616 des naermiddag de clocke omtrent drye uyren, regnerende de aller doorluchtichste en onverwinlickste prince en Heere Mathias van Oosterryc, d'eerste gecoren Roomsch Keyser dier name, int vierde jaer zyner Majts electie, voor my Ewout Hendrik Craen, notaris publyc by den provincialen Hove van Holland, op de nominatie van die van de Gerechte deser stadt Leyden geadmitteert, ende de naervolgende getuigen, gecomen en gecompareert zijn, d'eersame Meester Cornelis Schuyt organist, en d'eerbare Cecilia Pietersdr Uytgeest zyne huysvrouw, beyde wonende binnen deser stadt Leyden, my notaris wel bekent, de voorseide Cornelis Schuyt siekelyck van ligchaem in een stoel by de vuyre zittende, maer de voorseide Cecilia Pietersdr van Uytgeest gaende en staende, doch beyden haer verstant redenen en memorie wel magtich ende ten vollen gebruykende, naer allen uytwendigen

schyn, dewelcke verclaerden. Eerst dat zy wederroepen, doot ende te nyete doen alle testamenten, codecillen en uyterste willen die zy bevonden zouden mogen werden vóór dato dezes eenigsins gemaect te hebben, ende dat zy (by) desen nae t' overlyden van d'eerste van hen beyde in alle deszelfs achterblyvende goederen, roerende ende onroerende geene uytgesondert tot eenich en algeheele erfgenaem van denzelven over ende wederover institueren den langstlevende van hen beyden, omme daermede in alles deszelfs vrye wille te doen, behoudelick en op soodanige conditie nochtans dat bij voorsterven van de voornoemde mr. Cornelis Schuyt ende zulcx in gevalle de voornoemde Cecilia Pietersd[r] Uytgeest de langstlevende van beyden is, al alsulcke goederen als deselve Cecilia Pietersd[r] íharen overlyden zal comen achter te laten, sulcx die alsdan zullen mogen wesen, in 't geheel zullen comen op de vrunden van de voorseide mr. Cornelis Schuyt dan in der tyt ende nyemants anders, behoudelic dat Geertruyt noch Grietje Florisd[r] zijne mr. Cornelis susters, noch derzelver descendenten nyet van de voorss. goederen by Cecilia Pietersd[r] achter te laten zullen mogen genieten, als daervan by desen uytgesloten wordende, ende dat de voorseide mr. Cornelis vry sal staen zoodanige andere nominatie en buytensluyting van syne vrunden in de voorseide goederen by Cecilia Pietersd[r] naer te laten by zyn leven te doen als hem believen zal, onder expresse verclaringe nochtans dat de voorseide vrunden van mr. Cornelis Schuyt noch nyemant derselver, van de voornoemde Cecilia Pietersd[r] onder 't pretext van alle desselfs achterblyvende goederen die sylnyden van haer (langstlevende zynde) zouden comen te erven, geenderley Inventaris noch cautie zullen mogen eyschen noch versoucken directelick noch indirectelick in rechten noch daer buyten, alle twelck by dese alle ende elc van de vrunden van de voorss. mr. Cornelis Schuyt uytdruckelic verboden en de voernoemde Cecilia Pietersd[r] daervan expresselick ontlast wert, gelyc de voornoemde mr. Cornelis Schuyt verstaet naer rechten te mogen geschieden, mits dat daerjegens ooc de vrunden van de voorseide mr. Cornelis Schuyt zullen cesseren de dispositien van rechten medebrengende dat niemant eenige goederen meer verbonden mach werden uyt te reycken dan hy geërft heeft. Item dat men van alle verbonden goederen een vierde part mach behouden en aftreeken, ende dat men van maeckingen van te genyeten tgene nae den doot van yemant overschieten zal met een vierde part van sulcke goederen mach voldoen, ende dat zulcx zonder regard van alle deselve dispositien van rechten zijne mr. Cornelis vrunden rondelic zullen genieten alle desulcke goederen als de voornoemde Cecilia Pietersd[r] Uytgeest langstlevende zynde, mitte doot ontruymen en achter laten zal sulcx deselve alsdan zullen mogen wesen ende bevonden werden. Blyvende niet te min de voorseide Cecilia Pietersd[r] alle veranderingen en verminderingen van alle deselve goederen, soo lange zy leeft ooc ten nadeele van de voornoemde mr. Cornelis vrunden vry en onverhindert, mits dat de vermeerdering en verbetering derselver goederen van gelycke mede comen sel ten profijte van de voorn. mr. Cornelis vrunden. Tgene verders verclaerden de voornoemde comparanten in de wettige stipulatie ten dien eynde aen handen myns notaris als een publyc persoon gedaen, alsoo te wesen heur respective testament en uyterste wille. Begerende zulcx dat tselve daervoor zal valideren ende effecte sorteren, tsy als solemneel tes-

tament, codecille, gift uyt zaecke des doots of hoe tselve anders bevonden zal werden best te mogen subsisteren ende bestaen.

Aldus gedaen en by de voorss: Comparanten gepasseert en verleden binnen de voors. stadt Leyden tharer woonplaetse staende aldaer opten *groten Hoff*, ten dage metten jaren, uyre ende keyzerycke voorseit, ten bywezen ende overstaen van Hendrick Allertsz., cleermaker en Willem van Poelgeest, schrijver, beyde wonende binnen de de voorss. stede als geloofswaerdige getuygen, daertoe beneffens my notaris by de voorss: Comparanten versocht ende geroepen.

(get.) CORNELIS SCHUYT.

×

Merc gestelt by de hant van
Cecilia Pietersdr Uytgeest.

Codicil.

Op huyden den 27 Mei 1616 compareerde voor mij Ewout Hendrik Craen notaris publyc en de naervolgende getuigen, d'Eersame Mr. Cornelis Schuyt, organist tot Leyden, ziekelyck van ligchaam, in een stoel zittende, maer niet te min zijn verstant, redenen en memorie wel magtig en ten volle gebruyckende naer alle uytwendigen schyn, en verclaerde dat hy vrywillig en onbedwongen van yemande in crachte van de macht en de vryheyt hem gelaten by den testamente hiervooren gaende, nyet en wilde noch begeerde dat by zyn voorsterven vóór Cecilia Pietersd. van Uytgeest zyne huysvrouw, Adriaen Florisz., cuyper, zyn comparants halve broeder, noch deszelfs descendenten yets zullen mogen genieten van zoodanige goederen als de voorss. zyne huysvrouw tharen overlyden volgens de voorzeide testamentaire dispositie ten behouve van zyn comparants vrunden sal comen te ontruymen en naer te laten, als deselve Adriaen Florisz. en zyne descendenten aervan gehelick uytsluytende en versteeckende, om redenen hem comparant daertoe porrende, willende dat de portie van de voorss. Adriaen Florisz. en deszelfs descendenten naer zyn comparants voorss. huysvrouws overlijden, accresseren en te goede comen zal zyn comparants andere vrunden by de voorss. testamente daervan nyet uytgesloten zynde, in welcke uytsluyting de voorss. Cecilia Pietersdr. van Uytgeest mede voor my notaris en getuygen comparerende ten overvloede verclaerde by desen te bewilligen en te consenteren. Begerende de voorn. Mr. Cornelis Schuyt (met wettige stipulatie ten dien eynde aen handen myns notaris gedaen) de jegenwoordige acte van zyne verclaringe en begeerte gevoegt te werden achter 't voorss. testament, mitsgaders tselve te valideren en volcomen effect te sorteren tsy als een ampliatie en sulcx een gedeelte van tselve testament, en codecille zynde

Overtuigd, dat het hier boven medegedeelde op nieuw en krachtig bewijst, hoeveel belangrijks, ook voor onze Muziekgeschiedenis, uit gemeentelijke (en kerkelijke en bijzondere) archieven op te sporen is, durf ik als wensch en hoop uitspreken, dat het elk die daartoe gelegenheid heeft belangstellend opwekke, en herhaal ik mijn dank aan Leidens burgemeester en aan den hr. Rammelman Elsevier.

HEIJE.

TAALKUNDE.

NEDERDUITSCHE TONGVALLEN.

DE GELIKENISSE VAN DEN VERLOOREN ZEUNE,

in het dialect van het platte land van Walcheren, met uitzondering van Arnemuiden en van Westkapelle met Zoutelande.

Di(r) [1] was is iemend en die ao [2] twee zeunen [3]. En den joenksten van die twee zei tegen z'n [5] vaoder: Vaoder! je mogt me m'n [6] possie gé [7] van 't goed da(t) me toekomt. En z'n vaoder verdeelde z'n goed. En as die joenkste zeune eel, de boel [8] bi mekaore gepakt ao, is 'n kort naederand [9] nae butelande getrokke, en daer eit 'n [10] aol z'n goed in overdaed deugebragt. En as 'n 't aol verteerd ao, kwam er 'n grooten oengersnood in 't land, daer 'n was, en i begon gebrek te lien. En i gieng [11] nae 'n boer [12] in dat land, en dien boer liet 'n op z'n verken[13] passe [14]. En i wou z'n bekomst' [15] ete in verkes-eten, mê [16] di(r) was geen daer 'n 't van kreeg. En toen 'n toe zen zelven gekomme was, zeide'n bi z'n eige: wa(t) bin der nie vé errebeyers [17] van vaoder, die eten in overvloed ê [18], en ik vergae van den oenger. 'k Za(l) nae vaoder gae, en 'k za(l) d'r [19] tegen zeije: vaoder! 't is zonde voo God [20] en van joe [21]. Mir ik bin nie mee waerd om je zeune genoemd t'ooren [22]; mi(r) lae me bi je diene. En i stoeng [23] op en i gieng nae z'n vaoder toe. En as 'n d'r nog 'n eel ende [24] van daen was, zag z'n vaoder un [25], en i kreeg 'r verdurenisse [26] mé, en i liep 'r nae toe en i pakte 'n vast [27] en i kuste 'n. En i zei tegen z'n vaoder: Vaoder! 't is zonde voo God en van joe, en ik bin nie mee waerd om je zeune genoemd t'ooren. Mi(r) z'n vaoder zei tegen z'n knechts: gaet om m'n besten rok en laet 'n dien andoe, en geeft en een rienk [28] an z'n vienger en schoenen an z'n voeten. En aeltet gemaste kalf, en doet da(t) dood, en lae me daevan ete en vrooyelik wisze [29]. Wantet is net eender, of deze zeune van me dood gewist eit en wee levendig

g'ooren [30] is, en of en verloore was en wee gevonde. En ze begonne vrooyelik t'oore. En z'n ouste zeune was op 't land en as 'n weromme kwam, en kort bi 't of [31] was, oorde 'n zienge en danse. En i riep een van de knechts, en i vroeg wat of da(t) beteekende. En die knecht zei: je broêr is gekomme en je vaoder eitet gemaste kalf geslagt, omdat en un wee gezond weromme ziet. Mir i wier kwaed en i wou nie in uus [32] gae. Toen kwam z'n vaoder nae bute en verzochten om te komme. Mir i zei tegen z'n vaoder: Kiek! [33] ik werke noe a zoo vé jaer voo je, en 'k doe ael da(t) je zeit, en j'ei [34] mien [35] nog nooit en bokje gegé om m'n kammeraos is te trekteren en vrooyelik mé mekaore [36] te zien. Mir as die joen gekommen is, die je goed bi d'oere gebrogt eit, dan geef j'en mê mendeen da(t) gemaste kalf. En toen zei z'n vaoder tegen un: Joen! [37] jie bin altie bi me, en aal dat ik ê, dat ei jie ook. 't Is net zoo goed, of je broer dood gewist eit, en wee levendig g'ooren is, en of en verlooren gewist eit, en da 'k en wee gevonden ê; en daerom mogte me [38] toch wê vrooyelik wisze.

OPHELDERINGEN.

1. Verkorting van *daar*. Hier, zoo als verder overal, waar eene letter tusschen 2 haakjes staat, wordt deze niet uitgesproken; zij staat er alleen om aan de klinkletter een' klank te geven, als of zij er bij behoorde. 2. *ao* = *had*, uitspraak als de fransche klank *au* in *aube*. 3. Men zegt ook *zeuns*. 4. *Jongste*. 5. Verkorting van *zen* voor *zijn*. 6. Id. van *men* voor *mijn*. 7. *Gé*, verkorting van *geef*. 8. *De geheele boêl,* eene gewone uitdrukking. 9. Naderhand. 10. *Eit en*, voor *heeft hij*. 11. Men zegt ook: *goeng*. 12. Door *burger* verstaat men hier een *stedeling*; daarom is *boer* meer eigenaardig. 13. *Verki* is enkelv., *verken*, meerv. 14. Aangezien varkens hier niet *geweid* worden, moest men dit door *oppassen* vervangen. Men noemt een varken hier veelal *keu*; doch zulks schijnt hun eerenaam te zijn, en wordt alleen gebruikt als men ze roept of er tegen spreekt. 15. Wordt hier gebruikt voor *genoeg eten*. 16. Voor *maar*; de e-klank te doen hooren als

in *bek*. 17. Arbeiders. 18. Voor *hebben*; de e-klank als in *bek*. De vervoeging van *hebben* in den tegenw. tijd is als volgt: ik ê, ju eit, i eit, ons of wulder ê, julder è, zulder ê. 19. Er. 20. Hier eene gewone uitdrukking. 21. U. 22. Te worden. 23. Ook *stieng*. 24. Een heel eind. 25. Hem. 26. Medelijden. 27. Voor *omhelzen* gebruikt. 28. Ring. 29. Wezen. 30. Geworden. 31. Hof of hofstede. 32. Huis. 33. Kijk. 34. Gij hebt. 35. Mij. 36. Malkander of elkander. 37. Jongen, meerv. joengers, is hier meer gebruikelijk dan *kind*. Voor kinders zegt men in den regel: *guus*. 38. Wij.

Aldus zamengesteld, met vriendelijke medehulp van den heer H. M. Kesteloo te Domburg, door

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Stelle. (Vgl. XXI, bl. 56). Stelle is niets anders dan een goed nederduitsch woord, dat thans echter verouderd is, voor: plaats.

Stelle verdiende weer in gebruik te komen, omdat het zuiver nederduitsch is, waar het woord plaats zich niet op beroemen kan. Het werkwoord stellen, het zelfstandige naamwoord stelling, en meer andere komen met stelle van denzelfden wortel.

In Zeeland schijnt stelle bij voorkeur voor een' polder gebruikt te worden. Bij de voorbeelden van dat gebruik, door den heer Kousemaker opgenoemd, kan nog gevoegd worden: de kleine Stelle, een poldertje of eigenlijk een ingepolderd eilandje, onder het behoor der gemeente Hoek (den Oek in de zeeuwsch-vlaamsche volkstaal) in Zeeuwsch Vlaanderen, midden in den Braakman gelegen.

Onze duitsche buren hebben het woord Stelle in de beteekenis van plaats behouden. Men leest immers dagelijksch in de duitsche (en ook wel in nederlandsche) nieuwsbladen, dat iemand »eine Stelle" zoekt.

De Duitschers hebben ook in hunne taal de uitdrukking »zur Stelle", waarmede een nederduitsch »ter stel" zou overeenkomen voor: »op de plaats", en dat zij gebruiken voor: terstond, oogenblikkelijk, direct. In het, ook in Nederland zeer bekende duitsche volksliedje van den jongen timmerman (vom jungen Zimmergesell), welk liedje al zeer oud is en uit de midden-eeuwen dagteekent,

toen de Vlamingen het ook in hunne eigene vlaamsche (dietsche) taal zongen (zie Hoffmann von Fallersleben, Horae belgicae) luidt het immers:

»Und als der Galgen nun fertig war,
»Da hängte man ihn zur Stell';
»So ist er denn gestorben
»Als wie ein jung Zimmergesell."

Leeuwarden. JOHAN WINKLER.

Stelle. »In antwoord op de vraag van den heer J. Kousemaker kan dienen, dat de beteekenis van het woord »Stelle" moet gezocht worden in hetgeen wij tegenwoordig noemen eene »schaapskooi". Immers vindt men in de Kronijk van Zeeland meermalen dit woord gebezigd om eene schaapskooi aan te duiden, hetwelk het duidelijkst in het oog loopt in het eerste deel, tweede boek, achtste hoofdstuk, bl. 133, waar hij meldt van een *schaepsstelling.* — Volgens mijne opvatting zal deze benaming wel te huis behooren onder die rij van oude benamingen die ons eene erflating onzer voorouderen zijn en op welker beteekenis wij zoo dikwerf zitten te turen, te raden of gissen. Verder komt den naam stel of stelle dikwijls voor; onder anderen Stelhoek bij Bruinisse, Stellendam in Zuidholland (Flakkee), Ook vindt men hier de familienamen van der Stel, Stellenaar en Hollestelle, die welligt eenmaal van eene schaapsstelle afgeleid zijn geworden.

Ceres-Hof bij Tholen. A. GELUK J.A Z.

Stelle. Ten tijde van Smallegange noemde men heuveltjes op schorren, door schaapherders bewoond, *stellen.* Zie zijne Kronijk van Zeeland, fol. 41 en het alphabetisch register op dat woord.

Het is zeer wel mogelijk en ook eigenaardig, dat een polder en een dijk aan zoodanige *stellen* hunnen naam ontleenen.

Men zie te dezer zake ook Dresselhuis, Godsdienstleer der aloude Zeelanders, blz. 98.

Domburg. H. M. KESTELOO.

Stelle. Sax. Sicambr. *Locus tutus,* zoo zegt Kilaan. Eene *veilige plaats* dus, een toevlugtsoord. Op zeer vele plaatsen in de ondergeloopene polders van Zeeland en Staats Vlaanderen, staat, op de oude kaarten, het woord *Stelle.* Daarbij is op die kaarten altijd eene kleine hoogte geteekend. Dus een *vliedberg,* zoo als er weleer in Zeeland vele waren, nu meest alle afgegraven of afgedragen, zoo als men ook wel zegt. Het komt eenigzins overeen met het duitsche: *eine Stelle.*

L. B. N.

Stelle. Stelle is in Zeeland een zeer bekend woord. 't Is eene hoogte (eene stelling?) op onbedijkte schorren, vandaar schaapsstelle, een (natuurlijke?) vliedberg voor schapen, boven den gewonen vloed.

De familienaam Hollestelle schijnt er aan ontleend.

G. P. ROOS.

Spreekwijze: met eenen zilveren lepel in den mond geboren (XX. blz. 584.) Naar mijne opvatting duidt dit aan, dat de ouders van zulk een kind vermogende lieden, en bijgevolg de paplepel of spind van zilver zijn. Men zegt ook wel: hij is in kanten gebakerd, in tegenoverstelling van menschen uit de volksklasse, die dat tijdelijk geluk niet hebben genoten. Een en ander moet dan ook als van invloed op hunnen levenswandel worden beschouwd, dewijl zij, die met minder zorg zijn opgevoed, veel eerder tot kwaad vervallen; daartegenover staat, dat hij, die tijdelijk vermogen missende, door eigen ontwikkeling tot deugd komt, ver verheven is boven hem *die met een zilveren lepel in den mond is geboren.*

U. C. KRAMM.

[Dezelfde verklaring van deze spreekwijze gaf ons E, A. P.]

Een poedelgooi doen (XIX. bl. 629; vgl. XX. bl. 264, 579; XXI. bl. 53). Het komt mij voor, dat de verklaring van deze spreekwijze door den heer E. Laurillard (XX. 264) gegeven, juist is. Immers den jongen bij het kegelspel heeft men alleen noodig om de omgeworpen kegels op te zetten en het getal punten bekend te maken, niet om den bal terug te zenden. Hiervoor zou men

met weinig moeite een toestel kunnen maken, waardoor het terug loopen van den bal van zelf kan geschieden. Daar nu een poedelgooi (een gooi waarbij de bal van de plank afgaat) niet telt, en deze gooi derhalve overtollig is, zoo zou men alleen om den bal terug te krijgen, ook een hond kunnen gebruiken om hem op te halen. Daar de poedels bijzonder geschikt zijn om te apporteren, zoo laat zich de verklaring: *een gooi voor een poedel doen*, zeer goed hooren.

Winterswijk. WANSINK.

VRAGEN.

Spreekwoord: Wanneer de berg niet tot Mahomed komt, gaat Mahomed tot den berg. De volgende zegswijze wordt spreekwoordelijk Mahomed in den mond gelegd: Wanneer de berg niet tot Mahomed komt, gaat Mahomed naar den berg.

Weet iemand omtrent den oorsprong van dit gezegde iets naders of wel de bron op te geven? JUNIOR.

[Waarschijnlijk heeft het volgende gedicht van J. Nomsz, te vinden in zijne Mengelwerken, Amst. 1782, bl. 233, het spreekwoord in gebruik gebragt:

Gij eischt, sprak Mohammed, profeet der Arabieren,
O Volk! dat Allahs magt, het ongeloof ten val,
Door my, door wien hy u met luister doet bestieren,
Den gindschen heuvel, voor uw oog, verzetten zal?
Welaan! — Gy, heuvel hoor; hoor toe, gy, kind der aarde!
De Hemel zegt door my u zyn bevelen aan:
En wonder overtuig' dit volk van myne waarde!
Kom tot my.... nu, ga voort!.... Maar hoe! gy blyft nog staan?
Wel! sta dan eeuwig stil. Nu, let eens wel, gy, vromen!
Ei! sla de ootmoedigheid van 's Hemels zendling gaê:
Dewyl de heuvel niet tot Mohammed wil komen,
Dat Mohammed, gedwee, dan tot den heuvel ga!]

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht- en wapenkundigen (XX, bl. 217; vgl. bl. 426, 428, 584.)

In mijne gedrukte genealogie van Hinnisdael vind ik: »Bernard-Guillaume, chevalier de Hinnisdael-Beeckman, seigneur de Soumayne et de Melin, reçu tréfoncier de Liége en 1662, grand-archidiacre de la Hisbaye et des conciles de Hasselt, St. Trond, Maestricht, Waremme et Tongres. Il composa un ouvrage généalogique très-remarquable sur les evêques et les chanoines de l'église de Liège, qui comprenait non seulement les généalogies de leurs familles, mais encore leurs promotions, les fondations qu'ils avaient faites, leurs blasons, leurs quartiers, etc., et même les noms des bourgmestres de Liège, avec des remarques sur les événements arrivés pendant leur magistrature. Ce vaste travail formait cinq grands volumes qui n'ont pas paru. Le dit Bernard de Hinnisdael mourut en 1709 et était fils de François, seigneur de Monstreuse mort in 1675 et de Catherine Dorothée de Beeckman, qui mourut in 1686."

Maastricht. A. A. VORSTERMAN V. OIJEN.

Geslacht van Doelen (XX, bl. 635). De predikant Johannes van Doelen stond alleen te Beusichem van 1699 tot 1743, toen hij emeritus werd, en overleed in 1756. Zie Soermans, Kerkel. register v. Z. Holl. bl. 147 en Brans, idem, bl. 162.

Volgens A. Moonen, Naamketen der Overijss. pred., bl. 8 werd Martinus van Doelen, Joh. fil., van Montfoort ber. te Deventer 1742, ald. emeritus 1769, en overl. 1794.

In de Boekzaal van julij 1794, bl. 130, wordt berigt, dat ds. Martinus van Doelen te Utrecht overleden was in den ouderdom van 87 jaren en ruim 7 maanden. Hij had gestudeerd te Leiden, was in sept. 1730 prop., in 1733 pred. te Montfoort en in 1762 pred. te Deventer geworden. Aldaar had hij in 1769 zijn dienstwerk besloten met Pred. 12: 13 b.

Hij zal alzoo te Beusichem geboren zijn in 1706, en overleden te Utrecht in 1794.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht van Doelen. Martinus was eerst predikant te Montfoort, sedert 1742 te Deventer; in 1769 deed hij aldaar afstand van den dienst en stierf in 1794. Hij had bij Elisabeth Verwey (denkelijk uit Deventer) verscheidene kinderen, o. a. Sara Johanna, Anna Wilhelmina en Johanna, in 1753 oud 7, 5 en 4 jaar.

Is de opgave juist, dat hij zijne laatste levensjaren te Utrecht gesleten heeft, dan behoorde mogelijk de schilder J. H. van Doe_len (over wien zie v. d. Aa) tot hetzelfde geslacht.

Mr. J. I. VAN DOORNINCK.

VRAGEN.

Wapen Minchelsluus [**Huigersluis**]. Laatst den Boomgaert der wapenen, gedrukt te Gent 1567, doorbladerende, zag ik het wapen van een geslacht Minchelsluus:

»dazur à la fasce d'argent croissée (frettée) de gueules."

Dit wapen is met verandering der kleuren het wapen van 't machtig zeeuwsch-vlaamsch geslacht van Steeland, vroeger heeren van 't dorp en de heerlijkheid van dien naam, gelegen tusschen Axel en Terneuzen, door den watervloed van 22 jan. 1440 vergaan.

In die heerlijkheid Steeland lag onder anderen en denkelijk wel aan de oude vaart van Terneuzen naar Axel, in of bij den tegenwoordigen Sluispolder, die er zijn naam nog van zal hebben behouden, een dorp Huigersluis (Hugosluis) genaamd, waarnaar of waarvan ook een geslacht zijn' naam voerde; dat dit vroeger zeer aanzienlijk was, blijkt ons uit de bijzonderheid, dat het admiraalschap van Vlaanderen in dat geslacht erfachtig was. Het wapen van het geslacht Huigersluis ken ik niet; 't zou mij echter niet verwonderen als het verschil met dat van Steeland niet groot is; een der heeren (jongere zoon) van Steeland (misschien een Hugo) zal aan de Schelveringee [1]) eenigen grond gedijkt of gekregen

---

[1]) In de oudste rek. van Axel (zie de werken van 't hist. Gen. gen. te Utrecht) onderstel ik, dat het kanaal van Terneuzen naar Axel ontstaan is door het steeds naauwer en naauwer worden van de Blye, waar de Schelveringee (waar veel schelf of riet groeide) een gedeelte van zal hebben uitgemaakt.

hebben, daarop een verblijf, later een dorp geworden, naar zijn' naam genoemd, gesticht hebben, zijn' oorspronkelijken naam voor dien zijner nieuwe bezitting hebben verwisseld, maar toch tot geheugenis van zijn' oorsprong, zijn' oud geslachtwapen met eenige verandering van kleuren hebben blijven voeren.

Daar dit de gewone loop der zaken in die dagen was en ik gemerkt heb, dat bedoelde »Boemgaert" krioelt van fouten (dan eens is een wapen niet beschreven zoo als 't geteekend is, zoo als hier, want er staat »*à la fasce croissée*" en geteekend »*frettée*", en dan omgekeerd niet geteekend zoo als 't beschreven is) vermoed ik, dat Minchelsluus eene drukfout is voor Huugel- of Huugersluus.

Nu is de vraag: »bestond er een geslacht Minchelsluus?" welk wapen voerde dat? en welk wapen voerde 't geslacht Huygersluis? of is dat niet bekend? F. CALAND.

Afstammelingen van Maurits Huygens. Maurits Huygens (zoon van Christiaan Huygens en Susanna Hoefnagel) is geboren te 's Gravenhage den 12 mei 1595, getrouwd met Petronella van Campen.

Deze hebben gehad 5 kinderen:

a. Christiaan.

b. Maurits.

c. Constantin.

d. Jacoba.

e. Martha Maria.

Christiaan gehuwd met Anna Catharina le Bergagne.

Deze hebben 3 kinderen gehad.

1. Louis.
2. Albertina Mauritia.
3. Maurits.

Kan iemand mij soms nog meer mededeelen omtrent de afstammelingen van Maurits Huygens en Petronella van Campen?

[Prof. Jorissen geeft in zijn onlangs uitgekomen werk *Constantin Huygens*, in de eerste bijlage, bl. 329, een geslachtregister. Van Maurits Huygens noemt hij slechts de kinderen en teekent er bij aan: »de lotgevallen dezer vijf kinderen liggen eenigszins in het duister, terwijl de geslachtregisters niet overeenstemmen."]

Geslacht van Lennep. David van Lennep, geb. te ?
overleden te ?
huwde te ?
met Judith Coster,
geboren te ?
overleden te ?
Hieruit werden o. a. geboren:

Christina Maria Catharina van Lennep (overl. te Brummen 23 maart 1857, oud 82 jaren), gehuwd 1° met Jakob van Walree; 2°. met Gerrit Willem van Zuylen van Nievelt; 3°, met Alexander Diederik baron van Spaen van Voorstonden.

Judith van Lennep, gehuwd met Nicolaas van Walree.

Sophie (?) van Lennep, gehuwd met .... Camp.

Suze van Lennep, ongehuwd.

Perrette van Lennep, ongehuwd.

Kan een der lezers van den Navorscher, mij ook van alle bovengenoemde en voornamelijk van de eerstgenoemde personen opgeven de plaats en datum van geboorte, huwelijk en overlijden?

Tevens de beschrijving hunner geslachtwapens, voornamelijk die van van Lennep, Coster, Camp enz.

Amsterdam. J. G. DE G. J. JR.

MENGELINGEN.

Sympathetische geneeswijze. (XX, bl. 383.; vgl. bl. 636). 't Lust me weinig hier over sympathetische geneeswijze in 't algemeen en over allerlei sympathetische geneeswijzen in 't bijzonder uit te weiden. Ik zou 't anders wel knnnen. Honderden van de meest verschillende sympathetische geneeswijzen voor allerlei kwalen en gebreken der menschen komen dagelijks onder mijn bereik, hinderen en ergeren mij dagelijks in mijne praktijk, veroorzaken mij zeer dikwijls last en verdriet. Inderdaad, het aantal van die geneeswijzen onder het volk in zwang, is legio. Bij de uitoefening van mijn vak, zoowel in Friesland, in Holland als op Java, heb ik er een groot getal leeren kennen. Op dat punt zijn zeer vele menschen geneigd tot en behebt met bijgeloof en ligtgeloovigheid.

Hun crediet en de goede resultaten die men van deze middeltjes opgeeft, hebben zij gewoonlijk te danken aan de denkwijze van het volk: »post hoc ergo propter hoc."

Intusschen wil ik volgaarne toestemmen dat de kennis van de duizenderlei middelen die de sympathetische geneeswijze aan de hand geeft, zeer belangrijk kan zijn voor hem die zijne studie maakt van de ontwikkeling en van het bijgeloof des volks, en zal men er menig middeltje bij vinden, waarvan de oorsprong opklimt tot de oudste voor-christelijke tijden.

Ook hier te Leeuwarden is eene oude, voor het overige zeer achtenswaardige edelvrouwe, uit een der oudste en voornaamste (niet friesche) adellijke geslachten, die kiespijn geneest, wanneer zij er om verzocht wordt, waarbij haar dan naam, geslacht en ouderdom van den lijder naauwkeurig moeten worden opgegeven. De vrouwelijke leden van twee andere, friesche adellijke geslachten, eveneens hier wonende, worden mede gezegd dit wonderbaar vermogen te bezitten.

Aan hen, die van sympathetische geneeswijzen hunne studie maken, kan ik het volgende werk ruimschoots aanbevelen: Dr. G. Lammert, Volksmedizin und medizinischer Aberglaube in Bayern und den angrenzenden Bezirken, begründet auf die Geschichte der Medizin und Cultur, Wurzburg, F. A. Julien. 1869. Werkelijk een zeer belangrijk en belangwekkend boek!

Leeuwarden. Chirurgijn JOHAN WINKLER.

VRAGEN.

Huwelijken tusschen naaste bloedverwanten of in den bloede. Is het bewezen, of te bewijzen dat zoodanige huwelijken de voortplanting belemmeren, of op de nakomelingschap naar ziel en lichaam gelijktijdig of op een van beide eenen nadeeligen invloed uitoefenen? J. R. VAN MAANEN.

[Er is vroeger over dit onderwerp in den Navorscher reeds gehandeld, doch niet zoo, dat daarmede deze vraag beantwoord is.]

GESCHIEDENIS.

Gapers (XXI. bl. 119). Voor zoo ver ik mij herinner, is nog niet in den Navorscher opgenomen die meening omtrent dit onderwerp, welke mij niet slechts als de waarschijnlijkste voorkomt, maar ook van kindsbeen af als aan geen twijfel onderworpen voorgesteld werd. Oudtijds, gelijk hier en daar nog tegenwoordig, hadden apothekars en droogisten de gewoonte, geheele rijen slaapbollen vóór hunne woning op te hangen. Daarnaast werd dan een gaper geplaatst, om te zinspelen op het effect, door die droogerijen te weeg gebragt. Ook Bilderdijk in zijne aanteekeningen op Hooft, Huigens en Antonides geeft, zoo ik mij niet vergis, dezelfde explicatie. NÎL ADMIRARI.

Jarry (XXI. bl. 122). Ik ben in de gelegenheid den heer J. C. K. de volgende bijzonderheden nopens dezen merkwaardigen man mede te deelen. Bij 't uitbarsten van den oorlog tusschen onze republiek en Grootbrittannië in 1780 werd in Zeeland, met name te Vlissingen, een aantal kaperschepen uitgerust, om den vijand ook op die wijze afbreuk te doen. Bij gebrek, zoo 't schijnt, aan nederlandsche zeelieden van genoegzame ondervinding, werd het bevel over die schepen veelal aan vreemdelingen, vooral Franschen en Amerikanen, toevertrouwd. Onder deze hebben zich den meesten naam verworven de kapiteins Le Turcq en Jarry. Laatstgenoemde, omstreeks het jaar 1750 te Nantes geboren, diende eerst als luitenant op het schip van Le Turcq en legde in die betrekking zooveel kloekheid aan den dag, dat de vlissingsche reederij hem 't bevel opdroeg over een nieuw uitgerust kaperschip, de Vlissinger geheeten. In 't voorjaar van 1782 veroverde hij met dit schip elf britsche koopvaarders in den korten tijd van zeven en dertig dagen, en bragt die in behouden haven. Op nieuw uitgeloopen vermeesterde hij in weinige maanden tijds een nog grooter aantal, zoodat vóór 't einde des jaars nagenoeg

vijftig, meestal rijk beladen prijzen door hem opgebragt waren. Zijne onverschrokkenheid, maar niet minder zijn beleid in 't ontsnappen der britsche oorlogschepen, scheen aan het wonderdadige te grenzen. Het meest wordt de togt geroemd, dien hij in october des genoemden jaars naar Torbay ondernam, toen hij met de door hem prijs gemaakte schepen door een sterk britsch eskader heenzeilde, en ze grootendeels behouden te Havre binnenbragt. In 't volgende jaar vond de nog jeugdige held op eene verraderlijke wijze den dood. Met twee britsche oorlogschepen in gevecht geraakt, zag hij zich na eene hardnekkige verdediging genoodzaakt, de vlag te strijken. Het vuur had aan beide zijden opgehouden, en de kaperkapitein stond gereed zich als krijgsgevangene aan boord van een der vijandelijke schepen te begeven, toen dit schip plotseling op nieuw vuur gaf, waardoor Jarry doodelijk gewond werd. Bellamy vermeldde den lof des helds, wien Vlissingen, 's dichters vaderstad, met een prachtigen eeresabel begiftigd had, in een gedicht, geheel in den geest dier tijden, vol verwenschingen tegen de Britten, en eindigende met de woorden:

Held Jarry, klinkt langs ieder oord,
Is trouwloos door den Brit vermoord.

Dat, in rustiger tijden, niet alle poëten zoo gunstig over de kaapvaart dachten, bewijst Loots, die in de voorreden voor zijne Gedichten zegt, dat hij 't Bellamy nooit heeft kunnen vergeven, een kaperkapitein bezongen te hebben. NÎL ADMIRARI.

VRAGEN.

Elias Beeckman. Is er ook iemand, die mij op kan geven, waar en wanneer geboren is Elias Beeckman, de verdediger van Aardenburg in 1672. — Van 1600—1650 woonden er Beeckmans in Zutfen, Hasselt, Middelburg, Goes, 's Gravenhage. Door de beantwoording van de gestelde vraag, (zoo mogelijk met toevoeging eener geslachtlijst) zal men mij ten zeersten verpligten.

Aardenburg. G. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Biljart. In iedere dorpsherberg bijna kan men thans een biljart vinden. Nog niet zeer lang geleden was dit anders, en vond men ze

alleen in grootere plaatsen in koffijhuizen en voorname herbergen. Dit doet mij vermoeden, dat het biljartspel in ons vaderland nog niet lang in zwang is geweest. Weet men ook sedert wanneer? De naam maakt waarschijnlijk, dat het uit Frankrijk is ingevoerd. Is dat zoo en kent men den naam van den uitvinder? G. N.

Kerk te Bergen. Het kerkgebouw te Bergen (Noordholland) schijnt vroeger van grooteren omvang te zijn geweest dan thans het geval is. Naast de kerk toch verheffen zich eenige oude muren, die te zamen eene niet onbelangrijke ruïne vormen. Steeds was ik van meening, dat de verwoesting der kerk te Bergen plaats had gehad bij den inval der Engelschen en Russen in 1799. Dezer dagen echter kreeg ik in handen eene afbeelding van kerk en ruïne met het jaartal 1730. Ik zie dus, dat mijne meening verkeerd was en zou nu gaarne willen vernemen, wanneer en bij welke gelegenheid de verwoesting heeft plaats gehad.

A. D. DE VRIES AZ.

Proclamatie van C. W. Visscher. In mijn bezit is eene proclamatie (breed folio en zeer groote letter) van den volgenden inhoud:

»*Hier eert men God.*
»*Burger, wie gij ook zijn*
»*moogt, stoort deeze*
»*eerdienst niet.*" C. W. VISSCHER.
Maire.

Zou men mij ook *naauwkeurig* kunnen meêdeelen van wanneer deze proclamatie dagteekent? Carel Wouter Visscher was, indien ik mij niet bedrieg, maire van Amsterdam van 1795—1801.

A. D. DE VRIES AZ.

Gedenkteeken bij Amstelveen. Niet ver van Amstelveen staat, op een der weilanden aan den Amstelveenschen weg, een steenen gedenkteeken opgerigt ter herinnering aan het gevecht tegen de Pruisen in 1787. Dit gedenkteeken is vrij goed onderhouden, de opschriften zijn echter bijna geheel onleesbaar. Zou men mij ook kunnen meêdeelen, welke die opschriften waren en tevens of er afbeeldingen van deze gedenknaald bestaan? A. D. DE VRIES AZ.

Loterij in 1527. In 1527 leest men reeds te Utrecht van eene loterij, waarvoor 2850 namen en advisen geschreven werden. Was dit eene jaarlijksche stedelijke loterij?

St. Hieronymus clercken. Wie waren de St. Hieronymus clercken welke Cantilena zongen op de plaats voor de geestelijken van den Dom te Utrecht, in den jare 1523?

[Het waren zonder twijfel de leerlingen van de St. Hieronymus school.]

Stads gek te Utrecht. Weet iemand ook iets bijzonders omtrent den stads gek, genaamd Pierken, met wien men in 1522 hier te Utrecht bijzonder veel ophad? Wat moest hij eigentlijk doen?

[Over zotten en stadsgekken zijn reeds meermalen in den Nav. mededeelingen gedaan. Men zie het Alg. register, op die woorden dl. XI—XX, dat binnen kort in het licht zal komen].

Vliegende menschen. Weet men ook iets bijzonders omtrent de 3 Italianen, die in 1547 te Utrecht hunne kunst van vliegen vertoonden en op de Lynden reeden ende speelden aen de Plompe toorn? En waarvoor de stadsraad hun 11 L. 8 sg. gaf?

Draagteekenen van armen. Waartoe dienden de teekenen die men de arme lieden op de borst liet dragen als ze gingen bidden? Die teekenen (welke waren die?) moesten op een wit laken gesleghen zijn. Aldus leest men in 1548.

[*Bidden* zal hier beteekenen *bedelen*].

Proces van Utrecht tegen Brederode. Welk proces voerde in 1534 de stad Utrecht tegen Brederode? Is daar iets van bekend?

Stegen te Utrecht. Waar in Utrecht is gelegen
de Passerthsteeghe in 1407,
de Meensteghe in 1404,
't Heilige Leiden bij Wittevrouwe?

Kaart van de spaansche armade. Bestaat de caerte van de *armade*

nog, welke Verstraaten met zilver en goud afgezet heeft, van de *spaansche vloot ten jare* 1588 en in der tijd gehangen hebbende in de raetscamer ten stadhuize te Utrecht?

Huis 't Hartshoorn te Utrecht. Bestaat het huis 't Hartshoorn op de oude Kerkhof nog, en waar was het gelegen?

Bernt Stell. Wie was Bernt Stell, te wiens huize te Utrecht Oldenbarneveld in 1590 eenige dagen doorbragt?

Stads letterzetter. Welke betrekking is die van letterzetter der stad Utrecht, die zilveren letteren op zijn mantel droeg, zoo als in 1630 vermeld wordt?

Pauperhuis te Utrecht. Welk huis wordt bedoeld, als men in 1607 vermeld vindt, subsidie voor het Pauperhuis?

Ordonnantiën van 't spelen in de Paillemaillebaan te Utrecht. Bestaan de ordonantiën op het stedelijk archief van Utrecht nog van 't spelen in de Paillemaillebaan, in 1637 uitgegeven en gedrukt?

P. Bor. Is het huis ook bekend, waar Pieter Bor in 1631 hier te Utrecht woonde? Was Andr. Bor, boecvercoper alhier, zijn broeder?

Herbergen te Utrecht. Bestaan de huizingen, welke in 1570 als herbergen bekend waren, nog, en waar zijn zij gelegen?

Montfoord,
de Wildeman,
de Keijzerscroon,
de Zwaanen,
de Hulck,
de Veltcater,
de Struis,
de ceulsche Dom,
de halve Maen,
die Witte wijnthont,
het vergulde Varken,

de zwarte Ruyter,
het Doornboompje,
de Ram.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Indische gulden (XIX. bl. 247; vgl. 444, 602; XX. bl. 170; XXI. bl. 12). Een mijner kinderen heeft eene zeer kleine, maar keurige verzameling nederlandsche munten van vroegeren en lateren tijd, en daaronder bevindt zich ook een indische halve gulden van 1827, gelijk de heer J. S. van Coevorden te Batavia bedoelt; doch een kwart gulden van Indië van 1836 is er niet bij.

's Gravenhage. A. C. S. V. S.

VRAGEN.

De glazen kroes of beker, waarmede Viglius van Aijta, keizer Karel V in het jaar 1540 binnen Utrecht onthaalde, en volgens Alkemade Displegtigheden, dl. II, bladz. 527, voor 100 jaar nog aldaar bewaard. Is deze kroes nog bewaard gebleven, of eene afbeelding of beschrijving daarvan hier of daar te vinden?

Suaphaan en zweertgen. Welke waarde had in 1526 de munt genaamd *suaphaan* en *zweertgen?* Bestaat er ook eene afbeelding van?

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Boekverkoopers, boekdrukkers en uitgevers in Nederland. (Vervolg van bl. 245.)

TRIGG of TRIGNY. GEOR. *Werkz.* 1651.

TROMP, B. *Werkz.* 1718.

TROOST, DIRCK CORNELISZ. *Werkz.* 1607—1608*.

TROOST, JOH. *Werkz.* 1648.

TROP, J. H. *Werkz.* 1790—1792.

TROUW, J. Jz. *Werkz.* 1655. *Aant.* Tiele B. P. n°. 4444, pseud.

TROYET, ISAAC. *Werkz.* 1708—1710. *Aant.* Brunet heeft TROYAT, v. Hulthem TROJEL.

TYT, JAN ARENTSZ. *Werkz.* 1614.

UYLENBROEK, PIETER JOHANNES. *Geb.* 7 dec. 1748, † te Amst. 16 dec. 1808. *Werkz.* 1784—1808 * *. *Aant.* Als dichter ook zeer geëerd en geacht. Zie v. Kampen Bekn. Gesch. d. Ned. Lett. en Wet. 2e dl. bl. 431. Een brief van mr. Bilderdijk aan hem over den Elius, Teisterband enz. van 5 oct. 1786, zie Leeskabinet voor 1863, bl. 135. Hij was de uitgever der Kleine dichterlijke handschriften en bragt menig fransch treurspel zeer gelukkig in nederduitsche verzen over. Mij is onbekend of hij verwant was aan den heer Uylenbrouk, die te Antwerpen geboren en te Amsterdam overleden, die bekende bibliotheek naliet, waarvan de *Bibliotheca Hulthemiana* in zijne nummers 22698 en 22703 van vol. IV gewaagt. Meer zeker is, dat hij de vader van den leidschen hoogleeraar was. Zijn portret zie Bodel Nijenhuis, Liste n°. I, II.

UYTENBROECK, THEODORUS. *Werkz.* 1654*.

UYTWERF, HERMANUS. *Werkz.* 1723—1742. *Merkt.* Engelsche Spectator 1ste deel, en de Misantrope van van Effen.

UYTWERF, MEYNARDUS. *Werkz.* 1746—1755. *Aant.* Dezen ontleende ik aan de N. Cat. Prov. Bibl. Friesl. Leeuw. 1854, 2 dl. bl. 432; later kwamen mij meerdere door hem uitgegevene werken in handen.

VAL, L. DU. *Werkz.* 1698.

VALAT, ESTIENNE. *Werkz.* 1722.

VALK, GERHARDT. *Werkz.* 1700—1705.

VALK, L. *Werkz.* (?)

VALKENBURCH, HESSEL JANSZ. VAN. *Werkz.* 1611. *Uith.* In de Hebreeuwsche Bijbel. *Aant.* Te Schagen komt anno 1621 deze zelfde naam voor.

VALCKENIER, GILLIS JANSZ., o. GILLIS JANSSEN en ÆGIDIUS JANSSONIUS. *Werkz.* 1655– 1668. *Woonpl.* Op 't Water 1657.

VEEN, JAN PIETERSZ. *Werkz.* 1689.

VEEN, JOANNES VAN. *Werkz.* 1674—1699. *Woonpl.* in de oude Hoogstraet, tegenover 't Oost Indisch Huys. *Merkt.* Zie Cat. Bibl. Daventr. n°. 445. *Aant.* Boeck- en Pergament-verkooper.

VEEN, JACOBUS VAN. *Werkz.* 1696.

VEEN, GIJSBR. JANSZ. *o.* GIJSBERT JANS VAN. *Werkz.* 1643—1646*.

VEEN, WILL. JANSZOON VAN DE. *Werkz.* 1597—1603*.

VEER, ELLERT DE. *Werkz.* 1591—1596.

VEER, JACOB DE. *Werkz.* 1694*.

VEER, KORNELIS DE. *Werkz.* 1765—1768.

VELDE, JACOBUS VAN DE. *Werkz.* 1683—1699. *Woonpl.* Hoek korte Niezelstraet.

VELSEN, JACOB VAN. *Werkz.* 1672—1677. *Woonpl.* op den Uytersche-straet.

VELSEN, PETRUS POPPIUS. *Werkz.* 1611—1631. *Woonpl.* in de Heere-straet.

VENENDAEL, ADRIAEN. *Werkz.* 1665. *Woonpl.* in de Molsteegh.

VENCKEL *o.* VENKEL, JACOB. *Werkz.* 1644—1665. *Woonpl.* Oude Lely-straet. *Uith.* in de History-schrijver. *Aant.* Tiele B. P. laat hem n°. 5265 als pseudoniem voorkomen.

VENNER, REST *Werkz.* 1689.

VERBEEK, PHILIP. *Werkz.* 1703—1708. *Woonpl.* op 't Hekelveld in de Swarte Byl-steeg, 1703. Nieuwendijk tusschen de twee Haarlemmersluizen, 1706. *Uith.* In de Luterse Bybel, *o.* in de Lutersche Nieuwe Bijbel.

VERBIEST, MICHIELSEN. *Werkz.* 1662.

VERDONCK, THOMAS. *Werkz.* 1658. *Woonpl.* Brouwers-gracht. *Uith.* in 't gekroonde nieuwe Testament.

VERHAGEN, FR. *Werkz.* 1648.

VERHEYDEN, JAC. *Werkz.* 1705—1727.

VERHEYDENS, DE. *Werkz.* 1736.

VERHOEVEN, JEAN. *Werkz.* 1668, 1669.

VERKRUYS, ABR. *Werkz.* 1658.

VERLEM, JAN. *Werkz* 1782—1790. *Woonpl.* Warmoesstraat. *Aant.* Missive en Berichten betreffende de Procedures tusschen hem en

mr. J. C. Hespe. Zie Fr. Muller Cat. Bibl. Vereen. l. c. bl. 31. Uitgever van eene courant. Zie mr. Sautin Kluit, De fransche-leidsche courant l. c. 1870, bl. 93.

Verlem en Doll, Timman. *Werkz.* 1795, 1796.

Vermandel, H. *Werkz.* —1802. *Woonpl.* Kalverstraat, hoek Osjes-sluis.

Vermandel en Zoon. *Werkz.* —1802.

Vermeer, Hendrik. *Werkz.* 1652?

Vermeer, Sam. *Werkz.* 1648.

Vermeulen, Pieter. *Werkz.* 1647*.

Verny, Johannes. *Werkz.* 1648. *Woonpl.* bij de Nieuwe-kerck.

Verschout, Andries. *Werkz.* 1568—1589.

Verstegen, Joannes, *Werkz.* 1696.

Vertangen, Pieter. *Werkz.* 1689. *Woonpl.* Stil-steeg.

Veseler, Joris o George. *Werkz.* 1621—1628**. *Woonpl.* bij de Zuyder-kerc. *Uith.* In de Hope. *Aant.* Vezelaer wordt als drukker van couranten genoemd: Volks-Almanak, uitg. door 't Nut v. 't Algemeen voor 1863, bl. 98.

Veseler en Broer Jansz., Jos. komen voor Cat. v. Voorst. Hist. & Arch. p. 150, Cat. d'Anvers p. Mertens VII p. 334, n°. 7362. Bij Meulman Cat. Tract. Pamfl. staan zij n°. 2038 aangeteekend en 1628 als »Imprimeurs des courantes."

Veseler, La Veuve George. *Werkz.* 1625, 1626.

Vieroot, Hendrik. *Werkz.* 1724—1770**. *Woonpl.* Hoek Nieuwendijk, op den Dam. *Merkt.* met de spreuk: Musis aurora benigna. Zie Richard Steele de Snapper in-8°. Tafereel der Nederl. Gesch. door J. de Cerff in-4°. Lampe, de Verborg v. h. genadeverb. kl. in-8°. Gebruikte hij soms ook tot insigne eenvoudig twee duiven? Zie Cat. Bibl. Daventr. n°. 478.

Vinck, Andries. *Werkz.* 1682—1684. *Woonpl.* Utrechtsche-straet.

Vinckel, Jacob. *Werkz.* 1664—1676. *Woonpl.* in de Beursstraet. In de lange Brug-steeg. *Uith.* in de Historie-Schrijver. *Merkt.* Don Jan de Tessandier, treurspel, 1654 in 4°. *Aant.* Ik houd hem voor denzelfden boekverk. als de bovengenoemde Jacob Venckel. Hij gaf onder anderen in 5 deeltjes, 1669, in 12° uit de uit het fransch door F. v. S. (Felix van Sambix) vertaalde roman van Cassandre, van welke in 1655 te Rotterdam bij Pieter

van Waesberge alreede een druk verscheuen was. De plaatjes in beide uitgaven zijn dezelfde.

VINCKENBRINCK, DIRK. *Werkz.* 1658.

VINGBOONS, JOHAN. *Werkz.* 165 ?* *Woonpl.* St. Anthonis Breestraat op de hoek van de Salmandersteeg.

VISSCHER, A. Ez. *Werkz.* 1641 ?

VISSCHER, ALBERT. *Werkz.* 1692. *Woonpl.* achter de Noorder kerk.

VISSCHER, BAREND. *Werkz.* 1692—1701. *Woonpl.* in de Dirk van Assensteeg.

VISSCHER, WED. BAREND. *Werkz.* 1706—1725. *Woonpl.* in de Dirk van Hasselt-steeg. *Merkt.* Zie Langendijk Gedichten 1 en 2 dl. in-4°. *Aant.* De Dirk van Assen- en de Dirk van Hasselt-steeg zijn dezelfde.

VISSCHER & PIETER VISSCHER, DE WED. B. *Werkz.* 1721—1725. *Aant.* Deze komen ook onder den geslachtnaam VISSER voor.

VISSCHER, EVERT. *Werkz.* 1722—1735. *Woonpl.* in de Dirk van Hasselt-steeg.

VISSCHER, HENDRICK JANSZ. *Werkz.* 1646 *.

VISSCHER, E. EN J. *Werkz.* 1725. *Aant.* J. Visscher trof ik op dit jaar alleen aan.

VISSCHER, *o.* PISCATOR, CLAES JANSZ. *o.* NICOLAUS JOHANNIS. *Werkz.* 1617—1637**. *Woonpl.* Kalverstraet. N. Zydts Colck. *Uith.* In den Visscher. *Aant.* Zie Messager des sc. hist. Gand 1865. Cartes de Flandre.

VISSCHER, NICOLAUS. *Werkz.* 1666—1710. *Woonpl.* op den Dam. Kalverstraet, 1647. *Uith.* als boven. *Aant.* Kunst- en kaart-verkooper, ook schrijver, zie cat. van Voorst, Hist. e. arch. p. 64, n°. 1136. Hij schijnt in ruime omstandigheden geweest te zijn, maar in 1711 niet meer geleefd te hebben. V. Uffenbach Merk. Reise, die, blijkens 2 Th. S. 416, 3 Th. S. 541, zijn winkel tweemalen bezocht, sprak bij zijn laatste bezoek diens factor Andreas de Leth »*einem reiht ehrlichen Mennonisten*" die hem in de woning van Visscher omvoerde en hem meerdere kostbare kunststukken toonde. Deze DE LETH schijnt de zaken van NIC. VISSCHER voortgezet te hebben.

VISSER, JELLE. *Werkz.* 1696, 1697. *Woonpl.* in de Sint Jacobstraet. *Merkt.* met de woorden Al-vissende. Zie: De Vreede der Broederen, door Adr. Beukelaar 1697 in 12°.

VISSER, PIETER. *Werkz.* 1704—1736**. *Woonpl.* op de Leligragt. *Aant.* Zie op Wed. Bar. Visscher.

VISSER en ADRIAAN PLAATS, P. *Werkz.* 1732—1735. *Merkt.* Voor Feitema's Telemachus komt een vignet voor, dat ik niet weet of door hen ook tot insigne gebezigd is.

VLAM, BARTH. *Werkz.* 1767—1774.

VLASBLOEM, LOUIS. *Werkz.* 1650—1655. *Aant.* Zie Dockum.

VLEUGELAER, JOOS of LOOS. *Werkz.* 1652. *Woonpl.* op den Dam. *Uith.* In de Chronyck van Rydt. *Aant.* Tiele B. P. heeft hem n°. 4093 pseud.

VLIET, WILLEM VAN. *Werkz.* 1788—1814. *Aant.* Deze dreef een grooten sortimenthandel.

VLIET en JOH. VAN DER HEY, W. VAN. *Werkz.* 1801.

VLIET en HAZEN, VAN, *Werkz.* ?.

VOLKERTZ *o.* VOLKERTSZ, JACOB. *Werkz.* 1661—1672. *Aant.* Zijn geslachtnaam zal ZINBREKER geweest zijn: zie op dien naam.

VOLLEKERSE, JACOB. *Werkz* 1654*. *Woonpl.* op de Zingel. *Aant.* Tiele B. P. n°. 4324, pseud.

VORSTER, F. *Werkz.* 1685.

VOS JANSZ. FRANCK. *Werkz.* 1662.

VOSKUYL, DIRCK PIETERSZ. *Werkz.* 1610—1622. *Woonpl.* Oude Brugh-steeg. *Uith.* De Witte Engel. *Aant.* Deze gaf den eersten druk in 1621 van Starters Frieschen Lusthof. Zie W. Eekhoff Bloemlezing, Leeuw. 1862, bl. 138.

VOSCUYL, WED. D. P. *Werkz.* 1622—1625. *Aant.* Bij haar verscheen de 2de uitg. van Starters Frieschen Lusthof.

VREELANT, LIEVEN VAN. *Werkz.* 1676. *Aant.* Volgens Tiele B. P. n°. 7483, een pseudon.

VREDEMAN, TH. *Werkz.* 1671. *Uith.* In de jonge Olijftak. *Aant.* Is dit geen pseudoniem?

Deventer. A. M. LEDEBOER.

Namen van personen in registers. Broer Jansz. of Jansz Broer. (Nav. XX, 617. Aant. 1). Hoe deze naam op een bladwijzer te plaatsen? Onze geachte redacteur zegt: Broer Jansz. behoort op B. te staan; want een familienaam bezat hij niet. Het is mij leed hier van hem te verschillen, want ik geef aan Broer Jansz. eene plaats op J.

Indien het eerste gevoelen doorging, dan zou ik Zacharias Heins, ja Daniel en Nicolaas Heinsius op Zacharias, op Daniel en op Nicolaas moeten naslaan, en dan staan de Arends, Dirks, de Jacobs, Jansen, Janssens enz. in den bladwijzer van de Catalogus der Maatsch. van Letterk. te Leiden" alle verkeerd aangegeven.

Een familie- of geslachtnaam is toch niet anders dan de *surnom*, zooals de Franschen den geslachtnaam te regt noemen, waaronder de leden van een huis of geslacht bekend zijn, onverschillig of zij dien van den vader of van een voorvader ontleenden. Ontleende men dien, zoo als in vorige tijden meestal plaats greep, van den doopnaam van zijn vader, en was die noch door zijn bedrijf, noch door zijne woonplaats noch door iets anders bijzonder onderscheiden of bekend, waardoor hier in eene afwijking plaats greep, dan heetten de zoon of dochter eenvoudig de zoon van Jan of Janszoon of Jansz, waarbij dan de doopnaam vooraf ging: even zoo bij de dochtersnamen. Zoo ken ik dus wel een Broer Jansz, d. i. de zoon van Jan, maar geen Jansz Broer, en vind hem dan ook op de bladwijzers b. v. bij van Doorninck, Biblioth. van Anonymen & Pseudon." op de letter J. — Zijne weduwe heeft als de Wed. van Broer Jansz bekend gestaan, en zijne kinderen, zoo hij die gehad heeft, zullen alle onder de namen b. v. van Pieter Jansz, van Maike Jansz, van Willem Jansz enz. bekend geweest zijn. — Jansz gold dus toen voor den naam van die familie, van dat gezin, was alzoo voor hen familie, geslachtnaam, want zij waren van het geslacht van Jan.

Bij een later geslacht wisselde in de oude dagen de naam op nieuw, totdat die wijze van naamgeving in onbruik geraakte, hetgeen in Holland al ten tijde van Broer Jansz omstreeks 1653 kan geschied zijn; de namen, dien ten gevolge stationair geworden, bleven aan een gezin, aan eene familie eigen en werden eindelijk geslachtnaam; of zijn de namen van Jansz, Jansen, Janssen, Jackson, Jacobs, Jordens, Leendertz, Willems, Cornelissen enz. tegenwoordig als zoodanig niet te beschouwen? Hoe groot is tegenwoordig niet het aantal geslachtnamen, die wij oudtijds als doop-, als personennamen begroetten, b. v. Everwijn, Nijssen, Tydeman. Eenige namen van denzelfden oorsprong kregen door het wegwer-

pen aan het eind van den naam van een of meerdere letters, b. v. *sz* of *x*, of door eenen latijnschen uitgang b. v. Jacobi, een ander aanzien, de oorsprong bleef echter niet te miskennen. Had de vader een kennelijk bedrijf, was hij smid, hoedemaker, landmeter, zwaardemaker, huidekooper, dan ging vaak ook die naam, toen de namen niet meer wisselden, op den zoon, kleinzoon enz. over; en die nu Boomhouwer heet, zou, bij een vroeger stationair geworden zijn der namen, welligt Craayvanger geheten hebben.

Dan waar zou ik henen dwalen, wilde ik over de bentnamen als de Bruine, de Lange, de Korte, de Vos, de Wolf enz., over de plaatsnamen als van de Velde, van den Bosch, van Ek, van den Berg, over die aan den krijg en zoo vele aan andere oorzaken ontleende geslachtnamen, uitweiden. Ik meen genoeg gezegd te hebben. A. M. LEDEBOER.

Namen van personen in registers. De heer Ledeboer zegt, dat, indien mijn gevoelen doorging, ik Zacharias Heins, ja Daniël en Nicolaas Heinsius in een register op Zacharias, Daniël enz. zou moeten plaatsen. Dit volgt er echter geenszins uit. Ik ben het geheel met hem eens, dat die personen op de letter H moeten staan. Want Daniël en Nicolaas Heinsius waren vader en zoon, Zacharias Heins was de zoon van Peter Heins: Heinsius en Heins waren dus bij hen *familienamen.*

Indien van Broer Jansz. de laatste naam *familienaam* was, en dus zijne kinderen b. v. Jan of Pieter Jansz. hadden geheeten, dan zou Jansz. familienaam zijn geweest, en de genoemde boekverkooper zou dan in een register op de J eene plaats moeten vinden. Maar het punt van verschil is juist dit, dat de heer Ledeboer Jansz. voor zijnen familienaam houdt en ik niet. Familienamen zijn onder niet adellijken eerst langzamerhand ontstaan. In Friesland bezaten de meeste er nog geenen voor 1811. In Holland werden zij wat vroeger algemeen; maar in het begin der 17de eeuw was het aantal personen in dit gewest, die er eenen familienaam op na hielden, nog niet zeer groot. Zij droegen slechts éénen naam, Jan, Willem, Dirk of eenen dergelijken; maar omdat het getal der Jannen, Willems en Dirken groot was, moesten zij van elkander onderscheiden worden. Men deed dit meestal door

bij den naam dien van den vader te voegen. Zoo werd de eene Jan Jansz., de andere Jan Gerritsz., de derde Jan Volkertz. geheeten enz. Had nu Jan. Gerritsz. drie zonen, dan heetten die niet Claas Gerritsz., Pieter Gerritz., Cornelis Gerritz., maar Claas Jansz., Pieter Jansz., Cornelis Jansz.

Dat van den naam Broer Jansz. het laatste gedeelte geen familienaam is, kan ik niet stellig verzekeren. Om hier met zekerheid te kunnen beslissen, zouden wij de namen van zijne kinderen moeten kennen. Maar ik acht het toch zeer waarschijnlijk, omdat in dien tijd te Amsterdam 1°. patronymica zeer zelden als familienamen voorkomen (Heins was een Brabanter en Heinsius een Vlaming); 2°. familienamen (met uitzondering van eenigszins aanzienlijke familiën, als Hooft, Blaeu enz. en geleerden) nog vrij zeldzaam waren, en 3°. familienamen, al had men ze, behalve bij de genoemde personen, en zelfs bij deze, niet altijd gebruikt werden.

Familienamen zijn in onzen tijd, nu ieder ze heeft, hoofdnamen. Maar in den tijd, waarin zij in gebruik kwamen, en zelfs nog vrij wat later werden zij nog als iets overtolligs, als een artikel van weelde beschouwd. Ik herinner mij nog, dat toen er in 1851 eene volkstelling plaats had, op een dorp in Friesland een lid van het gemeentebestuur zich eenen dag beschikbaar stelde om allen, die de omslagtige biljetten, die ze ontvangen hadden, niet wisten in te vullen, daaraan te helpen. Er komt onder anderen een boer bij hem, die als naam van zijne vrouw opgaf Tjitske Pieters, maar, toen hem gezegd werd dat de familienaam er bij moest, verklaarde dien niet te weten en genoodzaakt was eerst nog eens naar huis te gaan om dien te vragen. In de 16de en het begin der 17de eeuw maakte men in Holland van familienamen dikwijls even weinig werk. De bekende uitgever W. J. Blaeu noemt zich op den titel der werken, in vroegeren tijd bij hem uitgegeven (b. v. Hoofts Granida 1615) eenvoudig Willem Jansz. [1]). In het begraafboek der Oude Kerk te Amsterdam wordt als den 20 october 1621 begraven aangeteekend de orgelist Jan Pyetersen, zonder dat zijn familienaam Sweelinck er wordt bijgevoegd. In eenen brief van wege den koning van Frankrijk, ult.

---

[1]) Later staat de familienaam er doorgaans bij: de titel b. v. van Hoofts Baeto 1626 heeft Willem Jansz. Blaeuw.

maart 1634, waarin Hooft kennis gegeven wordt van zijne benoeming tot ridder van St. Michiel, heet hij mr. de Cornelisson. Waarschijnlijk had men hem dus als Pieter Corneliszoon opgegeven en er zijnen familienaam bij weggelaten. In de registers uit dien tijd moet men de personen, die eenen familienaam rijk zijn, toch dikwijls op den voornaam zoeken. Zoo b. v. in dat op het 4de deel van Brandts Hist. d. Reform., Gerardus Vossius op G. en Reinier Paauw op R.; in dat op Hoofts Ned. Hist. (1677) Kenau Hasselaar op K. en Elbertus Leoninus op E.

Dat wij dit laatste in onzen tijd niet moeten navolgen, maar dengenen die eenen familienaam heeft, in een register op dien naam moeten plaatsen, zal wel ieder toestemmen. Ook, dat wij op dezelfde wijze moeten handelen met patronymica die familienamen geworden zijn. Maar waar die naam patronymicum gebleven is en niet op de afstammelingen overgegaan, meen ik, dat wij dien eenvoudig als toevoegsel ter verduidelijking moeten beschouwen. Wat wij nu voornaam noemen, was toen de eenige naam: deze moet dus bij het maken van een register in aanmerking genomen worden. Zacharias Heins moet dus onder de H voorkomen, want Heins was bij hem familienaam; maar Menno Simons onder de M en Gijsbert Japix onder de G, want Simons en Japix waren en bleven patronymica. Het is even zoo gelegen met beroepsnamen. Jeremias de Decker vindt met regt zijne plaats onder de D; maar wij zouden verkeerd handelen indien wij Loy den Schaliedekker onder de S eene plaats gaven.

Niet altijd weten wij zeker, bij personen uit de 17de eeuw vooral, of zulk een toegevoegde naam familienaam of wel patronymicum of beroepsnaam is. Eene vergissing is daarbij dus ligt mogelijk.

P. LEENDERTZ WZ.

Uitgaven van het Geusen Liedboek. (XXI blz. 178—182). De koninklijke bibliotheek te 's Gravenhage bezit de beide uitgaven van 1683, zoo wel de utrechtsche als de amsterdamsche. Van deze laatste luidt de titel, volledig: »Geuse Lietboeck, Waer in begrepen is den Oorspronck van de troublen der Nederlantsche Oorlogen, en het gene daer op gevolght is. Mitsgaders sommige Refereynen en Liedekens, in desen druck hier by ghevoeght. — Met

schoone Figueren naer 't Leven verciert: Als mede 't tweede en 't derde Deel. Van nieus overzien en vermeerdert. — Vive le Geus, t'Amsterdam. By Gysbert de Groot, Boeckverkooper, Anno 1683, in 8°.

Op den titel eene houtsnede, een mannenhoofd, tusschen de woorden *Vive le* en *Geus.* Het boekje telt 106 genommerde en 2 ongenommerde bladen (te zamen 216 bladzijden); op de beide laatste komt het Register voor.

De prentjes zijn houtsneden. I.L.

V R A G E N.

Leven van Clement Marot. Er bestaat een volksboek, dat dezen titel heeft. Wie kan mij den inhoud daarvan eenigzins naauwkeurig opgeven? Wie is de schrijver, of weet men daar niets van, zoo als bij zeer vele volksboeken, uit welken tijd is het dan? Is het oorspronkelijk nederlandsch of vertaald? Welke uitgaven bestaan er van?

Rederijkers te Utrecht. Is er ook iets uitvoerigs omtrent redeijkers, in Utrecht bestaan hebbende, bekend?

KUNSTGESCHIEDENIS.

Brief van den kaartenmaker Hessel Gerritsz.

In Amsterdam desen 23 Junij 1622.

E. Voorsienighe discrete Here

Ter occasie van den expressen op huyden van hier tot uwer E. vergaderinge gaende, als mede weghen apparentie van vergaderinge van al de camers door het aencomen van de schepen Coster als anders te geschieden, so verstoute ick my uwe E. moeyelyck te syn met myne letteren.

Het versoeck met reverentie is aen uwe E. te willen voor my spreken weghen het boeck off de caerten van de forten ende particulariteyten van de gheleghenheyt van de Oostindien my bevolen te maken, niet door een off twee, maer door naebij alle Heren Bewindhebberen van de Camer van Zeelandt (nae my voorstaet) so nu so dan my ghemoet, ten eynde dat het selve boeck of caerten moghe worden by de E. Camer aenvaerd ende myne arbeyt niet by my ghelaten.

Mede bid ick dat Joos Trompetter moghe noch eens afghevordert worden syne teykeninge van de drooghte ende vuylen aen de Leyueos, [1]) die wy seer noodwendigh hebben tot de caerten voor de aenstaende uytrustinge die wy daghelycks maken.

Ende ghelyck in myne aenneminge my ghelast is op alle incomingen van schepen te vermanen het invorderen van de journalen, teyckeningen ende papieren tot de pilotage dienstigh, so dient dese sonderling om de E. Heren te bidden hare stierluyden ende andere personen, haer met de kennisse van de Landen enighsins ghemoeyt hebbende, nu met het schip Middelburgh incomende so danigh als gheseyde stucken af te vorderen ende ten dienste van de Gemene Compagnie ons toe te stellen, ten eynde daer nae de Caerten moghen worden oversien ende ghebetert, ondertussen den Almoghende biddende om uwer E. voorspoet biede my gantsch gheneghen tuwer dienst.

(Eigenhandig geschreven en geteekend.)

HESSEL GHERRITSZ.

Het opschrift is

Eersame wyse Voorsienighe zeer discrete Sr. Adriaen van Santvoort Bewindthebber der Oost-Indische Compagnie tot Middelburch.

V R A G E N.

Wie was de onbekende nederlandsche etser I. L. A.? Onder eene plaat van de watersnooden, waardoor ons vaderland geteisterd werd in en na de strenge winters der jaren 1740 en 1741, bevinden zich deze woorden gegraveerd: I. L. A. inv et f.

---

[1]) Op de kust van China.

Er bestaan, dit is bekend, verschillende vrij leelijk gesnedene platen van dezelfde ramp, met en zonder geschiedkundige toelichting, in folio. Doch eene, die bovenstaand adres links aan den voet, in de marge heeft, is veel beter bewerkt. Men ziet de geteisterde landen van de gewesten Noordbrabant, Gelderland en Zuidholland, met veel beeldwerk van noodlijdenden op den voorgrond, waaraan vervolgens zich op den achtergrond onmiddellijk aansluit het kaartje zelf, bevattende de buiten hare oevers getreden rivieren van de Langestraat af tot en met den regteroever van Rijn en Lek. Van onderen is eene gedrukte toelichting der 52 nummers die in het blad zich bevinden. De hoogte der plaat is 22 duim, de breedte 33, zonder de daaronder gedrukte verklaring mede te rekenen. Onder de toelichting bevindt zich het adres van het blad: Amsterdam, bij A. van Huijssteen en S. van Esveldt, Boekverkoopers, 1741.

Maar wie was nu toch deze vaderlandsche kunstenaar? in eenen tijd, voor onze kunst, vooral voor de etskunst niet zeer rijk. Ik gis dat hij geboren is kort na den jare 1700. [1]) En wie vermag meer van zijn werk aan te wijzen? Behoort het, zonder den tekst, ook in een boekje of feuille volante van die jaren? Men raadplege, misschien met vrucht, de lijsten van F. Muller, Js. Muilman en J. Doncan.

Schilderij van Herm. Jansz. Bestaat de schilderij 't Oordeel, door Herm. Jansz. in 1518 geschilderd, nog ten stadhuize van Utrecht?

Monument voor B. Bekker. Er ligt vóór mij een sierlijke grafzuil ter gedachtenis van den beroemden amst. pred. Balthazar Bekker, kl. fol. Naar S. Schijnvoet, gegraveerd door J. Goeree, met de volgende dichtregels van zijne hand:

»Hier rust die groote preedik-heer,
Die met zijn schrandre geest weleer,
Aan 't duijveldom de doodsteek gaf;
En dus die glori heeft veroverd,
Dat hij de wereld heeft ontooverd:

[1]) De gewone biographische bronnen geven niets aan de hand.

Men bouw hem dan noch beter graf;
En zoo dit niet geleeden wert,
Een ijder bouw het in zijn hert,
Die zugt heeft voor heer Bekker's boeken
In spijt van die 's mans ijver vloeken."

Hij werd te Jelsum ten jare 1698 in zijn vrouws familiegraf begraven. Ik weet niet dat er ooit een grafmonument voor hem is opgerigt. Of is het met de bovengemelde plaat gelegen, als met 't beraamde praalgraf te Delft, ter eere van Hugo de Groot, naar H. van Zwoll ex marmore, door J. van der Spruit, atlas-formaat, dat tot nog toe niet is opgebouwd? J. C. K.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Ieder die in 1871 als *Beschermer* toetreedt — en mij *portvrij* een postwissel van *ƒ* 3.— zendt (of zooveel *méer* als hij, in 't belang onzer kostbare nasporingen, gelieft bij te dragen), en mij naam en adres van zijn *gewonen boekhandelaar* opgeeft, ontvangt in den loop van dit jaar door mij:

1⁰. prof. Molls „Kerkgezang tijdens de Oud-nederlandsche muziekschool" — zoolang de voorraad strekt: — wijders

2⁰ het „Jaarboek der Vereeniging": — een behoorlijk geordenden herdruk der vroeger door ons uitgegeven Berichten (en van alle, die we sedert het 4de blad gaven). Bovendien ontvangt hij

3⁰. „XIX Nederlandsche Liederen uit den Gedenck-clanck van Valerius (1626)" met klavierbegeleiding en toelichting van prof. Loman; en

4⁰. een vijftal — voor zooveel men weet nooit gedrukte — „Orgelwerken van Sweelinck (naar het eenig overgebleven handschrift in het „graauwe klooster" te Berlijn):" welke ik in maart j. l. onzen Beschermers deed geworden.

Het in 1870 door ons in 't licht gezonden „Regina Coeli" van Sweelinck (met bio-bibliographie van Tiedeman) is — in klavierpartitie van Viotta, en in stemmen — voor *ƒ* 2.25 verkrijgbaar bij den uitgever Louis Roothaan (Utrecht).

Wie op de boven aangewezen manier als *Lid* toetreedt (portvrije postwissel van *ƒ* 1.25 of méer) ontvangt: 1⁰. Molls kerkgezang, en 2⁰. het Jaarboek; doch geen der muziek-uitgaven. — Wij tellen thans 494 Beschermers en 305 Leden.

HEIJE, *Secretaris*.

Arnoldus de Fine en Arnoldus Arnoldi de Fine. In den vorigen jaargang van dit tijdschrift blz. 37 en verv. is door den heer Boers mede-

deeling gedaan van eenige berigten, door hem ontvangen van dr. J. G. Burman Becker te Kopenhagen, betreffende eenige musici van nederlandschen oorsprong, die in Denemarken met der woon gevestigd zijn geweest. Onder dezen werden ook de beide DE FINE's vermeld; of hunne afkomst van Noord- of Zuidnederland was, bleef echter in het duister, zoodat de heer Boers zijne mededeeling eindigde met het verzoek om daaromtrent nader te worden ingelicht.

Nu kwam mij dezer dagen ter hand de 4e aflevering van het 5e deel van het belgische tijdschrift *Annales de la Societé d'Emulation, pour l'Etude de l'histoire et des Antiquités de la Flandre*, waarin ik op pag. 303 tot 311 eenige aanteekeningen vond over de kloosters der Augustyner Eremiten te Gend en te Brugge.

Hoewel dit onderwerp voor ons tegenwoordig doel weinig belang inboezemt, werd mijne aandacht echter getroffen door twee grafschriften die daarin voorkomen. Het eerste luidt als volgt:

HOC SUB SAXO SEPULTUS EST REVERENDUS PATER FRATER PETRUS A FINE, ORDINIS DIVI AUGUSTINI, DOCTOR THEOLOGIAE, DEI GRATIA EPISCOPUS DAVIEN̄. AC SUFFRAGANAEUS LEOD. QUI OBIIT ANNO DN̄I 1537, MENSIS JUNII DIE 27a.

Het tweede is van den volgenden inhoud:

HIC JACET VENERABILIS DN̄S NICOLAUS DE FINE, CANONICUS ECCLESIE SANCTI PETRI LEODIEN̄. NECNON DECANUS X̄PIANITATIS CONCILII SANCTI TRUDONIS, QUI OBIIT, ANNO DN̄I M. CCCC. LIX, MENSIS AUGUSTI DIE XIII. ORATE PRO EO.

Het eerste opschrift bevindt zich op het graf van Pieter van den Hende in het koor van de Augustynerkerk te Luik, het tweede dekte het graf van een der leden zijner familie in de kerk *des Bons Enfants Prioré* in genoemde stad. De geboorteplaats van Pieter van den Hende was Eecloo; vanwaar Nicolaas herkomstig was, wordt in het opstel niet vermeld.

Uit het medegedeelde is mijns inziens de gevolgtrekking te maken, dat de aan het hoofd dezer genoemde toonkunstenaars hoogstwaarschijnlijk tot deze familie behooren. Hunne afkomst van Noord- of Zuidnederland moet echter nog onbeslist blijven,

daar in dienzelfden tijd in Holland en Zeeland eene familie *van den Eijnden* en *Eindius* bestond die, door de overeenkomst in de geslachtwapens, met de familie van den Henden van Eecloo, blijkbaar tot denzelfden stam behooren.

Hoezeer dus eenig meerder licht over dit onderwerp verspreid is, blijft echter de vraag nog open: waren zij Noord- of Zuidnederlanders?

Die iets nader weet verpligte ons met de mededeeling. S.

Matthias van Loo. In de *Stads-Kameraars-rekeningen*, (der stad Utrecht) *dienstbaar gemaakt aan de Geschiedenis, voornamelijk die der beschaving in hare ruimste beteekenis*, door J. J. Dodt, in het derde deel van zijn Archief voor kerkelijke en wereldsche geschiedenissen meêgedeeld, vindt men op het jaar 1597 dezen post:

„*Recompensen.* Item, Matthaeus Loo, van seker *certamen novem musarum* bij hem gecomponeert ende den rade gepresenteert, 6 L. —". Nooit is mij deze compositie onder de oogen gekomen, en ook nergens heb ik haar vermeld gevonden. Van den componist kan ik echter meêdeelen, dat hij baszanger in de hofkapel van koning Filips II te Madrid was. Dit blijkt uit een allerbelangrijksten rooster van kerkelijke waardigheden of bedieningen, die aan den koning van Spanje, als heer der onderscheidene nederlandsche gewesten ter begiftiging stonden, en die meerendeels aan de leden zijner kapel ten deel vielen. Dezen rooster vindt men insgelijks in het aangehaalde werk van Dodt, deel II, bl. 373 en volg. — Daar leest men:

Le rolle
de l'annee XV^{c}LXIII.

Sensuit la declaration des *Dignites*, *Canonies*, *Prebendes*, *Cures*, *Cousteries*, et *Scholasteries*, *Hospitaulx* et aultres benefices du patronaige du roy des Espagnes et archiduc d'Austrice, duc et comte du Bourgogne, de Brabant, etc., comte de Flandres, d'Arthois, de Henault, etc., notre Souverain seigneur, estans à la collation et disposition en les Pays dembas et de Bourgogne, auxquelles par ordonnance de sa Majesté sont subscriptes et denominées les personnes, qu'elle veult et entend estre pourveue desdicts benefices, chacun a son tour selon l'ordre et par la maniere, cy après declarée.

Op deze *tour de rolles* nu komt onzen zanger, en wel als éérste candidaat, voor drie beneficiën voor, als:

Aux cousteries de Hollande.
Mathias van Loo. bascontre per le rolle de Gand.

Aux cousteries de Zelande.
Mathias van Loo, A disposition de madame la duchesse de Parme; en
Aux prebende de Roo (in Brabant).
Mathias van Loo, bas-contre, marié.

Welke kosterij hij in Zeeland en welke prebende hij te Roo bezat, weet ik niet, maar in Holland was hij met de kosterij van Gouda begiftigd.

Dit kan men vinden in eene mededeeling van den goudschen predikant M. A. G. Vorstman in het zesde deel van het Nederlandsch Archief voor Kerkelijke geschiedenis door de hoogleeraren N. C. Kist en H. J. Royaards, onder den titel: Stukken betreffende het begraven der dooden in de St. Janskerk te Gouda; de kosterij en de Kosters van dezelfde Kerk; en de betrekking, in welke die Kosters stonden tot de Hof-Kapel van Karel V en Filips II; enz. Aldaar leest men op bl. 402:

„2⁰. Zijn opvolger [1]) was MATTHIAS WANLOO; „à qui," zoo luidt een notariëel „stuk, „par tour de rolle est succedée la cousterye à Gouwe en Hollande par le „„tréspas de feu M^re^. OTTO HACK." Deze *Matthias Wanloo* was „chantre bas- „„contre en la chapelle de sa Majesté Catholicque." Van hem wordt gezegd, dat „hij is „hebbende die ghifte van de Co. Ma^t^. van Spaengien als Grave van Hol- „„lant van de costerye van St Jans Kercke binnen der Stede van der Goude." „Wij zien dus dat de kostery van de St. Janskerk door *Karel* en *Filips* begeven „werd aan zangers hunner hofkapel, en wel zóó, dat na den dood van den „éénen, de andere op zijne beurt naar de rij gekozen werd. Van *Matthias Wanloo* „den laatsten grafelijken koster van ter Goude, is nog deze brief uit Madrid over, „aan een der goudsche kerkmeesters geschreven, dien hij Señor *Cornelis* noemt:

„„Señor Cornelis, myn bisundere goede Here. Ul. sal gelieve t' weeten, als dat „„ye noch in goeden doen ben, Godt loff, als ic hoepe dat met uwer liefde oic „„ys. Al yst, dat ick Ul. al noch onbecant sy, hoepe met der gracien Godts „„kennisse te maecken met der tyt. Myn medegeselle Adriaen heft myn van „„Ul. gesegt. Vorts wil ic Ul. vrindelycke bidden, dat u gelieven sal, allen „„halven jaren t'senden die pachtinghe van der custerye te Brussel an een pro- „„cureur, geheeten Frans le Febure, wonende op de houtmerct, al yst luttel. Ic „„hadde gemeint te hoeren segghen, dat die custerije al beeter hadde geweest, „„maer nu, 't is dat ys, wildet senden an den voorschreven Mr. Frans. Waeret „„myn mueghelyc, ic soude eens wel begheeren orlof voer een jaer, om ter Gouwe „„eens te sien; want ic en was daer noit; maer nu ys ons capelle so swack, dat „„daer als geen geselle en synt. Den Coninklyke Mat. heft last gegheven, om te doen

[1]) Namelijk Otto Hack van Opijnen, zanger der hof kapel te Weenen, overleden in 1567. Over dezen en den in den brief vermelden Adriaen [van Couwenhoven] hoop ik eene latere mededeeling te doen.

„„comen uyt Neerlant xij gesellen. Waeren die gecomen, so soude ic moghen „„orlof hebben. Hierom bidt ic Ul., dat ghy doch voer wilt staen die gerech- „„ticheid van de custerye, als ic dat op uE. getrouw. Ic wilt t'avont oft morghen „„verdienen op uE., waer 't myn mueghelyck soude moghen syn, waer daer dat „„ic voer u hyer by den Co. Mat. mochte doen, oft voer duwe, ic sal myn altyte „„bereet vinden in uwen willighen dienst. Ic recommandeere myn in uwe goede „„gratie ende van uwer lieve huisvrouwe ende d'andre goede heere ende Kerck- „„meesteren, die daer synt, myn onbekendt.

Geschreven uyt Madrid den 13 Maij A. 1569 by my

uwen goedwillighen vrind ende dienaer
Matthias Wanloo.

Wat ic vermach.

Aan Meester Otto Hack van Opijnen, den voorganger van v a n L o o, bragt de verpachting zijner kosterij, jaarlijks tien ponden groot vlaamsch, op. BOERS.

Mr. Jan Romswinkel. Onze ijverige correspondent de heer J. I. v a n D o o r n i n c k te *Zwolle* heeft ons eenige uittreksels gezonden uit de resolutieboeken van schepenen en raden dier stad. Voor het tegenwoordige geven wij daaruit hetgeen betrekking heeft op mr. J a n R o m s w i n k e l.

1650. May 30 „*Mr. Jan Romswinkel* tot voorsanger in de grote kerk aangenomen „op een tractement van 100 gls. jaarlijks, mits dat de selve niet „alleen in de kerke, gelijk voor desen, sal hebben voor te singen, „maar dat ook geholden sal sijn alle weke een reis of twee met „de rector in de latijnsche schole de jeugt in de musijcke mede „te helpen exerceren."

1662. Jan. 6 „Aan *Mr. Jan Romswinkel* musicant op recommandatie van de eer- „bare meente twee jaren en langer niet tot subsidie om zijn soon „in de musique te laten institueren, jaarlijks 25 ggls. toegelegt."

1665. Mei 20 „*Mr. Jan Romswinkel* nog eens en voor de laatste maal het sub- „sidie aan zijn soon gunstelijk geaccordeert."

1666. April 30 „*Mr. Jan Romswinkel* tot verset van zijn gebrokene fiole geaccor- „deert negen rijn gls. door de keurmr. in der tijd te betalen."

Het komt mij voor, dat R o m s w i n k e l zeker een bekwaam man is geweest, anders had de stedelijke regering hem niet 4 jaren achtereen ondersteuning bij de opleiding van zijn zoon tot

toonkunstenaar verleend, en hem bovendien een gratificatie toegelegd om zijn viool te doen herstellen. S.

Goosen Iemens van Vreeswijck. Onder mijne muzikale aanteekeningen vond ik dezer dagen de volgenden titel van een vroeger door mij òf gezien òf bezeten muziekboekske:

Den tweeden Booven-Sanck
Van de Nieuw—Meegsche Fluyten,
Lourier Crans.

Gevlochten ende gecomponeerd vol soete melodien van Psalmen, Allemanden, Pavanen, Couranten, Galiarden, Balletten, Airs, Intraden, etc. Seer konstich gebroocken ende door—sneden op verscheyde maniere om met 1. of 2. Fluyten gedurich te speelen tot den einde toe, off 2 Violen, off Cornetten, off 2 Schermeyen, off op de Klocken ende op andere Instrumenten te gebruycken het zy in wat maniere dat ghy wilt, is te samen gevoeght ende gecomponeert door Goosen Iemens van Vreeswyck, Klockenist tot Nieuw—Meghen.
Tot Deventer, gedrukt by Jan Colomb, Boecdrucker, Anno 1655.

Nu doe ik de vraag: Is Vreeswijck zijn familienaam of de naam zijner geboorteplaats? Was er toen ter tijd geen organist te Nijmegen, of waren de betrekkingen van organist en klokkenist, die gewoonlijk in steden waar zich het klokkenspel op den kerktoren bevond door één persoon bekleed werden, gescheiden?

Het op den titel vermelde: *Seer Konstich gebroocken en doorsneden* beteekent *gevarieerd,* namelijk het in kleinere maatdeelen verdeelen van de hoofdnoten der melodie. BOERS.

Claude Bernard. Als bijdrage tot de kennis der levensomstandigheden van toonkunstenaars uit de 17e eeuw, mogen de volgende uittreksels uit de kerkeraadsacten van Deventer betrekkelijk den genoemden organist alhier eene plaats vinden. Wij danken de mededeeling daarvan aan den heer J. I. van Doorninck te Zwolle.

14 Dec. 1618. „*Claude Bernard* organist, alsoo hij hem ten avontmale begeven wil sal vermaent worden geen dansserije te spelen, als oock het lotspel te laten varē eñ vlytich Gods woert te hoerē."

18 Oct. 1619. „*Claudius* Organista wegens dronkenschap bestraft."

3 Apr. 1620. „Alsoo Mr. Matthijs urewerker, claecht over *Claude Bernard* Organiste sullen beijde aengesproken eñ verhoert worden."

22 Juny 1620. „*Claude* de Organist in twist levende met zijn vrowe moeder sullen tot vreede vermaent worden en wat haer questie belangt, sullen zij voor de Straatschepenen gewesen worden."

26 Juny 1620. „Besloten beide partijen door eene deputatie uit den kerkenraad tot vrede te vermanen."

3 July 1620. „Op het rapport van dezen besloten „dat zij hare principale saecke eerst voor den Eb. Raedt zullen afwachten eñ van die reste sal daernae den kerckenraet doen na behoren."

10 July 1620. „Alsoo in de sake van den Organist noch niet gedaen en is sullen degene die daertoe gecommitteerd warē met de eerste daerin doē."

17 July, 13 Nov. tot 4 Dec. 1620. „Dewijle den Organist in den Valck sittende heeft gespeelt en tot in de nacht toe gedroncken", wordt hij driemaal door den kerkeraad geciteerd. Eerst op de 3e oproeping verschijnt hij, belooft beterschap en „oock de psalmen Davids voor als nae de predicatien te speelen" enz.

14 Jan. 1622. „De Custos sal den Organist uyt last des Kerckenraets aendienen, dat hij voortaen een weynich beter op sijnen tijd sal passen, alsmede in plaetse van de phantasijen Davidts psalmen spele."

18 Maart 1622. „Is gecompareert *Claude Bernart* Organist eñ verzocht met schult bekentenisse eñ belofte van beterschap te nachtmale wederom toegelaten te worden." enz.

„ „ „ „Ende alsoe gemelde *Claude* versoeckt met het vacerende voorsangersampt versiē te mogen worden is tselve in vorder bedencken genomen."

1 April 1622. *Claude Bernard,* Organist, tot voorzanger en voorzanger (voorlezer?) aangesteld op eenige voorwaarden, waarvan de 1e is dat hij zijne lange haren zal laten afscheren.

13 Mei 1622. „*Nicolas Wyller* is geaccordeert bij provisie des donderdachs *Claudiñ* den Organist in 't voorsingen op dē berch te substitueren opdat hij volcomelijck de schoeldienst moege afwachten."

Als tractement komt vóór van 1 sept. 1624 tot 1 sept. 1625, als voorzanger *f* 75. en als organist insgelijks *f* 75.— terwijl op de rekening van 1625 slechts $^3/_4$ van dit tractement is vermeld, daar hij inmiddels overleden was. Op 9 mei 1625 komt nog een post voor van *f* 25 aan *Cl. Bernard* als „Organist van de Schoele."

Uit de medegedeelde bijzonderheden blijkt dat deze Bernard een man was op wiens levensgedrag vrij wat aan te merken viel; dat de kerkenraad hem echter om die reden niet ontsloeg, geeft aanleiding om te onderstellen dat hij een bekwaam toonkunstenaar was.

Hoe is het echter mogelijk, dat hij nevens den post van organist

ook tot die van voorzanger benoemd werd, daar hij toch het orgel bespelende niet te gelijker tijd in de kerk kon zijn om de gemeente in den zang voor te gaan? Zou het ook mogelijk zijn dat niet alle gezang met het orgel begeleid werd en hij in dusdanige gevallen de gemeente voorzong?

Wie weet hieromtrent eenige ophelderingen te geven? S.

TAALKUNDE.

NEDERDUITSCHE TONGVALLEN.

EEN HOORNSCHE AMBACHTSMAN VERTELT AAN ZIJNE KINDEREN DE GELIJKENIS VAN DEN VERLOREN ZOON.

Der was ers en erreg rijk heer die twee zeuns had.

De jongste zei teugen zen vader: „Me taat," zeit ie, »weet je wat je doen most, je moste mijn me moeders bewijs geeve."

Ik hou et er tusse twee haakkies voor, dat die borst 'n bertale knaap weest is, ten minste de ouwe die dokte op, hoor. En de smiegt van en jonge, die 'n broer an 't werke verlore had, hij poeste de plaat en gong de wije weereld in.

Nou, zoo as te denke was, hij stelde in 't minst geen wijs op zen geld, maar hij lei 'n leventje van vrolijk Franssie, hij zoop as en kartou, en hij brogt ofgerazend veul geld deur mit hoere en snoere.

Nou wou et net kasueel dije, dat er hongersnood in dat land kwam, waar dat hij dan zen eige ophieuw, zien je, je begrijpe toe was ie in iene zoo kaal as en luis.

Hij liep bij »de boer" om werrek, maar 't was kat achter kat: »We kanne zoo'n halfblanks meheer niet gebroiken. Snij uit!"

Op 't allerlest begon ie er zoo skrikkelek sjofel uit te zien dat et erreg was. Uit medelijde nam en boer em an om op zen varkens en skape in 't land te passe. Hij blijt toe, want hy was kompleet uitrammeld van de honger, en hij seneerde em dan ook niet om uit de varkenszeunis mee te slobbere. Maar toe kwam ie toch tot inkeer hoorje, en hij kroop in zen skulp; hij docht bij zen eige: »Wat hebbe nou toch de knechtse en de meide van me

vader en leventje bij mijn te vergelijke; ze krijge alle dage der lijf vol, en ik vergaan hier van honger."

»Weet je wat, ik gaan weer na huis, me vader zel me toch heelekendal niet verstoote, as ie *dat* daan... Ik zel me vader te voet vallen en ik zel zegge: »Vader, zondigd heb ik, voor God en voor jou, je hoeve me as je zeun ook niet te mijnteneere, maar laat me maar onder de knechtse gaan."

Nou, zoo gezeid zoo gedaan, hij *gong* na zen Vader.

Hij was nog puur zoon end van zen huis of, toe kreeg werachtig zen vader hem al in et vezier, en de ouwe die lang gloeiend kwaad op em weest was, kreeg nou zoo mit em te doen, dat ie de jonge te gemoet liep en em om de hals viel.

De jonge was kapot, dat kan je je zoo verbeele. »Och Vader" zeit ie, »ik heb zondigd teugen de Hemel en teugen jou, en ik bin niet meer waard om je zeun te hiete."

Maar de ouwe zei teugen zen knechtse: „Steek jijlui die jonge ders gauw ferm in de plunje, dat ie er weer kadree uitziet, en weet je wat je doet, haal et vette kallef en slagt et: et moet van daag feest weeze! Want me jonge was zoo goed as dood, maar nou leeft ie weer, hij was verloren, maar nou kan alles nog weer int effe komme."

Nou, et volk wou die weg wel op. Ik verassereer je dat ze feest vierde, hoor, daar kan je duvel op zegge!

Maar nou de oudste zeun, die kwam tuis van et land, en die hoorde dat lawaai, en die zag dat spektakel.... maar die skoot et in zen verkeerde keel, hoor, toe z'em an zen verstand brogte dat al dat spektakel om zen weggeloopen broer anrigt was.

Hij was gloeind en hij verherde 't om et huis in te gaan, skoon zen vader bidde en smeekte, maar de nijd stak em te erreg.

»Wat" zeit ie, »wat en tijd hew ik hier niet al as knecht werrekt en goed oppast ook, is der voor mijn ooit een feest anleid, dat ik men eige mit me kameraads ers verdiverteere kon? pas op! Maar nou die strontjonge, die alles verhoerd en versnoerd en veralliëneerd het, weer op de pot van Egipte ofkomt, nou is et dadelijk bal!"

Maar de vader zei: »Jonge jij binne ommers altijd hen en omtrent me, en mijn spulle binne ommers jouwes ook? Late we wer-

achtig maar blijt weeze datje broer weerom is. Hij was dood, maar nou is ie weer levendig worden. We hadden em strooid, maar nou hewwe w'em weerom vonde!"

Nou, intfijn, ze zegge dat die jonge nog weer en erreg gnap borst worde is.

Begrijp jijlui nou wel, wat dat er eigelijk uit dat vertellinkie opteserveere en te leere is?

P. M. KZ.

A. C. Oudemans Sr., Bijdrage tot een middel- en oud-nederlandsch woordenboek. (Vervolg van bl. 101.)

Ter aanvulling op de 3e aflevering van des heeren Oudemans Bijdrage mogen de volgende woorden hier eene plaats vinden. Vooraf echter eene zinsnede betreffende mij zelven, te vinden in een stukje van zijne hand geplaatst in den Tijdspiegel van maart en thans in deze aflevering overgenomen.

Dat er in een werk als dat hetwelk de heer Oudemans ondernomen heeft, geene misvattingen zouden voorkomen, zulks acht hij bijna onmogelijk en te regt. Evenmin kan men volledigheid verwachten, te meer daar zijn werk slechts als eene bijdrage wil aangemerkt worden, terwijl ieder zijn plan, later eene nalezing uit te geven, als zijn leeftijd zulks toelaat, moet toejuichen. Hoe er echter van ongeduld sprake kan zijn, wanneer deze of gene als toevoegsels meêdeelt, wat hij behalve de opgenoemde woorden gevonden heeft, beken ik niet te begrijpen. De heer O. erkent zelf, dat hij dat supplement slechts later (dus waarschijnlijk na voltooiing van het geheel) zal uitgeven, terwijl zijn hooggeklommen ouderdom ons daartoe niet veel grond schijnt te geven, gedachtig aan het spreekwoord, dat ouden *moeten*, maar jongen *kunnen* sterven. Hierbij komt nog, dat, als de heer O. later zulk esn supplement kan en zal uitgeven, hij met de door mij meegedeelde woorden eveneens handelen kan, als hij nu gedaan heeft met de woorden in onderscheidene glossaria te vinden, die hij natuurlijk overgenomen heeft. Van een voorzijn mag hier m. i. geene sprake zijn, daar het ons moet te doen wezen niet om ijdele eer van voorrang, maar alleen om de bevordering van de kennis onzer taal. Te dien einde heb ik dan ook vroeger

eenige door mij gevonden woorden meêgedeeld, en geef bij dezen mijnen geringen naoogst den lezers van dit tijdschrift ter beoordeeling over.

Danckeloos. Zonder dank, ondankbaar. — De Decker, Rijmoeff. I 43:

't Is al wat sterflyck is (geloof ik) ingeplant,
De weldaên *danckeloos* en vaerdig te verdouwen.

Hoewel *danckeloos* geheel analogisch met andere zamenstellingen met *loos* gevormd is, is het woord toch weinig of niet in gebruik, waarom het hier een plaatsje verdient.

Daveren. Trillen, beven (hoewel in flauwen zin). — Huygens I. 82:

. . . . . . Wat doet ghy, hemels spijt,
Schand-vlecke van 't geslacht, is 't ootmoed of verwijt
Dat u lip *dav'ren* doet? of zijn sy 't beid' te gader?

In hoeverre het denkbeeld van geweld, hevigheid tot de beteekenis van het werkwoord behoort, is mij onbekend, daar de afleiding mij duister is. Zooveel is echter zeker, dat Huygens het hier in eene min of meer ongewone beteekenis gebruikt.

Deinsen. Teruggaan, achteruitgaan. — Huygens I. 75:

Ghy lacht, geleerde Cats; ick gunn' ü dat vermaken,
Die milte-kittelingh, die oeffeningh van kaecken;
Maer siet wat achter om, *deinst* eens tot op den dagh
Die ons gemeene Vaêr, eerst aengesien, eerst sagh:

Wel op *deisen* maar niet op *deinsen* geeft de Bijdrage een voorbeeld van het gebruik van dat werkwoord in genoemde beteekenis.

Dencken. Van plan zijn te gaan. — Huygens I. 496:

Maer, werdt de wind verrast, wie zal 't gety bedriegen?
Want, hoe 't de stier-man gist, de Maen en wil niet liegen:
Soo blijft sijn' winst verlies, tot dat de strammer stroom
Naer huys *denck'*, en naer huys, en weer aen 't rijsen koom'.

Indien *dencken* hier werkelijk moet opgevat worden, gelijk wij gedaan hebben, dan heeft de dichter hier groote vrijheid genomen, we mogen wel zeggen te groote. Of moet *naer* hier in de beteekenis van *aan* gebezigd worden, dan kan *denken* zijne gewone beteekenis behouden. Wij vinden de eerste uitlegging met het oog op het verband verkieselijk.

Deughdelick. Deugdzaam, braaf, vroom. — Huygens I. 445.

. . . . de vuyle Vrouwen kennis
. . . .
. . . .
Heb ick afgrijselick in 't heetste van mijn' Jeughd,
Gevloden en verdoemt; en altijd ruyme wegen
Gepresen voor 't gesluyp van achterweeghsche stegen,
En altijd overend getreden voor het oogh
Der *deughdelicken* hier, des Heeren van om hoogh.

Tegenwoordig gebruikt men *deugdelijk* alleen van zaken of ook van abstracta, in de beteekenis van *goed*, *gegrond*. De Bijdrage heeft het alleen in den zin van *dapper*.

Dierst. Duurte. Van Vloten, Nederl. Geschiedz. II. 259:

Doorloghe strank, Neeringhe krank, Ende de noot groot.
Met *dierst* in 't lant, Die Godt hier zant, Breedt ende wijt, enz.

Wij achten dit *dierst* eveneens gevormd als *kost* uit *konde* en *moest* uit *moetede*.

Dicwils. Toch, echter, evenwel. — Van Vloten, Nederl. Geschiedz. II. 229:

Dan wacht ic Casimirus met Willeken van Nassauwe,
Met zijn huusvrouwe, een gheprofeste nonne,
Ende oock de Weerdinne in de Roose te Lonnen,
Die 't volck zoo dicmael hebben bedroghen; —
t Es *dicwils* waer al schijntet ghelogen.

Gelijk bekend is hadden de ouden eene menigte woorden, die zij ter versterking bezigden, waarvan eenige in onbruik zijn geraakt, en andere, hoewel niet meer in gelijke functie, zijn blijven voortbestaan. Het hier vermelde *dicwils* is een voorbeeld van het laatste.

Doen zijn ende. Sterven, omkomen. — Tspel v. d. Heil Sacr. 2, 41.

Die (heer Wouter van Kersbeke) onder dongelovige bescaempt
Int vier hadt moeten *doen zijnen endt*,
En had hem niet verlost dit Sacrament.

De Bijdrage geeft wel de uitdrukking en hare beteekenis op, doch heeft er geene plaats bij aangeteekend.

Doodelick. Wat tot den dood, tot het graf behoort. — Huygens I. 502.

Sterre, die den Hemel hier
Half geleent heeft, half geschoncken,
Om de Wereld op te proncken,
Als een dier dat sterven gaet,
Met sijn *doodelick* gewaed.

In deze beteekenis bezigen wij het woord tegenwoordig niet meer, maar alleen in die van *den dood veroorzakend,* terwijl men voor den zin, dien het woord bij Huygens heeft, *dood* of *graf* in zamenstelling bezigt.

Doorduldig. Geduldig, volhardende in geduld. — Camph. Sticht. Rijmen 236:

Dat sy, selfs in de hoochste pijn,
Stil en *doorduldig* konden zijn.

Doorduldig is gevormd uit *geduldig* met weglating van het voorvoegsel en met bijvoeging van het versterkende *door,* dat in vele andere samenstellingen aldus gebezigd wordt.

Doorknagen. Grondig onderzoeken. — Huygens I. 450:

. . . . de langh verleden jaeren
Van 's Werelds maecksel af, en soo veel' holle baeren
Als zedert tot op nu daer over zijn gejaeght,
En zijn mij niet ontkent, ick *heb* het all *doorknaeght,*
En all tot uwer baet; . . . .

Krachtig en levendig uitgedrukt, hoewel eenigszins vreemd.

Doorluysen. Onderzoeken, nagaan. — Huygens, I. 470.

Soo ghy dan het zegel-pluysen,
En de vellen *door* te *luysen,*
Niet soo haest en hebt begost,
Of ghy klaeght, wat laffer kost!

In onze ooren klinkt dit beeld eenigszins plat.

Driften. Met drift werpen, smijten. — Vlaerdings Rederijckbergh (Kornelis Fransz., 1617, Amsterdam, zonder paginatuur.)

Nu wordt de Tweedracht weer *gedrift* in haren kuyl,
Pax daelt van 't blaeuw gewelft om stoppen haren muyl.

De Bijdrage heeft *driften* in eene andere beteekenis opgenomen.

Reeds in dr. De Jagers Werkw. van herh. en during komt dezelfde passage voor.

Drill. Tooi, sieraad. — Huygens, I. 336:

. . . . . en 't magh haer (den abeelen) wedervaeren
Dat een der loover-drill van haer' ongroene bla'ren
Tot minder waerde duy; . . . . . . , ...

In eene andere beteekenis heeft de Bijdrage *dril* uit eene plaats in den Taalgids van 1859 opgenomen. In bovenstaande regels van Huygens voegt die van *beweging*, *omloop*, *zwerving* niet.

Drinckbaer. Waar men op drinken kan. — Huygens, Cluys-Werck, 14:

. . . . en vrysters, of bekent,
Of onder blinden naem, en hanskens in de kelder
En all wat drinckbaer is, spijt Switzer en spijt Gelder;
Want *drinckbaer* is het all, ...

Elliptisch zegt men *iemands gezondheid drinken* voor *op iemands gezondheid drinken;* hieruit volgt echter m. i. niet dat men *drinkbaar* mag bezigen, gelijk Huygens hier doet. *Drinkbaar* beteekent wel *wat gedronken kan worden,* doch elk passief is ontstaan uit een actief, waaruit dus volgt dat bij *drinkbaar* aan het active *drinken* en niet aan het neutrum, gelijk bij de elliptische wijze van uitdrukken, moet gedacht worden. Ware H's uitdrukking goed, dan moest men ook kunnen spreken van *eene speelbare tafel*, *een schrijfbaar papier* enz., uitdrukkingen, die niemand in bescherming zal nemen.

Dromen. Bedenken, verzinnen. — Coornh. De Dol. v. Ul. II. 80:

Eumeus antwoorde zijne vrouwe gereet,
Hy spreect behoorlijc, een ander sou tselve *dromen,*
Om te mijden der vryers moetwil waert om schromē.

In de aangetogen plaats komt dit woord niet voor met die bijbeteekenis, die wij er gewoonlijk aan hechten. Oorspronkelijk schijnt die van *slapen* er niet toe te behooren, ofschoon de afleiding des woords niet zonder moeielijkheid is. Men zie daaromtrent Müller Etymol. Wörterb. der engl. Spr. I. 315 en de daar aangehaalde schrijvers.

Duertogen. Doortrapt, slim. — Van Vloten, Nederl. Geschiedz. I. 228:

Merten (Maarten van Rossum) wesende int werck te velde,
Loos, *duertogen*, en een viant van vrede,
Sijn volck, sijn busschen vast bestelde,
Om te bescieten die lovensche stede.

Tiën en *trekken* zijn, gelijk men weet, synoniemen, hoewel het eerste uit de taal verdwenen is. *Doortogen* is dus synoniem met *doortrokken,* van welk woord de Bijdrage in bovenstaanden zin een voorbeeld uit Cats heeft opgenomen.

Eenlijvelick. Een van lijf. — Huygens, I. 364:

Hoe 't schickte, tuyght de tijd van thien vergulde jaeren,
Die wy *eenlijvelick* en evenzieligh waren:

Onder de zamenstellingen met *een* niet in de Bijdrage opgenomen.

Eer-gastich. Vlaerd. Rederijck-bergh.

Ick hoop in alles my soo redelyck te voegen,
Dat ghy *Eer-gastich* Heer, daer van krijcht goet genoegen.

Daar ik het werk niet meer bij de hand heb, en de beide aangehaalde regels mij geene genoegzame verklaring aan de hand geven, durf ik niet beslissen wat de beteekenis dezer uitdrukking is.

Eigenheid. Eigendom, bezit. — Huygens, I. 32:

Hoe smettelicker smert verettert nu de leden
Van dijn' gesalfde, Heer; nu die gespreide wolck
Dijn' erve, Dijn besit, Dijn lot, Dijn' *eigenheden*
Verstolpet met een' Zee van Mis-geloovigh Volck!

De Bijdrage heeft het woord in deze beteekenis niet vermeld, terwijl de zamenhang duidelijk toont dat het woord de beteekenis heeft, die wij er aan toegekend hebben.

Eyndich. Eindelijk, ten laatsten. — Vlaerd. Rederijck-bergh:

Alleen door Gods genaed' sy hebben t' niet gebracht
Den Spaenschen Xerxes wreet, en sijn vermetel dreygen,
Ja dat noch *eyndich* hy voor haer heeft moeten neygen.

Ofschoon de uitgangen *ig* en *lijk* soms voor elkaâr kunnen gebezigd worden, zoo heeft echter bij deze woorden het gebruik beslist, door *eindig* als adjectief, *eindelijk* als adverbium te bezigen.

Endelick. Eindig, aardsch, stoffelijk. — Huygens, I. 112:

Ziele, streckt uw' traege vlercken

Daer ghy her-gesonden zijt,
Leert op 't sonder-ende mercken
Eer uw endelick verslijt.

Juist het tegenovergestelde van het vorige, gelijk de lezer bemerkt.

Engelander. Engelschman. — V. d. Goes, I. 65:

Maer voor de wulpscheit, die uit Vrankrijk aen komt drijven,
Leert d' *Engelander* ons aen deftigheit beklijven.

Het woord moge ons vreemd toeklinken en voor eene noodelooze overneming uit het Hoogduitsch gelden, het is even goed gevormd als *Nederlander*, *Groenlander* enz. Het schijnt echter uit vergelijking met *Rus* naast *Rusland*, *Duitscher* naast *Duitschland*, dat waar het eerste deel des woords de naam des volks is, het in den aard onzer taal ligt voor den volksnaam dat eerste deel zelf te bezigen, hetzij onveranderd als in *Rus*, hetzij met den sterken nominatief-uitgang als in *Duitscher* of in zamenstelling met *man* als in *Engelschman*.

Engelantsch. Engelsch. — v. d. Goes, I. 117:

Het staet hem levend voor, hoe een vrybuitenaer,
. . . .
Quam met een handvol volks ter dijkbresse ingestoven,
En nu geen Hoen geleek, maar *Engelandsche* haen,
Die scherpe spooren durft in 's vyands spieren slaen.

Wat wij hierboven bij *Engelander* hebben opgemerkt, is ook hier van toepassing.

Ernsteloos. Zonder ernst, in scherts. — Huygens, I. 150:

Maer doet het (dansen) *ernsteloos* en verre van verwachten
Dat d'eere daer uyt volgh' die'r kind'ren in betrachten.

Zoo ook I. 206.

Ongewoon, doch taalkundig juist gevormd woord.

Ervaren. Overkomen, gebeuren. — Vlaerd. Rederijck-bergh:

Ziet toe vereenicht Landt, des hoogheyts steyle wegen
Zijn slibberich en glat, en die van t'hoogsten rots
Valt onvoorzichtich af, geeft d'alderzwaersten bots,
Op dat als 't Griecken dwaes u niet en wil *ervaren*.

Tegenwoordig wordt *ervaren* aldus niet meer gebezigd. Wil men gelijk in bovengenoemde regels, de zaak als onderwerp voorstellen,

dan bezigt men *wedervaren*, dat met *ervaren* van eenerlei afkomst is.

Evenaren. Vergelijken, gelijkstellen. — v. d. Goes, I. 232:

Geen gout met zweet en zorg behaelt,
Noch honig die op Hyblaes toppen daelt,
Is met het zoet der liefde t'*evenaren*
Die, onverzeert, Door zoo veel jaeren,
Aerde en zee regeert.

Wij achten dat een dergelijk gebruik van dit werkwoord tegen ons taaleigen strijdt, dat aan *evenaren* de beteekenis van *gelijk zijn* of *gelijk komen*, niet die van *gelijk stellen*, gegeven heeft.

Even-broer. Medemensch. — Huygens I. 106.

Niet dat ick my soeck te blijden
In mijn *even-broers* verdriet.

Evenbroêr of *evenbroeder* is even goed als *evenmensch*, hoewel de zamenstellingen met *mede* meer in den geest onzer taal vallen.

Evenzieligh. Een van ziel. — Huygens, I. 364.

Hoe 't schickte, tuyght de tijd van thien vergulde jaeren,
Die wy eenlijvelick en *evenzieligh* waren:

Hoewel *zielig* analogisch met *geëstig* zou gevormd zijn, is het, voor zoover mij bekend is althans, geen gevestigd woord, waardoor dus van zelf bovenstaande zamenstelling vervalt.

Even-streecks. Gelijkmatig. — Huygens, I. 88:

Hoe scheidt hy wijsselick met verr'-verscheiden naemen
't Lichtveerdigh poppen-fraey van 't staetelick betaemen,
Hoe stelt hy over 't stier van sijn' genegentheit
Een' altijd *even-streecks* bewogen stadigheit!

Eene zamenstelling, zooals alleen Huygens ze kon maken, en die daarom ook bij hem eene goede figuur maakt, maar bij elk ander gezocht zou schijnen.

Eventier. Evenveel, hetzelfde. — van Vloten, Ned. Gesch. I. 84:

Schip, roer, ende provanden,
Alle dinc is wel ghestelt,
Nu stieret van den landen
Al in des Gods ghewelt.
Voor wint ende ooc voor waghe!
Dat meir is onghehier;

Wi willen vrolyc waghen,
Het ghelt ons *eventier*.

De afleiding van dat woord is mij duister. Gaarne wenschte ik eenige inlichting daaromtrent. Is *tier* in *eventier* hetzelfde woord als in *goedertieren*?

Fonckeren. Vonkelen, branden. — Vlaerd. Rederijck-bergh:

. . . . Sy kan noch wel bedelven
Haer troostelijcke licht; maer *fonckert* in u hert
Met haer aengenaem vier, en door 't quaets soete smert.

Blijkens dr. de Jagers Werkw. v. herh. en dur. 169 komt het ook voor bij Bilderdijk onder den vorm *vonkeren* en in zamenstelling, *ontfonckeren* bij Bredero. *L* en *r* zijn dan ook zeer na verwante medeklinkers.

Foorts. Ongeluk, onheil. — Tspel v. d. Heil. Sacr. 70, 1289:

Na verhaald te hebben hoe het sacrament binnen Breda met grooten luister gebracht is, en daardoor de duivelen hun doel niet bereiken kunnen, zegt Sondich:

Och noeyt meer *foortsen*
Voer ons duvels teghenspoedelijc.

De Bijdrage geeft wel plaatsen op, waar het woord de beteekenis van *kracht*, *geweld* heeft, die hier minder passend is.

Formoor. Stift, graveerijzer. — Huygens, Cluys-Werck, 21:

Verroeste beitelen en gudsen en *formooren*
Sal ick op helderen, en dryvens' als te vooren
Op 't snelste van haer snée; . . . . . .

De Bijdrage heeft wel het woord, doch zonder eenige plaats er bij aan te halen.

A. M. MOLENAAR.

Chauvinisme. Men leest nu en dan dit woord, en menigeen vraagt wat het beteekent en van waar het komt? Het is daarom het eenvoudigst over te schrijven, wat daaromtrent te lezen staat in de Algemeene Nederlandsche Encyclopedie voor den beschaafden stand (Zutphen, Plantenga, 1865.)

CHAUVINISMUS

is een woord dat in Frankrijk gebruikt wordt om daarmede aan te duiden iedere collectieve verkleefdheid, iedere politieke of socia-

listische overtuiging, die niet op vaste redelijke gronden, maar meer op de eene of andere opgevatte meening berust, waarvan men zich zelven geen rekenschap weet te geven. De oorsprong van deze uitdrukking is te zoeken in het stuk van Scribe: Le soldat laboureur, waarin de held, Chauvin, eene zeer gelukkige verpersoonlijking is van het verhaal, dat, bij de ontbinding in 1815 der Loire-armée, vele soldaten in het burgerleven terugkeerden die den naam van Chauvin droegen en zich belachelijk maakten door de buitensporige bewondering door hen aan den dag gelegd voor alles wat op Napoleon betrekking had of van dezen afkomstig was.

Door de geestige litografiën van Charlot trad deze karakteristiek nog duidelijker in het licht.

Bricol (XXI, bl. 45). Onder de vele andere beteekenissen die hewoord bricole heeft, is het ook het tuig van een postiljonspaard voor eene postkar. Zou men hier, bij wijze van synecdoche ook het tuig voor de postkar zelve genomen hebben, en zou de uitdrukking: »En stroyen bijde straten te Bruessel voor een bricol," ook kunnen beteekenen, dat men de straten te Brussel voor eene postkar bestrooide? Mij dunkt, dat het woord bricol, in verband met het voorgaande beschouwd, zich zeer goed op die wijze laat verklaren. Immers bij plegtige processies, als de Katholijken met hunne geestelijkheid door de straten trokken om de plegtigheden van hunnen godsdienst te vieren, bestrooide men die straten met bloemen en groen, zoo als dit op vele plaatsen nog gebruikelijk is. Zou men nu hier ook willen te kennen geven, dat men »paus heylicheijdt met alle zijne prelaten" zoodanig verachtte, dat men om den spot met hem te drijven, de straten zelfs voor eene postkar bestrooide, hetgeen men vroeger slechts voor hen en hunne godsdienstige plegtigheden plag te doen?

Winterswijk. WANSINK.

Evenaren of evenaarden. De heer Johan Winkler vraagt: »heb ik gelijk?" Ik geloof dat men op die vraag wel »neen" zal moeten antwoorden.

Evenaren en *evenaarden* (toegegeven voor een oogenblik, dat,

dit laatste als een werkwoord bestaat) is maar niet hetzelfde. Immers, *evenaren* drukt een gelijk zijn in het algemeen uit; b. v.: A. evenaart B. in alle opzigten; C tracht D in alles te evenaren zelfs in zijne dwaasheden. *Evenaarden* daarentegen, moet ten doel hebben een bepaald *gelijk* zijn van *aard* (inborst, karakter) uit te drukken. Maar, ik geloof niet, dat wij dit werkwoord hebben; wel *aarden* (zie Woordenb. 550, 551) en het bijv. naamw. *evenaardig*; waarom dan ook de Vries en te Winkel wel gedaan hebben geen werkw. *evenaarden* in hunne Woordenlijst op te nemen. Het bijv. naamw. *evenaardig* bewijst niets voor het bestaan van een werkw. *evenaarden*; het is toch gevormd van *even* en *aard* met *ig*, even als *grootmoedig* van *groot* en *moed* met *ig*, en *kleingeestig* van *klein* en *geest* met *ig*.

De heer W. zondigt tegen de eufonie, waar hij *breidschool* voor *breischool* wil, en dit is af te raden. Vermijden we niet zooveel mogelijk woordverharding, dan krijgen we een taal met zooveel staccato's, dat ze rammelt als een zak met kiezels!

Nog een paar opmerkingen:

De heer W. gebruikt het woord *hollandisme*. Dit is absoluut af te keuren. — Waar moest heen, als onze jaloersheid op den nabuur er ons toe bracht, den *isme*-staart eens aan alle woorden te binden, die er zich voor opdeden. *Provincialisme* is nog duldbaar; 't woord *is* vreemd en 't *klinkt* wel; — maar verbeeld u *hollandisme, frieslandisme, leeuwardisme, overijsselisme* en nog meer *ismen* te hooren!

De heer W. dient ook den Hollanders een snuifjen toe. — Houd, onverminderd uw gepasten en gewaardeerden ijver voor uw Friesch, toch vooral 't Hollandsch in eere; al was 't maar als het eigendom van hen, zonder wie er van onze letterkunde weinig ware te regt gekomen.

Amsterdam. J. G. HORSTHUIS.

Evenaren of evenaarden. Ik ben het met den heer J. Winkler omtrent de schrijfwijze van dat woord niet eens. W. wil *evenaarden* geschreven hebben, dewijl hij meent dat dit woord *even in aard* zijn beteekent. Mij dunkt dit is onjuist. Men zegt bijv. A. evenaart B in taalkennis. Daar *aard* nu soort, inborst beteekent,

zoo vraag ik, wat het zou willen zeggen: A is van denzelfden aard, van dezelfde soort of inborst in taalkennis als B? Zou het niet veeleer willen zeggen: A weegt tegen B op in taalkennis, A heeft even veel taalkennis als B? En als men van wegen spreekt, of aan wegen denkt, denkt men dan van zelf ook niet aan een evenaar? Als W. nu *evenaarden* schrijft, zou men dan niet eerder aan eene verkeerde inlassching van de d moeten denken, dan aan eene verkeerde uitlating van de d in evenaren? Zou W. zich, ook onbewust hebben laten meeslepen door sommige voorbeelden, waarin te regt ter verzachting van de uitspraak een d na de r wordt ingelascht, gelijk in *duurder*, *klaarder* enz.?

Winterswijk. WANSINK.

Idioom. idiotisme (XXI, bl. 56). Beide woorden zijn afgeleid van het grieksche *idios*, dat eigendommelijk, eigen beteekent. Van talen sprekende, beteekent het eerste, *idioom,* (Gr. idiôma), in het algemeen het eigendommelijke eener taal, het taaleigen, datgeen wat alleen aan die taal behoort. Zoo wordt in sommige moderne talen bij de zamengestelde tijden der werkwoorden het voorwerp der handeling tusschen het hulpwerkwoord en het denkbeeld geplaatst, bijv. in het Nederlandsch, Duitsch enz., in andere daarentegen na het deelwoord, bijv. in het Fransch, Engelsch, Italiaansch enz. De eerste constructie is dan een idioom, eene eigenschap, een taaleigen der nederl. en duitsche taal, de laatste der fransche, engelsche en italiaansche taal. Idiotisme in 't bijzonder is het gebruik van een woord of van eene verbinding van woorden, dat aan deze of gene taal alleen behoort, en dat van de regels der algemeene spraakkunst afwijkt. Zoo is bijv. het gebruik van het fransche *de* en het engelsche *of* in de uitdrukkingen le royaume d'Angleterre, the kingdom of England een idiotisme of eigendommelijke uitdrukking der fransche en engelsche taal, en wordt dat idiotisme met betrekking tot de fransche taal een gallicismus, en tot de engelsche taal een anglicismus genoemd, gelijk men ook van hebraïsmus, hellenismus, latinismus, enz. spreekt.

Van het woord *idiotisme* in psychologischen zin geldt dezelfde opmerking. Het is de toestand van iemand, wiens verstandelijke vermogens in eenen staat van kindschheid of van stompzinnigheid

verkeeren. Daar deze toestand gewoonlijk uit een gebrek aan den bouw der hersens ontstaat, waardoor deze zich niet genoegzaam hebben kunnen ontwikkelen, en ontwikkeling de algemeene wet is, is hij zeker niet eigen aan alle menschen, maar alleen eigen, *idios* aan hem die de normale ontwikkeling mist, en die daarom ook een *idioot* genoemd wordt, terwijl zijn toestand *idiotie* of *idiotisme* heet.

Winterswijk. WANSINK.

VRAGEN.

Meikers, meiwijn. Men vraagt de etymologie van meikers en meiwijn. K. H. S. K.

Deventer. De naamsafleiding van Deventer door v. Vloten gegeven is m. i. niet juist, maar weet men eene betere? K. H. S. K.

Verwaten enz. Ik heb eens ergens gelezen, waar weet ik niet meer, de volgende versregel: „Verwaten aterling bloeddorstige Marraan". De beteekenis is mij duidelijk, maar niet hoe men er aan gekomen is. K. H. S. K.

Roode republiek. In onze dagen hoort men veel van de roode republiek; van waar dit? K. H. S. K.

Slagtofferen. In een tijdschrift (de Katholiek nov. afl.) las ik *geslagtofferd*; dit werkwoord deugt niet, maar tegen welke § uit Brills Grammatica strijdt het? K. H. S. K.

Pilote. Komt het fransche pilote werkelijk van het hollandsche peillood? K. H. S. K.

Pas. Hoe is men er toe gekomen om »op dit pas" te gebruiken voor terstond, dadelijk? K. H. S. K.

Wentelteef enz. Men vraagt de etymologie van wentelteef, flater, bazelen en amper. K. H. S. K.

Doelen. Is doelen niet een acc. pluralis? K. H. S. K.

Vertuien. Men vraagt de etymologie van vertuien. K. H. S. K.

Meie. Welke beteekenis heeft het woord *die Meijen*, »die op de plaats voor dezer stad huizinge gehangen zijn geweest" in 1550?

Spotnamen. Van waar de spotnamen *t' vijfde kijnt* in 1516, *t' kijnt van Delft* in 1521 in gebruik?

Succentoer, tardijs. Wat beteekent »*Succentoeren van den Dom*" en wat »*Een groote tardijs* in 1563 in gebruik."

Eechde. De yzere *Eechde* alias den Moll in 1548 in gebruik. Was dit een boor of watermolen? Maar wat wil dan zeggen *Eechde?*

Kruipers enz. Wat is de beteekenis der volgende woorden: Cruijpers, poijcierscap, avedocht, petau wijn, attelrije, St. Meerten schuddekorfsdag, wichelrije, scouten covel, jonge en oude scutten, laterije, volbijert, die Scinckel, oirvedebraack, St. Willebrartskinderen, epitaphuine, netteboeven, die greefmeester?

Miscellaenwerker. Welk ambacht was in 1629 de *miscellaenwerker?*

Trucktafel. Wat is een trucktafel in 1646 vermeld, als in de woning zich bevindende van den maillemeester? Is dat een biljart?

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht van Cattenburch. (Vgl. XIX, bl. 589; XX, bl. 158, 467—469). Adriaan van Cattenburch (zie van der Aa, Biogr. Woordenb.) geb. te Rotterdam 2 nov. 1664 werd professor in de godgeleerdheid aan de remonstrantsche kweekschool te Amster-

dam, beschreef het leven van Hugo de Groot, was auteur van verscheidene werken en heeft zich ook op de dichtkunst toegelegd. Hij overleed te Amsterdam in 1737 en kan een zoon geweest zijn van Dirck van Cattenburch, die te Amsterdam den 30 sept. 1704 in de Nieuwe kerk begraven werd. Deze Dirck was verwant aan juffr. Marrycken van Cattenburch, die de dochter was van Willem en Marrycken van Peltz en te Tiel den 16 maart 1738 gehuwd was met Dirck de Roever (zoon van Pieter de R. en Francyne van Nyell) uit welk huwelijk 7 kinderen geboren werden, waarvan eenige te Amsterdam overleden zijn. Ook deze Marrycke voerde de molenijzers.

Nog heb ik in eene ms. gen. van de geldersche familie van Hattem gevonden, dat jonkheer Hendrik van Hattem, weduwnaar van juffrouw Maria van Duyn, hertrouwde met juffrouw Anna van C., echter zonder opgaaf van tijd. Naar mijne berekening moeten zij op het einde der 16de of in 't begin der 17de eeuw geleefd hebben. Zij voerde hetzelfde wapen. Z.

Duivenvoorde (XXI, bl. 62). Ik zal trachten den heer H. te regt te wijzen in zijne dwaling. De door hem aangehaalde baron Jacob Nanning Arend van Wassenaer, geboren den 27 junij 1760 en overleden den 4 september 1834 te Nijmegen, was aldaar gehuwd den 25 augustus 1795 met Judith Petronella van den Sande, en is in de jaren 1814—1826 lid van de 2de kamer der Staten Generaal geweest: hij nu was niet heer van Duivenvoorde, zoo als de heer H. opgeeft, maar van St. Pancras.

De familie van Wassenaer heette oorspronkelijk van Duivenvoorde, welken naam zij sedert de eerste helft der 17de eeuw wel is blijven voeren, gedurende ruim ééne eeuw, doch slechts als dien van hare aangeborene heerlijkheid. In de genealogische verzameling van wijlen mijnen vader lees ik dienaangaande het navolgende: »De geheele familie van Duivenvoorde nam circa den jare 1620 den naam en het volle wapen van van Wassenaer aan. Het schijnt, dat zij daarmede gewacht heeft tot het uitsterven der familie van Groeneveld, hetwelk plaats had in 1616, zijnde Groeneveld mogelijk eene oudere branche en mogelijk meer geregtigd tot dien naam en dat wapen.

De laatste afstammeling nu der familie van Wassenaer van Duivenvoorde, Jacoba Maria, huwde in 1732 Frederik Willem Torck van Rozendaal en bragt alzoo Duivenvoorde in dàt geslacht over; diens kleinzoon, Reynoot Jan Christiaan, trouwde in 1800 met Gosewina Guurdina van Neukirchen gnd. Nijvenheim; hun éénige zoon Assueer Lubbert Adolf in 1842 zonder mannelijk oir overleden zijnde, kwam Duivenvoorde in de familie van Neukirchen gnd. Nijvenheim, waarvan later Henriette Jeanne Christine door haar huwelijk in 1830 met jonkheer Nikolaas Johan Steengracht de meergenoemde heerlijkheid in dàt geslacht overbragt; hun tweede zoon jonkheer mr. Hendrik Adolf Steengracht is er thans, na doode zijns vaders in 1866, heer van.

's Gravenhage. A. C. SNOUCKAERT V. S.

Van Schuler. (Vgl. XVIII, bl. 220 en 431; XX, bl. 377). In het laatstgemelde antwoord van den heer F. Caland wordt op bl. 379 de familie Drabbe aangehaald. Ten opzigte van deze familie kan ik het volgende mededeelen:

Jacobus Drabbe en Johanna de Koninck, getr. te Goes 19 febr. 1699;

Cornelis Drabbe en Johanna van der Port, getr. te Goes 28 april 1723;

Jacobus Drabbe en Elisabeth van Tekelenburg, getr. te Goes 30 maart 1730. (Trouwb. te Goes).

Uit Corns. Drabbe en Joha. v. d. Port geboren:

Susanna,	ged. te Goes	21 april	1724,
Jacobus,	»	11 aug.	1726.

Uit Jacs. Drabbe en Elis. v. Tekelenburg, geboren:

Susanna,	ged. te Goes	18 maart	1731,
Everwijn[1])	»	5 sept.	1732,
Johanna,	»	14 maart	1734,
Maria,	»	13 maart	1735,
Johanna,	»	12 febr.	1737,
Jacobus,	»	28 febr.	1740,

[1]) Everwinus Drabbe, Goesa Zelandus, Academiae Fris. Bibliothecarius, is 12 dec. 1759 aan de academie te Franeker gepromoveerd tot doctor in de regten, na verdedigd te hebben eene dissertatie: De die certo et incerto in ultimis voluntatibus et contractibus. (Boekz. Maart 1760, bl. 349.)

Jacobus,	ged. te Goes	9 april	1742,	
Jacobus,	»	10 mei	1744.	

(Doopb. te Goes).

1 kind van Jacs. Drabbe, overl. te Goes 1702, begr. te Kloetinge.
De wed. van Jacs. Drabbe, begr. te Goes 4 januarij 1722.

1 kind van Jacs. Drabbe,	»	1734,
»	»	1739,
»	»	1740,
»	»	1740,
»	»	1743,
»	»	april 1745,
Susanna van Jacs. Drabbe,	»	30 april 1755,
Jac^s. Drabbe, zelf,	»	dec. 1760.

(Begraafb. te Goes.)

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht von Schuler. Van deze bergsche familie, die zich ook Schöler en Schöller schreef, heeft Fahne, I 392, eene stamtafel; zie ook II 131. Verder v. Ledebur, II 391, 392; Siebmacher IV. 168, v. Zedlitz enz.

Berlijn. B. VON BRUCKEN FOCK.

Geslacht Hoffer (XXI, bl. 62). Misschien heeft het stukje, getiteld Adriaan Hoffer, blz. 118 van den Zeeuwschen Volksalmanak voor 1836, waarin enkele datums aan doop- en begrafenisboeken van Zieriksee ontleend, voor den vrager eenig belang.

Domburg. H. M. KESTELOO.

[Op hetzelfde stukje maken ook de heeren J. van der Baan en v. O. den vrager opmerkzaam.]

Familie Persant. (Vgl. XVI, bl. 219, 378.) In mijne Geschiedk. beschouwing van Zaamslag; Neuzen, 1859, staan van deze familie vermeld; bl. 102, Joost Persant, als chirurgijn aldaar op de jaren 1687 en 1692 tot in 1704, en vervolgens, bl. 208, zijn zoon Jan Persant in diezelfde betrekking aldaar tot in 1708; terwijl laatstgenoemde, bl. 379, voorkomt als schoolmeester te Goes.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

VRAGEN.

Geslacht Bartolotti. Het was een aanzienlijk geslacht in de 17e eeuw. Van waar kwam het? De naam schijnt niet nederlandsch. Wie kan er mij eene genealogie van mededeelen?

Geslacht Fabricius. Zou men mij ook kunnen opgeven wie de ouders waren van Geertruid Fabricius, ged. te Kampen, 31 dec. 1713 en hoe het wapen van Fabricius is? R.

Geslacht van Hoeclum. Wie waren de ouders van Egbert Heimeric van Hoeclum, in de laatste helft der vorige eeuw schout van Elburg? Welk wapen voerde zijne moeder? R.

Familliewapens gevraagd. Welke wapens voerden de volgende familiën, die alle in de vorige eeuw te Kampen of te Elburg gevestigd waren: van Wijnvoorden, van der Linde, Feith, Brouwer, Buschman, Bigge, Lautteken, Cotenbergh? R.

Wapen van Crinière. Hoe was het wapen van François Crinière, colonel van het regiment Burmania en in het laatst der vorige eeuw te Kampen gestorven? R.

Familie Jonknickel. Wie weet mij genealogische aanteekeningen mede te deelen omtrent deze familie, waarvan enkele leden in het begin der vorige eeuw in Gelderland moeten gewoond hebben? en hoe was hun wapen?
's Gravenhage. — ? —

Wapen van Wicquefort. Dit geslacht voert tot wapen: Coupé, au 1 d'azur au lion léopardé d'or, armé et lampassé de gueules, au 2 d'or à neuf trèfles de sinople. Ik meen ook wel eens vernomen te hebben, dat het in plaats van 9, slechts 3 klaverbladen zouden zijn. Moeten het werkelijk niet 9 klaverbladen zijn? Dit wenschte ik gaarne van de heraldici te vernemen; welligt dat onze ijverige medewerker, de archivaris mr. J. Soutendam zulks wil opsporen in het archief van Delft, alwaar genoemd wapen in het handschrift

van v. d. Lely beschreven of afgebeeld is te vinden. Nog wist ik gaarne, van waar de groote overeenkomst tusschen het wapen Wicquefort met dat van Cocquiel, welke voert: Coupé: au 1 de gueules au léopard d'or, couronné à l'antique de même, la queue fourchée; au 2 d'argent à trois trèfles de sinople, 2 et 1.

Amsterdam. J. G. DE G. J. JR.

MENGELINGEN.

Eene vrouw met eene vrouw gehuwd. Bladerende in de Neue Nordische Miscellaneën vond ik daar een tegenhanger van 't zonderling amsterdamsch trouwgeval, waarvan ik vroeger de historie verhaald heb, in den Holland van 1864, bl. 65 en in mijne Amsterd. Kleinigh., bl. 81. En daar ik veronderstellen mag, dat gemeld tijdschrift hier te lande niet in veler handen komt, zoo wil ik die historie hier kortelijk verhalen. Zij is in het 18e St. der Misc, § 269 medegedeeld uit de acte-stukken door den landraad en opperconsistoriaal-president graaf von Mellin, die echter de namen verzwegen heeft, om den wille van de nabestaanden dergenen, die er in betrokken zijn.

In de tweede helft der vorige eeuw verloor te Mitau een volwassen meisje hare beide ouders, en terwijl zij er ernstig over nadacht, hoe zij nu met eere door de wereld zou komen, speet het haar zeer dat ze geen jongen was. »Wat zou ik een knappe koffijhuisknecht wezen!" dacht ze, en in 't volgende oogenblik: »Waarom zou ik 't ook niet zijn?" — Kort en goed, zij verkleedde zich, ging naar Riga, waar niemand haar kende, en verhuurde zich als knecht in een logement. Vervolgens reisde zij als bediende met een heer en daarna weêr werd zij knecht in een logement te Pernau.

Nu gebeurde 't, dat in die stad een meisje was zwanger geworden bij een heer, die dagelijks in gezegd logement verkeerde. Deze nu zoekt een echtgenoot voor zijne beminde, en liet daartoe 't oog op onzen gewaanden knecht vallen. De heer had echter eene voorwaarde: de jonge man mogt met zijne vrouw geen huwelijks-

gemeenschap hebben, want hij wilde haar als zijne bijzit alleen houden; daarentegen beloofde hij een ruime geldelijke ondersteuning, zoodat de knecht een goed leven hebben zou.

Natuurlijk viel 't dezen laatsten niet moeielijk de gestelde voorwaarde aan te nemen; — 't paar trouwde, en zette een herberg op.

Na eenigen tijd echter verveelde de jonge vrouw die afzondering van haren wettigen man; — zij poogde hem over te halen om zijne gedane beloften te verbreken, maar te vergeefs; de gewaande man was op dit punt niet aan 't wankelen te brengen, en hield zich met onkrenkbare trouw aan 't eens gegeven woord. Dit verdroot het vrouwtje zeer, en ten laatsten liep zij de deur uit en kwam niet terug.

Een paar jaren later stortte de gewaande man in een zware ziekte, en nu kwam 't geheim uit. De arts, die hem behandelde, ontdekte dat hij een vrouw was, en gaf daarvan terstond kennis aan 't geregt.

Nu werd de arme patiënt streng bewaakt, en zoodra zij genoegzaam hersteld was naar de gevangenis gebragt. Zij kwam er echter beter af dan onze Barbera. Zij werd vrijgesproken omdat er niets anders tegen haar in te brengen was, dan dat zij hare sexe verloochend had, en zulks niet strafbaar geoordeeld werd.

J. TER GOUW.

Zonderlinge punctuatiefout (XX. blz. 540). De voorlezer in eene godsdienstoefening in Schotland, ontving een briefjen, om als naar gewoonte, alvorens de predikant in het gebed zou gaan, der gemeente luide voor te lezen. Op dat briefjen stonden zonder eenig leesteeken deze woorden: »A man going to sea his wife desires the prayers of the congregation." De voorlezer las, als stond er achter wife een komma, tot geene geringe stichting der aanwezigen: A man going to sea (see) his wife, desires the prayers of the congregation.

Huwelijken tusschen bloedverwanten. (vgl. XII, 256, 288; XIII, bl. 287; XIV, bl. 30, 96, 288; XVI, bl. 30; XXI, bl. 272.) In de Wetenschappelijke bladen 1871 febr. bl. 220 wordt gesproken van de »waarnemingen der laatste jaren, waaruit de onjuistheid ge-

bleken is van de tot dus ver algemeen aangenomen meening, dat huwelijken tusschen bloedverwanten een schadelijken invloed uitoefenen op de nakomelingen, en is aangetoond dat zulke verbindtenissen slechts in zooverre nadeelig zijn, als de leden aan erfelijke ziekten lijden." Waar omtrent die waarnemingen iets te vinden is, weet ik niet.

GESCHIEDENIS.

Zoutman. (XXI, bl. 122). Johan Arnold Zoutman stierf 7 mei 1793 en werd den 14 mei in de kerk te Geertruidenberg begraven in het graf der familie van Heusden, aan welke familie hij door zijne vrouw verbonden was. Den 14 mei 1846 had in de kerk te Geertruidenberg de plegtige onthulling plaats van een gedenkteeken te zijner eere, dat, volgens het opschrift, werd opgerigt »uit bij»dragen van vorst en volk door het departement der Maatschappij »tot Nut van 't Algemeen te Geertruidenberg." Het plan tot oprigting van dit gedenkteeken was uitgegaan van ds. Glasius, toenmalig voorzitter van genoemd departement. AZ.

J. A. Zoutman. In de »Rede uitgesproken bij de plegtige ont»hulling van het gedenkteeken, bij het graf van den luitenant-admiraal Johan Arnold Zoutman, in de kerk der Hervormden te »Geertruidenberg, op den 14den Mei 1846 door B. Glasius, Voor»zitter der Commissie tot de oprigting van dat Gedenkteeken, Lid »der Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden en »Predikant te Geertruidenberg, te Dordrecht bij H. Lagerwey, 1846," zal J. C. K. zijne vraag en meer dan zijne vraag omtrent Zoutman beantwoord vinden. Aldaar leest men, dat Zoutman den 10den mei 1724 op den huize Kantwijk nabij Reeuwijk onder Gouda werd geboren, en dat hij den 7den mei 1793 te 's Gravenhage overleed en den 14den mei daaraanvolgende begraven werd in eenen grafkelder, hem toekomende door zijne echtgenoot, vrouwe Adriana Johanna van Heusden, dochter van den heer Walterus van Heusden, in leven rentmeester der domeinen en geestelijke goederen van den heere prins van Oranje, over het kwartier van Geertruidenberg. V. G.

V.

J. A. Zoutman. Zoutman, ofschoon te Reeuwijk op den huize Kantwijk geboren, heeft een groot deel zijns levens te Geer-

truidenberg doorgebragt, en is er wel niet overleden, maar toch begraven. Met hetzelfde regt werd dus aldaar een gedenkteeken voor hem opgerigt, als b. v. te Amsterdam voor Vondel en Rembrandt. NÎL ADMIRARI.

[Hetzelfde werd ons door B. N. medegedeeld.]

M. Moons. (XXI, bl. 122). De vader dezer jonkvrouw, welke echter, voor zoo ver zij in betrekking gebragt wordt tot het beleg van Leiden, meer tot de legende, dan tot de geschiedenis behoort, was mr. Pieter Moons, raadsheer in 't hof van Holland onder Karel V. Haar broeder was mr. Reinier Moons, die onder Filips II aanzienlijke betrekkingen bekleedde. Wie al te veel vertrouwt op den als onnaauwkeurig en slordig bekend staanden Kok in zijn Vaderl. Woordenboek, zal zich, om met Vondel te spreken, — te jammerlijk in 't eind bedrogen vinden. NÎL ADMIRARI.

Klokkenspelen in Nederland. (vgl. XVI bl. 321, 356; XVII bl. 1, 33, 97, 234; XIX bl. 10). Doordien vele stadsrekeningen van Bergen op Zoom, de oudste is van 1412, ontbreken, kan ik niet met juistheid opgeven wanneer de kerktoren van speelwerk is voorzien geworden.

In de rek. van 1 maart 1508 tot 1 maart 1509 vind ik er nog niets van aangeteekend; in de volgende echter, van 1 maart 1513 tot 1514, toen Hendrik Norijs en Pieter Regnault rentmeesters waren, staat: »15 mei bet. Joost Mathijsse scipman van sekere houte en colen by hen gelevt totten ghyeten van de clocken en niet gerekent bij den rentm. Hend. Stranghe en Adam van Lare van verleden jaer."

iij L VI β VI gr.

Dewijl ik verder vond, dat voortaan twee personen werden bet. om de poortklok te luiden »omdat zij *nu* verzwaard is," dacht ik dat er alleen gesproken was over 't vergieten der klokken, doch dat is niet zoo, want:

14 junij (1513) werd Matthijs de Clerck vuten Ghendt ontboden om hier te comen beijaerden, en werd hem gegeven »voer zijn voyagie ende reijs een gouden gulden" — VII β; alsmede den 7 aug., want toen werd hem weder bet. XV β »ten bevele

van burg. en seep. van dat hij wederomme ontboden es gheweest van Ghendt om in der stad alhier te bayēn": zoodat het het klokkenspel alhier dagteekent van 1512 of begin 1513.

Deze Matthijs schijnt hier als »beiaerder" eenigen tijd gebleven te zijn, want 4 jan. (1514) werd «bet. Mathijs de beyē als men justicie dede aen twee dieven die ghehangen werden." i i i j β

Dit klokkenspel schijnt echter niet zeer voldaan te hebben: want in de rek. van 1528—29 doen de rentm. Corn. van Stapele en Pieter Jan Nontss reken. van andēn vutgheven van den accoorde van den clocken alhier metten voirslaghe met oyc der nyeuwe clocken tot Mechelen gheghoten", waaruit ik dit aanteekende: »bet. mr. Gijsbrecht Stalp̄t van zekeñ houten moletkens by hem gekocht van den stoeldraeijers." i i i j β VI gr.

»Dierik de Smed van clepels ghegaen totten clocken, buegels, hanghē, schyvē, haken eñ diergelycke";

Burg. en scep. bevelen eene groote klock te ghieten tot behoef der kercken van der noten *ut* om alsoo tconcours (accoord) te maken op dluijden van de andere clocken; hiervan is een extract (contract) gemaekt met mr. Willem van Gaijme clocghieter tot Mechelen; de klok moet wegen VIII duisent (ponden), des zou men hem leveren een clocke van der kercken alhier genaemt »Geertruijt" metten ghewichte 3006 ponden.

Toen deze klok alhier aankwam, woog zij (in de waag te Mechelen) . . . . 8034 pond
Geertruijt woog . . . . 3006 »
5028 ponden en kostte 175 L XIX β VI gr.; en de twee metalen pannen daerin de groote clocke hanghen zal, al samen voor CLXXXVIII L XIIII β VI gr.

Donderdags na Paschen werd aan mr. Gijsbrecht geschonken 3 gelten r. wijns, toen hij had aangenomen »de clocken alhier te accorderen metten voirslaghe van de horologie" — i i j β IX gr. en Gijsbrecht Stalpaert (denkelijk wel dezelfde) zal ontvangen voor zijne moeite als de groote klok hanghen zal" XII L X β.

In XIX bl. 10 onderstelde ik, dat, als *beieren* alleen gebrnikt werd voor 't bespelen der klokken en niet voor 't luiden, Goedereede dan eenmaal ook zijn klokkenspel gehad heeft; volgens de stadrek. van B. op Z. van 1472—73 mag ik besluiten dat *beieren*

wel degelijk gebruikt werd voor luiden, want, nadat men in 't breede gesproken heeft over tnieuw orgel in de p̄chiekercke, staat er »bet. voor twee koorden om mede te bayeren" VI gr.

Dat zoo zijnde, zou Goedereede, dat ik ook mis op de lijst, XVI bl. 321, geen klokkenspel gehad hebben; in de stads- of kerkenrek. op 1515 volgende, heb ik er dan trouwens ook niets meer over aangetroffen.

Matthijs de Clerck uit Gent werd als beijaerder in 1533 opgevolgd door Jan le Grys »aeñgenomen beijaerder te wesen van den clocken alhier mits oic dat hij ghetijdelyck des nachts opten torne alhier waecken moet, die hueren mettē trompette te slaen"

XIIII L XV β

en voir een' tabbaert XXX β

samen XVI L V β.

In de rek. van 1546—47 wordt Pieter Sorrij aengenomen beyaerder op eene gaijge van XLVII kar. gld — Mr. Willem van Gaijme zal wel van den Geijn moeten zijn, een lid van de bekende klokkengietersfamilie. — In de rek. van 1446—1447, toen Corn. Pecx [1]) en Hen[k]. v. d. Beke rentm[rs]. waren, komen deze over klokken handelende posten voor:

»gheg. Pieter van Dorme den clocghieter van zyne reste dat hy tachter was an de stadt van den clocken die hy tander tiden geghoten had" VI L.

»it denzelven gheg. van de i j eerste clocken, die hy verghoten heeft en die hij schuldich was te verghietene nae voirwaerden tander tiden met hen gemaect, dewelcke laetste i j clocken een groot deel meer woegen dan de eerste gewoghen hadden XII ryngldn" fct. i j L XVII β.

»it gheg. 1[c] fyns tins dat men in de voirs. II clocken v̄besight heeft, elc pont kostte tantwerpē iiij$^1/_2$ gr. vl."

fct i j L XVI β i i i gr. Vj m.

»it gheg. van de voirs. ij clocken in stuks te slaene, in de wage te cruden (kruien) ant fornays (fornuis) te voeren." XXI gr.

---

[1]) De familie Pecx, Peck, Pec was hier in de XV[e] en XVI[e] eeuw talrijk; doordien in 1546 P[r]. Cornz[n]. Peck en Josef van Ziericsee in een' adem voorkomen, onderstel ik de bergenopzoomsche verwant aan de zieriksceesche, waaruit Petrus Peckius geboren werd.

»en doen de clocken geghoten waren mr. Pr. den clocghietere 1 ghelach met den aerbeyders die de clocken holpen wtdelven;" het gieten dezer klokken was aan de Wouwsche poort geschied: »it gheg: Willem Dirkz ghewrocht an de Woutsche poerte, daer de clocken geghoten warē." XXX β.

it mr. Pieter van Dorme verghoten de meeste (grootste) clocke en de meeste schelle samen woegēn LXVc, daerof hy had van de CXX stuuv̄ fct XVj L V β brab.

Doordien ik in diezelfde zoo toevallig tot ons gekomene rek. [1]) lees dat op den toren der kerk een belfort werd opgerigt, »In den eersten gheh. mr. Jacob der stad timmerman van dat hy dbeelfort, dat op tkerckhof stont op brac en op den torne want (opwond) en stelde naer der voorwaerden tander tiden bi der stadt ghemaecckt", onderstel ik, dat een dier nieuwe klokken voor dat belfort zal gediend hebben en een voor den toren der halle (lakenhalle, nu de torenlooze hoofdwacht), want er werd ij L x β VI gr. betaald aan: »harmā de lyndraeijere voor XVIIj pont reeps daer tgewicht an hanct van der huerclocke (uurklok) op de halle."

De kerckwercmeester (architekt) was mr. Everaird; in 1475 werd mr. Antonie Kelderman aengenomen der stadt werckman te syne opten loon van XX β ende... gr̄., en schoon te houden den oxaele in der kercken, en later vind ik:

Andries Kelderman van Mechelen en zyn zoon aengenomen als stadswerckmeesters, bet. XV L X β nog schuldig van den principalen aenneme van den oxale der kerken alhier en nog LVIIj L gr. voor tontwerp by henlieden gedaen aen tvoirs. oxaele ende van overwerk.

B. o./Zoom. F. CALAND.

Leger-boode. Gedurende de belegering van Steenwijk in 1581 werd de volgende vinding gedaan, om den belegerden berigten te doen toekomen, en daar ik deze wijze van brievenverzending nergens anders dan bij Slichtenhorst vond beschreven, meen ik dat zij aan meerdere lezers van den Navorscher onbekend zal zijn. De vinding zal toch wel tot de geschiedenis der legerboden, vooral

[1]) Deze rek. is aan de stad geschonken door den heer Prosper Cuypers, die haar te Brussel onder andere oude stukken gekocht heeft.

van dezen tijd, behooren: »Norits had oock doen een lozen vond bedacht om aen de belegerde brieven te bestellen, door booden die geen nood en hadden van onderschept te worden. Want hij een looden kloot van omtrent twee ponden aen d' eene kant liet doer-booren, om in dit hol de brieven te sluiten ende dan met een ander lood het gat toe-lijmen; maeckende aen d' andere syde een kleiner openingh, daer hij een lont, twelk langh vuyr konde houden, aenhingh. Daerna wierd dese kloot wt een zwaer stuck in de stad geschoten ende als een *boode* aen t glimmende lont onderkend en opgevangen." Zie Geldersche geschiedenis enz. van genoemden schrijver, boek XIV, bladz. 552.

U. C. KRAMM.

Mr. Arnoldus Fey was in het midden der XVIIe eeuw de Nelaton in Nederland. J. van Oudenhoven meldt in zijne: Beschryvinghe van de Meyerye van 's Hertogen Bossche, II, bl. 57 dienaangaande: »Tot Oirschot by 's Hertogen-Bosch, was deze dagen onder 't gebiedt van haer Ho. Mog. groote toeloop van menschen uyt alle plaetsen, alwaer een chirurgyn woonde, die het geluck hadde veele menschen van hare qualen te genesen, sommige oock wel niet, zoo dat Oirschot zeer floreert door den toeloop van ontallige patienten, byna van alle gewesten, van geheel Europa derwaerds toevloeyende, om van hare accidenten genesen te worden, door cure van den seer experten ende wytberoemden M^{r}. Arnoldus Fey, wiens kunste soodanigh geprobeert is, dat oock de allergrootste Koninghen en Princen van Christen-ryck denselven opt aller heerlyckste tot haer ontbieden; gelyck hem voor meenighe jaeren de Koningh van Vranckryck Louwys den 14 naer Parys tot genesinghe syner Moeder heeft doen halen." Men kan over den grooten toeloop naar Oirschot om geneeskundige hulp breedvoerige berigten vinden in den Hollandschen Mercurius van julij 1663.

U. C. KRAMM.

Calishoek (Vgl. XXI, bl. 7). Te regt heeft de heer van der Baan, naar zijne vraag, begrepen dat het lang na 1586 verrezen Calishoek, thans 's Heerenhoek, op Zuidbeveland hier niet in aanmerking kan komen. Is het misschien Calishoek onder Zevenbergen, thans wel een gehucht, maar toch altijd een van 500 inwoners? Dat

op zulk eene min aanzienlijke plaats reeds zoo vroeg eene hervormde gemeente bestond, schoon de grootere omliggende die nog niet bezaten, is niet buiten voorbeeld. H. M. C. V. O.

Middelen van bestaan (Vgl. XIX, bl. 118; XX, bl. 595). Het gebeurt zeer dikwijls, dat eene vraag in dit tijdschrift mededeelingen uitlokt, wel niet eigenlijk ter beantwoording dienende, maar niettemin zeer lezenswaardig. Zoo is het ook hier. Het belangrijke schrijven van Erasmus geeft eene volkomen voldoende kennis van zijne middelen van bestaan (ook de onlangs vertaald uitgegeven roman van Ch. Reade: De jongman van Gouda, stelt Erasmus als bemiddeld voor). Maar dit geldt slechts één persoon, wien ik met het oog op zijne geboorte, alleen als voorbeeld genoemd had. Intusschen geeft de mededeeling van den heer Kramm mij aanleiding om één onderdeel der vraag (zoo men wil) te herhalen. De heer Kramm noemt onder de inkomsten van Erasmus de opbrengst zijner werken. Vrage: Wat weet men van de toenmalige letterkundige honoraria? H. M. C. V. O.

Wassenaer. Hoe Philips de Goede den hollandschen adel vleide, bewijst het geschenk dat hij als peter bij den doop van een kind gaf, waarover in de rekening van 1432 door zijn schatmeester staat aangeteekend: »A Huart du Vivier marchant de joyaulx, demourant à Bruges, pour VI tasses que Ms. a faict prendre et acheter de luy, pesans XII marcs d'argent et icelles samblablement données par Mds. au baptissement de l'enfant du Sire de Versenare que Ms. a fait tenir sur fons à la Haie en Hollande, pour ce VI^{xx}I L. XV S." Zie Les ducs de Bourgogne etc. par le comte de Laborde, Paris 1849, tom I, Sec. partie, 329.

Zou hij wel als peter hebben gestaan, indien zijne nicht Jacoba een kind te doopen gehad had? Mijns inziens zeker niet: daar was hij de Goede!

U. C. KRAMM.

VRAGEN.

Harddraverijen in Noordholland. In 1760 beklaagden zich de burgemeesters en regeerders met den heer van het dorp Schagen,

bij de HH. Staten van Holland en Westfriesland, over het bestuur van het dorp Opmeer, dat deze besloten hadden — ten einde hunne geoctroyeerde oude vermaarde paardenmarkt, die op den 17 junij werd gehouden, afbreuk te doen — sedert eenige jaren eigener authoriteit, buyten octroy van de Staten, zoo bij 't doen van notificatien in de couranten als 't affigeren van biljetten, met het uytbieden van een Silveren Sweep aan den genen wiens paard het hardste draaft, op te rigten en aan te leggen eenen soogenaamden paardenmarkt, en dat wel een à twee dagen voor der suppl^t^. geoctroyeerde paardenmarkt, en dus op 15 of 16 junij, gelijk in desen jare 1760 noch op den 16 junij is geschiet. Het bestuur met den heer van Opmeer, kwamen in een verzoekschrift, waarbij ze octrooi verzochten tot het houden van eene paardenmarkt op den 1 of 2 junij, hier tegen op; zeggende onder anderen daarin: »dat deze soogenaamde paardenmarkt niet door de suppl^t^, is aangelegt, maar door de kooplieden in paarden zelve tot een handelplaats is verkozen geworden; zijnde de notificatien in de couranten en het affigeren van biljetten met het uitbieden van een Silveren Sweep niet op de naam van de suppl^t^. maar door de herbergiers aldaar woonende en ten haren koste gegeven wordende, gedaan, gelijk zulks thans in het Zuijder en Noorder quartier zeer frequent is, en daarover nog nooit eenig beklag is gedaan."

Beide stukken werden door de staten in handen gesteld van gecommitteerde raden ten fine van advis, dat zij den 4 junij 1761 uitbragten en dat in hoofdzaak hierin bestond:

Dat het octrooi, waarbij het houden van eene vrije paardenmarkt aan de gemeente Schagen werd verleend, reeds dagteekende van den 27 februarij 1603, en deze nog jaarlijks op den 17 junij werd gehouden.

Dat die van Opmeer daarentegen eerst sedert 20 jaren, door het uitloven van een zilveren zweep op den 15 junij, de paardenkoopers en anderen hebben begonnen tot zich te trekken, en aanleiding gegeven dat vele kooplieden van de schager markt worden teruggehouden, en alzoo in qualiteit en quantiteit van de paarden, de markt aldaar deden verminderen.

Dat het uitschrijven van een Zilveren Zweep door die van Opmeer, tegen den 15 junij geschiedde, omdat de Oosterwieru-

mer paardenmarkt in Friesland die op den 12 junij werd gehouden, gelegenheid gaf de aldaar gekochte paarden over zee te transporteren en die tegen den 15 junij te Opmeer gesorteerd en weder verhandeld werden, en daardoor niet als voorheen te Schagen konden worden aan de markt gebragt, waardoor deze schade leed enz.

De gecommitteerde raden stellen dus voor om aan het verzoek door Opmeer gedaan, gevolg te geven en hun toe te staan, de gevraagde paardenmarkt jaarlijks op den 1 of 2 junij te houden. Naar aanleiding van het uitgebragte advijs werd op den 19 junij 1761 door de staten het gevraagde octrooi verleend.

Zoo als algemeen bekend is, is het bij het aanbieden van een zilveren zweep op de jaarlijksche paardenmarkten niet gebleven. Men heeft later bepaalde harddraverijen gaan houden, en dit niet slechts in dorpen, maar ook in steden waarbij door de regering of het bestuur aan den voornaamsten harddraver een gouden zweep en nu veelal een stuk bewerkt zilver als prijs en een van minder waarde als premie aan den tweeden aankomenden wordt toegewezen.

Hiervoren heeft men gezien, dat te Opmeer, om de koopers van paarden tot zich te trekken, reeds omstreeks 1740 een zilveren zweep werd uitgeloofd aan dengenen, wiens paard het hardste draafde. Wordt gevraagd:

1°. Waar en wanneer heeft dit voor het eerst in Noordholland plaats gehad?

2°. Waar en wanneer heeft men voor het eerst eene bepaalde harddraverij gehouden, waarbij aan den winner een gouden zweep werd toegewezen?

3°. Heeft Noordholland het houden van harddraverijen aan Friesland te danken of wel heeft het omgekeerde plaats gehad?

LABORANTER.

Steenen Kamer. In den aanvang dezer eeuw waren te Oosterbeek bij Arnhem de overblijfselen van een oud sterk gebouw met gemetselde boogkozijnen en zware gewelfde kelders, gelegen schuin over de protestanten kerk, en bekend onder den naam van Steenen Kamer. Om over dit gebouw zoowel als over de bedoeling en oorsprong van dien naam iets te vinden, zocht ik in verschillende

werken, o. a. ook in van der Aa Aardrijksk. Woordenb., waarin ik 9 verschillende Steenen Kamers gemeld vond, die zoowel in de Betuwe, in de Meierij van den Bosch, onder Utrecht, als in Overijsel en Noord- en Zuidholland gelegen waren. Uit den Tegenwoordigen staat der Nederlanden, deel XIII, beschr. van Gelderl. bl. 494, teekende ik aan: »Nieuwkerk heeft geen dorpen, maar alleen eenige buurten onder zich, onder welke ik de Groote en Kleine Steen Kamer geteld vind."

In den Aardbol, deel III, Beschr. der Nederl., bl. 113 en 258 vond ik twee van de bij van der Aa genoemde beschreven, en op bl. 603 dat te Schijndel eene woning is van Jan van Amstel, zeekapitein onder admiraal de Ruyter, die aldaar 29 sept. 1669 overleed, en dat ook dat huis de Steenen Kamer genoemd werd.

Huizen of overblijfselen daarvan, die zoo genoemd zijn, schijnen dus niet zeldzaam te zijn, en in onderscheidene deelen van ons land gevonden te worden. Wat eigenlijk onder dien naam bedoeld werd, konde ik niet vinden.

Kan ook een der lezers van den Navorscher mij ophelderen, wat men in het algemeen onder den naam van Steenen Kamer moet verstaan, en welk gebouw in 't bijzonder dat te Oosterbeek kan geweest zijn? R. A.

Coupons. Ik heb eens hooren vertellen, dat aan de Korenbeurs te Amsterdam, op een oogenblik dat er geene zaken te doen waren, onze bekende letterkundige Pieter Huizinga Bakker met ophef sprak van een fraai gebonden exemplaar van al de werken van Voltaire, dat hij voor hoogen prijs gekocht had. Daar stond onder anderen een eenvoudig mannetjen bij uit Broek in Waterland, die, tot verbazing van al de omstanders, zei, dat hij een boek bezat, dat hem veel meer geld gekost had. Men wilde het naauwelijks gelooven en de man moest er het bewijs van leveren door op eenen volgenden marktdag het boek mede te brengen. En, waarlijk, hij deed het: hij bragt een dik boek mede, bestaande uit obligatiën ten laste van den staat of van de provincie, die hij, om ze gemakkelijk mede te kunnen nemen, als de rente ontvangen moest worden, in éénen band had laten binden. In dien tijd, de laatste helft der vorige eeuw (want Huizinga Bakker werd

geboren in 1713 en stierf in 1801) waren er dus nog geene coupons. Ik vraag nu: wanneer zijn in ons land de coupons in gebruik gekomen, zijn zij in andere landen reeds vroeger in gebruik geweest, en, zoo ja, waar het eerst? G. N.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Munt, (XXI, bl. 124). De hier bedoelde munt is een thaler van het canton St. Gallen (Zwitserland). Madai geeft daarvan de navolgende beschrijving in zijn Vollständiges Thaler-Cabinet, I deel, bl. 668 N°. 2089:

MO - NO - CIVITAtis SANGALLENSIs. 63.

(it. 1565) Ein aufrecht stehender Bär.

R.) SOLi DEO OPTimo MAXimo LAVS: Et GLORia. Der zweyköpfigte gecrönte Reichsadler. Ist auch von gleichem Schlag von A. 1620 und 1622. Cuno T. B. P II p. 103. Stürmer b. p. 41. Arend, p. 240.

De thaler van 1620 is afgebeeld op bl. 492 van het fraaie folio plaatwerk: Catalogue des monnoies en argent... du cabinet impérial a Vienne, 1769. J.

Munt. De door C. J. opgegeven munt is de daalder van het kanton St. Gallen, komt voor bij Renesse Breidbach onder n°. 30903, doch aldaar met: mo. no. civit. Sangallensis tz. soli deo opt. max. laus et gloria.

Middelburg. A. A. G. FOKKER.

[Hetzelfde antwoord gaven ons de heeren Johan Winkler, V. G./D., B. en J. I. van Doorninck, de laatste met verwijzing naar G. E. von Haller, Schweizerisches Münt- und Medaillenkabinet. 2 Th.]

Koperen penning, (XX, bl. 555). Op de vraag van den heer J. van der Baan dient, dat bedoelde penning een neurenburger legpenning is, zoo als aldaar bij het gewigt verkocht werden. Zie van Loon, Hedendaagsche penningkunde.

Middelburg. A. A. G. FOKKER.

Muntmeesters, (vgl. XV, bl. 237; XVI, bl. 10, 71, 262). In de stadsrekening van B. o. Z. van 1497—98 vond ik, dat den 15 jan. (1498) geschonken werd: vj gelten rijn wijns, xv gr. de gelte is ——— vijßvi gr. aan »Woutere van Oudheusden den generael van allen mijns ghenēd heēn mūten, die alhier aen de stadt gecomen was."

F. CALAND.

V R A G E N.

David en Goliath. Wie kan mij iets mededeelen omtrent den volgenden penning:

Koper; middellijn 29 strepen (milimeters). Voorzijde: David en Goliath; randschrift: »Tu solus Deus et magna facis."

Keerzijde: Leeuw met een wild (?) zwijn in zijn bek; jaartal 1578; randschrift: »Et ipse efficiet fide D.N.O."

Oostburg in Vlaanderen. DR. juris LEONHARD V. IJSSELSTEYN.

Munt van Groningen, 1672. Een zilveren munt, te Groningen geslagen in 't jaar 1672, vind ik aangehaald op bl. 50 van Het boek der Opschriften, van van Lennep en ter Gouw, met aanwijzing van de verklaring; doch meermalen zag ik eene dergelijke munt, gegraveerd met de volgende dichtregelen:

»Vorst Maximiliaan, en Berend Bon van Galen,
»Die trokken met hun trein, uit 't arme Westphalen.
»Zij kwamen voor deez' poort
»En deden niet als mis,
»Toen sloeg men deze munt
»Tot een gedachtenis.

Wordt met deze ook de eerstgemelde bedoeld, of is het eene andere munt bij dezelfde gelegenheid in 1672 geslagen?

Zilveren penning met Gethsemane. Gaarne ontving ik eenige inlichtingen omtrent een zilveren gedenkpenning ter grootte van eenen rijksdaalder, omgeven door eenen rand, voorstellende een gedraaid koord, 't welk eindigt in eenen ring.

Aan de voorzijde wordt afgebeeld de hof van Gethsemané. In het midden Jezus, den kus van Judas ontvangende; links daar-

van Petrus met opgeheven zwaard voor een neêrknielenden dienstknecht staande: regts van de hoofdgroep een dienstknecht met opgeheven strop. Hieronder het jaartal 1534. De achterzijde stelt twee elkander omhelzende krijgsknechten voor. De krijgsknecht regts (met ontbloot hoofd) steekt den anderen, (die eene muts op het hoofd heeft) verraderlijk een degen in den rug. Op den achtergrond ziet men links een kasteel, regts op den voorgrond eenig bosschage. D.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Boekverkoopers, boekdrukkers en uitgevers in Nederland. (Vervolg van bl. 283.)

VREDEN, PIETER VAN. *Werkz.* 1683*. *Woonpl.* achter het Stadhuys.

VREESWYCK, DIRK G. VAN. *Werkz.* 1623.

VRIES, HENRI TJERCKS DE. *Werkz.* 1652.

VRIES, NIC. DE. *Werkz.* 1653. *Aant.* Tiele B. P. heeft dezen n°. 4240 pseud.

VRIES, CORNELIS DE. *Werkz.* 1788—1826*.

VRIES, SYMON DE. *Werkz.* 1706. *Woonpl.* Nieuwen-Dyck.

VRIESE, J. *Werkz.* 1798—1779.

VROEGTHUYS o. VROEGTHUS, SIWERD. *Werkz.* 1706. *Woonpl.* naast het Melk meysje? *Aant.* Is dit een pseud.?

VRY, JASP. DE. *Werkz.* 1651. *Aant.* Tiele B. P. n°. 3843 zegt (pseud.)

WAESBERGE, JOHAN JANSZONIUS VAN. *geb.* te Rotterdam, † te Amsterdam. *Werkz.* 1651—1677**. *Woonpl.* op 't Water over de Korenmarkt. *Uith.* In de Laurier. Een enkelen maal komt voor: in de Pascaert. Zie Ledeboer, Het geslacht van Waesberghe, 2de uitgave, bl. 132. *Merkt.* Zie Ledeboer, l. c., bl. 123, 125. Hiernevens gebruikte hij nog lang het insigne van zijn schoonvader. Zie bl. 119, 139, 155 en Bull. du Bibl. belge, tom. XIX, p. 335. *Aant.* Deze Johannes, een zoon van Joh. v. W. te Rott., was eerst te Utrecht en te Amst. geëtablisseerd. Later zettte hij te Amst. den

boek- en kaartenhandel van Johan Janssonius voort, met wiens dochter Elisabeth hij gehuwd was. Van 1651—1662 komt hij meestal enkel als Johannes van Waesberge voor, daarna als Joh. Janssonius v. W. Na 1678 treffen wij vaak tot 1680 aan ex officina Janssonio-Waesbergiana. Zie verder over hem: Ledeboer, Het gesl. v. Waesberge l. c. 2de uitg. bl. 118.

WAESBERGE & ELIZEUS WEYERSTRAETEN, JOHANNES JANSSONIUS VAN. *Werkz.* 1664—1667**. *Aant.* Elizeus Weyerstraeten o. Weyerstraet, die met Sara Janssonius, eene zuster van bovengenoemde Elisabeth, huwde, overleed in 1666. Zie Led. l. c. bl. 120, 134.

WAESBERGE & DE WED. ELIZEI WEYERSTRAET, JOHAN JANSSOON VAN. *Werkz.* 1667—1669.

WAESBERGE EN ERFGENAMEN ELIZEI WEYERSTRAET, JOH. JANSSONIUS VAN. *Werkz.* 1670, 1671.

WAESBERGE & SOONEN, JOHANNES JANSSONIUS VAN. *Werkz.* 1676—1681. *Woonpl.* op 't Water. *Uith.* In de Laurier.

WAESBERGE & SOONEN, DE WED. JOH. JANSSONIUS VAN. *Werkz.* 1681.

WAESBERGE, DE ERFGENAMEN VAN JOH. JANSSONIUS VAN. *Werkz.* 1682. *Aant.* In 1693 kondigden deze den openbaren verkoop aan van de koperen platen, die Joannes Janssonius v. W. tot den grooten Atlas en de Stedeboeken gediend hadden, benevens vele platen tot boeken behoorende, daarbij het regt om die te herdrukken. Zie P. Rabus, Boekz. v. Europe, 1693 mei en junij, bl. 513.

WAESBERGE, JOHANNES EN GILLES JANSSONIUS VAN. *Werkz.* te Amsterdam en te Dantzig 1679—1703. *Aant.* Het schijnt, dat Gillis Janssonius v. W. reeds gedurende het leven van zijn vader zich te Dantzig gevestigd had en zich aldaar met het bevorderen der zaken hunner firma onledig gehouden heeft. Zie Ledeboer, Gesl. v. W. l. c. bl. 145. Ofschoon Johannes en Gillis in compagnieschap vereenigd waren, blijkt het toch dat zij nu en dan elk voor zich iets uitgaven. Johannes, ook wel Joh. Jansonius v. W. Junior genoemd, schijnt omstreeks 1729 overleden en Gillis na den dood van zijnen vader uit Dantzig naar Amst. teruggekeerd te zijn. Onder de werken door hen uitgegeven en deels in mijn bezit, teekende ik l. c. bl. 149 op: »De groote Waereld in 't kleen geschildert enz. door Wllhelmus Beurs 1692" kl. 8°. De heer Mart. Nijhoff zegt daarvan in zijn »Bull. des livres anc. et modernes"

Juillet 1869 n°. 209: »Ouvrage tellement rare, qu'une copie écrite fût annoncée dans le catal. de la vente de Jonghe à Brux. comme un ouvrage inédit. On y trouve des renseignements utiles sur les couleurs et sur la pratique de l'art."

Waesberge, de Janssoons van o. Janssonio-Waesbergii. *Werkz.* 1676—1750. *Woonpl.* op 't Water. *Merkt.* Als een insigne door hunne firma gebruikt is door mij in Het gesl. v. W., bl. 155, aangegeven eene stedekroon, twee zich kruisende palmtakken dekkende. *Aant.* Het is mij niet duidelijk of zij zelve eene drukkerij hadden. Wij zien bij de opgave der titels van door hen uitgegeven werken, hoeveel bij anderen voor hen gedrukt werd. Zij kregen wel het privilegie tot het drukken, maar wij lezen daar tevens bij: »of tot het doen drukken." Onder de bij hen verschenen werken is er een (en er zullen er wel meer zijn) dat ik niet opteekende. Het is eene uitg. van de: Phaedri Fabular. Aesopiar. Libr. V cum notis J. Fr. Gronovii et emendat. Jac. Gronovii, 1703, gr. in 12°, door Ebert n° 16590 vermeld.

Waesberge, Hendrik Jansson van. *Werkz.* 1731—1748. *Aant.* Met dezen van Waesberge sluit op eene waardige wijze de rij der boekdrukkers, boekverkoopers en uitgevers uit een geslacht, dat te Amsterdam van den jare 1651 af steeds met glans werkzaam was.

Waesberge, Wetstein & Smith. *Werkz.* In 1735 en 1736 gaven deze te zamen een paar deeltjes der bekende uitgave van de auctores classici in 12° uit.

Wachter, Jacob Pietersz o. Jaques de Wachter. *Werkz.* 1617—1643**. *Woonpl.* op den Dam, *Uith.* In de jonge Wachter. *Merkt.* Zie Bull. du Biblioph. belge. 1854. Tom. X, p. 227. *Aant.* Zijn portret, zie Bodel Nyenhuis Liste n°. 10. In 1629 drukte hij een boek met lofdichten op de inneming van den Bosch. Zie P. Bor Christiaansz, Gelegenheyt v. 's Hertogen-Bosch, 's Grav. 1630, bl. 394.

Wadder, Ide de. *Werkz.* 1742, 1743. *Woonpl.* Vijgendam aan de noordzijde.

Wagenaar, Jac. *Werkz.* 1671. *Aant.* In 1671 gaf hij de Lytsche Lier van J. Luiken uit, over welke uitgave de later zoo gemoedelijke schrijver zoo veel berouw had.

WAGENINGEN, BRUYN CORNELISZ VAN. *Werkz.* 1652.

WALDORP, ANTONI. *Werkz.* 1737—1742.

WALDORP, WED. A. *Werkz.* 1738—1767. *Aant.* De naam Waldorp als boekverkooper, doch zonder doopnaam, trof ik nog in 1780 aan.

WALSCHAERT, HANS *o.* JOHANNES. *Werkz.* 1614—1632*. *Woonpl.* op 't Water. *Uith.* In de Druckerije.

WALSCHAERT, PIETER. *Werkz.* 1625—1648. *Woonpl.* in de Molstraet 1633, in de Beerenstraet 1648.

WARMENHUYSEN, HARMEN ALLERTSZOON VAN. *Werkz.* 1610. *Aant.* Aangaande de kaart van Noordholland, die hij in koper na liet snijden en uitgaf, zie Jac. Koning Cat. 1833, 2de partie, p. 375: G. de Vries Az. De kaart van Hollands Noorderkwartier in 1288. Amst. G. van der Post 1864, bl. 8. Mr. G. Mees Az., Hist. atlas van Noord Ned., Rott. 1865. Beschr. van de 3de kaart bl. 3, aant. 6.

WARNAER, PAULUS. *Werkz.* 1665—1669*· *Woonpl.* Hoeck-steegh. *Uith.* in 't Haentjen.

WARNAER & FRANS LAMMINGA, PAULUS. *Werkz.* 1674.

WARNAER EN SIMON LAMMINGA, PAULUS. *Werkz.* 1669*.

WARNARS, G. *Werkz.* 1779—1801*. *Woonpl.* op den Dam.

WARNARS, DE WED. G. *Werkz.* 1806—1810.

WARNARS EN ZN, DE WED. G. *Werkz.* 1816. *Aant.* Hierna treffen wij nog de firma Pieter Meijer Warnars, boekverkooper & auctionator, aan.

WASTELIERS, J. *Werkz.* 1677.

WEBBER, E. *Werkz.* 1690—1695*.

WEBBER, ZACHARIAS. *Werkz.* 1648—1658—1661.

WECHEL, ANDRÉ. *Werkz.* 1679. *Aant.* Dat jaartal, door Brunet t. III c. 752, aangegeven, zal foutief zijn.

WECHELT, LES HÉRETIERS D'ANDR. *Werkz.* 1590. *Aant.* Zie Bull. du Biblioph. belge, t. VIII p. 215. De naam dezer firma komt voor op de *Mess. kataloge* van Duitschland van de jaren 1564—1600.

WEEGE, DAVID. *Werkz.* 1753—1770. *Merkt.* met de woorden: *Al wassende*, Zie Vermakel. v. Brabant 1790, fol.

WEEGE, J. *Werkz.* 1788—1797.

WEES, ABRAHAM HENDRICKSE DE *o.* enkel ABRAHAM DE. *Werkz.*

1644 -1664**. *Woonpl.* op den Middeldam. *Uith.* in 't Nieuwe Testament. *Merkt.* De Put, met de woorden: »Elck zijn beurt''. Of dit nu inderdaad het insigne van Abr. de Wees en van anderen na hem was, is door eenigen aangenomen, door anderen betwijfeld. Mr. J. van Lennep nam het in den Almanak voor het Volk voor het uithangbord van Abr. de Wees aan. Zie Leeskabinet 1870, bl. 157. Graesse Trésor suppl. p. 492 zegt: »Putjesdruk, ainsi nommée d'après l'insigne du Typographe Jan de Wees à Amsterdam."

Anderen opperden de vraag, of het putje ook een door Vondel voor zijne dichtwerken gekozen zinnebeeld zijn kon Zie Leeskabinet, l. c. bl. 158. Dit laat zich vermoeden, niet bewijzen, evenmin als of dit ook het uithangbord voor zijne kousenwinkel was, hetgeen echter niet geloofd wordt.

De zinspreuk van Vondel was eerst *Liefde verwint alles*, en daarna *Door een is 't nu voldaan.* dit laatste door letterverzetting van zijn naam. Zie zijn Leven, bl. 88 achter het tweede deel zijner Poëzy, uitgegeven te Franeker voor Leonard Strik, 1672, in 4°.

Het teeken *de Put* met of zonder bijvoeging der woorden *Elck zijn beurt* is, behalve door de firma de Wees, geplaatst geworden voor de uitgave van Vondel door Joost Hartgers. De Wed. Gijsbert de Groot, 1696. Barent Bos te Rotterdam, 1700. Johannes Oosterwijk, 1719. Wed. Barent Visscher, 1723. Evert Visscher, 1735.

Een fraai portret van Abr. de Wees, door G. Visscher geteekend, geeft de Navorscher XI, bl. 173 aan. Bodel Nijenhuis, Liste VI, heeft C. Visscher. De Wees, die al wat Vondel uitgaf drukte, schoot hem ook de boete van *f* 180 voor, waartoe hij wegens het treurspel van Maria Stuart veroordeeld was. Zie zijn Leven in l. c. bl. 53.

Wees, Abraham en Jan de. *Werkz.* 1663.

Wees, Wed. Abraham de. *Werkz.* 1654-1661*. *Woonpl.* Middeldam. *Uith.* in 't Nieuwe Testament.

Wees, Johannes de. *Werkz.* 1669—1702. *Woonpl.* als boven. *Uith.* dito. *Aant.* Zie onder de aanteekeningen bij Abr. de Wees.

Wees ende Michiel Hendricksz Glazemaker, Lucas Hendricksz. *Werkz.* 1619?

WELBERGEN, HENDRIK WILLEM VAN. *Werkz.* 1749.

WELBERGEN, WED. H. W. VAN. *Werkz.* 1757.

WELBERGEN, W. VAN. *Werkz.* 1743.

WELBERGEN & P. H. CHARLOIS, H. W. VAN. *Werkz.* 1741. *Aant.* Hendrik Willem v. W. Zie Deventer.

WELBERTSZOON, HEINRICH. *Werkz.* ? *Aant.* Dezen trof ik aan in de Catal. de la Bibl. Yemenez, Paris 1867, p. 57, n°. 218.

WENDEL, J. *Werkz.* 1796*. *Woonpl.* Angelierstraet bij de 2de dwarss.

WEPPELMAN, J. *Werkz.* 1785—1803. *Woonpl.* Nieuwendijk tegenover de Nieuwstraat, 1750, in n° 50.

WESEL, DAVID VAN. *Werkz.* 1657. *Woonpl.* op de Beurs-sluys.

WESSING WILLEMSZ, JOHANNES. *Werkz.* 1769—1793. *Aant.* Wessing zonder doopnaam komt voor in 1756—1760.

WESSING & VAN DER HEY, *Werkz.* 1789—1791.

WETERKAMP, COENRAAD. *Werkz.*?

WETSTEIN, JOHAN HEINRICH *o. enkel* HENRICUS. *Geb.* te Bazel 15 maart 1649, † te Amst. 4 april 1726. Zoon van Joan Rodolf Wetstein, hoogleeraar te Bazel. Zie Boekzaal van Europe, sept. en oct. 1694, bl. 344. Navorscher XVI, bl. 97. Hoogstraten, Groot Algem. Woordenb. in voce. Ferwerda, Wapenb., 2de dl., 1ste st. J. Kok, Vad. Woordenb. ontleende uit v. Hoogstraten. *Werkz.* 1676—1708. *Woonpl.* Kalverstraat 9de huis van den Dam, naast Doctrina. Hij kocht dit huis in 1692 van de erven van Clement de Jonge, den alom vermaarden en door Rembrandt afgebeelden kunsthandelaar en uitgever van diens etsen, zegt Fred. Muller, Cat. Vereenig. Boekh. bl. 111. *Merkt.* Zie Cat. Bibl. Daventr., n°. 103. Een ander met de woorden *Consultoribus istis,* zie n°. 965. Een van hem gecombineerd met anderen, zie bij Hoofts Tacitus en Mengelwerken, beide van 1704 in-folio. Roth.-Scholtzii Thesaurus, n°. 339 met de woorden *Consultoribus istis. Aant.* Uit een aanzienlijk bazelsch geslacht gesproten, verwierf hij door zijne geleerdheid, ook uit zijne geschriften blijkbaar, de achting zijner tijdgenooten en stond met vele geleerden in betrekking. Bijzondere genegenheid voor de boekdrukkunst deed hem, zonder daarbij zijne literarische studiën te verzuimen, zich daarbij bepalen. De redenen waarom hij tot uitoefening van dit bedrijf naar Amsterdam kwam en ook het jaartal zijner vestiging aldaar

is mij onbekend. De voortbrengselen van zijne pers blijven nog immer gezocht. Ik noem daarvan zijne uitgaven: »Cebetis Thebani Tabula, graece et latine" 1689, in-12°, waarvan Ebert n°. 3842 zegt: Erste eigentliche Recens. des Cebes, u. von den folgg. Herausgg. unbegreiflich vernachlässigt." In 1697 gaf hij een fraaien druk in folio uit: »Descriptio sec. antiquos agri Batavi & Frisiae", van den groninger burgem. Menso Alting. Zie wegens de aanleiding tot het vervaardigen van dit werk mr. Gr. Mees Az. Hist. Atlas van Noord-Nederland, Rott. 1865, Inleiding bl. 18. Eene uitgave van Phaedri fabul. Æsop. cur. Petr. Burmanno, in-8°. In 1698 roemt Ebert, n°. 16587 als eene »schätzbare, in welcher Gudii und Heinsii Noten zuerst erschienen." In 1704 verschenen bij hem en anderen, doch wel op zijne pers gedrukt, de Tacitus en de Mengelwerken van Hooft.

WETSTEIN, RUDOLF EN GERHARD. *Geb.* beide te Am nen van Henricus, Rudolf 5 april 1679, † te Amst. 1 ard 27 oct 1679, † ald. zonder kinderen. David v. Hoog ft in zijn Groot Algem. Woordenboek bij de genealogische opgaven voor het geslacht Wetstein in voce, bl. 58 en 59 deze jaartallen aan. Eene genealogie, in het bezit van dr. J. J. A. Luchtmans te Haarlem, zie Navorscher XVII bl. 101, zou wellicht de zeker foutieve opgave van beider geboorte in 1679 kunnen verbeteren. Ik vermoed, dat Gerhard omtrent 1735 overleed. *Werkz.* 1711—1728**. *Woonpl.* Kalverstraat als boven. *Uith.* In de wet- of slijpsteen. *Merkt.* met de woorden: *Terar dum prosim*, zie Reisbeschr. Zuidzee door Isaak Verburg, 1718. in-4°. *Aant.* Zij namen den door hunnen vader aangevangen boekhandel nog bij diens leven over en zetten dien met gunstige gevolgen voort. Von Uffenbach, die hen, l. c. 3 Th. S. 537, in 1711 bezocht, noemt hen »den jungen Herren Wetsteinen." Rudolf bezat bijzonder goed gegoten grieksche letters, die zijne voorouders in Zwitserland aangekocht hadden en die hij vermeerderde. Na zijnen dood verkocht zijn zoon de geheele lettergieterij aan Enschedé. Zie het Avant-propos voor de Catalogue de la Bibl. Enschedé 1867. Deze Wetsteins hadden gedurende de missen te Leipzig aldaar een fraai magazijn van oude en nieuwe boeken. Zie: Hist. d'un Voyage litteraire fait en 1733, La Haye, Adr. Moetjens 1735, p. 10.

Wetstein, Jacobus. *Geb.* te Amst. 11 dec. 1706, zoon van Rudolf. *Werkz.* 1735—1755**. *Merkt.* H. Boerhaave, Meth. Stud. medici ab Haller, in 4o. Dubos, Hist. de la France 1735 in 8°. Cat. Bibl. Daventr. n°. 1103, 1218. *Aant.* Bij hem verschenen de meeste dier bekende en fraaie duodecimo uitgaven der Auctores Classici, welker uitgave door zijn vader en oom aangevangen, door hem voortgezet, met die der Elzeviers wedijverden.

Hij liet eenen zoon na, genaamd Rudolph Hendrik, geb. te Amst. 26 febr. 1741. Zie Navorscher XVII bl. 101.

Wetstein, J en R. *Werkz.* 1721—1728. *Woonpl.* Kalverstraat als boven. In 1728 werd dit huis vertimmerd en plaatsten zij hun symbool, een *wet-* of *slijpsteen* (*cos*), waarop een vijl geslepen wordt in den gevel, daarboven dit tijdvers: DVM terItVr Cos, LI teratIs VsVI et LIterIs prosIt bonIs. (*Terwijl de slijpsteen verslijt moge hij tevens tot nut strekken voor de geleerden en fraaie letteren.* De kapitale letters drukken het jaartal der verbouwing uit. Zie Fr. Muller cat. vereen. l. c. bl. 111.

Wetstein en Willem o. Guillaume Smith, R. en J. *Werkz.* 1727—1736. *Merkt.* Een bijzonder teeken, R. & J. Wetstein, zie Cat. bibl. Daventr. n°. 103 tom. IV en n°. 179. Een met Smith n°. 1213

Wetstein en G. Smith, J. *Werkz.* 1735. *Merkt.* Hist. de la Monarchie Françoise dans les Gaules par M. L'abbé Dubois 1735 in 8°. Cat. bibl. Daventr. n°. 1413. *Aant.* In den tijd toen deze Wetsteins te Amst. bedrijvig waren leefde aldaar Johan Jacob Wetstein, die mede uit Bazel afkomstig zeker aan hen verwant en hoogleeraar bij de kweekschool der Remonstranten was. Zie v. Kampen, Gesch. der lett. en wet. in Ned. 2 d. bl. 285. Ik zou genegen zijn hem te houden voor een zoon van Johan Rudolf en dan is hij geb. te Bazel 1 febr. 1697. Zie bij v. Hoogstraten l. c. bl. 80 Eene Sermo funebris op hem, zie de Biblioth. Hulthem. n°. 22891. Les Manuscripts de Gaspard Wetstein vermeldt het Bull. du Bibl. Belge tom I 2e série p. 334.

Weyerstraten, Elizeus. *Werkz.* 1660. *Aant.* Het is in het Florilegium libr. rariorum van Dan. Gerdes, Gron. & Bremae 1747 p. 25 en nog slechts eenmaal in een cataloog, dat mij de naam van dezen boekverkooper zonder dien van van Waesberge voorkwam. Zie verder in voce Johan Janssonius v. W.

WEZEL, ALBERT VAN. *Werkz.* 1689.

WESEL, BAR. VAN. *Werkz.* 1658. *Aant.* Tiele B. P. n°. 6424 pseud.

WIDT, FREDERIK DE. *Werkz.* 1664*. *Woonpl.* Calverstraat. *Uith.* In de drie Crabben.

WILD, BALTUS DE. *Werkz.* 1647—1663*. *Woonpl.* Angeliersgraft naest het wapen van Vrieslandt, 1647; op de Haerlemmerstraet 1663.

WILD, BALTUS en JOHANNES DE. *Werkz.* 1660. *Woonpl.* Haerlemmerstraet, over de Eenhoorens-sluys.

WILHELMUS, JACOBUS. *Werkz.* 1691.

WILLEMSZ, GERRIT. *Werkz.* 1649— 1650. *Woonpl.* Nieuwe Gasthuis-Moolesteegh *Uith.* in 't Groote Comptoor-boeck.

WILLEMSZ, G. A. *Werkz.* ? (uit Zoutmans tijd). *Woonpl.* Haarlemmerdijk over de Dommerstraat. *Uith.* in de Hoogduitsche Bijbel.

WILLEMSZ, JAN. *Werkz.* 1690*.

WILLEMSZOON, JAN. *Werkz.* 1597.

WILLEMSZ, MATTHYS. *Werkz.* 1673.

WILTING, I. *Werkz.* 1656.

WINCKEL, ZONS-ROSA-LIS. *Werkz.* 1672. *Aant.* Zie Suppl. cat. bibl. Rheno-Traj. 1845 p. 385.

WINKEL, JAN. *Werkz.* 1731— 1734. *Woonpl.* in de Langebrug-steeg.

WINTER, ABRAHAM DE. *Werkz.* 1738.

WINTER, H. DE. *Werkz.* ?

WISHOF, GEORG JACOB. *Werkz.* 1740—1759. *Aanteek.* Deze was een zoon van Conrad Wishoff uit Leiden.

WISSCHER. *Werkz.* 1614.

WIT O. WITT, FREDERIK DE. *Werkz.* 1661—1680. *Woonpl.* Calverstraet bij den Dam. *Uith.* In de witte Pascaert. *Aant.* Bodel Nijenhuis, Liste des impr. n$_0$. VI heeft »Sa boutique de cartes géographiques de tout genre..... est représentée sur un grand plan ou veue de la maison de ville d'Amsterdam."

WIT, HERMANS DE. *Werkz.* 1761—1770. *Woonpl.* Hoek van de Voorburgwal en Molsteeg. *Merkt.* Hoorn's buiten-cingels 1762 in 4°. *Aanteek.* Zie over zijne belangvolle en rijke verzameling van meestal hollandsche werken, Fr. Muller, Cat. vereen. I. c. bl. 144.

WIT, WED. H. DE. *Werkz.* 1770. *Aant.* Nog een H. DE WIT,

boekverkooper, trof ik op 1716 aan, dit kan evenwel eene drukfout zijn.

WIT, KORNELIS DE. *Werkz.* 1738—1763.

WITTELINGH. *Werkz.* 1659—1660.

WITSEN-GEYSBEEK, PIETER GERARDUS. *Aant.* Zie in voce GEYSBEEK en bij Fr. Muller Cat. vereen. l. c. bl. 107 en Bodel Nijenhuis Liste n°. II.

WITVOGEL, GERHARD FREDERICK. *Werkz.* 1730--1745.

WOENSEL JUNIOR, J. VAN. *Werkz.* 1770.

WOERDEN, HUGO JANSSON VAN. *Werkz.* 1506. In de cat. Enschedé 1867 vindt men bij n°. 377 aangeteekend »Hugo Janssoen est problablement parti de Leide pour Amsterdam en 1506, car en 1505 nous le trouvons encore à Leide. En 1517 il demeurait à Delft. *Woonpl.* Bider heiligher stede indie Calverstraet. *Aant.* De voortbrengselen zijner perse zijn zeldzaam.

WOERTMAN, J. *Werkz.* 1789—1793.

WOLFGANG o. WOLFGANGK, WOLFGANCK, ABRAHAM, door latijnsche overzetting ook wel LUPAMBULUS genaamd. Zie Brunet Manuel tom. IV c. 883. *Werkz.* 1658—1693**. *Woonpl.* Hoeck van de Beurs, onder den Toren 1660; op 't Rockin aen het opgaen van de Beurs, bij de Toren 1666; op 't Rockin aen het opgaen van de Beurs 1680. *Uith.* in 't Geloof. *Merkt.* met het devies *Quaerendo.* Zie Abregé de l'Hist. de France par de Mezeray, 1696 in 8°. & Hist. de France avant Clovis. Id. ibid; het privilegie staat achteraan en is belangrijk om in te zien. Diction. Geographicum 1680 in 4°. Vereenigd met andere, zie Hoofts Nederl. hist. P. Bor, Ned. Oorl. in folio. Oeuvres de Racine. Suivant la copie imprimée a Paris 1682—1692, 11 tom, en 12°. avec fig. Alleen op den titel van het 2e deeltje lezen wij Amsterdam chez Abraham Wolfgang, op de overige titelbladen vinden wij zijn insigne. *Aant.* Eerst later is ABR. WOLFGANG als boekdrukker en boekverkooper bekend geworden. Eenigen hielden hem voor »un nom supposé" en meenden dat onder dit insigne en devies de pers der Elseviers verborgen lag. Een in dit opzigt belangrijk artikel vindt men aan het einde van het IVde tom p. 568 van Brunets Manuel, uitgave Bruxelles 1821. Aldaar komt tevens eene opgave van bij hem verschenen werken voor. In eene uitgave van de werken van Quinault door Wolfgang, in mijn bezit en

waarvan de meeste stukjes dateren à Paris 1662, komt de »épitre dédicatoire" niet voor, die aldaar besproken wordt.

Voor werken die onbekend moesten blijven verschool Abr. Wolfgang zich veelal onder den naam van *Pierre le Blanc*, *le Ville Franche*. Zie jhr. Berg, De Réfugiés in den Nederl. Amst. 1845, 1e dl. bl. 179. *Jean le Blanc*, Cologne (Holl.) Brunet Manuel 5e éd. tom I c. 1445.

In 1682 gaf hij een werkje van P. Bayle tegen Maimburg, onder den pseudoniem van Pierre le Blanc, uit; zie Bayle Dict. Hist. & Crit., Amst. 1740, tom. I, *Vie de Bayle*, p. XXVIII. Dit boek werd in Frankrijk op 's konings bevel aan de la Reynie verbrand. Zie in voce Antoine Schelte, die van zijn insigne gebruik maakte.

Wolschart, Hans. *Werkz.* 1613.

Wolsgreen o. Wolsgrein, Aert. *Werkz.* 1693—1698. *Aant.* met 8 jaar rasphuisstraf enz. gestraft. Zie v. Doorninck Bibl. Anon. & Pseud. n°. 2726.

Wolters, Joannes o. Jan. *Werkz.* 1687—1710**. *Merkt.* met spreuk Aliis inserviendo consumor. Zie Cat. Bibl. Daventr. n°. 1105. Roth-Scholtzii Thesaurus, n°. 207. Jac. Rohaulti Tractatus Physicus Amst. 1708, in 8°.

Wolters, J. J. *Werkz.* 1788.

Wolters en J. Pauli, de Wed. *Werkz.* 1715—1718.

Wor, Adriaan. *Werkz.* 1733—1735. *Aant.* Het Suppl. Cat. Bibl. Harlem. 1862, p. 226 heeft Adam Wor.

Wor en Erven G. Onder de Linden, Adr. *Werkz.* 1728—1744** *Aant.* Deze gaven de Boekzaal der Geleerde Wereld van 17 — uit.

Wouden, Joris van der. *Werkz.* 1733—1755**. *Woonpl.* Lombartsteeg.

Wybrands, Sander. *Werkz.* 1682—1685. *Woonpl.* Heere-straat.

Wybrantz en A. Vink, S. *Werkz.* 1678.

Wybrantsz van Madedonien, Abr. *Werkz.* 1644. *Aant.* Zal een pseudoniem zijn.

Wyers, Christiaan. *Werkz.* 1741. *Woonpl.* op de Beurssluis. *Merkt.* Een vignet voor zijne uitgave van P. le Clercq Schouwtooneel der natuur, waarop de naam der stad Amsterdam op den titel niet voorkomt.

Wynands, W., *Werkz.* 1790—1812.

WYNGAERT, WILLEM JANSZ., *Werkz.* 1628. *Woonpl.* Gast-huys-steech by 't Stadthuys aen den Dam.

YNTEMA, J., *Werkz.* 1788—1793.

YNTEMA & ZOON, J.. *Werkz.* 1799—1800.

YNTEMA en TIEBOEL, *Werkz.* 1760—1783. *Woonpl.* ? *Aant.* De heer Bodel Nijenhuis onderrigt ons, Liste VI, dat de boekwinkel van deze firma in den jare 1630 (?) gevestigd werd. Eene afbeelding dezer woning in 1768 bestaat er in teekening volgens den Navorscher XVI bl. 239. — Vijf en zeventig jaren lang waren deze firma en erfgenamen van Yntema, van 1761 af, uitgevers van de Vaderlandsche Letteroefeningen. Zij gaven van J. Wagenaar een en ander uit. In 1773 den Lijkz. op hem en 1776 zijn Levensberigt.

YNTEMA, JACQUES WYBRAND. *Geb.* omtrent 1779 † bij Arnhem 16 febr. 1858. *Werkz.* In bovengenoemde firma van... — 1840. *Aant.* Hij was de redacteur van genoemd letterk. maandschrift, de Vaderl. Letteroefeningen, en is mede als dichter bekend.

YNTEMA & COMP., J. W., *Werkz.* 1806—1814.

YVER, JEAN. *Geb.* 1747 † in 1816. *Werkz.* ? *Aant.* Kunstkooper Zie Bodel Nijenhuis Liste n°. II, alwaar zijn portret aangegeven wordt.

YVER, PIERRE, *Werkz.* 1756.

ZAAGMAN o. SAEGMAN, G. J., Zie op SAEGHMAN.

ZETTER, JACOBUS DE. *Werkz.* 1665. *Aant* De Reume, p. 58. "Daniel Elsevièr à Amsterdam avoit pour correcteur et directeur de son imprimerie le savant Zetterus ou Zetter.

ZEXERS, HEKTOR. *Werkz.* 1644. *Woonpl.* N. Zyds after Borgh wal after d'Appelmarckt. *Aant.* Boekbinder.

ZINBREKER, JACOB VOLCKERTSZ.. *Werkz.* 1661—1672. *Aant.* Zie op VOLCKERTSZ.

ZWART, Wed. STEPHEN. *Werkz.* 1689. *Woonpl.* ter zijden de Beurs.

ZWOL, CORNELIS JACOBSZ. *Werkz.* 1668*. *Aant.* Deze bekwam in 1668 verlof tot het uitgeven van eene Italiaansche Courant. Zie Wagenaar, Amst., 2e dl., bl. 390.

ZWOL, JAN, *Werkz.* 1674—1677. *Woonpl.* achter 't Stadthuys op de Voorburgwal. *Uith.* In Mercurius.

ZWOLL o. ZWOL, CORNELIS ende JOAN VAN. *Werkz.* 1673—1675**, *Woonpl.* op den Dam. *Uith.* in Mercurius 1675.

ZWOLL o. ZWOL, CORNEILLE JANSZ. *Werkz.* 1667—1679*. *Woonpl.* Derrière la maison de ville. *Uith.* au Mercure. *Aant.* Zie op Cornelis Jansz. Het laat zich vermoeden, dat de drukkers en boekverkoopers Zwol tot een en hetzelfde geslacht behoorden.

ZIJVAERTSZOON DIE CROPEL, JAN. *Werkz.* 1527. *Aant.* 18 maart 1527 werd hij wegens het uitgeven van verboden boeken veroordeeld. Zie Wagenaar, Amsterdam, 1e dl. bl. 235.

Deventer. A. M. LEDEBOER.

Balthazar Hydoraeus Arnemius (XXI, bl. 132). Ten opzigte van dezen predikant kan, behalve Ypey en Dermout, als reeds geciteerd, ook nog worden geraadpleegd: Kist en Royaards, Nederl. Archief, dl. IV, bl. 12, 13 en 54; Navorscher VI, bl. 346, en v. d. Baan, Geschiedk. beschr. v. Zaamslag, bl. 359—360. Uit Columba en Dreas, Naaml. der pred. onder de class. van Dokkum, bl. 13—15, teekende ik aan:

Anjum, 158. Balthazar Arnhemius [B. Hydoraeus Armenius] A. L. M., ber. van Hantumhuisen, toen nog niet gecombineerd met Hantum. Hij noemde zich Hydoraeus, als geboortig van een der 3 dorpen uit het Waterland: Warrega, Warstiens of Wartena, en Armenius, wijl zijn vader Harmen geheeten had. [N.B. Warrega komt niet van *water*, maar van *war*, d. i. een *veld*].

en bl. 106: Hantum en Hantumhuisen. (Deze 2 dorpen hadden eertijds elk eenen predikant).

1587. Balthasar Hydoreus Armenius stond toen te Hantumhuisen, en 1590 te Anjum.

Bij de Jongh, Naaml. der Pred. in het Geldersche Synode staat genoteerd:

bl. 312: Johannes Grevius, als prop. ber. te Heteren en Randwijk 2 april 1606, verr. Heusden 1610, ald. ontzet 1618. (Zie ook Tideman, de Remonstr. Broederschap, bl. 224, 305, 320, 337, 350).

» 334: Balthazar Hydoraeus, of van de Water, prop. ber. Valburg en Homoet 1e pred. 1601, Heteren en Randwijk 1e pred. 1602 ...... 1606.

Balthazar Hydoraeus, of van de Water, prop. ber. Apeldoorn 1601, † 1616.

Albertus Hydoraeus, of van de Water, ber. van .... te Apeldoorn 1616, † 1632.

Balthazar Hydoraeus, of van de Water, prop. ber. Ek 1649, Avezathen 1614, † 1681.

bl. 450: Franciscus van de Water, prop. ber. Bruchem en Kerkwijk 1634, † 1637.

Anthonius van de Water, prop. ber. adj. pred. Wel en Amerzode 1670, † 1682.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Balthazar Hydoraeus Arnemius. Over hem spreken Columba en Drea., Predd. klassis Dockum, bl. 13—15. Dit boek is voorhanden in de bibl. Maats. d. Ned. Letterk. te Leiden, alwaar het voor een ieder, dus ook voor den heer J. H. J. te lezen is.

Kerkelijk Noordbrabant (XXI, bl. 28). De bouwstoffen worden verzameld; maar of er al iets van voor den druk bewerkt is, zou ik betwijfelen.

L. B.

Werken over den nederlandschen handel, enz. (XXI, bl. 27). In de werken van de Maatsch. van Ned. Letterk. te Leiden, komt voor eene verhandeling van wijlen J. ab Utrecht Dresselhuys, Oud Aardenburg en deszelfs handel in het begin der XIIIe eeuw.

G. P. ROOS.

Het offer des Heeren. Volgens de catalogus Koning is de eerste druk van 1578, wat ook door De Wind in zijne Bibliotheek der Nederl. Geschiedschrijvers wordt gezegd. Geheel hiermede in strijd is Blaupot ten Cate, die in zijne Geschiedenis der Doopsgezinden in Holland vijf uitgaven vermeldt, als van 1542, 1561, 1567, 1570 en 1589. Die uitgave van 1542 komt mij wel wat verdacht voor, en ik geloof dat Le Long, in wiens catalogus de eerste uitgave als a. 1562 wordt opgegeven, zich een jaar vergist heeft. Naar de hieronder volgende excerpten uit een getuigenverhoor in april 1562,

schijnt ten Cate gelijk te hebben, wat betreft de editie van 1561. De titel is: Dit Boec werdt genaemt Het Offer des Heeren, om het inhout van sommige opgeofferde kinderen Gods, dewelcke voortgebracht hebben uit den goeden schat huns harten Belydingen, Sentbrieven ende Testamenten, dewelcke zy metten monde beleden ende metten bloede besegelt hebben, tot troost ende versterckinghe der slachtschaepkens Christe, die totter doot geschickt syn. Tot lof, prys ende eer den geene die 't al in alles vermach, wiens macht duert van eeuwicheyt tot eeuwicheyt Amen. — De tweede druk is van 1567. De derde van 1570. De vierde is van 1578, volgens de voorreden eenigzins vermeerderd en verbeterd; achteraan met afzonderlijke paginering, Een Leesboecxken tracterende van den Offer des Heeren, int welcke oude ende nieuwe Liedekens wt verscheyden copien vergadert zyn, om by het Offerboeck gevoecht te werden, want het van eender materien roert als van verraden, vanghen ende dooden; aengaende den slachtschaepkens Christi, die de stemme haers herders Jesu Christi ghetrouwelick gehoersaem syn geweest totter doot toe. Gedruckt int jaer ons Heren 1578. Daarna verscheen eene uitgave van 1580, mede zonder vermelding van plaats. Vervolgens de bij ten Cate vermelde uitgave van 1589. Eindelijk een druk te Amsterdam bij Willem Jansz., 1595, alsmede eene uitgave van hetzelfde jaar te Harlingen bij Pieter Sebastiaensz., »waerby eenige liederen tot het Offer des Heren behoerende. Item sommige Brieven ofte belydingen geschied door Joost de Tollenaer, gehangen om de eeuwige waerheyt." Zie Bauer, Bibl. Lib. rariorum III, 189 en verder over de ongemeene zeldzaamheid van het Offer des Heeren, Gerdes, Florileg. Lib. Rariorum, p. 382.

De gemelde excerpten luiden:.... Gerberch Pauwels Jansz. dochter verklaert nyet te weeten, ofte oock nyet gehoord te hebben, waer heuren man te Paesschen te biechte ofte ten heyligen sacramente geweest is. Ende naerdyen haer verthoont waren twee boecxkens, d'eene geïntituleert: Dit boec werdt genaempt het Offer des Heeren enz., d'ander zonder beginsel, wesende een Dialogus tusschen Lazarus ende Thobias enz., dat haer man daer dicwyls ende veel tyden inne gelesen heeft. Een tweede getuige verclaert op de vraag of hij herdoopt is, dat zijn dooper was geweest Joost,

die t'Antwerpen gebrant is... hem getoont zynde drie boecxkens, tsynen huyse bevonden, een nyeu testament, zonder date ofte naem van den prenter... Gevraecht nopende zeecker boeck, genaemt het Offerboeck... item een derde wesende een Dialogus tusschen Tobias, Timotheus enz. seyt tselve tsynen huyse een jaer ofte daeromtrent gelaten te zyn by Geertjen, Aernt van Bevervoorts wyfs suster, ende de andere twee eerste boecxkens heeft hy te Utrecht gekoft, sonder te willen zeggen van wyen... Willem Willems seyt het Nyeuwe Offerboeck gecocht te hebben van Willem Jansz. lakenvercoper by de Weertpoort, die hem tselve veylde, ende zeer aenprees, ende gaf hy gevangen daervoor zes stuyvers. Ende het Testament heeft hy over drye jaren by hem gehadt ende gecocht van Peter Corneliss timmerman, die zulcke boecken te coop hadde...

Utrecht. G. W. BEEGER.

[Dr. J. G. de Hoop Scheffer, in de Doopsgezinde Bijdragen 1870, bl. 57, vermeldt en beschrijft nog eene uitgave, de laatste, van 1599 en noemt als jaar der eerste uitgave 1562. Hij zelve heeft daar echter geen exemplaar van gezien. Het hier medegedeelde uit een getuigenverhoor beslist de vraag wel niet, of de eerste tot 1561 of 1562 behoort, maar geeft toch de zekerheid dat zij niet jonger kan zijn dan het begin van het laatstgemelde jaar].

L. G. F. Kerroux. In den Navorscher voor 1862 bl. 336 kolom *b.*, werd door v. H (wijlen W. J. C. van Hasselt) naar hem gevraagd. Ofschoon deze ijverige navorscher reeds ongeveer zeven jaren overleden is, zal de gedeeltelijke beantwoording zijner vraag misschien nog hier en daar belang wekken.

Louis Gabriel Florent Kerroux was geboren Franschman. Het is onbekend wanneer hij in Nederland is gekomen. Hij was, als fransch taalmeester, ... jaren oud, te Leiden op de Vliet woonachtig, toen hij in october 1767 zich op het album der academieburgers liet inschrijven. Hij schijnt destijds als taalmeester hoog bij de studenten te zijn aangeschreven geweest, gelijk ons uit particuliere brieven bleek (zie papp. weleer in 't bezit van mr. van Hasselt bovengenoemd). Hij gaf aldaar in 1778 uit: Abrégé de l'histoire de la Hollande depuis les temps les plus anciens

jusqu'à nos jours. Zie Catal. der Maatsch. der Nederl. Letterk. dl. III, bl. 218. Voor dit geschrift schijnt J. le Francq van Berkhey een project-voorreden gemaakt te hebben. Zie Catal. mr. Jacob van Lennep, dec. 1870, bl. 48 reg. 2 van onderen. Zie ook nog over het gebruik, dat jaren later van dit Abrégé gemaakt werd door den commissaris van politie Ampt, in den jare 1813, toen deze daardoor als door eene in 't Fransch geschreven bron, de fransche beambten in Nederland schrik aanjaagde, professor Thedoor Jorissen, in De omwenteling van 1813, dl. II, Memorie van Ampt, bl. 48 Vroeger was Kerroux reeds als schrijver opgetreden. In 1772 gaven S. en J. Luchtmans te Leiden zijne fransche overzetting uit van het werkje: Nieuwe manier om Plaetteekeningen in 't koper te brengen van een, twee of meer couleuren — aengetoond en uitgevoerd door Joannes Jacobus Bylaert, die zijn opstel (77 blz. groot) aan het slot teekent »met de klank (zegt hij) van mijne gewoonlijke spreuk: hoopende, verwacht ik," in 't Fransch uitgedrukt: j'attends et j'espère. K. noemt zich hier op den titel: maitre de Langues. De beide teksten zijn tegenover elkander gedrukt. Hij was, volgens mr. W. P. Sautyn Kluit, in zijn opstel over de Hollandsche Leidsche courant (in de Handd. Maatsch. d. Ned. Letterk. 1870), met nog een tweeden persoon borg, in 1797, voor de Hollandsche Leidsche courant, waarvan hij in november 1756 »fransch translateur" heette. De tijd van zijn overlijden is ons onbekend; ook of hij in zijn ouderdom nog naar Frankrijk is teruggekeerd. Hij schijnt, uit zijn naam af te leiden, uit Brétagne oorspronkelijk te zijn geweest. Meer hebben wij over hem niet kunnen opsporen.

Leiden. BODEL NIJENHUIS.

De vader van Jacob Cats. Men heeft voor eenigen tijd nasporingen in het werk gesteld, om te weten, wie de ouders van onzen beroemden volksdichter waren, en iemand van zijnen naam uit het archief van Brouwershaven opgedolven, die naar den tijd wanneer hij vermeld wordt, die vader zou kunnen wezen. Ik heb dat artikel thans niet ter hand, doch meen dat bij die nasporinsporingen twee octrooien van bedijking onopgemerkt zijn gebleven, waarin hoogst waarschijnlijk de dichter zelf, met zijnen va-

der voorkomt. Het eene is van 11 april 1612, het tweede van 8 januarij 1613 en beide afgedrukt in het Groot Plakaatboek, dl. 2, bl. 1877. Hieruit blijkt, dat Pieter de Hinojosa, president van het hof van Holland, Maarten Rose, griffier van den Hoogen Raad, *Cornelis Cats, Burgemeester van Brouwershaven, mr. Jacob Cats*, advokaat, Joh. Maillart, Maarten Thijsz en eenige anderen van de staten generaal octrooi verzocht en verkregen hadden om eenige landen onder Groede te mogen bedijken.

Wanneer men nu bij den dichter leest:

Daar is een oude stad, men noemt ze Brouwershaven,
Daar heeft een vrouwenborst my 't eerst bestaan te laven.
Mijn vader zat gestaag daar midden in den raad,

dan is het wel hoogst waarschijnlijk, dat de hier vermelde burgemeester Cornelis Cats geen andere dan die vader zal geweest zijn, en men ziet dan tevens, dat de zoon later de ondernemingen zijns vaders voortzette. De namen echter van diens beide vrouwen zijn mij nog onbekend gebleven. L. PH. C. B.

De vader van Jacob Cats. Ik zou eerder meenen, dat wij dezen Cornelis Cats, van 1612 à 1613, voor eenen broeder, misschien eenen ouderen broeder, van Jacob moeten houden. Jacob Cats had eenen broeder die Cornelis heette; bij zijn huwelijk in 1605 komt deze als getuige voor (Nav. Bijbl, 1855, bl. CXVII.)

Hoe heette dan zijn vader? Te Brouwershaven is een grafsteen, waaronder ligt of gelegen heeft »Leenken Jacob Jan Breyders dochter, huysvrouwe van Adryaan Cornelis Cats" overleden 13 mei 1580. (Nav. Bijbl. t. a. p.)

Nu wordt 1° Nav. IV, bl. 96, gezegd, dat de notulen van dien tijd alleen Adriaan Cats als lid van den raad te Brouwershaven vermelden. Een nader onderzoek evenwel daaromtrent is misschien niet overbodig.

Maar 2°. Het is bekend, dat Jacob Cats zijne moeder vroeg verloor. Zij is gestorven 10 november 1577. Is dus genoemde Leenke zijne moeder geweest, dan was hij, toen zijn moeder stierf, twee en een half jaar. Dit komt goed uit.

3°. De oudste zonen worden gewoonlijk naar de grootvaders genoemd. Is de vermelde grafsteen die der moeder van onzen

dichter, dan waren zijn grootvaders Cornelis Cats en Jacob Jans Breyder, en dan is Jacob Cats zoo geheeten naar zijnen grootvader van moederszijde, Cornelis, die misschien ouder was, naar zijnen grootvader van vaderszijde. P. LEENDERTZ WZ.

V R A G E N.

Verbodene spelen. Op den 12 januarij 1532 is te Leiden afgelezen en verboden het uitbrengen van onbehoorlijke spelen, als: het *Waterscip* en *Comt wten Hage.*

Wat waren dat voor spelen? R. E.

[In W. D. Hoofts Heden-daeghsche Verloren Soon (2de dr. Amst. 1640.) komt een vastenavondlied voor, beginnende:

Komt uyt den Haghe, jy vuylen kockijn.

Kan dit misschien met het laatstgenoemde spel in eenig verband staan?]

KUNSTGESCHIEDENIS.

David Baillii, schilder te Leiden. Hij was de zoon van Pieter Baillii, schoonschrijver en schilder van Antwerpen en Willempje Wolphaerdr. van Noordwijk [1]), en is in 1584 te Leiden geboren.

Zijn portret gaat in plaat uit; doch het is vreemd dat hij in de catalogus van portretten door Fred. Muller, bl. 394, gezegd wordt in Delft geboren te zijn.

Orlers, die hem gekend heeft, maakt loffelijke melding van hem, Beschrijving van Leiden, a°. 1641, bl. 371.

Het plaatsnijden heeft hij bij Jacques de Geyn geleerd. In 1601 vertrok hij naar Amsterdam en leerde het schilderen bij Cornelis van der Voort.

---

[1]) Zij is den 28 december 1577 te Leiden gehuwd met Pieter Baillii van Antwerpen.

Van 1603—1613 heeft hij buitenslands gereisd, o. a. heeft hij Hamburg, Frankfort, Neurenberg, Augsburg, Tyrol, Venetië en Rome bezocht. Ook was hij zeer gezien bij den hertog van Brunswijk, de graven van Stierom, van der Lip, van Schouwenburg Oldenburg enz.

Orlers zegt verder, dat hij in 1613 weder naar Leiden is teruggekeerd, alwaar hij »tot op den dag van heden (1641) zijne kunst »met groote eere is oeffenende." Hieruit blijkt, dat hij toen nog in leven was, en niet, zoo als Immerzeel zegt, in 1638 overleden.

Hij is ook afgebeeld als vaandrig der leidsche schutterij in 1622, en komt voor in een der tafereelen die Joris van Schooten daarvan gemaakt heeft, dat op het raadhuis van Leiden nog aanwezig is.

Hij was met Cornelis Stooter en Pieter Smits (mathematicus), oprigter van het St. Lucas-gild te Leiden in 1648, waarvan hij van 1648 tot 1651 deken was. Na dien tijd komt zijn naam niet in de registers van het gild voor, zoodat hij in 1652 zal zijn overleden.

Op zijn 58e jaar is hij voor schepenen van Leiden gehuwd, volgens deze aanteekening. »3 mei 1642 mr. David Bailli, schilder »jm. van Leyden, wonende in de Kloksteeg, vergezeld met Simon »van Swieten zijn neef, — met Agneta van Swanenburch [1]), jd. »van Leyden, vergezeld met juff. Willemina van Tetterode haer moey."

Volgens Fred. Muller heeft hij de portretten geschilderd van C. Barlaeus, G. Az. Bredero, A. Kyperus, J. Meerman, J. Neander en J. Coccejus.

Leiden. ELSEVIER.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Wie *portvrij* een *postwissel* zendt van *f* 3 of meer, ontvangt in 1871 als *Beschermer*: 1°. Een bundel orgelwerken van Sweelinck; 2°. XIX Liederen uit den Gedenck-clanck van Valerius; 3°. het Jaarboek der Vereeniging en 4o. Prof. Molls kerkgezang tijdens de Oud-Nederlandsche Muziekschool.

---

[1]) Zij overleed in het begin van 1670. Haar boedel was insolvent.

Ik voeg hierbij 't beleefde verzoek, om gedurende de maanden Juli en Augustus (wijl 'k alsdan buitenslands ben) alle brieven en stukken zoowel voor onze Vereeniging als voor de Maatschappij t. b. d. Toonkunst te zenden aan den heer S. SPELLERS: Damstraat, passage Wijnand Fockink, te Amsterdam.

HEIJE, *Secretaris.*

Muziekwerken van- of op Nederlanders betrekking hebbende en die zich in de Kon. Bibliotheek te Koningsbergen bevinden: JOHANNES TOLLIUS, JOHANNES WANNING, CORNELIS HAN, JOHAN FINCK en LAURENS VAN HAARLEM.

In de onlangs verschenen twee afleveringen van den voortreffelijk bewerkten, maar zeer duren Catalogus der »Musikalischen Schätze der Königlichen- und Universitäts Bibliothek zu Königsberg," door Jos. Mueller, vond ik, behalve eenige werken van Nederlanders, waarover ik later hoop te handelen, eene compositie van JOHANNES TOLLIUS, die ik nog nergens vermeld heb gevonden; het werk wordt aldus vermeld:

Motecta de /dignitate et/ moribus /Sacerdotum/ Joannes Tollij Amersfordiensis Belga /Ternis vocibus/ Liber primus /Venetiis apud Angelum Gardanum/. MDLXXXX. In 4o., bevattende 21 motetten.

Hoe verblijdend het nu ook moge zijn, de opgave van het aantal werken van een ned. meester met één te kunnen vermeerderen, zoo droevig is het alweêr te moeten melden, dat het werk niet compleet is; slechts de baspartij (17 blz.) is te Koningsbergen aanwezig. Ook aan de daar ter plaatse zich bevindende verzameling van Madrigalen:

Madrigali /de diversi/ à quattro voci /raccolti da Gio: Maria Radino/ Organista In San-Giovanni in Verdare de Padoa /& nouamente posti in luce/. In Venetia Apssopre (sic) *Ricciardo Amadino. MDXCVIII.*

en waarin het madrigaal: »Pargoletta che scherzi" van Tollius is opgenomen, ontbreekt de tenorpartij.

Bemoedigender is de vermelding, dat een volledig werk van JOHANNES WANNING, van wien ik vroeger melding maakte, ter genoemder plaatse aanwezig is. De titel luidt:

Discantus /Sacrarum Cantionum/ Quinque, Sex, Septem Et Octo /Vocibus Compo-

sitarum, Et Tum Vivae/ Voci Tum Musicis Instrumen-/tis Aptatarum /Per/ Johannem Wanningum Cam-/pensem Chori Musici in aede Mariana apud Ge-/danenses Magistrum./ Cum Gratia Et Privilegio Imperiali./ Noribergae/ Anno CIↃIↃXXC. (In fine Tenori & Bassi: Noribergae imprimebatur in Officina Catharinae Gerlachin & Haeredum Johannis Montani.) Bevat 24 gezangen: No. 1—11 à 5 voci, 12—18 à 6 v., 19—20 à 7., 21—24 à 8 v. [1])

Hoewel de zesde, zevende en achtste stemmen niet afzonderlijk vermeld staan, zoo vermoed ik dat deze, zoo als meermalen het geval is, in de andere stemmen gedrukt zijn; mogt dit echter onverhoopt niet aldus zijn, zoo zijn evenwel de elf complete vijfstemmige gezangen voldoende, om, zoo wij een afschrift van dit werk kunnen magtig worden, een oordeel over de verdiensten van dezen Kampenaar te kunnen vellen.

Maar nog iets zeer merkwaardigs voor ons Nederlanders leeren wij uit deze catalogus kennen, namelijk drie bruiloftsgezangen, voor drie Hollanders gecomponeerd, door Johannes Eccard, te Muhlhausen in Thuringen geboren, een beroemd leerling van Orlando di Lasso, waarschijnlijk reeds in 1581 vice-kapelmeester van den keurvorst van Brandenburg te Koningsbergen, later na het overlijden van den kapelmeester Ricci in diens plaats naar Berlijn gekomen. Aldus worden deze gezangen in de Cat. vermeld:

Epithalamion zu hochzeitlichen ehren dem Cornelio Han, Patricio von Delpht.
Mit fünff Stimmen componiret durch Johannem Eccardum. Gedrückt zu Königsberg in Pr. bey Georg. Osterbergern. Im Jahr MDXCIIII.
„Was Gott für hat in seinem Rath."
In querquart. D. A. (handschriftlich). B. Q. a. 2 *Fol.*

Hier ontbreekt nu weêr ongelukkiger wijs de tenorpartij aan.

Wie en wat nu die bezongen bruidegom geweest is, heb ik niet kunnen opsporen: wel twee latere toonkunstenaars van dien naam en wel: 1°. Jacobus Han. Deze was volgens eene instructie voor den organist en eene dito voor den beiermeester, te vinden in het Utrechts Placcaatboek, den 8sten nov. 1706 tot organist van den Dom, op eene jaarwedde van honderd gulden en tot klokkenist op eene wedde van vijfhonderd vijftig gulden benoemd, waarvan driehonderd vijftig gulden door de stad eñ de overige tweehonderd gulden door het Utrechtsche dom-

[1]) In de Tenorpartij is geplaatst eene opdragt aan de Magistraat van Dantzig, gedateerd 3 Oct. 1579, waarin dit als zijn eerste werk wordt opgegeven.

kapittel zouden betaald worden. Omstreeks vijf en twintig jaren later vind ik een zekeren Gerardus Han als klokkenist van het stadhuis te Amsterdam vermeld, die zijn eerste werk, uit driestemmige sonaten bestaande, bij Roger in het licht gaf.

De titel van het tweede lied is:

Hochzeitlied zu ehren Dem Johann Fincken, Patricio von Amsterdam aus Holland mit vier stimmen nach Villanellen art Componiret durch Johannem Eccardum. Gedr. zu Königsberg in Pr. bei G. Osterberger im Jhar 1599.

„*Arion als Ovidius aussleget.*"

In Querquart I. II. III. Vox, Basis à 2 fol. Auf der Rückseite die holländische Uebersetzung des Liedes. Dus gelukkig compleet.

Van dien zanglustigen Finck weet ik niets. — Het derde lied is een:

Hochzeit Liedt zu Ehren dem Laurentio von Harlem. Mit sechs Stimmen componiret durch Joh. Eccardum Mulhusinum. Gedr. zu Königsberg bei G. Osterbergen 1599. „*Es ist nach Gott das höchste Kleinod.*" Ook dit is compleet.

Op bl. 364 van de Cat. komt onder de gelegenheidscompositiën van den kapelmeester Stobaeus, een leerling van Eccard, een lied ter eere van dezen Laurens van Haarlem, onder dezen titel, voor: *Der Israelitischen Kirchen Dancklied Ausz dem* 12 *Capitel Esaiae genommen unnd zu Ehren dem Lorentz von Harlem, Bürger und Meltzenbräuer in der Altstad Königsberg, groszen Liebhaber der edlen Music, und seinem Vielgeneigten Gönner und Gutthäter. Mit* 5 *stimmen gesetzt und zugeschrieben von Johanne Stobaeo. Gedruckt zu Dantzigk* (durch G. Rheten) 1639.

Wie weet nu iets meer van dezen grooten liefhebber der muziek te zeggen? Was hij het ook, die Sweelinck met Stobaeus in kennis bragt, zoodat onze beroemde organist een bruiloftslied voor den koningsberger kapelmeester componeerde, dat zich insgelijks in de rijke bibliotheek aldaar bevindt, en waarvan onze vereeniging een afschrift bezit? BOERS.

Stadsmuzikanten. Toen Philips de Goede, hertog van Bourgondië, in 1425 in Holland was, werd hij door de stedelijke menestrels op muziek onthaald. Ik vond in de rekeningen, door zijnen schatmeester gehouden, op het jaar 1425, het volgende:

„Aux menestrelz de la ville de Herlem, qui estaient venuz jouer de leurs instrumens devant M. d. S. qu'il leur a donné pour leur vin XL *s*. Aux menestrelz de madame la duchesse de Bavière, tant de M. d. S. qui icelui MS., estant à la Haye ont par plusieurs fois joué devant lui de leurs instrumens VII £ X *s*.

Aux trompettes et poursuivans du duc de Ghelres, qui estaient venuz voir M. d. S. VII £ X *s*. Aux menestrelz de la ville d'Amsterdam qui au dit lieu ont semblablement joué devant M. d. S. LXX. *s*. Aux menestrelz de la ville de Herlem pour semblable LX *s*. Aux menestrelz de la ville de Delf pour semblable XLV *s*."

In de latere rekeningen van 1478 vond ik nog: „A certeins compaignons chantres de la ville de Dordrecht, quant le VIIIe jour du mois de Septembre, ils chantèrent devant MS à son dinner au dit lieu IIIJ *L* I *S*. A *Piestre Beurst* organiste de la Chappelle" enz.

Zie *le Comte de Laborde*, *Les ducs de Bourgogne etc. Paris* 1849. Tom I. p. 35, 36, 38 en 511.

U. C. KRAMM.

Oude instrumenten en instrumentisten. Onze ijverige correspondent, de heer J. I. van Doorninck te Zwolle, verschafte ons eenige uittreksels uit de Cameraars-Rekeningen van Deventer en Kampen [1]), waaruit wij het volgende ontleenen betreffende oude instrumenten, instrumentisten, enz.

Meystrelen.

1360. Joculatoribus dictis meystreele missis urstate (?) per dominum de Arkel de suis nupciis per scab . . . . IIJ £.

„ Eynē meystrele . . . . VII £ VI *s*.

1362. Eyne meystreel van des Heren broetloft van batenborch.

1364. Des dinndagts na den Zonnendach Judix do die scepen eñ raet die meystreyls van den Vedelen die do hoer schole to Deventer ghehoelden hadden to ghaste hadden, van den cost die sy do te samen verteerden ghereeckent . . . . XXXVII £ IIJ *s*. V *d*.

1364. Item den selven Meystreyls in eynen leyghordele to hovescheyde an ghereden gheelde L sch. mate . . . . LXXV £.

„ Tween meystriels die Greve Aloef van Holtzaten an die stad sende.

1365. Des hertoghen meystreyls van Sleeswyc die hi an de stad ghesant hadde to drincgheelde . . . . IIJ £.

„ Tween meystreels op de vasten avondfeesten.

(Dit is de laatste vermelding van meystrelen in de genoemde rekeningen).

Pijpers.

1369. Roelve den pijper vor twe paer scoen doe hi to Romen zolde wanderen gheg. . . . . XXX *s*.

[1]) Die van Kampen zijn met een * voor het jaartal geteekend.

1369. Vor. dat sy Roelve den piper over die Yssel voerden inden ysganghe do hi to Romen waert wanderen zolde.

Item tween Jonfrouwen die een schulderte makeden doe Roelf die piper dat ghelt to Romen inne droech voor liewant en arbeyd te samen ghegh . . . . , ... xviis.

Den Bode die den brief brachte van Roelve den piper dat hi mit beholdenre have to Colen ware ghecomen.

Roelve den piper doe hi to Romen zolde wanderen, to teerghelde an placken ghegh . . . . iij £.

1468. Pijpers spelen op vasten avond op 't Raadhuis.

Zeiden-spelers (*Zeiden-spel* = *snarenspel*).

1389. Tween vreemden speelluden met Zeiden spele. . . . . xx *s.*

1443.
1469. Ons heren van Utrecht zeiden-speelre.

Stads-muzijkanten.

1389. Meyster Clawes eñ sinen ghesellen onsen stad speelman. . . . xvi *s.*

1460. Deventer had 1 trumper en 2 pipers.

1470. Item doe die camerers met den Raede ten Steernen weren gaen sitten en hoerden den nien trumper wat hie trumpen eñ spoelen konde.

Vreemde speelluijde.

1443. Vreemde speelluyde.

1468. 2 Speelluyde des Köninges van denemarken.

Bonghe (*Bonghe*, *bunghe* = *tijmpanum.* Kiliaan).

1470. Item (op vastelavond) die der spoelden van lysken dat sie enen man heben wolde die nae den harnesche roeke . . . . iiij kr.
en die met der *bongen* spoelden . . . . ij „

Bruesem. (*Blaas-instrument.* Cf. Kiliaan i. v. *Broesen*).

1443.
1469. Item voir des trumpers *bruesem* te maken.

Doedelzak (?)

*1562. Den 5 mei een £ vereerd aan een speelman, die een kalf met 5 pooten vertoont en met een *koekelsack* speelt.

Giterne.

1365. „Meyster Willam mit der ghyternen" op de vastenavondfeesten.

Harpspel.

*1555. Betaelt den harpenyst van beyde dagen in die processie voert hyllige sacrament to spoelen . . . . 1 *h.* £ 1 *St.* Brab.

Viool.

*1556. Item. gecofft van een geselle van Hoorne vyff fioloens voor XII gulden current die die spoelluyden in der bewaer hebben . . . XVII £ IJ *St.*
*1563. Den 11 maart aan 5 vreemde gesellen die voer den Ersamen Raedt speelden opter Stadhuys mit fiolen . . . . , ... 2 £ 7 *St.*
*1571. Komt een dergelijke post voor.

Wie is in staat èn mij, èn mijn vriend (die een historische bijdrage tot onze oude instrumentaal muziek onderhanden heeft) deze opgave van oude instrumenten aan te vullen? [1]) Hij zou zeer verpligten. HEIJE.

Onthaal van prins Maurits te Leiden in 1594. De archivaris der stad Leiden heeft een historisch verhaal van dit feest gegeven, en daarbij komt onder andere bijzonderheden voor:

„Aan muziek, bestaande in blaasinstrumenten, snarenspel, fluten, kromhorens en gezang heeft het niet ontbroken; want de stads organist Mr. Cornelis Schuijt, was naar Utrecht gezonden om Pieter en Thomas Wijburch, Willem Claasz. van Duijnkercken, Clemens van Dalen en Pieter Willemsz. uit te noodigen, om met hunne instrumenten en snarenspel meer luister aan het feest bij te zetten. Ook hadden zich daarbij gevoegd Willem Cornelisz Duivenbode, (alias Speelman) en zijn vier gezellen, terwijl Jan Haasbeec, Willem Coddens, Arnoldus van Limborch en Floris Cornelisz Schuijt gedurende den maaltijd de gasten met hun gezang veraangenaamden."

Zie *Navorscher* 1863, blz. 232.
U. C. KRAMM.

Jan Burgerhuis. (Verg. XX, bl. 100). De heer F. Caland,

---

[1]) Bij het „collegie der Musiciens" te Utrecht wordt in 1663 een *Hand- & Bordviool* vermeld: wat was dat?

te Bergen op Zoom, zondt ons de volgende aanteekening over 't opschrift op de delfsche klok. »Jan Burgerhuis *me fecit in* M. D. B."

„Jan Burgerhuis was immers klokkengieter te MidDelBurg? Smallegange geeft een wapen dier familie, meen ik (in mijn Smallegange mis ik helaas de wapenkaarten). De M. D. B. zal dus, zooals *R. Boitet* meent, geen jaartal zijn maar alleen de initialen voor den naam zijner inwoonstad. Uit mijne aanteekeningen uit 't archief alhier zal ik eens verzamelen wat ik bezit over orgels en organisten van Bergen op Zoom. 't Is wel niet veel, maar echter, zoo ik vertrouw welkom."

Mij dunkt dat de waarschijnlijkheid voor het aangevoerde zeer voor de hand ligt. De toegezegde mededeelingen worden met verlangen te gemoet gezien. HEIJE.

Adriaan van Couwenhoven. Aan de mededeeling in den Nav. XXI, bl. 198 kan ik het volgende toevoegen:

Reeds in 1472 komt een Jan van Couwenhoven te Utrecht voor, en wel als stads tromper, volgens een post uit de Kameraars-rekening van dat jaar, luidende:

„Item ghegheven Jan van Couwenhoven, den nyen tromper, ende Adriaen Hax, „den nyen piper, tot hoer cledinghe so sy elcs, doe sy aengenomen waren enen „tabbart licten maken, tsamen 9 gulden."

Het was gebruikelijk, dat de stedelijke muzikanten op stads kosten gekleed werden. Hunne tabbaerden hadden de stads kleuren, »palueren," en waren op de mouwen met het een of ander, meestal zilveren onderscheidingsteeken, versierd.

In 1538 was mr. Jacob van Couwenhove sangmeester der kapel op het hof te 's Gravenhage. Bij de Riemer [1]) vindt men een stuk, waarin deze keizerlijke kapelmeester vermeld wordt; ik laat het hier volgen, niet zoo zeer omdat het eenig meerder licht omtrent dezen hooggeplaatsten toonkunstenaar verspreid, als wel omdat het een blik geeft op den maatschappelijken toestand der keizerlijke hofkapellisten. Het is eene acte van het Hof van Holland, waarbij de leden van het Kapittel op het Hof,

[1]) Beschr. van 's Gravenhage, I, bl. 213.

met de zangers en verdere koorbeambten, mits geen nering doende, vrijdom van accijnsen in den Haag zouden genieten.

„Alsoo die Deeken en Capittele van den Capelle Collegiale van den K. Majt. „in den Hage op 't Hof voor hun selven en in den naem van heure Cappellanen, „Choir-officianten, Zangers en andere subjecten van denzelven Cappittel, den Hove „van Hollandt te kennen gegeven hebben, dat die van den Cappittele ende alle „heure dienaers in den kerke en anders, 't sy of sy Priesters zyn dan niet, oock „gehylickte luyden en andere exemptien en vryheden henl. by de K. Majt. en „syne Voorsaten gegunt, altyt vry en exempt geweest syn van den exyse, die men „in den Hage heffende is, en daer van altyts geweest zyn in deuchdelycke en „vreetsamige possessie en gebruykenis van soe langen tyt, dat geen memorie van „menschen ter contrarie en gedencke; en hoewel niemandt geoorlooft is den Ver-„thoonders ofte heuren subjecten eenich hinder of empesschement te doene in „heure vredige en deugdelyke possessien van excys vry te wesen, 't hadde nogtans „belieft de Regierders van den Hage, en heurl. excys ontvangers te doen interdi-„ceren den biervoerders van den Hage, den Zangmeester van den Hove, genoemt „Mr. *Jacob van Couwenhove*, egeen buyrneeringe doende, eenich bier te brengen, „dan mits opleggende en betalende excyse, daer tegens versoekende behoorlyke „provisie van nieuwigheden; Waer op die Regierders van den Hage voor den Hove „ontboden en gehoort syn geweest; en eyndelyke alsoo beyde partyen hen elx „refereerden tot discretie van den Hove sonder proces te willen sustineren, is by „den voorsz. Hove geappoincteert en verklaert, appoincteert en verklaert mits „desen, dat die van den Hage, die van den Capittele voorsz. en alle heure San-„gers en Chori-officianten, 't sy of sy geheylickt zyn dan niet, en waer die woo-„nen, 't sy op 't Hof of in den Hage, soo verre sy geen buyrneringe en doen, „sullen laten vry van excys te eyschen, of henl. daer inne eenich letsel te doen, „wel verstaende dat soo geringe yemant van deselve Officianten van den Capittele „buyrneeringe beginnen te doen, 't sy van tappen of anders, dat sy dan heure „vrydom daer mede verliesen sullen en excys betalen so lange sy de selve buyrnee-„ringe doende zyn. Actum den lesten September 1538, by Assendelft, Warmont, „Hogelande, Brunt, Zegers, Zuys en Procureur."

Ook sommige steden verleenden hunnen zangers en speellieden vrijdom van accijnsen, onder anderen Delft, zoo als blijkt dit uittreksel uit het »Camerbouck":

„IX Octobris CVclij. Op huyden is byder camere verklaert, dat Christiaen „die Zanger sal genieten vry excys voir zoe veel als dandre Zangers genieten „ende hy te voeren genoten heeft, eer hy tapte; te weten een kinnetjen sweex, „als hy nijt en tapt, ende een half vat te termijn als hy tapt ende volck zet."

Wat nu A d r i a e n v a n C o u w e n h o v e n betreft, die in 1568

eene prebende te Bergen op Zoom bezat, zoo was deze een gehuwd altzanger in de kapel van Karel V en Filips II te Madrid. In eene vergunning van Karel V, door de koningin Maria, landvoogdes der Nederlanden, onderteekend, behelzende vrijdom van belasting, bedragende de helft der geestelijke inkomsten van het personeel zijner hofkapel [1]), wordt hij aldus vermeld:

„Adrianus van Couwenhove, aussi chantre taille, du quel le taux au dit subside „porte de sa coustre dix livres."

De stad waar hij zijne kosterij had, wordt niet vermeld. Op den rooster van te vergeven proven, meêgedeeld door Dodt[2]), van het jaar 1563 komt voor:

„Aux cousteries du Hollande; — Adrien van Couwenhoven, taille, marie." En verder: „Aux prebendes Zierixzee: Adrien van Couwenhove, taille, pour son „nepveux par le rolle precedant de Gandt."

Deze neef is waarschijnlijk Paul van Couwenhove, die op denzelfden rooster voorkomt als koorknaap (enfant de la chapelle) met David Padbrouck en Jan de Meijere, »aux chapelles de »Hollande," en verder: »Aux chapelles de Brabant et Oultre- »meuse: Paule Couwenhove, par le rolle de Gand." BOERS.

TAALKUNDE.

A. C. Oudemans Sr. Bijdrage tot een middel- en oudnederlandsch woordenboek. (Vervolg van bl. 309). Ik had gewenscht mijne aanteekeningen voort te zetten, maar ik zie mij genoodzaakt dit tot de volgende maand uit te stellen. Dezen keer zal ik mij met den schrijver moeten bezig houden, die goed gevonden heeft in de derde

---

1) Zie Vorstman, Stukken betreffende het begraven der dooden in de St. Jans Kerk te Gouda, enz., in het VIde deel van het Archief voor Kerkelijke Geschiedenis.

2) Archief voor Kerkelijke en Wereldlijke Geschiedenis van Utrecht, II. bl. 373.

aflevering zijner Bijdrage *een woord vooraf* te spreken, dat vooral mij betreft en dat ik niet onopgemerkt mag laten voorbijgaan.

Ons ontbreekt nog een woordenboek van onze oude taal. Wij hoopten dat prof. de Vries in deze behoefte zou voorzien; maar het is reeds verscheidene jaren geleden, dat twee afleveringen van zijn woordenboek het licht hebben gezien en wij hebben reden om te meenen, dat het daarbij blijven zal. De heer Oudemans besloot daarom zijne Bijdrage tot een middel- en oudnederlandsch woordenboek uit te geven. »De titel van dit werk," zeide hij, »belooft geen volledig woordenboek, maar slechts eene *bijdrage* daartoe." Men zou nu meenen, dat hij zich verheugen zou, indien anderen deden even als hij en bijdragen leverden, die vooreerst hulp kunnen bieden aan de lezers der geschriften van onze ouden en later hem, die den door prof. de Vries gestaakten arbeid zal opvatten, van dienst kunnen zijn, en indien zijne Bijdrage hen daartoe opwekte. De heer Molenaar heeft dat gemeend, die in den Navorscher eene lijst gaf van woorden, door den heer O. niet opgenomen. Ook ik heb het gemeend en daarom in dat zelfde tijdschrift de woorden aangewezen, die ik in de Bijdrage van den heer O. niet goed verklaard achtte.

Maar ach, wij hebben ons bedrogen. De heer Oudemans heeft er zich boos over gemaakt In dit *woord vooraf* worden wij voor hetgeen wij misdreven hebben getuchtigd. Eerst moet de heer Molenaar het ontgelden. Hij had er mede moeten wachten tot dat het geheele werk en het supplement bovendien in het licht gekomen was, hij heeft dat evenwel niet gedaan, maar, zegt de heer O., »de moeite genomen eenige door hem gevondene woorden in den Navorscher op te sommen en dus getracht mij voor te zijn." Ik weet niet, waarover ik mij hier meer verwonderen moet, over de verachtelijke wijze waarop van het werk van den heer Molenaar wordt gewaagd, die toch niet enkel eenige woorden heeft *opgesomd*, maar ze bij schrijvers van vroegeren tijd heeft *aangewezen* en *verklaard* en dus een werk verrigt, waarvoor hij den dank verdient van allen die in onze taal belang stellen, of over den dwazen en kleingeestigen naijver, waarvan hij verdacht wordt, zonder dat er eenige grond voor is.

Daarna kom ik aan de beurt. Eerst wordt mij verweten dat ook

ik niet onfeilbaar ben en daarvan een drietal bewijzen gegeven. Alsof ik ooit dwaas genoeg geweest ware dat te beweren! De heer Oudemans weet het ook wel beter. Ik heb o. a. in de aanteekeningen op de gedichten van P. C. Hooft, die ik in den Navorscher, naar aanleiding van zijn woordenboek, gaf, en die hij kent, uit eigen beweging twee plaatsen aangewezen die ik niet goed verklaard had. Eene daarvan komt hier voor onder het drietal dat tegen mijne onfeilbaarheid moet getuigen. Hadde hij er de tweede maar bijgevoegd! Want in de keuze van zijne twee andere voorbeelden is hij niet bijzonder gelukkig geweest. Ten aanzien van de vraag of ergens bij Hooft *betrekken* of *beklimmen* beter past, blijf ik, ondanks het in de Bijdrage aangemerkte bij mijn gevoelen, dat ik in den Navorscher van julij nader toelichten zal. En »*zonder fael*" wordt hier gezegd, heb ik in mijn glossarium op Der minnen loep »verklaard door *zonder misslag* in plaats van *zonder missen*." Maar de heer O. neemt hier — ziet hij daar geen kwaad in of is hij gewoon zoo vlugtig te lezen? — de vrijheid en de woorden van den dichter en de mijne te veranderen. De dichter zegt:

Des nachts hi dan over zwam
Tot sijnre minnentliker vrouwe
Die hi minde in ganser trouwe,
Sonder enigherhande fael.

Ik zeide in het glossarium, met verwijzing naar deze plaats, „*Fael*, misslag". Ook dr. Verwijs in zijne Bloemlezing verklaarde het woord daar ter plaatse door »misslag, bedrog". Het best zouden wij er misschien het ook vreemde, maar in onzen tijd nog gebruikelijke *fout* voor in plaats zetten. Er wordt mee gemeend eene fout ten opzigte van de liefde en trouw, waar in het vorige vers van gesproken is. Men kan, wil men er een nederlandsch en meer bepaald woord voor in plaats geven, verschillen in zijne keuze tusschen *misslag, tekortkoming*, *bedrog* en misschien nog andere. Maar in ieder geval, zoo als vooral door het bijgevoegde *enigherhande* bewezen wordt, zal het een zelfst. naamwoord moeten zijn. *Missen* komt hier niet te pas.

Vervolgens haalt de heer O. eenige woorden aan uit zijne Voorrede, om te bewijzen, dat ik het regt niet heb, al de gegevene

verklaringen als van hem zelven afkomstig te doen voorkomen. Dat niet al die verklaringen van hem *afkomstig* zijn, weet ik wel en heb ik ook niet beweerd; maar wanneer hij ze, zonder er aanmerking op te maken, overneemt, meen ik daaruit toch te mogen opmaken, dat hij ze *goedkeurt*. Wanneer ik zie dat b.v. bij *bronie* en *drieten* de plaatsen uit den Ferguut waar die woorden voorkomen worden aangehaald, maar de dwaze verklaring, in het glossarium op dat gedicht gegeven, door eene betere vervangen wordt, dan meen ik daaruit te moeten afleiden, dat, waar dit niet geschiedt, de heer O. zijne goedkeuring hecht aan de verklaringen die hij overneemt.

Verder lees ik: „Het woord *baelgien* zooals ik het in den Seghelijn van Jherusalem gevonden heb (wordt) afgekeurd. Daarvoor wilde hij *bataelghen* door mij in de plaats gesteld zien, maar het ligt volstrekt niet in mijn plan woorden eigendunkelijk te veranderen, als ik daartoe niet dan onvoldoende bewijzen kan bijbrengen. Wil de heer Leendertz zich het onuitsprekelijk genoegen verschaffen jacht te maken op al de onnauwkeurigheden in de vele glossaria voorkomende en wil hij met dezen arbeid de letterkunde verrijken, zoo zou eene afzonderlijke tekstkritiek, zooals prof. de Vries van tijd tot tijd schenkt, den beoefenaars onzer taal bijzonder welkom zijn." Men ziet, de knorrigheid van den schrijver is nog steeds toenemende. Het pogen om de bedorvene plaatsen in onze oude teksten te verbeteren krijgt den naam van een onuitsprekelijk genoegen om jacht te maken op al de onnauwkeurigheden in de vele glossaria (waarschijnlijk eene schrijffout, want de onnaauwkeurigheden die de tekstkritiek zoekt weg te nemen, schuilen in de teksten, niet in de glossaria.) Voor het oogenblik kunnen prof. de Vries en anderen zich dit meer aantrekken dan ik. Doch de heer O. zij gerust: past het nu niet op mij, het kan later misschien passen. Ik hoop mij nog wel eens »het onuitsprekelijk genoegen te verschaffen" eenige onnaauwkeurigheden in onze oude teksten aan te wijzen. Er »jacht op te maken" is niet noodig, in mijne aanteekeningen is stofs genoeg voorhanden.

Dat de heer O. de bewijzen, dat in den Seghelijn ter gemelde plaatse *baelgien* in *bataelgien* veranderd zal moeten worden, onvoldoende acht, wil ik gaarne gelooven. Maar ik ben wel wat be-

vreesd, dat hij de eenige zal zijn die er zoo over denkt, want de zaak is zoo duidelijk als men maar verlangen kan. Er moet daar, de zin wijst het uit, een woord staan dat *gevechten* beteekent. *Baelgien* beteekent dat niet. Wat is nu eenvoudiger, dan aan te nemen dat er *bataelgien* heeft gestaan en dat de afschrijver of de letterzetter uit het woord een paar letters vergeten heeft? Eene tekstverandering als deze mag men zeker onder de zeer aannemelijke rekenen.

Maar hier blijft het niet bij. Er wordt nog te velde getrokken tegen drie aanmerkingen, die ik op verklaringen van den heer O. gemaakt heb. Omtrent de laatste daarvan wordt het volgende gezegd: »Met een staaltje van kritiek die niet van de eerlijkste soort is, wil ik voor dezen keer mijne aanmerkingen besluiten. In der Minnen loep, door den heer L. uitgegeven en verklaard, leest men (B. I vs. 1548 en v.v.) van Ariane, die op Naxos in haren slaap door Thesens verlaten was, de volgende regels:

Dees eerbaer vrouwe van hogher love
Heeft haer *vanden slape* bedaert
Ende is ghegaen ter haven waert
Daer si schip noch mensche vant.

Slaan wij nu het glossarium op, dan vinden wij voor »*hem bedaren*", als hoofdbeteekenis, »bedaard worden" aangegeven. Ik heb deze verklaring woordelijk overgenomen, niet verwachtende dat iemand van zulke nitgebreide taalkennis, hierin eene onnauwkeurigheid zou hebben kunnen begaan, en echter is het zoo. In zijne recensie komt hij tegen deze verklaring op en zegt: *bedaard worden* kan het daar niet beteekenen, maar wel: *zij ontwaakte.* Hadde hij deze onjuistheid nu op zich zelven toegepast, en ruiterlijk erkend dat de fout aan hem lag, dan ware zulks eerlijk geweest, maar nu laat ik het aan het oordeel van iedereen over, een naam aan eene kritiek te geven, die eigen misslag verbloemt om die op een ander over te brengen".

't Is hier weer dezelfde geschiedenis als met *sonder fael.* Door onnaauwkeurig te lezen of over te schrijven, hier iets weg te laten, daar iets bij te voegen, laat men mij geheel iets anders zeggen dan ik gezegd heb. In mijne woordenlijst op Der minnen loep staat woordelijk: »Hem bedaren, I. 1549 [de aangehaalde plaats]

bedaard worden, tot zich zelven komen". Als eerste meer algemeene beteekenis geef ik op *bedaard worden*; ik voeg er bij, als beteekenis die het woord hier hebben moet, *tot zich zelven komen*. Dit laatste laat de heer O. maar eenvoudig weg. Doch niet dit alleen; maar hij voegt er ook nog iets bij. Hij zegt in zijne Bijdrage, »Bedaren (hem) van, bedaard worden door." Dit *van* heb ik niet verklaard: ik achtte het niet noodig, ik meende dat iedereen nu zou begrijpen, dat »heeft haer vanden slape bedaert" beteekent *is uit den slaap tot zich zelven gekomen*, met andere woorden, *is wakker geworden*, vooreerst omdat *van* in de beteekenis waarin wij het hier vinden nog dagelijks gebruikt wordt, ten anderen, omdat tot zich zelven komen, tot bewustheid komen *uit* den bewusteloozen toestand dien wij slaap noemen, een alledaagsch verschijnsel is, maar tot zich zelven komen *door* den slaap alleen bij zenuwziekte of bij dronkenschap plaats heeft, en Ariadne, volgens het verhaal, noch ijlhoofdig noch dronken was toen zij in slaap viel. Kan ik het helpen, dat alleen de heer O. dat niet begreep? Maar niet genoeg, dat hij mij door iets weg te laten en iets bij te voegen, laat zeggen wat ik noch gezegd noch gemeend heb, hij maakt het nog fraaier: hij voegt er hier nog dit bij: »in zijne recensie komt hij tegen deze verklaring op en zegt: *bedaard worden* kan het daar niet beteekenen, maar wel *zij ontwaakte*." Hadde ik dat gezegd, dan zou ik mij zelven tegengesproken hebben; maar Nav. XXI bl. 100 liet ik op de verzen uit Der minnen loep volgen: »wat dus niet beteekenen kan (hetgeen buitendien het voorzetsel *van* verbiedt) dat zij door den slaap bedaard is geworden, maar eenvoudig dat zij ontwaakt is. Eigenlijk is het, zij is uit den slaap tot zich zelven gekomen." Men ziet, door omzetting en weglating, vooral door weglating der woorden *door den slaap*, is ook hier weder uit mijne woorden heel wat anders geworden dan zij beteekenen.

De andere twee aanmerkingen van den heer O. zijn van hetzelfde gehalte. „Van het woord *banden*", zegt hij, »in:

En *bandt* het bloedigh sweirt toch eewich in de schee

gaf ik de volgende verklaring: *binden*, *vast doen zijn*, of *bannen* in de beteekenis van *op eene bepaalde plaats doen blijven*. Het eerste werd door den heer L. verworpen, en zeer apodictisch zegt hij: »Men bindt geen zwaard". Ik voeg hierbij, »zeker met geen touwtje"

maar in eenen figuurlijken zin kan *binden* voor *vast zijn* even goed verdedigd worden, of zou men niet knnnen zeggen, ik *bind* u aan uw woord, ik wil mij aan die belofte niet *binden* enz.?" 't Is met den heer O. altijd hetzelfde. Ik heb gezegd (t. a. pl. bl. 50) »Men bindt geen zwaard *in de schede*." Doch die laatste woorden werden maar weggelaten, alsof zij niets afdeden. Het zou mij waarlijk niet verwonderen, zoo wij binnen kort den heer O. van het vers uit den Gijsbrecht van Aemstel,

Noit kraeide haen, als hem de kam was afgebeten,

de eerste woorden eens zagen aanhalen, ten bewijze dat, naar Vondels meening, de hanen niet kraaiden. Hij doet hier immers geheel hetzelfde. Hij laat juist de woorden weg waar het op aan komt. Want iemand die door ziekte, door bezigheden of door iets anders ook voortdurend belet wordt uit te gaan, kan zeggen ik ben *aan* huis gebonden, en zoo zou men ook des noods kunnen spreken van een zwaard *aan* de schede gebonden, een zwaard dat in de schede is en er niet uit mag. *Binden* zou dus van een *zwaard* gezegd kunnen worden. Maar het zwaard *in* de schede binden is onzin: »want men bindt geen zwaard met een touwtje" en hierbij zou toch noodzakelijk aan een touwtje gedacht moeten worden, even als bij »iemand die *in* huis gebonden is."

De tweede aanmerking luidt aldus: »Op het woord *baren* heb ik drie bijbelplaatsen aangehaald, zij zijn de volgende:

Sy ontfangen moeyte ende *baren* ydelheit.

Wie *baert* den rijm des hemels?

Gy en weet niet wat de dagh sal baren.

Ik heb dit *baren* vertaald door *voortbrengen, veroorzaken*. De heer L. keurt dit weder af en wil daarvoor in de plaats gesteld hebben »*ter wereld brengen*". Ik betuig ronduit, dat ik in gezegde aanhalingen het woord *voortbrengen* blijf verkiezen ver boven *ter wereld brengen*, en ik geef elken deskundigen in bedenking of het laatstgenoemde woord het denkbeeld daarvan beter teruggeeft dan het eerste." — Al wederom dezelfde historie! Ik heb gezegd t. a. pl. bl. 98: »*baren*. In den St. Bijbel, Job XV: 35, »Sy ontfangen moeyte ende baren ydelheit," heeft het woord de beteekenis, die nog in gebruik is, van »ter wereld brengen". De heer O. ziet er niet de minste zwarigheid in, mij van alle *drie* de plaatsen te la-

ten zeggen, wat ik slechts van *eene* gezegd heb. Van de beide andere heb ik gezwegen, omdat de gegevene verklaring daarop past. Maar, al blijft de heer O. zijne verklaring van het woord in de plaats uit Job verre boven de mijne verkiezen, zij is en blijft verkeerd: het woord beteekent daar niet *veroorzaken* maar *ter wereld brengen*, en om dit te zien is het niet eens noodig te weten, dat daar in het oorspronkelijke Hebreeuwsch het werkwoord ילד en in de grieksche vertaling *ἀποβαινειν* gebruikt wordt, maar is het genoeg, te begrijpen, wat in het eerste lid van den zin het woord *ontvangen* zeggen wil.

Ik zou het geschrijf van den heer Oudemans liefst onbeantwoord hebben gelaten, gelijk het verdiende, en waarschijnlijk zou ik dat ook gedaan hebben, indien hij mij niet van *oneerlijke* kritiek beschuldigd had. Op die beschuldiging mogt ik niet zwijgen, omdat ik weet, hoe ligt men geneigd, is de regel »wie zwijgt consenteert", die evenwel niet altijd doorgaat, toe te passen. Dat de heer O. nog iets ergers gedaan heeft dan waar hij mij van beschuldigt, dat hij mijne woorden opzettelijk verminkt en verdraaid heeft, om de lezers van zijn stuk dietsch te maken dat ik geheel iets anders gezegd heb dan bij mij te lezen staat, mag ik niet onderstellen zoo lang er nog eene andere verklaring overblijft. Liever geloof ik, dat hij, die wel eens meer vlugtig leest, in eene knorrige bui bijzonder vlugtig en slordig heeft gelezen en daardoor mijne woorden, die anders duidelijk genoeg zijn, verkeerd verstaan. Maar dan verwacht ik ook, dat, wanneer die knorrige bui voorbij is, hij eerlijk genoeg zal zijn, openlijk te erkennen, dat de beschuldiging die hij mij openlijk heeft toegevoegd, ongegrond is. Deed hij het niet, ik zou, tot mijn leedwezen, genoodzaakt zijn minder gunstig over hem te denken — en zeker niet ik alleen.

Medemblik, junij 1871. P. LEENDERTZ WZ.

NEDERDUITSCHE TONGVALLEN.

DE GELIEKENISSE VAN DEN VERLAOR'N ZÒNNE.

(*Dialect van Varseveld, oostelijk Gelderland.*)

Iemes hadde twee zòns.

Den jonksten van eur zei tötzien vader: »Vader geef mi'j mien

kinds deel." En hi deilden eur 't goed. Niet lange daornao, is d'n jonksten zònne, toe è alles bi'j mekare hadde, wiet eweg ereisd nao 'n vremd land, en hef daor zien goed deurebragt in aoverdaod. Toe è alles vertäerd hadde, kwam d'r 'n grooten hongersnood in dat land en hi begon gebrek te lieden. Toe ging è nao eene van de menschen van dat land en die gebruukten um toe um de varkens te hueden.

En hi wol gäerne zienen boek vullen met varkens-voer, maor niemes gaf 't um.

En toe è hier aover naodacht zei è bi'j zien eigens: »Hoevölle arrebeiders van mien vader hebt de vulte van alles en ik starve van honger."

»'K wil opstaon en nao mien vader gaon en tegen um zeggen: »Vader ik hebb' ezundigd tegen den Hemel en tegen ow. Ik bun niet wäerd owen zònne te heiten, nemp mi'j maor an as 'n arrebeider." — En hi ston op en ging nao zien vader.

En toe è nog wiet van um af was, zag um zien vader al, en die wier zoo weemuedig, dat è nao um toeliep, 'm um d'n hals viel en um kusten.

En de zònne zei tegen um: »Vader ik hebb' ezundigd tegen den Hemel en tegen ow en 'k bun niet wäerdig owen zònne enuemd te worden." Maor de vader zei töt ziene knechts: »Krieg de beste kleere hier en doet z'um an, stèk 'n rink an zienen hand en schoene an de vuete; en breng 't meste-kalf en slagt 't; dan wîwe etten en vreulik wäesen, want dissen mienen zònne was dood en is weer läevend eworden en hi was verlaor'n en is weer evonnen."

En toe wier'n ze vreulik. En zienen oldsten zònne was op 't land en as è kort bi'j huus kwam heurden è 't zingen en 't dansen. En toe è eene van de knechts eroepen hadde vroeg è wat dat toch beduudden. En die zei toe töt um: »Ow bruur is weer ekommen, en ow vader hef 't meste-kalf eslagt, umdat è um gezond weer ekregen hef." Maor toe wier è niedig en wol niet in huus gaon. Toe ging zien vader nao buuten en neugden um. Maor hi gaf um töt antwoord en zei töt zien vader: »Zie, ik diene ow now al zoo lange jaor'n en hebbe nog nooit ow gebod aoverträeden, en i'j hebt mi'j nooit 'n bukskcn egeven um mi'j

met miene kameröde vreulik te maken. Maor as dissen owen zònne weer ekommen is, die ow goed met hoer'n deur ebragt hef, toe hei'j um 't meste-kalf eslagt."

En hi zei töt um: »Kind i'j bunt altied bi'j mi'j en al 't miene is 't owe. Wi'j meugt wel vreulik en bli'j wäezen, want dissen bruur was dood en is weer läevend eworden en hi was verlaor'n en is weer evonnen. A. J. G. H.

TOELICHTING.

1. *Zònne.* De »o" in zònne klinkt helder als de »o" in 't fr. »sonnet", echter moet de »z" duidelijk gehoord worden.

2. *Hoevölle, töt,* Deze »ö" klinkt als de »ö" in Götter.

3. *Vertäerd, gäerne, wäezen* enz. De »äe" klinkt als de »è" in »mère" en »père" of als de »ai" in »air" en »aimable" enz.

4. *Hueden, enuemd, vuete, weemuedig.* De »ue" in deze en andere woorden klinkt tusschen de zuivere »uu" en de »eu" in. Is voor een niet-graafschapper moeielijk uit te spreken.

5. *Hi.* Dit wordt »lang" uitgesproken, doch vooral niet als »ie", De »i"-klank moet duidelijk gehoord worden.

Zou dit met twee »ii" ook beter zijn?

6. *Iemes, zien, niet, viel, vielen, dienen, niemes.* De »ie" in deze en vele andere woorden klinkt tusschen »ie" en »ee" doch meer naar de »ie" trekkende. (Veroorzaken aan vreemden veel moeite.)

7. *Wiet, lieden. niedig, wier* (v. werden), *zien, mien* voornw. Deze »ie's" klinken als »ie".

8. *Schoene, goed, hoe, doen, toe.* De »oe" klinkt tusschen »oe" en »oo" doch meer naar 't eerstgenoemde. In »boek" (buik) blijft de »oe"klank bewaard.

9. *Honger, ston* werkw,, *ow, evonnen, begon* werkw. Hierin klinkt de »o" dof.

Zoo als ik boven reeds aanmerkte, is het voor een »vreemde" moeielijk, daar behalve in 2, 3 en 4, veel uitzonderingen op deze regels zijn.

Lugt te koop. Met de beteekenis van dit uithangbord is de heer van Lennep blijkbaar verlegen geweest, gevende daaraan eene

zeer gezochte uitlegging. Door *lugt* verstaat men reepen linnen, getrokken door gesmolten zwavel, waarvan het gebruik algemeen bekend is. Op de vraag naar *lugt* zal elk oud drogist zulke gezwavelde strooken linnen voorleggen. J. R. VAN MAANEN.

Namen van schepen. (XXI, bl. 55). In J. ab Utrecht Dresselhuys, Oud Aardenburg enz., Werken der Maatsch. van Ned. Letterk. te Leiden, zal de vrager daaromtrent een en ander vinden.

G. P. ROOS.

Verba valent usu. Dezelfde woorden hebben soms in verschillende tijden verschillende beteekenis.

Spreek tegenwoordig van »*de Vereenigde Staten*" en men denkt aan de Vereenigde Staten van *Noordamerika;* maar nog geen honderd jaren geleden (Zie Wagenaar VI, bl. 354) beduidde die uitdrukking heel wat anders.

Kraam (XX, bl. 375; vgl. XXI, bl. 49). Of het er iets toe doet? In den lande van Cadzand was de kraamkamer vroeger door een, bij meer gegoeden zeer fraai geschilderd of chineesch gelakt, kraamschut in twee deelen gescheiden.

Soms werd dat schut als 't ware in den vorm van een kamertje, rondom het kraambed geplaatst.

De kraamschutten waren van verschillende grootte en bestonden soms wel uit twaalf stukken, die door scharnieren allesins, met hoeken, geplaatst werden. In mijne jeugd vormden ze onze tooneelschermen. Het kraamschut bestond soms uit eene mat om den togt te weren. G. P. ROOS.

Palenqa of Palanque (XX, bl. 535; vgl. XXI, bl. 146). »In Hongarijen worden zulke palissaderingen wel aangetroffen als omwallingen van kleine steden." Zoo luidt het t. l. a. pl. Wij voegen er bij, dat reeds Hübners Geographie, 1756, dl. III, bl. 302 eene kleine stad opgeeft, Vipalancka geheeten, eene vesting en pas op een eiland in het palatinaat van Temeswar. B. N.

Oude spreekwijzen en spreekwoorden. »*Sy branden haer aert, sy eten haer paert, sy slapen by den voerman,*" een gemeen spreekwoord van de Peellanders, dat Grammaije op de Kempenaers toepast. »Den turf branden sy, haer ossen gebruycken sy voor paerden, die eten sy. De vrouwen dryven de karre die doen het werck van eenen voerman, en daer slapen sy by." Zie J. van Oudenhoven, Beschryvinge van 's Hertogen Bossche, enz. in 4°, II dl., bl. 8, die daar tevens de opmerking bij maakt, dat »turf branden verkeerd genoemd wordt, aert te branden. De aerde en brant niet, selff oock die aerde niet, die onder of neffens de veenen leydt. Wy branden hier die oude bosschen, maer onder een ander gedaente ende naem." Mijns inziens gaat die opmerking niet op; men verstaat toch onder aarde allen grond, hoe verscheiden van aard ook, evenzoo wordt onder water begrepen al het water, waarvan toch maar een klein gedeelte drinkbaar is.

U. C. KRAMM.

Witte voeten en groote schreden. Dit spreekwoord komt voor op bl. 18 in de Copie van een Brief, geschreven uyt Rotterdam aen N. N. Licentiaet in de Regten tot Dantzigh, behelsende int korte tgeene in de Vereenichde Nederlanden, sedert den jare 1648 tot den jare 1672 voorgevallen is enz. Tot Rotterdam by Desiderius Erasmus, 1672, 4°. 31 blz., als aanwijzende dat het geheele rad van het staatsbestuur, door Jan de Witt werd bewogen, en alleen bestond in het begeven der hooge ambten aan de bekende Loevensteinsche factie; zoodat hij daarmede alleen een *passe par tout* in handen had. Zoo leest men ook op blz. 3 in Brillen voor allerhande gesichten, t Utrecht gedruckt voor Claes Kyck-uyt 1672: »by exempel soo der een gouverneurs plaats te begeven is, die kryght niemandt dan die *witte* voeten heeft." Onder de menigte pamfletten in mijn bezit, behoort ook het destijds verschenen zeer scherpe pamflet: Den GROOTEN en WITTEN DUYVEL; dat is: Een klaer vertoon en aenwysinge dat den koninck van Vranckryck niet door geweld van wapenen, maer door de malitieuse directie van JAN DE WITT, pensionaris en syne GROOTE complicen, onder 't canon van gouden Lowysen soo veel steden en sterckten onzes lieven Vaderlandts onder syn gehoorsaemheydt heeft becomen...

Quo non mortalia pectora cogit Auri sacra fames! — Liever Frans als Prins. Verkeert Hollands interest. Men schildert de duyvel die Menschen-verderver wel GROOT, maer noyt WIT. Fiat tamen hic. vermeerderd en verbetert. De plaets van den GROOTEN ende WITTEN Duyvel. MIRACULUM IN MUNDO.

U. C. KRAMM.

Spring in 't veld en straf in 't veld. De oorsprong van deze goudsche spreekwoorden vindt men bij den geleerden Gouwenaar C. J. de Lange van Wijngaarden, Geschiedenis en Beschrijving der stad van der Goude, II, bl. 149. Nadat hij de hooge verdiensten en dapperheid der oude Gouwenaars heeft beschreven, zegt hij: »Het is jammer, daar de stad zooveel roems en zoo grooten naam in den Spaanschen oorlog heeft verworven, dat vele bijzondere daden niet zijn opgeteekend geworden en aan de vergetelheid zijn overgegaan. De burgers waren bij uitstek goede veldjagers en daardoor voor de Spanjaarden zeer geducht, welke zij gewapend met een vuurroer of verrejager en een springpols over de slooten vervolgden, waarvan de krijgsnamen van *spring in 't veld* en *straf in 't veld*, welke laatste een goudsche notaris gevoerd heeft, onder de burgers zijn overgebleven."

U. C. KRAMM.

Zoo plat als een mannetjes duit. In het Leids Schuitpraatje enz. 1668, 4°, komt in een gesprek voor, dat de waard tegen een schipper zegt: »Ja schipper je bent soo plat niet als een Mannetjes deuit, al draag je een ruige muts; je verstaet wel hoe ik het meen."

U. C. KRAMM.

Die seyt wat hy wil, die moet ook hooren wat hy niet en wil. Dit zegt de Esel tegen den Nachtuil, dat hy dat al van syn overbestevaer voor een spreekwoord heeft hooren zeggen. Zie Een wonderlycke doch ghenoechlyke t samen-sprekinghe van een Esel ende Nacht-uyl, waer in het vrouwe praetjen gheexamineerd werd. Gedruckt int jaer ons Heeren, 1618, 4°. bl. 6.

U. C. KRAMM.

Geloof geen menschen of zy moeten ruig in de handen syn. A. Magyrus in zijne Almanachs Heyligen enz. Amsterdam, bij Jan ten Hoorn, 1698, derde druk in 8°. bl. 107, zegt, na eerst op zijne wijze Justus Lipsius duchtig met de woorden en het gezag van Daniël Heinsius te hebben doorgehaald: »Gelooft geen heiligen of zy moeten miraculen doen in waerheid, noch menschen, of zy moeten ruyg in de handen syn, zegt men van ouds." Ik geloof dat Magyrus in onzen tijd de uitgestrektheid van die spreuk wel veel zou moeten inkorten.

U. C. KRAMM.

Als het water dicke is soo gaan de visschen te Bruyloft, maer in troubel water worden sy oock meest gevangen. Dit komt voor in het Tweede Noot-wendige Discours ofte vertooch aen alle Lantlievende van de Participanten der Oostindische Compagnie tegen de Bewindhebbers. Pro captu lectoris, habent sua fata Libelli. Int jaer Een-en-twintich der onghedane Rekeninge, 4°. Niet in vuile, maar gematigde klagten wordt in dit lijvig stuk den bewindhebbers der Compagnie het verduisteren der gelden, met een aantal bewijzen onder de oogen gebragt. Van de bijzondere aardigheden daarbij geef ik er hier eene ten besten: »In 't oversien van de goederen der veroverde *kraack*, hadt seker Bewinthebber, ick dencke onverhoets, meenende syn neusdoeck, (gelyck men van syn evennaesten altoos 't beste hoopen moet) in de handt te hebben een gouden keeten, daer een swaer gouden kruys onder aen hinck, in syn sack onbedacht ghesteecken. Maer syn sack met sulcken onghewoonen last overladen synde, brack en is het gouden kruys met een stuck van de keeten, onder uyt zyn broeck komen te hangen. Syn confrater medogent siende, dat hy niet machtich was syn kruys te dragen, is soetkens beneffens hem ghetreden, daer half in beschaemt zynde, en heeft hem heuslyck, na syn eer kyckende, een ander mochte nae syn goet sien, vermaent dat syn hembt onder uyt hinck, twelck hy oock overzydts siende, met roodheyt ghewaer wiert. Maer nam doen ghevoeghlyck syn kruys weder op, en wandelde. Veecht op die manier maer u mont en segt dat gy niet gegeten en hebt."

U. C. KRAMM.

Kakographie. (*Vervolg van* bl. 54). Zij leert reinheid ons zoeken, gerechtigheid ons najagen, naar waarheid ons streven.

Iemand die de hoogere dingen zoekt, streeft naar gerechtigheid, zoekt te volbrengen zijn plicht.

Hoe licht worden uitgedoofd de gedachten aan het hoogere; hoe licht wordt vergeten de strijd der zelfverloochening.

Waar het hart rein is, is rein ook de verbeelding.

Dit feit als zoodanig bewijst nog geenszins, dat de nederlandsche kanselwelsprekendheid een *beduidenden* stap voorwaarts heeft gedaan.

Schoon zij, naar onze gedachten, nog geenszins tot de *beduidende* kunststukken, veel minder tot die van den eersten rang kunnen gerekend worden.

Men verlangt dat zij den ganschen dag zich op een, niet zelden op meer dan een instrument zal oefenen, en de verdere *geestige* ontwikkeling wordt geheel uit het oog verloren.

Jesaja gaat nog iets verder als hij *zich* over den perzischen monarch dus *uitspreekt*.

Zijn boek is een stuk van een grooter geheel, dat hij nog wel niet afgewerkt, maar toch voorbereid, ja der voltooiing vrij nabij heeft gebracht.

Het aantal dichtbundels *heeft* toegenomen.

Daarzonder is het leven op den duur geen leven voor een mensch.

Zij zien daarin eene openbaring van hoogmoed. Wij verstaan hunne bedoeling: de vermetele poging om Jahveh, den eenigen Waarachtige te onttronen, moest wel door hen worden opgevat als een bewijs van ergerlijke *verwatenheid*.

Voortbrengsel eener *kwaadtrouwige* en hatelijke polemiek.

Het thans levende geslacht is bijna vergeten de treurige gevolgen van het gouvernement der restauratie.

Het is nu reeds meer dan 20 jaren dat wij hebben de constitutioneele monarchie.

Daar staat op een lid der tweede kamer.

Die geen *leeds* te lijden en geen *strijds* te strijden heeft.

Dat gedeelte der burgerij, *waarvan de* geloofsovertuiging niet was veranderd.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht Beeckman of Beekman (Vgl. XX, bl. 635.) Deze mijne vraag is gedeeltelijk reeds beantwoord in: mr. M. F. Lantsheer, Zelandia Illustrata, 3e afl., bl. 492—493, waar het verlangde lat. opschrift wordt medegedeeld, zoodat nu alleen de vraag nog overblijft: welke betrekking had deze familie op Tholen?

Wie narigt verlangt ten opzigte van de grafzerken en wapenborden in de kerk te Tholen, die kan met vrucht de gemelde 3e afl. raadplegen van bl. 472—499.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Utenhove (XIX, bl. 590; XX, bl. 156; XXI, bl. 58, 214). Vriendelijk dank tot dusverre den heer Z. Als Aardenburger en navorscher der geschiedenis dier stad, stel ik in 't onderwerp veel belang. Ter toelichting nog dit:

Sommige Utenhoves schrijven zich ook Delcour, Utenthune. (Uit den tuin = zvl. uut den hof).

Allard de Curia was in 1313 onderbaljuw van Gend.

G. P. ROOS.

Geslacht van Dishoek, (vgl. XX, bl. 591). Ongetwijfeld heeft de heer v. d. B. het standbeeldje van Ewoud van Dishoeck in 1723 in O. I. vervaardigd, en zijn in olieverw geschilderd portret op de zeeuwsche oudheidtentoonstelling gezien, en in de catalogus gelezen, wat er zoo al van de fam. v. D. gezegd wordt. In Axel het familieregister, door den heer A. v. Dishoeck bewaard, doorloopen hebbende, ben ik in staat dat weinige te vermeerderen en alzoo bouwstoffen voor een uitvoeriger register aan te brengen.

Tonis Eewoud(zoon) van D. woonde ten N. W. van Vlissingen bij (in) het gehucht Dishoeck (Dijkshoek) en had daarvan zijnen naam; hij was kapitein ter zee en sneuvelde in den slag der sloepen (wat was dat voor een slag?)

Hij was gehuwd met Mayken Jansdr. Holooge.

Eewoud geb. 5 jan. 1614 te Zieriksee in de Potstraat, vrij chirurgijn te Vliss., † 24 sept. 1682, geh. 1°. 4 dec. 1640 Jac^a. le Jeune, geb. te Nevele 1611, † 3 aug. 1647; 2°. 2 oct. 1648 Adr^a. Huwaerts, geb. nov. 1620 te Middelb., † 2 apr. 1671.

Uit het 1°. huw. 2 en uit het 2°. 4 kinderen:

Jacoba, geb. 19 oct. 1641, geh. 17 mei 1667 te Vliss. Jac^s. Dambrinus.	Antonie, geb. 19 oct. 1643, † . . ?, geh. 30 julij 1675 Maria Baggaers, † 9 aug. 1727, begr. in 't graf van haren grootvader Isaac v. den Bussche.	Jacobus, geb. 9 dec. 1650, † 21 mt. 1723, geh. 1°. 11 nov. 1673 te Amsterdam, Françe. de Rijke; 2°. 4 nov. 1681, Hendr^a. de Goyer.	Pieter, geb. 8 oct. 1653, † . . ?, geh. 1677 eene castiliaansche dochter.	Eewoud, geb. 3 aug. 1656, † te Suratte, geh. Anna Groenewoud geb. 31 dec. 1699.	Maria, geb, 12 julij 1662. geh. 1682 Hend^a. Goverzo·

Ewoud, geb. 9 junij 1678, † te Vliss., geh. 26 aug. 1708 te Hougly in Bengalen Adriana van Disboeck, geb. 30 julij 1691, † te Middelb. Hij was heer v. Domburg, ordinaris raad van N. Indië, admiraal. In 1733 werd eene zilveren medaille op hun 25jarig huwelijk geslagen; de vraag is nu: wie is deze Adriana v. D.? eene zijner nichten? de dochter van zijn oom Eewoud, die † te Suratte? of van zijnen oom Jacobus of Pieter? Het register meldt daar niets van.	Thomas, geb. febr. of maart 1684, † 13 julij 1755, geh. met Cath^a. van der Hoeven.

Antonie Pieter, geb. 26 sept. 1709, † 14 maart 1767, begr. te Vliss., heer van Oudhuizen en Domburg, proost en aartsdiaken van 't kapittel van St. Jan te Utrecht, vrijheer van Mijdrecht, Thamen, Wilnis, Uithoorn, Sevenhoven, Achttienhoven, Kudelstaart, Blokland en Vrouwenakker, burg^r. van Vliss., geh.

1°. 26 sept. 1730 Wilh^a. Damiana Nobelings Wolfd^r. in 's Gravenhage, geb. . . ?, † 17 jan. 1714.

2°. 6 mei 1744 Corn^a. Adr^a. Ockersse, J. d^r., geb. . . ?, † 29 dec. 1750.

3°. 27 apr. 1752 Dina Jac^a. Clijver, geb. 14 junij 1725, † dec. 1798.

Uit 1^e. huw. 4, uit 2^e. 3 en uit 3^e. 7 kinders; in leven 5.

Uit het 1ste.		Uit het 2de.		
Johanna, geb. 23 sept. 1734, † 23 apr. 1767, geh. 25 jan. 1752 Isaac Hurgronje Phz., geb. 17 jan. 1723.	Adriana, geb. 6 feb. 1746, † 21 sept. 1785, geh. 27 apr. 1763 Will. Arnoud v. Citters, geb. 28 jan. 1741 te Middelb., raad-pension. † 22 sept. 1811.	Antonie Eewoud, geb. 6 apr. 1754, † 19 aug. 1808, geh. 15 aug. 1781 te Domburg, Sara Cath. Lammens, geb. 28 julij 1761 op Vaartwijk bij Axel, † 7 maart 1811, 10 kinderen, 6 in leven.	Jacob, geb. 13 maart 1756, † 20 dec. 1793, geh. 26 junij 1780 Maria Joh. Caen, geb. 6 junij 1759, dr. van Corn. 2e kind.	Pieta. Wilha. geb. 31 maart 1764, † 28 aug. 1802, geh. 27 nov. 1785 Abraham van Doorn, geb. 17 junij 1760, † 30 mei 1814. Zn. van Hendrik en Jaca. Corna. Lusjes.

1.	2.	3.	4.	5.
Antonie Pieter, geb. 20 aug. 1785 † Leiden 23 mt. 1867, geh. 15 jan. 1823 te Leiden Maria Joh. den Adel, geb. 31 aug. 1784. — Fam. v. D. te Leiden.	Jacob Matthijs, geb. 14 novemb. 1788, † 1 mei 1822, geh. 15 oct. 1817 Cath. Jaca. Hoelands, geb. 16 sept. 1789, † 16 sept. 1822. — Fam. v. D. te Heintjeszand.	Corns. Abm., geb. 3 mt. 1790, † 4 jan. 1835, geh. 31 oct. 1820 te Zieriksee A.P. Tromp Cornelisdr., geb. 21 mei 1797. † 12 nov. 1860. — Fam. van D. te Zieriksee.	Dina Maria, geb. 19 julij 1795, † Rott. 7 sept. 1862, geh. 7 julij 1819 te Axel Jac. Joh. de Jonge Lughten, geb. 1 dec. 1791 ik meen te Sas v. Gent, † 26 aug. 1836.	Pieter Adriaan, geb. 25 jan. 1798, † 17 aug. 1840, geh. 29 julij 1823 te Hulst met Susanna Levina Haak Corns.dr., geb. 26 sept. 1796, † 27 oct. 1859. — Fam. v. D. te Axel.

6.
Sara Cornelia, geb. 8 junij 1800, woont te Leiden.

In een boek met geteekende wapens, eertijds in de kerken te Middelburg opgehangen, vond ik het wapen van Dishoeck:

Coupé, *a.* in zilver een roode ? burgt op een groenen grond; ik meen zelfs dat er vóór of naast dien burgt of huis een oude vuurbaak stond; dit zinspeelt ongetwijfeld op het gehucht Dishoeck, waarbij Hattinga op zijne kaart van Walcheren ook een wachthuis en vuurbaak aangeeft;

b. in rood een zilveren leeuw.

Is het waar, dat het huis, nu stadhuis te Vlissingen en het huis daar regt over door de fam. v. Dishoeck gebouwd is? Ik heb het wel eens hooren zeggen. Dina Jaca. de Clijver was de dr. van Jacob en Eliz. d'Ailly, denkelijk de zuster van Antonie, schepen en raad van Vlissingen in 1744.

Omtrent de familie Caen is mij bekend:

	Cornelis Caen, geb. 23 nov. 1656, † 2
Jacob Lanckers	febr. 1701, huwt 6 dec. 1684.
Dina Loncque	Eliz. Thielenus, geb. 1666, † 1729.

Maria, geb. 2 sept. 1698, † 6 feb. 1755, huwt 10 nov. 1733 Antonie Caen, geb. 22 nov. 1695, † 20 mei 1738. burg. van Vliss.

Johan Pietr. Recxstoot
Joha. Herma. van Roseveld

Cornelis, geb. 14 aug. 1734, †....
huwt 7 febr. 1758 met Maria Eliz. geb. 30 mt. 1738.

Elizab. Thielenus was de dr. van Willem, geb. 1634, † 1684, geh. 1658 met Eliz. de Jonge van Bruinisse, geb. 1634, † 1682, en de zuster van Maria Thielenus, geb. 1659, † 1724, geh. met Abdias Hattinga, den vader en grootvader der beroemde ingenieurs.

Stammen van de vlissingsche familie Caen de jhn. de la Bassecour Caen af?

B. O. Z. F. CALAND.

MENGELINGEN.

De raaf en de kraai. Door J. wordt gevraagd (XXI bl. 224): *Waar zijn de raaf en de kraai het zinnebeeld van?* Aangaande *de kraai* kan ik hierop niets antwoorden, maar *de raaf* is, meen ik, het zinnebeeld van *den dood*, omdat hij het doode aas pleegt te zoeken. Ook verhaalt de joodsche sage, dat het eerste graf hier op aarde gegraven is door een raaf, voor zijn jongen, en dat de aanschouwing daarvan Adam op de gedachte gebracht had, om Abels lijk onder de aarde te bergen. Somtijds komt de raaf ook als zinnebeeld voor van *den duivel.* In vele legenden plaagt de duivel, *als raaf*, vrome kluizenaars, en op eene oude schilderij, die zich te Stuttgart moet bevinden, zoekt hij, in die gedaante, Johannes te kwellen, maar wordt door den arend van den Evangelist verjaagd. Augustinus vond zelfs in het ravengeroep: *cras, cras*, iets duivelsch, als aansporing tot *uitstel*, omdat *cras* beteekent *morgen!* Dit en meer, is o. a. te vinden in Menzels Christliche Symbolik, op het woord *Rabe.* E. LAURILLARD.

Diamanten Bruiloft (XIX bl. 639; XX, bl. 431.) Voorbeelden uit den modernen tijd

Huwl. jaren.	**Naam v. d. man.**	**Naam der vrouw.**	**Geboorte jaar** van den man.	van de vrouw.
60.	Winolt Eeltink.	Aaltje Scholten.	?	1652
55.	Jan Bouzel.	Anna Maria Molendijk.	?	15 aug. 1666 te Leiden
71.	Klaas Gosses.	?	26 nov. 1672.	?
76.	Salomon Emanuel.	?	Moravien 1660	?
65.	Jan Beek.	Willemijn Peters dochter van Goor.	?	6 jan. 1663 te Wezel.
80.	Price.	?	?	?
98.	Cottrel.	?	1640	?

In 1605 zijn te Delft, in Holland, twee oude echtel. gestorven 3 uren de éénє te zamen in den echten staat geleefd 75 jaren. De magistraat van Delft, heeft zє des menschelijken levens.

: heb ze nog niet gevonden; ik vind echter het volgende aangeteekend:

Sterfjaar van den man.	van de vrouw.	**Aanteekeningen.**
?	1756	1668 1e huwel. met Hendrik Knersink. 1691 2e huwel. met Jan Eelink. 1696 3e huwel. met Winolt Eeltink.
?	23 aug. 1767 te Alkmaar.	
20 jan, 1775 te Sneek.		
30 nov. 1766 te 's Gravenh.		
?	1765	
?	?	Price was in febr. 1769 112 jaar, zijne vrouw 108 jaar, zij woonden op een dorp niet ver van Ledbury in 't graafschap Herefort.
20 nov. 1760 te Philadelphia.		Zijne vrouw was bij zijn overlijden 115 jaar oud.

den ander; de man oud zijnde 103 jaren en de vrouw 99; zij hadden stads kosten doen begraven, en de klokken geluid, om de zeldzaamheid.

A. C. DE GRAAF.

Geheimschrift. (XX. bl. 24, bl. 541; XIX. 64.) Nu de Navorscher aan 't opgeven gaat van onderscheidene manieren van kryptographie, wil ik daar de bij mij bekende aan toevoegen.

1°. Beide partijen, tusschen welke de correspondentie gevoerd wordt, hebben een stuk carton, dat op dezelfde wijze is uitgeknipt, bij voorbeeld aldus:

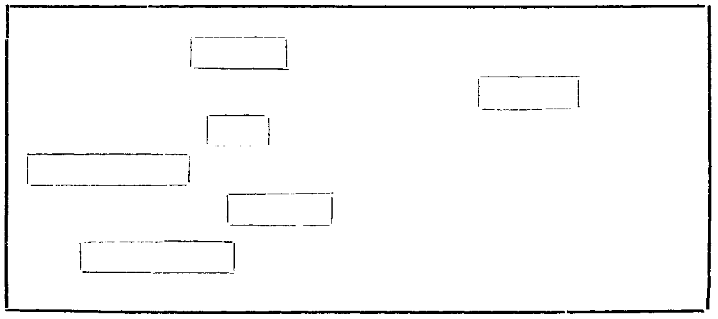

De schrijver legt dit carton op zijn briefpapier en plaatst in de openingen datgene, wat hij te berigten heeft, b. v.:

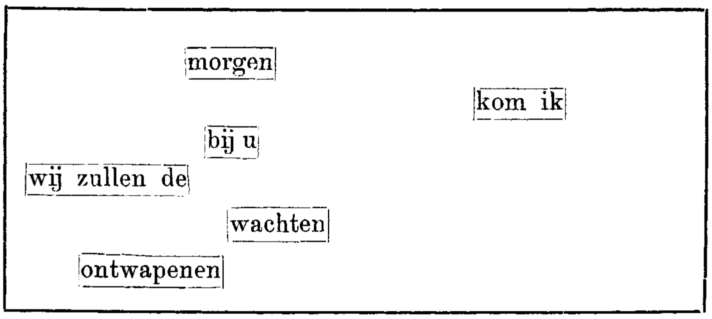

Vervolgens neemt hij het carton weg en vult de op het briefpapier onbeschreven gebleven plaatsen in, b. v.:

Ik ben dien morgen met hem naar Muiden geweest. Nauwelijks komen we daar, of daar kom ik vriend X tegen, dien ik bij u ook reeds ontmoet had. Kom! zei ik wij zullen de terugreis samen doen, als gij geduld hebt, een kwartier te wachten! Hij had bedenking, maar liet zich ontwapenen en wij keerden, enz.

De ontvanger van den brief legt zijn carton er op, en weet nu, dat alleen datgene, wat in de openingen komt, tot het eigenlijke berigt behoort, en de rest niets beteekent.

2°. eens kwam mij een brief onder de oogen van eene zestienjarige gevangene, van welken brief de tweede pagina met geheimschrift beschreven was. Zij had gehoopt, dat de directeur den brief niet naauwkeurig zou bezien, maar slechts een vlugtigen blik er op zou werpen, en alsdan het verschil niet merken zou tusschen de tweede pagina en de zijden 1 en 3. De sleutel nu van hare kryptographie was het onderstaande letterlijstje:

a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m
n	o	p	q	r	s	t	u	v	w	x	y	z

Dat is: waar men eene *a* bedoelt gebruikt men eene *n;* in plaats van *d* schrijft men *q,* — in plaats van *v* schrijft men *i,* — in plaats van de *ij* de *l,* enz. Naar die methode wordt, b. v. *waarde vriend* aldus geschreven: jnneqr ievraq, en *lieve jan* aldus: yvrir wna.

3°. Men schrijft eene lettertabel, als de onderstaande, en bepaalt een sleutel, b. v. aardigheden.

1ste kolom.

Bovenste regel

v r i e n d

f....*a*
j..........*a*
j..............*r*
z..................*d*
v......................*i*
d..........................*g*

a	*b*	*c*	*d*	*e*	*f*	*g*	*h*	*i*	*j*	*k*	*l*	*m*	*n*	*o*	*p*	*q*	*r*	*s*	*t*	*u*	*v*	*w*	*x*	*y*	*z*
b	*c*	*d*	*e*	*f*	*g*	*h*	*i*	*j*	*k*	*l*	*m*	*n*	*o*	*p*	*q*	*r*	*s*	*t*	*u*	*v*	*w*	*x*	*y*	*z*	*a*
c	*d*	*e*	*f*	*g*	*h*	*i*	*j*	*k*	*l*	*m*	*n*	*o*	*p*	*q*	*r*	*s*	*t*	*u*	*v*	*w*	*x*	*y*	*z*	*a*	*b*
d	*e*	*f*	*g*	*h*	*i*	*j*	*k*	*l*	*m*	*n*	*o*	*p*	*q*	*r*	*s*	*t*	*u*	*v*	*w*	*x*	*y*	*z*	*a*	*b*	*c*
e	*f*	*g*	*h*	*i*	*j*	*k*	*l*	*m*	*n*	*o*	*p*	*q*	*r*	*s*	*t*	*u*	*v*	*w*	*x*	*y*	*z*	*a*	*b*	*c*	*d*
f	*g*	*h*	*i*	*j*	*k*	*l*	*m*	*n*	*o*	*p*	*q*	*r*	*s*	*t*	*u*	*v*	*w*	*x*	*y*	*z*	*a*	*b*	*c*	*d*	*e*
g	*h*	*i*	*j*	*k*	*l*	*m*	*n*	*o*	*p*	*q*	*r*	*s*	*t*	*u*	*v*	*w*	*x*	*y*	*z*	*a*	*b*	*c*	*d*	*e*	*f*
h	*i*	*j*	*k*	*l*	*m*	*n*	*o*	*p*	*q*	*r*	*s*	*t*	*u*	*v*	*w*	*x*	*y*	*z*	*a*	*b*	*c*	*d*	*e*	*f*	*g*
i	*j*	*k*	*l*	*m*	*n*	*o*	*p*	*q*	*r*	*s*	*t*	*u*	*v*	*w*	*x*	*y*	*z*	*a*	*b*	*c*	*d*	*e*	*f*	*g*	*h*
j	*k*	*l*	*m*	*n*	*o*	*p*	*q*	*r*	*s*	*t*	*u*	*v*	*w*	*x*	*y*	*z*	*a*	*b*	*c*	*d*	*e*	*f*	*g*	*h*	*i*
h	*l*	*m*	*n*	*o*	*p*	*q*	*r*	*s*	*t*	*u*	*v*	*w*	*x*	*y*	*z*	*a*	*b*	*o*	*d*	*e*	*f*	*g*	*h*	*i*	*j*
l	*m*	*n*	*o*	*p*	*q*	*r*	*s*	*t*	*u*	*v*	*w*	*x*	*y*	*z*	*a*	*b*	*c*	*d*	*e*	*f*	*g*	*h*	*i*	*j*	*k*
m	*n*	*o*	*p*	*q*	*r*	*s*	*t*	*u*	*v*	*w*	*x*	*y*	*z*	*a*	*b*	*c*	*d*	*e*	*f*	*g*	*h*	*i*	*j*	*k*	*l*
n	*o*	*p*	*q*	*r*	*s*	*t*	*u*	*v*	*w*	*x*	*y*	*z*	*a*	*b*	*c*	*d*	*e*	*f*	*g*	*h*	*i*	*j*	*k*	*l*	*m*
o	*p*	*q*	*r*	*s*	*t*	*u*	*v*	*w*	*x*	*y*	*z*	*a*	*b*	*c*	*d*	*e*	*f*	*g*	*h*	*i*	*j*	*k*	*l*	*m*	*n*
p	*q*	*r*	*s*	*t*	*u*	*v*	*w*	*x*	*y*	*z*	*a*	*b*	*c*	*d*	*e*	*f*	*g*	*h*	*i*	*j*	*k*	*l*	*m*	*n*	*o*
q	*r*	*s*	*t*	*u*	*v*	*w*	*x*	*y*	*z*	*a*	*b*	*c*	*d*	*e*	*f*	*g*	*h*	*i*	*j*	*k*	*l*	*m*	*n*	*o*	*p*
r	*s*	*t*	*u*	*v*	*w*	*x*	*y*	*z*	*a*	*b*	*c*	*d*	*e*	*f*	*g*	*h*	*i*	*j*	*k*	*l*	*m*	*n*	*o*	*p*	*q*
s	*t*	*u*	*v*	*w*	*x*	*y*	*z*	*a*	*b*	*c*	*d*	*e*	*f*	*g*	*h*	*i*	*j*	*k*	*l*	*m*	*n*	*o*	*p*	*q*	*r*
t	*u*	*v*	*w*	*x*	*y*	*z*	*a*	*b*	*c*	*d*	*e*	*f*	*g*	*h*	*i*	*j*	*k*	*l*	*m*	*n*	*o*	*p*	*q*	*r*	*s*
u	*v*	*w*	*x*	*y*	*z*	*a*	*b*	*c*	*d*	*e*	*f*	*g*	*h*	*i*	*j*	*k*	*l*	*m*	*n*	*o*	*p*	*q*	*r*	*s*	*t*
v	*w*	*x*	*y*	*z*	*a*	*b*	*c*	*d*	*e*	*f*	*g*	*h*	*i*	*j*	*k*	*l*	*m*	*n*	*o*	*p*	*q*	*r*	*s*	*t*	*u*
w	*x*	*y*	*z*	*a*	*b*	*c*	*d*	*e*	*f*	*g*	*h*	*i*	*j*	*k*	*l*	*m*	*n*	*o*	*p*	*q*	*r*	*s*	*t*	*u*	*v*
x	*y*	*z*	*a*	*b*	*c*	*d*	*e*	*f*	*g*	*h*	*i*	*j*	*k*	*l*	*m*	*n*	*o*	*p*	*q*	*r*	*s*	*t*	*u*	*v*	*w*
y	*z*	*a*	*b*	*c*	*d*	*c*	*f*	*g*	*h*	*i*	*j*	*k*	*l*	*m*	*n*	*o*	*p*	*q*	*r*	*s*	*t*	*u*	*v*	*w*	*x*
z	*a*	*b*	*c*	*d*	*e*	*f*	*g*	*h*	*i*	*j*	*k*	*l*	*m*	*n*	*o*	*p*	*q*	*r*	*s*	*t*	*u*	*v*	*w*	*x*	*y*

Men bepaalt een sleutelwoord, b. v. *aardigheden.*

Wil men nu schrijven: vriend, uwe reis valt nog wel mede, enz. dan plaatst men het sleutelwoord er onder: aardig hed enaa rdig hed ena ardi, enz.

Nu zoekt men de eerste letter van het woord, dat men schrijven wil (v) in de bovenste rij, en daalt vandaar af tot men komt op de corresponderende letter van het sleutelwoord (a), en vandaar gaat men links, en neemt men de letter, die men dan vindt in de 1en kolom (f). En zoo voorts.

Op die manier wordt *vriend:* f j j z v d.

Bij ontvangst van 't geheimschrift gaat men den omgekeerden gang. Nadat men onder het ontvangen woord: f j j z v d het sleutelwoord gezet heeft: f j j z v d / a a r d i g neemt men de letter *f* in de eerste kolom; dan gaat men regts tot men de corresponderende letter *a* vindt, en klimt hier van daan op naar de bovenste rij, alwaar men dan de *v* zal vinden, enz.

Dit geheimschrift is zonder het sleutelwoord niet te ontcijferen, want dezelfde letters geven gedurig andere letters terug. In ons voorbeeld wordt de *e* van *vriend* in het geheimschrift een z, maar de *e* van *reis* wordt een j, enz.

GESCHIEDENIS.

Collecte van 30 ton gouds voor de vrije uitoefening van den godsdienst in de Nederlanden, A^{o}. 1566.

Wagenaar, in zijne Vaderlandsche Historie, maakt hiervan gewag, noemt eenige steden op, waar het bedoelde rekwest is gepresenteerd, doch vergeet daarbij Leiden te noemen. Ik heb het daarom van belang geacht de volgende vroedschaps-resolutie mede te deelen, zoo als die in de registers voorkomt.

Vroedschaps-resolutie van den 17 januarij 1567.

Is by mr. Pouwels Buys pensionarys deser stede geproponeert dat eenighe personen van die van de nieuwer ofte gereformeerde Religie van binnen ofte omtrent deser stede opten zestienden januarij lest geleden aen den burgerm^{en} deser stede by requeste versocht hebben, dat zy de Excell. van mynen Heere den Prince van Oraengien als Stadthouder van Holl^{t}. zouden willen overseynden zekere groote requeste, adresserende aen die C. M^{t}. daer by onder andere van wegen die van de Religien van alle dese Nederlanden Zyne Ma^{t}. geoffereert zouden werden dertich tonnen gouts tot een dancbaerheyt ende concessie van het Octroy ofte Licentie, omme van de vrije exercitie van heurluyder religien bevesticht ende versekert te mogen werden en dat de zelfde van de religie op huyden mede scriftelicken verthoont hebben, dat die voorss. dancbaerheyt mede eensdeels zoude dienen omme te mitigeren, doen bidden van Remissie ende genaede, Zyne M^{ts}. toorn, gecauseert door eenighe ongehoorsame ende rebellen ende dat het mitsdien te besorgen zoude zyn dat de straffe van Zijne M^{t}. zoe wel over den goeden en̄ onschuldigen als over de quaetdoenders zouden mogen gedaen werden, ende dat de zelfden van de religien alhier, gelyck in alle andere steden van Hollandt by eenige personaegen van geen cleyne authoriteyt en̄ aensyenne zeer ernstelicken bevolen zoude zyn zonder vertreck en̄ in alder diligentie

vuyten burgeren ende ingesetenen deser stede elcx naer zyn vermogen en liberaliteyt met goede vermaninge ende niet by maniere van schattinge ofte impositie te mogen gecrygen ende collecteren zoe veel penningen, dat het zeste paert van de voorss. tonnen gouts in alder diligentie zal mogen bedragen, met expresse conditien dat niemant gehouden en zoude zyn de reste die men op vyf maenden ofte andere termynen zoude mogen opbrengen, te furneren vóór en aleer de voorss. versekertheyt en̄ convocatie van de generale staten by Zyne M^{t}. bewillicht en geaccordeert zoude zyn, versouckende dat die van de Vroetschappe believen soude heurluyder authoriteyt ten fyne voorss. te interponeren en behoorlicke assistentie te doen, en overzulcx hemluyden vuyt elke bonne (wijk) te gunnen een bonmeester en̄ denzelfden te belasten hemluyden int doene en vorderen van de voorss. collectatie alle hulp en assistentie te doen, men alsoe by opene placaten van Zyne M^{t}. mitsgaders by missive van haere hoocheyt van date den elfden januarij lestleden addresserende aen den Schout, burgerm^{en} en̄ regierders deser stede zulcke ofte diergelycke collectatien zyn verboden en̄ dat die van der nieuwer religien tzelfde vuyt heure privé naemen, zonder nominatie van eenige personagien versoucken, tot zeer quaden exemple en ergere consequentie, soe is eendrachtelicken by die van de Vroetschappe geresolveert dat men den requiranten voor apostille met expressie van alle de voorss. en̄ andere bequame middelen zal geven, dat hem heurluyden versouck alsnoch wert ontseyt.

Leiden. ELSEVIER.

Place du Roi de Rome te 's Gravenhage. Het medegedeelde in vroegere jaargangen van den Navorscher over de »Place Napoleon," welke naam gegeven is, gedurende de vereeniging van Nederland met Frankrijk, aan de Dam te Amsterdam en aan het plein van de ruine te Leiden, geeft mij aanleiding, mededeeling te doen van hetgeen ik dezer dagen vond in:

Berigt wegens de regterlijke politieke en andere geconstitueerde magten, residerende in de Goede Stad Den Haag, met de namen der leden daarin sessie hebbende, derzelver ministers en beambten, benevens de aanwijzing hunner woonplaatsen, voor den jaare 1813.

In Den Haag bij de erve J. Thierry en C. Mensing en Zoon, in de Schoolstraat, W. 245. 1813.

Uit dit werkje, in mijn bezit, blijkt, dat te 's Gravenhage de Lange Vijverberg en de Korte Vijverberg toenmaals den naam hebben gedragen van »Cour de l'Impératrice" of »Keizerinnelaan," het Lange Voorhout »Cour Napoleon" of Napoleonslaan" werd genoemd en aan het Plein de naam werd gegeven van »Place du Roi de Rome" of Plaats des Konings van Rome."

Op de eene bladzijde komen die namen in het Fransch, op de andere bladzijde in het Hollandsch voor. — Meest wordt bij de nieuwe naam ook de oude gevoegd. V. G. V.

Amsterdam. Achter de Zwaantjes. (XXI, bl. 121). Dat een Amsterdammer die buurt, gracht of straat niet vinden kan, is natuurlijk. Als zoodanig bestaat zij niet. Het zal een uithangbord van een toen bekend wijnhuis geweest zijn. Zoo zou men nu nog kunnen zeggen: hij woont bij de Drie Fleschjes, nu als uithangbord bekend in de Gravenstraat — of hij woont over of bij het Lootsje.

E. A. P.

Achter de Zwaantjes. Kan een Amsterdammer op het spoor komen van de buurt *Achter de Swaantjes*, door hem te herinneren, dat in vroeger tijd bij ons te lande de publieke vrouwen wel eens genoemd werden *de Zwaantjes?* Eene aanteekening daaromtrent is te vinden: Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde, 4e jaargang 1860, bladz. 423.

Middelburg. ADR. A. FOKKER.

De predikanten Baselius. (XX, bl. 23; vgl. bl. 226; XXI, bl. 229). De berigten en het geslachtregistertje der bovengenoemde predikenten, voorkomende in Vrolikherts Vlissingschen kerkhemel fol. 13, dragen blijken van onnaauwkeurigheid. Ook begaat de schrijver een' misslag, door te vermelden dat Jacobus Baselius, de jonge, in 1597 predikant te Ouderkerk zou zijn geweest; dit moet zijn Jacobns B. de oude. (Zie Te Water. Reformatie in Zeeland bl. 252, en in de bijlagen bl. 83—85.)

Te Leiden heeft, van sept. 1579 tot 10 nov. 1581, ten huize van den rector Nicolaas Stockius gewoond Jacobus Baselius uit Vlaanderen, en wel als scholier of kosthoudende persoon. Ofschoon vrijdom van bieraccijns genietende, komt hij niet als student der leidsche hoogeschool voor. Op den 5 nov. 1583 is te Leiden gehuwd: »Jacobus Baselius, de oude, dienaer des Goddel. woorts te Voorschoten, en Peroontgen Maertensdr. van Nieukerck."

Als *weduwnaar* komt hij hier niet voor.

Deze Jacobus Baselius of Baselis, de oude, had in februarij 1585 zijn ontslag als predikant te Voorschoten, bij de classis van Leiden ingediend. Men scheen toen Franciscus Lansbergen in zijne plaats te willen beroepen, doch dat had geen gevolg. In 1585 was deze Baselius, de oude, in twee processen gewikkeld, omdat hij de leidsche predikanten uitgescholden en hunne leerstellingen aangevallen had. Het eerste verloor hij voor de vierschaar van Wassenaar, en het tweede werd voor de classis van Delfland gebragt, waarvan mij de uitslag onbekend is. Doch het is zeker, dat hij in het laatst van 1585 of in het begin van 1586 niet meer als predikant te Voorschoten voorkomt. Waarschijnlijk is hij toen naar Bergen op Zoom vertrokken, waar hij in 1587 als president der classis voorkomt.

Wanneer ik alles zoo kort mogelijk zamentrek, dan geloof ik dat Jacobus B. de oude, van 1574—1579 predikant te Vlissingen is geweest, vervolgens te Wijnoxbergen, in 1583 te Voorschoten, in 1586 te Bergen op Zoom en in 1591—7 te Ouderkerk. Hij moet dan driemaal gehuwd zijn geweest, en slechts kinderen uit het eerste huwelijk gehad hebben. De naam zijner eerste vrouw is mij onbekend.

Zijn zoon Jacobus, de jonge, is meer bekend. Hij heeft in 1603 te Bergen op Zoom uitgegeven: Jacobi Baselii, fil. De obsidione Bergopzomii. Typ. Jacobi Canini.

In de opdragt aan de regering van B. op Zoom, zegt hij, dit handschrift, nu 14 jaren geleden, dus in 1589, haar ten geschenke gegeven te hebben, maar dat het steeds in hare kast onuitgegeven is blijven liggen.

Verder zegt hij, dat het in de maand maart aanstaande achttien jaren geleden is, dat hij uit Brussel is gevlugt (dus 1585)

en toen in Bergen op Zoom als gast en vreemdeling is opgenomen geworden, vereerd met het publiek ambt (predikant of rector) dat hij nog bekleedt. Hij is ook schrijver geweest van: Kort berigt aengaende de bulle van Clemens VIII, waarvan hij in 1603 een exemplaar aan de statengeneraal ten geschenke gaf [1]).

Hij had bij zijnen dood een handschrift nagelaten, bevattende de Exploiten enz. van Paulus en Marcellus Bax, dat in 1615 door de kinderen van dien Jacobus, den jongen, is uitgegeven.

Hij liet bij zijne vrouw, Eliz. van Loo, o. a. eenen zoon na, genaamd Samuel, gedoopt te Bergen op Zoom den 2 mei 1597 en den 20 nov. 1619 gehuwd met Eliz. van de Perre. Hij was ook predikant te B. op Zoom geweest, en heeft denkelijk de uitgave van de Exploiten van P. en M, Bax in 1615 bezorgd. Uit dat huwelijk is o. a. een zoon, Jacobus, geboren en den 8 dec. 1623 te B. op Zoom gedoopt. Deze Jacobus Baselius is den 27 feb. 1638 als student der leidsche hoogeschool ingeschreven, wonende bij den hoogleeraar M. Zueris van Boxhorn. Hij is in 1646 predikant te Kerkwerve geworden en aldaar in 1661 overleden. Hij was schrijver van den Sulpitius Belgicus, die in 1656 bij Lopez de Haro te Leiden gedrukt werd. Hij draagt dat werk op aan de regering van Bergen op Zoom, en zegt in de opdragt, dat zijn vader, grootvader en overgrootvader predikanten te B. op Zoom geweest zijn.

Wat verder den predikant van Katwijk aan Zee en Lisse aangaat, die ook Samuel Baselius genaamd wordt, hij is een ander persoon dan die welke te B. op Zoom heeft gestaan.

Diens vader, Anzelis Bazelis, is in 1548 te Hontschoten geboren en op den 5 sept. 1583 poorter van Leiden geworden. — Samuel Baselis of Bazelis is in 1582 te Hontschoten geboren en werd den 21 mei 1598 als student aan de leidsche hoogeschool ingeschreven. In 1606 werd hij predikant te Katwijk aan Zee en huwde den 20 julij 1607 te Leiden Sussanna Ardenoys [2]). Hij is later hertrouwd met Aechte Dircxdr.... In 1620

[1]) Zie hierover Jacobi Baseli, Sulpitius Belgicus. a°. 1656 bl. 77 in de noot.

[2]) Samuel Baselius, geb. van Hontschoten, dienaar des godd. woorts tot Catwyck op Zee, vergeselschapt met Anzeel Bazelius zijn vader — met Sussanna Ardenoys, jd. van Leiden, vergeselschapt met Belyntgen Remants haer nicht.

werd hij predikant te Lisse, alwaar hij in het laatst van 1635 overleed. In 1622 had hij reeds 8 kinderen, te weten: Maerten, Maritgen, Dirk, Laurens [1]), Vrank, Abraham, Isaak en Jacob (Register van het hoofdgeld van Rijnland a° 1622).

De heer E. Caland heeft reeds veel over dat geslacht te Bergen op Zoom opgezocht en mij eenige doop- en trouwacten daarvan gezonden, die hij in den Navorscher zal plaatsen. Jacobus Baselius, die in 1585 van B. op Zoom naar Enkhuizen voor één jaar ging, was de jonge. Dr. Thomas Regenboom (niet Ragenboom) was in 1581 predikant te Poortvliet; dus zal hij voor 1581 bij Jacobus B. den ouden te Wijnoxbergen gestudeerd hebben.

Leiden. ELSEVIER.

A. van Zeebergh (XXI, bl. 164) toonde, als hoofd van Teylers stichting, zijne standvastigheid zelfs tegen Napoleon, in het ontduiken van de pogingen des franschen keizers om de inkomsten dier stichting te leeren kennen.

De hoogleeraar M. Siegenbeek wist zeker van deze zaak het ware, toen hij van Zeeberghs leven schetste in de Handd. van de Maatsch. der nederl. Letterkunde. Doch de nalezing van zijne uitdrukkingen daar ter plaatse brengt u niets verder.

V R A G E N.

Gideon de Wildt. Wanneer werd Gideon de Wildt geboren? Wagenaar vermeldt (deel XII) van hem, dat hij in 1651, als commandeur, een verdrag met Salee sloot en dat hij in 1657 in de Middellandsche zee met een eskader kruiste. Zijn geschilderd portret is door den bezitter Neville D. Goldsmid edelmoediglijk in steendruk gebragt op de grootte der steendrukken van des heeren J. C. de Jonge groot werk N. H. t. Z. en ten geschenke gegeven.

Wij vragen naar de plaats en het jaar van geboorte en sterven van dezen vlootvoogd. En zulks met te meer grond, dewijl zijne

[1]) Hij is den 9 nov. 1630 als student ingeschreven, oud 30 jaren.

familie nog bestaat en, naar wij vernemen, in Overijsel gevestigd is. Wij bedoelen meer berigten dan de Navorscher 1870 bl. 433, 434 ons bereids gegeven heeft.

Leiden. B. N.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Medaille van P. v. Abeele. Acht gouden bruiloften in de familie van Loon. (III. bl. 6, 370; XVIII. blz. 512; XIX. blz. 119, 507; XX. blz. 122). Tot aanvulling van hetgeen door mij is medegedeeld kan dienen, dat op de plaat mij voorgekomen, van J. Goeree, met afbeelding der 7 goudenbruiloftspenningen, van welke plaat de heer C.Kramm eene uitvoerige beschrijving gegeven heeft, geene aanduiding wordt gevonden van 't geen die heer zegt, dat er, na de feestviering in 1722, *vier jaren verloopen zijn, eer die door Goeree volvoerd is.* Voorts behoort nog bij die plaat eene gedrukte beschrijving in dichtmaat, door Jan Goeree, wiens naam ook staat onder het gedicht, als opschrift van den steen; die beschrijving is in zeer groot formaat, *Gedrukt t'Amsterdam, by Willem en David Goeree, op de Lauriergragt;* de titel is: *Beschouwer en Verbeelders Zamenspraak, Verklarende het Prent-Taffereel, gemaakt ter gelegentheydt van 't vieren der Goude Bruy-loft door den Heere Mr.* PIETER VAN LOON, *en Vrouwe* AGNETA GRASWINCKEL, *op den* 14 *December* 1722. Op de plaat ziet men ook onderaan ter rechterzijde op het voetstuk de afbeelding van het ivoren schroefbusje, waarin de 7 medailles bij de familie bewaard worden, waaraan later in 1726 nog een 8ste goudenbruiloftspenning, in dat metaal en in zilver, is toegevoegd. Het blijft (naar ik meen, ook bij de familie) in het duister, wat het woord RECIF beteekent, op de afgebeelde medaille van 1694 voorkomende, boven het stads-, dorps- of burchtgezicht op de voorzijde.

Nog kan ik den heer Kramm berichten, dat de medaille van 1722 in originali kleiner, daarentegen die van 1706 grooter is dan zij op de plaat zijn afgebeeld.

Amsterdam. J°. DE VRIES JZN.

VRAGEN.

Indische gulden met stempel. Dezer dagen raakte in mijn bezit een indische gulden van 1802, voorzien van een stempel. Deze stempel is ovaal en bestaat uit drie lijnen, die elkander in één punt snijden, en wier uiteinden zich in drieën splitsen. Bij Netscher en van der Chijs vindt men op bl. 159, dat de sultan van Sumanap in 1818 of 19 eene commissie benoemde om het zilvergeld te doen stempelen, en dat de stempel aanvankelijk eene bloem was. Op bladz. 160 wordt gezegd, dat op Java reaal-batoe's gevonden worden, die met eene roset of ander klein figuur geklopt zijn, vermoedelijk waarmerken van kooplieden. Tot welke der beide rubrieken zou de genoemde gulden behooren? J. E TER GOUW.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

't Anagram van Pers. (Vgl. XIX. bl. 245—247.) De heer C. Kramm kapittelt Jacob van Lennep (die zich niet meer verantwoorden kan) wegens eene verkeerde lezing van 't anagram van Dirck Pietersz. Pers; — maar hij had een weinig verder moeten zien. Hij had moeten naslaan Van Lenneps Vondel, en wel II D. bl. 655 en XII D. bl. 174, waar men leest: ICK STRII OP SNO EERDE, en ook de verklaring der letterkeer aangewezen vindt. Als een fout verbeterd is, komt geen berisping meer te pas.

Maar al zegt nu de heer Kramm op hoogen toon, dat, wie de *zinspreuk* van Pers verkeerd leest, bij hem geen verschooning vindt, en dat: *ik strij op ons aarde* onzin is, — zoo veroorloof ik mij toch op te merken, dat gezegde verkeerde lezing zeer verschoonbaar is. De fout, die van Lennep beging, is eigentlijk dezelfde welke nog op dit oogenblik de heer Kramm begaat, namelijk: die vijf woorden voor een *zinspreuk* te houden. En het laat zich zeer wel begrijpen, dat Van Lennep, zoekende naar den *zin* in die zinspreuk des christelijken strijders (die, onder ons gezegd,

in de eerste plaats streed voor zijne *zaken*, en 't als de beste triomf beschouwde, dat hij er veel geld meê won) *ons* voor *sno* las; — want juist zoo als Pers 't maakt, is 't onzin.

In: *ik strij op ons eerde* is een zin te vinden, want het kan beteekenen: *Ons leven op aarde is een strijd.* Maar: *ik strij op sno eerde* is onzin, al heeft Pers het duizendmaal geschreven. Want:

1°. *strijdt* men *tegen* hetgeen *snood* is, niet er *op;* en

2°. behoort bij 't adj. *snood* het woord *aarde* niet, maar *wereld.*

De aarde doet geen kwaad, maar de wereld, d. i. 't menschdom; en men zegt dan ook niet *de aarde*, maar *de wereld ligt in het booze;* — want 't woord *aarde* drukt een stoffelijk, 't woord *wereld* een zedelijk lichaam uit.

Pers heeft willen zeggen: *ik strij tegen de booze wereld,* maar kon er de letters niet voor vinden in zijn naam, daarom maakte hij onzin. En nu zeg ik niet als de heer Kramm : »dit vindt bij mij geene verschooning;" och neen! ik verschoon 't, omdat het geen zinspreuk, maar slechts een anagram is; die soort van dingen zondigen wel meer tegen den gezonden zin. En zoo dacht er dan ook Jacob van Lennep over; daarom heeft hij op de aangehaalde plaatsen in Vondels Werken 't anagram gegeven zoo als Pers 't gemaakt heeft, zonder er meer over te redeneeren.

J. TER GOUW.

Mijne emigratie in Duitschland, Engeland en Ierland in de jaren 1790—1802 enz. Dat Kraijenhoff de schrijver hiervan zou zijn, vond ik opgegeven in de verzameling van Anonymen van den heer H. W. Th. Tydeman. Ik meende op die opgave te mogen vertrouwen, daar zij gedaan werd door den zoon van Kr.'s levensbeschrijver prof. H. W. Tydeman. Destijds nog niet in het bezit van dat werk zijnde, had ik geene gelegenheid de bepaalde onmogelijkheid in te zien, dat Kr. de schrijver zou geweest zijn. Ik kan echter meer doen, dan het beweren van den heer M. staven, door hem nl. te melden, dat den heer Fred. Muller een exemplaar der Herinneringen in handen is gekomen, waarop J. de Brauw als schrijver genoemd werd. J. I. VAN DOORNINCK.

Mijne emigratie in Duitschland, Engeland en Ierland enz. (Utrecht

1837.) Zoo wel dat werkje als: Mijne herinneringen eener Reize naar Nieuw-York, Leiden, C. C. van der Hoek, 1832, zijn vruchten uit de pen van den heer de Brauw, broeder van den heer de Brauw, die med. doctor en burgemeester van Woerden was in den jare 1849. Destijds was zijn broeder, de ijverige oranjeman, reeds overleden. Ik heb zulks uit den mond van den heer C. C. van der Hoek zelven opgeteekend. B. N.

Pieter de la Court. Zoo als bekend is hebben de geschriften van P. d. l. C. tot allerlei geschrijf, maar niet minder tot grondig onderzoek aanleiding gegeven. Bedoel ik met het eerste voornamelijk de twist- en tegenschriften, welke die werken als 't ware op den voet zijn gevolgd, bij het grondig onderzoek heb ik meer bepaald het oog op die literatuur over P. d. l. C. en zijne geschriften, waarvan door mr. O. van Rees in zijne: Verhandeling over de aanwijzing der politieke gronden en maximen, (Utrecht 1851), op blz. LII—LVI, een beknopt overzigt is gegeven, en waaraan ik tot aanvulling nog kan toevoegen de sedert verschenen bijdragen, van:

Mr. C. A. den Tex, in: Nieuwe Bijdr. v. Regtsgel. en Wetgev. 1851, bl. 530.

Mr. J. Heemskerk Bz.,	in: den Gids,	1853,	II,	bl.	513.
Dr. R. Fruin,	» »	1865,	II,	»	459.
P. A. Tiele,	» »	1865.	III,	»	518.
D. Veegens,	» »	1867,	I,	»	1.

v. Rees, Geschiedenis der staathuishoudkunde, I, bl. 362—399.

E. Laspeyres, in: Tübinger Zeitschr. für Staatswissenschaft 1862, bl. 330—374, en in zijne: Geschichte der Volkswirthschaftlichen Anschauungen der Niederländer Leipzig, 1863.

Hadden die verhandelingen voornamelijk ten doel om de waarde der geschriften van P. d. l. C., vooral uit een staathuishoudkundig oogpunt, te doen uitkomen, of om aan te toonen welk aandeel Jan de Witt in den »Interest van Holland" heeft gehad, zij hebben er tevens niet weinig toe bijgedragen om te bepalen, welke van de geschriften, met meer of minder regt aan P. d. l. C. toegeschreven, werkelijk van zijne hand zijn.

Tot de geschriften nu, die gewoonlijk onder de »de la Court literatuur" gerangschikt worden, behoort ook een boekje, getiteld:

Begin, voortgang ende eind der vrije, ende der gewaande erf-gravelike Bedieninge, in Holland en West-Vriesland. Amsterdam, Jan Rieuwertsz. 1683. kl. 8°.

Voor zooverre mij bekend is, verkeert men nog in het onzekere omtrent den waren schrijver van dit werkje; misschien kan het volgende er toe bijdragen om hem op het spoor te komen. Groebe (in Konst- en Letterbode, 1844. II) meent het vooral dáárom niet aan P. d. l. C. te mogen toeschrijven, omdat de auteur eene vreemdsoortige spelling volgt, die in de andere werken van P. d. l. C. niet wordt aangetroffen. Bv. sg voor sch, zoodat men daar leest: sgrijver, sguldig, mensg, voor: schrijver, schuldig, mensch, enz. Dat dit argument echter niet afdoende is, kan o. a. daaruit blijken, dat men b. v. die wanstaltige sg ook aantreft in eene: Besgrijving van Leyden door Simon van Leewen (sic) (Leyden 1672) en toch zal men in de overige werken van dien schrijver te vergeefs naar die sg zoeken.

Van Doorninck (Bibliotheek v. Anonymen en pseudonymen n°. 457) schrijft het toe aan J. Uitenhagen de Mist en noemt tevens eene uitgave van 1663, die ik anders nergens vermeld vind, en daar de schrijver bronnen aanhaalt, die lang *na* 1663 verschenen zijn, zal dit dan ook zeker wel eene vergissing zijn.

Kok (Vaderl. Woordenboek) noemt weder P. d. l. C. als den schrijver van het genoemde werkje, terwijl Wttewaal en van Rees er geene melding van maken.

Nu heb ik van dat boekje een exemplaar voor mij, waarvan het schutblad met drie geschreven aanteekeningen prijkt, blijkbaar van dezelfde hand, maar op verschillende tijdstippen in de tweede helft der 18e eeuw geschreven. Zij luiden aldus:

1. »De Riemer, Beschrijving van 's Gravenhage, 1 d. 5e hoofdst. pag. 188, noemt den schrijver van dat boek, mr. Johan Uitenhagen de Myst; en het werk zelf »een wel zeer geleerd, maar onbescheiden boek." Ibid. II d. 30e hoofdst. pag. 84.

2. »P. van der Eijk, boekverkoper te Leyden, heeft mij anno 1752, verseekert dat, (niettegeustaande het zeggen van de Riemer) hij wel wist dat P. de la Court den ware auteur hiervan was.

En dat deszelfs kleijnzoon Allard de la Court het origineel msc. nog in handen had."

3. In een brief van K. van Alkemade aan Jonker van der Goes, 17 maart 1698, te vinden in: Pars Katwijksche oudheden, pag. 477, wordt pag. 478 aangehaald: »de Heer de la Court in syn Tractaat van de Erfgrafelyke Bediening, dat in 8°. gedrukt is en na syn dood uitquam."

De geheele volzin luidt aldus:

»Wat het kampen aengaet, ik bevinde dat alle 't gene uwEd. daervan geliefd te verhalen, volkomentlyk over een stemd met het gene de Hr. Pr. de la Court in zyn Tractaet enz. daervan getuigd."

Hoe goed v. Alkemade dat boekje in questie gekend heeft, blijkt ten duidelijksten, als men zich de moeite wil getroosten, om, wat daarin (3e deel of hoofdst.) over het kampregt gezegd wordt, te vergelijken met enkele gedeelten van zijne: »Behandeling van 't Kampregt." Men zal dan op sommige plaatsen, bij beide schrijvers aangaande dit onderwerp eene verrassende overeenkomst opmerken.

Maar van Alkemade zegt in zijn brief: »en na syn dood uitquam." Daar nu Pieter de la Court, zoo als bekend is, op 28 april 1685 gestorven is en het bewuste boekje in 1683 werd uitgegeven, kan ik hier met alle regt een ? plaatsen.

Uit een en ander volgt, dat het voor het minst nog twijfelachtig is, of P. d. l. C. werkelijk de schrijver van dat boekje is en gaarne zoude ik daaromtrent meer licht ontvangen, vooral ook wat betreft de bewering van den leidschen boekverkooper van der Eijk. De ontdekking van het handschrift zou zeker aan dien twijfel voor goed een einde maken.

R. D. M. B.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Jan Luiken. Wanneer ik den roem, dien wij aan onze vaderlandsche kunstenaars verschuldigd zijn, door buitenlanders tot eene ongelooflijke hoogte zien opvoeren, dan voel ik mij innig geneigd, dit aan het algemeen mede te deelen. Wel heb ik in

mijn werk een uitvoerig artikel over dit zeldzame, in stillen huiselijken kring levende, diepdenkende genie geleverd, en daarbij aangevoerd, dat toen in de fransche academie over het oorlogvoeren der Romeinen werd gehandeld, de afbeelding uit Jan Luikens Bijbel pl. 62, Herodes beoorloogt de roovers in de rotsen enz., voor de ware voorstelling van dusdanige wijze van oorlogvoeren werd gehouden. Thans kan ik daar nog bijvoegen, dat de hooggeleerde Dandré Bardon, theoreticus en practicus aan de Academie Royale pour les Elèves protégés par le Roi, in zijne Histoire Universelle, Traité relativement aux arts de peindre et de sculpter, etc, Paris 1769, 8°. tom III, p. 473, bij het opsommen der werken uit de beroemdste italiaansche en andere scholen, waarin met kennis van zaken de gewoonten en gebruiken der volken, historisch en naar waarheid worden voorgesteld, daaronder ook noemt Jan Luiken, in »quantité de sujets, dont la scène se passe dans le Temple de Salomon," en tot verder bewijs zegt hij in eene noot: »Graveur Hollandais, un des plus beaux génies connus. Il est particulierement admiré par quantité de Bibles, dont il a composé et gravé les sujets de plusieurs manières et grandeurs différentes, et toujours d'un stile distingué. On peut avancer qu'il a donné les idées les plus vraisemblables des usages, des monumens hebraiques et qu'il a pour ainsi dire, deviné mieux que personne, les énigmes dont tous les écrivains nous font un mystère." Ziedaar den lof van de groote natie, die destijds het hoogste gezag op het gebied der beeldende kunsten voerde, over den man, die welligt nooit anders gezien had dan Amstels stroomen, wiens voorbeeldelooze werkzaamheid en volhardend streven naar een doel zoo roemrijk erkend wordt.

U. C. KRAMM.

A. Beeldemaeker. (XX, bl. 452; vgl. XXI, bl. 187) Wij hebben reeds gezien, dat men eene fout begaan heeft door de eerste letters van den naam diens schilders bij elkander te voegen, en daarvan te maken Abeel-Demaker. Hij is te Leiden in 1650 in het St. Lucas gild ingeschreven. In 1651 of 1652 is hij uit de stad vertrokken. Op den 1 nov. 1665 is hij weder in het gild gekomen, waarin hij nog in 1675 zijn jaargeld betaalde, dech na

dien tijd komt hij niet meer voor. Misschien is hij 1676 overleden. In het register van het gild komt hij voor onder den naam van Adriaen Cornelissen Beeldemaecker.

Hij was gehuwd met Sara Agelbergh, en liet op den 22 augs. 1675 eene dochter, Maria genaamd, in de Hooglandsche kerk doopen. Of hij een geboren Leidenaar was is mij nog onbekend.

Leiden. ELSEVIER.

[De vergissing in den naam is gemakkelijk te verklaren. In het woord *beeld* is de lange *e* uit korte *e* ontstaan. In het Hoogduitsch is de korte vocaal behouden gebleven (bild) en in onze taal werd het woord nog lang, nu eens met eene *e*, dan met twee geschreven. Misschien dat de schilder zijnen naam ook somtijds met eene *e* schreef of dat anderen dien zoo schreven. Het is bekend, dat zijnen naam nu eens op deze dan op andere wijze te spellen, wat wij eene groote slordigheid zouden heeten, daar in vroegeren tijd niet voor gehouden werd, en dat wij zoo iets nog in de 17e eeuw gedurig, zelfs bij zeer beschaafde en aanzienlijke mannen aantreffen. Uit A. Beldemaker kon, vooral wanneer de *b* niet met eene andere soort van letter, maar alleen met wat grootere letter dan gewoonlijk geschreven werd, zoo als men toen niet zelden deed, gemakkelijk Abel de Maker gelezen worden.]

Abraham van den Tempel, schilder te Leiden. Volgens Immerzeel was hij een inboorling van Leiden, discipel van Joris van Schooten en leermeester van Arie de Vois, Michiel van Musscher, Karel de Moor enz.

Als eene bijzonderheid moet ik daarbij vermelden, dat hij niet te Leiden, maar wel te Leeuwarden is geboren, en dat hij tevens lakendrapier is geweest. Dit blijkt uit zijn huwelijk op het raadhuis voor schepenen te Leiden voltrokken, luidende aldus: »22 Maart »1648 Abraham van den Tempel, laekendrapier, jm. van Leeuwar»den, wonende op de Hoogewoert, vergeseld met Pieter Gerritsz. »van Hoogemade zijn toecomende schoonvader; met Catharina »Pietersdr. van Hoogemade, jd. van Leyden vergeseld met Catharina »Adriaensdr. van Alckemade haer schoonmoeder, mede aldaar."

Hij is den 18 maart 1648 in het St. Lucas gild te Leiden in-

geschreven, was daarvan hoofdman en deken en vertrok den 1 mei 1660 naar Amsterdam. Hij was tot 1659 geappointeerd schutter op eene jaarlijksche contributie van 14 gulden. Na dien tijd komt hij niet meer voor in de registers der schutterij.

De schilderstukken op de Lakenhal te Leiden, waarvan Immerzeel melding maakt, zijn nog aanwezig.

Indien hij in 1672 is overleden, dan zal dat te Amsterdam hebben plaats gehad.

Ik vermoed dat hij, even als de familie Hoogmade, tot de doopschgezinden behoorde, reden waarom hij op het raadhuis is gehuwd.

Leiden. ELSEVIER.

Arie de Vois, schilder te Leiden. Algemeen houdt men dezen schilder voor eenen Leidenaar die er in 1641 geboren zoude zijn; doch ik hoop op goede gronden te kunnen aantoonen, dat hij veel vroeger is geboren en wel te Utrecht.

In oorspronkelijke stukken te Leiden wordt hij Adriaan en zoon van den organist Alewijn de Vois en Maria Hasebroek genoemd.

Zijn vader was in 's Gravenhage geboren, en werd op den 4 dec. 1643 poorter van Leiden, zijnde toen organist der St. Pieterskerk aldaar [1]). Vóór zijne komst te Leiden was deze Alewijn de Vois of de Voys, organist van den Dom te Utrecht; want op 20 october 1631 komt hij als getuige voor in het protocol van den utrechtschen notaris Barth. van Eck, en onderteekende zekere acte ten huize van E. van Wyckersloot op de Nieuwe gracht waar de Engelenzang uithing.

Het huwelijk van Adriaan of Arie de Vois werd op het stadhuis voor schepenen van Leiden voltrokken, en luidt aldus: »5 feb. 1656, Adryaen de Voys, schilder, jongman van Utrecht [2]), »woont in de Pieter-coorsteeg, vergeseld met Alewyn de Voys, »zijn vader, mede aldaar; met Maria van der Vecht, jd. van Ley-

---

[1]) Hij is van 1635 tot 1667 organist te Leiden geweest. Zijn huwelijk komt te Utrecht aldus voor: 8 jan. 1631 mr. Alewyn Pietersz. de Vois, organist alhier ende Marigje Antonis van Haesbroeck, wonende te 's Gravenhage.

[2]) Eerst stond er Leyden, dat doorgehaald is. Hij is dus te Utrecht tusschen 1631 en 1634 geboren, en behoorde tot de roomsche religie.

»den, woond op de Breestraet, vergeseld met Catharina Hoffmans »haer moey woont te Vianen."

Uit dit huwelijk blijkt, dat hij in Utrecht is geboren en wel vóór 1641, want anders zou hij bij zijn huwelijk 14 jaren bereikt hebben. Hij is den 16 oct. 1653 in het St. Lucas gild te Leiden ingeschreven. Na 1658 vind ik hem niet meer vermeld, maar er is bijgeschreven dat hij in julij 1680 is overleden. Zijn vader was in 1667 overleden, nalatende drie zonen en vier dochters. Adriaen de Vois leefde nog op den 27 julij 1679, want op dien dag verkoopen al de kinderen van wijlen Alewyn de Vois zeker huis in de Lommersteeg te Leiden; onder de kinderen komt voor Pieter de Vois (in 1668 nog minderjarig) doch in 1679 reeds organist [1]).

Volgens Immerzeel heeft Adriaan of Arie de Vois het teekenen of schilderen geleerd bij Nicolaas Knufter [2]) die in Utrecht heeft gewoond.

Als hoofdman van het St. Lucas gild onderteekende hij met veel krullen A. d. Vois [3]).

Leiden. . . ELSEVIER.

VRAGEN.

Portret van een onbekend nederlandsch zeeheld. Onlangs kwam mij voor oogen het op paneel geschilderd portret van een onbekend zeeheld. Dit stuk, hoog 1.03½ en breed 74 dm., stelt een scheepsbevelhebber van hoogen rang voor en oud, volgens een aanteek. in den bovenhoek, 36 jaren, geschilderd in 1641, Hij is in wijden zeemansjas, met bandelier er over, met eenen degen en met eenen staf van kommando in de hand, blootshoofds, het haar nog al laag op het voorhoofd, geboren in 1605, dus twee jaren voor de Ruyter. Hij heeft een blozend, rond, niet door krijgsmansvermoeienissen afgetobt gelaat, dat mij *niet eenen eenigen* der latere nederlandsche zeehelden te binnen brengt. Het stuk berust te Rotterdam bij eenen kunsthandelaar; en, zoo het een voormalig

---

[1]) Hij is in 1667 organist te Leiden geworden.

[2]) Volgens Kramm, Knupfer. BEST.

[3]) Hij woonde bij zijn dood op de Breëstraat, het 4e huis van de Korte Pieters-Korsteeg, genaamd de Walvisch.

inwoner dier stad voorstelt, verdient het in het zooveel kostbaars bezittende stedelijk museum aldaar eene eervolle plaats, want ook als schilderij is het zeer goed uitgevoerd.

In mijne verzameling is geen nederlandsch zeeheld afgebeeld wiens geboortejaar met 1605 te zamen valt. Of hij in 1641 gestorven is, blijkt er niet uit. Hij is 18 jaren jonger dan Reael en Coen. Kan het een uit O·-Indiën teruggekeerd bevelhebber eener retourvloot zijn?

Leiden. B. N.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Wie *portvrij* een *postwissel* zendt van *f* 3 of meer, ontvangt in 1871 als *Beschermer*: 1⁰. Een bundel orgelwerken van Sweelinck; 2⁰. XIX Liederen uit den Gedenck-clanck van Valerius; 3⁰. het Jaarboek der Vereeniging en 4⁰. Prof. Molls Kerkgezang tijdens de Oud-Nederlandsche Muziekschool.

Ik voeg hierbij 't beleefde verzoek, om gedurende de maanden julij en augustus (wijl 'k alsdan buitenslands ben) alle brieven en stukken zoowel voor onze Vereeniging als voor de Maatschappij t. b. d. Toonkunst te zenden aan den heer S. SPELLERS: Damstraat, Passage Wijnand Fockink, te Amsterdam.

HEIJE, *Secretaris*.

Organisten te Leiden. Aan de bereidvaardigheid van den heer Rammelman Elsevier, archivaris te Leiden, danken wij onderstaande volglijst der organisten in de verschillende kerken aldaar, als:

Hooglandsche Kerk.

1579—1586† *Gerrit Hendriksz.*, genaamd *Orgelpijp*, klokkensteller op het Raadhuis.
1586—1601† *Floris Schuyt*, bij afwisseling met zijn zoon *Cornelis*.
1601—1614† *Jan Philipsz. van Velsen.*
1614 (5 April) *Abraham Verheijden*, tijdelijk; organist te Nimwegen.
1615—1624† *Jan Jansz. van Sonnevelt.*
1624—1645† *Hermanus Pys* of *Piso.*
1645—1678† *Eustacius Parisius*, geb. te Hesdin in 1616 en in 1640 te Amsterdam als theologant gehuwd met *Magdalena Spilleboot*, van Norwits.
1678—1688† *David Slegtenhorst* (zie blz. 407).
1688—1699† *Cornelis van Bilderbeeck.*
1699—1717† *Gosewinus Brouwer.*
1717—1765† *Frederick Eduard Day.*
1765—1782† *Hermanus Coster*, geb. te Alkmaar (zie Mare-kerk).
1782—1783 *Cornelis Gerardus van den Heuvel* (zie St. Pieters-kerk).
1783—1786 *Abraham van Beaumont* (zie St. Pieters- en Mare-kerk).

1786—1809 *Johannes Eijgeman.*
1822—1871 *Abr. Adr. Pellenburg.*

Sint-Pieters-Kerk.

1585—1601† *Floris Cornelisz. Schuijt* (ook van de Hoogl. kerk).
1593—1616† *Cornelis Florisz. Schuijt.*
1617—1635† *Jan Pietersz. van Rijnsburch* (had een jaar bij Jan Pietersz. Sweelinck te Amsterdam, na 1616, geleerd.
1635—1667† *Alewijn Pietersz. de Vois* (zoon van den haagschen organist *Pieter de Vois*) was in 1631 organist van de Domkerk te Utrecht.
1667—1679† *Pieter de Vois*, zoon van den voorgaanden.
1679—1687 *Jurriaen Buff* (organist te Amsterdam geworden).
1687—1699† *Jacob van Neck* (vroeger organist te Medemblik).
1699—1707 *Lotharius Sumbach van Coesvelt* [1]) (heeft bedankt).
1707—1720 *Nicolaas Woorthouder* (heeft bedankt).
1720—1754† *Jan Petit.*
1754—1783 *Johannes Oyers of Ojers* (ontslagen).
1783—1786† *Cornelis Gerardus van den Heuvel* (zie Hoogl. kerk).
1786—1794† *Abraham van Beaumont* (zie Mare- en Hoogl. kerk).
1794—1809 *Isaac Coster.*
1842 *J. J. Hepp.*
1862—1871 *J. Godefroy.*

Mare Kerk.

1733—1763† *Abraham Stevens.*
1763—1765 *Hermanus Coster* (overgegaan naar de Hoogl. kerk).
1765—1778† *Johannes van Assendelft.*
1778—1783 *Abraham van Beaumont* (zie Hoogl. en St. Pieters kerk).
1783—1794 *Isaac Coster* (eerst aan de Vrouwe kerk, later aan de St. Pieters kerk geplaatst).
1794—1798† *Abraham Leenhouwer.*
1798—1809 *Pieter van Ameide.*
1842 *J. J. Hepp.*
1871 *J. C. Klikée.*

Waalsche Kerk.

1747—1750† *Pierre Morrée.*
1750—1759† *Jacques Joseph le Grand.* Gedurende zijne ziekte is de betrekking waargenomen van 1755—1759 door *Philippus Pool* muziekmeester te Leiden.
1 Maart 1759 zijn tot organisten voorgesteld: *Jan Willem Fortmeijer* en *George Willem Radick*; waaruit de laatste is gekozen, die het langen tijd heeft waargenomen.

---

[1]) Zie over hem: Handelingen van de Maatschappij van Nederlandsche letterkunde te Leiden A⁰. 1865, bl. 41 enz. door mr. J. T. Bodel Nyenhuis.

Buitendien zijn van vroegere jaren nog gevonden de onderstaanden:

Jan Claesz. Caga, (uit de Kaag) organist der St. Pieters kerk. Overl. 1532.

Jan Jansz. Caga, zoon van den voorgaanden, is 25 april 1532 als organist der St. Pieters kerk benoemd. Zijne aanstelling op perkament geschreven is nog voorhanden. Hij sterft 1564.

Frans Adriaensz. organist van Delft, is 1 oct. 1541 poorter te Leiden geworden.

Claes Bont, organist der L. Vrouwen kerk is den 7en junij 1549 poorter van Leiden geworden.

Mr Jacob . . ., de organist, overleden 1559.

Frans Jacobsz. van Merwen, organist in 1548, overleed 1554—1566. Zijne vrouw heette *Neeltje Symonsdr.* die in 1581 nog leefde. Hieruit is in 1548 geboren *Simon Fransz. van Merwen,* beroemd landmeter en burgemeester van Leiden die in 1619 overleed.

Floris Cornelisz. Schuijt, komt voor in 1559 als organist. In 1585 werd hij als organist der 2 hoofdkerken aangesteld (zie boven).

Gijsbert Fransz., overleden in 1570. Zijne Wed. *Anna Ghijsbrechts* leefde nog in dat jaar.

Pieter Ewout, organist in 1571.

Gerrit Hendriksz. organist der Hooglandsche kerk, 30 junij 1578 gehuwd met *Maria Jansdr.* Hij sterft 1586 (zie boven).

Wie heeft lust en gelegenheid om dit goede voorbeeld na te volgen en ons hetzelfde van andere belangrijke plaatsen in ons land te verschaffen?

Ten slotte mogen nog eenige bijzonderheden hier eene plaats vinden over andere toonkunstenaars, die de heer Elsevier bij zijne nasporingen ontdekte.

Gijsbert van Dam, geboren te Oudewater, organist te Woerden, huwde 3 sept. 1657 te Leiden met *Catharinà van der Maes.*

Mr. Antony van Bretā, muziekmeester te 's Gravenhage, heeft het klokkenspel van het stadhuis te Leiden bespeeld op den 10en november 1655.

Paul Biedorp, muziekmeester te Leiden 1674.

Johannes Collizzi, muziekmeester en componist te Leiden, geboren te Grudim in Bohemen, huwde 11 mei 1772 met *Cornelia Maria van Dinter,* nicht van den schilder *Gerardus van Dinter,* geboren te 's Hertogenbosch 28 mei 1772, gehuwd met *Johanna de Wilde,* wed. van *Johannes Egmond.*

HEIJE.

J. E. de Blonay en Nicolai. De dichter mr. *Rhijnvis Feith* meldt in het 3e deel zijner *Oden en Gedichten,* Amsterdam 1798, het

volgende: »De cantaten (in dit deel) zijn haaren oorsprong aan omstandigheden verplicht, die van geen belang voor den lezer zijn. Voor beiden werd werkelijk muziek vervaardigd. Voor de *Menschlievendheid* door eenen liefhebber, die bij ons verdient bekend te worden, en het gewis eens zijn zal, J. E. DE BLONAIJ en voor *het Onweder* door onzen verdienstelijken Zwolschen Organist NICOLAI."

U. C. KRAMM.

Nicolas Valet. Het is vrij algemeen bekend dat in het laatste gedeelte der zeventiende en het eerste kwartaal der achttiende eeuw te Amsterdam, vooral door de ijverige en gelukkig geslaagde pogingen der uitgevers Etienne Roger en zijnen schoonzoon Le Cène, de wereldhandel der instrumentale muziek gevestigd was. Doch reeds lang vóór dien tijd versmaadden de buitenlandsche toonkunstenaars het niet, hetzij zij dan ook hiertoe door een korter of langer verblijf in ons land aangezet werden, hunne werken in Amsterdam uit te geven. Ten bewijze hiervan diene het volgende:

In Fétis, Biogr. leest men:

„VALLET (NICOLAS) luthiste français, vécut à Paris au commencement du dix-„septième siècle. Il s'est fait connaitre par un livre qui a pour titre: *Le secret* „*des muses, auquel est naïvement montrée la vraie manière de bien et facilement* „*apprendre à jouer le luth*, Amsterdam, 1618, 1619, deux parties en 4°, avec le „portrait de l'auteur. Une édition anterieure avait été publiée à Paris."

De oude Walther in zijn Lex. is uitvoeriger: deze vermeldt:

„VALET oder VALLET (NICLAS) ein Lautenist, had unter dem Titul: *le Secret* „*des Muses*, an 1618 den ersten, und an 1619 den 2ten Theil seiner Lauten-„*Pièces;* ingleichen in nurgedachtem Jahre 21 Psalmen Davids, welche zugleich „gespielt und gesungen werden können, zu Amsterdam in länglich 4to durch „Kupfferstich *ediret*. Im 2ten Theile sind auch *pieces* auf vier Lauten befindlich. „Das gantze Werck bestehet, ausser der Sing-Stimme in den Psalmen aus teut-„scher Tabulatur. An. 1642 ist zu Amsterdam in 4to gedruckt worden: *Apollinis* „*süsse Leijer* etliche *Pavanen, Gaillarden, Balletten, Branles, Couranten* &c. in sich „haltend, auf der Viol und Bass zu spielen, &c."

Nog vindt men bij Gerber, Neues Tonk. Lex.:

„VALLET — Zu seinen Wercken gehöret noch: 5) *Paradisus musicus Testudinis,* „*in quo multae insignes et ante hunc diem inauditae Gallicae, Germanicae, Anglicae,* „*Hispanicae, Polonicae cantiones, nec non varia Praeludia, Fantasia, Tripudia con-*„*tinentur, praeterea punctis tum supra tum ad latus singulis cujusque tactus literis*

„adscriptis, eorumque praemissa explicatione, docetur, quibus tum dextrae tum sinis-„trae manus digitis chorda tangenda pulsandave sit. Amstel. 1618 in 4. gestochen.”

Nu vermoed ik dat dit laatste door Gerber vermelde werk niet bestaat, maar eene latijnsche omschrijving van den titel van het tweede deel van het *Secret des Muses* is: het jaartal der uitgave bevestigt dit vermoeden.

Het schijnt dat Valet zich in ons land opgehouden heeft, naar het volgende uittreksel uit de resolutiën der Generale Staten van 2 augustus 1614:

„Is NICOL. VALE, Francois, geaccordeert octroij, omme voor den tyt van 5 jaren »alleene te mogen doen drucken ende uytgeven eenen tabulatuerbouck, omme „opte luyte te spelen, stichtelyke partyen ende daerbeneffens de 150 psalmen „Davids, geïntituleert: „Het secreet van de musicque, daerby de jeugt by seer „„faciel middel, deselve tabulature bequamelyck in corte spatie sullen leeren” hier „te voorens noyt by yemanden gemaeckt.”

Of nu dit leerboek voor de luit in het *Hollandsch* is verschenen, kan ik niet zeggen; ik twijfel er aan, mij ten minsten is het nooit onder de oogen gekomen. BOERS.

Nicolas Derosiers. Van dezen franschen toonkunstenaar, die langen tijd zijn verblijf in Holland hield, leest men bij Fétis v.v.:

„DEROSIERS (NICOLAS) musicien français, vivait en Hollande vers la fin du dix-„septième siècle. Il avait été précédemment attaché à la musique de la chambre „de l'électrice palatine, à Manheim. Il s'est fait connaitre par les ouvrages sui-„vants: 1°. Trois livres de trios pour divers instruments. — 2°. Ouvertures à trois „parties et concerts à quatre pour divers instruments; Amsterdam, Etienne Roger. — „3°. Douze ouvertures pour la guitare, Oeuvre 5; La Haye, 1688; 4°. Méthode pour „jouer de la guitare. Cette méthode a été réimprimée a Paris, sous ce titre: *Nouveaux* »*Principes pour la guitare;* Ballard, 1689, in 4°. — 5°. *La Fuite du roi d'Angle-„terre,* à deux violons ou deux flûtes et basse; Amsterdam, 1689 — 6°. Livre de „pièces de guitare avec deux dessus d'instruments et une basse continue; ibid.

Behalve eene baspartij van de *Fuite* is mij van al deze werken niets bekend; deze stem is echter zeer merkwaardig als druk. Het werk is niet, zooals Walther opgeeft, *gravirt*, maar met typen gedrukt. Deze typendruk is bijzonder net, duidelijk en leesbaar. Op ieder der acht bladzijden in hoog 4° bevinden zich acht notenbalken, 14 millim. hoog, dus vrij wijd uiteen, hierop staan *ronde* noten, in verhouding tot de wijdte der balken eenigszins klein en schraal, de staarten zijn vrij lang en dun en aan het midden

der noten gehecht, zoodat deze er uitzien als kersen. Voor de verhoogde intervallen in het generaalbasschrift boven de balken wordt een langwerpig kruis (χ) en voor het herstelling- en kruisteeken der noten een hedendaagsch dubbel kruis (×) gebezigd.

Het stuk is eigenlijk eene *musique à programme*; de titel luidt:

La fuitte du roy d'Angleterre,| a 3. deux Violons ou 2 Fluttes, &Basse ou Continue, par N. Derosier.| et se vendent chez l'Autheur, sur le Cingel devant le Doele inde Roose-Boom,| A Amsterdam, 1689. Zonder naam van drukker of uitgever.

De verschillende stukken dezer Koninklijke vlucht voeren tot onderschrift: *La fuite du Roi d'Angleterre,* Adagio, C, C min. met twee mollen aan den sleutel. *La navigation du Roi,* Adagio, C, in F min. *L'arivée du Roi,* Alegro, 3, in F. *Le voyage de Versaille,* Presto, $^6/_4$, in F. *Ritournelle de l'entrevue,* Adagio, 3. in F. *Plainte,* 3, in F. *Air de consolation,* Grave con afetto, 2 in D min. zonder voorteeken *Marche de Brest,* in C. *La Dieu,* (sic) 2, in C. *Ritournelle,* Adagio, 3, in C. *Marche Ecossoise,* $^3/_4$, in C. *La rejouissance,* 3, in C. en *Les Bourgois,* 2, in C.

De baspartij ziet er zeer gefigureerd uit, en steekt merkbaar ten goede af bij soortgelijke stemmen der meeste fransche muziek uit dien tijd. BOERS.

Jeronimus Sweers, organist te Aelburg in Denemarken. Op den 11 aug. 1582 komt eene acte voor in het notarieel protocol van den notaris W. Oudervliet te Leiden, waarbij procuratie gegeven wordt aan mr. *Jeronimus Sweers,* organist te *Aelburg* in Denemarken, tot het ontvangen van zekere gelden.

Waarschijnlijk is hij een Hollander. ELSEVIER.

Organisten te Utrecht. Van eene geachte zijde zijn ons vragen geworden over eenige organisten die te Utrecht in betrekking zijn geweest.

Als antwoord hierop diene het volgende:

Peter Weyborch of *Wyborch* komt het eerst voor als stadstromper in 1559. In dit jaar reisde hij naar Antwerpen en kocht aldaar bij Pietro Lupo 5 violen voor 72 £ en een bombarde voor 32 £. Na 1562 wordt hij als zoodanig niet meer vermeld. Later en wel waarschijnlijk reeds in 1567, doch zeker in 1572, was hij organist aan de Oud-Munster kerk. Tot aan zijn dood in 1604 vervulde hij deze betrekking, waarbij hij van 1601—1603 ook de plaats van organist aan de Domkerk waar nam.

Anthonie Weyborch of *Wyborch*, zoon *van Peter* was van 1581—1604 stadstromper. In het laatste jaar werd hij na den dood zijns vaders, wien hij reeds in het voorgaande jaar behulpzaam was geweest, aangesteld in de beide kerken. Hoe het mogelijk was die betrekkingen gelijktijdig waar te nemen, is niet anders op te lossen, dan door aan te nemen dat de uren waarop dienst gedaan werd in beide kerken verschilden. Tot 1622 wordt zijn naam in de rekeningen dier kerken vermeld. Waarschijnlijk is hij omstreeks dien tijd overleden.

Henric Cornelisz. vervulde de plaats van organist aan de St. Jacobi-kerk van 1581—87, toen werd hij aangesteld aan de St. Marie-kerk alwaar hij tot aan zijnen dood in 1609 werkzaam bleef. Mogelijk was hij ook componist. Althans het Collegium Musicum Ultrajectinum bezat een compositie van een *Henric van Utrecht*, getiteld: *Parnassus Musicus a* 5 *Instr. Hamborch* 1625. Misschien is dit ook een ander, doch omstreeks den tijd der uitgave dezer compositie wordt niemand van dien naam in Utrecht genoemd.

Alewijn de Vois, zoon van *Pieter de Vois*, organist te 's Gravenhage, werd in 1626 aangesteld als organist aan de Domkerk, waar hij in functie bleef tot 1635, als wanneer hij overging naar de St. Pieters-kerk te Leiden. Hij vervulde die betrekking tot aan zijn dood in 1667, en liet 7 kinderen na, waaronder een zoon, *Pieter*, die hem in zijne betrekking als organist te Leiden opvolgde.

Jacob Perreus. Van dezen is niets anders bekend dan dat hij van 1621—25 organist aan de Domkerk was.

Gerbrand Anthoniuszoon. Ook van dezen weet ik niet anders mede te deelen, dan dat hij in 1624 organist aan de Domkerk was.

Meester *Peter* komt voor als organist in 1506, echter zonder vermelding in welke kerk. In 1547 wordt ook een organist van dien naam vermeld, zonder opgave der kerk waaraan hij verbonden was. Of hierbij aan denzelfden persoon te denken is, kan zonder nadere aanduiding niet uitgemaakt worden.

Meester *Andries Michielsz* was van 1629—1643 organist aan de Domkerk. De door hem aan de stad vereerde compositie, bestaande in 5 boeken, is welligt dezelfde die later in het bezit was van het *Collegium Musicum Ultrajectinum*, doch die helaas! met andere muziekwerken uit vroegeren tijd bij zekere gelegenheid is opgeruimd en waarschijnlijk vernietigd.

Thomas Dusart was van beroep zilversnijder, doch bekleedde tevens de betrekking van stads tromper. In deze hoedanigheid ontving hij in 1628 van de stedelijke regering 60 £ voor een jaar gagie voor dat hij op de „cromhoorn ofte cornet onder den orgel te Dom" speelde. Dat hij in 1647 als preses van de Musiciens vermeld wordt, vullen we uit de opgaven van den geachten steller der vragen aan.

David van Slechtenhorst of *Slichtenhorst* wordt in 1668 vermeld als klokkenist;

dat hij in 1677 voorkomt als basso-continuo-speler in het Collegium Musicum, was ons niet bekend. Later werd organist te Leiden (zie blz. 401).

Goert van Pisa. Omtrent dezen orgelmaker weten wij niets anders bij te brengen dan dat hij in 1643 werkte aan het orgel in de Domkerk.

Van de overigen weten wij niets en herhalen hier alzoo de vraag: wie weet iets naders omtrent de onderstaanden mede te deelen:

Dirc Nijenhuijsen. Organist aan de Domkerk in 1662, speelde ook *op* de basso continuo.

Jo. Valbeck. Organist ten Dom in 1681, speelde ook op de basso continuo.

Henr. van Maerle. Organist ten Dom in 1657 speelde ook op de basso continuo bij enkele gelegenheden.

Joost Servaas Clerment in 1657 stads musicien, moest eens ter weke onder het orgel ten Dom of andere kerken een vocaal muziek maken.

Jan van Oirschot, metten jongman uit den Bosch, die extra ordinaris conde singen ende te Utrecht ontboden ons om de musique te adsisteren bij de inauguratie der academie in 1635. Wie was die jongman?

Den geëerden inzender der vragen zij dank voor de moeite die hij zich gegeven heeft. Aangenaam zal het mij zijn wanneer iemand in staat is het geschrevene aan te vullen en de openstaande vragen te beantwoorden. HEIJE.

TAALKUNDE.

NEDERDUITSCHE TONGVALLEN.

DIALECT VAN BRIELLE. [1]

DE GELAIKENIS VAN DE VERLORE ZOON.

Der was is 'n man (majn), die had twee zone.

En de jongste der van, die zei (zee) tege z'n vader: »Vader, geme 't deel van 't goed, dat main toekomt. En hij verdeelde 't goed onder hullie beije.

En toe is 'n een paar dage derna de jongste zoon, toe die alles verzameld had, der van door gegaan [2]) na een land, dat heel veraf was, en daar heitie alles in overdaad der door gelapt. [2])

En toe die der alles doorgelapt had, kwam der een groote hongersnood in dat land en begondie gebrek te laie.

En toe ging die in dienst bij 'n bewoner van dat land, en die stuurdenem na z'n land om op de varrekes te passe.

En hij [3]) zou wel graag meegedaan hebbe an den draf, die de zwaine atte, maar geen mens gafzenem.

En toe kwam die weer tot z'n eige (zich zellevers) [4]) en zee: Hoeveel knechte van me vader hebbe brood zat [2]) en ik verga van den honger (zie scheel van den honger). [2])

Ik zel opstaan en na me vader gaan; ik zel tegenem zegge: Vader, ik heb zonde gedaan tegen den hemel en tege jou.

Ennik bin niemeer waard je zoon te hiete; maak me net as één van je knechte.

Toe sting (stong) die op en gong na z'n vader. En toe die noch ver vannem van daan was, zag z'n vader hem, en die kreeg erg mettem te doen, liep na 'em toe, vielem om z'n hals en zoendenem.

Toe zee de zoon tegenem: Vader, ik heb zonde gedaan tege den hemel en tege jou ennik ben niemeer waard je zoon te hiete.

Maar de vader zee tege z'n knechte: breng hier 't beste kleed en doetet 'em an, doetem 'n ring an z'n vinger en schoene an z'n voete. [5])

En breng 't vetgemeste kallef en slachtet en late we ete en vroolik weze.

Want me zoon die was dood en is nou weer levendig [6]) geworre; hij was verlore en is nou gevonde. En ze begonne vroolik te zijn.

Z'n ouste zoon was oppet land en toe die duchte bij 't huis kwam, hoordiede [7]) 't zingen en danse.

En toe die een van de knechte bij 'm geroepe had, vroegtie 'em, watter te doen was.

En die zee tegenem: je broer is thois gekomme en je vader heit 't vetgemeste kallef geslacht, omdattie 'm gezond teruggekrege heit.

Maar hij wier kwaad en wou niet in huis gaan; toe gong [8]) dan z'n vader na buite en die soebattenem. [2])

Maar hij zee tege z'n vader: Kaik, ik werk nou al zoo'n tijd voor je, en ik heb nooit van z'n leve wat tege je zin gedaan, en je heb main nog nooit 'n bokkie gegeve om met me kamerade is lol te kenne hebbe. [9])

Maar nou deze zoon van je thois gekommen is, die je goed met

hoere der door hei gelapt hebbie, [10]) maar dadelijk 't vetgemeste kallef voorem geslacht.

En hij zee tegenem: kind, je bin altijd bij me en 't maine is 't jouwe.

Dus mosje vroolik en blai weze: want je broer was dood en is weer levendig geworre: hij was verlore en is weer terecht. [2]).

AANTEEKENINGEN.

1) De feil, die aan de meeste — zoo niet alle — hollandsche dialecten eigen is, n.l. het niet uitspreken van de *n* aan het eind der woorden, is ook eigen aan het brielsche dialect. Daarentegen vindt men weêr in vele andere gevallen ter vermijding van den hiatus, de verbindings *n*, de *ν ἐφελκυστικον* der Grieken, zooals b. v. in *stuurdenem*, *gafzenem*, *tegenem*. Niet alleen ter vermijding van den hiaat gebruikt men deze *n*, maar ook wanneer 't eene woord op een consonant uitgaat en 't volgende met een vocaal begint, als *ennik* (en ik). De *h* van *hem* wordt weggelaten in het bovengenoemde geval: *gafzenem*, enz., doch die weglating heeft niet zoo dikwijls plaats als in Zeeland; maar komt slechts voor bij *het* en *hem;* ook bij *hij*, wat dan *ie* wordt, b. v. *vroegie, omdattie*, *heitie* (heeft hij) enz. De *d* wordt somtijds door syncope weggelaten, b. v. *laie* (lijden), *ouste*, *geworre*, enz.; ook wel door apocope: *wier* (werd). De *t* wordt soms na een open vocaal verdubbeld: *atte* (aten) en wordt ook door apocope weggelaten: *breng* (brengt, var. *bring*), *je ben* (var. *bent*, *bin*), *je mos* (var. *most*), *niemeer, hei gelapt* (*heit gelapt*), enz. Evenzoo de *f* van *geefme: geme*. Het deminutieve *je* en het gelijkluidende vnw. wordt gewoonlijk met de voorgaande syllabe gecontraheerd: *bakkie*, *bloempie*, *hebbie* (hebt gij, var. *heye*) enz. De *l* en *r* worden soms slepend uitgesproken: *kallef*, *varrekes*. De open *a* wordt dikwijls uitgesproken als de gesloten *a* of *e*: an (aan), *derna* (daarna); de gesloten *a* als *e; zel* (zal), ook wel met *j* klank: *majn* (man). Voor *naar* hoort men altijd *na*. De open *ee* als *ie: hiete* en als *ei: heit* (heeft); de zachtheldere *e* als *eu: teuge. Een* klinkt gewoonlijk *n; eens, is* b. v. *ik zellet is doen*. De scherpheldere *oo* soms als *eu: hij ister van deur*. — De *i* en *o* van de imperfecta worden vaak in elkanders plaats gebezigd: *gong*, *sting* (var. *stong*). De *i* wordt

dikwijls in plaats van *e* gebruikt: *bringen*, je *bin* (ben), enz.; soms *u* in plaats van *i*: *duchte bai* (dicht bij). — De *ij* meestal *ai*. Gewoonlijk haalt men als voorbeeld van deze uitspraak aan: »*Kaik op de waizer: 't is bai vaiven.*" — *Ei* als *ee: zee*, echter ook veel *zei* — *Ui* als *oi: thois.*

De lidw. worden zelden verbogen: *van de verlore zoon.*

Van de vnw. is *die* zeer veel in gebruik, zooals in het bekende versje:

Jan, die sloech Laisie
En Laisie, die sloech Jan.

Dit *die* komt ook in de beteekenis van *hij* voor: *toe begon die gebrek te laie.* Voor *hij* vindt men ook *de* in imperfecta, als *hoordiede* (var. *hoordenie*, hoorde hij). *Hullie* (zij, hen), *zullie* (zij) en *jullie* (gij lieden) zijn ook veel in gebruik. Voor den gen. meerv. van *hij* vindt men gewoonlijk *der van* (van hen). Voor de bez. vnw. worden gebruikt: *main*, *me* (altijd bijv.) *m'n*, *jouw*, *z'n*, *zain*, *ons*, *jullies*, *hullies.*

Er bestaat hier ook eene groote voorliefde voor stopwoorden als *en*, *toe*, *asdat* (de gewone conjunctie *dat*), *der* (er, daar; dit woord wordt dikwijls met het voorgaande gecontraheerd: *watter*).

2) *Der van doorgaan*, var. *der van deur gaan*, zeer gewone uitdrukking, even als *der doorlappe*, var. *verzwaine*, *zat* (ruimschoots) *scheel zien van den honger*, *soebatte* (smeeken) en *terecht* (terug).

3) Wanneer op de syllabe, waarin de *ij* voorkomt, het accent niet valt, wordt *ij* niet als *ai* uitgesproken. Zoo is het ook met *ui*=*oi.*

4) Dit model van wanspraak hoort men hier nog veel van de minst beschaafden.

5) Veelal wordt *poote* gebruikt, b. v.: *Ik heb zukke koue poote.*

6) Voor *levend* steeds gebruikt, b. v.: *Er is levendige kabbeljauw aan de markt.* »*Een levendige zeekat uit de zee van daan, en van vorenen kat, en van achtere'n vis.*" (Taal van een kerel op de kermis).

7) Var. *Hoordenie.* Zie aant. 1.

8) In den 1en ps. mv. *we gonke.*

9) Var. *leut hebbe*, van daar 't adj *leutig.*

10) Var. *heye.* Zie aant. 1.

Brielle. C. J. BIEMOND.

A. C. Oudemans Sr., **Bijdrage tot een middel- en oudnederlandsch woordenboek.** (Vervolg van bl. 368).

Bederve. »*Aandeel, wat iemand toekomt.* Maerl. Rijmb. vs. 6950.

Levis kinder en hadden ghene erve,
Want si hadden Gods bederve.

Door *Gods bederve* wordt hier bedoeld de vruchten der aarde, die aan God toebehoorden, volgens Prof. J. David." — Doch David zegt dit niet, maar »hetgeen aan God toekomt, namelijk van de vruchten der aarde." Ik geloof dat wij hier *bederve*, in dezelfde beteekenis vinden, die het op verscheidene andere plaatsen heeft, namelijk van winst, voordeel. De kinderen van Levi, zegt Maerlant, hadden geen deel van den grond van Kanaän, maar de winst Gods, namelijk het voordeel dat de grond gaf, de opbrengst van den grond, voor zooverre die aan God toekwam, dat wil zeggen, de tienden.

Bedienens. De vorm van dit woord is zoo geheel vreemd en onverklaarbaar, dat ik niet schroom het voor eene slechte lezing te houden, in plaats van *bedi.*

Bediet. »*Beraad?*" — Niet dit, maar *uitlegging, ontvouwing*, beteekent het woord bij Huygens aan het einde van zijnen brief aan Tesselschade:

Tesselscha, om tijd te spoeyen,
Korte moeyt voor langh bediet,
Vraeght haer of sij wil of niet.

Bedijen, zegt de heer O., is contractie van bedijden. In tegendeel *bedijen* is de oorspronkelijke vorm; de *d* is tusschengevoegd.

Bedijgen. »*Voorzien, verzorgen.* De slanghe die haren kop door eene rete inboorende, daer zy wat grover van voedsel bedegen was. de Brune. Banck-werck, III, 290." — Ik kan hier niet met zekerheid spreken, omdat ik het werk van Brune niet heb en dus de plaats niet in haar verband na kan zien. Maar ik geloof toch niet dat de verklaring goed is. Een transit. werkwoord *bedijen* of *bedijgen* ken ik niet en ik twijfel er zeer aan of het bestaat. Ik verwacht dat *bedijen* hier hetzelfde is als op een aantal andere plaatsen, namelijk *groeien, worden* en dat de Brune zeggen wil, dat de slang door voedsel dikker geworden was.

Bedocht. » *Vast besloten, koen, stout.*" — Bedocht is zich bedacht

hebbende. Wanneer men zich lang genoeg bedacht heeft, komt men tot een besluit, en zoo kan *bedocht* de beteekenis hebben van *besloten.* Deze beteekenis heeft het ook in de hier aangehaalde verzen. *Winter e. Somer*, 418.

Want si sijn beide also bedocht
Ende hebbent bi dieren ede ghesworen,
Hine es op eerde niet gheboren,
Diet soude beletten met siere macht.

Zij zijn, zegt de dichter, zoo vast besloten, dat het niemand mogelijk zou zijn te beletten, dat zij uitvoeren wat zij besloten hebben. *Bedocht* heeft ook hier dus de beteekenis van een deelwoord, niet van een bijv. naamw. Buitendien geloof ik niet, dat het *koen*, *stout* zou kunnen beteekenen.

Als derde beteekenis wordt opgegeven *schrander*, *vindingrijk*, *bekwaam.* Dit wordt echter op beide aangehaalde plaatsen niet door *bedocht*, maar door *wel bedocht* uitgedrukt.

Bedouwen. Onder 1, 2 en 3 vinden wij hier bedouwen voor bedauwen, d. i. met dauw besproeien en verder bevochtigen, verfrisschen, beschenken. Maar onder 4 en 5 staat een ander *bedouwen*, waaraan de beteekenis wordt toegekend van verkwijnen, wegkwijnen, sterven, en ook van bijzetten, ten grave brengen. Ik geloof niet, dat het de laatstgemelde beteekenis heeft. Wij treffen van dit werkw. alleen de onbepaalde wijze aan; van het simplex *douwen* echter komt op eene plaats het deelwoord *gedouwen* voor. Dr. Verwijs brengt het in zijne woordenlijst op den Wapene Martijn in verband met het oudhoogd. *dawjan*, digerere en het angels. *dhavan*, regelare. Dit werkwoord kan in onze taal den vorm *douwen* hebben; ik geloof ook dat wij het inderdaad behalve in den vorm van *dooien*, ook in dien van *douwen* (in de zamenstelling *verdouwen*, *verduwen*, digerere) bezitten. De oorsprong echter van *douwen* en *bedouwen* dat hier vermeldt wordt, meen ik dat elders gezocht moet worden. Bij Ulfila komt een werkwoord *divan* voor, in de beteekenis van sterven. Eigenlijk is dit *diuan*, maar Ulfila schreef het liever met *v* (door de Gothen uitgesproken als onze *w*), en hij had er geen ongelijk in, want wanneer men de beide lettergrepen snel achter elkander uitspreekt, is het eerder eene *w* dan eene *u* die gehoord wordt.

Deze klank, waar hij vóór de *w* komt, kan nogtans eenigzins verschillend uitgesproken worden. Men kan dien zoo uitspreken, dat men enkel de *i* hoort, maar ook zoo, dat nevens de *i* nog eene *u* wordt vernomen. Vandaar de verschillende spelling van deze woorden in het oudhoogduitsch; soms ontmoeten wij ze met enkele *i*, soms met *iu*. Doch er ontstond nog eene derde uitspraak: de *u* door de *w* versterkt liet zich zoo zeer gelden dat de *i* geheel verloren ging. Reeds in het oudhoogd. vinden wij b. v. niet alleen *triwa* en *triuwa*, maar ook *truwa*. Deze *u*, vóór de *w*, eindelijk, onderging weer eene verandering: zij ging somtijds over in *ou*. Ik laat hier eenige voorbeelden volgen.

ags. brîvan [1])		nl. brouwen.
ohd. triuwa (ook truwa)	mnl. truwe,	nnl. trouwe.
ohd. hriuwan,		nl. rouwen.
ohd. bliuwan,	mnl. bluwen, mnl. en	nnl. blouwen.

Ook de oudhoogd. *î* uit goth. *ei* ontstaan gaat vóór de *w* over in *u* en *ou*.

ohd. hîwjan,	nl. huwen	en	houwen [2]).
ohd. wîwo,	mnl. wuwe,		nnl. wouw.
ohd. spîwan,	nl. spuwen	en	spouwen.

Wij zien dus, hoe het goth. *divan* in onze taal *douwen* worden kon.

Het deelwoord moest zijn *gedowen*. Maar waar de *w* door eene *o* voorafgegaan wordt deelt zij altijd aan deze letter van haren klank mede. Het werd dus *gedouwen*. Even zoo maakten onze ouden van *gevloën* (deelwoord van *vlieën*) *gevlouwen*. Er stond daar tusschen de *o* en *e* wel geene *w* geschreven, maar in de uitspraak werd zij toch gehoord.

Dit deelwoord *gedouwen* treffen wij aan in Der Ystorien Bloeme vs. 1922 en verv.

> Ende voerden den lichame, dats waerhede,
> In der conincginne zale.
> Daer leiden sine te pointe wale.

---

[1]) Ohd. *briuwan*, zooals uit eenige zamenstellingen blijkt.

[2]) In dit werkw. zelf herinner ik mij niet de *ou* aangetroffen te hebben, wel echter in het deelw. *gehoud* en de zamenstelling *houwelijk*.

Si leidene af metten stene
Daer hi in lach, dans loghene gheene.
Daer lach hi ghedouwen,
Of hire in ware gehouwen.

d. i. in dien steen (steenen kist) lag hij dood, alsof hij er in uitgehouwen ware.

Het voorvoegsel *be* is bij intransitive en reflexive werkwoorden dikwijls intensief. Maar die intensive kracht is somtijds zoo gering, dat er tusschen het enkele werkwoord en dat met *be* ter naauwernood, ja in het geheel geen verschil van beteekenis te bespeuren is. Wat verschil is er toch tusschen *zich moeien* en *zich bemoeien*, tusschen *het rouwt* en *het berouwt mij? Raadslagen* is hetzelfde als *beraadslagen*, *in de kraam vallen* als *in dé kraam bevallen*, en terwijl wij steeds schrijven *behoeven* en *behooren*, zeggen wij doorgaans *hoeven* en *hooren*. Zoo komt ook *bedouwen* in beteekenis vrij wel overeen met *douwen*, Franc. vs. 8462.

Maer de moeder, die van rouwen
Wel na al wilde bedouwen,

en Wap. Mart. I. 454.

Menich seghet nu ende echt:
»Mijn sin es ane di ghehecht
So sere, ic wane bedouwen.''
Achter maecsi di mouwen.

Bedouwen beteekent hier niet van zich zelf vallen (Woordenl. S. Francisc.) noch verkwijnen, wegkwijnen, maar sterven. Maerlant zegt in den Franc.: »de moeder die van rouw bijna meende te sterven,'' en in den Wap, Mart. »Ik heb u zoo lief, dat ik vrees te zullen sterven.''

Nog eens vinden wij het bij Maerlant, namelijk Wap, Mart. II, 77. Mij bemint eene vrouw, zegt de spreker daar, doch ik vind geen behagen in haar, maar in een andere: mijn hart is zoo hard, dat het haar niet eens aankijken wil. Hoe vriendelijk zij mij aanziet, mijn hart acht dat niets waard;

Soe liete haer eer bedouwen
En sire om quame in rouwen.

Bedouwen, zegt dr. Verwijs en de heer Oudemans zegt het hem na, is hier *bijzetten*, *ten grave dragen*. Doch als men opmerkt dat

soe hier ziet op *harte* (dat toen vrouwelijk was), zal men begrijpen dat hier geen sprake kan zijn van ten grave dragen. Bovendien sterven en begraven, al volgt de laatste dezer handelingen gewoonlijk op den eerste, zijn toch handelingen die zoo weinig overeenkomst met elkander hebben, dat ik niet vat, hoe een woord dat oorspronkelijk *sterven* beteekent, voor *begraven* zou kunnen gebruikt worden. *Sterven*, evenwel, geloof ik niet dat het hier beteekent: *het liet zich eer sterven*, zou ten minsten eene vreemde omschrijving zijn van *het stierf liever.* Ik zou eerder denken, dat het beteekent *het liet zich eer van het leven berooven.* Wij weten dat sommige intransitive werkwoorden ook eene factitive beteekenis hebben. Zoo gebruiken wij b. v. *hangen* intransitief als wij zeggen, hij hangt aan de ladder, maar factitief als wij zeggen, hij hangt den mantel aan den kapstok. Ik vermoed dat *bedouwen* insgelijks op beide die wijzen zal gebruikt zijn.

Bedriegen. »Ongemerkt wegsluipen."

En Thisbe, het gezin bedriegende, geraeckte
By nacht ter deure uit dat noch slot noch grendel kraeckte.
VONDEL.

Deze verklaring is niet juist. De aangehaalde verzen zijn vertaling van Ovid. Metam. IV. 93, 94.

Callida per tenebras, versato cardine, Thisbe
Egreditur, fallitque suos.

Vondels *bedriegen*, even als het *fallere* van Ovidius geeft niet het ongemerkt wegsluipen, maar het ongemerkt handelen te kennen.

Bedrijf. »Het handelen, in tegenoverstelling van spreken of schrijven, dus praktijk.

Om dat si, in haren live
Der luxnrien bedrive
Leverden haer leven lanc
Hebben si dien groten stanc.
Lekensp. B. I, C. 14, vs. 32." —

Het woord is goed verklaard. De plaats echter uit den Lekensp. is mij onverstaanbaar. Ik twijfel niet of er is eene fout in. Eenen beteren zin geeft de lezing van een ander hs., namelijk:

Om datsi, in haren live,

Metter luxurien bedrive
Leedden haer leven lanc.

In haren live, beteekent dan: toen zij leefden, toen zij op aarde waren.

Bedrillen. »Doen trillen of dreunen, in beweging brengen." — 't Is iets anders wat *bedrillen* beteekent in de drie aangehaalde plaatsen:

Al waer sy mijner waerd, die met mijn ed'len bil
Een Princelicke koets dus dagelicks *bedril*,

zegt Huygens. En de Decker:

Niet om in kar of koets de straten te *bedrillen.*

't Is niet de bil die de koets of de persoon die de straat doet dreunen. *Drillen* wordt hier niet gebezigd van de beweging die in de straat of in de koets veroorzaakt wordt door het rijden, maar van de beweging die de persoon in de koets ondergaat. En even als een pad bewandelen beteekent, wandelen op een pad; eenen weg berijden, rijden op eenen weg; een huis bewonen, wonen in een huis; zoo is eene koets bedrillen, drillende op de bank der koets zitten, en de straat bedrillen, zich drillende (door de beweging der koets) over de straat bewegen.

Beere. »Ontbloot, arm:

Maer hu so segghic wel in trauwen
Up dat ghi hebt daer waert ghere,
Dat nie veriacht so was *beere*
Als ghi sult sijn.

KAUSLER, Die Rose, vs. 9348." —

Beere, in de beteekenis van ontbloot, ken ik niet: wel *bar.* Maar wij hebben hier ook met een geheel ander woord te doen. Er moet gelezen worden *bere,* met ééne *e,* en dit woord beteekent *beer.* Er wordt gezegd: »Maar ik verzeker u, dat, wanneer gij daarheen poogt te gaan, gij gejaagd zult worden, zoo als nooit een beer gejaagd was." In het amsterdamsche hs. wordt hier aldus gelezen:

Maer u seggict wel met trouwen,
Opdat gi hebt daerwaert gere,
Dat noit en was geberst so bere
No so gevilt in genen sinn

Alse gi selt sijn.

Geberst is van bersen = jagen.

Beeren, »Geweldige beweging maken, aangaan, schreeuwen." — Het is *beren*, met korten klank, dus met éene *e*.

Beersteker. »Nachtwaker." — In het aangehaalde Woordenboek op Bredero heeft de heer O. het goed verklaard door *nachtwerker*. *Nachtwaker* zal dus wel eene drukfout zijn.

Beëvelen. »Ziek, krank worden; door ziekte, kwaal of ongesteldheid aangetast worden." — Dit is evenwel niet de beteekenis van *beëvelen*, maar van *beëvelt worden*, zoo als ook uit de bijgevoegde voorbeelden blijkt.

Begaen. Onder de 23 beteekenissen die aan dit woord toegekend worden, is er eene die mij nog al vreemd voorkomt, namelijk die van *aanvangen*, *beginnen*, *een aanvang nemen*, welke de heer O. vindt in der Naturen Bloeme bl. 13 vs. 34:

Joghet heet die derde etaet,
Die te XV jaren begaet.

Dat Maerlant ons hier vertellen wil, dat het derde tijdvak van 's menschen leven met vijftien jaren aanvangt, lijdt geenen twijfel. Dit bewijst evenwel nog niet, dat *begaen* aanvangen beteekent. *Begaan* is altijd transitief en daarom kan ik niet gelooven dat het de beteekenis van het intransitive aanvangen (= aanvang nemen) hebben kan. Ik zie niet, hoe deze verzen kunnen uitdrukken wat Maerlant er mede uitdrukken wil, en vermoed dus, dat er eene fout in is. Men verandere of *begaet* in *anegaet*, of leze:

Diene te XV jaren begaet.

Begaen heeft dan den zin van *door gaan bereiken of in zijne magt krijgen*, *achterhalen*, *overvallen*.

Begaden. Limb. VI. 1628:

Nu begadet heymelike.

V. d. Bergh verklaart het door bereiden, gereed maken, bezorgen, eene beteekenis die het woord hebben kan en die hier, dunkt mij, wel te pas komt. Wat bewoog de heer O. daarvoor in plaats te stellen: *zich gereed maken om iets te verrichten?* Het is mij niet bekend dat het woord ergens deze beteekenis heeft: ik geloof ook niet dat het die hebben kan. Hier heeft het die zeker niet.

Begaven. Bij Hooft Ged. I. bl. 283:

Een handt, die blijdschap kan, in droefheits boezem, baeren,
Als zij, met troetelstem begaëvende de snaeren,
'T geschal der klaere keel, door leengeluit, verrijkt,

beteekent *begaven*, niet *bezielen,* maar *begiftigen.* Clorindes hand begiftigt de snaren met stem.

Beggaert. »Bedelaar." Hier heeft de heer O., zoo het schijnt, gedacht aan het engelsche *to beg:* doch noch dit werkwoord, noch eenige afleiding of zamenstelling daarvan heb ik ooit in onze taal aangetroffen, en ik geloof dat zij evenmin in andere oude of nieuwe talen van duitsche stam, het Engelsch alleen uitgezonderd, voorkomen. De heer O. haalt eene bewijsplaats aan uit Kauslers verzameling. Hadde hij die plaats nageslagen en in de Nieuwe werken der Maatsch. v. Lett. dl. V., st. 2, waar hetzelfde gedicht voorkomt, hij zou daar in v. d. Berghs aanteekening eene betere verklaring gevonden hebben. De Beggaerden waren eene in dien tijd welbekende geestelijke vereeniging. Er wordt gezegd:

Sulc es die ontcropen sceen
Der werelt ende liet huer leen
Ende leerde den beggaert maken,
Die liet bedinge ende ween
Opt hout te slapene of op steen
Ende dat lange waken.
Nu loopt hi gelijk den reen
Die werelt dore al in een enz.

d. i. daar zijn er die zich hielden alsof zij de wereld vaarwel gezegd hadden en voor Beggaard speelden, maar die weerom keerden, die er uitscheidden met bidden en weenen, op hout of steen te slapen of te waken en nu zoo hard zij maar kunnen de wereld weer inloopen enz.

Beghiden »en, bij contractie, *begien*" — Het omgekeerde is het geval. *Begien* is oorspronkelijke vorm. Komt *beghiden* voor, dan is de *d* daar ingevoegd, evenals in *belijden* (*beliën*), *vlieden* (*vlieën*) enz.

Begichelen. »Misleiden, bedriegen, bespotten, uitjouwen." — De laatste beteekenissen heeft het woord in de beide bijgevoegde voorbeelden, en zij volgen van zelven uit die van *gichelen,* heimelijk en spottend lachen, dat nog in gebruik is. Dat het ook misleiden

beteekent, acht ik niet onmogelijk — men vindt in meer woorden hetzelfde verloop van beteekenis — maar 't is hier niet bewezen.

Begichten. »Biechten." — De heer O. voegt er bij »Dr. de Jager, Taalk. Mag. I. 74." Hij heeft dus dat woord bij geenen enkelen schrijver gebezigd gevonden, maar geeft het alleen op gezag van Ypeij, die t. a. p. zegt: »van begihan is ons begichten en alzoo ons biechten." Maar dat *begichten* heeft nooit bestaan. *Biechten* is afgeleid van het zelfst. naamw. *biecht*. En dit is oorspronkelijk *bigichte*, een zamenstelling van *bi* en *gichte*. Dit *gichte* is afleiding van *gien*, erkennen, belijden. In het Oudhoogduitsch stond aan het begin der tweede lettergreep eene *h*. De *h* aan het begin eener tweede lettergreep viel in onze taal weg, wat doorgaans zamentrekking ten gevolge had, b. v. ohd. slahan, slaan; ohd. dwahan, dwaen; ohd. sehan, zien. Maar aan het einde der lettergreep hield zij stand en werd dan in onze taal, die de *h* slechts aan het begin eener lettergreep duldt, door eene sterkere keelletter vervangen, b. v. in dwoeg, sloeg, zag. Van *gien* kreeg men zoo het zelfst. naamw. *gichte*, en met een voorvoegsel *bigichte*. De *g* ging over in *j*. Wij zien deze letters meermalen wisselen. Hier, tusschen twee *i*'s in, kon het kwalijk anders of de *g* moest voor *j* plaats maken. Ik zeg tusschen twee i's; want het eerste deel dezer zamenstelling is niet *be*, maar *bi* (*bij*). Dit blijkt vooreerst hieruit, dat wij in oudhoogduitsche handschriften de eerste *i* van *bijihte* soms van een toonteeken voorzien aantreffen. Ten anderen uit de verschillende vormen waarin het woord *biecht* bij onze middeleeuwsche schrijvers voorkomt, namelijk *biechte*, *bijchte* en *biachte*. De laatste (die wij nog tegen het einde der 15e eeuw vinden) leert ons, dat men toen nog dikwijls uitsprak *bi-ach-te*, wat ons doet vermoeden dat, waar niet *a* maar *e* gehoord werd, de uitspraak ook nog vaak zal geweest zijn *bi-ech-te*. Ware het voorvoegsel *be* geweest, dan zou deze vorm *biachte* niet mogelijk zijn, evenmin de beide andere; want *bejichte* of *bejechte* zou wel de zamentrekking *bichte* of *bechte*, maar niet *biichte* of *biechte* hebben kunnen opleveren.

Begrepen sijn." Gram, verstoord, uitluimig zijn." — 't Is eene beteekenis die ik met de grondbeteekenis van het woord niet goed weet te rijmen. Ik zou de aangehaalde plaats uit den Lancelot liever anders verklaren. In de verzen uit het Boec van ds. Houte 617 en vlgg.

Die Joden ghingen hem beraden,
Wat si best metten houte daden;
Ende si worden indien begrepen
Dat syt daden slepen
Uter doren,

wordt *begrepen worden* te regt verklaard door *tot het besluit komen.*

Ook bij Hildeg., bl. 38 vs. 206,

Noch was die tymmerman begrepen
Dat hijs ymmer vermanen wilde,
Of ment al voer scheren hilde
Dat hi dat liedekijn badde ghesongen,

zou ik *was begrepen* liever vertalen *was tot het besluit gekomen*, *was besloten*, dan door *was er op uit.*

In den Lancelot nu, IV vs. 2934 en verv., komt Walewein tot de koningin,

Die hi sittende vant oft soe
Gram ende tongemake ware.

Hij deelt haar mede, dat hij Lancelot met zich gebragt heeft. Maar zij antwoordt:

In mach nu niet spreken jegen hem,
Om dat ic tongemake bem.

Walewein gaat dat aan Lancelot vertellen met deze woorden:

Die coninginne es tongemake
Ende soe begrepen, secgic u,
Wine mogensi niet spreken nu.

Waarschijnlijk heeft dat *gram* van vs. 2934 den heer O. tot de meening gebragt, dat *begrepen* hier *gram*, *verstoord*, beteekent. Maar ik geloof dat *begrepen* hier hetzelfde zegt als op de zoo even vermelde plaatsen en dat wij dus moeten verstaan: de koningin is verstoord, verdrietig en zij heeft een besluit genomen van zoodanigen aard dat wij haar nu niet spreken kunnen. Wij zouden wat korter zeggen »en zij wil niet dat wij haar nu komen spreken."

Begrijp 5. »Grondslag, aanleg, wording, stichting, grondvesting."— Het beteekent in de aangehaalde plaatsen iets anders, namelijk omvang. Als in het Goudtsch Kron. bl. 3 gezegd wordt: »Dat wilde wout sonder genaden was dat alre eerste begrijp van Hol-

lant," dan meent de schrijver hiermede: Holland begreep, omvatte in het eerst het wilde woud zonder genade en niet meer.

Ook de beteekenis van *vergrijp*, die onder n° 6 aan het woord gegeven wordt, kan ik er nog niet aan toekennen. Twee bewijsplaatsen worden er bij aangehaald, beide uit den roman van Lançelot, maar ik zie geene reden om daar het woord in eene andere beteekenis, dan in de bekende van *berisping* te verstaan. Agravein spreekt, II. 5593 en verv., zeg mij wie dien ridder doodsloeg. Is het iemand, tegen wien ik vechten kan, een ridder, dan zal ik wraak nemen over zijnen dood: is het daarentegen iemand van mindere soort, geen ridder, tegen wien ik dus niet vechten kan,

> Ic sal u daer af doen hebben bate,
> So hogelike na sinen state,
> Dat gise bi redenen wel sonder waen
> Ende sonder begrijp sult mogen ontfaen.

d. i. dan zal ik zorgen dat hij u daarvoor eene boete betaalt, zoo zwaar, naarmate van zijne gegoedheid, dat gij die kunt aannemen, zonder dat iemand er u over berispen zal, zonder dat iemand daarom iets op u te zeggen zal hebben. — Vs. 23283 van hetzelfde boek zegt Walewein tot de ridders die, even als hij, er op uit zullen gaan om Lancelot te zoeken: zoo wij zonder Lancelot terugkwamen men zou ons daarover *blameren* (een woord dat wij meermalen met *berispen* en *begripen* verwisseld vinden). Daarom is mijn raad dat wij hem gaan zoeken, den ganschen winter en zomer door, tot St. Maria Magdalenen dag toe, en dat op dien dag ieder van ons, die er toe in staat is, hier ter plaatse kome,

> Ne wart hi dar binnen niet vonden
> Soe mogewi keren te hove
> Sonder begriep, bi orlove.

d. i. is Lancelot binnen dien tijd niet gevonden, dan is het onze schuld niet, wij hebben dan gedaan wat wij konden, en wij kunnen dus aan het hof terugkeeren zonder dat iemand ons iets te verwijten heeft, zonder berisping, zonder blaam. — *Begriep* is eene fout van den afschrijver voor *begrijp* of *begrip*.

Begrijpen. Als tweede beteekenis wordt opgegeven *tot eene zamenkomst doen beschrijven.* De plaats waaruit de heer O. opmaakt

dat het woord deze beteekenis heeft, waar zeker ieder vreemd van zal hebben opgezien, is deze uit Hoofts Ned. hist. (uitg. 1677) bl. 871. »De Ridderschap weygherde ter zaamening binnen Uitrecht te verschynen, tot dat men orde gestelt hadde om haar gevoelen te mooghen uiten zonder schroom, ende zeide, midlerwijl overnoodigh te weezen, dat de Staaten hunne vergaadring elders *begreepen*" Ik meen, dat *begrijpen* hier de beteekenis heeft, die het Uitlegk. woord. op Hooft geeft en waarvan daar een paar voorbeelden gevonden worden, en waarvan de heer O. onder n°. 11 er nog een paar van denzelfden schrijver aanwijst, namelijk *voornemen*, *ontwerpen*. De ridderschap verlangde dat de staten hunne vergadering elders beraamden, dat zij een ontwerp maakten, een besluit namen om hunne vergadering op eene andere plaats te houden.

Hem begrijpen verklaart de heer O. door *zich te buiten gaan*, *zich vergrijpen*. De aangehaalde plaats uit den roman der Lorreinen geeft wel aanleiding om aan deze beteekenis te denken. Ook Jonckbloet dacht er aan, die in zijne woordenlijst voor *begripen* te dezer plaatse *vergrypen* opgeeft, maar met een vraagteeken er achter. Ik geloof dat er voor dat vraagteeken zeer veel reden is. Vooreerst toch, beklaagt Meijer, die dit en de volgende fragmenten overnam uit Maszmans Denkmäler, zich, dat zij daar »met zeer vele fouten gedrukt zijn", en Jonckbloet, die ze weder uit Meijers Nalezingen overnam, klaagt over »de groote incorrectheid" van Meijers uitgave. Wij mogen dus wel vragen, is hier ook eene fout in den tekst? Ten anderen, de beteekenis van *zich vergrijpen* — ofschoon zij hier eenen goeden zin zou opleveren — is zoo moeielijk over een te brengen met de oorspronkelijke beteekenis van *begrijpen*, dat ik die niet kan aannemen, zoolang hier nog eene andere verklaring mogelijk is. Er staat:

En waert dat gi crepel sijt,
Ghi sout ontgelden teser tijt,
Dat gi mi dus logenstreept;
Ic wane gi u daer in begreept,
Want seker eest, ende waarheide
Dat ic hier vor den keiser seide.

Kan het ook beteekenen: Waart gij niet kreupel, dan zoudt gij

het ontgelden dat gij mij dus heet liegen, dat gij mij dus berispt alsof ik gelogen heb; maar inderdaad hebt gij u zelven in dat opzigt berispt, want wat ik gesproken heb is waarheid? Iemand begripen in iets is hem berispen ten opzigte van iets. Minnenl. II 620.

Virgilius die wert begrepen,
Ende menich ander, in horen dichten
Van vulen ongheleerden wichten.

V. d. Wraken, I prol. 31.

Dit es dboec van Gods wraken.
God laet mi wel gheraken,
So dat mi nieman en begripe der in.

Becht »Biecht". —

Die hermite vant an hem claer
Dat leden waren wel XII jaer,
Dat hi niet en sprach bechte.

Lanc. III, vs. 2493.

Er zal hier gelezen moeten worden *biechte*, uit te spreken *biech-te*. Zie boven bl. 425.

Behach (Met goet.) »Naar wensch?"

Wy traden tscheep; Jupiter sant uyt Eolus holen
Eenen goeden wint. So zeyldense met goet behach
Door de vochtige wech, ses dagen nacht en dach.

Coornhert. Odyss. II, 44.

Is *behach* hier niet behaech, behagen?

Beheet 6. »Beleid, behendigheid." — Deze beteekenis wordt afgeleid uit de volgende verzen van Lodewijk van Velthem, Sp. hist. bl. 47. (Er wordt gesproken van menschen die met groote slimheid op onregtvaardige wijze rijkdom zoeken te verkrijgen).

Als tu vergaes, so vergaet mede
Dine winninge al ter stede,
Ende om dine sotte behendicheit groot
Soutu smaken die ewige doot.
Om dattu behindich heves geheten,
Ende daer met di heves vermeten
Te playdiere jegen elken man,
Ay ende dat dit beheit dan
Hetet in der liede mont,

Dat herte maket so ongesont.

Er is wel geen twijfel aan, of in plaats van *beheit* zal hier gelezen moeten worden *behendicheit*. Het woord *ende* in hetzelfde vērs is overtollig. Heeft misschien een vroegere afschrijver *beheit* geschreven voor *behendicheit*, maar later, zijne fout bemerkende, de ontbrekende letters *endech* op den kant geschreven, — en de schrijver van het leidsche hs., wiens slordigheid wij kennen, uit die kantteekening *ende* gelezen en het op eene verkeerde plaats in het vers ingevoegd?

Betrecken. Hooft Ged. I, bl. 189.

En 't hajr, dat 's hemels rijcken
Betrecken komt met haer (nl. met de maan).

Hooft veranderde later dit *betrecken* in *beklimmen*, en de heer O. noemt dit eene verbetering. Ik daarentegen achtte de eerste lezing beter. De heer O. zegt: »hoe toch kunnen *vaste starren*, die waarschijnlijk millioenen eeuwen gestaan hebben, waar zij nu staan, eene plaats *betrekken?* Zij komen immers van geene andere plaats naar deze? Maar door het wentelen der Aarde komen zij, bij elke nachtwisseling, op nieuw boven den horizont te voorschijn, en dat heet *klimmen*, *rijzen*, *opkomen*, en telkens hoort men o. a. nog spreken van *klimmende maan;* en duiken zij weder onder den gezichteinder, dan heet het *dalen*, *ondergaan* enz. En ofschoon de zon bijv. nooit *rijst* of *daalt*, zoo worden wij door ons gezichtsbedrog tot het spraakgebruik gebracht, de zon *rijst*, *klimt*, *komt op*. Van *betrekken*, zooals de heer Leendertz wil, kan dus geen sprake zijn, en Hooft deze onnauwkeurigheid inziende, is later daarop zelf teruggekomen en heeft zulks zeer wijselijk in *beklimmen* veranderd." — Maar ziet de heer Oudemans niet, dat zijne gansche redenering niet het allerminste afdoet? Weet hij niet, dat hij te doen heeft met eenen *dichter?* Ziet hij niet dat die dichter hier de sterren voorstelt als een *hajr*, een leger? En wordt van een leger niet zeer juist gezegd dat het eenen post *betrekt*? Het is hier dus volstrekt de vraag niet, wat men zeggen kan van vaste sterren, wanneer men zich die voorstelt gelijk zij inderdaad zijn, voor zoo verre wij dat tegenwoordig weten, maar wat een *dichter* van de sterren zeggen kan *wanneer hij zich die als een leger voorstelt*. En dan is *betrekken* een goed gekozen woord. Maar, zal

men zeggen, Hooft heeft het toch veranderd en hij zal dat niet zonder reden gedaan hebben. Neen zeker, daarvoor was Hooft de man niet. Waar hij veranderd heeft, kunnen wij meestal de reden waarom hij het deed wel vinden. Men zie daaromtrent mijne Inleiding op Hoofts Gedichten, bl. LXXIX—LXXXIII. Hier zal het wel deze zijn: een aantal jaren later het gedicht overlezende zag hij in, dat, al spreekt men van eene kamer, eene woning, de winterkwartieren enz. betrekken, *een rijk betrekken* eene ongewone uitdrukking was. Hij was daar niet mede te vreden en veranderde het daarom in *beklimmen*. Maar alle verandering is geene verbetering, vooral niet in Hoofts gedichten. Ook hier was de laatste dwaling erger dan de eerste. Ik had niet gedacht dat er iemand zou zijn die de lezing *beklimmen* verdedigde, maar het voorbeeld van den heer O. doet mij zien dat ik mij daarin bedrogen heeft. Misschien is hij de eenige niet en ten behoeve van die weinigen wil ik wel wat duidelijker aanwijzen, waarom *betrekken* hier de voorkeur verdient.

1°. Al sprak de dichter hier niet van een leger, dan nog zou *betrekken* hier beter zijn. Hoe toch zien wij de sterren aan den hemel komen? Zien wij ze aan den gezigteinder opkomen en zoo de eene na de andere rijzen, even als wij dit dagelijks van de zon zien? Neen, het begint duister te worden: hier en daar wordt eene ster zigtbaar en niet lang duurt het of wij zien eene menigte sterren, de eene een weinig boven den gezigteinder, andere hooger, andere nog veel hooger: kortom zij verschijnen plotseling in onderscheidene streken van den hemel. Van sterren die op zulk eene wijze zigtbaar worden kan men wel zeggen zij *betrekken den hemel*, maar zeker niet *zij beklimmen den hemel*. Ieder die ooit naar boven gezien heeft wanneer het avond werd, zal dit moeten toestemmen.

2°. De dichter spreekt van een *leger*. Waar *beklimmen* van een leger gebruikt wordt, denkt men van zelven aan eenen vijandelijken aanval, en hiervan is te dezer plaatse geene sprake. Doch dit is van minder belang. Er is eene gewigtiger reden waarom *beklimmen* hier niet past. *Klimmen* wordt wel eens gebruikt in de algemeene beteekenis van naar boven gaan: zoo bezigt men het van de zon, en van sterren die eene hoogere plaats aan den hemel innemen zou het ook gebezigd kunnen worden. Maar bij *beklimmen* denkt men altijd aan eene inspannende, vermoeiende beweging. *Betrekken*

geeft te kennen het trekken naar eene plaats en het daar eenigen tijd blijven; maar het geeft dit geheel in het algemeen te kennen: omtrent de wijze waarop die beweging plaats heeft, zegt het niets. Daarom kan het van soldaten gebruikt worden die naar hun kwartier *stappen*, maar ook van ooievaars die naar hun nest *vliegen*, ook van wolken die door den hemel *drijven* enz. Maar *beklimmen* geeft eene bepaalde soort van beweging te kennen, eene beweging stap voor stap, eene beweging met kromme knieën. Daarom kan de dichter wel spreken van het leger der sterren dat den hemel *betrekt:* hij weet wel dat dit in waarheid het geval niet is, maar dat het ons slechts zoo toeschijnt, wanneer wij ze zien op plaatsen, waar wij ze kort geleden nog niet zagen omdat het toen nog dag was; doch de dichter mag dat zoo voorstellen. Maar hij mag niet spreken van het leger der sterren dat den hemel *beklimt:* want dan zou hij ons sterren voorstellen die met eene schokkende beweging voortgaan, sterren met kromme knieën, en dat zou eene belachelijke voorstelling zijn. P. LEENDERTZ WZ.

Dirk of Theodorus. In Vl. en ZVl. gebruikt men verscheidene namen synoniem en geeft ze soms aan een zelfde persoon afwisselend: Karel (in Vl. Carolus en Charles) in ZVl. Charel; Karolientje en Charlotte, in Vl.; 't laatste is 't vrouwelijke van Charlot, Kareltje; Pieternella en Petronella, in ZVl.; Pieter en Petrus in Vl.; en eindelijk Dirk en Theodorus in Vl.; Dirk, Dierijk, Diederijk, Therrij (van den Elzas) en Theodorus zijn er gelijk.

Ik besprak Dirk of Theodorus (Nav. XV, bl. 301), doch kreeg (Nav. XVI, bl. 61) van onzen bestuurder *op m'n kappe* en — hou in 1871, de zaak nog niet voor uitgemaakt. Ik haalde toen Dirk Rafelsz Camphuysen in verband met den naam Rafel aan. Dezer dagen onzen gemoedelijken zanger nog eens opslaande, zie ik dat hij op den titel Dirk heet, doch dat — wat ik vroeger niet opgemerkt had — A. Schellingwout, J. K. Hofman, H. S., J. Krul en O. van den Tempel reeds de zonde bedreven, die ik in de XIX^de^ eeuw ter goeder trouw bedreef: zij noemen hem allen T. Camphuysen of Theodorus Camphuyzen: Blijft onze ijverige bestuurder nog bij zijn gevoelen? Of — acht hij het misschien

eene verwarring van de zijde der Vlamingen, thans welligt door het gebruik gewettigd? G. P. ROOS.

Dirk of Theodorus. De heer Roos vraagt, of ik nog bij mijn gevoelen blijf? Zeer zeker: want hetgeen ik dl. XVI, bl. 61 zeide, was geen vermoeden, geene gissing. Dat Dirk en Theodorus verschillende namen zijn lijdt geenen twijfel. Theodorus is een grieksche naam. Reeds onder de oude Grieken vinden wij er verscheidene die zoo heetten, den sophist Theodorus, tijdgenoot van Socrates, den filosoof Theodorus van Cyrene, onder den eersten Ptolemaeus, en meer andere. Niemand zal toch meenen dat die mannen duitsche namen gedragen hebben.

Onder de oude Duitschers, vinden wij mannen, die, volgens de latijnsche schrijvers van dien tijd, Theodericus heetten, onder anderen den bekenden koning der Oostgothen. Dat die mannen grieksche namen hadden is evenmin aannemelijk.

Naar den oorsprong van beide namen behoeven wij niet te raden. Theodorus is zamengesteld uit *theos*, god en *dôron*, geschenk. Beide deelen van den naam komen in grieksche namen veel voor, het eerste in Theocritus, Theophrastus, Theopompus, Theodosius, Theophanes enz., het laatste is Athenodorus, Artemidorus, Isidorus, Hermodorus, Apollodorus, enz.

Theodericus, zoo als wij dit met eene latijnschen uitgang geschreven vinden, was in het Gothisch Thiudrîk, in het Oudhoogduitsch Thiudrih, in andere dialecten Diutrih, Deotrih, in het Friesch Thiadrîk. Het is samengesteld uit Goth. *thiud* volk en *rîk*, magtig. Ook van dezen naam komen beide deelen in een aantal andere namen voor, het eerste in Diedhelm, Diedbold, Diedmar enz. het laatste in Frederik, Hendrik, Baldrik, Amalrik, Udalrik, enz.

In onze taal hield de *th* geen stand: zij werd overal door de *d* vervangen. De gothische *iu* is bij ons *ie* of *ui*. Bij ons moest de naam dus uitgesproken worden *Diedrîk*. Maar *î* in de laatste lettergreep werd later kort uitgesproken even als in *botterik*, *dooverik* (zamenstellingen met hetzelfde *rijk*) in *huwelijk*, *koninklijk*, *duidelijk* (waar wij de ij wel schrijven, maar eene toonlooze vocaal uitspreken) en vele andere woorden. Zoo werd het *Diedrik*. De *d* en de *r* achter elkander uit te spreken vereischt eenige inspan-

ning. De Romeinen, die dat bijzonder moeielijk schijnen gevonden te hebben — de meeste woorden in hunne taal, waarin die letterverbinding voorkomt, zijn vreemde — maakten zich daarom het uitspreken van den duitschen naam wat gemakkelijker door er eene *e* in te voegen (Theodericus). Bij ons liet men er om dezelfde reden dikwijls de *d* uit weg en zoo werd het Dierik, nog later Dierk en Dirk.

De latijnsche schrijvers uit den tijd der groote volksverhuizingen begrepen, dat er onderscheid was tusschen de griekschen en duitschen naam. Zij wisten dat Theodorus eene lange *o* heeft, maar dat in Theodericus de *e* eene korte ingevoegde vocaal was. Zij schreven dezen naam daarom ook altijd met *e*, nooit met *o*. Zij wisten ook dat *The-o* in Theodorus twee lettergrepen waren, maar de *eo* in Theodoricus slechts éénen klank uitdrukte. Daarom schreven zij altijd b. v. Theodosius met *eo;* maar voor Theodericus schreven zij meermalen Theudericus, Thudericus.

Later vergat men dit. Doch het is niet alleen dit vergeten, wat de verwarring van Dirk met Theodorus veroorzaakt heeft. Veel hebben er zeker aan toegebragt de pogingen door de roomsche geestelijkheid aangewend om namen in gebruik te brengen, die door heiligen gedragen zijn. Er zijn om dit te bevorderen zelfs lijsten uitgegeven, waarin aangewezen wordt door welken heiligennaam elke andere naam kan vervangen worden. Eene zoodanige vindt men overgenomen in het Belgisch Museum van Willems, dl. V., eene andere in het Vaderlandsch Museum van Serrure, dl. I. Op beide die lijsten vinden wij, naast Dirk, Theodorus. Het is niet vreemd, dat twee namen, die zooveel op elkander gelijken en zoo vaak met elkander in verband gebragt zijn, door velen voor denzelfden gehouden worden, ja dat er zijn, als de heer Roos, die moeite hebben te gelooven dat het inderdaad in oorsprong en beteekenis verschillende namen zijn.

P. LEENDERTZ WZ.

VRAGEN.

De grenzen van het nederduitsche en het waalsche taalgebied. Komen de staatkundige grenzen van de provinciën Limburg

(zoowel van het belgische als van het nederlandsche gedeelte) en Luik nauwkeurig overeen met de grenzen van het gebied der nederduitsche en waalsche talen? Zijn er wellicht bezuiden Maastricht op de belgische (luiksche) grenzen gemeenten waar de taal van de ingezetenen, van het oorspronkelijke volk, waalsch, luikerwaalsch, en niet nederduitsch, limburgsch is, ofschoon die gemeenten in staatkundigen zin tot nederlandsch Limburg behooren? Of is het omgekeerde het geval en spreekt het volk misschien hier of daar benoorden de stad Luik in de provincie Luik aan de nederlandsch-limburgsche grenzen limburgsch-nederduitsch en niet luikerwaalsch? En wat is de taalgrens van het Germaansch en het Romaansch, van het Limburgsch-nederduitsch en het Luikerwaalsch op de grenzen van belgisch Limburg en Luik, bezuiden de steden Tongeren en St. Truiden, die nog nederduitsch zijn? Is de volkstaal te Landen en Neerwinden, in den noordwesthoek van de provincie Luik, nederduitsch of waalsch? Wat is eindelijk de taalgrens tusschen het nederduitsche en het waalsche gedeelte van Zuidbrabant, tusschen het nederduitsche Vlaanderen en het waalsche Henegouwen?

Bestaat er ook een werk waarin ik bovenstaande vragen kan beantwoord vinden?

De taalgrens van het Nederduitsch (Vlaamsch) en het Fransch in het fransche departement du Nord of Fransch Vlaanderen en de onderlinge verhouding van het Vlaamsch en het Fransch in dat nederduitsche gedeelte van Frankrijk, vindt men nauwkeurig aangegeven en beschreven in de belangrijke verhandeling van E. de Coussemaker, Délimitation du flamand et du français dans le nord de la France, voorkomende in de Annales du comité flamand de France, het derde deel.

Leeuwarden. JOHAN WINKLER.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht Boogaert. In antwoord op eene vraag, voorkomende in eene noot op bladz. 154 van dezen jaargang, kan ik melden, dat Maria Elisabeth de la Rue, geboren te Middelburg den 25 november 1700, de dochter was van den heer Pieter de la Rue en van Maria van de Claver. Zij trouwde den 14n october 1721 met Daniel Radermacher, en overleed den 31n maart 1730, oud ruim 29 jaren.

Tevens neem ik deze gelegenheid waar, om te wijzen op een paar onjuistheden in bedoeld berigt voorkomende:

1°. dat Daniel Radermacher geboren is den 21n november 1722 en niet 1721;

2°. dat de heer Paulus Boogaert van Alblasserdam, niet genaamd was B*o*gaert maar B*oo*gaert, zooals mij gebleken is o. a. uit diens eigenhandig schrift en naamteekening;

3°. dat diens vrouw was genaamd Ignatia Geertruida Timme*r*s en niet Timme*n*s.

Of de thans in Middelburg wonende familie Boogaert verwant is aan genoemden heer Paulus Boogaert van Alblasserdam, kan ik niet met zekerheid zeggen, maar alleen dit, dat beide hetzelfde wapen voeren, te weten: van zilver met drie boomen van sinopel, 2 en 1.

Middelburg. mr. E. P. SCHORER.

Geslacht Pannekoek (XX. bl. 475; vgl. XXI. bl. 211). Joan Pannekoek, burgemeester van Harderwijk, tr. mei 1693 Nicola d. van Willem Greven en Agnes Goetman uit Zwolle. (Zwolsch huw. reg. 6 mei 1693).

Den 6 aug. 1784 te Zwolle attestatie verleend aan dr. Cornelius Pannekoek, wedr. uit Harderwijk, om te Veldhuizen met Jacoba Adriana Voet te trouwen. Zij maken 3 julij 1801 den dood van hunnen vader en schoonvader mr. Gerhard Voet bekend. Zij sterft als zijne wed. te Zwolle 73 jaar oud, 13 jan. 1834; hij was, bijna 84 jaar oud, op 29 jan. 1832 gestorven. Hun zoon Gerhard Voet

Pannekoek als oud-kapitein op 22 maart 1841 ruim 50 jaar oud overleden,... Klerck als wed. nalatende.

J. I. VAN DOORNINCK.

VRAGEN.

Geslachtwapen met drie ossenkoppen. Mij is ter hand gesteld de afdruk van het volgende, wat de kleuren betreft zeer onvolmaakte, geslachtwapen: »Parti, à dextre drie ossenkoppen rencontre, ge»plaatst twee en één; à sénestre drie croissants, almede geplaatst »twee en één; tot cimier, boven den helm eene vlugt van sabel." Ik kan natuurlijk niet onderscheiden of het een vereenigd mans- en vrouwenwapen dan wel een dubbel manswapen is.

Indien nu iemand mij eenige inlichting omtrent dit wapen geven kan, zoowel wat de kleuren als den eigenaar betreft, die zal mij ten hoogsten verpligten.

's Gravenhage. A. C. SNOUCKAERT V. S.

Wapen du Cellié. In een der laatste nommers van den Navorscher wordt eene vraag gedaan omtrent de familie du Cellié. De vrager zou mij zeer verpligten, zoo hij mij het wapen dier familie, waarvan leden in het laatst der vorige eeuw te Leiden gevestigd schijnen geweest te zijn, wilde opgeven. R.

Wapen van Roessing. Zou men mij ook kunnen opgeven, hoe de kleuren van dit wapen zijn? Het bestaat uit een schild, beladen met een vlammend hart, waarop zich wederom eene figuur bevindt, die echter niet duidelijk te onderscheiden is. I.

Geslacht Mogen. Kan men mij ook eenige genealogische bijzonderheden meedeelen omtrent Mogen, die in het jaar 1761 te Bergen op Zoom gewoond moet hebben en gehuwd was met Louise Rambonnet? Ook zou men mij met de opgave van zijn wapen zeer verpligten. R.

Geslacht Bolman. Wie waren de ouders en hoe was het wapen van Elske Bolman, den 30 julij 1717 te Leeuwarden gehuwd met Lambertus Vitringa? R.

GESCHIEDENIS.

Elias Beeckman (XXI, bl. 274). Hij was geboren te Dixmuiden in Westvlaanderen, een stadje van 2500 inwoners. Hij zal er tusschen de jaren 1625 en 1640 het levenslicht aanschouwd hebben. De heer J. H. van Dale, hoofdonderwijzer te Sluis in Vlaanderen, wien als Vlaming de roem van B. ter harte ging en die in Staatsvlaanderen het eene en andere over hem had opgespoord, heeft de slotsommen van zijn onderzoek in de Handelingen van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden, voor den jare 1865, op bl. 260 en vv. nedergelegd, waarheen wij den leergierigen verwijzen. Hij stierf 21 junij 1677 een geweldigen dood, ter zelfder plaatse als waar hij geboren werd. Ouderdom is nergens opgeteekend.

Al wat men, vóór de heer van Dale zijne Bijdrage leverde, over Beeckman wist, en wat zich tot den jare 1672 bepaalde, kan men in het Biographisch Woordenboek der Nederlanden van den heer Schotel, op B's naam vinden.

L. B. N.

Proclamatie van C. W. Visscher (XXI, bl. 275). Deze proclamatie dagteekent van de eerste dagen nadat de Franschen in 1795 van ons vaderland bezit namen. Ik herinner mij althans, dat ik te Leiden in dien tijd aan de kerkdeuren meermalen het volgende gedrukte biljet aangeplakt gevonden en gelezen heb.

Ici on adore Dieu,
Que personne ne trouble le culte.

Het diende om voor te komen, dat de soldaten de godsdienstoefening stoorden, vooral in de roomschen kerken, die toen nog het voorkomen niet hadden van een kerkgebouw.

De proclamatie van Visscher heeft dezelfde strekking en gelijken

inhoud, maar schijnt meer ter waarschuwing van de ingezetenen. gediend te hebben.

Vergis ik mij niet, dan was C. W. Visscher maire van *Utrecht*

E. A. P.

Wie weet iets van dien Hoffman en zijn eereboog? (XXI, bl. 234.) Zoo vraagt Z. bij de mededeeling van eenige dichtregelen, in febr. 1788 te Amsterdam in het zakje der diakonie gevonden. Wat ik van hem weet is het volgende: Henricus Hoffmann, geboren 14 jan. 1744 te Bennekom, waar zijn vader predikant was, aanvaardde, na te Hoevelaken (1766) en Tiel (1774) de gemeente gediend te hebben, 11 mei 1785 de evangeliebediening te Amsterdam, doch werd in 1796, wegens het weigeren van den toen gevorderden politieken eed, met veertien zijner ambtgenooten ontzet van zijnen dienst, waarin bij echter in 1804 hersteld is, en volhard heeft tot zijn overlijden, 20 dec. 1817.

Daar hij behoorde tot de Oranjegezinden, was hij bij het volk zeer gezien, en heeft hij waarschijnlijk bij eene of andere festiviteit zijne woning met eenen eereboog versierd, die den maker van de dichtregelen, der patriotsche partij meer toegedaan, tot ergernis geweest is.

E. A. P.

Het gedenkteeken bij Amstelveen, waarnaar de Navorscher XXI bl. 275, vraagt, heeft volstrekt zijnen oorsprong niet te danken aan de actie, in 1787 bij dat dorp voorgevallen. Het staat een geheel end ten zuiden van het dorp, bij de hofstede Elsrijk. Onder mij berust eene teekening en eene gravure van veel vroegeren tijd, naar C. Pronk door J. Punt in 1736 vervaardigd, waarop dit steenen gedenkteeken reeds voorkomt, dat er den naam van mijlpaal draagt en misschien op eenen zekeren afstand van Amsterdam doelt. Maar de Pruisen noch hunne tegenstanders hadden er part noch deel aan. Wat er opstaat vind ik nergens vermeld, ook niet bij v. d. Aa in zijn woordenboek bij Amstelveen; hij gewaagt hiervan volstrekt niet.

L. B. N.

Kerk te Bergen (XXI, bl. 275). De kerk van Bergen, van ouds een groot en schoon gebouw met een fraai orgel, had eenen zoo hoogen toren, dat hij den zeelieden tot eene baak verstrekte. Deze kerk werd in het jaar 1574 door eenen fellen brand ten eenenmale vernield, zoo als nog aan den bouwval van het schip der kerk te zien is, maar in het jaar 1597 is het koor weder opgebouwd, en, met een sierlijk achtkant torentje voorzien, tot den kerkelijken dienst voor de hervormden ingerigt, waartoe het nog dient.

De eerwaarde heer A. Kok, predikant te Bergen, heeft ter gelegenheid van het tweede eeuwgetijde van Bergens kerkverwoesting in 1774 eene leerreden uitgegeven, met aanteekeningen.

J. BOUMAN.

Kerk te Bergen. Indien de vrager het woordenboek (Aardrijkskundig) van van der Aa geraadpleegd had, zou hij gezien hebben dat de kerk van Bergen in Noordholland reeds in 1574 door een fellen brand in de asch gelegd, en, als veel te groot voor de kleine hervormde gemeente, slechts wat het koor betrof. hersteld, het overige muurwerk in bouwval gebleven is. Zoo werd het in 1730 door C. Pronk geteekend en daarop gegraveerd, in eene verzameling van Noordhollandsche dorpen bij de Leth uitgegeven. Zie ook later onder de Ned. gezigten door H. Spilman omstreeks 1760 uitgegeven, n°. 333.

L. B. N.

Kaart van de spaansche armada (XXI, bl. 276). Ik vraag: is het niet een Utrechtenaar die hiernaar onderzoek doet?

Ik vraag: heeft J. Scheltema, in zijn werk over de Onoverwinnelijke vloot (Haarlem 1825) of in de toevoegsels tot dit werk (1828), van Verstraaten niet gewaagd? Hij woonde toch in zijne 20 laatste levensjaren te Utrecht.

Nog vraag ik: kan het ook zijn dat er voor Verstraaten moet gelezen worden, Verstraelen? Ik ken geen Verstraaten van die dagen; wèl een Hendrik Verstraelen, die ietwat later voorkomt. Zie hem bij Frederik Muller, Lijst van Portretten, bl. 7, n°. 141 bij denzelfden, Lijst van Historieplaten, I, n°. 1468 en 1522, II, n°. 1533, op de jaren 1622 en 1625.

L. B. N.

Draagteekenen van armen (XXI bl. 276). Zij dienden om aan te duiden, dat zij zoodanige behoeftigen waren, die vooral ondersteuning noodig hadden, en tot het vragen van aalmoezen vrijheid gekregen hadden. E. A. P.

Hofnarren (vgl. I, bl. 250, 399; XX, bl. 482). Zie nog: Les fous célébres, hist. des hommes qui se sont le plus singularisés par la monomanie etc. Par. 1836, vermeld in den 93 Katalog von L. F. Maske's Antiquariat in Breslau, op n°. 264: Scelta di facetie, motti, burle e buffonerie di diversi, cio è del Piovano Arlotto, Gonella, Barlacchia etc. 12. Vicenza 1661; Edward van Even, Particularités inconnues sur quelques fous en titre d'office du moyen âge, in den Messager d. sciences hist. de Belg., 1858, p. 314—331, en de aldaar aangehaalde bronnen; Messager cit., 1850, p. 17: Vulpius, Curiositäten der physisch-literarisch-artistisch-histor. Vor- u. Mitwelt. 10 Bde. 8. Weimar 1811—25 [1]); Alois Primiser, Die K. K. Ambraser-Sammlung, Wien 1819, S. 142; De Vriend des vaderlands, X. 1836, n°. 1, bl. 43—50; A. J. v. d. Aa, Herinneringen uit het gebied d. gesch. betr. de Nederl. bl. 26; Dodt v. Fl. Archief, III, bl. 222; Lauffer, Helvet. Gesch. III, p. 92, 237, IV, p. 227.

Over Gundling (zie Nav. XX, bl. 485), het aanh. op Nieuwenhuis Woordb. i. v.; de Zeitung für den Deutschen Adel, 4. Jahrg. 1843 n°. 73—75, waar men o. a. leest: »Am 3 Nov. 1717 wurde er in aller Form zum Ceremonienmeister ernannt, und der König schenkte ihm den Anzug, welchen der verabschiedete Ceremonienmeister Besser bei dem Krönungsfeste getragen hatte. In diesem reichgalonirten Anzuge liesz ihn der König in Lebensgrösze, von Affen und Hasen, als seinen Attributen umgeben, abmalen, und das Bild wurde in den königl. Zimmern in Potsdam aufgehängt. Ein anderes, von des Königs eigener Hand gemaltes Bild stellte ihn als Policinell dar." Men vindt daar ook eene curieuse beschrijving van het hem, bij gelegenheid van zijne verheffing in den vrijheerenstand, verleende wapen, en eene verwijzing naar het Pr. Ad. Lex. v. L. v. Zedlitz-Neukirch.

[1]) Kostte bij de uitgaaf 45 Rth., volgens I. F. Köhler's antiq. Anzeigeheft 198 (Lpz. 1870), S. 2, n°. 83, waar het voor 20 Rth. aangeboden wordt.

John Moore [1]) gewaagt, in zijn 42sten brief, van zijn bezoek aan het keurvorstelijk hof van Manheim, en deelt o. a. mede: »Op zekeren dag, kwam onder het middagmaal een hofnar in de kamer. Hij liep rondsom de tafel, en sprak zeer familiaar met elk die zich aan tafel bevondt, de prinsen niet uitgezonderd. Zijn aanmerkingen werden gevolgd door een luidrugtig toejuichend gelach van allen, by welken hy zich vervoegde. Dewyl hy hoogduitsch sprak, kon ik niet oordeelen over de geestigheid zyner slagen; . . .

. . . .

Myn tolk verhaalde my naderhand, dat dit vernuft uit Tyrol kwam, en het hoogduitsch met zulk een byzonder accent sprak, dat het mimmer miste, of hy deedt het geheele gezelschap lachen, en hierom voegde hy 'er nevens, wordt onze Tyroller altoos met het desert binnen gebragt.

Dit is het eenig voorbeeld, 't geen ik weet, van een hofnar, die, in vroegeren tyde, zoo gemeen waren aan alle hoven van Europa" M^{O}.

Claes Meesz. Boutensteyn, 1528. Men heeft in de kerk te Rijswijk een bord, dat den bezoeker evenmin dadelijk in 't oog valt, als de vermelding daarvan aan den lezer van den Ned. stads- en dorpsbeschrijver. De nagedachtenis van den hierboven genoemden man is met beide monumenten niet veilig: beide worden oud en men ziet er niet veel naar. Het is billijk eene edelmoedige daad levendig te houden bij het nageslacht.

In maart 1528 deed Maarten van Rossum zijn' bekenden inval in Holland, plunderde zoo veel van den Haag, als zijn last hem toeliet, spaarde wat hij niet mocht aanraken, nam mede wat de vijanden van de Gelderschen draagbaars hadden en vertoonde daarenboven wat hij het magnificaat van den oorlog geliefde te noemen. Onder deze omstandigheden trok de roofbende af, en nam voor een gedeelte weder den tocht langs Rijswijk. Een kort bezoek aan deze plaats mocht wellicht iets opbrengen. De huislieden waren er niet zeer gegoed. De Informacie upt stuck der Verpondinghe in MDXIV geeft ons recht om dit te

[1]) Beschouw. d. maatsch. en zeden in Fraskr., Zwitzerl. en Duitschl., Amst. 1780, II. 54—55.

denken, al neemt men aan, dat het belangrijke werk een groot klachtenboek is, waarin de deposanten zich zoo laag mogelijk bij den weg houden. De meer aanzienlijke bevolking kwam eerst na het vertrek der Spanjaarden uit Holland. De roovende en brandende oorlogsmannen eischten eene zware brandschatting, die de dorpelingen onmogelijk konden voldoen, te meer omdat de krijgslieden geen oogenblik te verliezen hadden om het tooneel hunner heldendaad te verlaten. In deze omstandigheid gebeurde, wat het genoemde gedenkteeken aldus beschrijft:

Anno Duysent vyfhondert twintich en acht den VI[n] maert
Als de Geldersse met cleyne macht vergaert
Dees Kerck en Dorp wilden branden,
Gaff hem Claes Meesz Boutensteyn in handen
Van de Geldersssen tot een Rantsoen,
Waerdoor sy lieten alsulcx te doen.

Ten versoecke van Schout, Regenten en Pastoor
Lach hy den heelen somer en winter-tyt (als 't vroor)
T'uytrecht diep onder d'aerd met sober tractement,
Of hy wel is voldaen dat is de Heer bekent.

Beide rijmen zijn in gothische letters op het bord gesteld, dat nog voorzien is van eene soort van wapenschild, de namen en verwantschap van negen Boutensteynen, en drie bijbelplaatsen. Deze aanhalingen uit Matth. XVI, Eccl. XVIII en 1 Thim. VI zijn uit eene vroegere dan de Statenvertaling. De vorm van het geheel, in verband met een naamcijfer boven het wapen en de genealogische aanwijzingen doet vermoeden, dat een kleinzoon van den gijzelaar dit stuk liet vervaardigen. De vrijheidsmannen van '95 hebben het eerlijk gespaard; trouwens de kerk van Rijswijk is vrij ongemoeid gebleven. Voor het overige is deze gevaarlijke gijzelaarschap wel de belangrijkste gebeurtenis geweest in de jaarboeken der Boutensteyns. Juist eene eeuw na den gelderschen inval vermeldt een kohier van 's Gravenhage een lid dezer familie als eigenaar eener kleine woning op het tegenwoordige Kerkplein.

J. G. FREDERIKS.

Een rampspoedige Kees. Het stedelijk archief van den Haag be-

zit het volgende »Billet van inschrijving" voor »de Vrijwillige Geldnegotiatie, gearresteerd den 11 Juny 1795 door de Provisioneele Representanten." De eerzame inschrijver heeft het bedrag oningevuld gelaten en aldus het gewichtige »Verbinde ik tot voldoening hiervan mijn woord van Eer" wijslijk ontweken. In het groote pak biljetten is dit stuk niet alleen eenig wegens de bescheidenheid van zijn offer op het altaar der vrijheid, maar vooral om de gewichtige bijzonderheden, die het ons openbaart. Het gedrukte formulier is op de zonderlingste wijze volgeschreven met de odyssea van dezen haagschen Bataaf.

Lit van het vaderlansse genootschap alhier.

In den Jaar 1787 op dinsdag een begin gemaak om alle mijn glaase in te slaan, dat er gunne sijn heel gebleeven. Daarop in mijn huys gegaan, in daar veel van weggenomen, dat hun aanstont; daarop ik de vlugt heb genoomen na Amsterdam, daar ik op veel plaatsen mijn post heb gevat, in voornamelijk aan de Duyvendregtse brug, dat navragens lye mag onder de brigade Uytregt. Daarna is mijn vrouw en kinderen na noort-hollant gevlugt, in daarna in Amsterdam, in daarop den vrolijken dag, dat de eedele van KattenBurg de Rondte deden; mit di ockasie hebbense mijn mit een Bijl in het hooft gehakt, dat ik bloede net of een Rundbeest geslagt was. Daarop na Vrankrijk vertrokke en veel goet verlooren, daarna geborregen unnig goet in Lyden bij den waagensmit; den boel is insollenvint, het mijne op het stathuys, en daar niets meer gekreege als een wijnig gereetschap, so dat ik 3maal besogt bin geweest, 7 jaar in Frankrijk. Nu heb ik weer begonne, maar niet half mijn bestaan, en wat nu gedaan? Mijn houyt hebben de Burregemeester verkogt en het gelt aan de eedelen van sy hooghyt rontgedeelt en gedispuiteert, wie het meest hebbe sou, en daarna op het versoek van massa hebben sy mijn huys verkogt, wat daarop gedaan? Als het van nooden is, sal ik er verder verklaaring van doen.

H. B. B......., geweesene kuyper in het Westinde.

Een man, die zoo zeer vervolgd werd door de tirannen en prinsmannen, moet zich zeer ijverig betoond hebben in het werk van den vooruitgang. Dat bij de reactie van '87 de vervolging loodzwaar op hem drukte, heeft hij met al de groote vrijheids-

mannen van dien tijd gemeen gehad, en zijne achtjarige omzwervingen hebben hem er zeker onder gebracht. Maar zijn biljet, waarvan het schrift overeenkomt met zijn' stijl en zijne taal, bewijst, wat slag van lieden de hand leenden aan de haagsche onlusten uit den Patriottentijd, en ik meende dat het eene niet onaardige illustratie was van een' toestand, die het ons bezwaarlijk is te leeren kennen wegens de eindelooze massa van schotschriften en spotprenten, door beide partijen in 't licht gegeven.

J. G. FREDERIKS.

VRAGEN.

Fransche refugiés in Friesland. In Friesland hebben zich een aantal refugiés neergezet. Vooral hebben er gewoond te Ruigehuizen in Gaasterland. Is er iemand, die mij weet mede te deelen welke familiën daar gewoond hebben, met welk bedrijf zij zich daar hebben bezig gehouden, hoe lang zij er gebleven zijn en wat er van hen geworden is? Is het ook aan te wijzen, dat hun verblijf aldaar eenigen merkbaren en blijvenden invloed gehad heeft op de bevolking van die streek? X. X.

Lucifers. Tot de nuttige uitvindingen waarop onze eeuw zich beroemen mag, behoort ook die der lucifers. De man die ze uitvond heeft meer regt op een standbeeld, dan menigeen voor wien er een opgerigt is. Wien moeten wij deze nuttige uitvinding dank weten? X. X.

Modes en modeplaatjes. Sedert wanneer is men in Nederland (Noordnederland) begonnen de fransche modes na te volgen? Wie weet historische bijzonderheden mede te deelen die hierop betrekking hebben? En sedert wanneer heeft men modeplaatjes, dat wil zeggen afbeeldingen van costumen, die dienen moeten als voorbeelden van kleeding, door anderen na te volgen? X. X.

Haan en paard op kerktorens. Wie kan mij zeggen, waarom op

de meeste torens van (protestanten) kerken als windwijzer een haan staat en achter op sommige kerken een paard?

B. W. H.

[Omtrent den oorsprong van den haan op kerktorens kan de vrager onderscheidene meeningen vinden in den Navorscher dl. III. bl. 147. Van het paard wordt daar niet gesproken].

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

't Anagram van Pers. (Vgl. XXI. bl. 245, 392). De heer ter Gouw beschuldigt Pers, onzin geschreven te hebben toen hij de letters van zijnen naam omzette in *ick strii op sno eerde.* De man verdient die beschuldiging niet, want de woorden geven wel degelijk eenen goeden zin, zoo men maar in aanmerking neemt dat zij niet in de 19e, maar in de 17e eeuw geschreven zijn. De heer ter Gouw verliest dat uit het oog. Hij neemt *snood* in de beteekenis die het nu heeft, die van slecht, verachtelijk in zedelijken zin. Maar in de 17e eeuw beteekende het ook ellendig, armoedig: men kon toen nog spreken b.v. van snoode kleederen. Men zie Huydecopers Proeve dl. III. bl, 201—203. Pers geeft dus hier niet te kennen den vijand waartegen, maar de plaats waarop hij strijdt, en dit is de aarde, die hij goed vindt snood, dat is ellendig, armoedig, verachtelijk te noemen.

P. LEENDERTZ, WZ.

Leven van Clement Marot (Verg. XXI. bl. 288.) Ik ben in het bezit van het bedoelde boekje, dat ten titel heeft:

»Het leeven en bedrijf van Clement Marot. Op nieuw vermeerderd ende verbeeterd." Gedrukt bij de Erven de wed. Jacobus van Egmont; op de Reguliers Breêstraat, te Amsterdam.

Noch op het titelblad, noch achter het woord »aan de goedgunstige leezers" is een jaartal geplaatst. In dit voorbericht wordt Clement Marot (een gefingeerde naam?) een »vermaarden koninglijken Tijdverdrijver" genoemd, die »een zeker boekjen, in vaarzen

beschreeven." — »begrijpende in zig een goed deel Quinkslaagen en zoete vertellingen" uitgegeven had; 't welk de vertaler uit het Fransch heeft overgebragt »naardien deeze Tijden met veel Ongemakken vermengt en met veel zwaarigheden overlaaden zijn," ten einde »die Euvel eenigzints te verdrijven·"

Uit den inhoud blijkt, dat Marot zoowel aan het hof van »Franciscus" (I of II) als aan dat van Hendrik IV »koninglijken Tijdverdrijver" geweest is. Immers gewaagt hij van koning Franciscus en ook van den koning, die den gereformeerden godsdienst had verlaten en den roomschen aangenomen.

Daar nu de vertaler van bedrukte tijden in ons land spreekt, is het wellicht hier in 't laatst der 16e eeuw in 't licht gegeven.

Om eenig denkbeeld van den inhoud te geven, zal het 't best zijn eenige opschriften, boven de Quinkslagen geplaatst, op te schrijven.

»Kort verhaal van Clement Marot en een Pastoor van St. Honori, tot Parijs."

»Boertig Geneesmiddel teegen een Kwaade Vrouw".

»Van een Jood, die ter Dood verwezen was en zijn Broeder vooruit zond, om de Wijn te koelen." enz. enz.

Verscheidene hoofdstukjes zijn in zeer onwelvoegelijken toon gesteld, en het geheel is eene verzameling van flauwiteiten.

Nog erger is het dienaangaande gesteld met het »Bijvoegzel, Bestaande in verscheidene Quinkslagen en aardige Potszen, op de voorgaande Materie dienende," waarin echter verhaaltjes voorkomen die eenig licht over sommige spreekwoorden verspreiden. Zoo vindt de spreekwijs: »nieuwsgierig Aagje hier hare volkomene verklaring in een »Klugtig Avontuur van Nieuwsgierig Aagje van Enkhuizen." — Ook wordt hier verhaald, dat »men zegt, dat Duc de Alba, zoo lang hij in Nederland geregeerd heeft, maar ééńs gelagchen heeft" en hoe hij daartoe kwam. Zeer delicaat!

Genoeg van het boekje, dat zeker niet zoo zeldzaam zal zijn, of de vrager kan het wel ergens ter inzage bekomen. Zoo niet, mijn exempl. is te zijner dispositie.

Nisse. J. KOUSEMAKER, PZ.

[Clement Marot moet zeker den bekenden dichter van dien naam verbeelden.]

VRAGEN.

Boeken, handschriften, enz., de gebroeders de Witt betreffende.

Sinds eenige jaren heb ik al wat over de de Witten in druk of in prent is uitgegeven verzameld en ben van plan een bibliografie van al wat voor en tegen hen geschreven is uit te geven. Men zou mij ten hoogsten verplichten, indien men mij hierin helpen wilde. Ik vraag:

1°. Bestaan er van het Zwart tooneelgordijn nog meer drukken dan de 4 die ik bezit in 8°. en een in 4°., nadruk? Er zijn varianten op sommige drukken, waarin meer verzen zijn opgenomen.

2°. Van de Haagsche verdediging, tegen het Zwart tooneelgordijn uitgegeven, heb ik slechts een exemplaar gezien, bestaande uit een eerste deeltje. Zijn er meer deeltjes van uitgekomen of is het daarbij gebleven? Zoo er meer deeltjes van zijn, zal men mij genoegen doen, mij een compleet exemplaar te bezorgen.

3°. Mirabeau verhaalt in zijn boek, Aux Bataves 1788, dat O. Z. van Haren mededeelingen gedaan heeft van zijn grootvader over de Witt. Waar is dat bij van Haren te vinden?

4°. In welke vreemde boeken of tijdschriften worden er stukken over de Witt gevonden?

5°. In het Historisch Verhaal van het leven enz. der de Witten, kl. 8°. komt een plaat voor van Romein de Hooghe, den moord voorstellende, waarop de ruwaard een huisjas aan heeft met zeer wijde mouwen, als van een toga onzer tegenwoordige predikanten. Deze plaat verschilt hierdoor van alle overige groote platen van R. de Hooghe over dit onderwerp. Is dat plaatje ook een copij van een grooter plaat? Ik heb die nooit gezien.

6°. Bestaat de gouden kop van den ruwaard nog?

7°. Men heeft mij verhaald, dat de twee vingers van den raadpensionaris op terpentijn bij de laatste delfsche tentoonstelling zijn aangeboden. Wil iemand mij confidentieel per brief mededeelen waar die thans zijn?

8°. Welke stukken (gedrukte) bestaan er nog over de de Witten, die niet in de catalogussen van Muller en Meulman zijn opgenomen? Ik bedoel niet de stukken van 1757 en omstreeks dien

tijd of later. Als men die uitleenen, verkoopen of mij ten geschenke geven wil, houd ik mij aanbevolen.

9°. Welke stukken van en over de de Witten, worden er (bij globale opgave) in de verschillende archieven gevonden?

10°. Welke prenten bestaan er nog over de de Witten, die niet in Mullers Historieprenten zijn opgegeven?

11°. Bestaan er van het 4°. werkje, Binnenlandsche beroerten 1672, meer uitgaven dan ééne? Ik bezit twee verschillende titelprenten, beide met de beeldtenis der gebroeders naast elkander, maar rechts en links en links en rechts. Op de eene is het bekende versje »Twee Witten eensgezind" onderaan geplaatst Is die prent een titelprent van eene andere uitgaaf?

12°. Bij welke gelegenheid zijn de beide portretten boven elkander der gebroeders, uitgegeven? Ik meen dat ze door Houbraken zijn gegraveerd.

13°. Waar vind ik hetgeen door den heer Romar (?) over de schilderij van den tocht naar Chatham is geschreven?

14°. Welke portretten der de Witten, of schilderijen op hen betrekking hebbende, in olieverf zijn er bij ons te lande of elders, behalve op het Trippenhuis?

15°. Waar is het boek van Mirabeau, Aux Bataves, gedrukt en uitgegeven?

16°. Is n°. 2418 van Mullers Historieplaten niet de bekende plaat uit het leven der de Witten, door E. v. d. Hoeven?

17°. Is n°. 2419 de verkleinde copij eener boekprent, en zoo ja, uit welk boek?

18°. Is n°. 2423, zinneprent, niet de bekende prent uit het Zwart Tooneelgordijn, door C. Decker gegraveerd en geteekend met zijn vollen naam?

Utrecht. DR. H. J. BROERS.

[In antwoord op de 14e vraag kunnen wij den heer Broers mededeelen, dat de heer J. Schuitemaker te Purmerende een portret van Johan de Witt bezit, zoo wij meenen door Mierevelt geschilderd.]

KUNSTGESCHIEDENIS.

Kaartenmakers, graveurs, glasschrijvers enz. Uit het Ordonnantieboek van de Heeren Staten-Generaal 1586—1602.

Mr. Pieter Plancius. Die Staten Generael enz. ordonneren u Phil. Doubleth, Ontfanger Generael, te betaelen P. P. minister der kercken tot Amstelredam, de somme van drye hondert guldens, hem toegeleght tot een vereeringe voor de dedicatie ende presentatie, die hy d'Heeren Staten gedaen heeft van de Geographische ende Hydrograpische caerten der gansche werelt, ende dat vuyt uwen extra ordin^s ontfanck ende mits enz. Actum xvij Aprilis 1592.

Anthonis van Ravesteyn en Quirijn Coensz. Die Staten Genr: enz. u Guillaume Rameth, te betalen uyt uwen ontf: van het segelrecht aen A. v. R. ende Q C. gelaesmakers, respective wonende tot Cuelenburch ende in den Hage, de somme van hondert acht en dertich ponden van xl. grooten t stuck vuyt saecken van het maken van drye gelaesen cruysvensteren, verciert mette wapen van de Generaliteyt ende anderssins, daermede de voorsz. Heeren Staten d'Heere Crayesteyn ende den Griffier Aerssen in haerlieder nieuwe huysinge vereert hebben, ende mits enz. Actum den v Augusti 1593.

Jacques de Ghayn. Die Staten Gener. enz. u P. D. Ontf. Gener: te betalen, J. d. G. gesneden ende gedruckt hebbende, de belegeringhe der stede van Geertruydenberch, vuytte penn. van uwen ontf. Daermede betaelt zyn de tachtentich guldens die den Raedt van State den voorsz. du G. toegelecht hebben, de somme van hondert twintich guldens, hem toegelecht tot eene vereeringe voor zynen aerbeyt, ende dat hy zyn werck d'Heeren Staten gedediceert heeft. Ende mits enz. Actum 29 Octobris 1593.

Nicolaes Kemp (ingenieur). Die Staten Gener. enz. u P. D. enz. te betalen N. K. vuyte contributien van de Provincien de somme van hondert Carolus guldens, hem toegelecht vuyt saecken van de oncosten by den selven door onsen last int verlichten van zes caerten van de belegeringe der stadt van Geertruydenbergh gedaen, ende mits enz. Actum den xv Meerte 1594.

Mr. Adriaen Ingenieur. Die Staten Gener. enz. u P. D. enz. te betalen Mr. Adriaen Anthoenisz. Ingenieur Mr. vuyte contrib. van de Prov. van Hollant, ouer de vacatien ende besoignen by hem van wegen d'Heeren Staten Gener. gedaen binnen Deventer, om van de selve stede te maken een pourtraict ofte beworp in platte forme de somme van negen en vijftich guldens, drye stuivers. Ende mits enz. Actum den lesten Martij 1594.

Matthys Syeuersz. Die Staten Gener. u P. D. enz. te betalen M. S. van Enckhuysen, tot eene vereeringe voor de dedicatie die hy d'voorsz. Heeren Staten gedaen heeft, van de nieuwe pascarte by hem geinventeert opte ronde forme, om soo wel na de lenghte als na de hoochte, oft soo wel Oost ende West, als Zuijden ende Noorden te zeylen, vuytte penningen van uwen ontfanck, de somme van drye hondert Carolus guldens. Ende mits enz. Actum den vj Octobris 1594. [1]

Wilhem Barentz. Die Staten Gener. enz. u P. D. enz. te betalen W. B. Stierman van Amstelredam, vuytte penn. van uwen ontf. de somme van twee hondert vyftich ponden van xl. grooten stuck, voor de dedicatie by hem d'voorz. Heeren Staten gedaen van seker caertboeck van de Middellantsche zee. Ende mits enz. Actum 24 Martij 1595.

Johannes Eliota. Die Staten Gener. enz. u P. D. enz. te betalen J. E. Engelsman, vuyte penn. van uwen ontf. de somme van hondert ponden van veertich grooten t stuck, voor zeker boucxken by hem gemaeckt, beroerende de doorvaert vuyt Europa naer beyde Indien, door het Fretum Thrasciale, den welcken hy d'Heeren Staten gepñteert heeft. Ende mits enz. Gedaen den 27 Februarij 1597.

Jan Huygens. De Staten Gener. enz. u P. D. enz. te betalen J. H. van Lanschoten, vuyte penn. van uwen ontf. de somme van drye hondert ponden van xl. grooten t stuck, den selven toegelecht tot eene vereeringe, voor de dedicatie van zeker zyn boeck, geintituleert, Itinerario voyage oft schipvaert van J. H. van L. naer Oist off Portugaels Indien enz. Ende mits enz. Gedaen den viij Maerte 1597.

Lucas Wagenaer. Die Staten Gener. enz. u P. D. enz. te betalen L.

---

[1]) Zie voor de wassende graadkaarten Nav. XX blz. 67.

W. vuyte penn. van uwen ontf. de somme van vyf en twintich Carolus guldens, den selven toegelecht tot eene vereeringe voor seker caerte ende bouck, daermede hy de voorn. Heeren Staten beschoncken heeft, geintituleert: Tresoir der zeevaert enz. Ende mits enz. Gedaen den 8 Maert 1597.

Jacques de Gheyn. Die Staten Gener. enz. u P. D. enz. te betalen J. d. G. in cooper gesneden, ende doen drucken hebbende, den slach Januario lestleden tot Turnhout geschiet, vuyte penn. van uwen ontf. de somme van hondert twiutich ponden van xl. grooten t stuck, den voorz. de G. toegelecht tot eene vereeringe voor de dedicatie vañ voorz. druck, by hem aen de voorz. Heeren Staten Gener. gedaen. Ende mits enz. Gedaen den 25 April 1597.

Hendrick Jansz. Hackfort. Die Staten Gener. enz. u P. D. enz. te betalen H. Jz. H. gelaesmaker, vuyte penn. van uwen ontf. de somma van twee en veertich Carolus guldens voor seker cruysvenster, bij hem gemaeckt in de nieuwe huysinge vañ secretaris Zuylen, mette wapen vañ Generaliteyt daermede d' Heeren Staten den selven Zuylen vereert hebben. Ende mits enz. Gedaen den v Augusty 1597.

Adriaen Adriaensz. Schelven. Die Staten Gener. enz. u P. D. enz. te betalen A. A. S. sone van Mr. Adriaen Anthonissen Ingenieur, vuyte penn. van uwen ontf. de somme van vyff en tseventich ponden van xl. grooten t stuck, den selven toegelecht tot eene vereeringe voor de dedicatie van zeker boucxken bij hem aen de voorn. Heeren Staten gedaen, geintituleert Adriani Adriani Metij Alcmariani Mathemat. praestantissimi doctrinae Sphaericae libri quing. Ende mits enz. Gedaen den xxx Meye 1598.

Lucas Wagenaer. De Staten Gener. enz. u P. D. te betalen L. W piloot, vuyte penn. van uwen ontf. de somme van vijftich Carolus guldens, denselven toegelecht om eenige goede consideratien, tot eene vereeringe voor de pñtatie by hem aen voorn. Heeren Staten gedaen, van een Zeevaertboeck by hem gemaeckt ende in het loopende jaer vuytgegeven. Gedaen 27 junij 1598.

Floris Balthasar. Die Staten Gener. enz. u P. D. enz. te betalen F. B. plaetsnyder tot Delft, gesneden hebbende de Inlegeringe van beyde Legers in de Bommelerwaert, vuyte penn. van uwen ontf. de somme van hondert ponden van veertich grooten t stuck, den

selven toegelecht om eenige goede consideratien, ende van den aerbeyt ende moeyten by hem int voorn. snyden gedaen. Ende mits enz. Gedaen den xvij Augusty 1599.

Jacob Cornelisz. Die Staten Gener. enz. u P. D. enz. te betalen J. C. van Amstelredam, de voorsz. Heeren Staten gepñteert hebbende, sekere caerte vañ belegeringe in de Bommelerweert, by hem int groot gesneden, vuyte penn. van uwen ontf. de somme van hondert Carolus guldens, den selven tot eene vereeringe toegelecht. Ende mits enz. Gedaen den v Novembris 1599.

Heer Jacopsz. Die Staten Gener. ordonneeren u Philips Doubleth Ontf. Gen. te betalen Heer Jacopsz. Stierman Eerst gedient hebbende opten Hollantschen Thuyn, daernae opt schip vān Gñael Joncker Pieter van der Does saliger ende lest opt schip van Corñls Leynsz. de somme van hondert ponden, van xl grooten t pont van uwen ontfanck boven de voorgaende hondert ponden. Den selven toegeleeght voor de verbeteringe van syn belooffde soldie van xl ponden ter maent, het maken van een Caerte van de reyse ende andersints. Ende mits enz. Gedaen den xxiij Meerte 1600.

Floris Balthasar. Die Staten Gener. enz. u P. D. enz. te betalen F. B. de somme van twee hondert Lxxv ponden van xl. grooten t pont, den selven toegelecht boven de vijftich ponden by hem ontfangen, tot een behulp vañ costen die hy alreede gedragen heeft ende noch sal moeten dragen, int maecken vañ caerte vañ Bommelerwaert. De hondert vijff ende tzeventich ponden daervan gereet ende de resterende hondert ponden als hy het werck pertinentelijck volmaect sal hebben. Ende mits enz. Gedaen den 14 Junij 1600.

Lambrecht Cornelisz. Die Staten Gener. enz. u P. D. enz. te betalen L. C. d'Heeren Staten gededicieert hebbende, de caerte by hem gemaect vañ belegeringe van de schantse van St. Andries, de somme van hondert Carolus guldens, den selven tot vereeringe toegelecht. Ende mits enz. Gedaen den 15 Junij 1600.

Mr. Adriaen Anthonisz. Die Staten Gener. enz. u P. D. enz. te betalen den Ingenieur Mr. A. A. vuyte penn. van uwen ontf. de somme van hondert Carolus guldens, den selven toegelecht tot eene vereeringe voor de caerten die hy d'Heeren Staten heeft gepñteert, van de

gedaene expeditie van de Armade naer Westen [1]) ende de verouerde plaetsen. Ende mits enz. Gedaen den 23 Augustij 1600.

Nicolaes Jansz. Wytmans. Die Staten Gener. enz. u P. D. enz. te betalen N. Jz. W. d'Heeren Staten gepresenteert hebbende, het betreck van de fortificatie der stede van Gornichem, de somme vau veertich Carolus guldens, den selven toegelecht tot eene vereeringe Ende mits enz. Gedaen den xvij Septembris 1600.

Hendrik Vroom. Die Staten Gener. enz. u P. D. enz. te betalen H. V, vuyte penn. van uwen ontf. de somme van hondert ende vyfftich ponden van xl. grooten tpont, den selven tot eene vereeringe toegelecht, omdat hij d'Heeren Staten gededicееrt heeft, de caerte by hem doen snyden van de descente off landinge van den leger van dese landen tot Phillipine. Ende mits enz. Gedaen in 's Gravenhage den x Novembris 1600.

Ingenieur Rijswyck. Die Staten Gener. enz. u P. D. enz. te betalen den Ingenieur R. vuyte penn. van uwen ontf. de somme van sesse hondert ponden, van xl. grooten t stuck, voor alle syne pretentien van reyscosten, vacatien ende verschoten penn: by hem int affteeckenen van het nieuwe werk tot Groeningen gedaen, mits dat hier van cortinge strecken sal, de drye hondert ponden by hem hierop ontfangen. Ende mits enz. Gedaen den xvij Novembris 1600.

Floris Balthasar. Die Staten Gener. enz. u P. D. enz. te betalen F. B. plaetsnyder, wonende tot Delft, snydende den slach den ij Julij lestleden in Vlaenderen geschied, vuyte penn. van uwen ontf. de somme van hondert vijftich ponden van xl. grooten, denselven toegelecht tot voorderinge van zyn voorsz. begonnen werck. Ende mits enz. Gedaen den lesten Januarij 1601.

Als voren. Als voren, de somme van vierhondert ponden, van xl. grooten t pont, tot eene vereeringe toegelecht, voor de caerte by hem gesneden ende de voorsz. Heeren Staten Gener. gepresenteert van den slach t voorleden jaer in Vlaenderen geschiet. Ende mits enz. Gedaen den xj Julij 1601.

Crijn Coenraedtsz. Die Staten Gener. enz. u P. D. enz. te betalen C. C. glasemaker, vuyte penningen van uwen ontf. de somme van xlVij £ van xl. grooten, voor de glasen by hem gemaeckt, daer-

[1]) De togt van jhr. Pieter van der Does.

mede d'Heeren Staten vereert hebben, den Tresorier Kintschot in syn nieuwe huysinge, volgende de memorie daervan overgegeven. Ende mits enz. Gedaen den xv Mey 1601.

Johan Huygen. Die Staten Gener. enz. u P. D. enz. te betalen J. H. van Linschoten, de somme van tweehonderd ende vyfftich ponden van xl. grooten, denselven tot eene vereeringe toegeleght, voor de dedicatie by hem de voorn. Heeren Staten gedaen, van seker bouck by hem vuytgegeven van syn voyage by Noorden om lancx Noorwegen, door de strate van Nassau, tot voorby de Riviere van Oby. Ende mits enz. Gedaen den 1 September 1601.

Daniel Patburgh. Die Staten Gener. enz. u P. D. enz. te betalen D. P. d'Heeren Staten gepñteert hebbende seker bouck, houdende de beschrijvinge vañ Voyage, omme den geheelen werelt cloot, gedaen door Olivier van Noot (Noord), generael over vier schepen, om te zeylen de strate Maggellanes enz. de somme van hondert ponden van xl. grooten, denselven tot eene vereeringe toegeleeght. Ende mits enz. Gedaen den xv Maerte 1602.

Moy Lambert. Die Staten Gener. enz. u P. D. te betalen den Scheepscapiteyn Moye Lambert, in October lestleden verouert hebbende een Duynkercker schip, de somme van hondert ponden van xl. grooten, denselven tot eene vereeringe toegeleeght, boven t gene dat hem by het collegie ter Admiraliteyt binnen Rotterdam gegeven is. Ende mits enz. Gedaen den xxij Meert 1602.

Lambrecht Cornelisz. Die Staten Gener. enz. u P. D. enz. te betalen L. C. de somme van xxxvj ponden, van xl. grooten, denselven toegeleght voor de presentatie d'Heeren Staten gedaen, vañ caerte by hem gemaeckt vañ laeste belegeringe der stadt Rynberck. Ende mits enz. Gedaen den xvij Aprilis 1602.

Floris Balthasar. Die Staten Gener. enz. u P. D. enz. te betalen F. B. plaetsnyder tot Delft, de somme van twee hondert ponden, van xl. grooten t pont, denselven toegeleeght op het werck dat hy noch heeft te maecken van den Intocht van den Leger van de Heeren Staten in Vlaenderen. Ende mits enz. Gedaen den iij Meye 1602.

Crijn Coenraetsz. Die Staten Gener. enz. u P. D. enz. te betalen C. C. gelasemaker, de somme van vyftich ponden van xl. grooten, op afcortinge van t ghene bevonden sal wordden hem te compe-

teren, voor het schilderen van sekere Trompetvanen ende damaste Guidoenen. Ende mits enz. Gedaen den viij Junij 1602.

Olivier van Noort. Die Staten Gener. enz. u P. D. enz. te betalen O. v. N. Raedt vañ Heere van Opdam, Commandeur Gener. over de schepen van oorloge deser landen op de custen van Spaegnen, innegebrocht hebbende, de prinsen by den selven Heere van Opdam opgesonden, de somma van twee hondert ende darttich ponden, van xl. grooten, denselven provisioneel geaccordeert voor de goede debuoiren by hem gedaen in't opbrengen van de voorsz. prinsen tot het maken van een goude kettinge. Ende mits enz. Gedaen den xxiij Augusti 1602.

Floris Balthasar. Die Staten Gener. enz u P. D. enz. te betalen F. B. plaetsnyder, de somme van hondert ponden van xl. grooten, denselven toegeleeght tot een vereeringe voor seker betreck by hem gemaeckt, ende d'Heeren Staten gepresenteert, van het belegh der stadt Grave, ende mits enz. Gedaen den ij September 1602.

Quirijn Coenraertsz. Die Staten Gener. enz. u P. D. enz. te betalen Q. C. gelasschryver alhier in den Hage, de somme van dertich ponden van xl. grooten, als reste vant ghene hem competeert van de vier Trompetvanen ende Guidons by hem in de voorsomer ten dienste van den lande gemaeckt ende gelevert. Ende mits enz. Gedaen xij Octobris 1602.

Floris Balthasar. Die Staten Gener. enz. u P. D. enz. te betalen F. B. plaetsnyder tot Delft, d'Heeren Staten gedediceert ende de gedep. van de Provincien vereert hebbeñ de caerten van de belegeringe der stadt Grave op satyn gedruckt de somme van twee hondert ende vyftich ponden van xl. grooten, den selven daervoor toegeleeght. Ende mits enz. Gedaen den vj Novembris 1602.

Heere van Opdam. Die Staten Gener: enz. u P. D. enz. te betalen aan den Heere V. O. den voorleden somer gecommandeert hebbende, als Admirael over de schepen van oorloge deser landen, tot assistentie van Haere Mat: van Engeland opte custen van Spaingnen gesonden, de somme van twee duysent ponden van xl. grooten denselven toegeleeght tot het maken van eene goude kettinge ende medaille. Ende dat tot eene vereeringe voor het

goet debvoir, by hem opte voorsz. reyse gedaen enz. Ende mits enz. Gedaen den xxviij Novembris 1602.

LABORANTER.

(*Wordt vervolgd.*)

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Ieder die in 1871 als *Beschermer* toetreedt — en mij *portvrij* een postwissel van *f* 3 — zendt (of zooveel *meer* als hij, in 't belang onzer kostbare nasporingen, gelieft bij te dragen), en mij naam en adres van zijn *gewonen boekhandelaar* opgeeft, ontvangt in den loop van dit jaar door mij:

1⁰. prof. Molls „Kerkgezang tijdens de Oud-nederlandsche muziekschool" — zoolang de voorraad strekt: — wijders

2⁰. het „Jaarboek der Vereeniging": — een behoorlijk geordenden herdruk der vroeger door ons uit [illegible] (en van alle, die we sedert het 4de blad gaven). Bovend

3⁰. „XIX Nederlandsche Liederen uit den Gedenck-clanck van Valerius (1626)" met klavierbegeleiding en toelichting van prof. Loman; en

4⁰. een vijftal — voor zooveel men weet nooit gedrukte — Orgelwerken van Sweelinck (naar het eenig overgebleven handschrift in het „graauwe klooster te Berlijn):" welke ik in maart j. l. onzen Beschermers deed geworden.

Het in 1870 door ons in 't licht gezonden „Regina Coeli" van Sweelinck (met bio-bibliographie van Tiedeman) is — in klavierpartitie van Viotta, en in stemmen — voor *f* 2.25 verkrijgbaar bij den uitgever Louis Roothaan (Utrecht).

Wie op de boven aangewezen manier als *Lid* toetreedt (portvrije postwissel van *f* 1.25 of méer) ontvangt: 1⁰. Molls kerkgezang, en 2⁰. het Jaarboek: doch geen der muziek-uitgaven. — Wij tellen thans 464 Beschermers en 305 Leden.

HEIJE, *Secretaris.*

R. Wijne. In mijne verzameling van oude muziek-instrumenten [1]) bevindt zich, benevens een paar bekfluiten, eene zeer fraai bewerkte palmhouten Oboe d'amore, volgens den vorm uit het laatste gedeelte der voorgaande eeuw. In een bandje op de onderscheidene

---

[1]) Navorscher XXI blz. 358 is (in de noot) door den zetter de naam vergeten van den heer Boers als „de vriend, die zich met het verzamelen der bouwstoffen voor eene Geschiedenis onzer oude muziek-instrumenten bezig houdt."

HEIJE.

stukken staat de naam R. Wijne. daar boven eene keizerskroon en beneden een dubbele arend. Dit is het wapen van Nijmegen. Wie kan ons nu nadere bijzonderheden van dezen nijmeegschen instrumentmaker meêdeelen? BOERS.

Strombergius (Henricus). In de Letter- en Oudheidkundige Avondstonden van G. D. J. Schotel vindt men eenige belangrijke berigten omtrent eenige dordsche toonkunstenaars; onder meerdere wordt daar vermeld: HENRICUS STROMBERGIUS, die in 1618 *f* 18 van de stad ontving voor de *presentatie van een musyckdicht.* Dit *musyckdicht* wordt niet nader aangeduid. Het is waarschijnlijk hetzelfde, dat ik in de resolutiën der Generale staten, julij 28 anno 1617 gevonden heb. Men leest aldaar:

Is HENRICO FONTOMONTIO STROMBERGH *toegeleit achtien guldens voor seecker boucxken, dat hij haere Ho. Mo. heeft gepresenteert, geintituleert: Bella, Victoriae et triumphi piorum inveteri instrumento adversus impios.*

Een naamgenoot, en wel HENDRIK COENRAAD VAN STROOMBURG, werd den 4 julij 1637 tot organist der oude kerk te Delft aangesteld. Hij overleed in 1687.

Was hij aan den dordschen kunstenaar verwant? BOERS.

Zangwijzen van volksliederen uit het laatst der 18e eeuw. Ieder die ondervonden heeft, hoe geestige liedjes het genot van den gezelligen omgang kunnen verhoogen, zal het betreuren, dat de dichterlijke waarde van zoovele dier liedjes voor een deel door den tijd verloren gaat, omdat weinig werk wordt gemaakt, om de zangwijzen in herinnering te houden. Na een halve eeuw tijds kan men veilig stellen, dat de wijzen van vele liedjes, die als bezielde klanken eenmaal invloed hebben gehad op het gevoel der zangers en hoorders, en dikwijls goede en edele snaren in 's menschen borst in beweging hebben gebragt, niet meer algemeen bekend en nog een weinig tijds later geheel verloren zullen zijn. De Economische liedjes van E. Bekker, wed. Wolff en A. Deken, 1781 en de vijf in 1789, 1790, 1791 en 1806 door de maatschappij »Tot nut van 't algemeen" uitgegeven bundels volksliedjes tot uitgangspunt nemende en met andere later verschenen liedboekjes

vergelijkende, ben ik tot de kennis der muziek van ongeveer honderd zangwijzen gekomen. De volgende zijn mij evenwel onbekend gebleven, doch 't kan zijn, dat enkele daarvan mij, buiten mijn weten, onder andere beginwoorden reeds bekend zijn.

LIEDJES WOLFF EN DEKEN.

Jusque dans la moindre chose
Wat of de schout mag praten
Quand j'étais dans mon jeune age
Het vinnig stralen van de zon
Vous amans
Hoe helder schijnt de zilvren maan
Azor! Azor!
Als ik mijn Phillis kussen mag
Liefste Phillis, hoor mijn klagt
Climeen, ik heb door zuivre min gedreven
't Lust mij nu deez' dag te vieren
Hoezee, hoezee, de spaansche vloot
Daar rijst de zon met majesteit
't Genoegen is het waarlijk al
Belle brune que j'adore
{ Faut attendre avec patience
of
{ Hoe vlugtig vliegen onze jaren
Où Ninette est elle?
De Fransche Grenadiersmarsch
Annette à l'age de quinze ans
Dieu d'amour en ce jour
Je viens te voir charmante Lise
Vous l'ordonnez, je me ferai connaitre
Oui, je l'aime pour jamais
Ce n'est que dans la retraite
Je suis simple et née au village
Amour, amour, achève ton ouvrage
Sous le nom de l'amitié
Amour, amour, quelle est donc ta puissance
Het best is een gerust gemoed
Tot in de allerminste dingen
Hoe lieflijk is de morgenstond
Phillis, plus avare que tendre
Vaarwel, o beemden en valleijen
Monseigneur voijez mes larmes
C'est la fête du village
J'etais gisant à cette place
Prenez de nos bouquets
Als men mint en kan behagen
Chère Annette, reçois l'hommage
Ik ga zoo vaak
Als mij de deugd met vriendlijkheid
Daar Lubin mij dienst kan doen
Lubin pour me prevenir
Kom mijn lieve zoete zusje
Jeune et novice encore
Het best op aard is een gerust gemoed
Lieve Roosje, schoonste bloem
Put-on affliger ce qu'on aime
C'est la fille à Simonette
Ah, qu'il est doux, ah, qu'il est agréable
Vous avez toutes les attraits
Goe morgen Kniertje heb ik jou daar
Zoodra het blijde morgenlicht
Als men mint en kan behagen
O hoe heerlijk met wat luister
O lage nijd
Zie zoo, dat reisje is afgedaan
Ik ga veelmaal.

LIEDJES Nut V. 'T ALGEMEEN en anderen.

Waarheen, mijn ziel, waarheen
O heilig, zalig, Bethlehem
Men zag Dametas langen tijd
Ik heb reden om te klagen
{ Oubliez jus-qu'à la trace
of
{ 't Kleine visje speelt en dartelt

Zonder muziek
't Best op aarde is het genoegen
Men hoort steeds Flora's gunsten roemen
O kersnacht schooner dan de dagen
Je le compare avec Louis
Waar of mijn Rosalijntje blijft
O lieflijke avondstond
Als Febus met gloeijende stralen
Cloris, die mijn hartjen rooft
Wat zachte vreugd verschaffen mij uw snaren
Sedert dat Lijsje mij heeft begeven
Laatstmaal had ik mij begeven
O zielverrukkende avondstond
Eenzaam bosch
De nachtegaal met zoeten toon
Hoe lieflijk rijst gij uit de kimmen
Wij dragen met gelijke zinnen
De marsch van den braven kapitein
O slavernij, enz.
Het dansen kan mij niet behagen
of
Geen dansen kan mijn hart verrukken
Heldre zonnen, heldre stralen
Geld is de ziel van alle zaken
Exaltons et chantons de
Vrolijke uurtjens
O zon aan 's hemels trans
Ach! hoe groot hoe vol vermogen
Schoon bloemgewas
'k Laat den Sultan welgemoed
Welk een genoegen zal 't mij geven
Mijn lief zoo schoon als 't morgenlicht
Geeft een aalmoes, enz.
'k Weet wel wat mijn kindjen schort
Bron van 't reinste vergenoegen
Pensez vous jeune Lisette
Luister eens Jeannette
Laat ons te zaam in vriendschap leven
Vaarwel mijn Julia
Heisa lustig zonder zorgen
Dat vrij een vrek zijn schijven tell
Dem schönsten der Triebe
't Spreekwoord zegt en 't is ook waar
Komt het staal de keij te raken
Een man die mij een droom slechts baart
Pauvre Jaques, etc.
Kon ik een meisjen vinden
Altijd rustig, altijd lustig
Beglückt wer die Geliebte findet.

Nieuwe zangwijzen van de laatste vijftig jaren zijn in deze lijst niet opgenomen. Het getal der opgenoemde is reeds groot genoeg.

Bestaan van deze zangwijzen ergens geschreven of gedrukte noten, of is men in staat op te helderen, tot welke zangstukken of liederen deze beginregels moeten worden gebragt? H.

Gezusters de Vogel (XXI. bl. 199). In antwoord op de daar gedane vraag diene dat dit eene leidsche familie is waarvan een tak naar Amsterdam is verhuisd.

Uit de missiveboeken van Leiden van 10 febr. 1688, betreffende den 200en penning, leest men:

Janneke van Hoeck wed. *Thomas de Vogel*, op den Fluweelen burgwal achter de Oude Kerk . . . . *f* 35.—

De kinderen van *Thomas de Vogel* mede aldaar . . . . „ 35.—

ELSEVIER.

Minut octrooien ingediend bij de Staten van Holland en Westfriesland. Als vervolg op het medegedeelde, Nav. XXI bl. 140 vond ik (of ontving ik van den heer Leupe) het onderstaande:

Geminiani (François) te *'s Gravenhage.* Verzoekt octrooi tot het uitgeven, enz. zijner gecomponeerde nieuwe musyckwerken bestaande in concerten, solo's, benevens een traktaat en woordenboek, over de musicale compositie.

1746. 6 dec.

Hellendaal (Petrus) geboren te *Rotterdam,* woonende te *Amsterdam,* zijne kunst en wetenschap in de musyck onder anderen en wel principaal, geleerd hebbende in Italië van den grooten musyckmeester *Tartini* tot *Padua.* enz. Verzoekt octrooi voor: Ses Sonaten a Violino Solo e Basso. Opera prima en verder door hem op te stellen musyckstukken en werken.

1744. 14 februarij.

Hurlebusch (Coenraad Frederik) te *Amsterdam.* Verzoekt octrooi om onder zijn naam te drukken, enz. zijn werk geïntituleert de 150 Psalmen Davids met derzelver lofsangen gemaakt voor het clavier en orgel na hunne gevonde en waare Melodiën, Toonaart, Bassen, Becijferingen, musicale afdeelingen en kleine agrementen.

80 à 100 Italiaansche arien met instrumenten.

2 geheele Ital. operas geïntituleert: *L'Innoscenza di Feta* en *Flavio Cuniberto.*

12 Ital. cantaten met Violinen en andere instrumenten.

24 Ital. Cantaten met Bassen en sangstemmen.

12 Concerten, 12 Sonaten en 8 Ouvertures allen voor Violinen en andere instrumenten.

6 Clavier-Concerten met instrumenten.

24 Fugen voor 't clavier en orgel.

18 Sonaten of Suites voor het clavier, en laastelijk een musicaal traktaat geintituleert: Vaststelling en Leere dat de oneindige veranderde musicq uit *drie* grondbeginselen of principia afkomstig is.

1746. 2 april.

Locatelli (Pietro) da Pergamo, Italiaansch musyckmeester woonende tot Amsterdam, Verleng-octrooi verleend 24 Julij 1731 tot het drukken en uitgeven van 12 Sonaten of musycqstukken a flauto traversiere Solo e Basso.

1746. 12 mei.

Mahaut (Antonio) Compositeur en musiekmeester woonende te Amsterdam. Verzoekt octrooi om alle zijne musiekwerken die gemaakt zijn of nog van hem staan gemaakt te worden op een onverbeterlijke wijze in het koper te doen snijden en laten drukken.

1751. 20 julij. HEIJE.

Zonderlinge karakteristiek der toonkunst van sommige volken. In een zeer zot boekje getiteld: *Sermoon/ over de/ Muziek/ en de/ Galanterie:/ Waarin over de Muziek op een aardi/ge Manier werd gehandeld en de/ huwbaare Jeugd/ met/ Juvenaal's Roskam/ Gerost./ Beschreeven door/ Don Jan F. M./ Uit het Italiaans over-gezet./ Tot Amsterdam,/ Gedrukt bij de Erve de Wed. Jacobus/ van Egmont.* Zonder jaartal, kl. 8°. 61 blz. — leest men op de 14de, 15de en 16de bl. het volgende:

„De *Dorische Muziek* is een Teegengift teegen de onkuische Gedagten: Die „*Muziek* is gelijk aan de *Grieksze* taal; Die is uitgestorven in de meeste Abdijen „en kloosters.

„De *Phrigische Muziek* ontsteekt de Lust tot Oorlogen en om Krijgs-Daaden te „verrigten: *Die muziek* is geinterdiceerd bij de Hedendaagsze *Romeinen.*

„De *Lydische Muziek* verootmoedigd de Hovaardy en ydele Glorie; die *Mu-„siek* is een Dood-Vyandin van de Jonge Juffers en van de meeste Jonge Heeren.

„De *Fransze Muziek* is een Stal-Keers, die de Kuischheid der beide Sexen in „'t Water leid en daarom noemd een zeker Autheur *De Opera: de Volk-Planting „der Koekkoeken.*

„De *Hoogduitsze Muziek* is zoo buigzaam als een Hellebaard, of als de Lier van „*Orpheus*, die de Renosthers, de Oliphanten en de wilde Zwijnen kon doen vergaderen.

„De *Engelsze Muziek* is zoo scherp als oude *Chester*-Kaas en een Man die een „*Engels Air* kan *zingen*, zonder dat zijn Mond uytslaat, moet van een Gezonde „Gesteltenis zijn.

„De *Italiaansze Muziek* is het zinnebeeld van *Sisijphus* op en neder rollende; „By poozen draaid *die Muziek* rond, gelijk als een Dans-Meester, die op de linker „Poot Pieroeëtteerd.

„De *Schotsze Muziek* is zo ryk als deszelfs Inboorlingen en de Zak-Pijp is de „Kerk-klok der *Berg-Schotten.*

„Een *Yr* kend geen andere *Muziek-Nooten*, als die gesteld zijn op de sleutel „der Vloek-Verwanten en die beginnen met de woorden: *God bles King James „the Third.*

„Een *Welsman* misbruikt de Harp, gelijk een Atheïst de Reeden misbruikt.

„En de *Nederlandsze Muziek* smaakt gelijk als een Gerste Papje met lange Ro-„zijnen en is een Camenier, die de Gestikte Rokken der *Franze Airtjes* afdraagt „tot aan de Stoot-kant."

Nergens heb ik het origineel italiaansch, — zoo het al bestaat — vermeld gevonden. BOERS.

Sweelincks Cantiones Sacrae. Dezer dagen heb ik de verblijdende zekerheid ontvangen dat het eenige compleete exemplaar

't geen in Europa van dit werk te vinden is, en dat te Parijs in de keizerlijke bibliotheek voorhanden was, bij de aldaar plaats gehad hebbende treurige tooneelen van verwoesting is gespaard gebleven. Immers het is mij thans gelukt een afschrift te bekomen der 5e stem en van den bassus-continuus welke aan het exemplaar der berlijnsche bibliotheek ontbraken, en dit in handen te stellen van den hr. Eitner tot het in partituur brengen van deze verhevene toonscheppingen van Sweelinck.

Wij hopen alsnu spoedig deze nieuwe parel aan de kroon van Sweelinck in het licht te stellen en die te eeniger tijd onzen beschermers ten geschenke aan te bieden.

HEIJE.

TAALKUNDE.

NEDERDUITSCHE TONGVALLEN.

TONGVAL *) VAN HET OLDAMBT (PROV. GRONINGEN).

DE GELIKENIS [1]) VAN DE VERLOOR'N [2]) ZEUN.

D'r wās 's 'n mān, die tweij zeuns hā;
En de jongste van dei baid'n zee teeg'n zien voader: voader

*) De taal, die in de beschaafde gezinnen op het platteland van de prov. Groningen wordt gesproken, verschilt weinig met het zoogenaamde stads-groningsch en levert voor de vergelijkende taalstudie weinig bijzonders op. In de verschillende deelen der provincie evenwel heeft het groningsche dialect zich in de volkstaal opmerkelijk gewijzigd, en, welligt ten gevolge van het vroeger uiterst gebrekkig verkeer, op zóó uiteenloopende wijze zelfstandig gevormd als dit in geen onzer andere provincien het geval is geweest. Het plat-groningsch in het Westerkwartier, op het Hoogeland (de streek t. N. van de Fivel), in Westerwolde en in de beide Oldambten levert bijv respectivelijk grooter verschil op dan de utrechtsche drentsche, overijsselsche en geldersche dialecten. Wegens zijne overeenkomst met het platduitsch is vooral het plat-oldambtsch merkwaardig; het vormt als het ware den overgang van de Hoog- en Nederduitsche talen en verplaatst ons in den tijd, toen beide nog minder scherp waren gescheiden dan thans. Dit tot verschooning dáárvoor dat wij de schoone gelijkenis in zulk een *leelijken* vorm overbragten.

geef mie 't part van mien ārfdijl, dat mie toukomt. En hij verdijlde de boud'l.

En wainig daog'n laoter is de jongste zeun, tou-e āll's bie mekaor hā, wegraist [3]) nao 'n land tou dat 'r hijl wiet vandaon lag, en het zien boultje daor in overdaod deurbrogt.

En tou āllesʼ op was, kwam 'r in dat lānd, 'n hongerjaor, en hij begon honger te lied'n.

En hij gong naor 'n boer tou en dei stuurde om [4]) op 't land om op d' zwien'n te pāss'n.

En hij hā zien lief wel willen voleet'n (of: hij hā zuk wel will'n zat eet'n) an 't zwienvour, maar gijn ijne gāf om 't.

En tou-e d'r zoo over naodogt, zee-e bie zuk zuls: houv'l ārbaiders van vaoder [5]) krieg'n net zoov'l eet'n as ze lust'n, en ik mōt hier van honger omkoom'n.

'k Zel nao vaoder tougaon, en 'k zel teeg'n om zegg'n: vaoder, 'k heb mie misgaon teeg'n ons Lijven Heer [6]) en teeg'n joe [7]); en 'k bin nijt meer weert da'je mie joen zeun nuimt, laot mie as 't joe blijft [8]) maor ārbaider bie joe wor'n.

En hij ston op en gong nao zien vaoder. En tou-e nog 'n hijl ent weg was, zag zien vaoder om al, en kreeg medelied'n mit om; en hij lijp naor om tou, en vol'm om d'hāls en gaf om 'n smōk (of: smokt' om.)

En de zeun zee teeg'n om: vaoder, 'k heb mie misgaon teeg'n ons Lijven Heer en tegen joe, en 'k bin nijt weert da'je mie joen zeun nuimt.

Maor de vaoder zee tegen zien volk [9]): haol daod'lk zien sundagse pak en trek om dat ān, en dou om 'n vingerring om en trek om schounen ān En breng 't vetmeste kālf en slagt dat, den zel w' eet'n en pl'zijr maok'n. Want mien jonge was dood en is weer leventig [10]) wor'n; hij was wēg en is weervon'n. En ze begon'n pl'zijr te maok'n.

En d'olste zeun was op 't lānd, en tou-e daor oldert maokt hā [11]) en digte bie hoes kwam, heurde hij 't zing'n en dāns'n: en hij rijp ijn van de kneggs en vroug 'm wat dat beduud'n mōs.

En dei zee teeg'n om: joen bruir is weerkoom'n en joen vaoder het 't vetmeste kālf slāgt oet bliedschōp dat-e nog zoo goud sond is.)

Maor hij wōr niedig en wol nijt in hoes. Tou gong zien vaoder naor om tou en nuigde om.

Maor hij zee teeg'n zien vaoder: kiek, ik dijn joe nou al zoov'l jaor, en 'k heb nooit niks daon da'j nijt lied'n woll'n, en ie hebb'n mie nog gijn seebok [12]) geev'n da'k ook 's pl'zijr mit mien kameraots maok'n kon; maor nou hij weerkoom'n is, dei joen geld d'r mit gemijne vraauwlu deurbragt het, hè'j 't vetmeste kālf slāgt.

En hij zee teeg'n om: buie, [13]) doe bist ja [14]) altied bie mie en āll's wa 'k heb, heurt die ja ook tou. Lao-we nou bliede weez'n, want dien bruir was dood en is weer leventig wor'n; hij was weg en hij is weervon'n. R. G.

O P H E L D E R I N G E N.

1) De *ij* verandert gewoonlijk in *ie;* de *ee* in *ij, eij* of *eu; ie* in *ei* of *ij; ei* in *ai* of *ee; oe* in *ou* of *ui*; *oo* in *eu; ou* in *aau* of *ol; ui* in *uu* of *ai* enz. Bijv.: W*ie*n; b*ij*n, tw*eij* (tusschen *ij* en *ei*), v*eu*l; dr*ei*, z*ij*n; M*ai*, z*ee*; m*ou*der, (oostfriesch: *mjouwder*), n*ui*men; h*eu*ren; vr*aauw*, *old*; b*uu*ten, l*ai*.

2) Van den uitgang *en* wordt alleen de *n* gehoord.

3) Het voorvoegsel *ge* bij het verleden deelwoord wordt weggelaten.

4) *Hem.*

5) Zelden wordt door den spreker het bezittelijk voornaamwoord gebezigd om zijne familiebetrekkingen aan te duiden.

6) Het woord *Hemel* is in dezen, noch in den anderen zin, gebruikelijk.

7) De vader zegt tot zijn zoon *doe* en *dien* (gij en uw); de zoon tot den vader *joe* en *joen.*

8) *Als 't u belieft.*

9) Het werkend personeel wordt door den boer gewoonlijk »ons volk" genoemd; omgekeerd noemen de bedienden het gezin van den boer evenzoo.

10) Hoogd.: *lebendig.*

11) *Gedaan werk had.*

12) Hoogd.: *Ziege.*

13) Eng.: *boy. Buie* wordt slechts in vleienden zin gebezigd.

14) Het gebruik van dit woord voor *immers* kan de groninger elders moeielijk weêr afleeren.

A. C. Oudemans Sr., Bijdrage tot een middel- en oudnederlandsch woordenboek. (Vervolg van bl. 427).

Bei »Beu." — De heer O. meent, dat het woord deze beteekenis heeft in eene door hem aangehaalde plaats van Huygens; maar het beteekent daar eenvoudig *beide.* De dichter spreekt daar (Korenbl. I, bl. 404) van *doo li'en haer bladeren*, d. is geschriften van mannen die reeds gestorven zijn, en zegt:

Is 't vreemd dat my doo Li'en haer blad'ren best behagen?
't Zijn bladeren voll fruyt: en doo Li'en derv' ick vragen
En vragen vraegh op vraegh, wie, wat, waerom en hoe,
En, wat ick vraegh en vraegh, sy werden quaed noch moe.

Mijn Leser is 't hier *bei*, soo 'ck lichtelick vermoede.

Mijn lezer, wil hij zeggen, is het hier beide, kwaad en moede, denk ik. Hij had zoo lang gepraat, dat hij reden meende te hebben om dit te onderstellen.

Beiden. »Trans. Uitstellen, rekken.

Want hi pensde ende dochte
Dat hi mit subtylheiden,
Die dinc so lanc soude *beiden*
Dat se des winters vlagen
Uten landen souden jagen.

Belg. Mus. IV, 323." —

Ik geloof, dat wij ons hier niet zoo verre van de oorspronkelijke beteekenis van het woord behoeven te verwijderen, en dat *beiden* hier niet *uitstellen*, maar *afwachten* is. De koning viel niet aan, hij handelde niet, hij wachtte af hoe de zaken zouden loopen. De winter, hoopte hij, zou den vijand wel noodzaken het land te verlaten. Bij *beiden*, dat anders eenen genitivus bij zich heeft, staat hier een accusativus met dezelfde beteekenis.

Beklassen, beclassen. »Vreemd woord, waarvan mij de ware beteekenis vreemd is, maar ook is het gebruikt door Houwaert wiens

werken van gedrochtelijke woorden overvloeien. Bij gissing zou ik zeggen, dat het beteekenen kan, *drukken*, *bezwaren*, *beladen*." —

Wij hebben hier evenwel met geen gedrochtelijk, maar met een goed hollandsch woord te doen. Iedere hollandsche jongen weet wat *klissen* zijn en herinnert zich, hoe hij, als hij ze op zijne wandeling tegenkwam, er vermaak in vond, ze zijne makkers naar de kleeren te werpen. Van dat woord vinden wij een aantal verschillende vormen, *kladde*, *klatte*. *klitte*, *klasse*, *klesse* en *klisse* (oudhoogd. *chledda*, *chletta*, nieuwhoogd. *klette*.) *Kladde*, *klitte* en *kl isse* zijn nog in gebruik. Behalve deze drie geeft Kiliaan nog *klesse* op. *Klasse* komt voor bij hollandsche schrijvers uit de 14e en 15e eeuw. Willem van Hildegaersberch spreekt, bl. 84 vs. 21, van hen,

Die netel, *classe,* scharpe doern
Planten onder tgoede coern.

het andere hs. heeft daar *clessen.*

En Dirc Potter, Der minnen loep IV, vs. 110 spreekt van iemand die niet behoeft te vreezen

Noch voer doerne noch voer *classen.*

Van dit zelfst naamw. *cladde*, *clatte, classe* vinden wij een werkwoord *clatten* afgeleid. Wij lezen dat in Maerlants St. Franciscus vs. 646. Toen Franciscus weder te Assisi kwam, zoo wordt daar verhaald, en de burgers dier stad hem zoo geheel anders zagen dan te voren, hielden zij hem voor krankzinnig;

Bede met stenen ende met aerden
Clattesine met groter onwaerden,
Ende ghingen hem roepen an,
Recht alst ware een verwoet man.

De uitgever verklaart hier *clatten* door bekladden, bevuilen. Doch men *bevuilt* iemand niet, wanneer men hem met steenen werpt. Ik houd het er daarom eerder voor, dat dit *clatten* oorspronkelijk beteekent *met klissen werpen.* Wanneer men iemand, om den spot met hem te drijven (en dat was te Assisi het geval) met iets werpt, dan zijn klissen daartoe wel het geschiktste tuig. Deze toch blijven aan de kleederen hangen; steenen en andere dergelijke voorwerpen vallen er bij neer. Maar al geschiedde dit hier met steenen en aarde, het kon toch *klatten* heeten. want men deed daarmede wat men anders gewoonlijk met klissen doet. Het is

dan met dit woord als met verscheidene andere. Het ijzeren sieraad, dat de vrouwen in vroegeren tijd om het hoofd droegen heette *oorijzer*, en het heet nog zoo, al is het nu nooit meer van ijzer, maar van goud of zilver. In ouden tijd schreef men op beukenschors: daarom heette die schors met letters beschreven een *boek*. Later schreef men niet meer daarop, maar op perkament of papier; toch is men van *boeken* blijven spreken.

De beteekenis van *beklassen* in de aangehaalde verzen van Houwaert is nu niet twijfelachtig meer. Hij zegt:

Want 't harte onlustich en *beklast* met vaer is.
Mijn vleesch is *beclast* met veel boosheden.
Al ben ik met veel stinckende zonden *beclast*.

Beklast is met klissen beworpen, met klissen bezet. Vandaar ook met iets anders. Het spreekt echter van zelven, dat het woord altijd in ongunstigen zin gebruikt wordt. Klissen ontsieren altijd het kleed waarop zij geworpen zijn, want zij worden er op geworpen om iemand leed te doen of om hem te bespotten. Daarom kon Houwaert spreken van het hart dat met vaar (vreeze), het vleesch dat met veel boosheden, den mensch die met zonden *beklast* is. Het zijn alle dingen, die het hart, het vleesch, den mensch ontsieren of tot schande strekken.

Beklauteren. »Beklonteren. Wdb. op Bredero." — Op de aangehaalde plaats staat:

Komt onder-aartsch gedrocht, beklautert van het slijck.

Latere uitgaven hebben *beklondert*. Ik vermoed dat dit de ware lezing zal zijn en dat wij *beklautert* te danken hebben aan eenen onachtzamen letterzetter, die het woord *klautert*, dat vier regels vroeger voorkomt, nog niet vergeten was.

Bekleden. Aan dit woord wordt o. a. de beteekenis toegekend van *bijwonen*, op grond van Vondels woorden in het Bericht voor den Palamedes, »Diktys Kretenser, die den Trojaanschen oorlog zelf bekleedt, en in Punische taale beschreven heeft." Het wordt hier op eene vreemde wijze gebruikt, maar ik geloof toch niet dat het door *bijwonen* verklaard zal moeten worden. *Bekleeden* is *van een kleed voorzien, met een kleed bedekken*. Vervolgens beteekent het *bedekken* in het algemeen, ook waar dit door iets anders dan door een kleed geschiedt. Zelfs van levende wezens

wordt het gezegd, b. v. Statenbijbel, Psalm 63 vs. 14: De velden zijn bekleedt met kudden. Van menschen zegt men eene hooge, eene onaanzienlijke plaats, den troon, den regterstoel enz. bekleeden, dat is die plaats innemen, daar gezeten zijn. Zoo spreekt men echter nooit in eigenlijken zin; maar men zegt het alleen van hem die de waardigheid of het ambt heeft, dat regt geeft op die zitplaats of die het werk verrigt van hem wien die plaats toekomt. B. v. den voorzitterstoel bekleeden wordt gezegd van hem die voorzitter is of het voorzitterschap waarneemt, al is hij juist op dat oogenblik niet op den stoel gezeten; maar van den knecht die de vergaderzaal in orde brengt en eenige oogenblikken in den stoel van den voorzitter uitrust, kan niet gezegd worden dat hij den voorzitterstoel bekleedt.

Tot zoover ging het goed. Maar men was er de beteekenis van vergeten, toen men ging zeggen *het burgemeesterschap*, *het ambt van burgemeester* enz. *bekleeden*, zegswijzen die al sedert lang algemeen in gebruik zijn, maar toch eigenlijk onzin bevatten, want eene ambt of waardigheid kan men niet *bedekken* of *bekleeden.* [1]) Vondel (indien ik althans zijn woorden wel versta) ging nog verder toen hij Dictys den Trojaanschen oorlog liet bekleeden, d. i. daaraan deelnemen. Maar dat hij slechter sprak dan wij, wanneer wij van een *ambt bekleeden* spreken, wil ik daarom niet zeggen. Vraagt men hoe wij daartoe gekomen zijn? Ik geloof op deze wijze. Er zijn ambten of waardigheden waaraan een bijzondere kleeding verbonden is. Dat men die kleeding ontvangt is het teeken dat men tot die waardigheid eroepen is. De koning b. v. wordt met het purper, de bisschop met het pallium, de burgemeesters van Amsterdam werden met de fluweelen strooken met zilveren kruisen bekleed. In plaats van dit teeken nu datgene stellende wat het te kennen geeft, zegt men, iemand met het burgemeesterschap enz. bekleeden. Uit verwarring van *den burgermeesterstoel bekleeden* en *met het burgemeesterschap bekleed worden* is waarschijnlijk de ver-

---

[1]) Nog op eene andere wijze vind ik het woord verkeerd gebruikt. Ik heb, ik geloof meer dan eens, gelezen van iemand die *de schepenbank bekleedde.* Dit deugt niet. Eenen stoel bekleedt men als men er op zit; maar de schepenbank is eene zitplaats voor meer dan eenen persoon; de man die daarop zitten gaat bekleedt bedekt dien niet.

keerde, maar nu zeer gewone uitdrukking, *het burgemeesterschap bekleeden*, ontstaan.

Beklem »Weerstand, beslotenheid." — In de verzen van Huygens, Korenbl. I, 138,

De Waerheit, lijdt sy last, beknepen in de banden,
Begraven binnen 't heck van ijser-harde tanden,
En vindt geen' trouwer vriend, geen' machtiger als hem [den beul];
Soo boort hy door en door der logeren *beklem*,

zou ik eerder meenen, dat *beklem* beteekenen moet datgene wat de waarheid beklemt, besloten houdt en dus verhindert de waarheid te zien. *Der logenen beklem* is dan het beklem uit leugens zamengesteld.

Beklenteren. »Tot kluiten of klonters brengen. Wdb. op Bredero."— Bredero zegt ter daar aangeh. pl.

Hy heeft soo seer ge-entert
't Velt klonterigh *beklentert*,
Met nat, zwart, purper bloedt
Van het Maraans gebroet,
Soo dat zijn treden misten,
En slibberig uytglisten.

Tot kluiten of klonters brengen zal het daar wel niet beteekenen. Reeds het voorvoegsel *be* wijst aan, dat wij eerder zullen moeten vertalen van klonten voorzien of bedekken. Dat zal wel de eerste beteekenis van het woord zijn. Maar beteekende het dit hier, dan zou het bijgevoegde *klonterigh* geheel hetzelfde te kennen geven en dus overtollig zijn. Wij zullen het hier dan in de meer algemeene beteekenis van *bemorsen*, *bezoedelen* moeten nemen. Meermalen heb ik eene amsterdamsche huismoeder, wanneer zij haren zoon de kamer zag binnenkomen met broekspijpen rondom met straatslijk bespat, zuchtende hooren uitroepen, »wat heeft die jongen zijn broek *beklonterd*!"

Beknibbelen. »Kibbelend beslechten.

Wij willen nu zijn schuld *beknibb'len* noch betwisten.
J. Oudaan, Konradijn, bl. 145." —

Kibbelen en *knibbelen* worden hier verward. Toch zijn het twee geheel verschillende woorden. Het laatste is frequentativum van *knijpen*. Iemands schuld beknibbelen is dus zijn schuld zoeken

te verminderen door er hier en daar iets af te knijpen. Te Amsterdam is *beknibbelen* nog algemeen bekend en in gebruik.

Bekommeringh. »Adv. haastig, met aandrang." — Als men de aangehaalde plaats van Huygens met aandacht leest, vooral als men er eenige voorgaande verzen bij leest, zal men bemerken dat hetgeen de heer O. voor een adverbium hield, een substantivum is. Huygens spreekt, Korenbl. I, bl. 410, van de zee en hoe de Hagenaars er om velerlei redenen heen loopen.

Sy voert ons Schepen toe, dan heel, dan half vergaen:
Daer moet den Haegh op uyt, 't en kan u niet ontstaen;
Sy sendt ons het geluyd van droeve Zee-gevechten;
Daer wil een yeder heen met Kinderen en Knechten;
Men haet dat donderen, en lange zijn wy 't moe;
Noch wilder yeder eens *bekommeringh* na toe.

Becoopen 3. »Boete opleggen, in de boete slaan. Kil." — Doch deze beteekenis is bij Kil. niet te vinden. Wel die van multari, poenas dare; maar dat is beboet, gestraft worden.

Becoren 2. »Verbijsteren.

Werd ic so herde sere *becord*
Met ere groter blixem, die quam
Uten hemel. Velth. Sp. H. f°. 426." —

Verbijsteren kan het in dit vers niet beteekenen. Veeleer had hier het tegendeel plaats: want Hildegard zegt, dat zij *met ere blixem becord* werd, die haar niet brandde maar verwarmde en haar de geheele christelijke waarheid deed begrijpen. Maar hoe moeten wij het woord dan verklaren? De gewone beteekenissen van *bekoren* passen hier niet. Dat er oorspronkelijk iets anders gestaan heeft en een slordig afschrijver daar dit woord voor in plaats gesteld heeft, geloof ik ook niet. Wel is het handschrift dat wij van deze kronijk bezitten vol fouten; maar *becord* is hier rijmwoord, en een ander woord op *oord* dat hier beter zou passen, weet ik niet te vinden. Ik gis, dat wij er op een andere wijze aan gekomen zijn, dat namelijk in Hildegards Latijn, waarvan dit hoofdstuk eene vertaling is, het werkwoord *tentari* zal gebruikt zijn, in de beteekenis van aangeraakt, getroffen worden, en dat de vertaler dit woord in geene andere beteekenis heeft gekend dan in die van *verleid, in verzoeking gebragt worden,* en om die reden vertaald *be-*

koord worden. Hij schreef zoo doende onzin, het is waar; maar bij eenen vertaler zoo als heer Lodewijk van Velthem was, behoeven wij geene zwarigheid te maken dit te onderstellen. Is er iemand onder de lezers van den Navorscher, die gelegenheid heeft het oorspronkelijke werk in te zien, hij zal mij verpligten met mij mede te deelen, of mijne gissing juist is of niet.

Bekouten. Als eerste beteekenis wordt hier opgegeven *bepraten, overhalen, overreden.* Dit is inderdaad de beteekenis van het woord. Maar noch de tweede, *aanspreken, spreken,* vind ik in de aangehaalde plaats van Bredero, noch de derde, *met liefelijke gesprekken onderhouden* in die van Vondel. Bredero zegt in zijne Poëmata:

Suft niet wanneer als ghy u meerder mooght *bekouten,*
Neemt de gelegentheyt daer ghyse schoonste vint,
Eer dat sy u ontslipt.

Mooght bekouten is, kunt overreden, gelegenheid vindt om te overreden, te bepraten. En dezelfde beteekenis vinden wij in Vondels bruiloftdicht voor Flink,

'tZy hy, onder eik of linde
Zijn vryaadje voedtsel geeft,
Of, op d'oevers van een beeke
Neêrgezeten, haer [zijn beminde] bekout, enz.

Bekrenckt. »Vervloekt." — Het woord is op deze wijze wat heel vrij vertaald. Het is wel, even als *vervloekt,* een scheldwoord, waar in Brederoos Spaanschen Brabander de hondeslager, van een paar kwajongens die den spot met hem drijven, zegt:

Wat ryeme dese besuchte, bekrenckte schavuyten;

maar het geeft toch iets anders te kennen. *Bekrenckt* en *besucht* zijn woorden van dezelfde beteekenis. Het eene beteekent van *krankte,* het andere van *zucht* (ziekte) voorzien. Beide beteekenen dus ziek. Worden zij als scheldwoorden gebezigd, dan denkt men daarbij aan besmettelijke of schandelijke ziekte, aan ziekte waarom men iemand schuwt. Onze taal is meer soortgelijke scheldwoorden rijk.

Becroeden (*Hem*), »Iets ondernemen." — Het komt voor in een der hss. van Der minnen loop, II, 2480.

List ende behendighe zaken
Daermen liefde mede mach maken

En sijn in minnen niet verboden.
Die hem daer mede wil *becroeden*
Mach mit list ende abelen dinghen
Die vroukijns wael bi wilen bringhen
Dat menre off ghewerft den zeghe.

Toen ik dat werk uitgaf, verstond ik het woord niet en liet het daarom onverklaard Dr. de Jager. Archief. v. Nederl. Taalk. 4[e] dl., bl. 146, verklaarde het door *iets ondernemen*, vroeger ook *zich bekommeren*, Volgens hem zegt het woord eigenlijk »zich *bewegen*, van *roeden*, *roden*, *ro-en*, waarvan ook *roeren*, *rooijen*, *rollen* en andere uitdrukkingen, welker beteekenis verschillend gewijzigd is, maar altijd beweging ten grondslag heeft." Dr. de Jager schijnt dit te meenen, omdat hij *beroeden*, zoo als t. a. pl. in het andere hs. van Der minnen loep, gelezen wordt voor even goed en van gelijke beteekenis houdt. Ik zou eerder denken dat *beroeden* eene schrijffout is van den afschrijver van het haagsche handschrift. Want wat ik sedert dien tijd aangaande *hem becroeden* ontdekt heb, heeft mij overtuigd dat het de beteekenis, niet hebben kan van *zich bewegen*, en dat de eigenlijke beteekenis ook niet is *ondernemen* maar *zich bekommeren*. Het verwante zelfst. naamw. *crot* vind ik opgegeven in den Teuthonista en daarbij als synonymen last, verstoering, lyden, wewede, pyn, benauwicheit, noit, moyenisse, onmoit, verdriet, jamer. ongevellicheit, droefnisse. Het kwam mij voor in een citaat uit Nijhoffs Ged. I, bl. 379 in de Bijdrage van den heer O. op *Becroene*: »Ende also ducke alse dat gevelt, soo sal heren Willem voergenoemd ende sine erven op die ander sijde vander borgh bliven woenen, ende hoer husinge daer op hebben, sonder *crot* ende becroene." *Sonder crot* is, zonder dat zij verdriet, last hebben, zonder dat zij lastig gevallen worden. Verder is volgens den Teuthon. *byn to croede* = byn begaen, anxius; *croedelick* = verdrietlick, afflictorius, molestus; *croedelicheit* = angor, anxietas, molestia; *croeden* = onderwynden, bewyeren, bekommeren, werckmaken, ondernemen, annemen. De beteekenissen van dit laatste woord staan wonderlijk door elkander gemengd; maar dat *bekommeren* daaronder de eerste plaats behoort in te nemen, blijkt uit de verwante woorden. *Hem becroeden met iets* is derhalve *zich bekommeren, verdrietig*

zijn over ie's. Maar vervolgens beteekent het ook *ergens werk van maken, zich met iets bemoeien, zich met iets ophouden*: de laatste beteekenis heeft het in Der minnen loep t. a. pl. Het is even zoo gegaan met *zich bekreunen om iets*, eigenlijk *zich ovvr iets beklagen*, maar nu altijd gebruikt in de beteekenis van *zich aan iets storen, werk van iets maken, zich met iets ophouden*, en met *zich bekommeren*, dat onze voorouders ook in laatstgenoemde beteekenis gebruikten Behalve in Der minnen loep vond ik *becroeden* [1]) bij Gijsbert Japicx (zie Halbertsma, Hulde aan G. J., dl. II, bl. 77). Hij vertaalt: »Les uns apprennent toute leur vie à parler correct, et ne pensent jamais à corriger leur vie," door »Sommige ljue leere al herre libben trog wol in beslypne precken, in *bekroadgje* jearme neat iens om herre libben to betterjen." In een stuk van 1566, gedrukt in den Vrijen Fries, deel XI, wordt bl. 396 gezegd van schutters door den magistraat van Leeuwarden in de kerk zamengeroepen: »so sijn daer geweest dye goede ende gehouwe schutters, die tegen Co^e^ Ma^t^ nyet gerebelleert hadden noch alsnoch nyet begeerde te rebelleren, vuijt der kercken gegaen ende hebben hoir in geender manieren willen *becroedigen* met hoere dinghen die sij voor handen hadden." Nog heb ik het woord aangetroffen in den Overijsselschen Almanak 1838 bl. 147. De holtrigter, lezen wij daar, had wel eens meer hout in de marke laten houwen dan hem aangewezen was. »des sich niemandt van den bueren, oick niemandt van den Erfg. in den tyden plecht te *becrodigen*."

Door Huydecoper, Proeve, dl. III, bl. 63, aant., vond ik de volgende aanhaling uit Ph. Numan, Strijt des Gemoets, B. III, vs. 701.

Dit *becroet* zal u hoochmoet doen verdrijven:

doch ik heb dat werk niet en uit deze enkele regel is niet op te maken, wat *becroet* daar beteekent.

Belant. »Vermaagschapt." — Ten bewijze dat het woord deze vreemde beteekenis zou hebben, haalt de heer O. de volgende regels uit den Wisselau aan:

Hines no mijn maech, no mijn neve,
No nieuer *belant.*

---

[1]) *Becrodigen* verschilt daarvan slechts in vorm, niet in beteekenis.

Maar reeds *nieuer*, d. i. nergens. bewijst dat deze beteekenis hier niet te pas komt. Ik denk, dat *belant* hier is *van land voorzien*. Gernout zegt van Wisselau: hij behoort niet tot mijne maagschap, het is ook geen heer, die land heeft waar hij het gebied over voert, maar hij is mijn dienstman:

> Ic verwan hem in sijn lant,
> Datti mijn man wert sciere.

Belegghen (*hem*). »Zich toeleggen.

> Alsoe langhe als ic mach ende can,
> Willic mi t' allen tiden weren
> Jeghen die ghene die mi willen deren
> End doot hebben mijn gheslachte,
> Daer toe *belegghen mi* met crachte.
> Treg. Oorl. vs. 2353." —

De heer O. schijnt te meenen, dat de laatste dezer regels beteekent, *mij daarop met kracht toeleggen.* Maar hadde de schrijver dat willen uitdrukken, dan zou hij niet *kracht* maar *ernst* of een ander dergelijk woord gebezigd en de regel met *ende* begonnen hebben. *Hem beleggen tot*, voor zich *toeleggen op*, heb ik ook nooit ergens gevonden en ik twijfel ook of onze ouden zoo gesproken hebben. Hier beteekent *beleggen*, zoo als op aantal andere plaatsen, *belegeren* en *daer toe* is *daarenboven.*

Beleiden. Als tweede beteekenis wordt opgegeven *belegeren*, doch te onregte. Want *beleit* en *beleiden* op de aangehaalde plaatsen staan voor *belegd* en *belegden*, en zijn dus niet van *beleiden*, maar van *beleggen.*

Beleyder. »Aanlegger, beramer." — Dit kan het woord wel beteekenen; maar het beteekent het niet in de aangehaalde verzen uit den Niwen Doctrinael, vs. 418 vlgg.

> *beleyders*, die daer poghen
> Dat si der ghemeenten goet van der poort,
> Dat totten ghemeynen orbaer hoert,
> An haer selves bate legghen.

Beleyders zijn hier *bestuurders*, het zijn zij die »beleit hebben van steden", zoo als vs. 513 gezegd wordt.

Belenden. »Ontmoeten.

Ic hebbe prochipapen *belent*
Die selve maecten dat testament.
Belg. Mus. VIII,bl. 278 en Blomm. Oudvl. Ged. III, bl. 79." —

Belent, dat wat anders beteekent dan *ontmoet,* is hier zonder twijfel eene schrijffout voor *ghekent,* zoo als het leidsche hs. heeft, of misschien voor *bekent.*

Bij 3, »aankomen, belanden", haalt de heer O. een vers van Huygens aan:

Soo ver de Son rijst en *belendt,*

en voegt er bij: »dit laatste *belenden* zou men even goed door ons *gaan* kunnen overbrengen, en daarmede komt ook eene andere plaats, die hier volgt, overeen:

Als een zaecke wegh *belent*
Wert zy eerst ter deegh' bekent.
J. de Brune, Spreekw. bl. 328." —

Maar Huygens spreekt van iets anders dan van *gaan.* Voor ons oog begint de zon te rijzen in het oosten en gaat al verder en verder voort, totdat zij in het westen komt. Daar is voor ons oog haar loop geeindigd, daar komt zij eindelijk te regt, zoo als wij zeggen, daar *komt zij te land,* daar *belandt* zij. Op dezelfde wijze moeten wij de woorden van de Brune verklaren; hij zegt: als een zaak zoo te land komt, als het zoo mee afloopt, dat zij weg is, met andere woorden, als zij weg raakt.

Beleppen (*Met gedachten*). »In zijne gedachten iemand minachtend bejegenen. Iemand *leppen* beteekend in de straattaal: iemand een schop geven. Zie Weiland.

Die t' uwen ondienst noch sijn' tonge noyt en repte,
Die met gedachten u noch d'uwe noyt *belepte.*
Huyg. I, bl. 444." —

De heer O. schijnt dus te meenen dat *beleppen* de beteekenis heeft van *een schop geven* en hier voorkomt in de daarvan afgeleide, meer algemeene uitdrukking *met minachting bejegenen.* Nu is het wel waar, dat *leppe* een schop, werktuig om te scheppen beteekent (in Friesland is het woord nog algemeen in gebruik), en vandaar zeker het door Weiland opgegevene *leppen;* maar al zag Huygens tegen een vreemde uitdrukking niet op, ik kan toch niet gelooven dat hij gesproken zal hebben van »met gedachten iemand

een schop te geven." *Beleppen* beteekent hier ook zonder twijfel iets anders, namelijk *bepraten, bebabbelen, kwaadspreken van iemand.* Huygens verklaarde in het vorige vers, dat hij te ondienst van den man die hem zoo hard viel zijne tong nooit gerept, nooit kwaad van hem gesproken had. Hij heeft dit, voegt hij er in dit vers bij, zelfs nooit in gedachten gedaan. *Leppen* is een afgeleide vorm van *lapen* (in het Latijn la[m]bere). In dit en sommige verwante woorden wisselen *b* en *p*. Wij vinden *labben*, *lappen* en *leppen*, *flabben* en *flappen* (met voorgevoegde aspiratie), *lebbig* en *leppig*. De oorspronkelijke beteekenis is zeker tong en lippen gedurig bewegen (*lip* is met *lapen* verwant. evenals *lepel*). Wij doen dat in twee gevallen, als wij eten of drinken en als wij spreken. *Leppen* beteekent dus bij kleine teugjes drinken, (zoo zegt b. v. Anakreons duifjen in Nieuwlands vertaling:

Neen! liever bewoon ik
Anakreons schoot,
En pik uit zijn' vingers
De kruimeltjes brood,
En *lep* uit zijn' beker
Verkwikkenden drank),

en het beteekent ook gedurig spreken, praten, babbelen, altijd in ongunstigen zin. *Belabjen* zeggen de Friezen nog voor *bepraten*, *bebabbelen*, *kwaadspreken van iemand.* *Beleppen* bij Huygens is hetzelfde. P. LEENDERTZ WZ.

Crepels (XVII, bl. 283, 311; XIX, bl. 159). Dit *moet* eene liefdadige instelling zijn: in dezelfde rekening lees ik van *den disch* van het *Crepelsgilde.* Een *disch* nu is een weeshuis, waardoor wel kinderen gekleed en in den kost besteed — maar niet *in het huis* verzorgd worden. G. P. ROOS.

Love (vgl. XVII, bl. 282, 311; XIX, bl. 159). Menigmalen hebben van Dale en ik in dit tijdschrift bijdragen over het woord *love* geleverd; ik begin meer en meer overtuigd te worden dat het eene uitgestrekte beteekenis heeft en wel van een gebouw, van het hoofdgebouw, tot velerlei bijzondere doeleinden, afgezonderd.

In stadsrekeningen der XVI^de^ eeuw (Aardenburger archief) lees ik:

voor de straat te reinigen van — tot aan de riole onder wilen de *waslove*; elders, »daar men *was* (dat is waskaarsen voor O. L. V. kerk) te makene plach." G. P. ROOS.

Lugt te koop (XXI, bl. 370). De verklaring, hier door den heer van Maanen gegeven, staat reeds sedert lang te lezen op blz. 413 van het eerste deel der Uithangteekens; de verwijzing naar den ouden drogist is dus overbodig. 't Is echter opmerkelijk, dat de heer van Maanen de eenige niet is, die zich op deze wijze vergist; er zijn meer voorbeelden van. Nog onlangs gaf een geestig haagsch tijdschrift, de Nederlandsche Spectator namelijk (1870 n°. 29), een geestige verklaring van Passim-Parrare, welke reeds op bl. 411 van het Boek der Opschriften te lezen stond.

J. TER GOUW.

Sint Meerten schuddekorfsdag. (XXI, bl. 313). Op St. Maartens avond (10 nov.) gingen vroeger de bedelmonniken, later jongens, aan de huizen rond, met een korf of mand, ter inzameling van een turfje of een houtje of brood. Hoe meer de korf gevuld werd, des te noodiger was het dien van tijd tot tijd te schudden, om plaats te vinden. Vandaar de beteekenis van bovengenoemde woorden. E. A. P.

[»Sint Martens Schuddekorfs dag werd voortijds, bijzonder ook te Utrecht, te Dordrecht, enz. met veel vreugde gevierd. De gezamenlijke buurkinderen verbrandden dan eene mand met appelen, kastanjes, nooten, prikken en mispelen over het ontstokene Sint-Maartensvuur. Deze mand werd daarbij gedurig geschud en onder het vallen grabbelde men het eene en andere dezer vruchten op. Intusschen dansten de jongens rondom het brandende vuur en zongen: »Stookt vyer maakt vyer, Sunte Marten komt hier, met zijn bloote armen, hij zoude hem gaerne warmen." Westendorp in Werken der Maatsch. v. Lett. 2e dl. 2e st. bl. 541. Vgl. Nascher Bijblad 1854, bl. 40, dl. V, bl. 157.]

Opwegen. (XX, bl. 42; vgl. bl. 581). Ten aanzien van dit woord ben ik van het gevoelen van den heer Tydeman. Ik houd het er ook voor, dat *tegen iets opwegen*, in den zin van even zwaar

of zwaarder wegen, eene verkeerde zegswijze is. Men moet hier denken aan eenen evenaar en schalen. De schaal waarin het zwaarste gewigt ligt, hangt naar beneden. Wanneer men nu in de tweede schaal evenveel of meer gewigt legt, daalt deze en de eerste rijst, met andere woorden de inhoud der tweede schaal *weegt den inhoud der eerste op,* dat is beweegt, drukt dien naar boven. Ik geloof ook dat *tegen iets opwegen* eerst in lateren tijd in gebruik gekomen is. Vroeger zeide men *iets opwegen.* Om er een paar voorbeelden van te geven, in Vondels Joseph in Dothan 5e bedr. lezen wij:

Och Ruben, ghy verdient een straf,
Die 't grootste schelmstuck op kan wegen.

En G. Brandt zegt in Vondels leven bl. 85: De schenkaadjen, van groote persoonen ontfangen, waaren weinig, doch kosten de boete, voor Palamedes betaalt, noch opweegen.

Kiliaan bevestigt het, die van *opwegen* de beteekenis opgeeft van praeponderare, plus ponderare, graviorem esse. Hij voegt er evenwel eene andere beteekenis bij, die van ponderare, dat is wegen in transitive beteekenis. Zoo vinden wij het ook inderdaad gebruikt. De uitgever b. v. van Vondels Poëzy Fran. 1682 in 4°., zegt in zijn voorberigt: »Vindt nu de Lezer in dit groote werk, onder al die meenighte van voortreffelijke dichten, den lauwrier overwaardigh, hier en daar iet gezaait, dat in de schaale van een verstandig oordeel *opgewoogen*, bij 't ander niet haalen magh" enz. Deze beteekenis is wel te verklaren. Wanneer men b. v. een pak weegt, dan weegt men het *op.* Het wegen toch bestaat daarin dat men gewigt legt in de andere schaal, ten einde het pak naar boven te doen gaan en men houdt daarmede zoolang aan, tot dat de schaal die het pak bevat op dezelfde hoogte staat als de andere.

Doch gesteld eens (wat ik nog niet kan toegeven), dat *opwegen* ook in intransitive beteekenis kon gebruikt worden, dan nog zou *tegen iets opwegen*, zoo als het nu veeltijds gebezigd wordt, verkeerd zijn. *Opwegen* zou dan beteekenen *door wegen op* —, dat is *naar boven gaan.* Nu weten wij dat bij het wegen dat wat het zwaarste is naar beneden, wat het ligtste is naar boven gaat. Derhalve als men zegt (om bij het voorbeeld te blijven dl. XX, bl. 43 gegeven) »geen vaderlijke zorg kan opwegen tegen het ge-

vaar" enz. dan *wil men zeggen* dat de vaderlijke zorg niet *zwaarder* niet *gewigtiger* is dan het gevaar; maar men *zegt* juist het omgekeerde; men *zegt* toch dat de vaderlijke zorg bij het wegen niet naar de hoogte gaat, dus dat zij niet *ligter*, niet van *minder belang* is dan het gevaar. P. LEENDERTZ WZ.

Spreekwijze. Van leer trekken. (vgl. XIX, bl. 630; XX, bl. 152). Uit hetgeen ik lees bij Worp van Thabor 5e boek, bl. 225, »met dyen toegen sy hoer messen van leer," blijkt duidelijk, dat, zoo als op de beide aangehaalde plaatsen gezegd is, *leer* in deze spreekwijze de lederen schede, waar het mes in is, te kennen geeft.

P. LEENDERTZ WZ.

Kakographie. (Vervolg van bl. 375.) Verkeerde uitdrukkingen. Naar beneden vallen — Hoogste toppunt. — Loontje komt om zijn boontje. — Handhandig. — Reikhalzen. — Schoorvoetend. — Knipoogend.

Kakographie. Met den medewerker die het bovenstaande inzond, ben ik het niet in allen deele eens. *Vallen* geeft altijd eene beweging te kennen van boven naar beneden. De woorden *naar beneden* zijn daarbij dus overtollig. Maar is het doorgaans af te keuren, dat men een woord bezigt dat gemist kan worden, omdat hetgeen het uitdrukt reeds in een ander daarnevens staand woord ligt opgesloten, in sommige gevallen kan het goed zijn. Wanneer wij een woord bijzonder sterk willen doen uitkomen, kunnen wij dat doen op verschillende wijze. Wij kunnen het woord met veel meer nadruk uitspreken dan de overige, wij kunnen het herhalen; maar wij kunnen ook, niet dat woord zelve herhalen, maar er een ander, bij wijze van bepaling, aan toevoegen, dat er eigenlijk geene bepaling van is, omdat het geheel of gedeeltelijk hetzelfde zegt. Om er een enkel voorbeeld van te geven, als Gosewijn in Vondels Gijsbrecht van Aemstel, Witte van Haemstede toevoegt:

Dus blijckt het dat ge zijt een overwonnen bastert,

dan dient *overwonnen,* dat is in overspel gewonnen, niet om *bastert* naauwkeuriger te bepalen, want het beteekent geheel hetzelfde, maar om het beter te doen uitkomen, om er meer kracht aan te geven.

Het is anders gelegen met *hoogste toppunt*. Dit zou alleen goed gezegd kunnen zijn, waar men zich meer dan één toppunt denken kan, b. v. wanneer men aan eenen berg met verscheidene toppen denkt. Gewoonlijk echter wanneer men zoo spreekt stelt men zich een voorwerp voor dat slechts één toppunt heeft en dan is *hoogste toppunt* onzin.

Boontje komt om zijn loontje, zoo vindt men in de meeste spreekwoordenverzamelingen. Zie Harrebomée Spreekwoordenb. dl. III bl. 140. Het oudste daar aangehaalde werk heeft: *het boontje kom om zijn loontje*. Ik durf niet beslissen, wat de oudste en echte vorm van het spreekwoord is, *het boontje* of *boontje*. In het eerste geval zal het oorspronkelijk zien op de gevolgen van het onmatig eten van boonen en dus iets soortgelijks te kennen geven als *het appelmannetje komt om zijn geld*. In het laatste geval zal het woord *boontje* alleen gekozen zijn om het rijm te vinden, even als *hak* in *hak komt tot zijn gemak*. Altoos wordt het gezegd van iemand die loon naar werk vindt en dus is *loontje komt om zijn boontje* eene dwaze verbastering.

Waarom *hardhandig* afgekeurd wordt, vat ik niet. Het beteekent *harde handen hebbende:* het behoort tot dezelfde soort van woorden en is even goed als *ijlhoofdig*, *stijfhoofdig*, *lamlendig*, *krankzinnig*, *blijgeestig*, *langharig*, *goedaardig rondborstig*, *hooghartig*, enz. enz.

Evenmin zie ik reden om *reikhalzen*, *schoorvoeten* en *knipoogen* onder de verkeerde uitdrukkingen te rekenen. Ook van deze soort bezit onze taal een aantal andere, die, geloof ik, niemand beweren zal dat afkeuring verdienen, als *knikkebollen*, *klappertanden*, *trekkebekken*, *klapwieken*, *kwispelstaarten*, *schuimbekken*, *stampvoeten* enz.

P. LEENDERTZ WZ.

VRAGEN

Spreekwijze. Iets voor een prikje koopen. J. F. Willems zegt in eene aanteekening op zijn stuk: »Oude zeden en gebruiken" (Belg. Museum, 1837, dl. I, bl. 319) het volgende: »Een *pricxken* of *priesken* deed de helft van eenen labbay. In mijne Mengelingen bl. 342 leest men, dat ten jare 1393 een *labbay te Lovene geslagen metten lange cruce* de waerde had van twintig schellingen." Eenige

bladzijden verder handelt Willems over Benamingen der Munten. Hij zegt daarin, dat »sommige namen onzer munten komen 1° van hetgeen er op afgebeeld staat, een *schild*, een *kroon*, een *carolus* enz. 2° van de kleur: als het *Witken* of de *Blank* 3° van den *klank* als de *Schelling*, de *Heller*, de *Blaffaert* enz. 4° van den *slag* of het *merk* als: *de Plak* van plakken, slaan, *de duit* van het aange*duide* merk, het *stooterken* van *instooten*, het *priksken* van *prikken*, *indrukken*.''

Nu wilde ik vragen: Komt de uitdrukking *iets voor een prikje koopen* van dezen muntnaam? Mij dunkt, dat tien schellingen vooral voor dien tijd zoo'n heel kleine som niet is. Ook herinner ik, bij van Loon eene andere verklaring van bovengenoemde spreekwijze gelezen te hebben. Wie zegt me welke?

Amsterdam. C. HONIGH.

[Men zie Navorscher Alg. Reg., dl. XII, bl. 279, XVII. bl. 79, 148, 177.]

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

VRAGEN.

Wapen van Heel. Hoe is het wapen van het geslacht van Heel en hoe zou dit kunnen ontstaan zijn?

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

MENGELINGEN.

Eene pad door eene spin gedood. (v. XX bl. 592; XXI bl. 219.) Vader Cats deelt, in zijne Sinne- en Minnebeelden IIe dl. bl. 20, uitg. v. R. Feith, een der elijk geval mede tusschen eene spin en eene slang, om daaruit een nuttige les te trekken;

Die ledigh sit, wort licht verhit.

Daer was geen vinnigh dier dat oyt de slange quelde,
Soo lang sy besigh was te midden op den velde;
Maer doen sy lagh en keek, en socht maer tijt verdrijf,
Soo quam de lose spin, en viel haer op het lijf.
De prickel van de lust die komt van ledigh wesen,
Dus wie sich besigh hout die wort' er van genesen;
De Min gelijckt de spin: noyt mensch en is gewont,
Als daer hy sat en keeck, of toen hy ledigh stont."

Jammer! dat er zich in mijnen tuin geen padden noch slangen bevinden, kruis-spinnekoppen genoeg; anders zou ik aanstaanden herfst (D. V.) er de proef van nemen; want ik geloof aan die vijandschap niet, vóór dat ik het met eigen oogen gezien heb. Dat redelijke schepselen elkander het doodend lood in 't hart schieten, is geen vreemd verschijnsel. Ja daar is militairen roem mede te behalen en toejuiching in de nieuwsbladen! enz. C. J. K.

Grafschrift van John Cottin. In het werk van W. H. Harlett, de Pelgrimvaders of Puriteinen, stichters van Nieuw-Engeland, naar het Engelsch vertaald en met aanteekeningen en bijlagen vermeerderd door Dr. E. B. Swalue, Leiden 1859, vindt men het volgende grafschrift op John Cottin, een der hoofden van de engelsche puriteinen:

»Hij was een levende Bijbel; tafelen waarop beide Verbonden in het breede gegraveerd waren, Evangelie en Wet, hadden beide hunne kolommen in zijn hart. Zijn hoofd was een bladwijzer tot het gewijde boek; zijn naam zelf een titelblad, en dan geheel zijn leven eene verklaring van den tekst. O wat monument van onschatbare waardij, wanneer hij in eene nieuwe uitgave zal verschijnen, zoo wij mogen verwachten zonder drukfouten, en in bladeren en bindsel voor de eeuwigheid gewrocht."

Men ziet dat in dit grafschrift, in de 17de eeuw opgesteld, dezelfde voorstelling heerscht, die in het bekende grafschrift van Franklin, hoewel eenigzins anders, gevonden wordt. E. A. P.

Schaatsenrijden. In het Handelsblad, Zondag-editie 8 junij 1868, komt voor: »Den 11 dezer zal in het Paleis voor Volksvlijt iets

zeer ongewoons te zien zijn, en wel hoogst kunstig schaatsenrijden, op zoogenaamde tooneelschaatsen door den Amerikaan W. Fuller. Hij wordt in de buitenlandsche papieren met regt genoemd: »eerste kampioen schaatsenrijder der wereld." Het is waar en ik erken er iets esthetisch in, een menschelijk wezen zoo op aarde te zien zweven, en zijne kunstvertooning verdient aller bewondering en lof. Dat deze kunst, nimmer zoo men zegt, in dier voege in ons land is vertoond, is zoo niet: want in den zomer van 1785 heeft een vreemdeling het haagsch publiek uitgenoodigd, zijn nog nimmer hier te lande vertoonde kunst van schaatsenrijden te komen zien, daar hij van het Tolhek te 's Gravenhage naar Scheveningen op schaatsen zou rijden, wat hij dan ook tot groote verwondering van eene massa volk heeft volbragt. Wat was de belooning die hij inoogstte? Deze, dat men in eene herberg te Scheveningen de schaatsen voor een zesthalf kon bezigtigen, waarvan dan ook door eene groote menigte, om hunne nieuwsgierigheid te voldoen, werd gebruik gemaakt. Mijn grootvader van moederszijde heeft dit dikmaals aan mijne moeder verhaald.

U. C. KRAMM.

VRAGEN.

Populaire natuurkunde. Hieronder versta ik de vele in onze volkstaal aanwezige rijmpjes en spreuken, die betrekking hebben op de weêrsgesteldheid, enz. Bij voorbeeld: *Een droge Maart en een natte April, dan heeft de boer wat hij wil,* — *Februarij mist, hooi in de kist,* — *Aprilletje zoet geeft nog wel eens een witten hoed,* — *April doet wat hij wil,* — *de eerste donder in Maart pakt de elft bij den staart,* — *sneeuw op slik geeft binnen drie dagen ijs, dun of dik,* — *zuidwest regennest,* enz. Wie helpt mij deze verzameling vergrooten? E. LAURILLARD.

Moderne theologie. Wie weet mij naauwkeurig op te geven, wanneer deze naam in de wereld gekomen is en van wien die afkomstig is? X. X.

Jenneke-tooverheks. Het is bekend, dat kinderliedjes, die van

eeuw tot eeuw overgeleverd werden, soms geheele of gedeelten van oude toover-, bezwerings- en andere dergelijke formulieren bevatten; dat even als vele onzer volks-, ook verscheidene kinderspelen hun ontstaan danken aan het oude bijgeloof. Onder laatstbedoelde komt er een voor, dat ik gedeeltelijk onthouden heb, en dat op de volgende wijze gespeeld werd.

Een der kinderen klopt aan de deur; de binnen zittende roept:

Wie is daar?
Anneke. Annekie, tannekie, toovenaar.
Wat moet je?
A. Een kooltje vuur.
Ik heb geen vuur.
A. Ik heb je schoorsteentje zien rooken.
't Is allemaal heete asch.
A. Geef me dan maar wat heete asch.
Ja, maar je hebt zulke morsige voeten.
A. Dan zal 'k mijn schoenen uittrekken en mijn glazen muiltjes ân —
Kom dan maar binnen.

Hierop komt Anneke binnen en neemt iets, liefst een pop, dat een kind moet voorstellen, weg. Dit ziet natuurlijk op het wegstelen van kinderen door heksen, nikkers enz. en het volksgeloof aan *wisselbalgen*. Hoe 't verder met dit spel toeging, is me ontgaan. Tegenwoordig schijnt het, als meer andere spelletjes, die voor een tien, twintig jaar, geliefkoosd waren, uit de kinderwereld verbannen te wezen. Daarom is 't juist nu meer dan tijd, wat er nog van rest, op te teekenen, en als steentjes voor een groot gebouw, de geschiedenis van de mythologie en 't bijgeloof hier te lande, te verzamelen. Nu vind in den »Geldersche Volksalm." 1836 2e dr. bl. 64 een stukje van den heer D. Buddingh, getiteld, »Het dorp Driel in de Overbetuwe", waarin vermeld wordt een kinderspel van »Jenneke-tooverheks" Ik vermoed, dat het mij uit mijne jeugd bekende spel van »Annekie-, tannekie, toovenaar" daarmede in verband staat. Wie weet me van beide iets meer te vertellen? Hij zal me van veel dienst zijn

Amsterdam. C. HONIGH.

GESCHIEDENIS.

Draaikooi, steendragen, schandsteenen, de houten huik (Vgl. XVI, bl. 232, 292, 327, 353; XVII, bl. 3, 68; XVIII, bl. 131; XX, bl. 554.)

Men zie nog Cannaert, Bijdragen tot de kennis van het oude strafrecht in Vlaenderen, 3de uitg., Gend, 1835, bl. 166, 167, die verwijst naar de Handv. van Amsterdam, bl. 702, de Geschiedk, aanteek. van Jac. Koning, bl. 37, 38, 45, Kok, Vad. Woordenb., dl. 21, bl. 118. Voorts het Aanh. op Nieuwenhuis Woordenb., i, v. Woerden; Gargon, Walchersche Arkadia, I, 172, II, 113; v. d. Bergh, Oude wijze van strafvord. in Gelderl., Holl. enz., bl. 116. Welligt bevatten ook de volgende werken iets daarover: Les crimes et les peines dans l'antiquité et dans les temps modernes, étude historique, par Jules Loiseleur. In 12 Par. 1863; Histoire de la Justice criminelle au XVIe siècle, par Alberic Allard. Gr. in 8. Brux. 1868.

De stadsarchivaris van Frankfurt a. M., Dr. G. L. Kriegk, deelt, in zijn Deutsches Bürgerthum im Mittelalter, Neue Folge, Frankf. 1871, in aant. 219 op de afd. XII: Oeffentl. Unzucht im Allgemeinen, het volgende mede: »Lehmann führt in seiner Geschichte von Landau S. 103 f. an, dasz dort, wenn junge Leute sich fleischlich vergingen, der Bursche mit mehrwöchentlichem Gefängnisz, das Mädchen aber damit bestraft worden sei, dasz dasselbe am Ende des Gottesdienstes, vom Büttel geführt, den sogenannten Lasterstein einen schweren Stein, welcher auf der Schulter ruhte und durch dessen runde Oeffnung der Kopf gesteckt wurde um den Brunnen des Marktplatzes tragen muszte. Ich halte mich jedoch überzeugt, dasz diese rohe Strafe nicht vor dem 16. Jahrhundert eingeführt worden ist, zumal da der Haken, an welchem der Lasterstein aufbewahrt wurde, noch jetzt sichtbar sein soll." In de stadsrekening van Namen van 1495 vindt men reeds: »A »Collin de St. Jacque pour avoir fait une ronde piere servant par »justice à porter femmes sur leur col pour amendes de parolles

»injurieuses, parmi le plonc, 1 mouton." (Messager d, Sciences histor. de Belg., 1846, p. 234 (2).) M°.

Stadsgekken. (Vgl. XIII, bl. 174; XIV, bl. 356; XV, bl. 5, 65, 129, 162.) »Auch eigene Possenreiser und Stadtnarren wurden von einigen Städten unterhalten. Utrecht z. B. unterhielt einen eigenen Stadtgecken, welcher eine Narrenlivree trug, bestehend in einem von der Stadt gegebenen Tabbert (einem langen Rock oder Talar) und in einer Gecks Kovel (einer Kappe, einer Art Mönchskappe). Die von der Stadt gegebene Livree bestand demnach in einem Narrentalar und in einer Narrenkappe [1]. Auch Basel unterhielt und besoldete im 14 und 15. Jahrhundert einen Stadtnarren. Er erhielt auszer dem Gehalt auch noch einen Narrenrock und eine Narrengippe [2]. In Lübeck kommt noch im 14. Jahrhundert ein besoldeter comes joculatorum vor [3]. In manchen Städten unterhielten auch die Geschlechtergesellschaften, vielleicht auch einzelne Geschlechter, eigene Narren, z. B. in Lübeck die Junker Compagnie noch im 17. Jahrhundert [4]. Unter diesen Stadtnarren befanden sich zuweilen auch Geistliche trotz des Verbotes der Kirche. Daher muszte einmal der Stadtrath zu Lübeck in Ermangelung anderer Geistlichen den Kirchendienst durch Joculatoren und Histrionen versehen lassen [5]. Gegen dei Zudringlichkeit der fahrenden Gaukler und Possenreiser (joculatores, histriones aut garciones), so wie der Gauklerinnen (joculatrices) und Spielweiber, erschienen aber hie und da, z. B. in Worms, Strafmandate [6]." (Von Maurer, Geschichte der Städteverfassung in Deutschland, III: Bd. § 424). M°.

---

[1]) Urk. von 1523 bei Matthaeus, de nobilitate, p. 1134. — Vgl. Dodt v. Fl., Archief, III, 209, 210, 211.

[2]) Basel im 14. Jahrh. p. 119.

[3]) Urk. von 1334 u. 1338 im Lübisch. Urkb., II, 518 u. 1081.

[4]) Dreyer, Einleitung zu Lüb. Verordnung, p. 93. — „Die Junker oder Circul compagnie und die Kaufleute Compagnie bildeten in Lübeck die beiden patricischen Collegien oder Zünfte." Vgl. v. Maurer t. a. p. II, § 249 en 305, 307, 354; ook Wilda, Gildewesen, o. a. p. 225.

[5]) Pauli, Lüb. Zustände im 14. Jahrh., p. 98 u. 99.

[6]) Urk. von 1220 bei Moritz, II, 155. Meine Gesch. der Fronhöfe, II, 401.

A. De Vlaminck zegt in zijne Inleid. tot de Jaarboeken der Thieltsche Rhetoryk-

Werken over gekkenfeesten. (Vgl. XI, bl. 12,108, 266, 366, XX, bl. 485). Zie nog: Alb. Réville, Le drame religieux, in Revue des deux mondes, 1868, p. 89, (aldaar aangehaald: *Le Jeu du prince des Sots et mère Sote,* mys en rime françoise par Pierre Gringoire et joué par personnaiges aux halles de Paris, de l'année 1511); Prof. Dr. Witlich, Ueber die mittelalterlichen Schauspiele Frankreichs, in Jahresber. d. Karl Friedr.-Gymnas. zu Eisenach, 1860—1861; Messager der sciences histor. de Belg., 1858, p. 318, 319; Fête des fous à Bruxelles au 15e siècle. Ibid. 1838, p. 106; Un pape des fous à oignies. Ibid. 1844, p. 539; Anatole Coomans, Une académie de fous. Brux. 1861; Jaerboeken der Thieltsche Rhetorijkkamer, door A. de Vlaminck, in Serrures Vaderl. Museum, V, bl. 20 vlgg. »Wie begeerig is de zotten van school, kerk, abdij enz. nader te leeren kennen, raadplege het werk: Le moyen-âge et la renaissance, par Paul Lacroix et Ferd. Serré, 5 vol. in 4°. 1848, en het werk van Rigollot: Monnaies des évêques des innocents, des fous, etc." Ald. bl. 22 in noót [1]). — Over narren van de Kamers en zotten van de Gilden, zie aldaar bl. 14, 56, 57, de Oude Tijd 1870, bl. 99, Fr. Muller, Catal. van portr., n°. 3728, 3729, The Life and Times of Sir Thomas Gresham; by John William Burgon, vol. I, p. 380, Messager cit. 1858, p. 329. — Over het Narreugerigt te Stockach: Roth von Schreckenstein, Das

---

kamer in Serrures Vaderl. Mus. V van de Histrionen of Gochelaars: Gochelaers, jongleurs, Joculatores letterlijk poetsenmakers. Zij bestonden in 't zuiden van Frankrijk namelijk in Provence, sedert de laatste tijden der Romeinsche beheersching. Hun voornaamste bedrijf was, zoo het schijnt, de gastmalen van grooten en edelen door hunne tooneelmatige voorstellen, vertellingen, liederen en kunstgrepen te verlustigen. Zij trokken van stad tot stad, van kasteel tot kasteel, overal waer de fortuin of de milddadigheid van eenen voornamen heer hen scheen toe te wenken.

[1]) Schlager, over het gebrek aan berigten over de hofnarren in Oostenrijk sprekende, zegt in het Sitzungsber. d. Wien. Akad.: „Allein nebst der Geschichte der Hofnarren wäre, um den Gegenstand zu erschöpfen, auch jene der Privatnarren erwünschlich, worüber Mehreres in meinen bisher erschienenen „Wiener Skizzen im Mittelalter" angedeutet ist, so wie jene der Stifts- und Klosternarren oder Lappen, von welch letzteren ich in den Hofacten nur ein einziges Exemplar ersah. Es war nämlich der Klosterlappe vom Stifte Klosterneuburg; welchen König Ferdinand III, als er am Leopoldstag 1649 die gewöhnliche Leopoldsfeier in Klosterneuburg persönlich abhielt, mit 6 fl. beschenkte."

Patriciat in den deutschen Städten, S. 266: »Der Sage nach wurde das Narrengericht von Herzog Albrecht von Oesterreich zur Erkenntlichkeit für den guten Rath gestiftet, den der Hofnarr Hans Kuni von Stockach dem Bruder des Herzogs, dem Herzoge Leopold. im Jahre 1315, gegeben, als derselbe den unglücklichen Zug nach der Schweiz unternahm. — Das Narrengericht in Stockach war genau organisirt, hatte seine Assessoren, Anwälte und Schreiber. Die Feier beschränkte sich indessen auf — den Fastnachtdienstag. Der Witz bestand darin, dasz mit groszer Gravität, in Klageform, die dümmsten Streiche vorgelesen wurden, die im vergangenen Jahre in der Stadt und nächsten Umgebung begangen wurden. Man debattirte, sammelte Stimmen und entschied oft mit Witz und Laune. So war es noch, nach dem Wanderer am Bodensee (S. 96), im Jahre 1822. Urkunden haben sich indessen über die angebliche Stiftung keine erhalten." M°.

Zotten (vgl. XIII, bl. 298, 353; XIV, bl. 193, 229; XV, bl. 34, 130, 193; XVI, bl. 134, 292; XIX, bl. 65). In een stukje van Hermann Grieben, Der Kölner Carneval, in Steffens Volks-kalender 1871, S. 107—123, leest men:

»Dasz es bei diesen Lustbarkeiten im Mittelalter recht unbändig und unflätig, roh und wüst herging, bezeugt uns Cäsarius, der abt von Heisterbach, der in der ersten Hälfte des 13 Jahrhunderts lebte und für die rheinische Sittengeschichte äuszerst wichtige Aufzeichnungen hinterlassen hat.

. . . .

. . . .

Der öffentliche Ausrufer des Carnevals war der Bellengeck, der kölnische Hanswurst. Mit vielen Schellen (Bellen) behangen, mit der Pritsche bewaffnet und von Musikanten begleitet, tanzte er durch die Straszen und sagte an den Häusern der Reichen den Beginn der tollen Tage an." Meer hierover zal het in Heberle's Bibliotheca historica, Nro. LXVII (Lager-Katalog, Köln 1863), onder no. 3301 vermelde werkje; (Stoll) Köln's Carneval, wie er war, ist und sein wird. Vom magister loci. Köln, o. J., en dat van Fahne: Der Carneval, mit Rücksicht auf verwandte Erscheinungen Köln 1854, denkelijk bevatten.

Te Keulen zijn, of waren, ook zekere bedelaars onder den naam van Kappengecken bekend; zie Forster's Ansichten vom Niederrhein etc., Berl. 1791, I. Th. S. 93: »In der Osterwoche ist es gebräuchlich, dass die Armen, die sich schämen öffentlich zu betteln, in schwarze Kittel vermummt und mit einem Flor über dem Gesicht, auf die Strasse gehen, niederknieen, den Rosenkranz beten und die Vorübergehenden um Almosen anrufen. Man nennt diese Leute hier mit einem eigenen Namen Kappengecken, und ihr widerlicher Aufzug ist so auffallend, dass die halbnackten Strassenkinder ihre zerrissenen Hemdchen sich über den Kopf schlagen, um ihnen diese Mummerei nachzumachen."

M°.

Coupons (XXI, bl. 330). Ik denk dat de vroegste coupons zijn uitgegeven in het derde deel en tegen het eind der vorige eeuw, toen het aantal der buitenlandsche negotiätiën vermeerderde en men het gevaar vreesde, dat met de nieuwe verzending van de oorspronkelijke stukken gepaard kon gaan. Binnenslands liep dit in Nederland *zooveel* gevaar niet. Ik denk, dat het vermissen of verloren gaan van obligatiën de eerste aanleiding tot de afgifte van coupons geweest zal zijn.

Coupons. Dat er in de laatste helft der vorige eeuw nog geene coupons zouden geweest zijn, is bepaald eene onjuiste onderstelling. Ik voeg hierbij twee coupons, de 5e en de 6e, vervallen 16 december 1776 en 1777, elk groot *f* 50, ten laste eener negociatie op de »zoogenoemde Moerlanden." De coupons dragen het no. 243 en zijn geteekend »'s Gravenhage den 31 Mey 1774," door Mr. H. van der Mey Justusz. q. q.

Vyfde Jaer. Coupon N°. 243.

Op of na den 16. Decemb. 1776. zal door *Mr. Hendrik van der Mey Justuszoon*, in 's Gravenhage, in qualiteit als gesuccedeerd in de Directie der Negociatie, in de Jaeren 1771. en 1773., door den Heere *Mr. Gabriel Bourcourd* ondernomen, op de zoogenoemde MOERLANDEN, tegen intrekking von dit Coupon, betaeld worden

f 50:-:- Hollandsch, voor een Jaer Interessen, van *f* 1000:-:- alsdan verscheenen.

'*s* Gravenhage den 31. Mey 1774. *Van der Mey.*

Zesde Jaer. Coupon N°. 243.

Op of na den 16. Decemb. 1777. zal door *Mr. Hendrik van der Mey Justuszoon*, in 's Gravenhage, in qualiteit als gesuccedeerd in de Directie der Negociatie, in de Jaeren 1771. en 1773., door den Heere *Mr. Gabriel Bourcourd* ondernomen, op de zoogenoemde MOERLANDEN, tegen intrekking van dit Coupon, betaeld worden *f* 50:-:- Hollandsch, voor een Jaer Interessen van *f* 1000:-:- alsdan verscheenen, 't en ware het gemelde Nummer in het voorige Jaer losbaer mogt geworden zijn.

's Gravenhage den 31. Mey 1774. *Van der Mey.*

Het eerste jaar is dus 16 dec. 1772.

Geldswaarde zullen deze coupons wel niet meer hebben.

H. M. C. V. O.

Steenen kamers (XXI, bl. 329). »Kamers" zeker voor »huizen." Dat »steenen huizingen" iets meer dan alledaagsch waren in tijden toen in den regel de woningen van den burgerstand, althans buiten de steden, nog niet, ten minsten niet geheel van steen waren opgetrokken, is genoeg bekend.

Als woningen van aanzienlijken schijnt men de »steenen kamers" in het algemeen niet te moeten aanmerken; veel meer als versterkte, althans versterkbare gebouwen, vooral met de bestemming van tolhuizen. Ik twijfel haast niet, of men zal bij nader onderzoek zulks ten aanzien der meeste »steenen kamers" bevestigd vinden. H. M. C. V. O.

Steenen kamers. Daaronder verstond men vroeger groote steenen gebouwen, in onderscheiding van boerderijen, die met stroodakken voorzien waren. Er is eene verhandeling van mr. H. O. Feith, den ouden, over de oudste wijze van bouwen in ons vaderland Ik heb in mijne jeugd, niet ver van Leiden, een logement gekend onder Leiderdorp, de Steenen kamer of ook wel 't Fontein geheten.

Admiraal Bing, (vgl. A. R.; XI, bl. 78, 164; XII, bl. 2; XIII,

bl. 197, 234, 356; XVI, bl. 39, 100; XX, bl. 550). Op den Catalogue n°. 15 de livres anc. et mod. en vente aux prix marqués chez J. L. Beijers, Utrecht 1871, komt voor, pag. 87, n°. 1925:

Particulars in relation to the case of Adm. Byng 1756. — A letter rel. to the case of Adm. Byng 1756. — An appeal to the people (over deze zaak?) 1756, 8°. M°.

Oversticht (XX, 164, 228). De heer ter Gouw vergist zich als hij zegt: »de prov. Overijssel was het Over- (niet Boven-) sticht." Zoowel de naam Bovensticht als Oversticht wordt aangetroffen als oude naam van Overijssel, gelijk o. a. kan blijken uit den Teg. Staat van Overijssel, 1e dl. 1e st. bl. 5.

Eene opmerking aangaande den tijd, waarin dit gewest zijn tegenwoordigen naam ontvangen heeft, wil ik hier bijvoegen. Uit hetgeen Dumbar t. a. pl. vermeldt, zoude men opmaken, dat dit eerst geschied is onder de regering van Karel V. Dat echter de naam reeds gebezigd werd ten tijde van bisschop David van Bourgondië, is mij gebleken uit diens Leenregister. Bij het verleenen van een uitstel tot het verzoeken van leenen op 23 sept. 1458 treft men de uitdrukking aan: »ende waert sake dat mijn here hier bijnnen Overijssel quame." Dat men hier niet te denken heeft aan eene onwillekeurige wijziging van vroeger gebezigde uitdrukkingen, als *over den IJssel* komen, of het land *over den IJssel*, blijkt uit acten in hetzelfde register van weinig jaren later. Zoo leest men in eene van St. Michiel 1461 »dat mijn here wesen sal *over ijssel* der Deventer staet" of, zoo men die plaats als onvoldoend bewijs beschouwt, nog duidelijker op 23 aug. 1465: »*in die lande van overijssel* daer Deventer staet."

Verwondering moet het baren, Racer in zijne Overijss. Gedenkschriften (II 186) — die ook van den naam Bovensticht gewaagt — te hooren zeggen, dat hij den naam Overijssel in geen andere stukken, dan van de 16e eeuw aangetroffen heeft: Te meer, als men elders, doch zonder aanhaling van bron, vermeld vindt, dat die naam »eene enkele keer in stukken van de 14e en 15e eeuw" wordt aangetroffen, doch dat hij eerst in algemeen gebruik kwam in

de 16e eeuw. Zie Korte geschiedenis en aardrijksbeschr. van Overijssel, 1e st. bl. 27, 2e st. bl. 1.

MR. J. I. VAN DOORNINCK.

Leger-boode (XXI, bl. 325). Onze geachte medewerker C. Kramm zou Slichtenhorst niet den eenigen geschiedschrijver noemen bij wien hij de bewuste krijgslist beschreven vond, indien hij had opgeslagen van Meteren p. m. (uitg. 's Gravenhage 1635) 192 kol. 1, waar men leest: »Cornput ordineerde in 't leste loode Klooten van twee pondt swaer, om 't peryckel der Booden voor te komen, die in 't Leger der Ontsetters souden gheschoten worden. Dese Klooten hadden twee gaten, d' een om den Brief in te stoppen, ende d' ander om het vyer-werck in te doen, om dat sy roockende des te beter souden gevonden worden."

Andere bronnen kan ik op dit oogenblik niet raadplegen; genoeg — Slichtenhorst is niet de eenige. H. M. C. V. O.

VRAGEN.

De fabel in de geschiedenis. De fabel is eene waarheid in den vorm van een verhaal voorgesteld, opdat men zoo doende die waarheid beter begrijpen en ter harte nemen zou. In vroegeren tijd had men veel op met fabelen: de geschiedenis spreekt ons zelfs van gebeurtenissen waarbij iemand eene fabel bezigde, hetzij eene door hem uitgedachte, hetzij eene reeds bekende, om daardooor aan te wijzen wat in dezen staat van zaken moest gedaan worden. Eene der oudste die wij kennen is de fabel van Jotham in 't boek der Rigteren hoofdstuk 9. Abimelech heeft zich in Sichem als heerscher opgeworpen en naar oostersche gewoonte al de zonen van Gideon vermoord. Slechts een hunner, Jotham, is het ontkomen en deze verhaalt nu aan het volk van Sichem de volgende fabel, die hen waarschuwen moest om zich niet te zeer over Abimelechs verheffing te verheugen. De boomen wilden eenen koning hebben. Eerst kozen zij daartoe den olijfboom, maar deze sloeg het af. Zou ik daarvoor, zeide hij, mijne oliegevende vrucht verlaten, die God en de menschen in mij prijzen? Nu wendden zij zich tot den vijgeboom. Maar ook deze weigerde. Zou ik daar-

voor, zeide hij, mijne zoetigheid en mijne goede vrucht verlaten? Nu beproefden zij het bij den wijnstok. Neen, zeide ook deze, zou ik daarvoor mijnen most verlaten, die God en de menschen verheugt? Eindelijk boden zij de doornstruik het koningschap aan. Deze nam het aan en sprak: indien gij mij in waarheid tot eenen koning over u zalft, zoo komt, vertrouwt u onder mijne schaduw; maar indien niet, zoo ga vuur uit de doornstruik en vertere de cederen van den Libanon.

Bekend is ook de fabel van Menenius Agrippa. In 492 voor Chr. verliet het romeinsche plebs, misnoegd tegen de patriciers, de stad en begaf zich naar den Mons Sacer. De senaat, hierover verontrust, zocht het tot bedaren te brengen, en zond daarom Menenius Agrippa derwaarts, eenen man welsprekend en bij het plebs gezien. Deze trachtte hun het verkeerde en voor hen zelven schadelijke hunner handelwijze onder het oog te brengen door eene fabel. De leden van het lichaam waren eens verstoord, omdat de maag niets uitvoerde. Zij arbeidden altijd door om de maag het noodige te bezorgen, en die maag genoot maar en werkte niet. Zij kwamen overeen om ook met werken op te houden, de handen zouden de spijs niet meer naar den mond brengen, de mond die niet meer aannemen, de tanden én kiezen die niet meer kaauwen. Zij deden wat zij zeiden. Maar wat was het gevolg? Dat niet alleen de maag, maar ook al de andere leden van het lichaam verzwakten.

Veel later, in den jare 1475, werd eene andere fabel op zeer gepaste wijze gebezigd. De listige koning van Frankrijk, Lodewijk XI, die altijd op het grondgebied van zijnen nabuur, den hertog van Bourgondië, aasde, stelde keizer Frederik III voor, een verbond te maken tegen dezen: geene der beide partijen zou afzonderlijk vrede sluiten, en men zou den buit dus verdeelen, dat de keizer de landen ontving welke de hertog van Bourgondië van hem in leen had, terwijl den koning die ten deel zouden vallen, welke leenen van de fransche kroon waren en nog eenige andere. De keizer antwoordde — maar laat ik het verhalen met de woorden van Comines, die mijn zegsman is, Mémoir. liv. 4me. chap. 3me. — Ledit Empereur respondit aux Ambassadeurs du Roy, qu'auprés d'une ville d'Allemagne y avoit un grand Ours, qui faisoit beaucoup de mal: Trois compagnons de ladite ville, qui hantoient les

tavernes, vindrent à un tavernier, à qui ils devoient, prier qu'il leur accreust encor un escot, et qu'avant deux jours le payeroient du tout: car ils prendroient cet Ours, qui faisoit tant de mal, et dont la peau valoit beaucoup d'argent, sans les presens qui leur seroient faits des bonnes gens. Ledit hoste accomplit leur demande: et quand ils eurent disné, ils allerent au lieu où hantoit cet Ours: et comme ils approcherent de la caverne, ils le trouverent plus prés q'eux qu'ils ne pensoient. Ils eurent peur: si se mirent en fuite. L'un gaigna un arbre: l'autre fuit vers la ville: le tiers l'Ours le prit, et le foula fort soubs luy, en luy approchant le museau fort prés de l'oreille. Le pauvre homme estoit couché tout plat contre terre, et faisoit le mort. Or cette beste est de telle nature que ce qu'elle tient, soit homme ou beste, quand elle le voit qu'il ne se remue plus, elle le laisse là, cuidant qu'il soit mort. Et ainsi ledit Ours laissa ce pauvre homme, sans luy avoir fait gueres de mal: et se retira en sa caverne: quand le pauvre homme se veit delivré, il se leva, tirant vers la ville. Son compagnon qui estoit sur l'arbre, ayant veu ce mystere, descend, court, et crie aprés l'autre, qui estoit devant, qu'il attendist: lequel se retourna, et l'attendit: Quand ils furent joints, celuy qui avoit esté dessus l'arbre, demanda à son compagnon, par serment, ce que l'Ours luy avoit dit en conseil, qui si long-temps luy avoit tenu le museau contre l'oreille. A quoy son compagnon luy respondit: il me disoit que jamais je ne marchandasse de la peau de l'Ours, jusques à ce que la beste fust morte.

Kent men er ook meer voorbeelden van?

l'Union de la Joye. In de Vaderl. Letteroefeningen van 1869 heeft de heer C. A. van Sypesteyn eenige mededeelingen over deze vereeniging gedaan. Hoe belangrijk ook, laten zij natuurlijk aan volledigheid veel te wenschen over. Weet men er niet het eene en andere bij te voegen?

Eerste luchtballon hier te lande. In »Het vermakelijke Vrouwentuyntje" uitgegeven bij de bekende S. en W. Koene te »Amsteldam" vond ik op bl. 22 een liedje, tot opschrift hebbende: »Mislukte onderneming wegens het niet opgaan van de Lugtbol."

Stem: Adju Schoon Roselinde.

1. Ach Vrienden wild aenhoren,
Ik weet al weer een lied,
Wat komt ons nu te voren,
Het is al weer geschied,
De Lugtbol toeft nog langer,
Hy is niet opgegaen,
De Maeker die werd banger,
Als dat hy zou vergaen.

2. Hy heeft hem zelfs gaen maken,
Al met veel staetzie groot,
En nu het komt tot zaken,
Nu schynt hy zelfs de dood;
Daer by is hy bedrogen,
De speezie was niet goed,
't Was niet in zyn vermogen,
Al had hy goede moet.

3. Wat zyn er niet al menschen,
In deze wereld groot?
Die, kregen zy haer wenschen,
Dan was die man al dood.
't Geluk heeft hem gedragen,
Dat hy 't niet dorst bestaen,
Had hy het durven waegen,
Het was met hem gedaen.

4. Dagt hy u te verleyen,
En brengen in 't verdriet?
Zou dat die vent wel vleyen;
Maer 't is zoo niet geschied;
U zaek was op te passen,
Dat hebt gy niet gedaen,
Hy dagt u te verrassen,
Hy is niet opgegaen.

5. Wat zag men al gebeuren?
Zo als men zegt zeer klaer,

't Is waerdig te betreuren,
Al van die Molenaer!
En die twee lieve kinderen,
Men gooyde met gedruis,
(Wie zou die druk niet hinderen?)
Met steenen van het huis.

6. Wil gy 't nog eens probeeren,
En laten hem opgaen,
Wilt uit de eerste leeren,
En myn ter deeg' verstaen;
Laet u niet meer bedriegen,
Het stuk is thans verbruit,
Wild niet zoo haestig vliegen,
Zeg ik u tot besluit.

Nu vraag ik, daar in mijn exemplaar van genoemd liedboekje 't jaartal der uitgave niet te lezen is (ik kan er niet meer van lezen dan 178..) wanneer de vierde druk daarvan verscheen en wanneer die mislukte oplating plaats had? Wie deelt me iets omstandigs nopens die gebeurtenis meê, waardoor de cursijf gedrukte regels verklaard worden? 't Schijnt toch, dat er bij dat geval ongelukken plaats hadden. Moet men uit couplet 2 opmaken, dat het mislukken te wijten was aan verkeerde samenstelling, of uit couplet 4 en 6, dat er bedriegerij in 't spel was?

Amsterdam. C. HONIGH.

Notenspel. In 1646 (kerkelijk actaboek van Nisse) heeft zeker persoon het notenspel bezocht. Welk spel was dit?

Nisse. J. KOUSEMAKER PZ.

Unie van Utrecht. In het Historisch en Geographisch Woordenboek van Servaas de Bruin leest men deel II bl. 1159 het volgende:

»Zeyst, dorp in de prov. Utrecht; in 1579 sloten de zeven provinciën hier de vermaarde unie (ter gedachtenis waarvan hier een obelisk.)"

Noch Hooft, noch eenig ander geschiedschrijver noemt, voor zoo

ver mij bekend is, Zeist als de plaats waar de unie van Utrecht werd gesloten. Wagenaar noemt het stadhuis der stad Utrecht.

Hoewel vrij goed met Zeist en omstreken bekend, is mij evenmin ooit ter ooren gekomen, dat zich aldaar bovengenoemde obelisk bevindt. Is er eenige grond, waarop bovenstaande mededeeling berust, of is hier slechts aan eene vergissing te denken? AZ.

Oudste steden van Nederland. Welke tijdsvolgorde zou men in acht behooren te nemen, bij de opgaaf van een tiental der oudste steden van ons vaderland?

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Kroes of beker van Viglius van Ayta. (XXI, bl. 278). Deze glazen drinkbeker is in december 1862 te 's Gravenhage door M. Nijhoff publiek verkocht. Hij was afkomstig van den heer van Maauen. Zie Kronijk van het Historisch Gezelschap, 1842, bl. 253 en *Iets naders over dit drinkglas* aldaar bl. 323—326. In de catalogus voornoemd wordt het stuk onder n°. 3 aldus omschreven: Gobelet en verre vert, hauteur 200 mill., diamètre 110 mill.. Pièce remarquable ayant appartenu au president Viglius, qni y presenta le vin d'honneur à l'Empereur Charles lors de son entrée à Utrecht. Plus tard il entra en possession d'Anna Maria à Schuurman, qui y tira en caractères calligraphiques les mots suivants. *Viglius Zulichemius.*

Al schyn ick duyster,
De naam geeft luyster.

Inderdaad zag het doffe drinkglas er vrij onoogelijk uit.

Men zie er over Alkemade, Displegtigheden, II, bl. 527, van Hall, Hendrik van Brederode, bl. 38 en vooral bl. 214, Utrechtsch Tijdschrift, III, 321, Hoynck, I, p. 23, Hooft, Ned. Hist., 3de druk, bl. 903, Brandt, Hist. der Reformatie, III, bl. 613, Bijv. op Wagenaar, Vaderl. Hist. VI. bl. 96, Schiller, s. 108, Archives, s. I

p. 67 en 181, Leven van Willem I, 453, de Vries. Hoofts Warenar, bl. 19.

J. D.
L.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Boekverkoopers, boekdrukkers en uitgevers in Nederland, (Vgl. XX, bl. 124 volg). Het art. Yntema en Tieboel is, zooveel de Vaderlandsche Letteroefeningen aangaat, niet volkomen juist. Dat tijdschrift werd uitgegeven:

1761, 1762 te Amsterdam bij A. van der Kroe.
1763 - 1784 ald. bij A. van der Kroe en Yntema en Tieboel.
1785 - 1797 ald. bij A. van der Kroe en J. Yntema.
1798 ald. bij A. van der Kroe en J. Yntema en zoon.
1799, 1800 ald. bij A. van der Kroe en de wed. J. Yntema en zoon.
1801 ald. bij A. van der Kroe en J. W. Yntema en comp.
1802, 1803 ald. bij A. en G. S. Leeneman van der Kroe en J. W. Yntema en comp.
1804 - 1811 ald. bij G. S. Leeneman van der Kroe en J. W. Yntema en eomp.
1812 - 1813 onder den titel: Tijdschrift voor kunsten en wetenschappen, v. h. Departement der Zuiderzee, als ineensmelting der Letteroefeningen met de Hedendaagsche Vaderlandsche Bibliotheek, ald. bij M. de Bruin, G. S. Leeneman van der Kroe en J. W. Yntema.
1814 - 1848 onder den ouden titel [1]), ald. bij. G. S. Leeneman van der Kroe en J. W. Yntema.
1849 ald. bij de wed. R. Stemvers. Ik meen dat

[1]) Tot vermelding der titels: Algemeene, Hedendaagsche enz. is het hier de plaats niet. Wij hebben hier alleen met de uitgevers te doen.

Leeneman van der Kroe heette: Gerrit Stemvers L. v. d. K. en dat dus in zoo ver met 1849 de uitgave tot afstammelingen der eerste firma: van der Kroe is teruggekeerd.

1850	ald.	bij den zoon der vorige, J. Stemvers,
1851 - 1853	ald.	bij J. Stemvers en P. Ellerman.
1854 - 1859	ald.	bij P. Ellerman.
1860 - 1864	te Gorinchem	bij A. van der Mast.
1865 - 1867	te Utrecht	bij L. E. Bosch en zoon.
1868 tot nu toe	te Zalt-Bommel	bij J. Noman en zoon.

H. M. C. V. O.

Boekverkoopers, boekdrukkers en uitgevers in Nederland. Bernardus Mourick verzoekt octroy op eene Naamlijst van kleine Steeden, Collegiën, Heerlijkheeden, etc., nadat hij dit boekje reeds vier en dertig jaren had uitgegeven en vier en vijftig jaren boekverkooper in Amsterdam was geweest. Het is door hem eigenhandig geschreven en geteekend, het is om deze reden dat wij er een plaatsje voor verzoeken.

Volgens Nav. 1871, blz. 25 overleed hij te Amsterdam, den 26 september 1791. LABORANTER.

Aen de Edel Groot Moogendè Heeren Staten van Holland en Westvriesland.

Geeft met alle Eerbied te kennen Bernardus Mourick, Burger en vier en vijftig jaaren Boekverkoper in Amsterdam geweest, dat hij met groote moeyte en kosten vier en dertig jaaren dat ondergemelde Boekje heeft gedrukt en verkogt met de jaarlijksche veranderinge daar in gemaakt, zonder dat jemant daar in dien tyd is tegen opgekomen, getytelt:

»Naamregister van de Respective Regeeringe der Steden in de Vergaderinge van Haar Ed. groot Mogende geen sessie hebbende; Alsmede van de Collegiën der Balliuwen, Dijkgraaven, Hoogheemraadschappen enz. Mitsgaders van de Heeren, Vrouwen, Balliuwen, Schouten en Secretarissen van omtrent vijfhonderd Dorpen en andere Heerlijkhedens in de Provintie van Holland en Westfriesland,

met een plaatje verbeeldende de Steden en Dorpen in 't Graafschap van Holland in een staande leeuw, daar ieder plaats in nader te zien."

Naamen en woonplaatsen der Heeren Residenten, Agenten, Consuls, en Commissarissen Resideerende in Amsterdam. Naamen en woonplaatsen van de Costers, Voorzangers, Organisten, Klokkenisten en van de Ontfangers der Begravenissen en Expediteurs. Als mede de Namen en woonplaatsen van Solliciteurs, Zuykerrafinadeurs, Cassiers, Caragadoors, Convoyloopers, Keurmeesters van 't Rundvlees,. Exercitiemeesters, Capiteins van de Nagtwagts.

Namenlijst van de Regeering op 't Eyland Curacao en Naamlijst der Bestierde (Bestierende?) Officieren, Bediendens in Plantagiën op de colonie de Berbiece, Werinje, Canje en Wicki, enz., welke Boekjes en Blaatjes meer als veertig jaaren bij de Bovengemelde jaarlyks met veranderinge zyn gedrukt en verkocht, maar nu bedugt zynde dat baatzugtige Menschen die Boekjes of Blaatjes zoude willen nadrukken, zoo keerd de suplijant zig tot u Edele Mogende met verzoek van Privilegie daarop te verkrijgen voor vyftien jaaren voor zyn Erve of Regtverkrijgende.

Amsterdam, T welk Doende
10 Nov. 1788. BERNARDUS MOURIK.

Het gevraagde octrooi werd verleend.

Boekverkoopers, boekdrukkers en uitgevers in Nederland. (XX, bl. 285, 557). Tot aanvulling diene:

Cornelis Chaerlsz. boeckvercooper, ter zaicke van een chaerte, by hem der stede verkoft van der gelegentheyt ende situatie dezer stede ende by derzelver gebezicht in 't proces van de Lastagie . . . . » IIII, I. »

Hij was boekverkooper te Amsterdam, de levering had plaats in 1553.

Bladz. 557. Jans o. Janszoon enz. Nu is de vraag, is dit één persoon? De heer A. M. Ledeboer vermeldt werkz. 1608—1619. Ik betwijfel het of dit één persoon is. Ik vind aangeteekend:

Harman Jansz. in den vergulden passer, bouckeprenter, over die betaelinge van vier caerten van deser stede, twee gestoffeert ende

twee witte, by hem gelevert den burgemeesteren ende heeren gecommitteerden tot behouf derzelver stede. . I. XIII. IIII. »

De levering van deze kaarten had plaats in 1569.

A. C. DE GRAAF.

De Navorscher in Spanje. Met den aanvang dezes jaars is de spaansche Navorscher, de Averiguador, herleefd. Hij schijnt een aantal ijverige en belangstellende medewerkers te bezitten, en wij hopen dat hij zich daarin zal mogen blijven verheugen. Tweemaal iedere maand verschijnt een vel druks in gewoon 8°. formaat. De vragen en antwoorden loopen, even als die in den Navorscher, meestal over geschiedenis, letterkunde, oudheidkunde en taalkunde. Dat zij doorgaans betrekking hebben tot Spanje, spreekt van zelven. De onderwerpen die in den Navorscher ter sprake komen, hebben ook voor het grootste deel betrekking tot het volk, wiens taal hij spreekt en waaronder hij zijn medewerkers vindt; van een tijdschrift van dien aard, dat in Spanje uitkomt, is dit, om meer dan eene reden, nog in grootere mate te verwachten. Toch kan hij ons veel mededeelen, wat onze belangstelling wekt. Voor onze geschiedenis, vooral gedurende den tachtigjarigen strijd, kan Spanje ons belangrijke bijdragen leveren, Als wij ons herinneren hoe veel licht de spaansche archiven, sedert die meer toegankelijk zijn, reeds over menig menig punt verspreid hebben, dán geeft dat ons reden om nog veel meer te verwachten. De zeer eigenaardige spaansche letterkunde wordt onder ons veel meer beoefend dan eene halve eeuw geleden. In de 17e eeuw trok zij hier de aandacht van velen en haar invloed op de onze in dien tijd is grooter geweest dan men doorgaans meent. Ook op dit gebied kan voor ons uit Spanje licht opgaan. De spaansche taal is rijker dan misschien eenige andere in Europa in zinrijke spreekwoorden en spreekwijzen die haar bijzonder eigendom zijn. Moge de Averiguador steeds toenemen in bekwame medewerkers uit alle deelen van Spanje en ons in al die opzigten veel wetenswaardigs mededeelen!

Wat den Averiguader onderscheidt van alle andere tijdschriften van dien aard is, dat hij eene bijzondere afdeeling heeft voor vragen en mededeelingen omtrent postzegels. Zij die daarin belang

stellen zullen misschien nergens zoo vele en zulke naauwkeurige aanteekeningen vinden. BESTUUR.

Gedichten van Pieter Cornelisz. Hooft. (Vgl. XXI. bl. 65.) Den heer J. ter Gouw breng ik mijnen dank voor de inlichtingen t. a. pl. gegeven, aangaande het rijmpjen, de vergrooting van Amsterdam betreffende. De zaak is nu geheel duidelijk en wij weten hoe Hooft er toe kwam, om in zijnen Geeraert van Velsen van zes honderd nieuw gebouwde huizen te spreken. De heer ter Gouw voegt daarbij eenige opmerkingen omtrent dit treurspel, en komt tot het besluit, dat de profetie van de Vecht, waar het mede eindigt, er later aan zal zijn toegevoegd. Het stuk zelve is misschien reeds geschreven in het eerste jaar dat Hooft het Muiderslot bewoonde, de profetie in het laatst van 1611.

Is werkelijk de profetie van dien tijd? Indien ik den heer ter Gouw wel versta, dan maakt hij dit op uit de woorden,

daer sietmen sluysen graven;
Een leegher arbeydsliên hier delven aen een haven.

»Hooft," zegt hij, »heeft dit levend voor oogen gehad, en dit was in 1611." — Ik geloof echter dat wij hier uit het woord *zien* niet te veel moeten opmaken. De Vecht, profeteerende, stelt al wat in de toekomst gebeuren zal, als tegenwoordig voor. Hij zegt later b. v.

Ick sie d' Hollandsche vloot den Andaluz aen boordt:
De roock en vlam van 't schut, enz.

Hij spreekt hier van den zeeslag bij Gibraltar in 1607. Mij dunkt, wij kunnen niets anders met zekerheid bepalen, dan dit, dat de profetie niet ouder is dan 1611, omdat daarin gesproken wordt van werken die toen verrigt zijn, en wel niet ouder dan het laatst van dat jaar, omdat, zoo als de heer ter Gouw aangewezen heeft, Hooft bij het schrijven daarvan het boek van Pontanus voor zich gehad heeft, dat omstreeks kermis van het jaar 1611 is uitgekomen.

Maar nu komen wij tot de vraag, heeft die profetie oorspronkelijk tot het stuk behoord of is zij er later aan toegevoegd? In

het treurspel zelf is niets — althans ik heb er niets in gevonden — wat ons omtrent den tijd waarin het geschreven is eenig licht geeft. Blijkbaar heeft het ambt van drossaart van Muiden dat hij bekleedde en zijn verblijf op het slot aldaar, den dichter dit onderwerp doen kiezen. In 1609 werd hij tot drossaart aangesteld, in 1613 is de Geeraert voor het eerst uitgegeven: het stuk is dus niet ouder dan 1609, niet jonger dan 1613.

Hoe naauwkeuriger ik echter het stuk bezie, hoe minder ik het omtrent het laatste deel daarvan met den heer ter Gouw eens kan zijn. Ik houd het er voor, dat Hooft dit onderwerp niet heeft gekozen, omdat het naar zijn oordeel eene bijzonder geschikte stof opleverde voor een treurspel, maar om twee andere redenen.

De eerste is deze: Graaf Floris was door de verbondene edelen naar het slot te Muiden gevoerd en in de nabijheid daarvan vermoord. Het is niet vreemd, dat de bewoner van dat slot bij voorkeur eene gebeurtenis behandelde, die daar was voorgevallen. Alles wat daar en in den omtrek merkwaardig was, moest de toeschouwer dan ook kennen. De kelder, waar volgens de overlevering Floris gekerkerd was geweest, wordt in het vierde bedrijf voorgesteld. Op een vreemde manier worden de drie edelen daar gebragt. Floris namelijk krijgt in den nacht een bezoek van den geest van Geeraert van Velsens broeder en maakt ten gevolge daarvan zulk een misbaar, dat Geeraert en zijne vrienden komen aansnellen, meenende dat er onraad is. Dit alles had gemist kunnen worden; maar het publiek dat de vertooning bijwoonde, moest dien kelder zien. Ook de bekende echo van Muiderberg hooren wij: alleen omdat ook deze merkwaardigheid niet onvermeld mogt blijven. Velsen zendt zijnen schildknaap naar Muiderberg om den toovenaar Timon te raadplegen. Die zending evenwel werkt niets uit. Het antwoord is dubbelzinnig en Velsen bekommert er zich niet veel om.

De andere reden waarom deze stof den dichter aantrok, is, dat zij hem aanleiding gaf om zijne geboortestad Amsterdam te verheerlijken. De heer van die stad, Gijsbrecht van Aemstel, is een geheel ander man dan zijne medestanders. Is het wraakzucht, die deze tot den aanslag bewogen heeft, Gijsbrecht handelt uit een edel beginsel, hij meent dat de graaf zijn gezag misbruikt en hij wil dezen gevangen nemen en dan ('t is wel wat vreemd in de 13e

eeuw) de souvereine staten bij een roepen, om de grafelijke magt zoo in te korten, dat dergelijke buitensporigheden in het vervolg onmogelijk zijn. Wat men eigenlijk wil, heeft men hem tot nog toe verzwegen; het wordt hem nu eerst, nu de graaf gevangen is, medegedeeld. De rei bestaat uit *Amstellandsche* jofferen. Als Machteld van Velsen vreest dat het verbitterde volk, na het innemen van het slot, den moord van den graaf op haar zal wreken, stellen die jofferen haar gerust door te zeggen, dat de Amstellanders zoo wreed en woest niet zijn. Men ziet; de dichter laat geene gelegenheid voorbijgaan, om Amsterdam en de Amsterdammers te verheffen. Het treurspel was er op aangelegd. Geen wonder dus, dat het eindigt met eene voorspelling van Amsterdams grootheid drie eeuwen later.

Het is waar, die profetie van de Vecht schijnt er vrij los aan te hangen Maar al kon zij gemist worden, het zou, in een stuk als dit, nog geen regt geven tot het vermoeden dat zij er later was bijgevoegd. De Geeraert van Velsen is, als geheel beschouwd, verreweg het minste van Hoofts dramatische werken, met uitzondering van Achilles en Polyxena, die hij misschien vijftien of zestien jaren oud reeds heeft geschreven. Het onderwerp viel hem niet mede, hij vond er geen stof genoeg in om vijf bedrijven te vullen. Er zijn een aantal tooneelen in, die geheel overtollig zijn, die wij er zonder schade uit konden nemen. Ik spreek niet van de reien, die zes of zeven malen opkomen en redeneren, maar aan de handeling volstrekt geen deel nemen. Alleen bij het einde van het eerste bedrijf doet de rei eenigen dienst, door te verhalen wat er tusschen Velsen en zijn vrouw en graaf Floris heeft plaats gehad en door den toeschouwer, die er in Machtelds alleenspraak slechts eenige toespelingen op gehoord heeft, wat beter in te lichten. Daarbij is het oude liedeken van graaf Floris gevolgd dat wij in de tweede uitgave van Melis Stoke (1620) vinden. [1]) Maar ik bedoel de lange zamenspraak van Twist, Geweld en

[1]) Ik weet niet, of het ook in de eerste uitgave, 1591, voorkomt. Zoo niet, dan kende Hooft het uit het Princesse-Liedtboek, Amst. 1605, waarin hij zelve ook een tweetal liederen gaf.

Bedrog in het eerste bedrijf, die van Eendracht, Trouw en Onnooselheyt in het tweede, het tooneel te Muiderberg in het derde bedrijf. Deze tooneelen met de profetie van de Vecht en de reien maken te zamen meer dan de helft van het treurspel uit. Waar zoo veel is dat gemist kon worden, behoeven wij niet te onderstellen, dat de profetie van de Vecht en de rei die er aan voorafgaat oorspronkelijk niet tot het spel behoorden, maar een toevoegsel van lateren tijd zijn.

Maar kunnen de rei en de profetie gemist worden? Ik geloof het niet. Men zag er in die dagen niet tegen op, een treurspel van een dergelijk aanhangsel te voorzien. Bij Hooft vinden wij er alleen een voorbeeld van in zijn eerste groote werk, den Achilles, waar, nadat de handeling geheel afgeloopen is, de toeschouwer nog als getuige wordt geroepen bij den strijd van Ajax en Ulysses om de wapenen van Achilles. Dit evenwel, geloof ik, dat op rekening te stellen is der onbedrevenheid van den jeugdigen dichter, die er geene zwarigheid in vond, in zijn spel alles op te nemen, wat ook maar in de verte met het onderwerp in betrekkiug stond. Maar in den Warenar, eene vertaling, en de Granida, geheel bewerkt naar italiaansche modellen, konden wij het ook niet verwachten en bovendien, ik hoop daar straks op terug te komen, was het daar niet noodig, evenmin als in Ariadne en Baeto. Bij Vondel evenwel vinden wij er meer dan een voorbeeld van. In den Gijsbrecht van Aemstel is met het besluit van Gijsbrecht om te vertrekken, de handeling ten einde. Maar ziet, daar verschijnt nog Rafaël, om Amsterdams toekomst en Gijsbrechts verdere lotgevallen te voorspellen. Vooral echter moet ik hier wijzen op zijn Hierusalem verwoest. In vier bedrijven heeft de toeschouwer alles gezien en gehoord wat hij kon verlangen te zien en te hooren. Jeruzalem is ingenomen en verwoest en de overgeblevene Joden hebben de stad verlaten. In het vijfde bedrijf komen de gevlugte Christenen terug en erlangen verlof om zich hier neer te zetten. Maar nog is hier het einde niet. De engel Gabriël moet nog komen om aan de christenen mede te deelen, waarom Jerusalem verwoest is en naar aanleiding daarvan een woord van waarschuwing en bemoediging tot hen te spreken. Is de toespraak van Rafaël in den

Gijsbrecht kort, Gabriël gunt zich hier meer tijd: wat hij zegt beslaat in den 4⁰ druk bijna negen bladzijden.

Ik zie geene reden om te onderstellen, dat die stukken in den Gijsbrecht en in Hierusalem verwoest, er later aangehecht zijn; doch zij hangen er zoo los aan, dat zij weggelaten zouden kunnen worden, zonder dat wij zouden kunnen beweren, dat aan die treurspelen iets ontbrak. Met den Geeraert evenwel was het anders geschapen. Letten wij eens op het tooneel, dat de laatste alleenspraak of zang [1]) van den rei voorafgaat. De trompetter heeft verhaald, hoe het Geeraert van Velsen gegaan is, voor zoo verre hij dat gezien heeft. Machteld denkt nu aan zich zelven, zij vreest voor hetgeen zij van het verbitterde volk zal te lijden hebben. De rei wijst haar eerst op de humaniteit der Amstellanders en geeft haar, als zij voortgaat die vreeze te kennen te geven, den schralen troost,

> De seeckre ramp is groot, dus wilt u niet bedroeven
> In 't gheen onseecker is,

waarop Machteld zegt:

> Ick bid's laet mij alleen
> Vertrecken, dat ick mij begheve tot ghebeên.

Zoo kon het stuk toch niet eindigen. Zelfs doen, dunkt mij die laatste woorden den toeschouwer verwachten, dat er nog iets komen zal. Immers Machteld staat er op om *alleen* te vertrekken, de rei moet blijven. Die rei heeft dus nog iets op het tooneel te doen. De rei heft dan ook nog een klaaglied aan over al het onheil dat reeds gesticht is door de slechte of verkeerde handelingen die hebben plaats gehad en over het onheil dat er nog uit voort zal komen voor geheel Holland en voor Amstelland in het bijzonder.

Het laatste couplet is:

---

[1]) Alle reien in Hoofts spelen zijn, zoo niet bestemd, dan althans geschikt om gezongen te worden. Voor alle is gemakkelijk eene in dien tijd bestaande zangwijze te vinden.

O edel Aemsterlandt, o meenigh maegh' en vriendt,
Wat komt u over dat ghy niet en hebt verdient!
O heyligh' Eendracht ghy verlaet ons! en wanneer,
Wanneer welvaerens stut, wanneer sien wy u weer?

Met die klagt, met die vraag vooral in de laatste regels, kon het stuk nog minder eindigen, dan met de zoo even aangehaalde woorden van Machteld. De verschijning van de Vecht aan de Aemstellandsche Jofferen, die van vermoeidheid in slaap gevallen zijn, en zijne voorspelling zijn dus noodig om het stuk behoorlijk te doen eindigen.

Zij zijn ook nog om een andere reden noodig. De toeschouwers, zoo begreep men in dien tijd, moesten de schouwburg verlaten in eene aangename stemming. Hadden zij misdaden zien plegen of smart zien lijden, zij mogten niet heengaan, eer zij de overtuiging hadden, dat deze tot iets goeds moesten leiden. Bevredigd ging men dan ook naar huis, wanneer Granida was gespeeld. Granida en Daifilo hebben eerst tegenspoed, maar in het einde komt hun huwelijk tot stand. Ariadne door Theseus verlaten, vindt daarvoor ruime vergoeding als Bacchus haar tot vrouw neemt. Het slot van den Warenar is, dat Warenar de verloren pot met goud terug erlangt, meteen van zijn gierigheid genezen wordt, en zijne dochter naar wensch getrouwd ziet. Ook deze twee stukken laten dus in dit opzigt niets te wenschen over. Baeto eindelijk, in het treurspel van dien naam, moet ten gevolge van den onverdienden haat zijner stiefmoeder het land verlaten; maar in het laatste tooneel stapt hij de grenzen over en zoodra dit geschied is, wordt hij in het land, waar hij zich nu bevindt, door zijne volgelingen tot koning verheven. Maar als bij Vondel Amsterdam ingenomen wordt en Gijsbrecht de stad verlaat, als in Jerusalem verwoest de stad vernield is en de bewoners vlugten, dan heeft de toeschouwer nog niet, wat hem volgens de denkwijze der dichters van dien tijd toekomt: hij heeft onheilen zien geschieden, maar weet nog niet wat goeds er uit moet voorkomen of hoe zij hun die ze geleden hebben zullen vergoed worden. De dichter kan dit niet laten zien; maar daarom laat hij eenen engel opkomen, die het aan de toeschouwers mededeelt. Zoo is het ook in den Geeraert van Velsen.

Gijsbrecht van Aemstel heeft ter goeder trouw aan den aanslag deel genomen; hij en zijne stad zullen er onverdiend de gevolgen van dragen. Opdat nu niet de toeschouwers, die slechts dit gehoord en gezien hebben, misnoegd heengaan, verschijnt de Vecht en voorspelt Amsterdams toekomstige grootheid, die, hetgeen die stad nu onverdiend zal te lijden hebben, in de ruimte kan opwegen.

P. LEENDERTZ, WZ.

Leven van Clement Marot. (XXI, bl 288 vgl. bl. 441). Onder de volksboekjes, die ik bezit, bevindt er zich een, getiteld: *Leven en Bedrijf van Clement Marot. Uit het Fransch in het Nederduyts vertaalt Door Jan Soet. Dezen Laatsten Druk meer als een derden vermeerdert. Tot Dordrecht. Voor Abraham Andriesz. Boek-verkooper wonende by 't Stadt-huys, in 't Schryfboek*, 1655. Zoo de vrager denkt hierin eene levensbeschrijving te vinden, vergist hij zich. Het boekje bevat eene verzameling onsamenhangende anekdotes en kwinkslagen, die geheel in den geest van dien tijd, d. i. tusschenbeiden zeer plat zijn. Het heeft als zoodanig veel overeenkomst met de bekende anekdoten-verzameling: *De Geest van Jan Tamboer*, die ons ook voortdurend herinnert aan dr. Jonckbloets gezegde: »dat een ietwat vieze bijsmaak den prikkel van het zout onzer kwinkslagen en boerterijen schijnt te verhoogen." Marot wordt hier en daar sprekende, eene enkele maal handelende ingevoerd; soms wordt dit niet eens aangewezen en begint eene anekdote met: *Sire, het is voor weinigh weeken binnen Lions geschiedt* enz. De vrager zal dan ook niet eischen, dat ik hem hier de opschriften der anekdotes mededeel. Het boekje telt 129 bladzijden en eindigt met *Marots looze begrafenis*, doch bevat nog een: *By-voeghsel, Bestaende in verscheyde Quinckslagen en aerdige Poetsen, op de voorgaande Materie dienende*, zoodat het geheele boeksken 164 bladzijden bevat. In het woord vooraf, »aan de goedgunstige Lezers" zegt de vertaler, dat hem »endelik ter hand gekoomen is een Boekjen, in vaarzen beschreven door den vermaarden Coninglikken Tydverdrijver Clement Marot." De vertaler is de amsterdammer dichter Jan Soet, »uit dit leven verhuist op den elfden dag in Louwmaand 1674," wiens zinspreuk was: *niet zoeter dan de rust*, maar die hij echter te vergeefs zocht. (Zie over hem van

Vloten. Bekn. Gesch. d. Nederl. letteren. 1e uitg. 299—301).

Welke andere uitgaven er van dit boekje bestaan, weet ik niet. Ik bezit die van 1655. Te vergeefs zocht ik er naar op de Stadsbibliotheek.

Amsterdam. C. HONIGH.

James Lockhart. Op blz. 508 van den Navorscher 1870 wordt door S. F. K. gevraagd een uitvoerig levensberigt omtrent dezen mathematicus. De mededeeling dat James Lockhart niet was een Hollander (zooals S. F. K. schijnt te onderstellen, en welke veronderstelling ook vermoedelijk de aanleiding tot zijne aanvraag was) maar een Schot, zal welligt voor den vrager alle waarde van het weinigje dat ik weet mede te deelen nog ontnemen. James Lockhart was heer (laird) van Lenham in Schotland; redenen van financiëelen aard schijnen hem naar 't vaste land te hebben doen oversteken, want ofschoon een groot wiskundige, schijnt hij, even als zoo veel andere groote rekenaars, wel eens met zijn eigen geldzaken in de war te zijn geweest. Hij heeft verscheidene jaren gewoond op »den Huize Koningsteyn" by Haarlem — welk »Huis Koningsteyn" — 't zij hier en parenthese gezegd — een buitentje, iets meer dan een optrekje was, aan 't Buitenspaarne. Later is hij naar zijn land teruggekeerd — ik meen omstreeks het jaar 1836 of 37. De vrouw, van wier portret door S. F. K. melding wordt gemaakt, zal vermoedelijk zijne tweede vrouw geweest zijn: deze was, indien ik niet dwaal, kamenier bij zijn eerste vrouw geweest. Bij beide vrouwen had hij kinderen, bij de laatste geloof ik een stuk of acht, waarvan er een in Holland geboren, door hen met den naam Batavus gedoopt en ook onder dien naam bij den burg. stand is ingeschreven. Zijne beide oudste zoons bij zijne tweede vrouw, zijn ten tijde van den belgischen opstand in nederlandschen dienst geweest, de oudste, Theodore, als 1ste lt. bij de noordholl. sted. schutterij, de andere, Charles, als vrijwilliger op de flottille voor Antwerpen. Eene zijner dochters is, meen ik, met een gepens. hollandsch officier gehuwd, en heeft gewoond in Gelderland.

Indien S. F. K. begeerig mogt zijn, meer omtrent James Lockhart te weten, zal hij best doen nasporingen in Haarlem te doen.

Een aantal brieven van hem en van zijn zoons is bij mij in 't ongereede geraakt: ik zou anders deze mededeelingen nog met eenige data hebben kunnen aanvullen. J. H. M.

De broeder van Jacob Cats. (XXI, blz. 350). De meening van den heer P. Leendertz Wz., dat Cornelis Cats de broeder van den dichter was, wordt alleszins bevestigd door het »Transport »van de gerechte helfft van de thienden in de polder van Trini- »teyt int quartier van der Neuzen," waarvan het slot luidt: »Op »denominatie van Mr. Jacob Cats, soo voor hem selven, als uyt »de naem van synen broeder Cornelis Cats. — Middelburgh in »Zeelandt 8 September 1612" enz. Zie het belangrijke werk van mr. W. C. M. de Jonge van Ellemeet: Museum Catsianum, 1839—1870, blz. 64, n°. 4. — Dat genoemde broeder van den volksdichter, burgemeester van Brouwershaven was, blijkt uit blz. 63 van gemeld werk, waar onder n°. 1 vermeld wordt: een contract van permutatie tusschen »den heer Columbanus Vrancx, prelaet »van Gend en anderen met Cornelis Cats, burgemeester van Brou- »wershaven, en Mr. Jacob Cats, advocaat tot Middelburgh," ter andere zijde »betrekkelijk het bedijken van 800 gemeten lands »int quartier van Oostburch, Isendijcke en der Groede."

M. J. C. A.

P. Haack. (VIII, bl. 134 vgl. bl. 238, 300). Al lang geleden, Nav. VIII, 134, is door T gevraagd, o. a. wanneer en met wie Petrus Haack getrouwd was. Ik meen, dat geen antwoord daarop is ingekomen. Ik bied dit aan, door zijn grafschrift te leveren, 't welk gelezen wordt op een zerk in de Westerkerk alhier:

Hier rust mijn stof in 't somber graf.
Die geest, die mij mijn Goël gaf,
  Geniet een eeuwig leven.
Hij zal dat heil, die zaligheid,
Die hij voor zondaars heeft bereid,
  Mij uit genade geven.

Petrus Haack, overleden 27 julij 1824, oud 77 jaren. Johanna

Bal, overleden 22 augustus 1824, oud 79 jaren. Getrouwd 54 jaren. E. LAURILLARD.

VRAGEN.

Memoires de la Famille et de la vie de Madame *** *contenant plusieurs particularitez du Gouvernement de la République de Hollande; et plusieurs intrigues de cette Province, et de la Cour du Prince d'Orange, et de quelques Princes d'Allemagne,* uitgegeven: *A la Haye, chez Henry van Bulderen, dans le Pooten, à l'Enseigne de Meseray.* MDCCX.

Wie is de schrijfster van dit boek? en wat is er van haar bekend?

Boeken, handschriften enz., de gebroeders de Witt betreffende. (Vervolg van bl. 444). 19. In de catalogus van pamfletten enz. van Meulman komt eene beschrijving voor van een exemplaar der *Sententie van den Ruwaard* door het hof van Holland. De heer v. d. W. vertelt daar, dat de leeuw in den tuin een lauwerkrans om het hoofd heeft. Ik stel mij voor dat hij mis kan gezien hebben. De leeuw in den tuin toch is het wapen van het Hof van Holland en van hunne H. M. Misschien bestaat dit exemplaar der Sententie toch, en ik zou daaromtrent gaarne ingelicht worden.

Ik bezit wel twee exemplaren der Sententie, folio. De eene heeft het wapen, zoo als het onder de Witt was, met den leeuw van Holland op het schild, de andere zoo als het voor en na hem was, met het wapen der stadhouders. Weet iemand ook, wanneer de laatste Sententie gedrukt is? Het is ook een origineel exemplaar.

20. Uit welke hoogduitsche collectie kan de vertaling van den *Grooten en witten duivel* zijn? Bij Meulman worden er twee editiën van opgegeven. Op mijne editie staat gedrukt 25ste Theil, en bij dat stuk zijn nog verscheidene vertaalde stukken over de de Witten. Kent men meer vertaalde stukken over de de Witten, dan die bij Meulman zijn opgegeven?

21. In Mullers Beschrijving van historieprenten komt voor

n°. 2276, als de afbeelding van de schilderij op het Stadhuis te Dordrecht, door het graauw vernield. De heer Ramaer, wiens brochure, bij Thieme gedrukt, ik terug gevonden heb, geeft eene beschrijving van eene copij of ander exemplaar van dit schilderwerk, in het bezit van den heer Muller Massis te Arnhem. Ik vermoed, dat de plaat hiernaar gegraveerd is en niet naar de schilderij van Dordrecht. De beschrijving echter van de gebeeldhouwde lijst, door den heer Ramaer, komt niet geheel met de lijst op de prent overeen. Maar de heer R. meldt dat de lijst in 1829 gerestaureerd is. Weet iemand ook of de restaurateur nog leeft? dan zou er bepaald kunnen worden welke gedeelten hij hersteld heeft. De plaat of gravure heeft hij welligt niet gekend. De heer Ramaer schijnt ze ook niet gezien te hebben.

22. Jan de Witt heeft in zijne jeugd het treurspel van Corneille *les Horaces,* onder den titel: *Horace en Curace* in het Hollandsch in verzen overgebragt. Hij heeft er alleen zijn initialen I.D.W. voorgezet, en in de andere editie I.I.Z.D.W.D.I. (Jan Jacobs z. d. W., de jonge?) Witsen Geijsbeek zegt dat de eerste editie in 1648 verscheen. Men zou mij bijzonder verpligten als ik die zien mogt, liever nog, ze bezitten mogt. Ik heb eene tweede editie van 1680, eene derde van 1699 met privilegie voor den Amsterdamschen schouwburg, (ook in de bibliotheek der Academie te Leiden en in die der Maatschappij van Letterkunde) en eene 4e editie van 1700. Zijn er ook nog meer editiën?

Huydecoper haalt op drie plaatsen citaten er uit aan en noemt bepaald den raadpensionaris als den schrijver. Witsen Geysbeek velt een zeer ongunstig oordeel over het stuk; maar mag geen bevoegd beoordeelaar genoemd worden.

Het stuk is meermalen op den amsterdamschen schouwburg opgevoerd. Weet men ook iets van die opvoering?

23. Wie kan mij bezorgen een exemplaar van een fransch kl. 8°. werkje: *Histoire de la vie et de la mort* etc. bij Willem Broedelet in 1709 te Utrecht uitgegeven in 2 deeltjes? Van Hulthem geeft op dat het door *Verhoeven* geschreven is.

Na mijn vorig schrijven heb ik nog gevonden de niet vermelde stukjes bij Muller en bij Meulman, *Souverains antidotes* etc. *Haag-*

sche Nouvelles de Rarité. Moy curieus, een vers in een galg gedrukt. (Op de verkooping van den heer Schinkel heb ik daarvan twee nadrukken gezien) en *Vergelijking van Jan de Witt met Julius Caesar,* ook in vers. Ik hoop dat ik den medewerkers van den Navorscher het niet te lastig maak; maar ik heb de hulp van allen die belang in de zaak stellen, noodig.

Utrecht. Dr. H. J. BROERS.

Taal- en dichtkundige bijdragen Bij de stukken in dit werk en de daarop gevolgde Nieuwe Bijdragen voorkomende (4 deelen Leyden 1760—1766) wordt in den beginne zelden de schrijver genoemd. Later vinden wij enkele malen den naam voluit, namelijk van J. Macquet, A. Kluit en Henricus Bolt; meestal echter initialen of eene spreuk. Wie verscholen zich daaronder? Het zijn Tentando, Nec timide nec temere, M. T., H. V. B., U. D. B., F. V. C., A. V. Z., D. V. L., E. D., J. F., Z. H. A., W. V. H., B., H. V. W., W., L. M., Le philosophe sans fard, C. A. V. W., V. D. B., Feriis vaco litteris, J. D. K. Ik meen er eenigen van te herkennen, M. T., Meinard Tydeman, Z. W· A., Zacharias Hendrik Alewijn; H. V. W., Hendrik van Wijn; J. D. K., Jan de Kruyff. Maar wie zijn de anderen?

KUNSTGESCHIEDENIS.

Kaartenmakers, graveurs, enz. (Vervolg van blz. 452) 1603—1614. Jodocus Hondius. Die Staten Generael der V. N. Ordonneren u Philips Doubleth Ontfanger Generael te betalen Jodocus Hondius, de somme van drye hondert ponden van xl. grooten. Denselven toegeleeght tot eene vereeringe, voor de Caerte by hem d' Heeren Staten gedediceert, geintituleert Noua et exacta totius orbis terrarum Descriptio Geographica et Hydrografica. Ende mits ouerbrengende dese mit quitancie hiertoe dienende, sal u de voorsz. somme van drye hondert ponden in rekening valideren naer behooren. Gedaen den xxvj Meerte 1603.

Francois Balochi Die St. Gen: etc. ordonneren ut ante te betalen aen F. B. de somme van hondert ponden van xl. grooten. Denseluen toegeleeght tot een vereeringe ende in erkentenisse van de costen by hem gedaen int vinden ende practizeren van de Globum Celestem mobilem, dien hy d' H. H. St. Gen: heeft gepresenteert. Ende mits etc. Gedaen den xxvj Meerte 1603.

Hans Rem. Die St. Gen. etc. ordonneren u. P. D. Ontf. Gen. te betalen H. R. d' H. H. St. gepresenteert hebbende de Caerte by hem gesneden van het overseylen der Spaensche Galeyen, de somme van hondert ponden van xl. grooten, denselven tot een vereeringe toegeleeght. Ende mits etc. Gedaen xxl Aprilis 1603.

Jacques Ghien. Die St. Gen. etc. Ordonneren ut ante te betalen aan J. G. d' H. H. St. gepresenteert hebbende t'affsetsel van de Zeylwagen van syn Ex^tre^ by hem gesneden, de somme van twee entnegentich pouden van xl. grooten. Denselven tot eene vereeringe toegeleeght. Ende mits etc. Gedaen in den Hage den lx Mey 1603.

Johan van Cloppenburgh. Die St. Gen. Ordonneren ut ante te betalen J. v. C. d' H. H. St. gedediceert hebbende seker Caerte inhoudende, de waerachtige affbeeldinge van den schipstrydt geschiet in Oost Indien, int gesicht van de stadt Bantam, tusschen vyf schepen deser landen, ende de armade van den Coninck van Spaignen, de somme van tsestich ponden van xl. grooten. Denselven tot eene recognitie toegeleeght. Ende mits etc. Gedaen den xxiij Junij 1603.

Frederick Pietersz Houtman. Die St. Gen. etc. Ordonneren ut ante te betalen aan F. P. H. de somme van drye hondert ponden van xl. grooten 't pond. Denselven tot eene vereeringe toegeleeght, voor de presentatie by hem de H. H. St. gedaen van eenen Globum Celestem, daerinne staen de sterren by hem opte Oost Indische vaert geobserueert. Ende mits etc. Gedaen den xxviij Junij 1603 [1]).

Gilles Malet. Die St. Gen. ete. Ordonneren ut ante te betalen aan G. M. d' H. H. St. gepresenteert hebbende, sekere modelle van de belegeringe der stadt Oostende by hem gemaeckt, de somme

---

[1]) Dit is dus de globe waarvan de opschriften in het Latijn worden medegedeeld in de Bijlage VII achter het werk over Blaeu. Zie de noot op blz.

van vyffentwintich ponden van xl. groet. Denselven tot eene vereeringe toegeleeght. Ende mits etc. Gedaen 16 Julij 1603.

Floris Balthasar. Die St. Gen. etc. Ordonneren ut ante te betalen aan F. B. plaetsnyder, de somme van hondert ponden van xl. grooten. Denseluen toegeleeght (boven de cl. by hem ontfangen) tot vervallinge van de costen by hem gedaen int snyden van de Caerte van de Intocht by syn Ex[tie] in den voorleden jaer 1602 in Brabant gedaen, die hy d'H. H. St. Gen., syne Ex[tre] ende den Welgeboren Heere Graue Willem heeft gedediceert. Ende mits etc. Gedaen den 28 November 1603.

Nathanael Brevensteech. Ordonnantie voor N. Brevensteyl (?) van ix. L voor sekere ses caerten by hem door last van de H. H. Staten gemaeckt. Gedaen de xxvj Nouembris 1603.

Gerrit Ryckelsma. Die St. Gen. etc. Ordonneren u. P. D. etc. te betalen aan G. R. de somme van hondert ende vyfftig ponden, van xl. grooten. Denselven tot eene vereeringe toegeleeght, voor de caerte die hy door Mr. Hans Rem heeft doen snyden, ende d' H. H. St. gedediceert ende gepresenteert, van den Waterslach int voorleden jaer 1602 voor het gat van der Sluys, tusschen onse schepen van oorloge, ende des vyants Galeyen geschiet. Ende mits etc. Gedaen den 27 Decembris 1603.

Floris Balthasar. Die St. Gen. etc. Ordonneren u. P. D. etc. te betalen F. B. Plaetsnyder de somme van hondert vyfftich ponden van xl. grooten tpondt. Denseluen alnoch toegeleeght voor de Caerten by hem gesneden ende gedruckt van den tocht by den Leger van de voorn. H. H. Staten gedaen in Vlaenderen. Ende mits etc. Gedaen den 17 Aprilis 1604.

Als voren. De somme van ses en dertich ponden van xl. grooten. Denseluen toegeleeght voor de costen by hem desen somer gedaen int volgen vant Leger in Vlaenderen, omme aff te teeckenen, ende daerna te snyden den tocht bij de H. H. Staten desen somer in deselve Provincie gedaen, mitte voorgenomen belegeringe van Sluys. Ende mits etc. Gedaen den xxiiij Junij 1604.

Adriaen Veen. Die St. Gen. etc. Ordonneren u. P. D. etc. te betalen aen A. V. de somme van Hondert ponden van xl. grooten. Denseluen tot eene vereeringe toegeleeght over de ronde bult oft

pascaerten by hem gemaeckt ende de H. H. gepresenteert. Ende mits etc. Gedaen in den Hage den xxx october 1602? [1])

Als voren De somme van twee hondert ponden van xl. grooten. Denselven tot eene vereeringe toegeleeght, over de bultcaerten by hem gemaeckt, ende op heden aen de vergaderinge van de voorn. H. H. Staten int generael ende de Gedeputeerden van de Provincie in deselve Hare Mo. Vergaderinge int particulier gepresenteert ende geleuert. Ende mits etc. Gedaen in den Hage den ij Julij 1604.

Floris Balthasar. Die St. Gen. etc. Ordonneren u. P. D. etc. te betalen aen F. B. plaetsnyder tot Delft, de somme van Hondert ende vyfftich ponden van xl. grooten, over de caerten van de Vlaemsche tocht by hem gesneden, ende d' H. H. Staten op syde satyn gedruckt, geleuert. Ende mits etc. Gedaen den xiiij Decemb. 1604.

Als voren. De somme van twee hondert ponden van xl. grooten. Den selven toegeleeght voor, alle syne pretensien van geleverde caerten gedaen, costen ende moeyten, mitsgaders d'affteeckeninge vant lant van Sluys, ende Aerdenburgh, mettet Nyeuwerhauensch gat ende andersints. Ende mits etc. gedaen den xix Meerte 1605.

Willhem Janszen van Alckemaer [2]). Die St. Gen. ordonneren u P. D. etc. te betalen aen W. J. v. A. ende Herman Alaertsz. de somme van vijffentzeventich ponden van xl. grooten tpont. Denselven toegeleet voor een gratuyteyt, voor een groote werrelts caerte, by hen aen de HH. Staten gepresenteert. Ende mits etc. Gedaen in 's Gravenhage den xxi Aprilis 1605.

Arent van Langeren. Die St. Geu. etc. ordonneren u P. D. etc. te betalen aen A. v. L. de somme van vier hondert ponden van xl. grooten t stuck. Denselven toegeleeght voor dat hy d' HH. Staten gedediceert ende gepresenteert heeft, eenen grooten ende twee cleyne Globos Terrestres. Ende mits etc. Gedaen den lesten Meye 1605.

---

[1]) Tot 1611 komt den naam voor van Adriaen Veen voor zijne gebulte kaarten. Zie ook: De opkomst van het Ned gezag in O. I., 1 dl. blz. 79 en volg. door jhr. mr. J. K. J. de Jonge.

[2]) Zie over het leven en werken van Willem Jansz. Blaeu, het door het Prov. Utrechts Gen. v. K. en W. bekroonde werk van den heer P. J, H. Baudet 1871.

Floris Balthasar. Die St. Gen. etc. ordonneren u P. D. etc. te betalen aen F. B. Plaetsnyder tot Delft, de somme van hondert vyfftich ponden van xl. grooten, Denselven toegeleeght voor de caerte by hem aen de HH. Staten gepresenteert van de belegeringe der stede van der Sluys. Ende mits etc. Gedaen in 's Gravenhage den x Augusti 1605.

Doctor Merula. Die St. Gen. etc. Ordonneren u P. D. etc. te betalen aen Dr. M. de somme van hondert ducaten in specie, Denselven toegeleeght tot eene vereeringe voor seker bouck by hem aen de HH. Staten gededicеert, geintituleert Pauli G. F. P. N. Merulae Cosmographiae Generalis Libri Tres. Item Geographiae Particularis libri quatuor. Ende mits etc. Gedaen den vi Augusti 1605.

Floris Balthasar. Die St. Gen. etc. Ordonneren u P. D. etc. te betalen aen F. B. Plaetsnyder tot Delft de somme van vyfftich ponden van xl. grooten. Denselven toegeleeght voor de caerte by hem aen de HH. Staten gepresenteert van de belegeringe van Oistende, geamplieert totten lesten dach dat den Heere van Marquette vuyt trock. Ende mits etc. Gedaen den iii Februarij 1606.

Júdocus Hondius. Die St. Gen. etc. ordonneren u P. D. etc. te betalen J. H. de somme van seven honderd ponden van xl. grooten t pond. Denselven voor de dedicatie van de Atlante Mercatoris by hem voltrocken, gedaen aen de HH. St. Gen. tot een vereeringe ende recompense van syne gedaen costen syn toegeleet. Ende mits etc. Gedaen in den Hage den xv Aprilis 1606.

Beuckel Cornelisz. Die St. Gen. etc. ordonneren u P. D. etc. te betalen aen B. C. Nyeulant, de somme van hondert tweeentnegentich ponden van xl. grooten, over ses boucken geintituleert Atlantis Marcatoris, by hem door last van de voorn. HH. Staten gelevert aen de HH. begrepen in de (by) gevoeghde Memorie. Ende mits etc. Gedaen den eersten Julij 1606.

Pieter van der Keer. Die St. Gen. etc. ordonneren u P. D. te betalen aen P. v. d. K. de somme van drye hondert ponden tot xl. grooten t stuck. Denselven toegeleet over de dedicatie by hem den voorn. HH. St. Gen. gedaen, van syne caerte van de xvii Provincien. Ende mits etc. Gedaen den xx Novembris 1606.

Die St. Gen. etc. ordonneren dat men den Ontfanger Generael Philips Doublet in reeckeninge sal passeren de somme van twee

hondert negenentzestich ponden, voor verscheyden caerte bouc-ken ende andere, tracterende int Latijn van alle de Reysen die naer Oist ende West Indien gedaen syn (het binden daerinne be-grepen) die welcke naer Vranckrijck gesonden syn, omme die te vereeren, volgende d'advisen van den Agent Aerssen, aen de Hee-ren van Sillery ende Villeroy, die deselve begeert hebben. Ende mits etc. Gedaen in 's Gravenhage den iiij Decembris 1606.

Floris Balthasar. Die St. Gen. etc. ordonneren u P. D. etc. te betalen aen F. B. Plaetsnyder woonende tot Delft de somme van hondert ponden tot xl. grooten t stuck. Denselven toegeleet voor de dedicatie by hem, d'voorn. HH. St. Gen. gedaen van de caer-ten by hem gemaeckt vant desseyn des vyants om in de Betuwe te vallen den 1 Junij 1606. Ende mits etc. Actum Hage den iiij September 1607.

Dauidt Meyne. Die St. Gen: etc. ordonneren u P. D. etc. te betalen aen Herman Alartsz. ende D. M. de somme van twee hon-dert ponden tot xl. grooten t stuck. Dezelve toegeleet voor de dedicatie die sy d' HH. St. Gen: voorn: gedaen hebben van hare nieuwe algemeene Werelts Caerte, In twee ronde geteeckent, ende van nieuws verbetert by D. P. Plancium. Ende mits etc. Actum in den Hage xxj Nouember 1607.

Jacob de Geyn. Die St. Gen: etc. ordonneren u P. D. etc. te betalen aen J. d. G. de somme van twee hondert ponden tot xl. grooten t stuck. Denselven toegeleet voor de presentatie ende dedicatie by hem de voorn: HH. St. Gen: gedaen van zeker bouck, geintituleert Wapenhandelinge van Roers, Musquetten ende Spiessen, volgende d'ordre van Syne Exctie. Ende mits etc. Ge-daen in den Hage den xxiiij December 1607.

Wilhem Janssen (Blaeu). Die St. Gen: etc. ordonneren u P. D. etc. te betalen aen W. J. Caertmaker binnen Amsterdam, de somme van twee hondert ponden tot xl. grooten t stuck. Denselven toegeleet tot een vereeringe voor de dedicatie ende presen-tatie die hij d' voorsz. HH. Staten gedaen heeft van zeker Seecaert bouk geintituleert, het licht der Seevaert, de gelegentheyt der Custen, ende havenen, van de Westersche, Noortsche ende Oos-tersche See etc. Ende mits etc. Hage den xxvj Aprilis 1608.

Floris Balthasar. Die St Gen: etc. ordonneren u P. D. te

betalen aen F. B. plaetsnyder, de somme van hondert vyfftich ponden tot xl. grooten t stuck, voor alle syne pretentien toegeleet, voor seecker Caerte by hem gesneden van de Bommelerwaert ende omliggende plaetsen by hem geexhibeert, mits dat de voorn: Caerte ten Comptoire van de HH. Staten sal moeten blijven, sonder die te laten voltrecken ende drucken. Ende mits etc. Actum in s' Gravenhage den j Octobris 1608.

Hans Lipperhey. Die St. Gen: etc. ordonneren u P. D. etc. te betalen aen H. L. Inventeur van seecker Instrument omme verre te sien, de somme van drye hondert ponden van veertich grooten t pont, ter goeder Rekeninge vant gene dat hem by de HH. daertoe gedeputeert, voor het maken van een sulck Instrument ten dienste vant lant toegeleet is. Ende mits etc. Actum in s' Gravenhage den v Octobris 1608.

Jacob Adriaensz (Metius). Die St. Gen. etc. ordonneren u P. D. etc. te betalen J: A: de somme van hondert ponden tot xl. grooten t pont, die hem omme eenige consideratien ende namentl: tot voerderinge van zijn Inventie om verre te sien, om deselve in perfectie te brengen, toegeleet zyn. Ende mits etc. Gedaen in s' Gravenhage den xvij Octobris 1608.

Hans Lipperhey. Die St. Gen: etc. ordonneren u P. D. etc. te betalen aen H. L. Brilmaker, de somme van drye hondert ponden van xl. grooten t pont, hem resterende aen de negen hondert gelijcke ponden, hem toegeleet voor het maecken van drye Instrumenten omme verre te sien. Ende mits etc. Gedaen den xiij Februarij 1609.

Broeder Jansz. Die St. Gen: etc. ordonneren u P. D. etc. te betalen B. J. Figuerdrucker alhier in den Hage, de somme van vijffenttwintich ponden tot xl. grooten t stuck. Denselven toegeleeght tot een vereeringe voor dat hy hare Ho. Mo. gepresenteert heeft sekere Pyramidera Pacificum, by hem gesneden ende laten vuytgeven. Ende mits etc. Actum Hage den xj Junij 1609.

Barend Euertsz. Die St. Gen: etc. ordonneren u P. D. etc. te betalen B. S. Keteltas de somme van hondert vijfftich ponden van xl. grooten t stuck. Denselven toegeleeght tot een vereeringe voor de presentatie by hem aen haere Ho. Mo. gedaen van seker metael Instrument ende Tractaetgen, belangende de wetenschap

der Naeltwysinge, om daerdoor te onderscheyden des Werelts lenghde, hetwelcke hem is gerestitueert. Ende mits etc. Gedaen den x Augusti 1610.

Floris Balthasar. Die St. Gen: etc. ordonneren u P. D. te betaelen F. B. plaetsnijder de somme van hondert vyfftich ponden, tot xl. grooten t pont, voer dat hy affgetrocken ende int Witt Sattin doen drucken heeft, ende aen hoochgemelte HH. Stat. Gen. gededicеert het belech van Gulich. Ende mits etc. Actum Hage den xxiiij Novembris 1610.

Als voren de somme van twee hondert ponden van xl. grooten t pont, voor dat hy in cooper heeft gesneden ende op satyn gedruckt de belegeringe der stadt Gulick met alle de gelegentheden van deselve, ende daermede die hoochgemelte HH. St. Gen: vereert. Ende mits etc. Actum Hage den xvij Februarij 1611.

Als voren de somme van vijfentwintig ponden voor de presentatie van de Caerte van Schieland by ordonn. van 23 Julij 1611.

Andries Sersanders vuer het stellen van de plante der belegeringe van Gulick vyffenseventich ponden, bij ordon: van 12 Februarij 1611 [1]).

Cornelis Aertsz Vaeck Boukvercooper [2]) ende

Pieter van den Sande Affsetter. Die St. Gen. etc. Ordonneren Johan Doubleth te betalen aen C. A. V. Boucverc. ende P. v. d. S. Affsetter de somme van drye hondert achtien ponden van xl grooten. Ouer den coop van sess affgesette Mercatoris Caertbouccken, die by hare Ho. Mo. geaccordeert zyn te senden naer Vranckryck, om aldaer onder die Heeren te distribueren. Ende mits etc. Gedaen in den Hage den xxvij Junij 1613.

Judico Hondio den Jongen [3]). Die St. Gen. etc. ordonneren J. D. te betalen J. H. d. J., de somme van drye hondert ponden van veertigh grooten, voor de dedicatie ende presentatie by hem

---

[1]) De beide laatste posten overgenomen uit eene lijst van Defroyementen enz. 1600—1631.

[2]) Komt niet voor onder de „Boekverkoopers enz." in dit tijdschrift.

[3]) Hiernit blijkt dat Jodocus Hondius zijn vader opvolgde, die volgens het hiervoor aangehaalde werk van den heer Baudet, den 10 februarij 1611 overleden is. Jodocus H. de Jonge komt niet voor onder de „Boekverkoopers enz." in dit tijdschrift, 1870, blz. 498.

aen hare Ho. Mo. gedaen, volgende d'ordre van zynen vader saliger, van twee groote Globen, te weeten een Terrester ende een Celester. Ende mits etc. Gedaen in de Hage den xxviij Junij 1613.

Michiel Michielsz. Die St. Gen. etc. ordonneren J. D. te betalen aen M. M. twaelff Guldens, ouer het maecken ende andere toebehooren van twee ouertrecxels van leer, tot twee groote Globen, volgende de genoeghde declaratie. Ende mits etc. Gedaen in den Hage de xxiij Julij 1613.

Bartholomeus Dolendo. Die St. Gen. ordonneren J. D. te betalen aen B. D., de somme van hondert ponden van xl grooten t stuck Denselven toegeleeght tot eene vereeringe voor de presentatie by hem aen haere Ho. Mo. gedaen van twaelff afgesette Caerten van de Justitie van den goeden Graeff Wilhem etc. Gedaen den xix September 1613.

Gregorio Smeer. Die St. Gen. etc. ordonneren J. D. te betalen aen G. S. Ingenieur, de somme van derttich ponden van veertich grooten t stuck. Denselven toegeleet voor sekere Caerten by hem metter hant getrocken, van de exploicten die den Coninck van Denemarcken op Zweden geexploicteert heeft, daermede hy hare Ho. Mo. vereert heeft. Ende mits etc. Gedaen in den Hage den xvij Meerte 1614.

Adrianus Metius. Die St. Gen. etc. ordonneren J. D te betalen aen Adriano Metio van Alckmaer Matheseos Professori in de Universiteyt van Vrieslant, de somme van hondert vyfftich ponden. Denseluen toegeleet voor dat hy hare Ho. Mo. gedediceert heeft seker bouck geintituleert Institutiones Astronomice et Geographice etc. Ende mits etc. Gedaen den xxiiij Aprilis 1614.

LABORANTER.

(*Wordt vervolgd.*)

VRAGEN.

Portretten van zangeressen en actrices. Hebben de volgende dames ook in betrekking gestaan tot het tooneel? of op de eene of andere wijze zich in ons land verdienstelijk gemaakt?

1) Josephine Winther. Lith. de F. Desterbecq à Leijde, gr. 4°.

2) Johanna Wagner. Naar C. C. A. Last, Lith. v. P. Blommers, 8°.
3) Helena Raven. Naar T. v. Westrheene. Lith. v. C. W. Mieling. Ten voet. uit zittende. 8°.
4) Anna Sontag. Door H. Robinson. 4°., staande, z. fr. grav.
5) Henriette Nissen. n. C. C. A. Last. Lith. v. P. Blommers. 8°.
5) Marie Taglioni. Lith. v. Soetens & F. 8°. Danseres. (?)

J. C. K.

[Op de vraag naar de drie laatstgenoemde, Nav. XVIII bl. 223 gedaan, is slechts één antwoord ingekomen, ald. bl. 476, eene kleine aanteekening omtrent Anna Sontag bevattende. Taglioni is zeker de bekende danseres van dien naam. Of zij ook in ons land geweest is, weten wij niet.]

Prent van de schatgravers van Muiden. Wat heeft aanleiding gegeven tot de spotprent op het vinden van der muiderschat? De prent vertoont twee personen knielende vóór een groot houten kruis, dat door een derden staande wordt besprengd. Op den voorgrond vier lantarens, een paar spaden enz. De teekenaar en de graveur staan niet vermeld. Onder de plaat, 4°., leest men: »ô gij dwaasen & kleingeloovigen!" J. C. K.

[Wij hopen dat aan deze vraag gunstiger lot moge te beurt vallen, dan aan die omtrent dezelfde historie, Nav. XIV, bl. 355, gedaan, waarop geen antwoord is gevolgd.]

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Wie *portvrij* een *postwissel* zendt van *ƒ* 3 of meer, ontvangt in 1871 als *Beschermer:* 1°. Een bundel orgelwerken van Sweelinck; 2°. XIX Liederen uit den Gedenck-clanck van Valerius; 3°. het Jaarboek der Vereeniging en 4°. Prof. Molls Kerkgezang tijdens de Oud-Nederlandsche Muziekschool.

HEIJE, *Secretaris.*

Matthys Reydewel. Dezen vind ik het eerst als Canonnik en zanger der keizerlijke kapel op het hof in den Haag. In 1531 deed hij op verzoek des keizers afstand zijner prove ten behoeve

van mr. Jan van der Haar, waartegen de prior van het klooster Sion bij Delft hem jaarlijks 12 ponden zou uitkeeren. Of hij toen in de groote kapel van Karel V is gekomen, weet ik niet; wel vindt men zijn naam onder de baszangers des keizers vermeld in Mamerani, Catalogus familiae totius aulae caesareae, Keulen 1550. In 1547 en 1548 begeleidde hij den keizer met de geheele kapel op diens togt in Duitschland. BOERS.

Johannes Mensinga. Van dezen groninger hoogleeraar, geb. 1635, overl. 1698, die tevens latijnsch dichter was, bestaat eene *Ode in Organa aedis et Martinianae et Marianae.* Daar mij dit gedicht onbekend is, zoo wenschte ik zeer gaarne te weten of deze ode in eene verzameling of wel afzonderlijk uitgegeven is; en men zou mij met eene naauwkeurige opgaaf van titel, drukker, drukplaats en vorm, benevens de aanwijzing der openbare bibliotheek hier te lande waarin het werk te vinden is, zeer verpligten.

BOERS.

Carl Conrad Reitz. Van dezen man leest men bij Gerber, Neues Tonk. Lex. in voce, dat hij was: »ordentlicher Professor der Lit»teratur und Rektor am Gymnasium zu Harderwijk, geb. zu Ter»borg, einem Flecken im Gelderischen, 1708, scheint mit seinem »Kantor eben nicht in dem besten Vernehmen gestanden zu ha»ben, indem er eine Rede unter dem Titul schrieb: *De fastu ludi»magistrorum.* S. Gelehrt. Europa, B. VII, S. 589."

Wie kent dit werk, en weet mij te zeggen of het vermoeden van Gerber gegrond is, en of het boek tot de muzikale litteratuur behoort? BOERS.

Claes Pietersz. Omtrent dezen organist vond ik het volgende opgeteekend:

Claes Pietersz., burgermeester ende organist der stede van Purmereynde, voer zyn vacatiën vuyt zaicke, dat hij, bij de burgermeesteren dezer stede (Amsterdam) ontboeden zijnde, van Purmereynde hier gecoemen is, omme die vuyrwercken te bezichtigen ende te repareren, indien hy 'tzelve aenneemen wilde (1552) „VIII. VIII."

A. C. DE GRAAF.

Opdragten. (Vergelijk »Nederlandsche collegia musica," Nav. XIX, 614). Deels als vervolg van 't geen ik ter aangewezen plaats be-

trekkelijk het Collegium musicum ultrajectinum uit de mij welwillend door jhr. van Riemsdijk verstrekte aanteekeningen meêdeelde, maar vooral ook ter wille van de opdragten, volgen hier nog eenige namen van componisten en titels van werken, welke zich in de boekerij van dat collegie bevinden:

G. A. Kreusser aan **Jonas Witsen**. — Sei Sinfonie a due violini, viola e basso, due oboe, e flauti, e due corni /dedicati/ al molto illustro Sig^re^ /il Signor/ Jonas Witsen /Commissario della città d' Amsterdam /dà/ Giorgio Antonio Kreusser. /Opera seconda./

P. Locatelli aan **A. Vermeren**. — VI concerti (Opera quarta) /violino primo, secondo, alto, violoncelli soli /c... di ripieno/ dedicati al molto illustro signore/ Il signor Abraham Vermeren /di/ Pietro Locatelli da Bergamo /Amsterdam Per Michele Carlo le Cene.

Dezelfde aan **Martinus Boogaard**. — Insgelijks VI concerten voor dezelfde instrumenten, doch gedrukt te „Leiden/ a presso Adriano van der Hoeven."

B. Ruloffs aan **H. Graauwhart**. — Les recréations d' Apollon /ou les/ trois Symphonies a deux violons, taille et basse /obligé deux flutes et deux corni de chasse tiré/ des nouveaux opéras français. /Dediées à Monsieur H. Graauwhart/ Receveur de la banque d' Amsterdam /par/ B. Ruloffs, organiste à Amsterdam. Chez J. J Hummel.

(Dit laatste werk verkreeg de Vereeniging onlangs in eigendom).

Ik houd mij voor inlichtingen betrekkelijk Boogaard, Graauwhart, Kreusser, Vermeren en Witsen aanbevolen, en zie gelijksoortige mededeelingen met belangstelling te gemoet. HEIJE.

Stadsmuzikanten te Leiden. In het archief dezer stad vond ik het volgende aangeteekend:

30 oct. 1560. Aanstelling van der stede speelluyden en ook om te *schermeyen* (schalmeyen).
Mr. Floris Schuyt, organist.
Ulrich Cornelisz. — Speelman.
Willem Cornelisz. — Speelman.
Jan Jacobsz de Leeu, *tenor* in de St. Pieterskerk.
1562. Heer Toussain, Zangmeester der St. Pieterskerk.
1564. Mr. Jacob de Leeu, Zangmeester.

12 mei 1589. Aanstelling van Sebastiaan Vredeman, van Brussel, als *klokkensteller* van het stadhuis; daarop

te stellen een *psalm*, *muzikaal* of ander *bekwaam liedeken*; welk psalm of liedeken hij in een boek zal schrijven, dat bij de stadhuisbewaarder zal bewaard blijven. Zijne opvolgers moesten dat steeds doen.

1597. Komen als speellieden voor:
Mr. Cornelis Wolf.
Pieter Pyc.
Jan Barentsz. van Wyc.

ELSEVIER.

Speellieden te Amsterdam. In de »oude Thesauriers-rekeningen" van Amsterdam vind ik opgeteekend:

1531. Zekere pijpers van Deventer tot een ghescheneck, dat zy op de stede-toorn gespeelt hebben . . . . ″ III. II. ″

1531. Den pijpers deser stede, dat zy over 's gherechts-tafel in de schutterije gespeelt hebben . . . . ″ III.VIII. ″

1533. Gegeven den speelluyden, die over de tafele van myne heeren van den gerechte in de Conincx feesten op de Doelen gespeelt hebben . . . . ″ IIII.III. ″

1537. Den musijckers van dat zy ten zelven daghe voir 't waerdige Sacrament ghesongen hebben, mitsgaders vier wieroockers, vier tortsdraghers, twee, die 't heijlich Sacrament droeghen, ende van luyen II gulden, XIIII stuvers.

1538. Willem Corneliszoon cum sociis, over d'oncosten ende arbeyt, by herluyden ende de musijckers gedaen in 't ommegaen van de processie, gehouden opten XIen May anno XXXVIII, tot lof, eere ende danckbaerheyt aan God almachtich van der victorie, by zyn mogentheyt verleent tusschen den Xen en XIen dagen van May anno XXXV tegens de Anababtisten . . . I. ″. ″. ″

1539. Henrick Peltier van Brussel mit zyn zoon Hans van Mechelen ende Dirk Speltjen van dat zy zeker reysen opter stedetoorn gespeelt hebben . . . . ″ VI.VIII. ″

1540. Den vier trompers dezer stede, vuyt zaicke, dat zy opten dach van den Conincxfeeste van de Cloveniers op te Doelen gespeelt hebbben . . . . ″ III.IIII. ″

1540. Den muzijckers van d'Oude Kerck, vuyt zaicke, dat zy opte Doelen gesongen hebben ten voorsz. dage . . . . ″ III.IIII. ″

1540. Den vier stadstrompers, over diversche reysen by hemluyden ten bevele van de burgermeesteren gespeelt, zoo voor mijnheer die Stadthouder van Vriesland, by de burgermeesteren op 't Stadthuys te gast genoodt, als anders. . . . . ″ VI.VIII. ″

1541. Willem Cornelisz. clocksteIder, ter saicke dat hy opten XIen

May anno XLI ter eeren van de processie van 't heylige sacrament 't stadthuys behangen ende gebeijert heeft . . . . I. „. „. „.

1559. Simon de Fosse cum sociis trompers, die op Meyeavont opten Stedehuys voer myne heeren van den gerechte over taeffele gespeelt hebben, bij de burgermeesteren geschoncken . . . „ IIII. „. „

1562. Simon de Fosse, alias van der Graft, stedentromper, voer hem ende zyne drie compaens, ter cause, dat zy driemael 's noens op 't zegelhuys gespeelt hebben mit schalmeyen tot een proufve, aleer zy by de burgermeesteren aangenoemen zijn . . . . „ X. „. „

A. C. DE GRAAF.

Organisten en orgelmakers te Deventer. In het stedelijke archief vond ik hieromtrent het volgende aangeteekend:

Böhler (*Joseph Wilhelm Ernst*) tot organist van de Groote kerk en tot klokkenist te Deventer aangesteld op een tractement van *f* 450 per jaar, het groote burgerregt en vrijdom van de wacht; mede het orgel voor zoo ver zijne directie betreft in goeden staat te onderhouden.

(Resol. v. S. en R. 10 maart 1732.)

Het onderhoud van het orgel hem opgedragen voor 3 jaren ad *f* 30 's jaars.

(Ald. 4 julij 1742.)

Jacobsen (Mr. *Lucas*) 18 sept 1625 betaelt per ordinantie an Mr. Lucas Jacobsen Organist en Mr. Charles francoische Schoelm. *f* 45.

(Uit stadsrekeningen.)

Extract uit de Conditien en voerwaerden waerop Mr. Lucas Jacobs. voor Organist in S. Lebuini kercke alhier bij Schepenen ende Raedt is aangenomen. (uit het Boek van Memorien van 2 april 1622—1 juny 1633.)

Art. 5. Sal weder in der selver kerken, gelijck zijn voorsaeten gedaen, voor den Predicatien de Gemeente ende toehoorderen een Capittel ofte twie wten Bijbel moeten voerlesen ende sich oock tot een voorsinger der Psalmen laten gebruicken.

Art. 6. Ingelijcken sal dri Psalmen voersingen eens inder weecke op den Berch ende eersten Broederen, des somers des margens tot seven uren ende des winters tot halff agt vren.

Art. 7. Opdat oock die jeuget in der Musiecke angevoert moege worden sal hij, gelijck zijn voersaet, tweemael in der weecken eene vre daer toe nemen, ende die selve jeuget inder Grooter Latijnscher schoolen daerinne oeffenen.

(Zijn tractement werd in 't geheel bepaald op *f* 500). Dit een en ander is bepaald 19 jan. 1625. O. St.

Labare (*Abraham*) tot organist van de Broederen-kerk te Deventer aangesteld op een tractement van *f* 60 per jaar.

(Resol. v. S. en R. 14 jan. 1722.)

Schelling. Aan den organist Schelling opgedragen de reparatie van het defecte

orgel in St. Nicolaaskerk te Deventer tegen *ƒ* 150 en het jaarlijksch onderhoud voor *ƒ* 12 per jaar.

(Resol. v. S. en R. 9 oct. 1759.)

Snitser. [1]) Aan den orgelmaker Snitser opgedragen de reparatie van 't orgel in de Groote of Lebuinikerk te Deventer.

(Resol. v. S. en R. 2 sept. 1720, ald. 28 febr. 1722, ald. 12 julij 1726.)

Snitscher (N.) [1]) Het onderhoud van het orgel in de Groote kerk te Deventer hem aanbesteed als orgelmaker voor 12 jaren ad *ƒ* 50 per jaar.

(Resol. v. S. en R. 12 sept. 1728.)

Hins (Albert. Ant.) [2]) Het onderhoud van het orgel in de Groote of Lebuinikerk te Deventer voor 12 jaren ad *ƒ* 50 's jaars aanbesteed aan A. A. Hins, namens de wed. van wijlen den Orgelmaker *Snitger.*

(Resol. v. S. en R. 2 nov. 1730.) J. I. VAN DOORNINCK.

Damianus a Goes. De heer Ed. Gregoir te Antwerpen zond ons dezer dagen een afdruk van een opstel over dezen toonkunstenaar, dat waarschijnlijk in een of ander belgisch tijdschrift is opgenomen geweest. Wij ontleenen daaraan het volgende:

Vele geschiedschrijvers hebben verhaald, dat deze toonkunstenaar en historieschrijver te Alenquez, in het jaar 1501 geboren is en van edele afkomst was. Callidus Batavus rekent hem onder de belgische schrijvers, zegt dat hij bastaardzoon was van Emmanuel van Portugaal (*Lusitanae*), en noemt als zijne geboorteplaats, Goes in Zeeland. Te Antwerpen genoot hij onderrigt van Cornelins Grapheus, geheimschrijver dier stad en van Joachim Politem Goesa, uit Zeeland. In 1534 vertrok hij naar Italie tot voortzetting zijner studiën en vestigde zich, na zijn terugkeer in 1542, te Leuven. Volgens J. Hawkins, *The General History*, etc. 1777, zou hij in 1596 overleden zijn, volgens anderen zouden zijne vijanden hem een onnatuurlijken dood hebben doen sterven. Hij was gehuwd met Joanna *ab* (van) Hargen, van s' Gravenhage.

In het *Theatrum Virorum* van D. Pauli Freheri, Med. Nuremberg 1688, vindt men zijn afbeeldsel in koper gegraveerd, met het onderschrift:

Damian à Goes, Musicus, Poeta, Orator et Historicus.

Deze schrijver zegt van hem: *Musicae autem a pueritia deditus, usque eò Lusitaniae gentis ritu excelluit, ut ea componeret, quae in templis alii modularentur.*

Damianus was voornaam zanger; maakte zelf de gedichten, waarvoor hij de muziek componeerde, en schreef veel kerkmuziek. In handschrift bestaat van hem: *Tractado theorico da Musica.* Compositiën van hem komen voor in: *Cantiones*

---

[1]) Beide spellingen van dezen naam zijn fautief, hij heette Frans Casper Schnitger en was orgelbouwer te Groningen, alwaar hij in 1780 overleed. HEIJE.

[2]) Deze naam wordt ook Hinz of Hinsch geschreven. Wat is de juiste spelling? HEIJE.

sex e quinque vocum, anno 1545; ook worden als bekend vermeld een Hymne en een Lofzang voor 3 stemmen. Deze laatste is door Hawkins in zijn bovengenoemd werk overgenomen uit de *Dodecachorde* van *Glarean*.

De Heer Gregoir eindigt zijn geschrift met deze woorden: »Zoo lang het niet met geloofwaardige stukken bewezen is dat Damianus in Portugal geboren is, tellen wij dezen meester onder de nederlandsche talentvolle mannen." HEIJE.

TAALKUNDE.

NEDERDUITSCHE TONGVALLEN.

Wij plaatsen het volgende artikel hier als tweede proeve van een der merkwaardigste dialecten van Noordholland. Wij hadden er evenwel ook elders eene plaats aan kunnen geven, daar hetgeen daarin omtrent »kolderij" verhaald wordt, werkelijk zoo gebeurd is en dus als bijdrage kan dienen tot de kennis van het volksbijgeloof in Noordholland. BESTUUR.

TONGVAL VAN ANDIJK (*tweede proeve*).

Een praatje over Kollen.

Sijmen, m'n buurvrijer, zat op 'n ochtend bij de lòchter. Hij zou de melk wùrme. Onder dat makkelikke sjouwtje docht ie bij de rulle nou over dit en den over dat. Hoopstoops krijgt ie 't in z'n hoofd om te warskip te gaan nèè z'n oom en peet, die 'n uur of aarf van 'm of weunde. En dat most er den onverdochs op an. want oom en peet wiste heelkendal niks van z'n komst of. Zoo as Sijmen deerover an 't prakkezeren was, worde de look van de mulder omdraaid en moeder stong zijdan 'm. Is de melk klaar, Sijmen? vroeg ze, en Sijmen docht van al. Hij was al loof ok bij die heete lochter. En nou deed ie z'n doosie open teugen z'n moeder over dat warskippen en keek ze mitien al gland an ok, wat ze van z'n plan

zegge zou; want oftig had moeder over z'n planne de poot al plooid en was ze d'r teugen weest. En as dat nou weer zoo was, den beurde er niemendal van, dat wist ie sekuur. Hij mogt den beloord weze zoo veul as ie wou, en wat loope te morlen in z'n eigen, die klucht had ie den an 'm zelf, maar thuis blijve bleef de boodskip. Klamme mit moeder, as ie z'n zin niet hewwe mogt, dat deed ie evenwel nooit. Deer hield ie te groot voor van z'n moeder en was ie efkes te wijs ok. Maar 't kwam deuze keer nog al goed of. Moeder had alliendig efkes bezweer over dat gaan ochtends al. Peet kon d'r wel mee zitte mit 'r eten, docht ze. Zoo'n beste eter meer of minder, dat skeelde toch gansch wat, miende ze. Maar Sijmen zei: dat is niks, moeder! den moet peet maar wat robbekluite koke, dat 's heel reed eten; en aars, as ze wat kort het van middig, den maar nèè 't spijn en 'n stik toe. Nou, moeder lachte reis, en toe Sijmen dat zag, had ie heel handig z'n daagsche plunje van z'n lijf. Hij gong 'm goed grobbelen, dat ie al gauw glom as 'n butterdiggel in de maneskijn; toe kemde ie z'n heer, dat ie aars zoo plantijt niet deed en weldrèè stond ie in z'n zundigspak kant en klaar om offerdan te gaan. In de loop voort douwde moeder 'm nag wat in z'n hand, dat ie op reis heel best gebrukke kon. Hij liet 't mit 'n blijd gezigt in z'n buul valle, deed die toe voorzigtig weer in z'n diesik, zei moeder en 't are volk goejendag en was nèè aarf uur goed en wel bij oom en peet.

't Liep er mit 't eten nag al gelokkig: peet had 'n beste pot mit posken staan te rijzen, want ze moste dèèr bollebuisjes ete, en peet had wel zoo veul poscht, dat gien mens 'm 's middigs om de onverdochse gast hoefde te benopen. En net hield ie zoo skrikkelik van bollebuisjes! Dat trof wonder. En den, 't loopen is 'n hongerig werk. Zeker was de konkel bij oom en peet wel goed, wel best, 'n lekker stik, maar toe de middag er was, begrootte 't 'm toch wel 'n beetje, dat ie de darde man eerst was, die ete most, en niet de eerste. Hij zat al wat te gnokken nee z'n twee voorgangers. Wat ate die luî, 't was of ze nooit genog krijge zoue. Maar op 't lest skeidden ze er toch uit; toe kon Sijmen an de bak en z'n hart ophale.

Peet had er maar rooi op, dat most ie zoo kauwende voort er

van zegge. De bollebuisjes smaakte echt lekker; hij wou er gien snirt, gien ketelkost en bors voor ete. Hij hoopte peet den ok 'n goed genoegen te geven, honger had ie rikkelik en z'n maag was best. Nou, peet kwam den ok goed an de weet, dat ze 'n gast had mit honger en mit 'n beste maag. Maar an alles komt 'n end, ok an 't bollebuisjes eten: Sijmen lag z'n vurk achternèè neer, en er was niks gien nood voor 'm, dat ie in de eerste uur of wat hinder van de geeuwhonger krijge zou. Hij stak z'n kortje in de brand en gong reis an de kuier, den konne de bollebuisjes wat zakke, docht ie. Je worde aars zoo miserabel beheeftig, of je op skaatse weest binne. Eerst 't land van z'n oom reis uit en toe 't dùrp reis op en neer, nou, dat frischte puur op, en mitien had ie 'n huis uitkeken, deer ie 'n zundig om 'n skooi gaan wou. Je moete je tijd maar goed bestede, docht ie, en deer is veul van an. En toe 't 's èèvends op 'n zuipen gong, kon ie mit het volk maar weer mee zuipe, dat 't de moeite weerd was. 't Was of ie 's middigs z'n lijf maar half vol had had. Ja, Sijmens maag was best. Maar hij had wel meer dat best was: z'n eetlust, z'n tande en kieze, z'n hande en biene, z'n ijver op 't land en vooral in de kermis, alles best, dèèr viel niks op te zeggen. Z'n hoofd alliendig, dèèr had zonder hinder nog 'n beetje in kennen; dat had wel wat helderder weze meugen, want Sijmen loofde nag maar dapper an spoke en hekse, moet je wete. Z'n oom wist dat en die hield altijd de gek met spokerij en alles wat deer an vast is. Om dus 'n praatje te hewwen, begon oom over spoken te redeneren en er vertellingjes over te doen. De man hoopte, dat Sijmen zoo zoetjes an begrijpe zou dat 't mit die spoke en kolle toch eigenlik allegaar 'n groote malligheid is.

Hoor, Sijmen! zei oom, ik moet je reis 'n staaltje vertelle over kolderij, dat wèèr beurd is en dat nag wel in de stad, deer je buiten de toren van zien kenne. Je binne d'r genog weest, jonge! Nou, in die stad zien je veul loopen 'n oud wijfke, 'n goeielik wijfke, dat gien kat, leet staan 'n mensch kwaad doen zel. Ze het 't ongelok op 'r ouwedag om dood erm te wezen, maar ze het 't gelok toch ok weer, dat ze nag al in de kas is bij d'ien en aar. Zoo krijgt ze den nag al 'n beetje. En al is 't madderen mit 't mensch, 'r leven lang, mit zoo 'n vast giffie van die

en wat eten of wat kleere van 'n aar, sukkelt ze er zoo wat deur. Ze is niet heel mooi meer, maar dat is heur schuld niet en dat doet er ok niks toe. Die deer de neus voor optrekke, moete maar reis nèè d'r eigen gezigt kijke as ze tusken de zeuventig en tachtig binne. Maar nou noeme gien beetje luî dat ouwe wijfke Trijntje de Kol en ze houwe d'r ok voor 'n kol. As de bange luî 'r in de veerte zien ankomen, den doene ze d'r deur al op slot en de popkes en de are kleine jonges brenge ze in 't achteris, 't ouwe wijfke mogt ze aars bekolle. Lest hadde ze Trijntje niet zien komen en zoo kwam ze ergens in huis. Mit 'r rokke of de mouw van d'r jakje had ze ongeërgerd de man van 't huis efkes anraakt, die 'r zoo wat opteugde om ze buiten de weuning te houwen. Toe was die malle vent henegaan en gaf ons oud wijfke 'n klap, die ankwam. Dat deed ie niet uit boozigheid juist, maar omdat ze 'm verteld hadde, dat deur zoo'n klap de kol je niks make ken. Malle vent! zeg ik nag reis; 'n harde klap 'n middel teugen bekolling! Als ik er bij weest was, Sijmen! kijk, ik hou niet van vechten, maar ik denk, ik had die kerel 'n muilpeer weerom geven, die raak was. En dat 's nou maar ien van de honderde beroerde dinge, die ze ouwe Trijntje andoen. Gelokkig, zeg ik maar, dat 't mensch nou leeft en niet in de goeie ouwe tijd, want den was ze al lang tot stof en asch verbrand weest. Ik hew altijd miend, dat 't in de stad mit zok en zok beter was as in 't boereland, maar 't is er geen lor beter, wat zou 't.

Meester het 't op z'n vorige plaas ok reis raar had. Deer loofde er ook 'n heele boel an spoke. Op 'n goeie dag komt er 'n vrouw bij 'm in skool. Ze leek wel heelkendal van streek en vroeg of ze d'r dochter mee hewwe mogt, want 't zat thuis bij 'r niet goed; 'r jongste kind was bekold, zei ze achternèè toe dat ze mit 'r dochter voortgong. Meester keek dat wijf al vreemd nèè en hij docht op 't lest: zou die moeder mijn persoon nou voor 'n kol houwe, omdat ze d'r meitje zoo weghaalt, den wordt 't ding gekker. Maar dat kwam goed of, nèè 'n paar dage zat ze weer op 'r plaas in skool en meester kon vrij gerust weze, dat ze hem alvast niet voor 'n kol ankeke. De vrouw was bij meester vandaan nèè de wethouwer loopen en die had al gauw

zeid: wijf, ben je bed...., maar dat wil ik niet heelkendal zegge, want 't was zuiver vloeken. Toe was ze nèè d'r geestelikke gaan, maar deer kreeg ze ook de wind van voren, want die zei, dat ze wat beter het kussentje van d'r kind skudde most, den zouwe die kransjes en nestelderije er wel uitrake en d'r nooit weer inkome ok. En misskien had ze 't kussentje van 'n sjaggelaar en voor oud kocht en nooit probeerd wat er in zat. 't Was deerbij veul beter voor 't kind om te leggen op 'n kussentje, deer wier of haverdoppe in ware, as die vererommel. Meester zei, dat ie loofde, dat sond die tijd bij die vrouw gien kolle meer vernomen ware.

Op datzelfde dùrp weunde twee broers. Ze ware allebei trouwd en bouwerluidjes van d'r beroep. De een had gien jonges, maar de aar had er vier. 't Verstand van die broers was an de kleine kant, deurzigt hadde ze maar efkes, meugelik wel niemendal. Nou, die broers hadde 't bijster ongelok beidegaar d'r verstand kwijt te raken. Hoe dat zoo kwam maakt hier niet uit. Maar 't worde zoo erg met die luî, dat 'r volk er mee verlegen räakte, en zoo zitte ze nou in Meerenberg. Maar wèèr ik nou op neerkome wou: de bure en vrinde van die luî loofde mit gelikke man, dat er kolderij in 't spel was. En ze kwame op 't lest overien om te proberen of ze niet an de weet kome konne, wie of dat lappen had, om er zoo maar twee gelik zoo miserabel te bekollen. Nou vonge ze 'n kat, ze doodde 't beest en honge 'n ketel mit water over 't vuur om puus dèèrin te koken. Je zelle zegge: weerom dede ze dat? Wel, doodienvoudig hierom: as die kat ienmaal goed kookte, den was de eerste, die dèèr in huis kwam, de kol, die die broers gek in d'r hoofd maakt had. Maar 't viel niet te best uit. Die kat wou achternèè wel koke, dat begrijp je, dat was gien zweerigheid, maar nou vèèrder, dèèr 't om begonnen was, wie zou er nou 't eerst bij er lui in huis kome? Deer gong de deur. En wie zei teugen die kattekokers, goeien dag zamen? 'n piepjong kereltje, misskien twintig jaar oud, uit 'n are plaas nog wel, 'n kereltje ordentelijk knap van persoon ok. Dèèr zatte ze; ze begrepe dat 't spul in de war was, omdat onmeugelik die goeie vrind de kol weze kon. Was er 'n oud mensch, en den nog wel 'n oud, rimpelig wijfke in huis

komen, den was 't uit weest, maar nou, neen, 't skot was heelkendal mis.

Of ze later nog meer katte kookt hewwe, deer weet ik niet van. Wel weet ik, dunkt me, dat mense, die er nag kolle op nèèhouwe, 'n boel meer onrust in de wereld hewwe, as zij, die die vreemde dinge niet in 't hoofd male en die er nou reis overluid om lache en den weer de mense beklage, die an zokke malle grolle nog geloove.

Andijk. K. KOOIMAN AZ.

Woorden te Andijk en in de omstreken en voor een gedeelte ook elders in Noordholland in gebruik.

Ook de volgende lijst is het werk van den heer K. Kooiman Az., te Andijk geboren en opgevoed en daar sedert een aantal jaren als hoofdonderwijzer werkzaam, en dus naauwkeurig bekend met de taal die daar gesproken wordt. Ik heb de vrijheid genomen, er de woorden uit te laten, die reeds gevonden worden in de lijsten van dr. N. Beets (Taalkundig Magazijn dl. III en IV) en D. van Kalken (Taalgids dl. I) en in De volkstaal in Noordholland door J. Bouman, onlangs te Purmerende bij J. Schuitemaker uitgegeven. Ik achtte het niet noodig, die hier te herhalen. Hetgeen tusschen [ ] staat, is er door mij bijgevoegd. Daarvoor is dus de heer Kooiman niet verantwoordelijk. P. LEENDERTZ WZ.

Achteris, achterhuis. *Veuris,* nu meestal *voris,* voorhuis.

Achterling. Brood van zoogenaamd achterst van tarwenmeel.

Achteromsklomp. Achterneef en achternicht.

Bedeedelig of bedeedelijk. Zoo noemt men handelingen of woorden, die strijdig zijn met de welvoegelijkheid en de zedelijkheid.

Beheeftig. Door de bezigheden des daags, door eene ijverige beweging, in de buitenlucht vooral, is men des avonds wel eens in een' toestand van lusteloosheid, die *beheeftig* genoemd wordt. De schaatsenrijder b. v., die zijnen dag vlijtig besteed heeft, noemt zich, en gevoelt zich des avonds *beheeftig.*

Beloord. (Baloorig?) Verdrietig, vooral wanneer dit veroorzaakt is door moeielijkhe[illegible] zijn pogen, die men te vergeefs gezocht heeft te overwinnen, zoodat men in eenigzins moedeloozen en wrevelen toestand verkeert. Ook het lang en vergeefs zoeken

naar iets of wachten op iemand kan den Noordhollander *beloord* maken. [Ik geloof dat de heer Kooiman *beloord* met regt voor hetzelfde houdt als *baloorig*. Het is een woord van denzelfden vorm als *platbodemd*, *groenstreept*, *driewield* enz.]

Benopen. Bekrimpen, bekorten, ontrijven.

Beuken. Met de platte hand tegen den schouder slaan om zich te verwarmen.

Blaker. Brandende stroo- of kafhoop op het veld.

Bors. Kluifjes varkenvleesch.

Broeder. Zakkoek.

Bul. Stier. [Ook in het overige Noordholland en in geheel Friesland. Gaarne zou ik naauwkeurig weten in welke gedeelten van ons vaderland het dier *bul*, in welke het *stier* geheeten wordt.]

Bùp, Grootvader, In het noordhollandsch spraakgebruik hebben enkele woorden de scherpkorte w, in klank overeenkomende met de korte u in den tweeklank ui. Dit is het geval in dit meer en meer in onbruik komende woord. [Bouman: Bappe, babbe, bap. In Friesland is beppe, de grootmoeder van vaderszijde.]

Dangelen. (Vgl. Engelsch to dangle). Beuzelend, bijna doelloos zich bewegen; tijd verbeuzelen.

Deeg. *Bij goed deeg*, bij gezondheid, bij welzijn. »Bij goed deeg kom ik morgen tot u." Ook zegt de boer, »dat varken heeft er deeg, of goeie deeg van", groeit voorspoedig, dijt wel. Ook van een mensch, die een goed leven heeft en er daarbij gezond en groeiend uitziet zegt men »hij heeft er deeg of goeie deeg van." Met een ontkenningswoord komt het mede voor en zeer gebruikelijk is het zeggen, »ik heb er geen deeg van," zoo veel als, ik heb er rust noch duur van.

Deun (*Om de*). om niet, voor niet, gratis.

Dijen. Groeien. »Die koe dijt," groeit best. Ook in den zin van welslagen. »Het dijt hem mee," het loopt hem mee.

Te doen. *Ik hvb het met hem te doen*, somtijds *ik heb met hem te doen*, ik heb medelijden met hem.

Doop. Saus, boter bij den middagmaaltijd. Bij *robbekiuiten* bestaat de *doop* uit boter en siroop door elkander gekookt.

Eid. Egge. [Ook in Friesland *eide*.]

Flusjes. Straks.

Geneven over. Tegenover; vlak tegenover.

Gland. Helder, vurig, wakker van oog; schrander, vlug van verstand. Hij ziet *gland.* Een *glande* man.

Graaf. Eene soort van spade of schop.

Grobbelen. Zich het aangezigt wasschen met eenen handdoek.

Guiten. Huilen, weenen, krijten.

Om 't haverklap, om 't haverslag, om 't handverdraai. Ieder oogenblik. Kunnen de eerste twee uitdrukkingen ook met het *smijten* (zie beneden) in verband staan?

Heersteker. (Heer = haar). Voor- en zijnaald in de zoogenaamde kap der vrouwen. Vandaar *pootheersteker,* de voorhoofd- of voornaald.

Heiligje. Gewone kinderprent. Afkomstig uit de roomsche kerk, waar de kinderen op de catechisatie plaatjes met de afbeelding van heiligen als belooning ontvangen. [Ook in Friesland *heilig.*]

Hijnster. Schraper. (Landbouwersgereedschap.)

Een hoopen beter. Vrij wat beter.

Hos, hoske. Portaal, portaaltje.

Hufterig, geeft een ligten graad van onzindelijkheid te kennen. 't Wordt ook gebruikt in den zin van koud in een ligten graad. Ik ben *hufterig.* Ook het weder is *hufterig,* als het wat koud en tevens nat is.

Iemeslesten. Onlangs.

IJzerkoeken. Obliën.

Kaas. Houten bergplaats der boterhammen, die als middagspijs mede naar het werk worden genomen. De vorm der kaas is hoofdzakelijk als die van den lessenaar.

Kant. Fraai gekleed. »Kant en klaar," geheel gereed.

Keesjemaat. Kokinje.

Ketelkost. Vleesch of spek met aardappelen, peren, gort en groene erwten, te zamen in een ketel gekookt.

Kerkzegger. Noodiger ter begrafenis, aanspreker. Afkomstig welligt van de gewoonte om in de kerken te begraven.

Kladdig. Onzindelijk in den hoogsten graad.

Kloet. Boom ter voortduwing van een vaartuig. [In geheel Noordholland in gebruik.]

Kneerten Over dezelfde wezenlijke of denkbeeldige bezwaren, die men ontmoet, telkens en telkens weer met zeker geklag spreken.

Knoffelig. Elders *verknoffeld*, *verknuffeld*. Hoedanigheid der handen die door koude zijn aangedaan, zoodat b. v. het schrijven niet dan met moeite, gebrekkig, met kromme vingers kan geschieden. Men zegt in dat geval ook »mijne handen zijn *dom*." [*Dom* ook in Waterland, *knoffelig* in Friesland.)

Kooken. (Scherpe oo.) Blijkbare aandoening van braken; zigtbare geneigdheid er toe, veroorzaakt door ongesteldheid of wel door walging van hetgeen men ziet of hoort. De gesprekken van een laf mensch, die tevens meer of minder onzedelijk zijn, ontlokken wel eens de uitdrukking: »daar moet men van kooken."

Krengen. Dringen, verdringen. Een schooljongen zal zeggen: »meester! Jan of Piet krengt zoo."

Lochten. Het stoken met stoppelen van mosterd en kool, met stroo van erwten, enz.

Lochter. Een vuur van stoppelen.

Lok (zachtkorte o). Bepaalde soort van kommetje, waaruit koffij en thee wordt gedronken en waarbij geen schoteltje behoort. [Ook in Waterland en Friesland,]

Look (zachte oo, meervoud. loken. In 't Engelsch lock). Houten sluiting aan deuren, kasten enz. De *look* kan om een' ijzeren spil rondgedraaid worden en is dus zeer veel van een' schotel, waarmede men sluit, onderscheiden.

Madderen. Met alle inspanning aan iets of ter bereiking van iets werken, zonder tot het doel te naderen; tobben, sukkelen.

Meel (scherplange ee, meerv. meelen.) Een *meel* (maal) melk, de melk die eene koe in éénen melktijd geeft. *Meelde melk*, melk van eene koe, die slechts eenmaal per dag of van drie of vier melktijden gemolken wordt, als voorbereiding tot geheel droog staan. [In Friesland *miel.*]

Miezerig. Hij of zij ziet er *miezerig* uit, heeft een *miezerige* kleur, eene meer of min ongezonde, bleeke, geelachtige kleur.

Mis. Mest.

Misselijk. In flaauwte.

Morlen. Morren.

Mulder (Middeldeur?) Binnendeur, deur in eene kamer. [De afleiding door den heer Kooiman voorgeslagen is juist. Evenzoo heet in Friesland een gedeelte van het bovenhuis *mulhûs* (middel-

huis). U voor i in eene geslotene lettergreep wordt in Noordholland meer gehoord.]

Nesk. Laf, tevens zweemende naar 't onwelvoegelijke, onzedelijke. [Ook in Friesland.]

Nijten. Met de horens elkander leed doen. [Bij Bouman met *ei.*]

Noozelijk. »Hij zag mij zoo noozelijk" zoo medelijdend, hulp vragend »aan." [In Waterland = schadelijk, verdriet veroorzakend, begrootelijk.]

Ofpollen, afpollen. Door mooi praten, door vleien, van iemand iets magtig weten te worden.

Ongetakeld. Hoogst onbeschaafd, ruw.

Onsjog. Zeer onbehagelijk door onzindelijkheid en verwaarloosde kleedij.

Opkoonderen, opkoonen. Er beter, frisscher, gezonder uitzien. *Koon*, wang. Ook als het weder gunstiger wordt zegt men wel, »het weer koondert of koont op."

Pent. Dik gekookte pap.

Poezen. Van de ontvangene of op het bord genomene spijs iets overlaten. *Poes,* rest, overschot van de spijs die op tafel gebragt of iemand gegeven is.

Poot (zachte o. meervoud *poten*). Voorhoofd.

Posken. Beslag voor gebak.

Robbekluiten. Droog meel, langzaam in kokende melk gestrooid, geroerd en aldus gaar gemaakt.

Roden (zachtlange oo.) Schoonmaken. *Roodtijd*, schoonmaaktijd. *Popkes roden*, assisteren bij eene bevalling.

Rol. Zeef voor mosterd, erwten, enz.

Sadder. Zat. »Ik heb sadder genoeg," rijkelijk genoeg.

Skooi. »Om een skooi gaan," uit vrijen gaan, vooral des zondagavonds.

Schootje (zachte oo.) Tarwenbrood (hier *wittebrood)* van acht zoogenaamde lagen of laagjes aan elkander. [Ook in Waterland en Friesland.]

Sjouw. Sein. Wanneer b. v. de knecht op eenigen afstand van de woning arbeidt, plaatst de meester (baas) op een langen stok of op eene bepaalde plaats eenen witten doek, ten afgesproken teeken dat hij om deze of gene reden te huis verwacht wordt.

Engelsch to show, toonen, aantoonen, een teeken geven. [*Sjouw* ook in Friesland.]

Smijten, Het uitwerken van gerst, haver enz. op het veld. Dat smijten geschiedt, door een bosje met graan gevuld stroo bij herhaling en met kracht te slaan tegen eene op een vat liggende ijzeren plaat.

Snakker. Een weinig zuur.

Snokkelen. In huis, nu van dit, dan van dat, snoepen. Elders heeft men *snaaien*, *snoeien*. *Snobben*, snoepen is alleen de centen buitenshuis aan snoeperij besteden. *Snokkelen* geschiedt in huis en die daar in het geheim van al wat de tong maar streelt iets afneemt, wordt een *snokkel*, *snokkelder*, *snokkelaar* genoemd.

Spijn. Spijskas. [Bij Bouman *spien*. Het is eigenlijk *spín*. Maar in Waterland kent men, even als te Amsterdam, geen onderscheid tusschen de lange i en de ie.]

Spooken. Leven, geweld maken; stoeien, ravotten.

Stoop (scherplange oo. De stoope man.) Grootsch, eenigzins trotsch. [In Waterland *stoopsch*. Zie Bouman.]

Suk. Vloeipapier. Het heet zoo in den Wieringerwaard.

Tasje. Buitenzak in de kleederen, bijzonder in de vesten.

Uitslechten. Uitkleeden van eenen afgestorvene.

Zangerig. Een weinig aangebrand. [vgl. Nav. VII. bl. 179.]

Zeet, meerv. zeten. Zitplaats. »Zijt gij nog al goed te zeet geweest?" hebt gij nog al eene goede zitplaats gehad, zijt gij goed gezeten geweest, in goed gezelschap?

Zekel. Sikkel.

Zijd an. Naast.

Zuipen. Pap van meel met melk of zuur wei (of *wai*, zoo als hier de uitspraak is.) [Vgl. van Kalken.] *Zangerig zuipen* is dus, als de kookster niet op haar zaken past, de avondkost van den Noordhollander.

Zullen. Glijden. [Te Amsterdam en in Waterland *sullen*.]

Verwaten enz. (XXI, bl. 312). De vrager heeft een versregel gevonden:

Verwaten aterling bloeddorstige Maraan,

en vraagt daar verklaring van. Onder de vier woorden is er een, *bloed-*

dorstig, waarvan hij hij wel geene verklaring zal verlangen. Wat de andere drie betreft, *aterling* is een scheldwoord; het schijnt *bastaard* te beteekenen, maar hoe het ontstaan is, kan ik hem niet zeggen. Ik heb er reeds verscheidene afleidingen van gevonden. De eene wil het van *adder*, de andere van *achter* afgeleid hebben. Er zijn er zelfs die in het eerste deel een latijnsch woord zien, het bijv. naamw. *ater* of het zelfst. naamw. *adulter*. Er is er echter onder die alle, geene die mij aannemelijk voorkomt. Is er iemand die eene betere weet, hij zal mij niet minder dan den vrager verpligten met de mededeeling daarvan.

Maraan. Insgelijks een scheldwoord, maar dat ons toch wat duidelijker is. Het was een scheldnaam, die in het laatst der 16e en in de 17e eeuw den Spanjaarden werd toegeworpen. Van de Spanjaarden zelven hebben wij dien geleerd. *Marrano* beteekent in den ban gedane, vervloekte, en in Spanje werd het inzonderheid gebruikt van die Joden en Mooren, die door de hevige vervolging tegen hen ondernomen, genoodzaakt waren geworden tot het christendom over te gaan en die nu door vrees gedreven, zich voor het uiterlijke hielden als Christenen, maar heimelijk den godsdienst hunner voorvaderen toegedaan bleven.

Verwaten. Een woord dat nog al eens gebruikt, maar doorgaans verkeerd gebruikt wordt. Bij schrijvers van onzen tijd ontmoet men het, voor zoo verre ik weet althans, niet anders dan in den zin van *laatdunkend.* Doch dit beteekent het niet; het beteekent *in den ban gedaan, vervloekt.* Het is van het werkw. *verwaten, verwiet,* waarvan nu nog enkel het deelwoord als adjectivum gebezigd wordt, maar waarvan bij onze oude schrijvers ook andere vormen voorkomen, b. v. Reinaert vs. 853:

Al drivende bat hi, dat God den boom
Moeste verdoemen ende *verwaten*,
Daer hi sijn ore in hadde gelaten.

Stoke IX. 710. Ay God! doer dine goede, *verwate*
De quade tonghen uut Zeelant!

Maerl. Sp. Hist. p. III, b. VIII, c. 93, vs. 150.
Leo gaf hem hier af bulle,
Ende leidere oec up sinen ban,

Dat geen prince quame daer an
Dat hi die Vriesen meer bedwonge,
Hine *verwietene* met sine tonge.

Dat men nu doorgaans eene andere en verkeerde beteekenis geeft aan *verwaten,* komt waarschijnlijk hiervan, dat men het verwart met *verwaand.* P. LEENDERTZ WZ.

Kakographie. (Vervolg van bl. 475). Daar wellicht straks zal betoogd worden, dat de interpolatie, de onechtheid, waaraan wij geloofden alleen in *het brein onzer verbeelding* bestaat.

De vurige patriot had op religieus gebied zoo weinig *aanwandelingen* van kosmopolitisme, dat hij niet eens de consequentie van zijn eigen streng monotheïsme begreep.

Een zonder bewustheid *plaatsgegrepen* natuurverschijnsel.

De rijtoeren konden *niet* plaats vinden.

Aan dit water zijn de rozen en Schiras hare *wereldsche* vermaardheid verschuldigd.

De sineesche taal, die uit korte *onbuigzame* woorden is zamengesteld.

Het Mozaïsme eischt de doodstraf voor allerlei kleine, inzonderheid *godsdienstige* overtredingen.

De eenige twee *doeleinden* die de regering moet *op* het oog hebben.

Dit alles heeft de schrijver der *onderwerpelijke* brochure gezien en begrepen.

De schrijver heeft daar het onzijdig standpunt verlaten dat hij zich had afgebakend.

Mejufvrouw P. is *ontoerekenbaar.*

De weefsels, die minder zamengesteld dan de organen, *meer dikwerf* ongedeerd of ongeschonden bevonden worden.

Geboorte is een droom en eene schaduw, die wel verre van voor lichaam of geest van nut te zijn, den bezitter, tengevolge eener denkbeeldige voortreffelijkheid, *verwaten* doet worden.

De bewoners van dit land *behaalden* herhaaldelijk veroveringen in Schotland.

Beschaamd over hetgeen eene *bloodaardige* verlating des konings was.

Ongelukkigerwijze was dit niet het geval en zal het dit nooit zijn zoo lang de maatschappij niet radicaal veranderd *zij*.

Eenmaal dat deze stelling werd aangenomen, vloeiden daaruit, gelijk van zelf spreekt, andere stellingen voort.

Daar zeiden zij wat hun *goeddunkte*.

De heerschende rigting dier dagen sloot zich meer aan Herder en Reinhard, aan Hess en den ouden Ewald, Ernesti en Michaelis en *laatstens* Neander aan.

Met den *hang* tot dweeperij.

Hoogstens is dit het onderscheidend kenmerk gebleven.

De Grieken zijn in Turkije nog altijd eene onderdrukte nationaliteit, 't geen veel tot het *brandende* Oostersche vraagstuk bijdraagt.

VRAGEN.

Tijnckjes: »Hier bemint men fraeye boeken;
»Ginder t moije huysgeraet:
»Daer een nieuwe *tijnckjes praet*
»Elders — enz.

Wat is tijnckjes of nieuw-tijnckjes?

D. R. Camphuysen, Stichtel. Rijmen. Rotterdam 1655, bl. 154.

G. P. ROOS.

[*Tijnckje* is *tijdingje*, verkleinwoord van *tijding*. *Nieuwe tijnckjes praet* zal hier beteekenen een praatje over nieuwtjes van den dag of courantennieuws.]

Spreekwijze. De toortsen in den oven werpen. In Hoofts Geeraert van Velsen is de schildknaap naar Muiderberg gezonden om daar den toovenaar Timon te raadplegen. Hij zegt in zijne alleenspraak, dat hij het niet goed acht, bij kwade geesten hulp en raad te zoeken. Een ander die er zoo over dacht, zou den last zijns meesters van zijnen hals geschoven hebben, maar »ick leg de toortsen in den oven." Wat beteekent deze spreekwijze?

P. LEENDERTZ WZ.

Anti-macassar. Wie geeft me de afleiding van dit woord?

C. HONIGH.

Mol. Vanwaar komt de naam van *Mol*, voor eene sluis te Zieriksee, om de oude haven aldaar voor ondiepte te bewaren? Te Middelburg is naar ik meen, ook eene *Molstraat*.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Spreekwijze. De duivel en zijn moêr. Volgens J. Visscher, Mr. G. Groen van Prinsterer c. s. en de duivel, is het laatste woord in deze spreekwijze verbasterd van *moor* = zwarte knecht. Is het zoo?

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht Pasques de Chavonnes. (Vgl. XVII, bl. 61, 119, XX, bl. 381.)

Maurice Pasques de Chavonnes, majoor, gouverneur van Bergen op Zoom.

Balthaserina Kien.

1. Herbert, ged. 22 aug. 1692; get. Herbert de Beaumont en zijne vrouw Sara Maria Snels.
2. Maria Sara, ged. 15 aug. 1694; get. m^{r}. Godefridus Wissem Sintamant. S. M. Snels, vr. van commandeur van Steenbergen.
3. Anna Margaretha, ged. 28 aug. 1695, get. Godefroy de St. Amand, Louise de Chavonnes.
4. Pieter Rokkis, ged. 16 aug. 1697; get. Petronella Pasq. de Chav.
5. Johanna Arnoudina, ged. 30 sept. 1698; get. Joh. Pasq. de Chav. kap. Arn. Kien.
6. Pieternella ged. 1 julij 1781; get. Charles Loncque majoor van 't voetvolk;
7. Cornelia Minardina, ged. 29 julij 1703.
8. Louis, ged. 22 julij 1704; get. Louise Isabella Pasq. de Chav.
9. Maurits, ged. 28 dec. 1708.

10. Balthazar, ged. 1 jan. 1710.
Cornelia Meijnarda (7), huwde 29 oct. 1733, te Bergen op Zoom David de Labistrate, jm. van Middelburg en kiesheer dier stad.

Dominique Marius Pasques de Chavonnes
Isabella Bolwerk.

---

a. Armand, ged. 29 oct. 1710; get. Armand Petit en zijne vrouw Magdalena Gestille de Rossières.
b. Maria Magdalena, ged. 31 mei 1713; get. Anna Marg^a^. Bolwerk.

Jacobus Bolwerk, pred. te Bergen op Zoom.
Petronella Agnes de Chavonnes.

---

aa. Thomas Pieter, ged. 23 dec. 1711; get. Gerrit Bolwerk, Agnes Lamij wed^e^. Bolwerk, Anna Marg^a^. Bolwerk.
bb. Dominikus Jacobus, ged. 30 aug. 1713.

---

aa. Thomas Pieter Bolwerk, ritmeester, geh. 1°. Anna Elizabet Bigge; dit huw. wegens overspel ontbonden zijnde bij besluit van HH. raden van state 15, april 1746, hertrouwt hij 2°. 21 nov. 1746 Johanna Clasina Keppel j. d. van Utrecht.

In de groote kerk werden begraven:
3 julij 1705 kind van H^r^. Chavonnes (misschien 8).
4 jan. 1710 » » » »
15 aug. 1713 kind van kap. Chavonnes.
17 sept. 1713 » » pred. Jac. Bolwerk (misschien *bb*).
14 dec. 1717 luit. George Pasq. de Chavonnes.
10 mei 1743 Louise Isabella Pasq. de Chav.
15 julij 1746 Balth^a^. Kien, wed^e^. M. Pasq. de Chav.

De opgegeven datum 8 sept. 1729 van het sterven van Maurice, gouverneur van de Kaap de Goede Hoop, is niet goed, want 21 feb. 1727 komt zijne vrouw reeds als wed. voor bij den doop van Balthasarina d^r^. van Filips Rocus Kien, weth^r^. van Bergen op

Zoom en Joh$_a$. de Jongh (Jonge?). Is de datum van V. D. N., 8 sept. 1724, goed, dan onderstel ik, dat hij òf nog in het vaderland òf aan boord òf een korten tijd na zijne aankomst aan de Kaap gestorven is: want 23 junij van 't zelfde jaar was hij nog in 't vaderland en wel te Bergen op Zoom als getuige bij den doop van Mauritia Balthasarina, eene d[r]. uit bovengen. huwelijk. Welk wapen voerde deze familie?

Bergen op Zoom. F. CALAND.

VRAGEN.

Familie Leijendekker. Wie waren de ouders van Cornelia Leijendekker, die in 1764 geboren, te Dordrecht huwde 24 januarij 1796 met Evert Everts van Amsterdam, en aldaar den 29 november 1830 overleed? Hoe is haar wapen? Z.

Enkhuizer geslachten. Kan men mij ook genealogiën ter inzage, of genealogische bijzonderheden verstrekken van de enkhuizer familien Semeijns, Roos, de Boer, benevens de wapens van het laatste geslacht en van Witveldt, mede uit Enkhuizen? Van den Hoof's Historie van Enkhuizen is daartoe reeds geraadpleegd.

Z.

Wapen Wijers. Wie verschaft mij eene beschrijving van het wapen dezer, in Utrecht en Gelderland gevestigd geweest zijnde familie? Z.

Geslacht Havelaar. In 1619 was secretaris von Hillegersberg en Rotterban B. Havelaar. In 1618 den 28 januarij werd in de groote kerk gedoopt Jan, zoon van Arius Arenss Havelaar. In welke betrekking stonden deze beide tot elkander en wat is er omtrent hunne voorouders bekend? Volgens eene overlevering zoude het geslacht Havelaar afstammen van eenen jongeren tak der van Arkels en naar zijn cimier (een adelaar) Havelaar zijn genoemd. Is hieromtrent iets bekend? Eene familie Havelaar, die Roomsch Katholiek is en in plaats van één twee visschen in haar wapen

voert, woonde voor eenige jaren te 's Gravenhage. Behoort die tot hetzelfde geslacht? H. V. B.

Wapen van Drost enz. Wil iemand mij verpligten door mij mede te deelen, welke wapens gevoerd werden door de geslachten Drost en Dame te Rotterdam en door de geslachten Borghese, de Bons en Ramp? H. V. B.

M E N G E L I N G E N.

Waarde van porcelein in het laatst der vorige eeuw, getrokken uit den inventaris van den boedel van Paulus Hendrik Gijselman en Anna Francina Olshuysen te Amsterdam 1778.

Op de voorkamer	Een Noteboomen Porcelynkast .	*f* 15,—.
	Vijf Japansche kommen op de Porcelynkast	- 2,—.
	In de Porcelynkast	
	Ses Japansche schalen	- 3,—.
	Elf dito Chocolaats coppen . . .	- 2,—.
	Een blauw stelletje van vijven en een blauw dito klynder . . .	- 1,10.
	Een Japansche coffykan . . . Een dito bierkan . . . . . . Drie Japanse trekpotten . . Twee blauwe dito . . . . . Drie dito dito wat klynder .	- 5,10.
	Vier Japanse spoelkommen . . .	- 1,10.
	Twee en een half dozyn bruyn coffy-goet.	- 6,—.
	Een half dozyn Japans theegoet . . . . Twee en een half dozyn blauw theegoet zo groot als klyn	- 6,—.
	Twee bruyne suykerpotten en eenig divers kleyn porcelyn	- 1,10.
	Zes bruyne porcelyne suykerpotten,	

	een bruyne coffykan, een Japanse waterpot en eenig divers goet	*f* 3, —
In het boven voorhuys	Een Delfs stel van vieren . .	
	Vier Delfse bloempotjes, defect	- 3,—.
	Twee dito dito	
	Ses Japanse bloempotten . . .	- 3,—.
	Twee en een half dozyn blauw porcelyn theegoet	- 5,10.
	Ses Japanse borden en vyf dito schaalen	- 4,—.
	Neegen Japanse spoelkommen.	
	Twee dito chocolaadskoppen .	- 8,—.
	Twee dito vischkommetjes . .	
	Een blauw dito	
	Twee bruyne porcelyne spoelkommen	
	Vijf Japanse borden	
	Vier dito kommetjes	- 4,—.
	Vier dito chocolaadskoppen .	
	Drie paar coffygoet	
	Twaalf blauwe porcelyne borden .	- 4,— .
	Een dito theeservies, defect .	- 7,—.
	Een dito dito dito .	
In het portaal in vaste kastjes.		
	Vijf bruyne porcelyne suykerpotten	- 1,10.
	Een porcelyn spoelkommetje .	
	Drie dozyn blauwe porcelyne borden en drie schaaltjes . . .	- 8,—.
	Een porcelyn boterschoteltje .	
	Ses Delfse schaaltjes	
	Twee dito slabakjes	
	Twee dito souskommen . . .	- 6,—.
	Twee Japanse porcelyne terrinetjes	
	Ses vlessebakjes	
	Eenig glaswerk	

In de beneden binnenkamer een porcelynkasje, op en in hetselve,

Vier porcelyne kommetjes . . .	
Een Japans suykerpotje . . .	
Een porcelyne trekpot . . .	
Een melkkan	
Een theebosje	
Twee chocolaadskoppen . . .	*f* 10,10.
Drie kommetjes	
Een half dozyn theegoed . .	
Twintig kopjes divers . . .	
Een half dozyn theegoed . .	
Tien schooteltjes	

Een porcelynkasje, op en in hetselve,

Vijf kleyne Japanse suykerpotjes	
Een dito schaaltje	
Een dito suykerpotje	
Twee dito trekpotten . . .	
Twee dito melkkannetjes . .	
Een theebosje	
Een kleyn Japans stelletje van vyven	- 14,00.
Een dito van sessen	
Vier en een half dozyn coffy en theegoet divers	
Vier en twintig differente schoteltjes op de schoorsteen .	
Seeven blauwe porcelyne borden	
Twee dito kommen	- 3,—.
Vijf paar blauwe kopjes en schoteltjes	

Grafschrift, schijnbaar ongeloofelijk en toch geloofelijk. Het luidt dus:

HIC JACET QUI TRIBUS ANNIS VIGINTI QUATUOR LIBEROS PROCREAVIT,

Dit is schijnbaar ongeloofelijk, dat iemand in drie jaren 24 kinderen verwekt had. Maar als men het in gewone letters over-

brengt en slechts de eerste letter van *Annis* kapitaal laat, dan is het allezins geloofelijk, want dan zegt het, dat de overledene bij drie Anna's, dus in het huwelijk met drie vrouwen, alle Anna geheeten, 24 kinderen verwekt heeft. E. A. P.

Oost- en westindische houtsoorten. (XXI, bl. 224). Van de zes cursijf gedrukte namen van houtsoorten, zie ik slechts kans om het met twee tot eenige helderheid te brengen.

Door St. Maeijkens hout bedoelt men zeker St. Martinus- ook St. Maartens hout genoemd. Het wordt van Westindiën aangevoerd en om zijne bruinachtig roode kleur in de verwerijen aangewend. In Rusland (zegt men) wordt het gebezigd tot het verwen van juchtleder. In den handel verdeelt men het in twee soorten prima in *zware* stukken, secunda in *ligte* stukken. Deze laatstgenoemde soort is uitsluitend het afgehakte spint, en bevat weinig of geen kleurstof, in verhouding althans van het prima soort, dat alleen *het hart* van het hout is.

Om de ligte dunne stukken en vreemde vorm, draagt de secunda soort den naam van stokvischhout — Fransch: petit bois de stokfisch.

Dat deze laatste soort van veel minder waarde dan de prima soort is, zal wel de reden zijn dat die in de genoemde ordonnantie *afzonderlijk* is opgenomen. J. H. ROOSTER.

V R A G E N.

Nikker. Onlangs hoorde ik toevallig door een Zeeuw *nikke*(r)-*staart* gebruiken voor *hoos.* Dit wijst natuurlijk terug op 't aloude bijgeloof, waarin de watergeesten, *nikkers*, eene groote rol spelen, en aan welk volksgeloof vele roerende sagen haren oorsprong te danken hebben. Leeft die naam *nikkerstaart* misschien nog in andere streken van ons land voort en wat vertelt het volk er van?

Amsterdam. C. HONIGH.

Warmte van het water. Hoe komt het, dat het water, zoowel in de Zuiderzee als in de binnenwateren, bij noordenwind warmer is dan bij andere winden?

GESCHIEDENIS.

Feesten ter gelegenheid van de alliantie van ons land met Frankrijk. (Vgl. XIX, bl. 240.) In de Surinaamsche courant voor Woensdag den 9 September, het eerste Jaar der Bataafsche Vryheid, vindt men het volgende:

Paramaribo. Zaturdag den 5en September is alhier ten Huize van den Burger Raad in den Hove F. C. Stolkert ter gelegenheid der heugelyke Alliantie tusschen de Fransche en Bataafsche Republicquen en de ophanden zynde Publicatie tot afschaffen van het gehaate Oranje Huis, alhier een talryk en cierlyk *Patriottiseh Diné* gegeven, grootendeels bestaande uit Leden van 't *Genootschap de Vrienden des Vaderlands en dezer Colonie*, benevens eenige andere welbekende Vaderlandslievende Gasten. Op het Dessert wierden onder een zeer fraay Instrumentaal Musicq, door de eigen slaaven van den Gast-Heer geëxecuteerd, de volgende Conditien plechtig gedronken.

N°. 1.

Dat de zaamenstrengeling der Eendrachtsbanden van Frankryk met Nederland onverbreekelyk, en het Heil, en Voorspoed in ons Moederland daardoor voortgebragt, Eeuwig duuren.

N°. 2.

Het herleeven van Koophandel en Zeevaard als de Bronnen der Welvaard van ons teder geliefd Moederland, met krenking der uitsluitende handel en aangemaatigd oppergebied ter Zee van het naburig Albion, waar door het eerstdaags gedwongen mooge worden den Vreede van onze vereenigde Wapenen af te smeeken!

N°. 3.

De onverbreekelyke verknogtheid als van Moeder en Dochter tusschen Nederland en Suriname!

N°. 4.

Het Redres in 's Lands-bestuur dezer Colonie van alle Grieven, welke daar in zo door Belang en Heerschzugt, als andere verderffelijke oogmerken zijn ingevoerd!

N°. 5.

De betere Welvaart van Surinaames Landbouw, de vernieling van 't Inlands Bosch-gespuis, en de spoedige afreize en gelukkige overkomst der Ingescheepte en nog gereed zijnde Producten.

N°. 6.

Dat onze nabuurige Colonien Cayenne en Demerary uit haare druk van binnenlandsche onlusten, rasch gered mogen worden en met ons de ware Vryheid en Rechten van den Mensch genieten mogen!

N°. 7.

De Schryvers der overwaardige brieven van Aristodemus en Sinserus, en alle andere Schryvers die de Heerschzugt het momaangezigt hebben afgerukt!

N°. 8.

De uitwerking en verspreiding van alle nuttige waarheden tot de verklaaring der Vryheid en Rechten van den Mensch, byzonder voor dit nog in 't duister zugtend gewest!

N°. 9.

De nagedachtenis der Americaansche, Fransche en Bataavsche Helden, die voor Vryheid en Vaderland hun leven hebben opgeofferd!

N°. 10.

De Eeuwige verdelging van het Oranje Huis in onze gewesten, onderwijs voor verblinden, de Galg voor Schelmen, Eer en aanzien voor deugd en verdiensten.

N°. 11.

Alle braave Regenten van Suriname in 't algemeen, en van onzen Gast-Heer in 't byzonder.

N°. 12.

De Gezondheid van *P. Paulus* en alle Braave Volks-Representanten!

N°. 13.

De tegenwoordige welmeenende Representanten dezer Colonie, en de waardige *Abh. Vereul* als een inboorling derzelve!

N°. 14.

De bevelhebber onzer Verlossers de dappere Pichecru!

N°. 15.

Heil en voorspoed aan alle waare Vaderlanders die door de

Tyranny van *Oranje* hier en in den Vaderlande verdrukt en vervolgd zyn geworden, in, en na den Jaare 1787. Zegen voor den onvertzaagde Maire *Visscher!*

N°. 16.

't Spoedig arrivement der gewenschte en eerlang verwagtwordende Commissie ter herstelling van de Rechten en grieven der goede Ingezetenen alhier, die keus van waardige Mannen zo in den Vaderlande als hier, waar aan het Volk zyne belangens kan toevertrouwen!

N°. 17.

Dat aan de beloften onzer Verlossers en Bondgenooten by *Art.* 16 van het *Alliantie-Tractaat* bepaald, moge worden voldaan door de afstand van Cleefsland en Benede-Oostvriesland.

N°. 18.

Dat een gelouterd Bestier in deze Colonie niet langer dulde dat by eene heuchelyke Volksgebeurtenis eenige ter Rheede leggende Nationaale Scheepen straffeloos de Vlaggen mogen ophyssen der Vyanden van den Staat!

N°. 19.

Dat onder de schaduw der *Vryheids-Boom* op den grond van *Gelykheid* in ons herleevend Moederland weelig wasschen, en beveiligd door den Band van *Broederschap*, de Bataafsche schoonen mogen opgroeijen in bekoorlykheden tot belooning van waare Vryheidsminnaars!

N°. 20.

Dat nimmer een waar Patriot in zijne tegenwoordige Triumph door wraakzugt worde bezield; maar dat zyne Vyanden door zyne Edelmoedigheid en bedaarde vreugde tot inkeer worden gebragt!

N°. 21.

Vrede, Vryheid, Gelykheid en Broederschap over de geheele Waereld, en Dank aan onzen welmeenenden en vriendelyken Hospes!

Na het eindige der Maaltyd treede een menigte weldenkende aanschouwers binnen, en vergroote dit Vreugde Feest, danssende de Carmagnole Dans, onder een geduurig geroep van Hoezee! en Vivat het Vaderland en Vaderlandsche Vrienden!

A. C. DE GRAAF.

Pauperhuis te Utrecht. (XXI, bl. 277.) De Broederschap van het Collegium Willebrordi en *domus Pauperum* werd den 15 januarij 1593 door de vroedschap van Utrecht »geratificeert en geconfirmeert".

»....alle de kynderen (zoo heet het in de Instructie voor de Regenten van deze broederschap, te vinden achter de Vroedschapsnotulen van Utrecht 1593) ofte jongens die alrede int selve Collegie toegelaten zijn en noch sullen worden, sullen moeten worden opgebracht ende geleert in de waarheyt der gereformeerde religie opdat zij tzijnder tijt de Kercke ende Republique eenigen dienst moegen doen."

Aanteekeningen betreffende het Collegium Willebrordi en Domus pauperum zijn nog te vinden in de broederschapsnotulen van 23 maart 1619, 13 mei 1630, 6, 13 julij, 3 en 28 augustus 1640 en 20 maart 1643.

Aangaande den *oorsprong* der stichtingen is in de utrechtsche gemeentearchiven niets te vinden.

Bij besluit van het intermediair gemeentebestuur der stad Utrecht van 28 october 1799, werd het reglement der stichtingen *Collegium Willebrordi* en *Domus pauperum*, ook bekend onder benaming *het Fraterhuis*, vernieuwd.

Thans worden, ingevolge de bepalingen van 1799, uit het fonds der stichtingen de schoolgelden en boeken bekostigd voor leerlingen van het Sted. Gymnasium, die zich door aanleg en ijver onderscheiden. Gedurende 1870/71 henoten niet minder dan zeven jonge lieden van deze munificentie.

Superintendent van het C. W. en D. P. is de burgemeester der stad Utrecht. Regenten zijn heeren Curatoren van het Gymnasium.

Utrecht. Mr. J. N. VAN HALL.

Britta Beyer. In de Europa, 1862, schreef ik eene, met een dun romantisch manteltje omhangen schets over »een wonderman," den befaamden Ludeman. Zij is, wat de geschiedkundige feiten betreft, hoofdzakelijk ontleend uit de *Gedenkwaardige levensbeschrijving van den waereldberoemden Johan Christophorus Ludeman, vermaard philosoof, Med. Doct. en astrologist te Amsterdam*, Nijmegen

en eld. 1784, 4°., naamloos, maar van de hand van den mede zeer befaamden mr. F. L. Kersteman; zie diens *Leven, door hem zelven beschreven*, dl. I, bladz. 109. In de eerstgenoemde biografie komen ook levensbijzonderheden voor aangaande Britta (eig. Brigitta Beyer), huishoudster en bijzit van Ludeman te Amsterdam. O. a. wordt daarin verhaald, dat deze Britta met Ludeman kennis maakte op het beurtschip van Hamburg naar Amsterdam, toen de planeetlezer zich aldaar ging vestigen; en ik heb in het aangehaalde stukje de kennismaking ook aldus voorgedragen. Later is mij echter gebleken, dat de »philosoof en astrologist" reeds vroeger, te Haarburg, onder het oog zijner huisvrouw, met die Britta in ongeoorloofde betrekking gestaan en te Amsterdam, toen de verlatene vrouw hem daar opzocht, met behulp van dat vrouwmensch de ongelukkige, zedelijk en ook ten deele lichamelijk, doodgemarteld heeft.

De bijzonderheden aangaande dit een en ander zijn te walgelijk wat den inhoud, en te vervelend wat de beschrijving aangaat, om er de aandacht op te vestigen. Men vindt ze in een boekske van W. v. Swaanenburg (bombastischer-poëzij-gedachtenis!), getiteld: *Hans Christoffel Ludeman, afgerost door zijn eigen harderstaf, die hij gebruikt heeft, tegens de Magistraat der stad Haarburg, in spijt van Brita Beiers middernagtskroon, en gekroonde morgenstont* (gedrukt voor den auteur, 1727); ten antwoord op: *De Herderstaf, gebruikt tegen den Magistraat der stad Haarburg, door J. C. Ludeman, Doct. Phil. & Med.* (gedrukt voor den autheur, MDCCXXVII). *De Middernachtskroon, door de Weder-geboorte erkampt en beschreven door Brita Beyer, Sweedische Dochter* (gedrukt voor de Auteurin, 1723) en *De gekroonde morgenstond, na een veertienjarige verdrukkinge verschenen en beschreeven door Brita Beyer; waarby na den opdracht gevoegd is een Brief vàn Lysbeth Schrooters, weduw van Jacob de Haan, geschreeven aan den heer Doct. Ludeman* (gedrukt voor de Auteurin, MDCCXXVII), alle in kl. 8°.

Deze »traktaatjes" zijn ieder op zich zelv', maar vooral bijeen, zeer zeldzaam. Ze te lezen is onmogelijk van wege den onzin; maar als men er dien onzin niet op moest toe nemen, zou het niet geheel onvermakelijk zijn eens te zien wat onbeschofte scheldwoorden, wat gemeene straattaal, wat afschuwelijke vischbank-

volzinnen daar niet gedrukt te lezen staan. Doch inzonderheid — en daarom is het, dat ik het curieuse bundeltje uit mijne bibliotheek te voorschijn haal — wekt het de diepste verontwaardiging, hoe er uit blijkt, om het met Swaanenburg te zeggen, dat Ludeman en Britta in »haar ontugtigen handel en ommegang Gods heilig woord deerlijk profaneeren, en diversche spreekwijzen uit Salomons Hoogenlied op haar zelven en op haar ongeoorloofden wandel appliceren en toeeigenen."

Ik heb nog al eens het oog geslagen in de onzinnige taal van buitensporige mystiekerij, maar nooit is mij eene zoo boven alle beschrijving dolzinnige dweeperij onder de oogen gekomen als die van de vrome, godzalige (!) bijzit van den beruchten horoskooptrekker; nooit ook een gruwelijker profaneeren onder den schijn van ingenomenheid met Jezus Christus den Heer. En met dat al spreekt uit elken regel: geen huichelarij, maar zelfbedrog. Van deze zijde is de wartaal van Britta Beyer even psychologisch merkwaardig als zij zedelijk stuitende is.

Mr. van Doorninck kan aanteekenen, dat »meester Franciscus", die onderscheidene kwartijnen met astrologischen onzin als orakeltaal van Ludeman heeft uitgegeven, mr. F. L. Kersteman is. Die kwartijnen zullen thans wel door niemand meer worden gelezen; maar van den *Spiegel der waereld* werden binnen vier maanden 2200 exemplaren verkocht! (Leven van Kersteman, dl. I, bl. 124).

H. M. C. VAN OOSTERZEE.

VRAGEN.

Zegel op de objecten van handel en weelde. Ik bezit in mijne kleine verzameling een nat-stempel-afdruk met bovenstaand randschrift. Dit zegel stond op den titel van het drama: »de Jeugd van Hendrik den vijfden." 't Is een staand ovaal met randschrift:

ZEGEL OP DE OBIECTEN VAN HANDEL EN WEELDE.

daarbinnen een schild in gebogen driehoeksvorm met een opgaande punt in 't midden der bovenzijde, in 't schild de hollandsche leeuw met kroon, zwaard en pijlenbundel; in den schildvoet »1806". —

Tusschen den bovenkant van 't schild en het randschrift »12 P". Wat is hier de bedoeling van dat »12 P"?

Amsterdam. J. G. HORSTHUIS.

Westgeld. Bij diploma van 25 maart 1277 geven schepenen, enz. van 's Hertogenbosch aan de burgers van Roermond vrijdom van het westgeld in hunne stad (a debito et solutione juris nostri oppidi quod apud nos Westgeld dicitur.)

Zij deden zulks uit hoofde de magistraat van Roermond aan de burgers van 's Hertogenbosch vrijdom verleend had van het *fermiteitgeld*, dat in Roermond geheven werd.

Het woord *fermiteit* zal waarschijnlijk verwant zijn met het latijnsche *fermentum* en *gruittol* beteekenen, maar waarin bestond het *westgeld?* J. B. SIVRÉ.

Van Crumpipen. Wat had de canselier van Crumpipen misdreven, dat hij uit Breda gebragt werd, door eenige cavalleristen begeleid, in 1789 (?)? Volgens een gr. 8°. plaatje naar J. Buijs, door R. Vinkeles 1799. J. C. K.

[Dit plaatjen vindt men in het Vervolg op Wagenaar dl. XXII, tegenover bladz. 318, waar men leest, dat »de canselier van Crumpipen, door eene party der Patriotten opgeligt, en in Breda gevanglyk weggevoerd, op aanzoek van den Heer Schraut, met de zaken des Keizers, in 's Gravenhaage belast, niet alleen, op bevel der Staaten in vryheid gesteld; maar in een rydtuig, met vier paarden bespannen, begeleid door twee-en dertig Dragonders, van Breda, op Brabantschen bodem gebragt wierd."]

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Snaphaan en zweertgen. (XXI, bl. 278.) Snaphaan is een bekende munt van 5 à 6 stuivers (zie Kiliaan). Hij is de voorlooper der schellingen. Men vindt bij v. d. Chijs afbeeldingen van geldersche, nijmeegsche, grondsveldsche, enz., enz. en bij Verkade: geldersche, zutfensche, deventersche, zwolsche, kampensche, friesche,

utrechtsche, zeeuwsche snaphanen. Ook worden er van Luik en Kleef gevonden. Over den naam leze men het werkje van Groebe.

Zweertgen is een lotharingsch muntje met een hand, die een zwaard houdt; ook wel met een enkel zwaard en het omschrift: fecit: potenciam: (sic) in: brachio: suo.

S. d. J. E. TER GOUW.

VRAGEN.

Molenaärs-gildepenning, A°. 1643. Deze zilveren medaille, met oog, als draag- of belooningspenning, is aan de éene zijde geheel gelijk aan de keerzijde van den gedenkpenning, doch niet als draagpenning, op Antoni van Straele, burgemeester van Antwerpen, A°. 1567, afgebeeld en beschreven bij van Loon, dl. I, bl. 96, met het zinnebeeld der Fortuin, houdende een uitgespannen zeil en staande op een bol in een zeeschelp, drijvende op eene kalme zee en met het omschrift om den rand: *Virtute et constancia*; doch de voorzijde, die bij van Loon het borstbeeld van A. van Straele heeft, is vervangen door de gestempelde afbeelding van een molen, in 't midden, en de gegraveerde inscriptie om den rand: *Is. vereert. aen. Henderick Iansen. op. den. 2. den. Ivlivs.* 1643. Dit exemplaar toont op nieuw de gewoonte onzer voorvaders aan, om den eenen of anderen gedenkpenning, met de noodige wijziging, aan te wenden tot een ander doel, dan waartoe de gedenkpenning, in hun bezit zijnde, oorspronkelijk gediend heeft. Zeer vele voorbeelden, bijv. van noodmunten vooral (omdat deze doorgaans aan de keerzijde blank waren, en alzoo geschikt, om daarop eene inscriptie te graveeren) zijn hiervan aan te wijzen. Dat hier juist deze penning daartoe bij voorkeur gekozen is, schijnt eigenaardig daaruit te zijn ontstaan, dat de afbeelding der Fortuin geheel toepasselijk was op het molenaarsbedrijf, afhankelijk van weêr en wind, zoo als er dan ook dikmaals nog heden molens den naam dragen van *De Fortuin*. De vraag echter is deze, wat er bekend is van de molenaars-gildepenningen, hetzij te Antwerpen, hetzij te Amsterdam of elders, want, ofschoon deze medaille of draagpenning door ons te Amsterdam verkregen is, is het daarom nog niet zeker,

dat zij aldaar aangewend en vereerd is. Waarschijnlijk zal Jan Jansen een overman of het hoofd van eenig molenaarsgild geweest zijn, en zich daarbij verdienstelijk hebben gemaakt bij uitnemendheid, omdat niet alleen de inscriptie daarop zinspeelt, maar ook de molen, hoog opgewerkt, daarop expresselijk is aangebracht en gestempeld. Penningkundigen, vooral zij, die hunne studie bijzonder van gildepenningen maken, worden verzocht ons hierop nader te willen inlichten, zoo als wij steeds weêrkeerig getracht hebben in den Navorscher eene oplossing van eenige vraag te geven, en alzoo de eene dienst den anderen waard is, en dit beginsel te volgen, in het doel van het tijdschrift ligt.

Amsterdam. J^o^. DE VRIES, JZN.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Uit het land der Hannekemaaiers. Westfalen is een schoon land, ofschoon het bij vele bevoorooordeelde Nederlanders den naam heeft van slechts met uitgestrekte heidevelden te zijn bedekt en door een armoedig, zeer weinig ontwikkeld volkje bewoond te worden. Dat deze slechte naam onverdiend is, behoef ik niet te betoogen. De weg van velen onzer voert ons in den zomer, als we in de schoone landstreken van Duitschland, aan den Rijn of in den Harts, in 't Thuringerwoud of den saksischen Schweitz of elders verademing en genot zoeken, door het land »*der rothen Erde*," door Westfalen. Die allen weten nu wel, dat Westfalen rijk aan natuurschoon is.

Maar 't is niet slechts een schoon land, een merkwaardig land is 't tevens, en vooral ook voor ons Nederlanders een zeer merkwaardig land. Naast Brabant en Vlaanderen aan de eene zijde en Oostfriesland aan den anderen kant, is het Westfalen, waarvan de oude geschiedenis, vooral in de middeneeuwen en nog later tot in de zeventiende toe, naauw aan de geschiedenis van ons vaderland is verbonden. Men bedenke slechts, dat oudtijds een deel van ons land onder het bisdom van Munster behoorde, dat west-

faalsche kloosters rijke bezittingen in Nederland hadden, zoo als onder anderen de in der tijd zoo beroemde abdij van Corvei in Westfalen de kerk van St. Veit te Oldehove (thans Leeuwarden) bezat. Men herinnere zich hoe de nederlandsche Wederdoopers in de eerste roerige tijden der kerkhervorming zich onder Jan van Leiden te Munster vereenigden en daar een tijd lang hun dweep-dwaze rol speelden. Men denke aan de belegering van Groningen in 1672 door Berendje van Galen, alias Bommen-Berend, »de bisschop van Munster, »met honderd duzend man," zoo als het liedje luidt, of »de zwijne-bisschop," zoo als men dien schelm in Holland noemde.

En 't is niet slechts de met onze geschiedenis naauw verwante geschiedenis van Westfalen, die dit land voor Nederlanders merkwaardig maakt. Neen, maar de banden, die Nederland aan Westfalen hechten, zijn nog naauwer. Een groot deel toch van het nederlandsche volk is ten naauwsten verwant aan het westfaalsche volk, is daarmede van denzelfden stam, bestaat uit volle broeders van de Westfalingen. Overal waar het nederlandsche volk van zuiver of gemengd saksischen oorsprong is, op de Veluwe in in de graafschap van Zutfen of den achterhoek van Gelderland alzoo, de Twenthen en Sallanders in Overijssel, de Drenthen en Groningers (Friso-saxen), die allen zijn met de Westfalingen van denzelfden stam en ten naauwsten aan hen verwant. Uit hunnen tongval, uit hunne zeden en gewoonten, begrippen en bijgeloovigheden, kortom uit al hun doen en laten in 't dagelijksche leven, blijkt dit ten duidelijksten.

Maar daarenboven, hoe vele Nederlanders, vooral Hollanders, stammen rechtstreeks van Westfalingen af! Want behalve dat Westfalen ons jaarlijks met zijne zonen overstroomt, die als zoogenaamde Hannekemaaiers de boeren in den hooibouw helpen, of anders in de veenen bij 't turfgraven, ook bij het lijmzieden en bij zoo menig ander werk hunne gehuurde krachten inspannen, behalve deze allen, hoe menige Westfaling zet zich blijvend in ons midden neer en wordt een burger van Nederland! Men denke slechts aan zoo menigen kunstenaar, aan zoo menigen koopman, vooral in manufacturen, aan zoo menigen kantoor- en koopmansbediende, schoenmaker, kleermaker, bakkers- en slachtersknecht, zoodat men in Friesland dikwijls iederen koopman in manufacturen *'n findoekspoep*

noemt en te Amsterdam vaak iederen bakkers- of slachtersknecht *'n bakkersmof* of *'n slagersmof* heet.

Terwijl alzoo de geschiedenis van Westfalen, terwijl de tongval van 't westfaalsche volk, geheel 't westfaalsche land en volk, zoo na aan onze geschiedenis, aan ons land en aan ons volk verwant is, kan 't niet missen, of een boek, dat ons »*Land und Leute*" van Westfalen nader leert kennen, moet wel de belangstelling van het nederlandsche volk opwekken. En als dat boek daarenboven een degelijk werk is, dat onderhoudend en met aangename afwisseling geschreven is, dan verdient zoo'n werk wel bij het nederlandsche publiek meer bekend gemaakt en aanbevolen te worden.

Zulk een boek is Dr. Hermann Hartmann's Bilder aus Westfalen. Sagen, Volks- und Familienfeste, Gebräuche, Volksaberglaube und sonstige Volksthümlichkeiten des ehemaligen Fürstenthums Osnabrück. Osnabrück. Rackhorst'sche Buchhandlung, 1871. Dit boek bevat de volgende hoofdstukken: Volksfeste und Festgebräuche; Taufe, Hochzeit, Haushebung, Beerdigung; Thieraberglaube, Sonstiger Aberglaube, Das christliche Kreuz und der Hammer des Gottes Donar; Das grosselterliche Haus, Das Pharhaus, Der alte Vicarius, Der Dorfarzt, Der Schulmeister, Die Spinnstube, Die Hollandsgänger und Dänemarker, Die Cloppenburger Strumpfhändler und Hümmlinger Strumpfstricker, Der Sonntagmorgen, Die Babilonie, Der Biedermann; eindelijk nog eenige gedichten. Het boek kost slechts een pruisischen daalder, dat is *f* 1,80.

Wij bevelen het ten sterksten aan.

L. J. W.

't Anagram van Pers. (Vergl. XXI, bl. 245, 392, 441). Ik dank den heer Leendertz voor de gegeven opheldering, en erken gaarne de juistheid zijner verklaring van *snood* als *arm* en *miserabel*, maar verzoek hem tevens wel te willen gelooven, dat ik die beteekenis niet uit het oog had verloren. Ik dacht er wel aan, maar vond haar tegenover 't werkwoord *strijden* niet aannemelijk.

Neemt men haar echter aan, dan zou men ook kunnen bewe-

ren, dat Vondel 't anagram precies in denzelfden zin opgevat heeft, en daarom in zijne beide epigrammen op Pers (zie van Lenneps uitgaaf II, d. bl. 655, 656) den held bespotte, die op die *armoedige aarde* streed om veel geld te zamen te hoopen, en daarom zijn boeken en prenten, natuurlijk niet aan de armoedigen, op het duurste zocht te venten.

Maar ik kan haar nog niet aannemen, en veroorloof mij een paar vragen.

Als ik lezen moet: »ik strijd op de armoedige aarde," — welke »goede zin" is daar dan eigentlijk in te vinden? Is niet de aarde de moeder van alle rijkdommen? en is 't dan ook geen onzin als men haar *armoedig* noemt? Maar 't prentje bewijst, dat Pers aan geen *arme aarde*, maar aan een *booze wereld* dacht. De aarde is in 't verschiet, niet arm maar bloeijend, geteekend, en heeft met den strijder niets te maken; hij staat *op de wereld.* Het kruis is op zijde gevallen; verbeeldt dit niet, dat de wereld *ligt?* Zij rust op een monster; doelt dit niet op *het booze?* — En die held strijdt niet *op*, maar *tegen* iets; — tegen de ondeugd; hij zegt het zelf:

De deughd bereyckt de kroon; zij eyndicht al in SUYCKER!

Als nu zijn anagram geen onzin is, dan — is dit vers 't ook niet.

J. TER GOUW.

VRAGEN.

Een oude friesche kronijk. In de Leeuwarder courant heb ik artikelen gelezen van de heeren Colmjon en Ottema over eene zeer oude friesche kronijk. De eene houdt die voor verdicht, de andere voor echt en zeer belangrijk. Wie van die beide heeren zou gelijk hebben? ***

[De heer Colmjon heeft spijkers met koppen geslagen. Hij heeft eenen behoorlijken voorraad van bewijzen voor de onechtheid van het stuk bijeengebragt. Wie dien voorraad wil vermeerderen is daartoe later in de gelegenheid gesteld geworden door het verslag over dit handschrift van dr. Ottema, gedrukt achter het laatste verslag van het Friesch genootschap. Men lette b. v. eens —

want wij willen alleen op de taal wijzen [1]), hoewel er buitendien vreemde zaken genoeg in voorkomen — op de vijf en twintig regels uit het handschrift, die ons daar, tegenover blz. 228, als taalproeve worden medegedeeld. Wie eenigzins bekend is met de duitsche talen en de veranderingen die zij in den loop der tijden ondergaan hebben, zal in deze vijf en twintig regels wel vijf en twintig maal bewezen zien, dat deze kronijk niet voor een gedeelte reeds in de zesde eeuw, voor een deel wat later, maar toch niet later dan in de eerste eeuw voor Christus geschreven is, maar, lang, zeer lang daarna; ja, soms vraagt hij, al ziet het papier en de inkt er zeer oud uit en al is het letterschrift zeer vreemd en bijzonder, is het stuk toch niet een fabrikaat van onze negentiende eeuw? De schrijver is niet geheel onbekend met de taal der oude friesche wetten, ook het tegenwoordige Friesch is hem niet geheel vreemd, maar onze tegenwoordige nederlandsche taal kent hij toch nog beter. Gedurig komt de aap uit de mouw. Ik zal maar zwijgen van de verbuiging van nomina en verba, die veel te modern is. Maar wij lezen b. v. reeds in de eerste regel *umbrocht*, voor *om het leven gebragt*. Wie met de noodige aandacht gelezen heeft wat dr. van Vloten over dit *om* heeft geschreven, zal begrijpen dat men in 520 ante Christum en nog een aantal eeuwen later niet van *ombrengen* in deze beteekenis heeft kunnen spreken. Doch misschien was de oude friesche priesteres het daarin eens met de redactie van het Woordenboek, die van Vlotens gevoelen verworpen heeft, maar tot nog toe het bewijs daarvoor schuldig is gebleven. Wat verder lezen wij, dat *er* (er staat werkelijk niet alleen hier, maar op een aantal andere plaatsen *er:* wie zoo gedroomd hebben dat dit woord al twintig of vijf en twintig eeuwen oud was!) meer dan

[1]) Eene enkele opmerking willen wij hier toch bijvoegen, die niet de taal, maar het letterschrift raakt. Daaromtrent wordt ons o. a. medegedeeld, dat er onder de letterteekens die hier gebruikt worden, een voorkomt voor de *ng*. De meening dat de *ng* één klank zou zijn, door twee letterteekens uitgedrukt (even als *ch*) is nog niet oud en kon *in Holland* eerst ontstaan toen de *g* daar hare oude en eerste uitspraak verloren had en begon uitgesproken te worden zoo als wij haar nog heden ten dage uitspreken. *In Friesland* bleef en blijft nog steeds de oude uitspraak dier letter voortduren.

drie etmalen *verloopen* (vrlâpen) waren. Nu weet men, dat *loopen* oorspronkelijk de beteekenis had van *springen*, dat het later de beteekenis kreeg van, niet stappende, maar springende gaan, wat wij nu noemen hard loopen of draven, dat men dit zelfs in de 17e eeuw nog niet vergeten was en toen b. v. nog zeide [1]), de dwaasheid *loopt*, de wijsheid *gaat*. Het zal dus wel een weinigje minder dan twintig eeuwen geleden zijn, dat men van het *verloopen* van den tijd is beginnen te spreken.

Toen die drie etmalen verloopen waren, lezen wij, en men nog in het geheel niet verder gekomen was, vraagde Adela het woord (er staat letterlijk *frêge Adela that wird*). Wij leeren daaruit, ten minsten wij mogen het er uit opmaken, dat reeds in dien tijd bij de vergaderingen een president en een hamer te pas kwam. Zij zeide: I alle wît-et that ik thrjv jêr burchfâm wîsen *sy*. Uit dezen conjunctivus blijkt, dat Adela, op dit punt althans, in de latijnsche grammatica beter te huis was dan in de friesche. Een regel of wat verder gebruikt zij *hebben* als hulpwerkwoord, iets waarvan wij tot nog toe eerst in de 8ste eeuw na Christus in duitsche talen de eerste flaauwe sporen hadden gevonden.

Blijkt het overal, dat de fabrikant van deze kronijk wel nu en dan eens in oude friesche boeken gebladerd heeft, maar dat het er met zijne kennis van die taal vrij zuinig uitziet, nergens blijkt dit meer dan in de namen der personen die hij ten tooneele laat treden. De vrouwennnaam Geert, hoe men dien ook verklare, is niet zeer oud. Hier wordt ons van eene priesteres van dien naam gesproken, die 15½, zegge *vijftien en een halve* eeuw voor Christus leefde. Misschien zal men beweren, dat de afschrijver uit de 14e eeuw na Chr. dezen naam niet zuiver weêrgegeven heeft. Het zij zoo! Maar, lezen wij in het Verslag, vijfhonderd twintig jaren voor Christus leefde en schreef eene andere priesteres, die den naam van Apollonia droeg, eenen griekschen naam, en nog wel eenen aan dien van eenen grieksche godheid ontleend. — Men weet, dat de namen van heiligen, nu als voornamen veelvuldig voorkomende, in Friesland eerst betrekkelijk laat zijn ingevoerd, dat zij daar voor de invoering van het Christendom niet

[1]) Wij meenen dat men het bij Cats vindt.

voorkwamen, en dat het ook na de invoering van het Christendom nog vrij lang duurde eer de Friezen hunne goede friesche namen voor die vreemde namen wilden wegwerpen. Men weet ook, dat Antonius tot die heiligennamen behoort, en dat deze naam veeltijds verkort wordt tot Teunis. Maar deze kronijk vertelt het ons anders. Er was — de lezers van den Navorscher zullen ons misschien naauwelijks willen gelooven, maar inderdaad het staat op bl. 238 van het Verslag te lezen — er was »een friesche viking, zeekoning, thuis behoorende te Alderga (Ouddorp niet verre van Alkmaar). Zijn naam was Teunis, in de wandeling bij zijne manschappen Neef Teunis genoemd, die vooral de Middellandsche zee tot het doel en tooneel zijner tochten gekozen had, en door de Tyriers vergood zoude zijn, in den tijd toen de Phenicische zeevaart zich merkelijk begon uit te breiden en naar Friesland stevende.” Derhalve een Teunis in Friesland een aantal eeuwen voor onze tijdrekening, en die neef Teunis door de Pheniciers in Neptunus omgeschapen en onder dien naam aan de Romeinen overgedaan!

Hoe is dit handschrift in de wereld gekomen? Hoe Klaas Kolijn ontstaan kon, begrijpen wij: het was eene speculatie op de beurs van eenen ligtgeloovigen verzamelaar. Maar wat iemand, wien het daarom niet te doen was, bewogen heeft zijnen tijd te verbeuzelen met het volschrijven van een paar honderd bladzijden (zoo groot ten minsten schijnt deze kronijk te zijn) in eene taal, die een wonderlijk poespas is van friesch uit de 13de of 14de en nederlandsch uit de 19de eeuw, en in vreemdsoortige, expres daarvoor uitgevondene letters, is ons een raadsel. Misschien dat de inhoud van het handschrift, wanneer daarvan wat meer bekend is, daarover licht doet opgaan.

Het Verslag begint met het volgende berigt: »De heer C. over de Linden te Helder bezit een overoud handschrift, dat sints onheugelijke jaren in zijne familie vererfd en bewaard is, zonder dat iemand meer de herkomst daarvan wist of den inhoud er van kende, wegens de onbekendheid van schrift en taal. Alleen wist men, dat eene daaraan verbonden traditie van geslacht tot geslacht de zorgvuldige bewaring daarvan had aanbevolen.”

Maar nu blijkt het, dat deze traditie even weinig geloof verdient als een aantal andere traditiën, dat bij die »onheugelijke jaren”

gedacht moet zijn aan menschen die een zeer zwak geheugen hebben, zelfs beweert de heer Colmjon, dat het handschrift van zeer jongen datum moet zijn. Wij zouden daarom wenschen, dat de heer Over de Linden eens mededeelde wat hij van de geschiedenis van het handschrift weet. Dit zou ons op het spoor kunnen brengen.

Maar waar wij het vreemdst van hebben opgezien is wat daarop in het Verslag volgt. »Dr. E. Verwijs daarvan kennis gekregen hebbende, verzocht van dit stuk inzage te mogen hebben en herkende het terstond voor zeer oud Friesch. Hij bekwam tevens vergunning er een afschrift van te vervaardigen ten behoeve van het Friesch genootschap, en was van oordeel, dat het een stuk van groot belang *kon* wezen, *bijaldien het niet een ondergeschoven en met bedriegelijke oogmerken verdicht geschrift was, waarvoor hij vreesde.*" Wij weten niet wat wij hiervan moeten denken. Wij vragen:

Heeft dr. Ottema zich hier zoo onnaauwkeurig uitgedrukt, dat wij uit zijne woorden geheel iets anders lezen dan hij meent? Dat kunnen wij naauwelijks gelooven.

Of laat dr. Verwijs zich zoo ligt knollen voor citroenen verkoopen en is zijne kennis van de oude duitsche talen zoo luttel, dat hij zelfs aan de *mogelijkheid* gelooft dat deze kronijk een stuk van groot belang is en dat hij de brabbeltaal waarin die geschreven is terstond voor zeer oud Friesch herkent? Dat kunnen wij in het geheel niet gelooven.

Of....?

Rederijkers blazoenen. — Sedert eenigen tijd hield ik mij onledig met het verzamelen van de afbeeldingen der *blazoenen* onzer oude rederijkkamers.

Ik heb daartoe het grootste gedeelte der werken doorloopen, die over de *oude* rhetorijkers bestaan, vooral de geïllustreerde. Daaruit, alsmede uit eene verzameling op 't stedelijk archief alhier (die van wijlen den heer van Enst Koning) ben ik ruim een vijftigtal afbeeldingen van oude blazoenen der noordnederlandsche kamers magtig geworden; in 't voorbijgaan is tevens mijne lijst van kamers en hare zinspreuken, ook op kritischen weg vollediger en beter geworden, dan wat wij tot nu toe in druk bezaten.

Om evenwel, (wat voor mij de hoofdzaak is) mijne verzameling van blazoenen zoo volledig mogelijk te maken, wenschte ik den bezitters van blazoenen, en van andere geïllustreerde werken dan de hieronder opgenoemde, beleefd te verzoeken, mij daaromtrent eenig berigt te willen schenken.

Behalve dat ik mij, door vergelijking met de originele blazoenen te Haarlem in »Trouw moet blijken" overtuigde van de getrouwheid der afbeeldingen in: Const-thoonende Juweel etc. copiëerde ik de blazoenafbeeldingen uit de volgende werken:

Spelen van Sinne enz.
  Antw. Willem Silvius 1564. 8°.
'tzelfde werk
  Rott. Jan v. Waesberghe de Jonghe, 1614. 8°.
Refereynen op een Vraghe, enz.
  Amst. Abr. Huybrechtsz., 1611, 4°.
Antwoort op de vraghe enz.
  Amst. als boven, 1613. 4°.
der Reden-rycken Springh-Ader enz.
  Haarl. Daniel de Keyser, 1614. 4°.
Spelen van Sinne... ghespeelt binnen Andtwerpen.
  Antwerpen, W. Silvius, 1562. 4°.
Vlaerdings Redenryck-berg enz.
  Amst. Korn. Fransz., 1617. 4°.
De Schadt-kiste der Philosophen enz.
  Mechelen, Hendrick Jaye, 1621. fol.
Constthoonende Juweel by de loffelycke stadt Haerlem enz.
  Zwolle, Zach. Heyns, 1607. 4°.

Ten slotte *nu* reeds een paar vragen: Zijn de afbeeldingen in: »Vlaerdings Redenryck-berg enz" getrouw naar de te Vlaardingen berustende en aan de gemeente toebehoorende elf blazoenen? — (Zij waren in 1863 te Delft geëxposeerd).

Bestaat er eene beschrijving van 't landjuweel te Rotterdam van 1598, en is die geïllustreerd?

Zeer dankbaar zal ik elke inlichting, aan mijn adres: »Heerenmarkt, Amsterdam" ontvangen.

Amst. J. G. HORSTHUIS.

Volksboek van Jan de Plug. Mogt ik in de vorige aflevering eenige opheldering geven over een oud volksboek, nu ga ik ook eens vragen. In 't Liedboekje: »De Mars-Drager, of de Nieuwe Tover-Lantaren" vind ik op bl. 75 een »Boere-Vryage, tusschen Fobbert en Pleuntje." Fobbert vertelt aan Pleuntje een »Harleveensch meysje" dat hij plotseling rijk is geworden door de erfenis van zijn oom. Hij zegt o. a. sprekende van zijne pas verworven schatten:

»Voor eerst sag ick zyn Boeken,
Pleysierig voor de Jeugt,
Die ik eens door ging soecken,
Wyl zy mijn baerde vreugt.
Histories van Orson,
En Valentyn oock meede,
Histories van Orson,
Hoort wat ick daer nog von,
De Ridder met syn Swaentje,
En oock van Jan de Plug,
En oock 't Boek van 't Haentje,
Dat ik las wonder vlug."

Wie beschrijft mij nu eenigszins nauwkeurig dat boek van »Jan de Plug?"

Amsterdam. C. HONIGH.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Verzameling van portretten tot de vaderlandsche geschiedenis behoorende. Ik leze in den Nederl. Spectator van 1 julij 1871, dat de heer D. Franken Dz., aan 's Rijks prentenkabinet te Amsterdam, op 't Trippenhuis zijne belangrijke verzameling van portretten van personen tot de vaderlandsche geschiedenis behoorende, heeft geschonken. Mijne hooge jaren en de groote afstand verhinderen mij die verzameling in oogenschouw te nemen. Nu is mijne vraag: of er ook eene gedrukte catalogus van bestaat? Zoo ja! of men mij die wil toezenden, om te zien welke er nog ontbreken, ten

einde die te kunnen aanvullen uit mijne verzameling van p. m. 5000 nederl. portretten, waartoe ik, — en welligt anderen met mij, — genegenheid gevoele. J. C. K.

VRAGEN.

Lusthof van Momus — Cour de Momus. Ik bezit een klein folio prentwerk, waarin vooraan bovenstaande breed folio titel, en dat 4 verschillende kleinere prentwerkjes bevat, getiteld: *Almanak voor* 1705. — *Bijvoegsel* tot den almanak v. 1706. — Vorstelijke *Staatsbalans* in 1709, enz., alle met spotprenten op Lodewijk XIV en zijn kleinzoon Philips V van Spanje; waarachter nog 27 platen volgen over den vrede van Utrecht in 1713, doch deze zonder titel of register. — Heeft iemand ook deze werken, zoodat ik een ander exemplaar met het mijne zou kunnen vergelijken en de orde der platen beter opmaken dan het mij nu mogelijk is? — Ook bestaat er eene dergelijke collectie: *Almanak voor* 1701, vertoonende de loop v. d. zon der ongeregtigheid, met 25 platen, — welke mij ontbreekt en welke ik zeer gaarne beschrijven (ook wel koopen) zoude. — Indien iemand mij hieraan voor mijne Beschrijving v. Historieplaten zou willen helpen, zoude hij mij grootelijks verpligten.

FRED. MULLER.

Drukfout in F. Mullers Catalogus van portretten. (Portret van C. L. v. Beyma)?

Is in Fred. Mullers Catalogus van portretten, op bl. 321, regel 1 van boven, tusschen de haakjes, eene druk- of schrijffout ingeslopen? M^0^.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEKGESCHIEDENIS.

Wie *portvrij* een *postwissel* zendt van *ƒ* 3 of méer, ontvangt in 1871 als *Beschermer*: 1°. Een bundel orgelwerken van Sweelinck; 2°. XIX Liederen uit

den Gedenck-clanck van Valerius; 3°. het Jaarboek der Vereeniging; en 4°. Prof. Molls Kerkgezang tijdens de Oud-Nederlandsche Muziekschool.

HEIJE, *Secretaris.*

Een verloren theoretisch werk van Sweelinck hervonden: en de lijst van 't geen de Vereeniging wijders van onzen grooten organist ontdekte, en van 't geen zij daarvan in bezit verkreeg.

Men herinnert zich, dat Wassenaer in zijn Historisch verhaal (Amsterd. 1622; dus kort na Sweelincks dood!) gewaagt van „de werken die by syn leven sijn uytghegaen en die noch niet uytghegaen sijn" — en dat Werkmeister in zijne Harmonologia musica (1702) spreekt van een „*Manuscript so in Niederländischer Sprache,* und aus derselben in 's Hochteutsche versetzet, welches doch aus dem *Zarlino* (W. bedoelt hier zeker Zarlinos Istituzioni harmoniche: Venetia 1558) „mehrentheils genommen ist." (Vergelijk Tiedemans Inleiding voor 't door onze Vereeniging uitgegeven *Regina Coeli,* blz. 5 en blz. 23).

Het handschrift scheen evenwel spoorloos verdwenen te zijn; 't geen te meer te betreuren was, wijl 't vermoedelijk veel licht zou gespreid hebben over Sweelincks kunstontwikkeling.

En zie! thans is niet alleen dàt handschrift door ons ter Hamburger Stadsbibliotheek teruggevonden, maar bovendien nog een ander, van Sweelincks vurigen bewonderaar, en leerling (in den tweeden graad), Jan Adam Reincke — geboren even als S. in Deventer — en later leermeester van den onsterfelijken Joh. Seb. Bach.

Het eene handschrift (n°. 11 van de hamburger Catalogus), 4°. bevat van blz. 1 tot 353:

„Compositions Regeln /Heern/ M. Johang Perterssen /Sweling/ Gewesenen /Vor„nehmen Organisten in /Ambsterdam."/ — Hierop volgt v. n blz. 354—371 een verhandeling van Johan Adam Reincke, met het opschrift:

„Indica: /Jéan Adam Reincken/ MVSICA: /Amicus:/ ob schon die weldt „vergehet /Musica doch bestehet,"/ — handelende over het contrapunt. Het laatste door Reincke zelf geschreven, het eerste van een onbekende hand.

Het andere handschrift (n°. 20 van de Cataloog) in varkensleder gebonden, heeft op de binnenzijde van den omslag het opschrift:

„Johann Adam Reincken /gehört dies buch zu, unt/ haet Ess mit Eigener/ „hant geschrieben, soo /geschehen 1670."/

Hierop volgen twee schoone bladzijden, terwijl de binnenzijde van het derde, den volgenden titel bevat:

Indica: /Erster unt Anderter Theil, seehr/ Nöhtiger unt Nutzlicher lehren /unt unterrichtungen von der /Composition, welche anfenglich/ von dem weltberühmten musico /vndt organisten, Johan Petri/ Schweling, der alten Kirche /zu Amsterdam hoochgeachten orga-/nisten, ist heraus gegeben, unt an den/ tach gebracht, hernacher aber, von Etzl. /Andern, in Ettwass vermehrt, unt/ Erweitert worden, wie folgt./

In 4⁰. ongepagineerd. Een derde deel van het manuscript behandelt de elementaire muziekleer. Dan volgt een tweede titel:

Hier volget /Ein tractact worin/ vielerleij ahrten = /seindt zu finden/ soo zur Composition /seer Nutzlich und Nöthig.

In den voorrede wordt het volgende gezegd: „Solches alless ist erfunden von dehnen „zwey voortrefflichen kunstlern alss erstlich von den gaer grossen und ruhmwürdigen „Signor Josepho Zarlino — und den zu seiner zeit unvergleichlichen, Mag. „Johannes Petri Swelingk, organist zu Amsterdam von der alten Kirchen, „disen beiden trefflich Männeren, hact die Nachwelt ess billich zu danken, wass „von der Composition und dehrer sonderlichen Hantgriffen, in disen volgenden „Regulen ist abgefasset, und dehnen soo ess zu Händen kommen mach, zu grossen „Nutz und Vortheil ist hinter lassen worden."

Getrouw aan ons beginsel om »de werken onzer oude meesters in zulk een vorm onder de aandacht der thans levenden te brengen, dat ook déze er »nut en genot" van kunnen trekken", hebben wij terstond den hr. Eitner uitgenoodigd, in dien geest ons een afschrift te verschaffen. Al spoedig echter bleek het wenschelijke van een zamenvatten der beide handschriften, en wij zijn sedert weinig weken in het bezit van Sweelincks »Compositionsregeln" — in 't Hoogduitsch van dézen tijd naauwkeurig overgebragt [1]), en door Reinckes arbeid, voor zooveel wenschelijk, aangevuld.

Wij hopen die te eeniger tijd te kunnen uitgeven! Immers door dit geschrift geeft Sweelinck, als in de werkplaats zijner kunst, ons de volkomene verklaring van den invloed, dien hij op zijn tijdperk en zijn leerlingen oefende: want reeds de ordening der stoffe die hij aan Zarlinos Istituzioni ontleende, maar vooral ook de voorbeelden en studie-opgaven, die hij als zelfstandig deel daaraan toevoegde, getuigen van een meesterschap, dat al zijn voorgangeren voorbij streeft.

---

1) Het handschrift is oud-hoogduitsch! — Of het eene vertaling uit het Hollandsch is, en of dit hollandsche werk gedrukt is geweest, weet men niet. Dat er evenwel eene uitgave in druk ('t zij dan duitsch of hollandsch) verschenen is, mag men onderstellen; wijl Reincke, in 't handschrift n⁰ 20, van Sweelincks arbeid zegt: „das dieselbe auch an der Tag gebracht sei."

Wie zich nu reeds daarvan overtuigen wil, verwijs ik naar Eitners »Monatshefte für Musik-geschichte" III Jahrg. 1871, N°. 9.

Wij hebben namelijk — ten einde reeds dadelijk bij en door *Duitschlands* kunstgeleerden de erkenning te verwerven van Sweelincks beteekenis als »grondlegger der nieuwere muziekkunst" — aan Eitner toegestaan, het hoofdstuk over de 8 (of, betrekkelijk genomen 12) Toonsoorten uit de »Compositionsregeln" in zijn Monatshefte over te nemen.

Elk die aldaar van dat hoofdstuk kennis neemt, zal zeker instemmen met de slotsom van Eitners oordeel, als hij zegt:

Was nun den Werth der Sweelinckschen Kompositionsregeln betrifft so ist derselbe für die heutige Geschichtsforschung von ungeheurer Tragweite, denn wir erhalten eigentlich durch dasselbe zum ersten Male ein klares und deutliches Bild von der alten Kompositionslehre, u. s. w.

Ich erwähne nur die Lehre von den Versetzungszeichen, in der wir vollständig im Finstern tappten, die hier mit einer Klarheit und Vollständigkeit dargestellt ist, die nichts mehr zu wunschen übrig lässt und was erst die Möglichkeit an die Hand giebt, die alten Werke richtig zu würdigen.

Wij verwierven dus in dit weer opgegraven marmerblok, den hoeksteen van het voetstuk, waarop Sweelincks, voor Noordnederland zoo roemruchte gestalte herrijzen kan in het midden zijner, thans voor goed aan de vergetelheid ontrukte toonscheppingen. Hebbe dit, en zooveel meer als wij verkregen, reeds ontzaglijke inspanning en aanzienlijke geldoffers geëischt — en zal 't voltooien er van nog grootere eischen — ik reken ze wèl besteed! Immers het kunstlievend Europa is thans gedrongen te erkennen, dat het kleine Holland ook in dit strijdperk de banierdrager der beschaving is geweest en dat onze Sweelinck... niet slechts als grondlegger der eigenlijke orgelkunst, en daardoor der nieuwere instrumentaal-muziek.... niet slechts als de kunstenaar, die het éérst de zelfstandige melodie uit de knellende zwachtelen der contrapunctiek losmaakte, en zich als een heerlijke bloem uit den beëngenden knop deed ontwikkelen.... maar ook als scherpzinnig theoreticus »seiner Zeit als leuchtendes Vorbild vorgeschritten, und mit Begeisterung durch seine Zeitgenossen gefolgt" is, op zulk eene wijze: »dass ein Seb. Bach und Händel nie erstehen konnte,

wenn ihnen nicht ein Sweelinck mit seinen zahlreichen Schülern, die gerade in Deutschland ihren Sitz hatten, vorangegangen wäre [1])."

Ons Jaarboek — waarvan de laatste vellen ter perse zijn, en dat in 't eind dezes jaars, of in 't begin des volgenden, aan onze Beschermers èn aan onze Leden ten geschenke wordt gezonden — bevat (op blz. 37—47) eene breede beschrijving van alles wat wij, sedert onze uitgave van 't *Regina Coeli*, van Sweelinck opspoorden. Ik kan mij echter het genoegen niet ontzeggen, reeds hier de korte aanwijzing over te nemen, welke, in de Inleiding tot dat Jaarboek, die werken optelt.

Zij luidt aldus:

„Terwijl men, nog bij 't oprigten onzer Vereeniging, moest vreezen, dat behalve 't geen wij bezaten: 't Regina coeli... de Tenor-partij der Pseaumes... de alt- en baspartij van een madrigaal in de Nervi d'Orfeo — en een 4stemmige Canon: „Vanitas vanitatum" in 1842 door Dr. Kist in facsimile meegedeeld naar een handschrift in een Album amicorum (eigendom van Ridder van Rappard) — àl wat Sweelinck gewrocht had, voor altijd *verloren* was... bezitten wij thans van hem:

1°. Zijne uitnemende „Compositionsregeln," hierboven omschreven (Hamburger bibliotheek).

2°. Zeven orgelstukken, het fondament waarop de nieuwe orgelkunst rust — (Handschrift uit het graauwe klooster te Berlijn). Wij hebben 't werk, dat de bewondering, ja 'k mag wel zeggen de geestdrift van alle deskundigen heeft gewekt, doen graveren, uitgeven en aan onze Beschermers ten geschenke gezonden.

3°. Dertig zesstemmige psalmen, uitgave met tekst van Lobwasser (Afschrift van een exemplaar in de Koninkl. biblioth. te Berlijn);

4°. Een 5-stemmig lofgezang aan de Drieëenheid, uit een verzamelwerk van Profius (Brandenburg a/d Havel bibliotheek);

5°. Een 8-stemmig Bruiloftslied ter eere van Johannes Stobaeus (Koningsberger bibliotheek);

6°. Een, door Stobaeus met nieuwen *geestelijken* tekst voorzien, 5-stemmig bruiloftsgezang op Paris en Helena (Koningsberger bibliotheek);

7°. Een 4-stemmig en een 5-stemmig Chanson uit het verzamelwerk „Le Rossignol musical" (Dantziger bibliotheek):

8°. Een 3-stemmige Canon in diapasone: »Beatus qui" (Brusselsche bibliotheek);

---

[1]) Zie Robert Eitners voorreden voor de door ons uitgegeven Orgelstukken van Sweelinck.

en:

9°. Twee Canons: éen 4-stemmige „Sine Cerere," en éen 3-stemmige, *zonder* tekst, gemaakt »Ter eeren des vromen Jongkmans Henderich Scheytman" (Hamburger bibliotheek).

Bovendien zijn wij eindelijk (en de belegering van Parijs lag er tusschen!) geslaagd in het verkrijgen van een afschrift der stemmen, die aan het exemplaar van de »Cantiones Sacrae" der berlijnsche bibliotheek ontbraken; en zullen dus weldra *compleet* hebben:

10°. Joannes Petri Swelingii organista Amsterodamensis Cantiones Sacrae etc. Antwerpiae, 1619: 37 *vijf*-stemmige gezangen: — waarvan toen bleek, dat *ons* „Regina Coeli" n°. 33 was — (deels uit de berlijnsche, doch de quinta vox en de bassus continuus uit de parijsche bibliotheek — en thans, tot bewerking in nieuwen partituurvorm, in handen van Eitner).

Behalve deze, hebben wij nog uitzigt op:

11°. „Jan Peter Sweelincks. Des weitberümbten Musici und Organisten zu Ambstelredam in Hollandt Vierstimmige Psalmen u. s. w." (uit de bijzondere verzameling van een zwitserschen kunstvriend).

Bovendien uit dezelfde verzameling op:

12°. Rimes Françoises et Italiennes, 11 twee-, 16 driestemmige liederen en 1 vierstemmig.

En eindelijk vonden wij — doch helaas enkel — de *Tenor*partij van een, tot heden onbekend gebleven, 5-stemmig »Bruiloftslied," door Sweelinck vervaardigd ter eere van zijn beminden leerling Jacob Praetorius (Schulz) als:

13°. Canticum nuptiale etc. (Hamburger bibliotheek).

Ten slotte wijs ik op het (ook als schilderij) uitmuntende *portret* van Sweelinck (n°. 14 dus!) dat wij in de groothertogelijke galerij te Darmstadt uit bestoven schuilhoek aan 't licht bragten en waarvan thans een treffelijke copy (van Hein J. Burgers) in ons bezit is, die tevens het, lang onzeker gebleven, geboortejaar van S. beslist, door de vermelding, dat hij in 1606 44 jaar oud was."

Vergelijkt men nu het bovenstaande met de bibliographische mededeelingen, welke wij in 1869 als éerste vrucht onzer nasporingen gaven, in de Inleiding van 't »Regina" (blz. 12—23), dan

bespeurt men, hoe groote winst wij behaald hebben. Immers van de XVIII aldaar vermelde werken, of fragmenten van Sweelinck, die men opgaf, dat bestaan hadden, wisten wij toen slechts, dat in Europa zou te vinden zijn:

1°. één compleet exemplaar van een *vijfde* gedeelte van N°. VI (Pseaumes) in de konink. berlijnsche bibliotheek (zie hierboven de Psalmen met Lobwasserschen tekst n°. 3°.) — één compleete (Lofzang) n°. X in de Brandenburg a/d Havel. bibliotheek (zie hierboven n°. 4°.); één compleet exemplaar (orgelstukken) n°. XIV in het graauwe klooster te Berlijn (zie hierboven n°. 2°.); en één van Hochzeitsgesang) n°. XVII, in de bibliotheek te Koningsbergen (zie hierboven n°. 5°.); — en in *ons* Land de Canon n°. XVI [1]);

2°. dat hier en daar fragmenten of stemmen verspreid waren van n°. VI (de 153 drie- tot achtstemmige Pseaumes); n°. VII (de Cantiones Sacrae) en n°. XI het madrigaal „Madonna con quest' occhi."

En wanneer wij dus thans kunnen bogen op het bezit (of onder ons bereik hebben) van **12** Complete werken van S. (van welke *a.* zijn Compositionsregeln, *b.* de Lobwassersche Psalmen, en *c.* de de orgelstukken, reeds volkomen Sweelincks en Noordnederlands vorstenrang in het rijk der toonkunst voldingen) — en ons nog enkel een compleet exemplaar der Pseaumes mangelt, om onzen »organistenmaker" de keizerskroon van 't muzikaal genie waardig te doen blijken [2]).... dan meen ik, dat onze »Vereeniging voor nederlandsche Muziekgeschiedenis" den Lande en der Natie rijk vergolden heeft, wat beide haar aan trouwhartigen steun verleenden, en aan geldmiddelen verstrekten.

Ons Jaarboek zal er nader getuigenis van geven. Niet min-

---

[1]) Reeds in het Aanhangsel tot die inleiding konden wij nog vermelden n°. XVIII* (zie hierboven n°. 6°.) en de Canon in diapasone (n°. 8°.)

[2]) Hoe veelvuldig (en helaas hoe vruchteloos!) wij zochten — en zelfs ofschoon we (evenzeer vergeefs!) in de voornaamste buitenlandsche tijdschriften een premie van *ƒ* 300 voor *één compleet exemplaar* uitloofden — toch geven wij den moed niet op, er eindelijk nog een te vinden! 't Is waar, er liggen tweehonderdvijftig jaar tusschen het heden, en het tijdstip toen Sweelincks werken verschenen; maar toen althans waren ze in te véle afdrukken verspreid, om met grond te kunnen aannemen, dat *alles* verloren gegaan is.

Ik dring dus ten ernstigsten aan op de welwillende medewerking van ieder, die in Binnen- of Buitenland daaromtrent iets te weten komen of ontdekken kan.

der ook de uitgave der »Nederlandsche Liederen" van Valerius, die te gelijk met het Jaarboek het licht zullen zien.

Zoo — vraag ik dus, met het oog op hetgeen ons nog te doen overig blijft, vrijmoedig aan *allen* die daartoe bij magte zijn, dat ze Beschermers onzer Vereeniging worden en ons, door eene jaarlijksche bijdrage van *f* 3 (of méér!), in staat stellen te blijven doen, wat ons aanvankelijk zoo uitnemend gelukken mogt; — en herhaal ik aan het einde bijna van het 3de jaar van ons bestaan, met dubbel vertrouwen de dringende bede waarmeê we ons éerste jaar aanvingen:

„Zoo trede dan ieder toe, die beseft, welk een schuld wij te kwijten hebben aan den roem des voorgeslachts, aan de eere onzes Lands tegenover het kunstlievend Europa, aan de geestesverheffing der thans levenden: — die zoo goed als geheel vervreemd waren van een der schitterendste tijdperken van voorvaderlijke glorie, dat óoit eenig volk in zijne geschiedenis had aan te wijzen.

Elk beschaafd Man, elke hooger ontwikkelde Vrouw, doordringe zich van de overtuiging, dat het hier eene nationale zaak geldt; en dat, voor een kleine Natie als de onze, niets noodlottiger is, dan onkunde betrekkelijk eigen historischen roem en ongeloof aan eigen kracht."

HEIJE.

TAALKUNDE.

Meikers, Meiwijn. (XXI, bl. 312). Over *meikers* zie men Nav. II, bl. 72. *Meiwijn* is een drank, zamengesteld uit aromatike planten, die een zuiverenden invloed hebben. Men gebruikte ze daartoe in mei.

E. A. P.

Meikers, meiwijn. Reeds vroeger is er in den Navorscher strijd geweest over de afleiding van het eerste der hier genoemde woorden, nl. I. 284, en II, 78. Sommige medewerkers verklaarden het als verbasterd van *maay*-kersen omdat ze in den tijd van 't gras-*maaien* rijp zijn, en voerden aan, dat de mei-kersen

bijna nooit in Mei kwamen. Nu, ze hadden schrale zomers genoeg in hun voordeel en dit slechte kersenjaar schijnt hunne meening te versterken. Maar andere navorschers beweerden, dat de *meikersen* wel degelijk naar de meimaand genoemd zijn en toonden aan, dat ze om dien tijd zoo niet nu, dan toch vroeger niet zeldzaam waren. Bewijzen voor die uitlegging vonden ze bij van Wijn, Hist. Avondst. II. 94 en Leeghwater in diens Klein Chronijkje. Mochten we een volgend jaar in de natuur zelve de *kernachtige* bewijzen van het laatste vinden!

Amsterdam. C. HONIGH.

Piepegaal (Vgl. XXI bl. 153). Ja. Bij het opmaken der vesten komt in de rek. van Bergen op Zoom van 1 maart 1487—1 maart 1488 voor »ghecart metten bruwetten, bruwetten karren" en »bet. Willem Wouterz van lij spillen in de *pipegalen* verbesight, in dat werck ghebroken," en in de rek. van 1 maart 1499—1 maart 1500 werd er bet. xij ß iij gr. aan een man van Scherpenisse voor koop van vij bruwetten, die men hiet *pipegale.* F. CALAND.

Slagtofferen (XXI, bl. 312). Ik herinner mij ook, het woord *slagtofferen* enkele malen ontmoet te hebben. Het had dan niet de beteekenis van *tot een slagtoffer maken*, maar van *offeren*, *opofferen*.

Hadde het de beteekenis van *tot een slagtoffer maken*, dan zou men het kunnen beschouwen als eene afleiding van *slagtoffer*. Maar het zou toch eene vreemdsoortige afleiding zijn. Want *offeren* is niet afgeleid van *offer*, maar juist het omgekeerde is het geval. *Offeren* is het latijnsche *offerre*, dat wij hebben overgenomen en daarvan hebben wij het zelfst. naamw. *offer* gevormd. Derhalve, indien wij *slagtofferen* van *slagtoffer* afgeleid moesten achten, zou van *offeren offer*, en van dit *offer* wederom een *offeren* afgeleid zijn, dat dezelfden vorm en dezelfde verbuiging had als het eerste.

Maar buitendien, de beteekenis waarin *slagtofferen* mij overal waar ik het vind is voorgekomen, is die van *offeren*. Het is dus eene zamenstelling van *slagt*, den stam van het werkw. *slagten* en *offeren*.

Nu vraagt den heer K. H. S. K., tegen welke § uit Brills Grammatica het woord strijdt. De regel, waartegen dit woord zondigt,

wordt, meen ik, bij Brill niet gevonden, ik heb er daar althans vruchteloos naar gezocht. Maar het is de volgende:

Een zamengesteld woord kan bestaan uit woorden van verschillende soort, nomen en verbum, nomen en partikel, verbum en partikel. Ook uit woorden van dezelfde soort nomen en nomen, partikel en partikel, *maar niet uit verbum en verbum.*

Buitendien zegt *slagtofferen* niets meer dan *offeren.* Het zou dus, al was het grammaticaal goed, af te keuren zijn, omdat het behoort tot die sesquipedalia verba, waarvoor elk die prijs stelt op een goeden stijl zich moet wachten. P. LEENDERTZ WZ.

Bricol. (Vgl. XXI, bl. 45, 309). Ik heb geene gelegenheid het gedicht na te zien, waaruit de regels waarin dit woord voorkomt, genomen zijn: waarschijnlijk zou dit mij wat meer licht geven. Maar ik geloof toch dat er onder de beteekenissen, die het fransche *bricole* heeft, eene is die hier wel te pas komt. *Bricole* beteekent ook menterie, gasconnade, raillerie (Boiste); donner une bricole à quelqu'un, iemand iets op de mouw spelden. De laatste regel bevat dan datgene, wat de vijanden van het huis Oostenrijk te Brussel langs de straten, als een leugenachtigen bluf, uitstrooien, namelijk »zij mogen die steden wel adieu zeggen, zij zijn ze of raken ze kwijt en krijgen ze nooit weerom·" P. LEENDERTZ WZ.

Gelte. (XXI, bl. 208.) De heer Caland kan zijne vraag beantwoord zien in hetzelfde nummer, bl. 192, regel 5 v. o.

Nisse. J. KOUSEMAKER PZ..

Evenaren of evenaarden. Welluidendheid. (Vgl. XXI, bl. 51, 309.) Met den heer Horsthuis houd ik het er voor, dat men *evenaren* moet zeggen en niet *evenaarden.* Het woord is toch eene afleiding van het zelfst. naamw. *evenaar.* Maar als de heer Winkler de Hollanders van inconsequentie beschuldigt, omdat zij de *d* somtijds weglaten, somtijds in woorden van dezelfde soort behouden, — ik moet hem, al ben ik zelf Hollander, daar gelijk in geven. Vooral echter moet ik opkomen tegen hetgeen t. l. a. pl. gezegd wordt: »de heer W. zondigt tegen de eufonie, waar hij *breidschool* voor *breischool* wil, en dit is af te raden. Vermijden we

niet zooveel mogelijk woordverharding, dan krijgen we een taal met zooveel staccato's, dat ze rammelt als een zak met kiezels." Ik geloof niet, dat onze taal eenig gevaar loopt van het kwaad, dat de heer H. vreest, ik heb er ten minsten nog nooit iets van bespeurd. Maar wel is er reden om te vreezen voor het daartegenover staande kwaad, verweeking en verlamming van de taal, en is het noodig daartegen te waken. Daardoor worden de woorden wel gemakkelijker om uit te spreken, maar ik twijfel zeer of daardoor de welluidendheid bevorderd wordt. De gemakkelijkste uitspraak is niet altijd de welluidendste. Geen klank b. v, is gemakkelijker uit te brengen dan de toonlooze *e*, toch geloof ik dat er niemand zal zijn, die het daarin niet mij eens is, dat het vervangen van verschillende andere, moeielijker uit te spreken klanken door de toonlooze *e*, onze taal veel aan welluidendheid heeft doen verliezen. Eveneens, meen ik, geeft het in plaats stellen der halfvocaal j of w voor d, aan onze taal eene flaauwheid en eentoonigheid, die aan hare welluidendheid schade doet. *Riden*, *breiden*, *håden*, *åde*, *goede*, *kweade*, *reade*, *deade*, zoo als de Friezen uitspreken, klinkt in mijn oor beter, dan *rijen*, *breien*, *houwen*, *ouwe*, *kwaje*, *rooie*, *dooie*, zoo als men te Amsterdam hoort. Hij die altijd in Holland gewoond heeft, is misschien met de eerstgenoemde wijze van uitspraak niet ingenomen, omdat zij hem vreemd voorkomt. Maar ik twijfel toch, of hij aan *hoeien*, *bloeien*, *raaien* en *braaien*, zoo als men in twee der amsterdamsche dialecten zegt, de voorkeur zal geven boven *hoeden*, *bloeden*, *raden* en *braden*.

En nu *breidschool*. De Fries zegt *breiden*, de Amsterdammer *breien*; een gevolg daarvan is, dat de eerste van eene *breidschool*, de laatste van eene *breischool* spreekt. Maar dat *breischool* te verkiezen zou zijn als welluidender kan ik nog niet toegeven, zelfs niet dat het gemakkelijker zou zijn uit te spreken. De voorafgaande tongletter maakt het uitspreken der *s* gemakkelijker en bevordert bovendien de zuivere uitspraak dier letter. Het leggen van het uiteinde der tong tusschen de niet op elkander geslotene tanden, waardoor de *s* eenen leelijken klank krijgt (b. v. in het dialect van de Jordaan te Amsterdam) valt minder gemakkelijk, waar de tongletter voorafgaat. P. LEENDERTZ WZ.

Wante. (XXI, bl. 205). Op genoemde bl. schrijft de heer C. Kramm: »Vindt men Gand vertaald door *handschoen met vingers*, dan is het geen *wante*, immers die hebben geen vingers, maar twee duimen; waarvan het kenmerk is dat er geen regtsche of linksche bestaat, maar dat zij altijd passen; zij zijn voornamelijk bij schippers en voerlieden in gebruik." — Het kan welligt niet ondienstig en de opmerking den heer Kramm wel niet ongevallig zijn, dat hierop, wat Zuidbeveland en misschien geheel Zeeland betreft, nog al wat af te dingen is.

Een handschoen met vingers heet hier: *vingerwante* of *handschoen*. *Wante* heet bij uitsluiting een *handschoen met één duim* zonder vingers. Maar de soort bij schippers en voerluî in gebruik wordt hier *puut(h)okken* of *schutten* genoemd. Wanneer men weet, dat de handen hier ook *puten*, bij kinders *puutjes* worden geheeten, dan is de zonderlinge naam *puut(h)okken* opgehelderd: de »*puten*" worden in die *hokken* geborgen. Wat *schutten* betreft, dit zal wel van *beschutten* afkomstig zijn.

Nisse. J. KOUSEMAKER, PZ.

Verdoen (XX. bl. 417). Verdoen is in West-Z. Vl. nog steeds in gebruik als bedrijvend: *i verdoed al datti eit*, hij verdoet, verkwist, al wat hij heeft. 't Verledene *verdaan* leeft alleen in Vl. en op de grenzen: *i é get ol verdaen*, hij heeft het al verdaan, verkwist. G. P. ROOS.

Baggeren (vgl. XXI, bl. 95). Zoo dikwijls ik tegenwoordig eenig taalkundig opstel onder 't oog krijg, zoo dikwijls jammert het mij ook, dat ik mij eene neerduitsche spreektaal aangewend heb, die mij doof gemaakt heeft voor de oude goede woorden mijner oorspronkelijke taal. Opbaggeren! 'k heb het honderden malen gebruikt en gehoord: Jan ei d'n mooien prentenboek, wa zou de d'n diën *opgebaggerd en?* (Jan heeft een mooi prentenboek, hoe zou hij dat hebben weten te krijgen?) Mite ei d'en mooie mutse an, wa zou ze die *opgebaggerd* en? (Miet heeft een mooie muts op, enz.) Het woord komt in Z Vl. nog dagelijks voor, steeds echter in eene min of meer ongunstige beteekenis, door min kiesche middelen, vleien, schooien en dgl. verkregen. *Ons* gebruik bevestigt dus de verklaring van den heer Leendertz. G. P. ROOS.

Meie (XXI, bl. 313). De meien zijn de jonge groene takken, die men op het dak plaatst, als teeken, dat men het gebouw onder dak gebragt heeft. Ook als men het laatste hooi binnen brengt of de laatste schoven, plaatsen de landlieden een groenen tak, de meie. E. A. P.

Meie. In 1550 zal »die meijen" wel beteekend hebben »het groen," bij de eene of andere gelegenheid gebruikt om »dezer stad huizinge" te versieren of groen te maken.

In mijne Oudste rek. van Axel (Werken van 't Historisch Gen. te Utrecht) staat:

»It. bet. van meijen en smeer ghestelt in der stede huis op den ommeganck dag" vj β, dat is m. i. »groen ter versiering en smeer (vet) ter verlichting."

In de rek. van Bergen-op-Zoom van 1486—1487 wordt bij gelegenheid van de overkomst des hertogen van Brabant met zijne zonen en gevolg in de stad verantwoord:

»Bet. Claes Zorge voor 4 voeren meije . . . . xviii gr."
en in eenen adem: »bet. xxoffele de beeldeverwere van de wapens te maken voor 't stadhuis ende in St. Danielhuseken . . . . xij β ix gr.

»Bet. Hk van Stapele voor xii ellen rood laken dat men van 't stadhuis hing als de hertog quam, elke elle iii β . . . . ij L. xi β.

Ik houd het er voor dat die meien, dat groen, zoowel als die wapens en dat laken gebruikt werd om het stadhuis een voegzaam gewaad aan te trekken, ten einde een zoo hoogen gast waardiglijk te kunnen ontvangen. F. CALAND.

Spreekwijze. Iets voor een prikje koopen. (Vg. Alg. Rg.; dl. XII, bl. 270; XVII, bl. 79, 148, 177; XXI, bl. 477). Nadat ik mijne vraag hierover reeds verzonden had, las ik in 't Kronijkjen van 's Hertogenbosch van de jaren 1312—1517, medegedeeld door J. F. Willems, Belgisch Museum 1839, bl. 78 en vv., iets, waardoor mijn bezwaar tegen de veronderstelde verklaring der bedoelde zegswijze vervalt. In genoemd Kronijkjen lees ik nl.: »Hier is te weten, dat men tot Loeven, die hoofstat is van Brabant, betaelt voir

den alden grooten vijf placken Brabants ende een prixken. Drie placken Brabants maken eenen stuver. Ende een prixken maikt vij myten.

Amsterdam. C. HONIGH.

Spreekwijze. Iets voor een prikje koopen. Bij Kiliaan vindt men: Pricksken: Panis triticius, minutulus; pricksken gheld: Genus exactionis rei frumentariae in Brabantia.

Bij van der Chijs, De Munten van Brabant en Limburg, vindt men een geldstukje van Filips van St. Pol afgebeeld, en daaromtrent op pag. 134 vermeld, dat het heet *Pricsken*, 8 kornels weegt en de waarde van ¼ groot heeft of had.

Een muntje van de waarde eener duit kan wel den oorsprong aan de bedoelde uitdrukking gegeven hebben.

Tevens ziet men hieruit een voorbeeld van verloop van beteekenis.

Prikje vertegenwoordigde ten jare 1393 tien schellingen, 34 jaar later ééne duit en in Kiliaans tijd kende men prikje alléén als tarwenbroodje, terwijl men de belasting op het gemaal prikjesgeld noemde. J. E. TER GOUW.

Spreekwijze. Iets voor een prikje koopen. In het 12e deel van den Navorscher bl. 148 zegt S. P. L. het volgende: »Van Loon en anderen deelen ons mede, dat de graaflijke belasting, *schot* genaamd, door elk inwoner van alle gemeenten, rijk of arm, zelfs dienstbaren (de adel en de geestelijkheid alleen uitgezonderd) moest betaald worden, naar evenredigheid zijner bezittingen, roerende en onroerende, welke telken schrikkeljare op nieuw werden opgenomen en getaxeerd door de schatters of ponders, ten einde daarnaar het bedrag der hoofdsom van de geheele gemeente te verdeelen. Zij gaven daarvan een voorbeeld van eenige gemeenten, alwaar eene bezitting van 1200 ponden werd aangeslagen op *één heele part*, waaraan men den naam gaf van een *oog*. Eene waarde van 600 ponden sloeg men aan voor een ½ part en noemde dit een *halve oog*. Van 300 ponden eischte men ¼ part, een *hik* genaamd, en van 150 ponden eischte men $^1/_8$ part, waaraan men den naam gaf van *prik*."

S. P. L. wil hierin den oorsprong van deze spreekwijze zoe-

ken. Ik twijfel er aan of hij op den regten weg is. Een *prik* of achtste part in gemelde belastingen was niet altijd eene kleine som. Zelfs meen ik te mogen vragen, zou zij in de meeste gevallen wel zoo klein zijn geweest, dat men haar eene beuzeling, bijna niets kon heeten ?

Prik beteekende dus een achtste van een heele part in de belasting, een duit, en een zeer klein broodje. Zou er tusschen deze drië beteekenissen geen verband te vinden zijn? Ik geloof ja.

Dat de naam, zoo als Willems beweert, van *prikken, indrukken* afgeleid is, acht ik mogelijk, al zou ik er wel eenig bewijs voor wenschen. Maar hoe dit zij, een *prik* îs, zoo als de heer ter Gouw ons hier mededeelt, eene duit, dus een *achtste* deel van een stuiver. Vandaar waarschijnlijk dat bij de straks vermelde belasting aan een *achtste* deel de naam van prik gegeven werd. En de *panes triticii minutuli*, de *heel kleine tarwenbroodjes* van Kiliaan — ik vermoed dat deze zulke waren, waarvan er *acht* aan elkander gebakken werden. Zij, die geleefd hebben toen men nog met duiten betaalde, herinneren zich de *schooten bollen* van een stuiver, die te Amsterdam en waarschijnlijk ook elders gebakken werden, en die *acht* bollen bevatten. Ieder bolletje was dus een *achtste* van de schoot en kostte een duit. Het zullen, vermoed ik, deze bolletjes tarwenbrood, *achtste* deelen van een schoot, zijn, waar Kiliaan van gewaagt.

De heeren Honigh en ter Gouw meenen dit *prik* in de beteekenis van *duit*, in de spreekwijze naar welke gevraagd is, te vinden. Ik heb dl. XII bl. 279 en XVII bl. 79 eene andere verklaring voorgeslagen. *Prik*, namelijk, is in Friesland, misschien ook elders, een takje, een houtspaander. Dit is een voorwerp van zeer kleine, om zoo te spreken van geene waarde. Wie dus hiervoor iets koopt, koopt het al voor zeer geringen prijs.

Ik blijf deze verklaring aannemelijker achten dan de andere. *Prik* = duit, geeft eene bepaalde waarde te kennen. Wie zegt »ik heb dat voor eene duit gekocht," zegt dat hij dit heeft gekocht voor dien prijs, niet hooger en niet lager. Maar een takje, een houtje is eene kleinigheid die geene bepaalde waarde heeft, en een woord van die beteekenis wordt hier juist vereischt. Men vergelijke *koopen voor een appel en ei, voor een wissewasje, voor eene peulschil.*

P. LEENDERTZ WZ.

Amper. (XXI, bl. 312). K.H. S. K. vraagt de afleiding van *amper*. Heel duidelijk is de vraag niet gesteld; immers er bestaat tweeërlei amper. Het eene is een bijv. naamw., dat door Halma verklaard wordt door »zerp, âpre, tirant sur l'aigre." Bij Cats komt het meermalen in dien zin voor, b. v.

Daer komt een soete glans uyt dit juweel geschoten,
Soo langh geen *amper* nat daer op en wort gegoten."

Van daar ook *amper zien*, zuur zien, bij denzelfden:

Geen wyf magh *amper* sien, geen wyf en mag er wrocken,
Indien haer wederpaer genegen is te jocken.

In die uitdrukking komt het meermalen voor met *suer; amper en suer zien.* Zoo haalt de heer A. C. Oudemans in zijne Bijdrage tot een middel- en oud-Nederlandsch Woordenboek eene plaats aan uit de Brunes Bancket-Werk, 1657, bl. 220 en de heer A. de Jager in het Taalk. Magazijn, dl. III, bl. 57 eene uit Wollschaten, De doodt vermaskert. 219. *Amper*, *amperig* in de beteekenis van *zuur*, *scherp*, *bijtend* wordt nog in Maastricht gebruikt, (Archief voor Nederl. Taalk. 3e deel, 346, 347); in Z. Brabant en Limburg leeft het ook nog voort (Archief 2e deel, bl. 84 en 3e deel, bl. 362). In welke noordelijke tongvallen bleef het bewaard? Uit de schrijftaal is het, geloof ik, geheel verdwenen. Bij Bilderdijk is het me één maal voorgekomen. in de Ziekte der Geleerden, I, vs. 165:

't Gehemelt' wordt geblaard door bijtende amperzuren.

Wat de afleiding van het woord aangaat, denke men slechts aan 't fransche *âpre, aspre*, Lat. *asper*, dat in beteekenis daarmede overeenkomt.

Het andere woord amper, dat ik veronderstel, dat door den vrager bedoeld wordt, omdat het veel algemeener is dan het eerste, is van geheel anderen oorsprong, schoon men vroeger beide voor hetzelfde woord hield, welks beteekenis uiteengeloopen zou zijn. *Amper*, soms ook *amper an*, in de beteekenis van nabij, dichtbij, bijna, behoort met rotting, bakkeleien, prauw, oorlam, oorinbaar, snoeshaan enz. tot de woorden, die uit het Maleisch afkomstig zijn. In 't Maleisch heeft *hampir* dezelfde beteekenis als bij ons en daar de Maleiers even als de Zeeuwen, de *h* aan het begin der woorden meestal weglaten, ontstond hierdoor en door verzwakking

van de laatste lettergreep ons *amper*. Zie over dit woord voorts: Roorda van Eysinga, Mal. Nederd. Wdb.

Amsterdam. C. HONIGH.

St. Meerten scuddecorfsdach (XXI, bl. 313; vgl. bl. 473). Zie J. ter Gouw, Volksvermaken bl. 243 en 244.

Jonge en oude scutten (XXI, bl. 313), = jonge (dat is: later opgerigte) en oude schutterij.

S. d. J. E. TER GOUW.

Marraan. (XXI, bl. 312; vgl. bl. 535). Marranen, afgeleid van Mauren, Mooren, noemde men de nakomelingen der Mooren en spaansche vrouwen in de 16e eeuw. Marraan was bij ons een scheldnaam voor elken Spanjaard. J. E. TER GOUW.

Spreekwijze. De toortsen in den oven leggen. (XXI, bl. 537). *Toorts* is oorspronkelijk een ineéngedraaid touw, met pek en vet, — kortom, met iets brandbaars bestreken; zou 't mogelijk zijn, dat men zulke dingen gebruikte, — niet alleen, om in de hoogte te steken en rond te dragen bij feesten, — maar ook als *vuurmakers* (nieuwerwetsch gesproken)? Zoo ja, dan is het woord: »ik leg de toortsen in den oven" een woord van *dezen* zin: »ik maak het vuur aan," — overdrachtelijk voor: »ik zet de zaak of handeling in beweging." Dat zou dan eene dichterlijke formule zijn, eenigszins parallel, althans te vergelijken met: het vuurtje aanstoken. E. LAURILLARD.

Spreekwijze: de toortsen in den oven werpen. Deze spreekwijze, ook mij van elders niet bekend, worde dunkt mij uit den samenhang verklaard. Als men (aangestoken) toortsen in eenen (met brandstoffen opgevulden) oven legt — men denke b. v. aan eenen in gereedheid gebrachten steenoven — dan ontbrandt de boel; de kogel is door de kerk, de lont aan het kruit gelegd, der kat de bel aangebonden. En met deze laatste uitdrukkingen acht ik de bedoelde woorden van den schildknaap gelijkbeteekenend. Hij schuift den gevaarlijken last niet van zich af, hij onttrekt zich

niet aan de hachlijke taak eenen geestenbezweerder te gaan raadplegen: al zou de gloed van het vuur hem verzengen, hij waagt er zich aan, de toorts die het ontsteken zal niet als van verre in de brandstof te »werpen," maar onverschrokken en van nabij er in te »leggen."

Aldus verklaard, schijnt mij de uitdrukking duidelijk. Maar men pluize de vergelijking dan ook niet verder uit dan tot, »het bestaan van een gewaagd stuk:" zoo zou Hooft in proza gezegd hebben. En dit »gewaagde" zit in het zeer nabij brandstoffen komen met eene brandende toorts.

Bilderdijk heeft de moeite niet genomen om de spreekwijze toe te lichten; ook in het Taalk. Woordenb. op Hooft van Oudemans vind ik haar niet vermeld; het Uitlegk. Woordenb. op Hooft, uitgeg. door de 2e kl. van het voorm. Kon. Inst. bezit ik niet.

H. M. C. VAN OOSTERZEE.

Spreekwoord: Wanneer de berg niet tot Mahomed komt, gaat Mahomed tot den berg. (XXI, bl. 267.) De verklaring van deze zegswijze, t. a. pl., gegeven, schijnt mij niet afdoende.

1°. Komt het spreekwoord niet uitsluitend in Nederland voor.

2°. Is 't niet aanemelijk dat een vers op zoo hooge stelten als het aangehaalde, tot het volk doorgedrongen, veelmin dat het de bron van een populair gezegde geworden zij.

3°. Is 't veel waarschijnlijker dat de dichter de zegswijze gevonden en bewerkt, dan haar uitgedacht heeft. JUNIOR.

[Om met de laatste aanmerking van Junior te beginnen, wij hebben t. a. pl. gezegd, dat wij het waarschijnlijk achten, dat het gedichtje van Nomsz dit spreekwoord *in gebruik heeft gebragt.* Dat hij die vertelling *uitgedacht* heeft, hebben wij niet beweerd. Integendeel, wij gelooven dat deze evenmin van zijne vinding is als zijne overige vertellingen. Te berijmen wat men elders vindt, is gemakkelijker en vereischt minder tijd. En tijd is kostbaar, wanneer men, als de arme Nomsz, de keuze heeft tusschen verzen schrijven en verhongeren.

Wat de tweede opmerking van Junior betreft, een spreekwoord of eene spreekwijze uitsluitend bij het beschaafdere deel des volks

in gebruik — en dit is hier, meenen wij, het geval — kan we aan een deftig gedicht ontleend zijn.

Wij geven evenwel gaarne toe, dat het voor den tijd van Nomsz in gebruik kan geweest zijn. Wij hebben het niet vroeger aangetroffen, doch het kan daarom wel ouder zijn. 't Is maar zelden mogelijk, met zekerheid te bepalen, wanneer een woord of eene spreekwijze ontstaan is. Dat het ook buiten Nederland is gebruik is, bewijst, dat het ontleend moet zijn aan een verhaal, ook in andere landen bekend. Nomsz heeft een boek over Mahomed geschreven. Wij herinneren ons niet wanneer het uitgegeven is, maar wel dat het in kl. 8°. is, met het portret van Mahomed er voor. Misschien heeft hij het verhaal gevonden in een der boeken, die hem tot dit werkje de stoffe geleverd hebben.]

VRAGEN.

De grenzen van het nederduitsche en het waalsche taalgebied. (Vgl. XXI, bl. 429). Ik had mij voorgenomen dezelfde vraag te doen als mijn vriend J. Winkler. In 1862 heb ik eene dergelijke vraag gedaan aan Alph. Willems te Brussel, en deze beloofde mij die uitvoerig te zullen beantwoorden; doch omstandigheden hebben hem toen verhinderd de noodige onderzoekingen in 't werk te stellen. Het zij mij nu vergund bij de vraag van den heer Winkler nog iets te voegen. Er is mij gezegd of ik heb ergens gelezen, dat in verschillende gedeelten van België de taal Nederduitsch was, doch dat het Nederduitsch daar volkomen, d. i. ook onder de mindere volksklasse in de steden en onder de boeren, verdrongen is door het Fransch of Waalsch. Is dat waar? Zoo ja, dan behoort niet alleen te worden nagespoord waar *thans* de taalgrenzen liggen, maar ook waar zij *vroeger* lagen. Vooral uit een ethnologisch oogpunt is de beantwoording van de zóó gestelde vraag van veel gewigt. Het gaat toch niet altijd, om uit de thans door een volk of een deel van een volk gesproken wordende *taal* te besluiten tot den *stam*, waartoe dat volk of dat deel van een volk behoort. Men moet daartoe weten welke taal het vroeger sprak; en hoe verder men met een onderzoek daarnaar tot diep in de oudheid kan opklimmen, des te zekerder zal men

gaan. Gemakkelijk is zulk een onderzoek niet. Intusschen meende ik deze uitbreiding der vraag niet te moeten achterwege houden.

Kampen. D. LUBACH.

Gaffel. Het locaal waarin de vroeger bestaan hebbende gilden te Roermond hunne vergaderingen hielden, ten einde over hunne belangen te raadplegen en nu en dan feest te vieren, noemde men *gaffel.*

Ieder gild had zijnen afzonderlijken gaffel met zijnen gaffelknecht; ook vindt men in oude stukken het stadhuis aangewezen door *des Heeren gaffel.*

Kan iemand mij den oorsprong van deze benaming aangeven en of zij ook in andere steden van ons vaderland aan de bedoelde localen gegeven werd? J. B. SIVRÉ.

Drieweechsche ommeganck. In 1654 werd een lidmaat der Herv. gem. te Nisse voor de consistoriale verg. ontboden, om hem te onderhouden over zijn gedrag bij den *Drieweechschen ommeganck.* Wat heeft men door dien ommeganck te verstaan?

Nisse. J. KOUSEMAKER PZ.

[De heer van der Baan, door wiens tusschenkomst wij deze vraag ontvingen, merkt omtrent het eerste woord op, dat het betrekking heeft op het 1½ uur van Nisse gelegene dorp Driewegen.]

Uhlaan en huzaar. Het eerste woord wordt gewoonlijk afgeleid van het poolsche *ula* = lans, en dan zou uhlaan beteekenen een lansdrager; dus lansier.

Intusschen wordt in het Duitsch *ulan* geschreven en vervalt daarmede de noodzakelijke afkomst van het Poolsch, indien namelijk de duitsche spelling zonder *h* goed is.

Een correspondent van Pall Mall Gazette verwerpt den geheelen poolschen oorsprong en zegt, dat het woord turksch is en in die taal beteekent: een jongeling, een slaaf.

Is dat juist?

Van *huzaar*, door Campbell in zijn Woordenboek gelijk gesteld aan *pandoer*, is de afleiding lang in 't duister verholen gebleven. Een medewerker aan de National Zeitung leidt in zijne reis-

beschrijving door Hongarije het woord af van 't hongaarsche *husz* = twintig en *ar* = prijs, welke zamenstelling uitgesproken wordt als het duitsche *Hussar* en beteekenen moet een vertegenwoordiger van twintig man.

Het woord zou dateren van den tijd van Matthias Corvinus, onder wien iedere 20 man een wel uitgerusten ruiter moest leveren, die daarnaar *huszar* genoemd werd.

Is tegen die afleiding niet wat in te brengen?

Mr. W. F. SCHOOK.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Wapen van Wicquefort (XXI, bl. 317). In antwoord op de vragen van den heer J. G. de G. J. Jr. diene het volgende. In het hs. van v. d. Lely, f°. 154 v., vind ik deze genealogie: I. Willem Johansz. van Huls, trouwt 1594 Geertruy van Huchelhoven, oq 5 junij 1661. — 2. Johan le Maire, Jacquesz. geb. 1567, ob. 4 jun. 1642, trouwt janij. 1607 Maria Cocquil, dict Mercier, Jacobsdr. — 3. Valerius Rover Gerardsz. geb. $\frac{10}{7}$ 1611, ob. 20 mei 1676, trouwt $16^{4}_{20}38$ Catharina van Wicquefort Casparsdr., geb. 11 maart 1616, ob. 29 junij 1661. — 4. James Rogersz Wharton. kapit., trouwt Adel Johnston, geb..... ob.....

Samuel van Huls Willemsz, ob. $16\frac{2}{21}87$ (1), trouwt 14 julij 1649 Sara Maria le Maire, ob. 6 nov. 1678 (2.)

Gaspar Rover of Röver Valeriusz., geb. 23 junij 1647, (3) trouwt Adel Wharton Jamesdr., ob. 18 aug. 1737 (4.)

Eindelijk trouwt mr. Samuel van Huls Samuelsz., geb. 26 oct. 1655, ob. 6 sept. 1734, (5) den 4 maart 1703 met Catharina Röver Gasparsdr., geb. 27 junij 1680, ob.... sept. 17.. (6.)

Wat het wapen van Wicquefort aangaat, bij v. d. Lely is de lion léopardé »d'argent" en »couronné à l'antique d'or; au 2 »d'or

à trois trèfles de sinople." Het wapen van Cocquil of Cocquiel is in het hs. v. d. Lely geteekend, zoo als de heer de G. het opgeeft. Van een »queue fourchée" is echter in geen van beide wapens iets te bespeuren. Vanwaar de overeenkomst — vgl. Wassenaar en Duivenvoorde — dier familiewapens haar oorsprong nam, moge kundiger dan ik in de wetenschap van 't blazoen uitvorschen en uitmaken. De verwantschap tusschen de Cocquils, dict. Mercier, en de Wicqueforts kan misschien tot de ontdekking dier, zeker niet toevallige, overeenkomst leiden.

Delft. MR. J. SOUTENDAM.

Wapen de Vrieze (Staats-Vlaanderen). (Vgl. XXI bl. 213). Den 21 april te Hulst zijnde, schreef ik in de Hervormden kerk de twee volgende grafschriften over:

68. Sepulture
van
d'heer *Daniel de Vriese* in zijn leven Schepen
deser Stede ende van den lande van Hulster amb: etc.
† 27 aug. 1684.
Ende van
Jufvr. *Anna Liens* zijn ed: huisvrouwe
† 13 jan. 1685.
2 wapens:

»in .... drie getongde en geklaauwde leeuwen (2 en 1) van... en een schildhoofd beladen met eene lelie en twee 6-puntige sterren, naast elkander (mis en face), de lelie in 't midden.
(de Vriese).

»in zilver drie nénuphar-bladeren en in 't hart des schilds een' gekroonden leeuw.
(Liens).

98 Sepulture
van
'd heer *Jacob de Vriese* in zijn leven ontfangher van 's landts
verpondinge, Griffier deser stadt Hulst
ende
borghemr. van Hulster amb enz.
† den XXIJn septr. MDCLXXIX (1679).

Ende van
juffrouw *Digna Drabbe* sijn ed: huijsvrouwe
† XVIJ nov^s MDCLXXVIIJ (1678).
Ende van sijnen Soon
'd heer en m^r *Jacob de Vriese* in zijn leven Griffier der
Stad Hulst en ontfangher van Hulster amb enz.
† XIV jan: MDCLXXXXIIJ (1693).
2 wapens:

1°. als boven. (*de Vriese*).	2°. in blaauw een gouden 's Jacobs schelp en lelie; een rood vrijkwartier met 3 gouden petoorklaauwen en een' zilveren dwarsbalk over de onderste scheidingslijn. (*Drabbe*).

Volgens het wapen is Anna Liens van het geslacht uit St. Maartensdijk. — Ik onderstel dat de gekroonde leeuw in dat wapen prijkt, doordien jaren lang leden van 't geslacht Liens rentmeesters waren over de goederen aan het huis Oranje Nassau toebehoorende. Zou het geslacht Liens komen uit dat van van der Meer, dat in zilver drie roode nenupharbladeren voert?

Uit het archief van Bergen op Zoom teekende ik aan:

Jacob Drabbe (de oude)
geh: 30 april 1600 1°. Stijntje Marinus
» 18 april 1617 2°. Tanneke Corndr Bollaert.
† 3 oct. 1647.

17 kinders, waaronder:
Digna, ged: 20 dec. 1628;
get. Jac^s en Barb^a Bollaert
(oom en tante).
Dina Drabbe j. d. v. Bergen op Zoom,
huwt 14 julij 1654
Jacob de Vriese j: m: van Tholen
woñ. Hulst, griffier.

De graven 68 en 98 werden 27 junij 1783 gebragt op naam van griffier Leonard Constant van Sonsbeeck.

In 68 werd 4 maart 1822 begraven Cornelis Jacobus Paris, echtg. van Eliz. Gallandat.

Op graf n°. 113 ligt een steen met twee wapens voorzien; 1 drie klimmende leeuwen en 2 het wapen van de Vriese. Wie daarin begraven ligt weet ik nog niet.

Jacob de Vriese zoon van Jacob en Digna Drabbe werd te Hulst gedoopt 11 sept. 1658; hij is geh. geweest met eene jufvrouw Cau. Is dat geslacht uitgestorven? FRED. CALAND.

Duvenvoorde (XXI. bl. 62; vgl. bl. 314). Ik wil niet nalaten den heer Snouckaert v. S. te s'Gravenhage, te bedanken voor zijne welwillende opgave omtrent het geslacht Wassenaar van Duvenvoorde, en zie daaruit, dat het mannelijk oir is uitgestorven en dat de heerlijkheid Duvenvoorde bij versterfregt is gekomen in het bezit van jonker Steengracht.

Ik heb echter de volgende aanmerking.

Volgens mijne aanteekeningen zijn er twee dames van dat geslacht geweest, die de naam van Jacoba Maria voerden; de eene, dochter van Jacob Emmery W. v. D., getrouwd in 1732 met Jacob Arend de Perponcher.

De andere, dochter van Willem Hendrik W. v. D. en Catharina van Foreest, en alzoo kleindochter van Jacob Emmery W. v. D., was getrouwd met baron Neukirchen gen. Nijvenheim — Zij was eene zuster van Jacob Nanning van Wassenaar van St. Pancras, die gehuwd was met J. P. van der Sande, zoodat Duivenvoorde reeds in het bezit moet zijn geweest van Neukirchen gend. Nijvenheim, vóór eene aanhuwelijking met het geslacht Torck van Roosendaal. — Evenwel kunnen mijne aanteekeningen abusief zijn. H.

Geslacht van Dishoeck (vgl. XX, bl. 591; XXI, bl. 376). Bij het inzien van mijne Geschiedk. Beschouwing van Zaamslag, bl. 38, had de heer Caland zich kunnen vergewissen, dat Jacobus Johannes de Jonge Lughten, als burgemeester & notaris te Zaamslag, aldaar is overleden op den 26 april 1836, en *niet* te Sas van Gent op 26 augustus van dat jaar.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht van Dishoeck.

1. Teunis (Tonis van Dishoeck bijgenaamd eerste van zijn naam) leefde omtrent 1560, zijnde alstoen een velter op het dorp Dishoek waarvan hij den naam aannam.
   tr. N. N.
2. Evert Toniszoon van Dishoek.
   tr. N: N:
3. Tonis, die beschreven staat
   tr. Mayke Jansd. Holooge, had verscheidene kinderen waaronder een zoon Ewoud.
4. Ewoud. st. te Vlissingen, geb. te Zieriksee 6 jan. 1614.
   tr. (1) N. Ida. begr. Nieuwe kerk.
   tr. (2) N. N. geb. 1 nov. 1620, st. te Vlissingen begr. groote kerk op N. 153.
   tr. (3) 7 mei 1675 Maatje Olivier, geb. 1616.

1e. bed.

5 1 Jacomijntje geb. Vlissingen, tr. ....
chirurgijn te Lillo. Hebben een zoon Ewoud st. Coelebs.
2. Antony geb. 16.. Vliss. st. 5 aug. 1728.
tr. Maria Boggaerds.
Zij st. Vlissingen.

2e. bed.

3 Een zoon geb. en st. 9 dec. 1649.
4 Jacobus geb. te Vliss.
5 Pieter geb. te Vliss. 7 maart 1652, st. aldaar 10 jan. 1653.
6 Pieter, geb. Vliss.
tr. (1) in Oostindië eene inlandsche vrouw.
tr. (2) N. N.
tr. (3) Neeltje Thein.
tr. (4) Agatha Klinck, geb. te Amsterdam, hij st., en zij tr. (2) 7 maart 1713 jonker Johan Frederik de Maurignauld, heer van Hoedekenskerke.
7 Maria geb. Vliss. 15 maart 1655, st. 18 dito.
8 Ewoud. geb. Vliss. tr. 1656 Anna Groeneveld, geb. 31 dec. 1668, st. 9 mei 1699, dr. van Johannes en Francina Versteege.
9 Anna geb. Vliss. 4 junij 1659, st. aldaar 29 mei 1660.
10 Drie doode kinderen (1 z. en 2 d.) 27 feb. 1660.

11 Maria geb. Vliss. 12 junij 1661, tr. 1683 Hendrik Goversse.
12 En dood kind (zoon).

6. Ewoud, zie hier boven bij 8, tr. zijne volle nicht.
2 Jan geb. Vliss. 6 aug. 1680 st. Amsterdam coelebs 11 sept. 1698.
3 Thomas geb. Vliss. 10 maart 1684, goudsmid te Amsterdam op den Nieuwendijk, st. Amsterd. 13 julij 1755.

7. Mr. Antonie (niet Pieter) geb. op Houglij.
raad ter admiraliteit v. Zeeland.
tr. (1) te 's Gravenhage.
tr. (2) te Domburg.
tr. (3) aldaar.
hij st. 1707.

1e. bed.

1 Ewoud, geb. 23 sept. 1732 st. 3 sept. 1751.
2 Johanna.
3 Abram.
4 Adriaan.

2e. bed.

5 Adriana tr. met mr. Willem Arnoud van Citters.
6 Jan Cornelis st. jong.
7 Jan Cornelis st. jong.

3e. bed.

8 Mr. Antony Ewoud, heer van Domburg, raad, schepen en burgm. te Vliss. tr. te Domburg.
9 Jacob, schepen en raad te Vliss. tr. aldaar.
10 Elisabeth. 11 Jan Cornelis. 12 Elisabeth.
13 Petronella Wilhelmina. tr. v. Doorn.
14 Johannes st. coelebs.

1 Dina Petronella geb. 11 julij 1782, st. 14 aug. 1783.
2 Adriaan François geb, 19 jan. 1784.
3 Anthony Pieter, geb. 20 aug. 1786.
4 Godewaert, geb. 13 oct. 1787.
5 Jacob Mathys, geb. 14 nov. 1788.

6 Cornelis Abram, geb. 3 maart 1790.
7 Catharina Maria, geb. 1 aug. 1792, st. 8 julij 1793.
8 Dina Maria geb. 19 aug. 1791.
9 Pieter Adriaan.

Maastricht. JONKER VAN DER DUSSENE.

Genealogie geslacht *Dishoek.* familie archief N°. 111, — deel VIII.

Geslacht de Beaufort. In de groote kerk te Bergen op Zoom ligt deze grafsteen: »Sepulture van vrouw Catharina van den Broecke, wed. wijlen Jonkhr. Bernard de Beauste, in sijn leven kap. van een comp. voetknechten ten dienste der Vrije Ver. Ned., † binnen de stad van Tholen 30 aug. 1661."

Wapens.

1°. écart. 1 une roue (?) 2. 3 fasces de vair, 3. 3 chevrons. 4 un arbre triplement etagé.

2°. écart. 1 et 4 aigle déployé 2 et 3 un chevron.

Kwartieren.

A. écart. 1 et 4 aigle déployé 2—3 chevrons.

B fasce composée de 5 fusées.

C bande chargée de fleurs de lis.

D chevron acc. de 3 besans.

In het oudste begraafboek vond ik van dit graf gemeld: »Bernard Lucas de Beaufort, luit. kol. en comm. van IJzendijke en .... de Beaufort, burgr. tot Hulst, erfgenamen van Cath. van den Broeck, wed. Jhr. Bernard de Beauste. Van dit graf is acte van eigendom gegeven aan voorn. heeren de Beaufort 24 nov. 1685."

Eenige jaren geleden schreef ik eene kleine genealogie over der fam. de B, ik meen uit een werkje van Adama van Scheltema; daar die echter slechts begint met Bernard Laurens de B. comm. van IJzendijke † 1702, geh. met Levina van Vrijbergen † 1 maart 1703 en het archief van Tholen voor onderzoek gesloten is, zoo weet ik niet hoe hij en de burgr. v. Hulst [Benjamin geh. met Maria Stavenisse?] van jufvrouw Catharina v. d. B. afstammen, alhoewel ik vermoed dat hunne moeder hare dochter wezen zal.

Kan iemand mijn vermoeden bevestigen en mij nog het een en ander van 't geslacht de Beaufort mededeelen? Stamt het adellijk

geslacht de B. van de bovengenoemde Bernard Laurens en Benjamin af? Zoo niet, welk wapen voerde dan deze fam. de Beaufort? — Er is een wapen van eene fam. Beaufort »d'arg. à 3 écus de gueules."

B. o. Z. FRED. CALAND.

Geslacht van Westervelt. (vgl. XVII, bl. 349; XVIII bl. 331). Personen van dien naam vindt men bij Schrassert, Beschr. v. Harderwyck, op div. pl.; Denz., Consultat. advysen enz., in de Opdragt en dl. IV, bl. 93; Denz., Exercitat. trifolium. Hard. 1729, in de Opdragt; Is. v. d. Berg, Nederl. Advysboek, dl. III, bl. 552; P. Nijhoff, Register o. h. Archief v. Gelre en Zutphen, bl. 225, 339; in het Geldersch Placaetboek. M°.

Geslacht Moerkerk. (vgl. XXI, bl. 63). Veel wat tot aanvulling van de geslachtlijst van Moerkerken, bij Gouthoeven, van Leeuwen, Kok, kan dienen, deelt C. P. Serrure, uit een oud handschrift, van de familie van Praet herkomstig, mede in het Vaderlandsch museum, dl. V, Gent, 1863, bl. 295 volgg. M°.

VRAGEN.

Zegel van Sommelsdijk. In mijn bezit is een penning van George III, aan de eene zijde gladgeslepen, en daarop gegraveerd: het gekroonde wapen van den souvereinen vorst, met het omschrift *Gemeente Sommelsdijk*, alles in spiegelschrift. Is dit een ontwerp voor een zegel voor genoemd dorp, en bestaan er gemeentezegels van het jaar 1814 van dezen vorm?

Sommelsdijk. J. E. TER GOUW.

MENGELINGEN.

De raaf en de kraai. (XXI, bl. 224, vgl. bl. 379). De raaf behoorde tot de huishouding der heksen; hare zwarte kleur bracht haar als van zelven in gemeenschap met het rijk der duisternis. Bij de Scandinaviërs was zij aan Odin geheiligd, die altijd twee raven bij zich had. Na de invoering van het Christendom werden deze vogels duivelsvogels. In de »Verhandeling over het booze wezen in het bijgeloof onzer natie," door A. Niermeyer, lees ik op bl. 54: »Nog neemt de raaf in ons bijgeloof eene plaats in en, vergis ik me niet, dan wordt haar eene zekere voorwetenschap toegekend, welke haar dient, om op handen zijnde sterfgevallen aan te kondigen en waardoor zij ons wijst op de raven van Odin, die, blijkens haren naam en werkzaamheid, zijne voorzeggings gave aanduiden." Niermeyer verwijst ook nog naar Grimm D. Myth. bl. 588.

De raaf komt ook voor in 't volgende puntdicht van Staring.

Op Orgon.

Heer Orgon heeft een wond're gaaf,
Om, wat een ander dicht, in eigen rijm te wringen.
Gelukt het Orgon niet, met Phebus *zwaan* te *zingen*,
Hij *steelt*, voor 't minst, met Phebus *raaf*.

Ik weet niet, waarvan de kraai het zinnebeeld is; wél, dat ook deze in 't bijgeloof een rol speelt. Nog tegenwoordig wordt die naam, vaak met de bijvoeging »lamme", als scheldwoord gebezigd. De kraai komt voor in 't gevolg van de heksen, die soms de gedaante van dit beest aannamen. Zoo ontsluit de »booze tooverkol Urocha" in Starings voortreffelijke vertelling Marco:

»een zalfbus — één van zeven
Gelijken, in een kring geschaard.
Drie ving'ren, schraal en krom als kelderspinnebeenen,
Doopt zij daarin; bestrijkt haar voorhoofd.... en verdwenen
Is 't Wijf. Zij werd een kraai en vloog het open uit,
Waardoor het spookhol van den middag wordt beschenen."

Amsterdam. C. HONIGH.

Een pad door eene spin gedood. (XX, bl. 92; vgl. XXI, bl. 279, 477.) Als J. C. K. niet wil gelooven zonder zien, zal ook mijne verklaring niets afdoen. Toch wil ik mededeelen dat eene pad door eene spin gedood eene bijzonderheid is, ook door mij eens aanschouwd. In mijn pastorietuintje te Zandpoort heb ik 't geval met aandacht waargenomen. De spin liet zich loodrecht neêr op de pad. De pad werd stil, als ware het, verdoofd. De spin herhaalde nog eens en nog eens den aanval, telkens weêr *uit de hoogte*, en bij de derde aanraking strekte de pad de pooten krampachtig uit en — *was niet meer!* E. LAURILLARD.

[Later schreef mij nog de heer Laurillard: »Niet ongepast vind ik het, bij de kwestie van *pad* en *spin*, reeds meer dan eens in den Nav. behandeld, u opmerkzaam te maken op hetgeen onze Carolus Tuinman zegt, bij 't spreekwoord: *zoo boos als een spin;* namelijk: »'t zal genomen zijn van den haat en oorlog der koppespinnen tegen de padden." (*Koppespin* is, meen ik, zeeuwsch, voor *spinnekop.*) Of het spreekwoord juist *daarvan* genomen is, zou ik niet durven beweren, maar ik wilde alleen constateeren, dat reeds Tuinman spinnen en padden voorstelt als heel anders gezind, dan *ik* tegenover *u* wensch te wezen."]

Diamanten bruiloft (vgl. XIX, bl. 639; XX, bl. 431; XXI, bl. 380 en 381). In mijne Geschiedk. Beschouwing van Zaamslag, Neuzen 1859, staat te dien opzigte als bijzonderheid vermeld, bl. 352—353: Cornelis Wisse, geb. te Zaamslag 2 nov. 1767, getr. ald. 21 oct. 1792 met Adriana Colijn, vierde in 1842 zijne gouden bruiloft, en was ruim 54 jaar gehuwd, toen zijne vrouw 8 maart 1847 overleed. Hij stierf op zijne geboorteplaats den 27 oct. 1857, bijna 90 jaar oud.

In mijne Gesch. van Wolfaartsdijk, Goes 1866, bl. 205—206 en 617, mede te dier zake:

Dingenis Schipper, geb. te Wolfaartsdijk 24 nov. 1782, getr. ald. 27 nov. 1803 met Jacoba Kallemein, geb. te Wolfaartsdijk 15 julij 1786, vierde in 1863 zijn 60jarig huwelijk, en was bijna 62 jaar getrouwd, toen hij den 18 nov. 1865 te Wolfaartsdijk overleed. Zijne weduwe overl. te Goes den 16 febr. 1870.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

GESCHIEDENIS.

Bijdrage tot de geschiedenis van 1781.

I.

De Magistraat en Krijgsraed van Sommelsdijk, verklare bij deezen te deputeeren en volmachtig te maken twee van hunne Leeden, te weeten de Heeren Johannis van Bosheyden Capiteijn Major, en Gerrit de Bruyn Commissaris, specialijk om van weegens dit collegie te adsisteeren by de Comparitie, die op morgen binnen Middelharnis staet gehouden te worden, door de affgezondene en gequalificeerde van alle de Respective Gerechten in den Eylande van Overflacque en Goenereede, en aldaer met dezelve affgezondene en Gequalificeerde te helpen resolveeren en concludeeren, alle het gunt zij Heeren Gedeputeerdens tot secureering van de voorschreeve Eylanden, Plaetzen en Ingezeetenen van dien, teegen alle Invasie van vijanden zullen vinden dienstig te zijn, in deeze hachgelijke tijdsomstandigheeden door de onverwagte vreedebreuk van de kroon van Engeland met deeze Republicq; Belovende te zullen approbeeren alle het gunt uit kragte van deeze zal worden gedaen en verrigt, alles onder verband en submissie als na Regten. Ende ten oirconde van dien, deeze bij ons Magistraet en Krijgsraed voornoemd, geteekend ten Raedhuyze binnen Sommelsdijk deezen 9den Jannuary 17c een en tagtig.

(Volgen de handteekeningen.)

II.

Aen den Edele Mogende Heeren de Gecommitteerde
Raden van de Staten van Holland en Westfriesland.

Geeven reverentelijk te kennen de magistraet van de stad Goeree, mitsgaders de respective Geregten van Ouddorp, Oude Nieuwland, Oude Oostdijk en Westnieuwland, alle geleegen in den Eylande van Goedereede; alsmeede de respective Gerechten van Middelharnis, Dirksland, Oude tonge, Nieuwe tonge, Herkinge,

Meliszand, Roksenisse, Onwaerd, Oud-Kraeyer-Polder, Nieuw-Krayerpolder en Krayenesse, alle Geleegen in den Eylande van Overflacque.

Dat de Geleegendheid der beyde voorsz. Eilanden zoodanig zijn gesitueerd, dat dezelve door de Engelschen zeer gemakkelijk zoude kunnen worden verrast en Ingenoomen, mitsgaders geheel en al worden geruineerd, Indien niet tot voorkoming van het zelve dadelijk de vereischte voorziening worden gedaen, even als in vroegere tijde, en laetst in den Jare 1747 is geschied. Waeromme de supplianten zoo tot de zeekerheid van hunne Ingezeetenen, als tot gemeen welzijn van deesen Landen, zich hebben verpligt gevonden om zonder eenig uitstel de authoriteyt en bijstand van Uedel Mogᵉ te imploreeren, weshalven zoo keeren de supplianten zich tot Uedelmoogende, ootmoediglijk verzoekende dat Uedelmoogende, de supplianten gelieven te authoriseeren, om in de teegenwoordige gevaerlijke tijden hare ingeseetenen bij dage en nagte te doen wagt houden en waken, mitsgaders om te mooge stellen en maken, zodanige orders en reglementen op en over deselve wagten en wakende Ingezeetenen als een yder van hun tot conservatie van de gemeene rust, mitsgaders affkeering van alle vreemd gewelt, plundering en wat dies meer is naer de Constitutie van derzelver Plaetzen, Jurisdictien en Ingezeetenen van dien, zoo meede tot onderhouding van goede Intelligentie en Correspondentie, yder in den haren, en ook met den anderen gezamentlijk raedzaem vinden en dienstig oordeelen zullen, en in het bijzonder om alle hunne Ingezeetenen met er daed te bedwingen, Elk op zijn tijd de wagten te moeten doen, en hun by onverhoopte Invallen van den vyand ofte andere noodzakelijkheid te verplichten zig teegen den vyand na behooren te defendeeren.

Voords de noodige ordres te stellen, dat door de Comijs van het 's lands magazijn te hellevoetsluijs, aen den supplianten gecommitteerden ten behoeven van de Supplianten bij leeningen uit 's Lands Magazijn werden afgegeeven voor het Eiland Goedereede:

400 snaphanen, met bajonetten en hunne scheeden;
2000 vuursteenen;
520 Sabels en Porte Epeës;

4 Trommels;
9 Spontons;
43 Pieken ofte hellebaerden;
520 Patroontassen.

Voor het Eiland Overflacque:

2100 Snaphanen, met bajenetten en hunne scheeden;
10500 vuursteenen;
2100 Sabels en Porte Epeës;
9 Trommels;
18 Spontons;
36 Pieke off hellebaerden en
2100 Patroontassen;
94320 Scherpe Patroonen en 2 Tonnen Infanterie pulver;

dat wijders Uedelmogende de noodige wagthuyzen dienende tot een verblijff der detachementen op de buytendykken, daer geen woonhuyzen gevonden worden, gelieve te doen oprigten. En dat Eindelijk Uedelmogende op het eiland Goedereede, zoo veele Batterijen en sterkten gelieven te doen aenleggen, en dezelve met zoo veel zwaer Geschut doen voorzien, als Uedelmogende ter defensie teegens den vijand, zullen oordeelen te behooren.

En dat vermids het Importante Pericul dat in Mora is, de dispositie op deeze requeste mag worden uitgegeeven, zonder resumptief. —

(Onder stond)
't Welk doende &*a*.
(Was get.)
M: H. van Son Hendkz.
proc.

Uit het archief van Sommelsdijk.

J. E. TER GOUW.

Hofnarren. Over hofnarren zie men ook het artikel van dr. E. Laurillard in den Bato van 1871 bl. 72—85.

Strijd tegen de kermisviering. (Vgl. XVI, bl. 223). Dat men reeds lang geleden getracht heeft de kermissen af te schaffen en de ongebondenheid op die kermissen gepleegd te verminderen,

blijkt uit de volgende aanteekening, in het kerkelijk acteboek te Nisse te vinden:

Vergadering 14 maart 1649.

»Aengesien het voorleden jaer gebleken heeft, hoe dat tot Wemeldinge geluckig de kermisse heeft connen afgeschaft worden, zoo is in deliberatie geleijt of ooc tot weringe desselfs in dese plaetse niet wat meer soude connen gedaen worden, 't welcke geoordeelt wesende dat ja, soo is geresolveert behalven het reguleren der predicatien na gelegentheit aen d' eene sijde de lidtmaten alt samen wederom daervan aen te spreken en noch wat nader en ernstiger als voor desen daer van te waerschouwen, aen d'ander sijde is ooc goetgevonden dat de predicant den Ambachtsheer daer van sal begroeten en vriendelijk met reden sal sien te indiceren dat sijn E. tegen het invoeren van de cramen waise orden gelieve te stellen."

Nisse. J. KOUSEMAKER PZ.

Regtsmagt der eigenaren van stinsen in Friesland. (Vgl. IX bl. 330.) Als eigenaren van stinsen (steenen huizen) bezaten zij hoegenaamd geene regtsmagt; wel als hovelingen. Zie o. a. een stukje van mr. W. W. Buma, in den Vrijen Fries, N. R. dl. I, bl. 379 vlgg., getiteld: »Geene heerlijkheden in Friesland, of Dr. Sicke Dekema en Mammema State te Jellum." Hij verwijst naar een opmerkelijk stuk in het Charterboek van Friesland, IV, 416.

M°.

Madame Krudener. (Vgl. XIV bl. 44, 112, 134, 161; XIX bl. 78, 441.) De Catalog von Franz Hanke in Zürich, N°. 84, Biographien, vermeldt:

N°. 622. Der lebendige Glaube des Evangeliums dargest. in d. öffentl. Leben d. Frau v. Krüdener. 1817. 8°.

» 623. Frau v. Krudener in d. Schweiz. Helvetien. 1817. (gegen Fr. v. K. gerichtet). 8°.

» 624. (Veith), Winke d. Wahrheitsliebe d. Frau v. Krüdener betrffd. Schaffh. 1817. 8°.

» 625. Freimüth. Widerlegung der in vaterl. Blättern einge-

rückt. Schrift, Frau v. Krudener betr. Gewidmet edlen, gefühlvoll. Seelen. Helvetien 1817. (172 Seit.) 8°.

De Catalogue des Autographes rares et curieux composant la collection M. Ant. Nelli, den 13 en 14 dec. 1869 te Parijs verkocht, vermeldt, p. 17, n°. 187: KRUDNER (Julie, baronne de), fameuse visionnaire russe, l'Egérie de l'empereur Alexandre à l'époque de l'invasion de la France, inspiratrice de la Sainte-Alliance, auteur de *Valérie*.

L. a. s., en français, au poëte Ducis; (Paris), 29 août 1815, 2 p. 1/2 in 4.

Epître mystique de plus curieuses. Elle s'excuse de n'être pas encore allée voir Ducis â Versailles. Depuis qu'elle l'a quitté, un miracle s'est opéré en elle; la grâce lui a fait reconnaître le Dieu vivant. Le Christ a repris ses jours fatigués de délices. »J'ai pleuré, au pied de la croix, d'avoir été la plus coupable des femmes." Elle lui parle de ses prédications dans les palais et dans les chaumières, où elle parle dix heures de suite devant des princes, des savants, des gens de toutes les nations. (Elle s'était installée à Paris, à côté d'Alexandre, avec qui elle avait de fréquents entretiens.) Elle lui envoie le manuscrit d'un ouvrage contenant les plus grandes vérités, en le priant de le lire. »Vous ne dédaignerez pas, dit-elle, de lire ces pages, puisque vous n'avez pas dédaigné *Valérie*..." M°.

Proclamatie van C. W. Visscher. (Vgl. XXI, bl. 275, 433). Volgens het fraaie fol. portret van Carel Wouter Visscher, — in mijne verzameling, — was hij pensionaris en maire van Amsterdam.

J. C. K.

[Een portret in 8°. met het onderschrift »Mr. C. W. Visscher, Pensionaris der stad Amsterdam" vindt men in het Vervolg op Wagenaar dl. IV, tegenover bl. 360 (op het jaar 1782). Visscher was later maire van Amsterdam.]

Calishoek — 's Heerenhoek. (Vgl. Nav. XVI, bl. 108, 164, 329; XVII bl. 5; XVIII, bl. 388). Tot nadere toelichting omtrent den tijd, wanneer welligt de naamsverandering dier plaats in zwang gekomen is, kan dienen, dat in het kerk. acteboek van Nisse ver-

meld staat, dat 17 mei 1673 aldaar voor de tweede maal beroepen werd ds. Elias Surendonck, pred. te *Calishoek*. In 1675 wordt andermaal *Calishoek* genoemd; doch reeds in 1678, na het vertrek van ds. Surendonck naar Oud-Beierland, werd op de nominatie voor een nieuw beroep, gesteld ds. Mispelblom van *Ambachts-heerenhoek*. In 1684 treffen wij bij eene attestatie weder *Calishoek* aan; later niet meer. Nog leeft die naam in den mond des volks voort, vooral bij bejaarden; doch hij wordt *Caelishoek* (bijna als *Kilshoek*) uitgesproken.

Nisse. J. KOUSEMAKER PZ.

Regtspleging van Karel den Stouten. Aangaande de vroegere en latere lezingen van dit bekende verhaal gaf ik een berigt in den Tijdstroom, 1860, dl. II, bl. 173. Nu dat tijdschrift niet meer bestaat, zij hier ter plaatse aangeteekend, dat mij onlangs weder eene nieuwe, maar zeer gewijzigde variatie van het thema is voorgekomen, in Algemeene Oefenschool, afd. VI, dl. XII, bl. 145 vlg., waar men leest dat het schandelijke bedrijf — toezegging van levensredding ten behoeve van een gevangene tot den prijs der eer van diens vrouw, gevolgd door het ombrengen van den echtgenoot na geboete lust — mede zou zijn gepleegd door zekeren kolonel Kirke tijdens het bedwingen der opstanden in Engeland gedurende de regering van Jacobus II. De vrouw, zij was gehuwd met zekeren Sydney, valt echter, op het zien van haren opgehangen echtgenoot, dood ter aarde, zoodat van het huwelijk met en de straf van den misdadiger niets inkomt. De schrijver meldt zijne bron niet, maar alleen, dat het feit »in de engelsche geschiedenis voorkomt." H. M. C. VO.

Het gedenkteeken bij Amstelveen. (verg. XXI, bl. 275, 434). Die mijlpalen zijn niets bijzonders noch merkwaardigs. 't Waren de »Uyterste Paalen der Ballingen," die buiten elke hoofdpoort aan den weg stonden, en in elke Beschrijving van Amsterdam vermeld zijn.

Maar reeds vóór vijftig jaren — toen 't lezen van stadsbeschrijvingen al uit de mode was — waren de Amsterdammers de beteekenis dier mijlpalen vergeten; en toen verhaalden de papaas

aan hunne zoontjes, als ze er een aan den weg zagen staan, dat daar een Pruis begraven lag. J. TER GOUW.

Mr. Arnoldus Fey. (vgl. XXI, bl. 326). Arnoldus Fey, die in het derde deel van de Nieuwe beschrijving van het bisdom van 's Hertogenbosch, door J. A. Coppens, onder de beroemde mannen van Oirschot opgeteld wordt, werd door Lodewijk XIV ontboden, om de koningin-moeder, Anna van Oostenrijk, van den kanker te genezen [1]). Hij werd door den koning beschonken met een gouden keten, en verheven tot ridder van St. Michaël; van wege de koningin werd hij vereerd met een kostbaar geschenk, bestaande in een ivoren Christusbeeld, dat in de familie Wellens is bewaard geworden [2]).

Fey was in groot aanzien bij den keurvorst van Brandenburg en is door dezen verheven tot heer van Cranenborgh; hij is daar 16 april 1679 overleden en ligt in de collegiale kerk begraven. Zijn grafschrift luidt: Hic jacet illustris et famosissimus Arnoldus Fey, eques ordinis St. Michaëlis apud regem christianissimum et Cranenborgensii dominus [3]).

. . . . Intusschen schijnt het, dat Fey, bij de kwakzalverij, die door hem op groote schaal werd gedreven, niet geheel ontbloot was van bekwaamheid. Als pokmeester (titel in de 16 eeuw van hen, die zich speciaal bezig hielden met de behandeling van *luetici, syphilitici*), was hij een der eersten, van wien men weet, dat hij zijne zieken deed saliveeren, dus met kwikzilver behandelde. (Handel. v. h. Prov. gen. v. K. en W. in Noordbrabant over 1868, bl. 49—51). M°.

Huis te Zuidewijn. (vgl. XX, bl. 336). Deze vraag vond ik gedeeltelijk beantwoord in v. d. Aa's Herinner. u. h. geb. d. gesch. betr. de Nederl., bl. 196, 197. M°.

---

[1]) Anna van Oostenrijk werd door Fey geopereerd 9 januarij 1665 en stierf aan dezelfde ziekte 20 januarij 1666. Dat Lodewijk XIV over Fey's bekwaamheid voldaan was, blijkt uit een brief van hem aan de Staten-Generaal, te vinden in den Holl. Mercurius, deel XVI, bl. 37.

[2]) Over dit kruisbeeld wordt t. a. t. h. pl. gesproken. Volgens de Mengelingen der Gron. Ct. van 10 mei 1871 werd het onlangs te koop aangeboden.

[3]) Zie ook over hem, Louis de Bils en zijn tijd, door dr. A. A. Fokker.

VRAGEN.

Opene zee aan den Noordpool. Nu in den laatsten tijd meer en meer de aandacht gevestigd is op het bovenstaand onderwerp, zoo verdient wel in het geheugen bewaard te blijven, dat in het begin van het jaar 1614 en wel in januarij door eenige ingezetenen dezer landen een verzoekschrift aan de Staten-Generaal werd ingediend, tot het bekomen van een »octroy om alleen te mogen handelen van Nova Semla tot Straat Davis toe" enz., welk verzoek den 27 januarij 1614 werd toegestaan. In dit verzoekschrift, dat wij hier laten volgen, wordt gezegd: dat hunne schepen op 83° Nbr. een open zee hadden gevonden vrij van ijs enz., en dat zij dat konden bewijzen door eene kaart, die onder hunne berusting was. Dit geeft ons aanleiding de vraag te stellen, waar bevindt zich toch het Noordsche archief? Dit wil zeggen het archief der verschillende maatschappijen, die sedert het laatst der 16e eeuw om de Noord hebben gevaren. Zoo dît archief — dat wij zoo gaarne wenschten — nog ergens bestaat en dienstbaar werd gesteld tot onderzoek en nasporingen, dan eerst zoude men in staat zijn, het eerste gedeelte der vraag, door het Provinciaal Utrechts Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, voor 1 december 1872 ter beantwoording uitgeschreven, betreffende »Een historisch overzicht van de ontdekkingen der Hollanders in de Noordpoolzeeën en van hunne vestiging op enkele punten, voornamelijk op Spitsbergen, volgens oorspronkelijke bronnen" te beantwoorden. Dan zoude men mogelijk in staat zijn te bevestigen of het waarheid zij, wat men van eenen dr. Waillie vindt opgeteekend [1]), dat hij op 88° Nbr. met hollandsche walvischvaarders was geweest, op welke breedte men eene zee vrij van ijs en matig weêr had aangetroffen. Ja zelfs dat de hollandsche zeevaarders tot op êén graad na, aan de pool waren geweest. Wij zouden hier nog veel kunnen bijvoegen, over datgene der ontdekkingen der Nederlanders in de Noordpoolzeeën betreffende, waaromtrent men nog in het onzekere is, maar wij

[1]) Verhand. over eenige vroegere zeetogten der Nederlanders, door den hoogl. G. Moll, 1825, Amsterdam. bl. 98—100.

vertrouwen het opgegevene voldoende te zijn, om met ons in te stemmen, dat het hoogst wenschelijk is, dat er nasporingen worden in het werk gesteld, om een zoo belangrijk archief als het Noordsche, — dat toch wel niet geheel en al zal zijn vernietigd — op het spoor te komen en voor de wetenschap dienstbaar te maken.

Terwijl het bovenstaande reeds was geschreven, lezen wij in de N. Rotterd. Courant van 8 oct. 1871, no. 278, dat »dr. Petermann te Gotha bericht had ontvangen, dat Payer en Meyprecht »den 4den van hunne expeditie naar de Noordpool behouden te »Tromsoe zijn aangekomen, en dat hun tocht een belangrijk »resultaat heeft opgeleverd, daar zij ten Oosten van Spitsbergen »in Koning-Karels-land een open zee hebben ontdekt, die volgens »hunne voorloopige opnemingen, een geschikte doorvaart moet zijn »naar de Poolzee"/,, LEUPE.

Aeñ Ho. Mo. Heeren, Mijn Heeren die Staeten Generael etc.

Verthoenen reverentelyck Lambrecht van Tweenhuysen, Jaecques Nicquet, Jaecques Mercys, Gilles Dodeur, Leonart Rans, Isbrant Dobbens, Nicasius Kien Commis van de Vivres, Anthony Monier Contrerolleur vañ Artellerie ende Dirck Adriaensz. Levesteyn met haere compaignons. Alsnu te zaemen vereenicht in eene Compagnie met veele andere persoonen vuyt de quartieren ende steden van dese Vereenichde Provintien, hoe dat zy supplianten de aldereerste zijn, die vuyt dese Landen soe verre om de Noort aengevangen hebben te vaeren ofte te zeylen, met toerustinge van eene quantiteyt schepen. Alwaer noyt Christen menschen ontrent hebben geweest, jae zyn gepasseert *dryentachentich Graeden*, blijckende by seeckere Caerte eñ bewys onder de supplianten berustende, Alwaer haere schepen gevonden hebben, *Een ruyme zee sonder ijs vlack weylant, met gras etende gedierten,* ende aldaer aen de zeecant ende daerontrent gevangen quantiteyt walvissen, walrussen eñ andere vissen, waertoe zy supplianten hadden vuyt Vranckryck doen coemen, eene quantiteyt Bascos, omme deselve walvissen ende walrussen te vangen. Wat proffyten de nieuwe Landen innebrengen door de handelinge ende ontdeckinge is uwe Ho. Mo. Ed. genoechsaem bekent. Ende alsoo zy supplianten by experientie

bevonden hebben, dat de Engelschen hun soucken te beletten de voorsz. vaert, pogende hun selven mette waepenen eygenaers te maecken van de voorsz. Landen, 't welck zy supplianten uwe Ho. Mo. Ed. int lange hebben verthoont, waervan de questie als noch is ongedecideert. Ende dat geene apparentie en sien alleene ofte int particulier opte voorsz. Landen te connen vaeren, door het gewelt van de voorsz. Engelschen, waerdoor de couragie lichtelick benomen zoude worden van de coopluyden, int particulier te ondersoecken eenige nieuwe Landen, ende alsoo het buyten redenen is 't geene zij supplianten op haer groote excessive costen gevonden hebben, ende 't gene zy als noch verhoepen te vinden, dat by andere de proffyten ende vruchten daeraff getrocken zouden worden, 't welck zy supplianten vastelick vertrouwen, uwe Ho. Mo. Ed. meyninge niet te zyn. Soo keeren sy supplianten haer in aller ootmoet tot uwe Ho. Mo. Ed. reverentlijck versouckende ende biddende, dat uwe Ho. Mo. Ed. gelieve tot recompense van de eerste ontdeckinge van de voorsz. neeringe in dese Landen, tot reparatie van de geledene schaede ende tot conservatie van de neeringe, die anderssints pericliteert van door confusie verlooren te gaan, de supplianten te verleenen octroy, om voor den tyt van thyen eerstcommende jaeren, alleene te mogen handelen van Nova Sembla tot Fretum Davies toe. Daer onder begrepen Spitsbergen, Beereneylandt, Groenlandt ende de andere eylanden, die onder de voorsz. Limiten souden moegen geworden worden. Te vreden synde dat alle persoenen onder uwe Ho. Mo. Ed. gebiet in de voorsz. Compaignie van de eerste aenstaende Equipage binnen een maent sullen aengenomen worden ende voor de naevolgende jaeren binnen dry eerstcommende maenden. Doordien zy supplianten binnen den tyt van ses weecken in zee sullen moeten zyn met haere schepen.

Dit doende etc.

Legaat van Alida Jansd. van Sparwoude. Wie weet mij eenige geschiedkundige bijzonderheden mede te deelen betrekkelijk het legaat van Alida Jansd. van Sparwoude, vroeger berustende bij de wees- & momboirkamer te Delft?

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN

Charles, heer van Sweveseele. In een acte van 7 augustus 1592, in het gemeentearchief alhier, vind ik vermeld jkhr. Charles, heer van Sweveseele, gehuwd met Johanna Roels. Wie was die heer van Sweveseele?

Domburg. H. M. KESTELOO.

Begraven. Toen men in de vorige eeuw, vooral in de steden, nog zeer gehecht was aan de gewoonte om de dooden in de kerkgebouwen te begraven, zag men vaak schimpend, met verachting en afkeer neder op anders denkenden uit den deftigen burgerstand, die eene rustige begraafplaats op geschikte kerkhoven begeerden.

Zoo vind ik van wege een kerkbestuur te Vlissingen in eene rekening over 1746 eene ontvangst van een verkocht graf, aldus aangeteekend:

»Van Lieven en Johan de Loos, IJsbrand Fijn en Bartholomeus »van Stein, voor een graf *onder den blaauwen hemel,* aan de zuid- »zijde van het midden-kerkhof, n⁰. 219 . . . . £ 6 — » — »

Men zoude hier wel willen vragen naar de kosten destijds der graven in de kerken, want waarlijk, *onder den blaauwen hemel* gaf men ze voor geen prijsje.

Vlissingen. P. FRET.

Veluwe. Welke gemeenten van Gelderland vormen de Over- of hooge Veluwe en welke de Neder- of lage Veluwe?

JOHN CHURL.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Medaille van P. v. Abeele. Acht gouden bruiloften in de familie van Loon (XXI, bl. 391). Aan het slot der bijdrage met bovengemeld opschrift zegt de heer J⁰. de Vries Jzn: »Het blijft (naar ik meen, ook bij de familie) in het duister, wat het woord *Recif*

beteekent, op de afgebeelde medaille van 1694 voorkomende, boven het stads-, dorps- of burchtgezicht op de voorzijde." De naam *Recif* komt meermalen voor in onze geschiedenis, bepaald in die der Westindische Compagnie. Het is een in zee opschietende kliprug, die met Olinda in 1630 door de admiraal Loncq vermeesterd werd en na versterking de hoofdplaats bleef van de bezittingen der Westindische Compagnie in Brazilië. Was het de eerste onzer bezittingen daar te lande, het bleef ook het langst in ons bezit. Nadat bijna ons geheele uitgestrekte gebied door de Portugeezen heroverd was, behoorde het Recif nog aan ons. In 1654 ging het met enkele forten, die wij mede nog tot het laatst behouden hadden, aan Portugal over. Ik vermoed dus, dat een der leden van het geslacht van Loon zich in Brazilië heeft onderscheiden, of althans in naauwe betrekkiug heeft gestaan tot de Westindische Compagnie.

Amsterdam. C. HONIGH.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Geschiedenis der boekbinderskunst. (Vgl. XVI, bl 305; XVII, bl. 46, 75, 171, 237; XIX, bl. 532; XX, bl. 32, 132.) Het door U.-H., Nav. XVII, bl. 237, vermelde werk, is: »Histoire de la bibliophilie. Reliure, recherches sur les bibliothèques des plus célèbres amateurs, armorial des bibliophiles; accompagnée de planches gravées à l'eau-forte par Jules Jacquemart, et publiée avec le concours d'une société de bibliophiles par MM. Techener père et fils. In folio. Sera complet en 50 livraisons. Les livraisons 1 à 8 ont paru en 1861 et 1862, 9 en 1863." (C. Reinwald, catal. annuel d. l. libr. franç., 6me année, 1863, p. 111.)

In Thomas Arthur's Monthly List of Second-Hand Books, Part XVIII, April 1871, staat, p. 382, no. 9003, het volgende boek; »Jones (Sir William, Native of Anglesey) Poetical Works, 2 vols in 1, thick 12 mo, *frontispices, green morocco extra, with a very*

pretty view of the Government House, Calcutta, painted on the edges under the gilding 1810, en daarbij aangeteekend:

»*Bound by the celebrated Edwards of Halifax, the only binder who painted on the edges, cost three guineas binding.*" (NB. Naar deze kunst vraagt F. W. O. in Nav. XX, bl. 320.)

De Messager des Sciences et Arts de Belgique levert vele bijdragen. Zie ook: »Zur Geschichte der Buchbinderkunst", in Payne's Universum, X. Band.

M°.

Eerste boekverkoopingen in Nederland. (Vgl. XIX, bl. 17; XX, bl. 134.) Vond daar ook plaats, wat volgend werkje aan 't licht brengt?

Nachricht, dass d. öffentl. Bücher-Auctiones jetziger Zeit sehr gemissbraucht werden etc. worin zugleich d. List u. d. Betrug, so dabei vorgehet, offenbaret wird, sowie über d. diebischen Bücher-Nachdrucker. m. 1 satir. Kpf. Ff. o. O. 1723. (Vermeld in Ferd· Förstemann's, in Nordhausen, Antiq.-Katal. No. 53, 1869, p. 14, no. 478.)

MO.

Janiçon. (Vgl. XX, bl. 506.) Zie over dit werk, Lettres sérieuses et badines sur un livre intitulé Etat present de la République des Provinces Unies, par mr. F. M. Janiçon, et sur d'autres ouvrages. L. H. 1729. Volgens Catalogus van Lennep, mr. J., no. 1766, bestaat dit werk uit 8 deelen en was de schrijver of uitgever de la Barre de Beaumarchais. Tom. II. en de volgende verschenen onder den titel van Lettres sér. et bad. sur les ouvrages des savans etc.

M°.

KUNSTGESCHIEDENIS.

V R A G E N.

Spotprent uit het laatst der 18e eeuw. Voor mij ligt een kopergravure van cc. 30 cM bij 20 cM uit het laatst der achttiende eeuw.

Op den voorgrond ziet men eene koe die door een boer, welke lachende den beschouwer aanziet, gemolken wordt. Een man met drie veeren op de muts en rosetten op de schoenen is bezig de koe de horens af te zagen. Ter zijde van de koe en links van den beschouwer staan twee heeren, elk met een kom in de hand. De eene heeft een lang wambuis aan met franje, een rok met breede opslagen daarover, een korten broek en schoenen met gespen, terwijl hij in de linkerhand een driekanten hoed heeft. De andere heer heeft een opgetoomden hoed met pluimen op, een knevel, een spaanschen kraag om, een rok aan met opengewerkte mouwen en kanten lubben, en een manteltje om; verder een korten broek en schoenen met rosetten. Rechts van den beschouwer ligt een leeuw te slapen, terwijl op zijn rug een hond staat, die bezig is een »kleine boodschap" te verrigten. Achter den leeuw staat een man, deftig in 't zwart gekleed met gespen op de schoenen. Hij zet een alles behalve vroolijk gezicht en wringt of vouwt de handen.

Op den achtergrond ziet men een schip met drie masten ietwat schuin op een rots liggen. Op den spiegel staat EAGLE en achterop waait de engelsche vlag. Verder zitten twee heeren aan een ronde tafel, waarop een kom staat. De eene persoon ziet om naar het schip; de andere ligt met hoofd en armen op de tafel even als of hij te veel van den inhoud van twee flesschen had gebruikt, die achter hem op den grond liggen.

Achter deze beeldjes verrijst een stad met hooge torens, en daarboven staat PHILADELPHIA. De achtergrond is van den voorgrond door een zee gescheiden, die zich links af in den horizont verliest.

Men vraagt de beteekenis van deze spotprent.

Sommelsdijk. J. E. TER GOUW.

VEREENIGING VOOR NEDERLANDSCHE MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Wie *portvrij* een *postwissel* zendt van *f* 3 of méer, ontvangt in 1871 als *Beschermer*: 1°. Een bundel orgelwerken van Sweelinck; 2°. XIX Liederen uit den Gedenck-clanck van Valerius; 3°. het Jaarboek der Vereeniging; en 4°. Prof. Molls Kerkgezang tijdens de Oud-Nederlandsche Muziekschool.

HEIJE, *Secretaris.*

Klokkengieters. Onlangs ontving ik van den hr. W. N. du Rieu te Leiden, eene reeks van mededeelingen betreffende klok- en geschutgieters door hem aan opgaven van (nu wijlen) dr. Janssen en anderen ontleend.

Hoewel de bewering, dat de geschutgieters doorgaans tevens klokken goten, veel waarschijnlijkheid vóór zich heeft, heb ik echter uit de genoemde aanteekeningen alleen hen bijeengezameld waarvan 't bleek, dat ze op bepaalde plaatsen klokken hebben gegoten; of die van elders als zoodanig bekend zijn.

De hieronder volgende lijst bevat alzoo, behalve de alphabetisch gerangschikte namen, de woonplaats en de jaren waarin de vermelde gieters geleefd en gewerkt hebben, voor zooverre dit althans uit de genoemde opgaven blijkt.

Borghardt (. . . . .) Enkhuizen. . . . . 1770.
Both (Thomas). Harderwijk? . . . . 1577—93.
Burgerhuis (Jan). Middelburg. . . . . 1607—68.
Butendijk (Steven). . . . . 1458.
Butendijc (Gerrit van) . . . . 1550.
Cloterdijk (Willem van) . . . . 1550.
Craus (Cyprianus). Enkhuizen. . . . . 1728—33.
Derck (Jan Nicolaas). Hoorn. . . . . 1734—49.
Effers (Willem). 1636.
Grave (Jan Albert de), Amsterdam. . . . . 1711—23.
Hemonij (Frans) Id. . . . . 1662—68.
Hemonij (P) Id. . . . . 1666—69.
Herman. . . . .
Kaerwas (Wouter). . . . . 1386.
Knussen (Jacobus) Amsterdam. . . . . 1694.

Meurs (Henricus)	1513.
Moer (Jasper)	1433.
Id. (Willem),	1433.
Id. (Gobelius). Alkmaar	1487.
Id. (Casparus)	1525.
Id. (Johannes of Jan). Delft	1525—65.
Id. (Jan Jaspersz.). s' Bosch	1554.
Id. (Cornelis). Delft	1565.
Mulder of Muller (N). Amsterdam	1723—33.
Noorden (Klaas). Id.	1711—13.
Noteman (Jacob). Leeuwarden	1636—37.
Philipsen (Johan)	1636.
Schmalburg (Frederik Joh.)	
Id. (Johannes)	
Stege (ter) of Terstege (Jan of Johannes). Kampen?	1536—44.
Trier (Henric of Hendrik van). Biervliet	1570—1610.
Id. (Pieter van)	1610—36.
Utrecht (Johan van). Utrecht	12e of 13e Eeuw.
Vechel (Jan). Vegel	1449.
Id. (Willem van). Id.	1375.
Venlo (Jacob van). Venlo	1415.
Id. (F. van). Id.	1518.
Wagheneus (Cornelius). Leeuwarden	1541—44.
Waghensis (Hendrik)	1471.
Wegewart (Henderik). Deventer	1616.
Wou (Gerrit van)	1403.
Wou of van Wou (Gerardus of Gert). Kampen	1475— † 1527.
Wou Jr. (Geert van)	1538—39.
Wou (Nicolaas a Gerardo)	1512.
Id. Gerritsz. (. . . .)	

In de biographische lijst van noordnederlandsche toonkunstenaars, enz. die in bewerking is, zullen ook klokkengieters hunne plaats vinden. Een ieder die dus in staat is omtrent dit onderwerp nadere of uitgebreidere inlichtingen te verschaffen, wordt hiertoe vriendelijk uitgenoodigd, en reeds bij voorraad gedankt.

HEIJE.

Meester Jacob Joost en Willem Suckel. In de oude Thesauriersrekeningen van Amsterdam vind ik opgeteekend.

1535. Meester Jacob Joost, meester van 't groote school an de nuwe zijde, over d' oncosten, by hem gehadt in 't maken ende doen prenten van de Korscanteleenen. . . . . // V. //. //.

1538. Willem Suckel, scepen deser stede, over gelijcke somme, by hem verleyt ende betaelt voor 't repareren van 't positijf, [1]) dwelk opten XI^{en} in Meije anno XXXVII, naedat dairop in 't ommegaen van de processie in de vierschare gespeelt was, gebroken was, „IX. »VI.

J. C. DE GRAAFF.

Vereeringen en fooien.

Mr. Willem de Swart. Die Stat. Gener. enz. ordonneren u Ph. D. Ontf. Gener. te betalen aan Mr. W. d. S. de somme van vyff-entwintich ponden van xl grooten, hem selven tot eene vereeringe toegeleecht vuer seeckere sanghboucxken by hem d'Heeren Stat. gepresenteert. Ende mits enz. Gedaen den xxvj Augusti 1604.

Henrick Speci. Die Stat. Gener. enz. ordonneren u Ph. D. Ontf. Gen. te betaelen H. S. orgellist der stadt Dordrecht de somme van tsestich ponden van xl grooten 't stuck. Den selven toegeleeght tot eene vereeringe voor sekere Musyckboecken by hem gemaeckt ende hare Ho. Mo. gepresenteert. Ende mits enz. Gedaen den xxv february 1610.

Cokx ende speelluyden etc. Die St. Gener. enz. Ordonneeren d'Auditeurs van de rekeninge van den Ontf. Gener. P. D. in vuytgeven van syne rekeninge te passeren dan ende alsoo dat behoeren sal, alsulcke sesse rosenobels van acht guldens acht stuivers t stuck, als den drie en twintigsten deses by haer Mo. E. ordre verstreckt ende gegeven syn aen de cocx ende spelluyden ten huysse van den Heere Spencer, Ambassadeur des Conincx van Groot Brittaignen die ten seluen dage hare Mo. E. ten banquette genoot hadde, mits ouerbrengende dese ordonnantie als voren. Aldus gedaen den xxiiij octobris Anno sesthien honderd acht.

L.

Van Eyk. In een' catalogus van den boekhandelaar B. Quaritch te London (1871 n°. 280) vind ik op n°. 187 het volgende muzijkboek aangeboden voor *f* 42.

---

[1]) 't Positijf (thans rugpositief) is wat men nu 't kleine orgelwerk noemt. Vroeger werden ze soms als draagbare orgels gebruikt (zie W. Moll „Staat van het Kerkgezang," blz. 25).

Simonis *Brabantini* de Quercu, Opusculum musices perquam brevissimum; de Gregoriana et figurativa atque contrapuncto simplici una cum exemplis idoneis percommode tractans. Norimbergae-. Jo-.Weisenburger 1513. kl. 4°. Met houtsnede op den titel.

Zal dit niet een Nederlander, van Eyk of van der Eyk, zijn, en welligt een voorvader van jonkheer Jan van Eyk die in 1646 te Utrecht uitgaf: der Fluyten Lusthof, 8°.? Ik geloof dat dit boekje in geen onzer bibliotheken berust, en welligt aan zeer velen onbekend is. F. M.

Adriaan van Couwenhoven. (XXI bl. 359). Nog in deze eeuw bestond de naam Couwenhoven Zij werd gedragen door de moeder van den onlangs overledenen haagschen wethouder, mr. Dion. van de Wijnpersse. Deze dame was uit Amsterdam.

Octrooien.

Christiaan Frederik Ruppe, organist der Lutherschekerk te Leiden. Verzoekt octrooi voor de volgende door hem gecomponeerde werken ten einde die te kunnen uitgeven.

1. Trois Sonates pour le clavecin ou le Piano forte avec l'accompagnement d'un violon, oeuvre 8.
2. Dertig werken Sonates en Sonatines voor het Clavier of Piano Forte geaccompagneerd met andere Instrumenten.
3. Zes werken Concerten voor het Clavier of Piano Forte met Violinen en andere Instrumenten.
4. Zes werken Serenades voor het Clavier of Pianoforte, met Violinen en andere Instrumenten.
5. Vier werken Sinfonies of Ouvertures voor Violinen en andere Instrumenten.
6. Vier werken Trios voor Violinen en andere Instrumenten.
7. Vier werken Quartetten voor Violinen en andere Instrumenten.
8. Vier werken voor het Orgel of Clavier.
9. Twee werken Fugen voor het Orgel of Clavier.
10. Zes Orgel-Concerten met Violinen en andere Instrumenten
11. Drie werken Fransche Aria's voor den zang, geaccompagneerd met het Clavier of Piano Forte.
12. Drie werken Italiaansche Aria's voor den zang, geaccompagneerd met het Clavier of Piano Forte.
13. Zes Italiaansche Aria's met Instrumenten.

Het gevraagde octrooi verleend voor den tijd van 15 jaren den 29 julij 1790.

Johannes Enschedé & Zoonen, boekhandelaars te Haarlem.

Verlenging octroy en herdruk [1]) volgens de nieuwe berijming der Psalmen Davids met eenige verandering in de Musyck op 4 stemmen op de C-sleutel, sedert de reformatie niet geschied, wel door Claude Gaudimel (in 1572 in de Parijssche moord omgebragt) op 4 stemmen doch op de F- en G-sleutel.

Reg. der octroyen Staten van Holl. en Westfriesland 1774 november 26. L.

Uurwerk te Goes. Op den toren der groote kerk vindt men bij het uurwerk het navolgende op twee ijzeren plaatjes geschilderd:

Jan Clasz: Backer met Vernissús ervaren
Als slach en spel qũam net: De Borgemeester Sware [2])
Dit speelwerc is wel een der meeste deser lãde
De meester quã vã Delft die dit stũc nã in hãde.

Op duyst ses hondert, dry maal acht
Was dit in vier Jaer al volbracht.

A. STEKETEE JZ.

TAALKUNDE.

Nederduitsche namen voor uitheemsche plaatsen. Op de grenzen der landen, (meestal echter niet in staatkundigen zin), waar twee verschillende volken nevens elkander wonen, maar vooral dáár, waar die twee volken van verschillenden stam zijn en twee geheel verschillende talen spreken, hebben de meeste plaatsen twee

[1]) Het eerste octrooi was verleend aan Isaak en Johannes Enschedé 1756, junij 29. L.

[2]) Waarschijnlijk te lezen: de borgemeesters waren. BEST.

onderscheidene namen of althans twee onderscheidene vormen van denzelfden naam. In noordwestelijk Frankrijk, in Belgie, in de pruissische Rijnprovincie, in Luxemburg, Lotharingen en den Elsass, overal waar het germaansche, het vlaamsche, brabantsche, frankische en allemannische volk onmiddelijk naast het romaansche, het fransche en waalsche woont, is dit het geval. Men denke slechts aan Rijssel en Lille, Kamerijk en Cambrai, Gerardsbergen en Grammont, Luik, Lüttich en Liège, Aken, Aachen en Aix-la-Capelle, Trier en Trèves, Zabern en Saverne, Lützelstein en La petite Pierre, Rappoltsweiler en Ribeauvillers of Ribeauvillé en honderd andere voorbeelden.

Maar ook de namen van sommige groote steden, hoewel ze niet aan de grenzen liggen, hebben in verschillende talen andere namen, omdat die namen als 't ware algemeen eigendom zijn geworden en ieder volk ze naar zijn' eigenen tongslag buigt. Bij voorbeeld Cöln in 't Hoogduitsch, Keulen in 't Nederlandsch, Cologne in 't Fransch; Wien, Weenen, Vienne enz.

Hoewel het thans nog wel geen nederlandschen schrijver zal invallen, nog zelfs een vertaler, om Cöln voor Keulen te schrijven of Wien voor Weenen, zoo leest men tegenwoordig toch dikwijls in nederlandsche geschriften en vooral in dagbladen van Arras voor Atrecht, van Cambrai voor Kamerijk, van Tournai voor Doornik, enz. Dit is zonder twijfel verkeerd geschreven. Want al gaat men ook van de stelling uit dat men den naam eener plaats zoo moet schrijven en noemen als hij in de geijkte taal van het land waarin die plaats ligt, geschreven wordt en luidt (welke stelling veel vóór zich heeft) dan toch zal men met Atrecht, Doornik, Kamerijk en met vele andere wel eene uitzondering dienen te maken, en deze namen zóó en niet Arras, Cambrai, Tournai moeten schrijven, naardien deze plaatsen oorspronkelijk door Germanen, door Nederduitschers, door Vlamingen zijn gesticht en genoemd en de hedendaagsche geijkte fransche namen slechts verknoeide verbasteringen zijn.

Bovendien zal het ons Nederlanders wel geoorloofd zijn nederduitsche namen te gebruiken voor uitheemsche plaatsen, voor zoo verre die plaatsen van ouds zulke namen hebben gehad, even goed als de Engelschen in hun recht zijn, als ze ons Vlissingen Flushing, ons 's Gravenhage the Hague noemen, en even goed als

de Duitschers ons 's Hertogenbosch Herzogenbusch, ons Arnhem Arnheim mogen noemen en de Franschen van Bois-le-Duc, la Haye, Flessingue mogen spreken.

Het heeft mij geen onverdienstelijk werk toegeschenen hier een lijst te geven van plaatsen in Belgie en Frankrijk die eenen franschen en nederduitschen naam hebben, voor zoo verre mij die bekend zijn.

In Frankrijk.

In Artois, het hedendaagsche *Département du Pas de Calais.* (Artois was vroeger bijna geheel nederduitsch).

Nederduitsch.	Fransch.
Atrecht.	Arras.
St. Mariakerke.	St. Mariekerque.
Hoogbrugge.	Haut-Pont.
Nieuwkerke.	Nouvelle-Eglise.
Offekerke.	Offekerqne.
Oudkerke.	Vieille-Eglise.
Warderijk, Warderik.	Wardrèque.
Noordkerke.	Noordkerque.
Zuidkerke.	Zuydkerque.
St. Omaar, St. Omaars.	St. Omer.
St. Omaars-Kapelle.	St. Omer-Capel.

Buitendien komen in Artois nog de volgende zuiver nederduitsche plaatsnamen voor, die door de Franschen onveranderd zijn overgenomen: Lijsel (Lijzeele), Oije, (er is ook een Ooi bij Nijmegen), Rackenghem, Ruminghem, Bredenaerde, Barlinghem, Berlinghen, enz.

In fransch Vlaanderen, het hedendaagsche *Département du Nord.* (De volkstaal van fransch Vlaanderen is nog heden ten dage voor het grootste gedeelte nederduitsch, vlaamsch).

Duinkerken, beter Duinkerke.	Dunkerque.
Grevelingen.	Gravelines.
Kraaiwijk.	Craywick.
Mardijk.	Mardique, Mardick.
Koudekerke.	Coudekerque.
Leffrinkhoek.	Leffrinckhoucke.
Zuidkooten.	Zuydcoote.

De Moeren.	Les Moëres.
St. Winoksbergen, St Winoxbergen, ook Bergen alleen.	Bergues-St.-Winox, Bergues.
Broekkerke.	Brouckerque.
Broekburg.	Bourbourg.
St. Pietersbroek.	St.-Pierre-Brouck.
Kapellebroek.	Capellebrouck.
Kwaadijperen.	Quaedypre.
Houtkerke.	Houtkerque.
Rubroek.	Rubrouck.
Kasteren, Kaasteren.	Caestre.
Belle.	Bailleul.
Hazebroek.	Hazebrouck.
Reenschure.	Renescure.
Morbeek.	Morbecque.
Steenbeek.	Steenbecque.
Haverskerke.	Haverskerque.
Rijssel.	Lille.
Valencijn (?)	Valenciennes.
Kamerijk.	Cambrai.

Buitendien zijn in fransch Vlaanderen nog de volgende zuiver nederduitsche plaatsnamen, die door de Franschen onveranderd zijn overgenomen: Loon, Teteghem, Uxem, Givelde (Ghyvelde), Hondschoten (Hondschote), Killem, Warhem, Hooimille (Hoymille), Capelle, Armboutscapel, Spijker, Looberge, Milham (Millam), Merckeghem, Eringhem, Dringham, Pitgam, Steene, Crochte, Westcapel, Rexpoede, Oostcapel, Bambeke, Wijlder, Bissezeele, Zegerscapel, Bollezeele, Volkerinkhove, Wulverdingen (Wulverdinghe), Watten, Lederzeele, Brokzeele of Broekzeele (Broxeele), Buyscheure, Ochtezeele, Arneke, Ledringhem, Ekelsbeke, Wormhout, Herzeele, Winnezeele, Oudezeele, Zermezeele, Wemmerscapel of Wemaarscapel, Noord- en Zuid-Peene, Bavinckhove, Okselaar (Oxelaere), Kassel (Cassel), Terdeghem, Steenvoorde, Godewaarsvelde, Govertsvelde of Godsvelde, Boeschepe, St. Janscapel, Berthen, Meteren, Strazeele, Eecke, St. Silvesterscapel, St. Mariecapel, Hondeghem, Boeseghem, Steenwerk enz; verder nog Rosendael, Tornegat, Mardijkhoek (Mardickhoucke), Statenbrugge, Kwaadhove (Quaethove) Droogland

(Droguelande), Plattebeurse, een gehucht tusschen Hazebroek en St. Omaars, enz.

Nederduitsche plaatsnamen intusschen vindt men nog veel verder op in Frankrijk; men vindt ze niet slechts in Vlaanderen en Artois, waar trouwens werkelijk door het volk nog nederduitsch wordt gesproken, maar ook in Picardie, in Normandie, ja zelfs in Bretagne treft men er sporen van aan. De stad Dieppe, aan zee, bij de uitvloeiing eener rivier gelegen, heeft blijkbaar haren naam van het bijvoegelijk naamwoord diep. De naam Dieppe komt dus eigenlijk aan de rivier toe en niet aan de stad die later aan die rivier gebouwd werd. Volkomen gelijk aan dit Picardische Dieppe noemt men thans nog in Groningerland eene rivier, een vaarwater 'n deip (b.v. de Hunse of 't Reitdeip, Rietdiep) en op IJsland diupa. Caudebec in Normandie is duidelijk Koudebeek en komt overeen met Cawdbeck, eene plaats in de Lake-districts van Engeland, met Kaltbach in Duitschland, met Kaldbakr op IJsland. Bolbec is Bolbeek, Briquebec is waarschijnlijk Birkbeek of Berkbeek, overeenkomende met Birkbeck in Westmoreland (Engeland); Houlbec is Holbeek, overeenkomende met Holbeck in Lincolnshire (Engeland) en met Holbek in Denemarken. Foullec is Vuilbeek en komt overeen met Fulbeck in Lincolnshire (Engeland). Hebben de plaatsnamen Dieppedal, les Dalles (de Dallen, Dellen, Dalen), Depedal, Bruquedalle (Brugdal, Brukdal of Broekdal?), Verbosc, Briquebosc (Birkenbosch, Berkenbosch?), Bandribosc, allen in Normandie, niet duidelijk een nederduitsch voorkomen, al zijn ze in hun fransch gewaad bijna onkenbaar? Is eindelijk Querqueville in Normandie niet hoogstwaarschijnlijk Kerkwiler, Kerkwylre, Kerkwijlder? (Het normandische *ville, villers* toch, de uitgang van vele plaatsnamen in Normandie, is volstrekt niet het latijnsche *villa*, maar het germaansche *wiler, wylre, wylder, weiler*. Nog heden ten dage noemt men in zuidelijk Beieren en in Tirol een gehucht *ein Weiler*; een Wilder ligt bij Nijmegen, een Wylre bij Maastricht, een Wylder in fransch Vlaanderen, enz.) Is ook de naam van het stadje Bourg Theroulde in Normandie niet gemakkelijk te verklaren als Burg ter Holt, of in nieuwerwetsch hollandsch: kasteel in het bosch, en die van het eiland Ouessant, bewesten den uitersten westhoek van Frankrijk, van Bretagne gelegen, niet

als Westzand? Men zie verder over dit onderwerp het hoogst belangrijke en geleerde werk van den Reverend Isaac Taylor, M. A. getiteld: Words and Places, London en Cambridge, 1865, waaruit ik ook eenige van de bovenstaande bijzonderheden heb geput.

In Belgie.

In Westvlaanderen.	
Veurne.	Furnes.
Kortrijk.	Courtrai.
Roesselaar, Rousselaere.	Roulers.
Yperen, Iperen.	Ipres, Ypres.
Meenen.	Menin.
Komen, Comen.	Commines.
Diksmuiden, beter Diksmuide, Diksmude, zoo als de Westvlamingen zelve, zeer te recht, uitspreken.	Dixmude.
Brugge.	Brugues.
Waasten, Waesten.	Warneton.
Nieuwpoort.	Nieuport.
Oostende.	Ostende.
Koekelaar, Koukelaere.	Couckelers.
In Oostvlaanderen.	
Gent.	Gand.
Dendermonde.	Termonde.
Aalst.	Alost.
Gerardsbergen, Geeraertsberghe. Geertsberge, Geroudsberghe.	Grammont
Drongen, bij Gent.	Tronchiennes.
Ronsse.	Renaix.
In Henegouwen.	
Bergen.	Mons.
Doornik, in 't hoogduitsch Thorneck.	Tournai.
Edingen.	Enghien.
Vlobeek, Vlobeke.	Flobecq.
Lessingen.	Lessines.

's Gravenbrakel of 's Gravenbrachen.	Braine-le-Comte.
In Zuidbrabant.	
Brussel.	Bruxelles.
Issel.	Ixelles.
Leuven of Loven, in 't hoogduitsch Löwen.	Louvain.
Thienen.	Tirlemont.
Scherpenheuvel.	Montaigu.
Nyvel.	Nivelles.
Waveren.	Wavres.
St. Pieters Leeuw.	Leau St. Pierre.
Geldernaken.	Jodoigne.
Bevekom.	Beauvechain.
Sluize.	l'Ècluse.
Dworp, d'Worp.	Tourneppe.
Arken.	Archenne.
Meldert.	Maillard.
Ter Lanen.	Lasne, Lâne.
Ter Hulpe. (Oorspronkelijk misschien Onze lieve Vrouw ter hulpe? Even als vele plaatsen in zuid-Duitschland en in duitsch Oostenrijk Mariahilf heeten, en even als St. Josse ten Noode bij Brussel.)	La Hulpe.
Grave.	Grez.
Bossuit ('t bosch uit).	Bossut.
Brakel.	Braine.
Brakel-eigen, Eigenbrakel.	Braine l'Alleud.
Brakel-kasteel, Kasteelbrakel.	Braine le Chateau.
Woutersbrakel.	Wauthier-Braine.

Er zijn vele plaatsen in Belgie, die Brakel heeten. Behalve de bovengenoemde, en 's Gravenbrakel in Henegouwen, liggen noch Op-Brakel en Neer-Brakel in Oostvlaanderen op de waalsche (henegouwsche) grenzen. Het brabantsche volk spreekt Brakel uit

als Broachen (de *oa* tusschen *a* en *o* in, meest naar de *o* overhellende; de *ch* tusschen de hollandsche *ch* en de *k* in). In den Bommelerwaard (Gelderland) ligt ook een Brakel en in Westfalen aan den Wezer ligt Brake. Wat is de oorsprong van den naam Brakel?

In Antwerpen	
Antwerpen.	Anvers.
Mechelen.	Malines.
Lier.	Lierre.
In belgisch Limburg.	
St.-Truiden, St-Truien.	St.-Trond.
Tongeren.	Tongres.
Piringen.	Pirange.
Rutten.	Russon.
Veulen.	Fologne, Foulogne.
Gutschoven, Gutshoven.	Gossoncourt.
Alwege.	Lowaige.
Groot- en Klein-Gelmen.	Grand et Petit Jamine.
Mechelen, Quaed-Mechelen.	Marlinne.
In nederlandsch Limburg.	
Roermond.	Ruremonde.
Keer.	Cadier.
Lichtenberg.	Slavante.
Valkenburg.	Fauquemont.
In Luik.	
Weert.	Visé, Vizet.
Luik, in 't hoogduitsch Lüttich, in 't oud-nederduitsch Ludicke, Ludeke.	Liège.
Stablo.	Stavelot.
Hoei.	Huy.
Dietsch- of Dutsch (Duitsch.) Heure.	Heure le Tixhe.
Waalsch Heure.	Heure le Romain.
Raatshove, Raetshove.	Raccour.

Bovendien hebben de volgende plaatsen in de provincie Luik nederduitsche, maar geen fransche namen, zoover ik weet: Landen, Neerwinden, Daelhem, Dalheim of Dalem, Limburg, Baelen, Wolkenraedt.

In Namen.

Namen. Namur.

Op de grenzen van Nederland en Duitschland zijn er slechts zeer weinige of eigenlijk in 't geheel geene plaatsen die een dubbelen vorm van naam, veel min die twee afzonderlijke, een' hoog- en een nederduitschen naam, hebben, omdat op de grenzen de hoog- en nederduitsche talen, als takken van denzelfden stam, ongemerkt door tusschentongvallen in elkander vloeien, of liever wijl de nederlandsche (nedersaksische en nederfrankische) tongvallen zich verre in Duitschland op, over onze grenzen uitstrekken. Het stadje Nieuwen- of Nienhuis op de overijsselsche grenzen in de graafschap Benthem, draagt tegenwoordig den hoogduitschen naam van Neuenhaus; de ingezetenen zelven noemen 't Nienhoes. Benthem is de nederduitsche vorm van Bentheim, even als Arnhem van Arnheim, Noordhoorn van Nordhorn, Ahuis van Ahaus, Boekhout van Bocholz, enz. Verder heeft men nog in de Rijnprovincie Emmerik voor Emmerich, Kleef voor Cleve, Geelkerken voor Geilenkirchen, Dusseldorp voor Düsseldorf, Keulen voor Cöln, Aken voor Aachen, in 't Fransch Aix-la-Chapelle, Gulik voor Jülich, in 't Fransch Juliers, 's Hertogenrade voor Herzogenradt, in 't Fransch Rolduc of oorspronkelijk Rode-le-Duc (even als Bois-le-Duc in Noordbrabant en Bar-le-Duc in Lotharingen), Koudekerken voor Kaldenkirchen, enz. Het dorp Boerscheidt bij Aken is in 't Hoogduitsch Burscheidt en in 't Fransch Borchette. De stad Eupen in Rijnpruissen op de luiksche grenzen is in 't Fransch Neau, het dorp Herbesthal mede aldaar in 't Fransch Hervestal, enz. Goed nederduitsche namen voor duitsche plaatsen zijn verder nog Spiers voor Speier, Grijpswoud voor Greifswald in Pommeren, Koningsbergen voor Königsberg, Tweebruggen voor Zweibrücken in den Palts, Andernaken voor Andernach aan den Rijn, enz. Natuurlijk ook Berlijn voor Berlin, Maagdenburg voor Magdeburg, enz. Even zoo is Riemen goed oud-nederduitsch voor het fransche Rheims, Diedenhoven voor het fransche (thans weer duitsche) Thionville, enz., om van Parijs voor Paris, Rouaan voor Rouen, enz. niet te spreken.

Algemeen worden de engelsche plaatsnamen onveranderd in het nederduitsch overgenomen. Maar deze regel heeft, vooral in den

mond onzer zeelieden en visschers, meer nog dan bij onze schrijvers zijne uitzonderingen. De naam der stad Canterbury werd oudtijds in het Nederduitsch altijd Kantelberg of Cantelbergh genoemd en geschreven. De hollandsche visscherlui (Vlaardingers, Scheveningers) noemen de Shetlandsche eilanden benoorden Schotland altijd Hitland en de stad Yarmouth aan de oostkust van Engeland, waar ze dikwijls binnen vallen, altijd Jarmuiden of liever Jarmuie, Jermui'e. Dit is taalkundig zeer juist gesproken; het engelsche *mouth* in Yarmouth, Plymouth, Portsmouth, enz. komt volkomen overeen met het nederduitschen *muiden*, *mude* in Genemuiden, IJsselmuiden, Muiden aan de Vecht, Arnemuiden, St.-Anna ter Muiden, Diksmuiden, enz. Daarom schreef ook een onzer oud-hollandsche schrijvers (zoo ik mij niet zeer bedrieg dan was het Hooft): Portsmuiden voor Portsmouth, Plymuiden voor Plymouth. Ook vele andere engelsche plaatsnamen kunnen zeer gevoegelijk vernederduitscht worden, wijl ze van zuiver germaanschen oorsprong zijn; b. v. Greenwich in Groenwijk, Harwich in Harwijk, Sandwich in Zandwijk, enz. Maar dit is onnoodig. Andere plaatsen in Engeland dragen bij onze zeelieden standvastig nederduitsche namen; die namen dienen behouden te blijven. Het zijn Noord- en Zuid-Voorland voor North- en South-Foreland, twee kapen aan de engelsche kust, gewoonlijk het eerste (voorste) land dat de nederlandsche zeeman van Engeland te zien krijgt zoo hij van Nederland naar Londen (Noord Voorland) of van Nederland het engelsche kanaal in (de engelsche kanaal, zeggen onze zeelui) zeilt (Zuid Voorland). Wel goede redenen dus om die landhoeken Voorland te noemen. Verder Duins voor Downs, de naam van de schoone engelsche ree achter de Goodwin sands bij de stad Deal, welbekend aan alle nederlandsche zeelieden. De Hoofden is de naam dien onze zeelui geven aan het in aardrijkskundige werken zoogenoemde Nauw van Calais, *Pas de Calais;* de Singels noemen ze de landtong Dungeness, waar de ligplaats voor de nederlandsche loodsen is. Goudstaart is bij hen den naam van het engelsche Start Point en Meeuwensteen noemen ze de rots Eddystone vóór de ree van Plymouth.

Leeuwarden. JOHAN WINKLER.

Roode republiek (XXI, bl. 312). Zij wordt zoo genoemd omdat zij een bloedrood vaandel voert, het jammerlijk bewijs van haar doel om bloed te vergieten. Adres aan hetgeen Parijs in onze dagen heeft opgeleverd. E. A. P.

Roode republiek wordt, meen ik, gezegd, om dat ultra-republikeinsche streven aan te duiden, dat, woest en wreed, langs de *bloedigste* wegen zijn doel zoekt te bereiken. E. LAURILLARD.

[Ook van den heer H. G. Keppel Hesselink ontvingen wij een antwoord op deze vraag.]

Te warschip gaan, warschippers. (Vgl. XXI, bl. 151). Naar het bestuur van het ambacht der Vier Noorder koggen werden vroeger door de plaatselijke districts-besturen afgevaardigden gezonden, waarvan de vergadering waardschappijvergadering en de leden waardschappen genoemd werden.

De werkzaamheden dier vergaderingen konden nimmer in één dag afloopen, zoodat de waardschappen steeds voor een nacht moesten uitblijven.

Hieruit is hier en in de omstreken ontstaan, dat wanneer men uit logeren gaat, het genaamd wordt, dat men ter waarschappij gaat of te warschip gaat, de logés worden dan ook warschippers genoemd.

Hoogtwoud. EQUES.

Te warschip gaan, waardschap. Te regt meent Eques, dat *warschip* uit *waardschap* ontstaan is. Het heeft echter den oorsprong niet, dien hij er aan toekent. Ik geloof dat dit *waardschap* een woord is van anderen oorsprong dan *waardschap*, dat in het Noorderkwartier de naam was en nog is der leden van sommige besturen.

Het zelfst. naamw. *waard* beteekende oudtijds heer des huizes. Om er een enkel voorbeeld van te geven: in de Gesta Roman. cap. 136 wordt verhaald: »Het quam een dief des nachtes tot een rijckmans huus ende hi clam op dat dack ende luusterde doer een gat of daer noch yemant in dat huus waecte. Dit vernam ende hoerde die *waert vanden huse.*" Het schijnt zelfs in de 17de eeuw nog wel in deze beteekenis gebruikt te zijn. Ik meen het al-

thans zoo te moeten opvatten bij Cats, Invallende ghedachten op voorvallende ghelegentheden bl. 7 (uitg. 1655 fol.), waar de vrouw, die bij den beulingketel staat, zegt:

Ghewis soo ick niet toe en stack
Men sagh hier niet als ongemack,
Het kruyt, het vet en al het gort,
Dat wierd' voorseker uytgestort,
En niet en bleeffer voor de *weert,*
Als slechts alleen een vuylen heert.

Vooral werd de heer des huizes zoo genoemd ten opzigte van zijne gasten. Wij hebben het woord alleen behouden in wat beperkter beteekenis: 't is nu nog slechts de man die ons *tegen betaling* als gasten in zijn huis ontvangt en van het noodige voorziet. Het hiervan afgeleide *waardschap* was bij onze ouden, *feest, gastmaal.* Zie o. a. Woordenlijst op Der minnen loep op *werscap. Te warschip gaan* is dus te gast gaan. In Noordholland maakt men echter onderscheid tusschen deze beide zegswijzen. *Te gast gaan* wordt daar gezegd van hen, die denzelfden dag waarop zij gekomen zijn weder vertrekken; *te warschip gaan* van hen, die een of meer nachten overblijven. De laatsten (de Friezen noemen ze *nachtgasten*) heeten dan ook *warschippers.*

Het andere *waardschap* zal, vermoed ik, eene afleiding zijn van het bijv. naamw. *waard.* In de steden noemde men den raad de *vroedschap*, d. i. de vroeden, wijzen. Nu zal men in de Vier Noorder koggen en elders op het plattte land van Noordholland het bestuur de *waardschap*, d. i. de waardigen, geachten, aanzienlijken, geheeten hebben [1]. En even als in de steden later een lid van den raad een *vroedschap* genoemd werd, zoo zal men in het gemelde waterschap en elders een lid van het bestuur een *waardschap* hebben geheeten. Er zijn meer woorden op *schap*, die men later als persoonsnamen is gaan bezigen. Nog kan men hier en daar *heerschap* = heer en *vriendschap* = vriend hooren.

P. LEENDERTZ WZ.

Hij staat, of hij van Lotje getikt is. (XXI, bl. 152.) Deze uit-

[1]) In dergelijken zin schijnt *weordscipe* ook in het Angelsaksisch voor te komen. Zie Bosworth o. h. w.

drukking is in den Navorscher van 1852, bl. 246 ter sprake gebracht door Interrogax, die als synoniem met die uitdrukking vermeldt: *Van Nolletje geprikt.* De heer J. H. van Dale deelt (Nav. III, bl. 240) mede, dat men te Sluis van iemand, die dwaasheden bedrijft of gekke taal uitslaat, zegt: »Hij is van Lorretje geprikt" en zegt, dat dit waarschijnlijk doelt op *lorre*, den basterdnaam van den papegaai, die toch ook allerlei taal door elkander slaat. Daar ik kersversch van de Zaan gekomen ben, weet ik niet, welken zin men hier in Amsterdam aan die spreekwijze hecht: men dient met de spreektaal in 't verklaren nog voorzigtiger te zijn dan met de schrijftaal. Wel weet ik, dat men aan de Zaan die uitdrukking toepast op iemand, die door het een of ander getroffen, ontsteld is, en versuft en sprakeloos wordt. Ook hoort men meestal: hij is van Lotje betikt. Ik kan de spreekwijze niet verklaren en doe slechts eene vraag. Is de oorsprong misschien te zoeken in het bijbelsch verhaal, dat spreekt van de ontsteltenis van Loth toen zijne vrouw in een zoutpilaar veranderde? *Getikt* zou dan zooveel zijn als geslagen, verslagen; ik stem toe, dat men dan behoorde te zeggen: hij staat *als* Lotje getikt: maar heeft men dat misschien vroeger ook gedaan?

Amsterdam. C. HONIGH.

Taalgrenzen. (XXI, bl. 429.) Misschien kan de heer J. Winkler hiervoor iets vinden in »Der Deutschen Volkszahl und Sprachgebiet in den europäischen Staaten. Eine statistische Untersuchung von Richard Böckh. Berlin, J. Guttendag, 1870."

Mone haalt in zijn »Uebersicht der niederländischen Literatur älteren Zeit," S. 8, een werk aan van Rocoux: Mémoire sur l'ancienne démarcation des pays flamands et wallons aux Pays-bas" in de Nouveaux mémoires de l'académie de Bruxelles, VI. 1827."

Ook belooft hij daar in zijn *Anzeiger* belangrijke bijzonderheden over de taalgrenzen te zullen mededeelen.

Amsterdam. C. HONIGH.

Voornamen. In een protocol te Woltersum aangelegd in den jare 1638 bevinden zich aanteekeningen van geborenen en gedoopten, van aankomende leden der gemeente, van voltrekken huwelijken, van

overledenen en verscheidene andere zaken, dit dorp betreffende. In genoemd protocol vindt men vele eigennamen, als in de 17e eeuw gebruikt, die omstreeks het begin der 18e meestal verdwijnen en nu bijna of geheel in onbruik of merkelijk veranderd zijn. De volgende mansnamen: Dubbel, Eele, Eelte, Eenje, Frebis, Geerleff, Gummel, Haese, Harick, Helprick, Jargh, Juitte, Phije, Reen, Reener (nu Reinder), Remzie (nu Remge), Roloff (nu Roelof of Rolf) Rotger, Sibke, Thjelle, Tjaa, Uffke en Ulger. Vrouwennamen, nog meerder in getal, als: Aave (nu Aafke of Aafien), Abel, Aechte (nu Aagje), Anne, Annetjen, Annije (nu Anje) Bauwe (nu Bauke), Battje, Beerte (nu Beertje), Ebel (nu Ebeltje), Eeneke, Eeteke, Eerenstijn, Euwriek (?) Fenne (nu Fenna), Gebbe (nu Gebke), Geeleke, Greete (nu Greetje), Haese, Handt, Hantjen, Hambke, Heyle, Hille, Hilleke (nu Hilje of Hillechien), Ide (nu Ida), Jeye, Jie, Jigchien, Keene, Kunne (nu Kunje), Lamme (nu Lammechien) Leene (nu Leentje), Loeckjen (nu Luikje) Lubbe, Lumme, Luydgert, Meysse, Oede, Reene, Renne, Reymertjen, Swaene (nu Swaantje), Tee, Toebgien, Tryne (nu Trijntje), Vrede, Vree, (nn misschien Freeke), Weentjen, Wellemt (nu Willemtje) Wemele, (nu Wemeltje), en Woutje." Bijzonderheden uit een oud Protocol, door Ds. W. G. Reddingius. Groninger Volksalm. 1841, blz. 67.

Amsterdam. C. HONIGH.

Amper. (XXI, bl. 312 en 578). Aan het uitmuntende antwoord van den heer C. Honigh, over het woord amper, heb ik slechts weinig toe te voegen. Het is ook mijne overtuiging dat het *bijwoord* amper, in de beteekenis van nauwelijks, ter naawer nood en van nabij, dicht bij, bijna, enz. in onze nederduitsche spreektaal uit het Maleisch is overgenomen. *Hampir* (*ampir*, *amp'r* en *amp'ran*, *ampran*) is bij de Maleiers op Java dagelijks in volle gebruik. Het voorkomen van dit woord *amper* in genoemde beteekenis in het beruchte oud-friesche handschrift (zie XXI, bl. 556 van dit tijdschrift) is voor mij een van de duizenden bewijzen voor de onechtheid van dat dwaze, bespottelijke prulschrift.

De heer C. Honigh vraagt verder: »in welke noordelijke tongvallen bleef het ('t bijvoegelijk naamwoord amper in de beteekenis

van zuur) bewaard?" Onder anderen in dien van Leeuwarden, is mijn antwoord. In den leeuwarder tongval heeft het vooral de beteekenis van de aangenaam zuiver zure bijsmaak van 't een of ander. Sommige vruchten, limonade, *peer drops*, enz. heeten te Leeuwarden amper, amperig te zijn. Wat zonder bijsmaak en sterk, scherp zuur is, b. v. azijn, onrijp ooft, enz. heet niet amper; dat is slechtweg *suur*.

Leeuwarden. JOHAN WINKLER.

VRAGEN.

Spreekwijze. Hij heeft een bezoek van den heer Munk gehad. Onlangs hoorde ik tot iemand, die gewoon was een middagslaapjen te gebruiken, de vraag rigten, of hij een bezoek van den heer Munk gehad had. Kan de Navorscher mij inlichten omtrent den oorsprong van deze mij vroeger onbekende spreekwijze?

EEN JURIST.

Demi-monde. Sedert wanneer dagteekent het gebruik van de uitdrukking le demi-monde bij de fransche natie? Is het bekend welke schrijver dezen technischen term in zwang heeft gebragt?

EEN JURIST.

Slabber. Wat zou de beteekenis kunnen zijn van het woord *slabber*, b. v. in *slabberjansspel* (vermeld in den Ouden tijd, jaarg. 1871, bl. 19 & 178), alsmede in *Slabberswerf*, benaming van eene straat, nabij de wallen der stad Zieriksee?

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Mortslok. Wat beteekent dit woord, gebruikelijk, vroeger althans in de Graafschap en voorkomende in den Gelderschen Volksalm. 1838, bl. 179: Maor hie 's altemets zoo mortslok, da 'k 'm de haozen en bokse mot an- en uettrekken. Is 't misschien eene verbastering van *misselyk*?

Amsterdam. C. HONIGH.

Krenselen en miegen. Wat beteekenen deze woorden, in hetzelfde dialect, voorkomende op dezelfde bladz. van bovengenoemden al-

manak. Een bles — zoo vertelt daar een geldersche boer — had *balgpiene.* »Maor Jaokop, de jeudde, die agosie in de paerden deut, en er altemets veur meistert, gaf 'm 'n drank in en doe duerde 't 'n ummeziens of wat en de bles begon te *krenselen* en te *miegen.*"

Amsterdam. C. HONIGH.

[Krenselen is zich heen en weder bewegen. Vgl. Nav. XIV, bl. 341, XV, bl. 18, 74. — *Miegen* eigenlijk *mîgen* en Angels. *migan*, Oudnoordsch *miga*, een werkwoord, dat behalve in Gelderland ook in Noordholland nog in gebruik is. In het Latijn is het *mejere*, *mingere.* Kiliaan heeft het niet; wel het zelfst. naamw. *mijge*, *miege*, urina. Afleidingen zijn het frequentativum *miegelen* = met kleine spatjes regenen (Bouman, De Volkstaal in Noordholland o. h. w.), en *mest* (ook *mist* en *mis*), goth. *maihstus*, angels *meox.*]

Roog. Wie verklaart me dit woord, dat ik lees in »Ho Baos Julfring meende den Duvel in hoes te hebben." Drentsche Volksalm. 1851. bl. 41. »Maor to i 'r in wol gaon (nl. in 't bed) vuelde 'r een roog deer, en 'i wur to so b'nouwd, dat 'i 't oet gierde en ruep, dat d' naobers 't kosten heuren: »de duvel is in mien bedde! de duvel is in mien bedde."

Amsterdam. C. HONIGH.

[Beteekent het niet *ruig*?]

Spek. Nevens Marraan (XXI, bl. 212, 535 en579) gaf men oudtijds in de Nederlanden den Spanjaarden ook nog den scheldnaam Spek-jan. Zoo vindt men in het overschoone gedicht van Gysbert Japicx, in *Tjesck-moars See-œngste* de regels:

'T Gleône swird oer' holle swaeije
Dat, ijnn' moed, Speck-Jan al daet'.

En de heer J. ter Gouw (zie: De oude tijd, dl. III, bl. 320) noemt de Spanjaarden: »die arme spekken" en teekent daarbij in een' noot aan: Spek was de scheldnaam voor een Spanjaard.

Vanwaar die scheldnaam Spek-Jan en Spek of waarom?

Leeuwarden. JOHAN WINKLER.

[Ook dl. XI, bl. 218 is deze vraag gedaan, maar nog niet beantwoord.]

Nederl. spot- en scheldnamen. (Vgl. A. R.; Nav. XII, bl. 32, 95, 106, 286; XIII, bl. 223; XIV, bl. 31, 317; XV, bl. 318; XVI, bl. 160, 224; XXI, bl. 56.) In geen land der wereld is het geven van bijnamen zoo in zwang als in Amerika, waar de bewoners van elken staat een bijnaam hebben. Zoo noemt men de inwoners van Alabama *hagedissen*, die van Arkansas *tandenstokers*, van Californië *goudzoekers*, van Colorado *leegloopers*, van Connecticut *muskaatnoten*, van Georgië *muizen-valken*, van Illinois *lekkerbekken*, van Kentucky *koornbrekers*, van Lonisiana *creolen*, van Maine *vossen*, van Maryland *kraaienschieters*, van Michigan *veelvraten*, van Missouri *breekijzers*, van Nebraska *luizenvreters*, van Nevada *vlugge kippen*, van New-Hampshire *steenen-mannen*, van New-Yersey *blaauwen* of *lijmroeden-jagers*, van New-York *vrekken*, van Noord-Carolina *teerkokers* en *truffels*, van Ohio *ree-oogen*, van Oregon *spitsvoeten* en *hardhuiden*, van Pensylvanië *pennanieten* en *lederen koppen*, van Rhode-Island *vuursteenen*, van Zuid-Carolina *wezels*, van Tennessee *jonge honden*, van Texas, *ossenkoppen*, van Vermont *groene bergjongens*, van Virginië *jenever-neuzen*, en van Wisconsin *krombeenige gekken*.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Volksbijgeloof. (Vgl. A. R.; Nav. XVIII, bl. 336; XIX, bl. 108; XX, bl. 219; XXI, bl. 222). »In het kerk. acteboek van Nisse vonden wij in de vergadering van 30 sept. 1864 aangeteekend: »Is geresolueert dat de attestatie, dewelke Neeltje Cornelis Kruppe hadde verzocht, wel van den predickstoel soude worden afgekondight, doch niet aan deselve behandighen, voor ende aleer aan de vergadering contentement soude hebben gegeven, aangaende het kooken van naelden en spellen, 't welke onlanghs van te vooren tot haren huyse geschiet was. NB. Dit contentement ende attestatie is elk gegeven, den 22 julij 1685."

Ongetwijfeld heeft deze zaak betrekking op het geloof aan heksen, van wie men geloofde, dat zij door het koken van naalden en spelden zich dooi smart moesten verraden, daar zij door de pijniging dier gekookte voorwerpen naar het huis gedreven werden, waar de koking plaats had.

Nisse. J. KOUSEMAKER PZ.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht van Dompselaar. (vgl. XVII, bl. 375; XVIII, bl. 429, XIX, bl. 383.) Personen van dien naam kan men vinden bij Schrassert, Beschr. van Harderwyck, en van Bemmel, Beschr. van Amersfoort, op div. pl.; van den Berg, Nederl. Advysboek, dl. II, bl. 211: verklaring voor den notaris Antony van Domzelaar tot Amersfoort op den 10 martii gepasseert; dl. IV, bl. 488; P. Nijhoff, Regist. op het archief van Gelre en Zutphen, bl. 247, 261, 286, 345, 425; Is. A. en P. Nijhoff, Gedenkw. u. d. gesch. v. Gelderl., in de registers; Marcus, Sent. van Alva bl. 226; d'Ablaing v. G., Ridderschap van Veluwe, in 't register. M°.

Courtonne. (XX, bl. 159 en XXI, bl. 208). Uit de ter laatstgemelder plaatse opgenomen en mij ook nader regtstreeks toegezondene mededeelingen van den heer Frederiks te 's Gravenhage, is nu de duisterheid nopens de beide waalsche predikanten Jaques André en Pierre Jaques Courtonne volkomen opgehelderd, en alzoo duidelijk geworden, dat eerstgenoemde, hoezeer 8 dagen jonger, de *oom* was van den laatstvermelden. Trouwens:

Jaques André Courtonne, geb. te 's Gravenhage den 16 dec. 1711 en 17 d°. aldaar gedoopt, was de zoon van Pierre en van Marie de Brossard de St.-Clair, en overleed te Leeuwarden den 2 aug. 1773.

Pierre Jaques Courtonne, geb. te 's Gravenhage den 8 dec. 1711 en 11 d°. aldaar gedoopt, was de zoon van Pierre, le jeune, (een ouderen broeder van Jaques André, en uit diens vaders 1e huwelijk met Noëmy Boullay) en van Madelaine Lucrèce Bernard, en overleed te Amsterdam den 19 sept. 1775.

Hiermede worden dan ook nu de artikelen Courtonne, in v. d. Aa, Biogr. Woordenb. der Nederl., dl. III, bl. 794, verbeterd en aangevuld.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Wapen du Cellié (XXI,bl. 432) is : In keel eene faas van vair met 3 quintefeuilles, geplaatst 2 en 1, van zilver; tot cimier twee vleu-

gels, een van keel en een van zilver, beide gekeerd naar de regterzijdevan het schild. Z.

Geslacht de Graaff. (XXI, bl. 157.) Uit eenige officieele stukken kan ik het volgende opgeven.

Pieter de Graeff overl. 3 junij 1707,
tr. Jacoba Becker id. 29 id. 1697.

Kinderen:

1. Cornelis de Graeff, overl. 16 feb. 1719, ongehuwd.	2. Joan de Graeff, tr. Johanna Hooft,	3. Agnita de Graeff, overl. 29 april 1725 tr. Jan Baptist Hochepied.

Gerrit de Graeff.

Kinderen:

a. Gerrit de Graeff, in 1791 in leven.	*b.* Elisabeth Jacoba, in 1792 in leven, was in 1787 wed. van Jan de Petersen.	*c.* Geertruid Johanna. tr. 1. mr. Isaac Ernest de Petersen. 2. Frans Jacob van de Wall, in 1791 beide in leven.

d. Alida Johanna,
tr. mr. François de Witt.

een zoon.

mr. Jan de Witt, in 1791 in leven.

Hoe deze vier kinderen elkander in leeftijd opvolgen, wordt niet opgegeven. LABORANTER.

Geslacht de Graaf.

Acte van Burgerschap.

Het Gemeente-Bestuur van Amsterdam, verklaart dat de Burger Jean Daniel Thuret alhier in het *Nationaal Stemregister* is ingeschreven.

Actum Amsterdam, den 15 Juny 1803.
G. de Graeff,
President.

Ter Ordonnantie van het Gemeente-Bestuur voornoemd:
District 2. F. J. Pelletier,
Grondvergadering 17. *Secretaris.*

Wie was deze G. de Graeff, met wie is hij gehuwd geweest, wie waren zijne ouders, en welke kinderen heeft hij gehad?

Hoogst aangenaam zal het mij zijn, hierop eenig antwoord te bekomen, als ook op het door mij reeds vroeger geplaatste aangaande het geslacht de Graaf. A. C. DE GRAAF.

Overeenkomst van geslachtwapens (vgl XX, bl. 218). Over al deze geslachten is breedvoerig gesproken in den Navorscher; zie het A. R., op Wapens (weinig bekende) van nederl. familiën. Wat de afstamming uit het huis van Chatillon betreft, hierover zie men Oudenhoven, Beschr. van Zuyt-Hollandt, bl. 301, waar staat:

»Het wapen van Hardincxvelt is een schilt van keel ofte root, met drie rechte nedergaende fascen, ofte palen van lampen, het hooft ofte bovenste gedeelte van het schilt van gout, geciert met een swarte onkrooste meerle in den rechten hoeck, zijnde het wapen van de Hacken de Jode [1]), eertijdts by koope geworden ambachtsheeren van Hardincxvelt [2]), ende alhoewel dat doorgaens geposeert wordt, dat dese, ende meer adelijcke geslachten lampen in haer wapen voerende, uyt die van Bloys soude gesproten zijn, soo is nochtans de waerheyt sulcks, dat lange voor den jare 1300, der selver oorspronck uyt de seer oude ende adelijcke geslachten in Gelderlandt, Hack [3]) ende Kock, (welke twee stammen hare tellingen seer vermenighvuldight hebben) somtijts met byvoeginge, somtijts met veranderinge van toenamen, naer het besit van de heerlijckheden ende adelijcke goederen, ende andere gevallen, als Hack van Soelen, van Malsen, van Beesde, van Oudt-Heus-

---

1) Guillaume de Ievde ou le Ivif, voorschepen te Gend in 1301, brak dit wapen met drie zwarte meerlen in het hoofd. Zie de l'Espinoy, Recherche des antiquitez et noblesse de Flandres, p. 338, 339, waar die schrijver ook aanteekent: „Ceux de ceste noble maison de le Ieude se disent descendre de messire Iean de Blois, & Machtilde duchesse de Gueldres, mais ie n'en ay veu aucuns tiltres, combien qu'ils portant les plaines armes de ceste illustre maison de Blois.” De stamlijst van dit geslacht is bij Gouthoeven en van Leeuwen; zie ook den Nav., in 't A. R. op Jode.

2) In 1454. (Chron. Reg. o. h. Verv. v. Mieris Chartb. bl. 89, 98, 107.)

3) Waar wordt van dit geslacht, als stamhuis van zoo vele aanzienlijke takken, nader berigt gegeven?

den [1]), van Tuyll [2]), van Polle, van Opburen, de Jode [3]). Van gelijcken Kock van Opijnen, van Neerijnen, van Delwijnen, van Weerdenburgh, van Haften, van Breukum, enz. Ende uyt de Jode zijn gesproten de Rijcke, de Jonge, van Schaluynen [4]), van Vuren, van Arckelsteyn, [5]) enz. als wy onder de Manuscripta van den Heere en Mr. Arent van Buchel zalr. bevinden."

---

[1]) Bij Mieris, II, bl. 226, wordt Yelken Haeken van Malsem vermeld in eene oorkonde van 9 nov. 1319.

„Item IX April gesent tot Beest an Otte Haeken mit brieven, roerende hoe dat miju gen. vrouwe tijdinge hadde, dat die Gelderschen een vergaderinge hadde van veel volcx, dat hij t gestant dair of vernemen woude inden lande van Gelre, of sij enig opset maecten." (Reken. Hubr. tot Culenb., tres. v. Holl., v. XX Meerte 1417 tot XXj Augustij 1418, in de kron. v. h. Utr. Gen., 1852, bl. 400.) — Ott Hacke van Beesde komt voor, in 1419, in 't Geld. Placaetb. 1 App. 178. — Zie ook Opgaende linie v. h. gesl. Booth, bl. 2, 5, 19, 21, 32, 38.

Christinaeus, Jurispr. Heroica, over het veranderen van stamnamen en wapens sprekende, haalt voorbeelden uit de geslachten van Wassenaer, Vianen e. a. aan, en zegt verder, Part. I, 196: „Item plane in familia Heusdana observatum fuit, cujus prisci Domini Castillonensium insignium capiti addiderunt votam coccineam. Horum deinde primogeniti scutum prætulêre aureum rotulâ miniatâ insignitum, d'or à la roue de gueulles." Het wapen van „Ovthevsden" komt aldaar voor als in Nav. VI. bl. 228, XX. bl. 159, is opgegeven; zie ook Smallegange's Holland. Wapenk.

[2]) Wel worden Gysbert de Voicht van Tuyl, die voerde Chastillon avec un oiseau en chef pour brisure, vermeld bij van Spaen, III. bl. 286, en Ghiselbert den Voecht, (zeker dezelfde met her Gyselbrecht die Voecht van Tule, ridder,) die voerde Kok au chef chargé d'une corne, bij Nijhoff, Gedenkw., II. Oorkonde n⁰. 65; vgl. I. Ork. n^s. 284, 178, 188, en Nav. VII. bl. 35. — Johan van Beesde, vermeld 1384, vader van Willem, genaamd Voicht van Tuyl, vermeld 1396, voerde op zijn zegel Chastillon avec les armes de Varick en franc quartier. Vgl. van Spaen, III. bl. 286, en Nav. VII. bl. 35, waar Beerde staat i. pl. van Beesde.

[3]) Een Reynier van Opbueren, 16de landcommandeur v. d. Balye van Utrecht, stierf in 1407. (Matth. Anal. V. p. 873, 893, 900.

[4]) De wapens van de Jode, gez. de Rijke en de Jonge, staan op de Wapenk. van Utrecht (en Nav. Bijbl. 1853, bl. lii.) Eenigen van dien naam vermelden de Opg. linie v. h. gesl. Booth, bl. 3, 5, 18, 20, 32, 36, Balen, Dordr., bl. 999.

Een Dirk van Schelluynen Berwoutsz. was in 1391 schepen te Gorinchem. (Kemp, I, bl. 128.)

[5]) Arkel- of Arkenstein was een bisschoppelijk slot in Zalland. Ook in Zeeland schijnt die naam bekend geweest te zijn, want Smallegange zegt, Chron. van Zeel., bl. 524, dat Cornelis van Couwenburg Jobsz., heer in Bommenee, enz. burgem. van Brouwershaven, „troude Pieternelle van Arckenstein, vrouw van Acrkenstein en Belois; stierven beide tot Brouwershaven in de jaren 1568, en 84."

Over het geslacht Cock of Kock, en de daar uit gesproten takken, als Weerdenberg, Haeften, Isendoorn of Ysendoren, Hemert, Opynen, Delwynen, Neerynen, Bruchem, Beest en Renoy, enz., zie men van Spaen, III, bl. 263, 264, 272, 286 seqq., 294, 298, 301, 346 seqq., 431; Nijhoff, Gedenkw. uit de gesch. van Gelderl., I. Oork. n°. 51, 177, 181, 252, II. n°. 12, 65, 133, III. n°. 137, 235; W. te Water, Hoogadel. Zeel., bl. 136; J. W. te Water, Verb. d. Edel., in 't register, op Blois, Cocq, Haeften, Waardenborg, Werdenburg; Marcus, Sent. van Alva, bl. 77 (waar die van Maximilien de Blois dit Cocq de Neeringen (Neerynen) voorkomt) en eld.; d'Ablaing v. G., Riddersch. v. Veluwe, in 't register; Fahne, Gesch. d. Köln. Geschl., I. 189 (Isendorn a Blois), II. 52 (Haefften), 71 (Isendorn), 218 en 220, waar eene stamlijst van Haeften, zoo als de schrijver die »im Archiv des holländischen hohen Raths vom Adel" vond, voorkomt.

»Zommige schrijvers, zegt van Spaen, III, bl. 302, stellen het geslacht van Haeften, uit bastaardije van Johan van Chastillon, Graaf van Blois, af te stammen (Smallegange, Chron. v. Zeel., bl. 290, Du Chesne, Hist. d. l. maison de Chastillon, Pontus Heuterus, en eenige m. s. genealogiën); maar zulks is volstrekt onwaar; want Haeften met het wapen van Chastillon komt vroeger voor, dan deeze Graaf van Blois; en wij zijn verwonderd dat dit geslacht zulks nooit tegengesproken heeft, 't welk geen moeijelijk werk was." — De genealogie van dit geslacht, dat hier te lande als uitgestorven mag beschouwd worden, (want zij die dezen naam nog voeren, hebben voor hunne afstamming uit dit geslacht nog geen bewijs bijgebragt) door Fahne medegedeeld, is zeker de zelfde waarvan van Spaen, III, bl. 347, 348 melding maakt, aldaar getuigende: dat ze zonder bewijzen is, en men ze niet overeen kan brengen met de Genealogische Historie van 't Huis van Chastillon, in 1621 door André du Chesne uitgegeven.

Mij zijn nog voorgekomen: Hako of Hake van den Hardenbergh, 1263; Hacke Boninghen, presiderend schepen, 1358, 68, 70, Ludolph Hack van Wyk, schepen 1424, 33, en Hack Buys Rombouts, schepen 1531, 33, te Heusden; Egbert Haeck van den Rutenberg. 14.., Egbert Hake v. d. R., 1462, Egbert Haecke v. d. R., gehuwd met Elisab. v. Amstel v. Mynden, gest. 1506;

Jan van Gotterswyck anders Hack, 1569 (zie Magnin, Best. in Drenthe, II st. 1e ged. bl. 23—35, Oudenhoven, beschr. v. Heusden, v. Doorninck, Rapp. ov. de Munst. archiv. bl. 41, 46, 51, v. Spaen, Heeren van Mijnden, bl. 187., Marcus, Sent., bl. 364); — een bewijs, dunkt mij, dat die naam als voor- en geslachtnaam gebezigd werd. Een geslacht Hacke van Mijnden bestaat nog.

M°.

VRAGEN.

Kwartieren van van Pallandt en van Haersolte. In de »Deductie van Adolph Warner, Baron van Pallandt tot Beerse als vader en legitime voogd van zijn minderjarigen soon Adolph Warner Baron van Pallandt, genomineerde Canonicus in het Capittel van Oldenzaal," wordt door hem verwezen, wat de kwartieren van Pallandt en van Haersolte betreft, naar eene, door den deducent of zijn vader (Augustus Leopoldus van Pallandt van Eerde) vroeger ingeleverde deductie,

Kan iemand ook inlichtingen geven waar zich op 't oogenblik die deductie bevindt, dan houdt de ondergeteekende zich daarvoor aanbevolen.

JHR. A. L. F. T. V. D. WIJCK,
2e Lt. 2e Regt. Inf.
te
Maastricht.

Genealogie van de Perre. In het Levensberigt van J. W. te Water, vindt men op bldz. 198 vermeld, dat hij eene genealogie heeft zamengesteld van van de Perre, die niet gedrukt is. De Heraldieke Kamer te Brussel bekrachtigde deze genealogie.

Bezit iemand deze, en zoo ja, zou ondergeteekende die ter inzage kunnen krijgen.

Dombnrg. H. M. KESTELOO.

MENGELINGEN.

Jenneke-tooverheks. (Vgl. XXI, bl. 479.) Het door den heer

C. Honigh medegedeelde amsterdamsche kinderspel is ook in Friesland bekend. In de beide friesche hoofdsteden, te Leeuwarden en te Emden, wordt het nog dagelijks door de kinderen gespeeld en dat wel geheel op dezelfde wijze als te Amsterdam. Slechts verschillen de woorden van de samenspraak tusschen de moeder en de heks eenigzins van de amsterdamsche formule, ofschoon de inhoud van dat gesprek dezelfde is te Amsterdam, te Leeuwarden en te Emden. De leeuwarder formule is wat korter, de emder wat langer dan de amsterdamsche. Te Leeuwarden speelt men dit spel op de volgende wijze. De kinderen gaan allen in een kring rondom het grootste meisje, dat de moeder voorstelt, zitten. Een ander meisje, de »tooverhekse" klopt aan de deur. Nu vraagt de moeder:

Wie klopt daar?
A. Anke, tanke, tooverhekse.
Wat mut die?
A. 'N kooltsje fuur hewwe.
'K hew gien fuur.
A. 'K heb je skusstien rooken sien.
'T is hier naast weest.
A. Nee, 't is hier weest.
Nou, kom in dan mar.

Nu komt de tooverheks, gewoonlijk met oude kleeren opgetakeld, binnen en zegt op een heel vleienden, teemenden toon:

A. O! wat soete, lieve kiinderkes hew jou daar sitten! Mag ik daar wel ien fan hewwe?

»Nee!" zegt de moeder, maar onderwijl heeft Anke reeds een van de kinders opgepakt en loopt er mee weg, en wordt nu van de moeder en de andere kinderen achtervolgd, die trachten het gestolene kind te ontzetten.

Te Emden luidt de samenspraak tusschen moeder en tooverhekse als volgt:

Wel klopt doar?
A. Antje teuverhekse.
Wat wil dee?
A. 'N koolke fuur hoalen.
Ik heb geen fuur.

A. 'K heb diin skusstientje roken seen,
'T is hier noast west.
A. Nee, 't is hier west. Sal 'k man binnen komen?
'K heb miin hoes skrobt.
A. 'K wil miin footjes ofwisken.
'K heb geen feil.
A. 'K wil miin skoontjes oettrekken.
Dan koomt man binnen.
A. O! wat leeve seute kinderkes heb ji doar je sitten! Kan 'k doar wal eene fan kriigen?
Nee!
A. Feur miin good neet?
Nee!
A. Feur miin blood neet?
Nee!
A. Dan steel 'k joe eene! —

Ik ben het met den heer Honigh volkomen eens, dat zulke kinderspelen en kinderrijmen vast alle uit de oudste tijden, uit het germaansche heidendom afstammen, uiterst belangrijk zijn voor de geschiedenis van de godenleer en van 't bijgeloof onzer voorouders en waard zijn opgeteekend te worden, vóór ze, door de toenemende verwaalsching der nederlandsche zeden (God betere 't!), geheel uit den mond onzer kinderen en van ons volk zullen verdwenen zijn.

Nog een paar kinderspelen, een uit Emden en een uit Leeuwarden, komen mij nu juist in de gedachten. Ze zijn ook uit den ouden tijd, althans uit den tijd toen er nog heksen en wolven in ons land waren.

Het emder spel wordt zoo gespeeld: de kinderen gaan hand aan hand voor een van hen, gewoonlijk het grootste meisje staan, en zingen haar toe:

Moder, moder, de klokken luden.

De moeder vraagt:

Wat sal dat beduden?

De kinderen weêr:

Joe man is dood.

De moeder:

Wel het dat doan?

De kinderen:

Al olle heksen dee feur joe stoan!

Nu loopen alle kinderen weg, maar worden door de moeder achtervolgd, die een van hen tracht te pakken. Slaagt zij hierin, dan wordt dat kind de moeder en het spel begint op nieuw.

Worden beide genoemde spelen het liefst en het meest door meisjes gespeeld, het volgende spel, te Leeuwarden in gebruik, wordt het meest door jongens gespeeld. De jongens gaan allen aan het eene einde eener straat staan en stellen eene kudde schapen met den herder voor. Één knaap echter gaat aan het andere einde der straat, terwijl een ander, die den wolf voorstelt, zich in het midden der straat, achter een ouderwetsche stoepbank of zoo iets, of in een steegje verschuilt. Nu roept de jongen die alleen staat, op een sleependen, eigenaardig zingenden toon, dat het de heele straat weêrgalmt,

Herder! herder! laat je skaapkes gaan!

De herder zingt weerom:

Ik durr'f niet.

De knaap. Waarom niet?

De herder. Om de ruge, ruge wol'f niet.

De knaap. De ruge, ruge wolf sit gefangen,
Tussen twee izeren kniiptangen
In 'e maneskiin! —

Op deze geruststellende tijding drijft de herder zijne schapen vooruit door de straat. Maar plotseling springt »de ruge, ruge wolf" uit zijn' schuilhoek te voorschijn en tracht een der schapen te grijpen; gelukt hem dit zoo moet dat schaap op zijn beurt wolf wezen en het spel begint weêr op nieuw.

Wolven zijn al lang uit Nederland verdwenen, maar heksen, tooverheksen zullen er nog wel genoeg zijn, ofschoon haar aantal dan ook zeer aan 't afnemen is, en ze volstrekt niet populair meer zijn. De laatste leeuwarder heks of *tjoenster*, *tsjoenster*, zoo als men deze dames in Friesland noemt (samentrekking van het friesche *tjoed-dwaenster*, kwaaddoenster), heb ik in mijne jeugd, ongeveer twintig jaar geleden, nog gekend. Het was een leelijk, vuil, oud wijf en onder den naam van Trien Oks bij alle echte Leeuwarders bekend.

JOHN CHURL.

Jenneke-tooverheks. Dit kinderspel werd voor eenige jaren hier in Noordholland ook nog op eenige dorpen gespeeld.

Eenige kinderen, zoowel jongens als meisjes, vereenigden zich tot dit spel; een der meisjes werd gekozen tot Anneke Tanneke toovenaar, en een tweede meisje tot moeder der overige kinderen, die dan met haar kroost in een hoek bij een huis of ergens anders, dat hunne woning moest voorstellen, ging zitten.

Daarop komt Anneke aan en klopt aan de deur.

M. Wie klopt daar?

A. Anneke Tanneke, toovenaar.

M. Wat zoekt die?

A. Een kooltje vuur.

M. Ik heb geen vuur.

A. Ik heb je schoorsteen zien rooken.

M. Dat was cremortart.

A. Cremortart kan niet rooken.

M. Nu kom dan maar binnen, maar je moet heel voorzigtig loopen en je schoenen en kousen uittrekken: want ik heb een glazen vloer.

Daarop komt Anneke op teentjes binnen loopen, en zegt tegen moeder: Och, och! wat hebje daar toch lieve kindertjes, mag ik er een van hebben?

M. Welk kind verlangt gij te hebben?

A. wijst er een aan en zegt: die!

M. En wat zult gij dat kind dan te eten geven?

A. Allerlei lekkernijen, pannekoeken, wafelen, enz.

M. Nu goed, neem dan dien jongen of dat meisje maar mede, maar je moet er vooral goed op passen.

A. zegt ja! en vertrekt met het kind, doch laat het van gebrek omkomen. Daarop keert zij weer terug en klopt op nieuw aan de deur. Dit herhaalt zij zoo lang tot dat al de kinderen de moeder ontnomen zijn. En daarmede is het spel uit. J. BOUMAN.

Jenneke Tooverheks. Dit kinderspel schijnt wel, als een uitvloeisel en overblijfsel van het oude bijgeloof, wijd verspreid te zijn. Immers, evenzeer als in N. Holland en de Betuwe, komt het in gewijzigden vorm in Z. Beveland voor.

Men speelt het hier op tweederlei wijze:

1. Een der kinderen klopt aan de deur: de binnen zittende roept: Wie is daar?

Antje tooverhekse.

Wat mot je hebben?

A. Een kooltje »vier" (vuur.)

Ik heb geen »vier."

A. 't Is wel waar, ik heb je schouwtje zien rooken.

Dat is niet bij mij, maar bij m'n buurvrouw.

A. Neen, 't is bij u.

Wat mot je daarmeê doen.

A. Mijn puupje aansteken.

Kom dan maar binnen, maar je moet niet op m'n plaat spuwen.

Antje komt binnen en stoort zich niet aan het verbod, waarop zij de deur wordt uitgejaagd.

2. Meer wordt het op de volgende verbasterde wijze gespeeld: Een aantal meisjes vormen hand aan hand een kring. Een meisje staat binnen, één buiten den kring. Het meisje buitenaf vraagt aan het binnenste:

»Vrouw, heb je niet een kooltje vier voor me."

»Neen, voor joe (u) niet, wel voor een ander."

Het buitenste meisje houdt zich vertoornd, loopt rond den kring en zingt:

»'k Zal naar den stouten dijnder gaan
En laten jou de kop afslaan.
Klein, klein gloria
Deze meid zal mede gaan."

Dan trekt ze een meisje uit den kring en voert die achter zich mede. Dan vraagt ze op nieuw aan het binnenste meisje:

»Vrouw! hebje niet" enz.

Een tweede meisje wordt op de vernieuwde weigering weggevoerd, en dit gaat zoo voort tot allen weg zijn. Nu wordt het alleen staande meisje door het andere, dat de vragen gedaan heeft, achtervolgd, terwijl de weggevoerde kinderen loslaten. Na inhaling krijgt ze eenige klappen en het spel is uit.

Nisse. J. KOUSEMAKER PZ.

L IJ S T
van vragen uit het XXe deel, waarop geen antwoord is ingekomen.

Blz.
22. Willem van der Goude.
— Dapperheid der bewoners van Wijk aan Zee tegen de duinkerker kapers a°. 1695.
33. Scheepsbouwkundig teekenen.
34 De Amazone van Smirna.
41. Geertruyt Beelaerts en Geertruid van Rotterdam.
44. Woeker, woekeren.
59. Geslacht della Plata, van der Plaat.
— Marten Harpertsz. Tromp.
96. Portret met kreeft en slang.
— Portret van een Vlaming.
102. Maria Pilt.
137. Chaucers geboortejaar.
141. Wonderbaarlijke en ongeloofelijke reizen.
153. Trigland. Vervormde familienamen.
158. Wapen van van Ansmick, van den Steen enz.
— Geslacht Blaeu.
160. Wapen van Raye.
216. Geslacht Thooft.
217. Familie van Weezel.
222. Stoomvaartuigen om in het ijs door te dringen.
224. Perspectief teekenen.
— Bepaling van breedtegraden.
— Telegraaf zonder draden.
228. Onbekend groninger kaartje.
236. Eene vraag betrekkelijk Cats.
238. Over het voorlezen.
— Portret van G. van Schoonhoven.
270. Geslacht van Soesdijk.
— Geslacht Bacx de Hartoghe.
276. Pastorijgoederen.

Blz.
276. Zeeslag op den 13en junij 1665.
290. De laatste alchimist. James Price.
291. Lambertus Hortensius.
292. Portret van prins Maurits met een hoed.
— Gravure van Romein de Hooghe.
309. Knotenpunkt, Junction.
310. Stik, steke, stok.
311. Een geuzenlied.
314. Geslachten ter Burgh en Schellinger.
316. Geslacht van Renesse.
317. Jonkh. Johan Gibels.
— Gherven of Gerven.
— De Hulten, Leidekker, Bernard, van Riebeek.
— Familie del Corne.
318. Geslacht Westendorp.
— Geslacht van Brienen.
— Baronnie de Halewin,
320. Teekeningen op de snee van boeken.
— Versteeningen.
— Rekenmachine.
334. Junius, secretaris van Frederik Hendrik.
— De Nederlanders te Gluckstadt in de eerste helft der 17e eeuw.
336. Huis te Vorden.
337. Stukgesprongen dobbelsteen.
352. Uitgaven van den hollandschen Sachsenspiegel.
354. Mathurin Guitet.
359. De schilder Rudolph.
360. Portretten met globe.
375, Spreekwijzen op Keulen betrekking hebbende.
383. Geslacht Redon.
383. Geslacht van Zutphe .

Blz.
365. Hans Onversaagd.
— Uitgewekenen te Rotterdam in 1588.
— Eetbare tafelborden.
400. Opschriften op klokken.
411. Berijmde preeken.
— Ars topiaria.
414. Remigius Schrijver.
415. J. Verschuere Reynvaan.
— Joachim Polites.
419. Josephine Fodor Mainvielle.
430. Geslacht Cognard.
— Veel besturen binnen eene kleine ruimte.
474. Rangschikking van kwartieren.
479. Eene verschijning.
480. Servietten met patrijsoogen.
— Een bijentemmer.
491. Waterpaleis te Constantinopel.
544. Terra japonica.

Blz.
571. Willem Swart.
590. Geslacht Nessing.
590. Verwantschap van A. C. de Braconier met A. van Soesdijk en J. Wolters.
591. Geslacht van Everdingen.
— Geslacht Mogge.
— Geslacht Buschman en van Houten in Gelderland.
— Van Weezel.
601. De hertog van Monmouth.
603. Bohan.
— David en Arnoldus Vlug.
613. Robertus van der Houve.
622. George van Langhveld.
623. Michiel Lamorette.
633. Spijbelaar.
— Luiwagen.
636. Van der Goes.

BLADWIJZER.

A.

A. (De nederlandsche etser J. L.), 289.
Aanhalingen. Dan uwe waardige toonen slaken, 186.
Adel (Zonderlinge manier om ouden) te bewijzen, 157.
Advertentiën van geboorte enz. in couranten, 131.
Afstammelingen van hollandsche edelen, 62. — van Karel prins v. Nassau Weilburg en Karel George August prins van Brunswijk Luneburg, 107. — v. Maurits Huygens, 270.
Amstelveen (Gedenkteeken bij), 275 434, 598.
Amsterdam. Twee ontwerpen, 28. — (Vergrooting van), 65. — Doolhof, 113. — Achter de swaentjes, 121, 387. — Kerk- of Warmoesstraat, 162. — Vossestraat, 162. — De Nieuwe huysen, 162. — Roobrugghe, 162. — Roomschen kerken in 1656, 225.
Armade (Kaart van de spaansche), 276, 435.
Automaten, 216.

B.

Baillii (D.), 351.
Balen, Beschrijv. v. Dordrecht (Variant in), 183.
Baselius (J.), 7. — (Predikanten met den naam van) te Bergen op Zoom, 229, 387.
Beeckman (E.), 274, 433.
Beeldemaker (A.), 188, 397.
Begraven, 603.
Beyer (Britta), 548.
Beker v. Viglius v. Aytta, 278, 493.
Bekker (Monument voor B.), 290.
Bergen (Kerk te), 275, 435.
Bernard (Claude), 296.
Biljart, 274.
Blonay (J. E. de), 403.
Boekbinderskunst (Geschiedenis der), 604.
Boekdrukkers- en boekhandelaarsmerken (Ned. opmerkelijke), 131.
Boekverkoopers, boekdrukkers en uitgevers in Nederland, 16, 73, 125, 168, 239, 245, 278, 333, 494.
Boekverkoopingen (Eerste) in Nederland, 605.
Boissens (C.), 193.
Bor (P.), 277.
Bordien (P. du), 193.
Boutoensteyn (Cl. M.), 437.
Brederode (Proces v. Utrecht tegen), 276.
Bruggen (Steenen) over rivieren, 162.
Burgerhuis (J.), 358.
Bijdragen (Taal- en dichtkundige), 509.

C.

(C = K. Zie K.)

Cecilia (Oudheid der heilige) als beschermheilige der muziek, 191.

D.

Damianus a Goes, 523.

Demaker, (A.), 187.
Derosiers (Nic.), 405.
Diamant, 221.
Diamanten bruiloft, 380, 592.
Draagteekenen van armen, 276, 436.
Draaikooi, 481.
Drukkers en uitgevers van muziek, 141.

E.

Eijk (Van), 609.
Emigratie (Mijn) in Duitschland, Engeland en Ierland, 185, 393.

F.

Fabel (De) in de geschiedenis, 488.
Fabricius (D.), 121.
Feesten ter gelegenheid van de alliantie van ons land met Frankrijk, 545.
Fey (Mr. A.), 326, 599.
Fine (Arnoldus en Arnoldus Arnoldi de), 291.
Fooien, 223.
Fransche refugiés in Friesland, 440.
Friesche kronijk (Eene oude), 556.

G.

Gapers, 119, 273.
Geheimschrift, 64, 382.
Gekkenfeesten (Werken over), 483.
Génealogie van de Perre, 633.
Geschiedenis van 1781 (Bijdrage tot de), 593.
Geslacht Bartolotti, 317. — de Beaufort, 589. — Beeckman, 376. — Bogaert, 154, 431. — Bolman, 432. — ten Cate, 160. — v. Cattenburch, 313. — Courtonne, 208, 628. — Dinant, 62, — v. Dishoeck, 376, 586. — van Doelen, 268. — v. Dompselaer, 628. — v. Eusum, 213.— — Fabricius, 317. — v. Gelre,213. — de Graaf, 157, 629. — Havelaar, 540. — Hesselink, 155. — v. Hoeclum, 317. — Hoffer, 62, 316. — v. Hogendorp, 153. — Jamin, 63. — Jonknickel, 317. — Leijendekker, 540 — van Lennep, 271. — Moerkerk, 63 590. — Mogen, 432. — Mos, 61. — Ockerse, 213. — v. Oijen, 63. — Oldenbarnevelt, van Crimpen, 61. — Pannekoek, 210, 431. — Pasques de Chavonnes, 156, 538. — Persant, 316. — de Pesters, 61. — de Rode, Roden, Roon, 213. — de Sandra, 214. — v. Schuler, 315. — Steengracht, 61. — Teylingen, 157. — Utenhove, 58, 214, 376. — de Vidal de St. Germain, 62. — Westervelt, 590.
Geslachten (Enkhuizer), 540.
Geslacht- en wapenkundigen, 212, 268.
Geusen Liedboek (Uitgaven van het), 178, 287.
Goes (Uurwerk te), 611.
Grafschrift v. John Cottin, 478. — schijnbaar ongeloofelijk en toch geloofeijk, 543.
Grafschriften in kerken, 122.
Grafschriften, wapenborden enz, 166.
's Gravenhage. Place du roi de Rome, 386.
Groot (Hugo de), 236.

H.

Haack (P.), 506.
Haan en paard op kerktorens, 440.
Handel (Werken over den nederl.), 27, 346.
Hannekemaaiers (Uit het land der), 553.
Harddraverijen in Noordholland, 327.
Hellinck (Lupus), 135.
Herm Jansz. (Schilderij van), 290.
Hessel Gerritsz. (Brief van), 288.
Hydoraeus (Balth.) Arnemius, 132, 45.
Hieronymus (St.) clercken, 276.
Hoffmann en zijn eereboog, 234, 434.
Hofnarren, 436, 595.
Hooft (Profecy van de Vecht aan 't slot van den Geeraerdt van Velsen van), 65, 498.
Houten huik, 481.
Houtsoorten (Oost- en westindische), 224, 544.
Huwelijken tusschen naaste bloedverwanten, 272, 319.

I.

Icmaer, 134.
Instrumenten en instrumentisten (Oude), 356.

J.

Jacob Joost (Mr.) en Willem Suckel, 608.
Janiçon, 605.
Janssonius (Joh.), 184.
Jarry (N.), 122, 273.
Jenneke tooverheks, 479, 633.
Jeune (Claudijn le), 194.
Jorissen (Theod.), Constantin Huygens, 247.

K. C = K.

Kaartenmakers, graveurs, glasschrijvers enz., 445, 509.
Kakographie, 54, 375, 475, 536.
Calishoek, 7, 326, 597.
Kardinaal (S. H.) 183.
Karel den Stouten (Regtspleging van), 598.
Carleton (Huwelijk v. Dudley), 5.
Cats (Vader en broeder van Jacob), 349, 506.
Catalogus der stadsbibliotheek v. Leeuwarden, 248. — Nederl. geschiedenis en plaatsbeschrijving van M. Nijhoff, 248.
Kees (Een rampspoedige), 438.
Kermisviering (Strijd tegen de), 595.
Kerroux (L. G. F.), 348.
Kerstzangen, 183.
Claes Pietersz., 519.
Klokkengieters, 607.
Klokkenspelen in Nederland, 322.
Klijn, musicus, 199.
Collecte van 30 ton gouds voor de vrije uitoefening van den godsdienst in de Nederlanden, a°, 1556, 385.
Coupons, 330, 485.
Court (P. de la), 394.
Couwenhoven (Adr. v.), 359, 610.
Crumpipen (van), 551.
Krudener (Mad.), 596.
Kwartieren van van Pallandt en van Haersolte, 633.

L.

Langhveldt (G. v.), 93.
Leeghwater, Haarlemmermeerboek, 80.
Legaat van Alida Jacobsd. van Sparwoude, 602.
Legerbode, 325, 488.
Leiden (Onthaal van prins Maurits te) in 1594, 358. — Organisten te), 401.
Letteroefeningen (Vaderlandsche), 494.
Letterzetter (Stads), 277.
Leven van Clement Marot, 288, 441, 504.
Liedboeken. De singende zwaan, 88, 197. — Geusen liedboek, 178, 287.
Liederen. Kerstzangen, 183.
Lockhart (J.), 505.
Loo (Matthias van), 293.
Loterij in 1527, 276.
Luchtballon (Eerste) hier te lande, 490.
Lucifers, 440.
Luiken (Jan), 396.
Lusthof van Momus, 563.

M.

Maarten (Zingen op St.), 1.
Macropedius, Z. Langhveldt.
Maurits (Onthaal van prins) te Leiden in 1594, 358.
Memoires de la famille et de la vie de Madame ***, 507.
Mensinga (J.), 519.
Mercator, 131.
Middelen van bestaan, 327.
Misboeken uit de groote kerk te Gouda, 135.
Modes en modeplaatjes, 440.
Moons (M.), 122, 322.
Mullers Catal. van portretten (Drukfout in), 563.
Munster (H. van), 200.
Munt, 124, 331. — v. Groningen, 332. — Indische gulden, 12, 278. — Indische gulden met stempel, 392. — Snaphaan, zweertgen, 278, 551.
Munten (Eenige nederlandsche), 165.
Muntmeesters, 332.
Muziekwerken van of op Nederlanders.

betrekking hebbende in de kon. bibl. te Koningsbergen, 353.

N.

Namen van schepen en vaartuigen in het begin der 17e eeuw, 535, 371. — (Nederduitsche) van uitheemsche plaatsen, 611.— (Nederl. spot- en scheld-), 56, 627. — Familie-) van niet adellijken, 203. — (Zonderlinge familie-), 203. — Van personen in registers, 283. — (Spot-), 313. — (Voor-), 623. — Dirk, Theodorus, 427.
Nassau (Hyacint v.), 163.
Natuurkunde (Populaire), 479.
Navorscher (De) in Spanje, 497.
Nederduitsche tongvallen. Tongval van Groningen, 46. — Noordbeveland, 101.— Andijk, 142, 524. — Oostelijk Zuidbeveland, 201. — Walcheren, 262. — Hoorn, 298. — Varseveld, 368. — Brielle, 408. — het Oldampt, 458.
Nederduitsche en waalsche taalgebied (De grenzen van het), 429, 581, 623.
Niemandsvriend, 120.
Nikker, 544.
Nicolai, 403.
Noordbrabant (Kerkelijk), 28, 346.
Noordpool (Opene zee aan den), 600.
Notenspel, 492.
Nijmegen (Walen kerk te), 161.

O.

Offer des Heeren (Het), 346.
Octrooien (Minut-) ingediend bij de staten van Holland, 140, 456. — aan uitgevers van muzijk, 610.
Onoverwinnelijke vloot (De), 251.
Opdragten, 519.
Organisten te Leiden, 401. — te Utrecht, 406. — en klokkenisten te Zaltbommel, 91. — en orgelmakers te Deventer, 522.
Oudemans Sr. (A C.), Bijdrage tot een middel- en oudnederl. woordenboek, 56, 93, 300, 761, 461.
Overstlicht, 164, 228, 487.

P.

Pad (Eene) door eene spin gedood, 219, 477, 592.
Paillemaillebaan (Ordonnantien van 't spelen in de) te Utrecht, 277.
Penning (Koperen), 13, 331. — genootschap O. G. L., 13. — op 't volbouwde stadhuis en de beurs te Amsterdam, 13. — pro libertate, arte et amicitia, 14. — van 1810 met J. D. 15, — St. Helenamedaille, 15. — Societeit, Gesticht door liefde, 167. — ter eere van Caj. Machiavelli, 167. — met David en Goliath, 332. — (Zilveren) met Gethsemane, 333. — v. P. van Abeele, 391, 603. — (Molenaars-gilde-), 552.
Penningen op nederl. toonkunstenaars, 141.
Penningplaat, 12.
Pers (Dirk Pietersz.), 245. — ('t Anagram van), 392, 441, 555.
Porcelein (Waarde van) in het laatst der vorige eeuw, 541.
Portret van een onbekend persoon uit Goes (N. Mz. Oostdijck), 249. — van een onbekend nederlandsch zeeheld, 400.
Portretten van nederl. toonkunstenaars, 92. — van zangeressen en actrices, 517. (Verzameling van) tot de nederl. geschiedenis behoorende, 562.
Pot (Hermes of Remeus), 7.
Punctuatiefout (Zonderlinge), 319.

R.

Raaf (De) en de kraai, 224, 379, 591.
Rederijkers te Utrecht, 288.
Rederijkers-blazoenen, 560.
Registers (Namen van personen in), 283.
Reydewel (M.), 518.
Reitz (C. C.), 519.
Ringrijden in Zeeland, 118.
Royen (Mr. H. van), 6.
Romswinkel (Mr. Jan), 295.
Roth—Scholz (Fr.) 28.
Ruyter (D. M. de), 4.
Ruppe (C. F.), 610.

S.

Saavedra Faxarsus (Didacus), 186.
Santman (H.), 198.
Schaatsenrijden, 478.
Schatgravers van Muiden (Prent van de), 518.
Schepen en vaartuigen (Namen van), 55.
Schoten (Frans v.), 178.
Schuyt Cornelis), 30, 252.
Sympathetische geneeswijze, 271.
Sonmans, 186.
Speellieden te Amsterdam, 521.
Spelen (Verbodene), 351.
Spelling. Gent, 203.
Spinoza, 133.
Spotprent uit het laatst der 18e eeuw, 605.
Spreekwoorden (Aanteekeningen op), 47
Spreekwoorden en spreekwijzen. — Sy branden haer aert, enz. 372. — Wanneer de berg niet tot Mahomed komt, gaat Mahomed tot den berg, 267, 580. — Het is boter aan de galg gesmeerd, 206. — Zoo plat als een mannetjesduit, 373. — De duivel en zijn moêr, 538. — Geloof geen menschen, of zij moeten ruig in de handen zijn, 374. — De huik naar den wind hangen, 147, 207. — Met een kluitje in het riet steken, 151. — Van leer trekken, 475. — Met een zilveren lepel in den mond geboren, 266. — Hij staat of hij van Lotje getikt is, 152, 622. — Hij heeft een bezoek van den heer Munk gehad, 625. — De toortsen in den oven werpen, 537, 579. — Een poedelgooi doen, 53, 266. — Iets voor een prikje koopen, 476, 575. — Een schartje maken, 151. — Spring in 't veld en straf in 't veld, 373 — Witte voeten en groote schreden, 372. — Die zegt wat hij wil, die moet ook hooren wat hij niet en wil, 373.
Staatkunde van het kerkenzakje, 233.
Stadsgek te Utrecht, 276.
Stadsgekken, 482.
Stadsmuzikanten, 355. — te Leiden, 520.
Steden (Oudste) van Nederland, 493.
Steen (Schilderij van Jan) 29, 134.
Steenen kamer, 329, 486.
Steendragen, schandsteenen, 481.
Steenwijck (Sus. v.), 188.
Stell (Bernt), 277.
Stinsen in Friesland (Regtsmagt van eigenaren van), 596.
Strombergius (H.), 453.
Sweelinck, Cantiones sacrae, 457. — (Een verloren theoretisch werk van) hervonden, 5C4.
Sweers (Jer.), 406.
Sweveseele (Charles, heer van), 603.

T.

Tempel (A. van den), 398.
Toonkunst van sommige volken (Zonderlinge karakteristiek der), 457.
Toonkunstenaars (Penningen op nederl.), 141. — (Vereeringen en fooien aan), 609.
Tijdschriften over kunst van de laatste helft der 18e eeuw, 251.

U.

Ulhooren, organist, 199.
Unie van Utrecht, 492.
Union de la Joye (L'), 490.
Utrecht, kasteelen, 236. — Heilig graf in den Dom, 251. — (Proces van) tegen Brederode, 276. — (Stegen te), 276. — Huis 't Hartshoorn, 277. — Pauperhuis, 277, 548. — Ordonnantiën van 't spelen in de paillemaillebaan, 277. — Herbergen in 1570, 277. — Rederijkers, 288. — Organisten, 406.
Uurwerk te Goes, 611.

V.

Valet (Nicol.), 404.
Veen (Het ontzet van Leiden geschilderd door P. v.), 189.
Veluwe, 603.
Verbruggen (De geschutgieters), 235.
Vers (Drieledig fransch), 232.
Visscher (Proclamatie van C. W.), 273, 433, 597.

Vliegende menschen, 276.
Vloten (Dr. J. van), Bloemlezing uit de nederl. prozaschrijvers der 17e eeuw, 15.
Vogel (Gezusters de), 199, 455.
Vois (Arie de), 399.
Volksboek van Jan de Plug, 562.
Volksbijgeloof, 222, 627.
Volksspelen, 6, 117.
Vrouw (Eene) met eene vrouw getrouwd, 318.
Vuurhaardsteenen, 8.

W.

Wapen van Minchelsluus (Huigersluis), 269. van het geslacht du Cellié, 432, 628. — Drost enz. 541. — Duivenvoorde, 62, 314, 586. — v. Heel, 477. — Crinière, 317. — Lycklama à Nyeholt, 213. — Munster, 213. — de Pauw, 210. — Roessing, 432. — de Vrieze enz., 213, 584. — Wicquefort, 317, 583. — Wijers, 540. — met drie ossenkoppen, 432.
Wapens verlangd, 63. —(Familie-) gevraagd, 317. —(Overeenkomst van geslacht-), 670.
Warmte van het water, 544.
Wassenaer, 327.
Welluidendheid, 309, 572.
Westerveld, 120.
Westgeld, 551.
Wildt (Gideon de), 390.
Witt (Boeken handschriften enz. de gebroeders de) betreffende, 443, 507.
Woorden te Andijk en in de omstreken in gebruik, 529.
Woorden afgeleid, verklaard of beoordeeld. Aamt, 153. — al te, 47. — amper, 312, 578, 624 — anti-macassar, 538. — aterling, 312. 534. — ba, 36. — baeck 93. — baelgye, 94. — babucken, 95. — badderken, 36. — bademoeme, 95. — baggert, 95, 574. — bayertboef, 96. — balgen, 96. — balie, 96. — ballingh, 97. — banden, 97, 366. — bandekin, 79. — bandicheyt, 97. — banen, 98. — barbelcanen, 98. — baren, 98, 367. — bassen. 98, — basterden, 37. — batalge, 39. — baten, 37, — bedaer, 37. — bedacht, 99. — bedaren (hem) 100, 365. — bededingen, 100. — bedecht, 100. — bedel, 101. — bederve, 412. — bedienens, 412. — bediet, 412. — bedijen, 412. — bedijgen, 412. — bedocht, 412. — bedouwen, 413. — bedriegen, 416. — bedrijf, 416. — bedullen, 417. — bedunken (zich), 37. — beere, 417. — beeren, 418. — beersteker, 418. — beëvelen, 418. — begaen, 418, — begaden, 418. — begaven, 419. — beggaert, 419. — beghiden, 419. — begichelen, 419. — begichten, 420. — begrepen zijn, 420. — begrijp, 421. — begrijpen, 422. — becht, 424. — behach, 424. - behandighen, 37. — beharten, 38. — beheet, 424. — behoetsele, 38. — bei, 461. — beiden, 461. — beklassen, 461. — beklauteren, 463. — bekleden, 463. — beklem, 465. — beklenteren, 465. — beknibbelen, 465. — bekommeringh, 466. — becoopen, 465. — becoren, 465. — bekouten, 467. — bekrenckt. 467. — becroeden, 467. — becruypen, 38. — belant, 469. — belegghen, 470. beleiden, 470. — beleyder, 470. — belenden, 470. — beleppen, 471. — belijden, 38. — benauwen, 39. — beraden worden, 39. — berooven, 39. bescoot, 39. — beschrantsen, 39. — besetten, 40. — besnedendom, 40. — besproeyen, 40. — bestaden, 41. — bestieren, 41. — bestrecken, 41. — betere, 41. — betooghen, 42. — betrecken, 425. — betrissen, 42. — beukelaar, 247. — bevallen, 51. — bevroedich, 42. — bycoemst, 42. — biesen, 42. — bystandich, 43. — byster, 43. — blamen, 43. — blanck, 43. — blysmoets, 43. — boekstaef, 44. — boeleeren, 44. — boeten, 44. - - boone, 45. — bottaert, 45. — bricol, 45, 309, 572. — brillen, 45. — brun-bouwede, 45. — chauvinisme, 308 — dammee, 149. — danckeloos, 301. — daveren, 301. — deemoedig, 152, — deinsen, 301. — demi-monde, 625. — dencken, 301. — Deventer, 312. —

deughdelick, 302. — dierst, 302. — dicwils, 302.— Dirk, Theodorus, 427. — doelen, 313. — doen sijn ende, 302. — doodelick, 303. — doorduldig, 303. — doorknagen, 303. — doorluysen, 303. — drieweechsche ommeganck, 582. — driften, 303. — drill, 304. — drinckbaer, 304. — dromen, 304. — duertogen, 304. — eechde, 313. — eenlijvelick, 305. — eergastich, 305. — eigenheid, 305. — eyndich, 305. — endelick, 305. — Engelander, 306. — engelantsch, 306, — ernsteloos, 306. — ervaren, 306. — evenaren, 51, 306, 309, 572. — evenbroer, 307. — evenzielig, 307. — evenstreecks, 307. — eventier, 307. — falderappie, 149. — fonckeren, 308. — foorts, 308. — formoor, 308. — gaffel, 582. — gammel, 153. — gelte, 208, 572. — Gent, 203. — gnokken, 152. — Holland, 56. — huzaar, 582. — idioom, idiotisme, 56, 311. — klant, 208. — kraam, 49, 371, krenselen, 625. — crepels, 472. — kruipers enz., 313. — love, 472. — lugt, 370, 473. — Maraan, 312, 534, 579. — meie, 313, 575. — meikers, meiwijn, 312, 570. — miegen, 625. — miscellaenwerker, 317. — moderne theologie, 479. — mol, 538. — mortslok, 625. — oeconomie, 148. opwegen, 473. — palanqa, 146, 371. — parmantig, 149. — pas, 312. — piepegaal, 153, 571. — pillegift, 147. — pilote, 312. — plunje, 57. — prachtai, 208. — prachtig, 207. — quikre, 152. — rafelen, 56. — roode republiek, 312, 621. — roog, 626. — sikkom, 208. — scuddecorfsdag (sint Maerten), 473, 579. — scutten (jonge en oude), 313, 579. — slabber, 625. — slagtofferen, 312, 571. — smakken, 56. — spek, 626. — stelle, 56, 264. — succentoer, tardijs, 313. — trucktafel, 313. — tijnckjes, 537. — uhlaan, 582. — verdoen, 574. — verdrinken ('t kind), 147. — Vereenigde staten, 371. — vertuien, 313. — verwaten, 312, 534. — waardschap, 621. — wante, 305, 574. — warschippen, 151, 621. — wentelteef, 312. — zegge, 145.

Wijne (R.), 452.

Z.

Zangwijzen van volksliederen uit het laatst der 18e eeuw, 453.
Zeebergh (A. van), 164, 390.
Zegel op de objecten van handel en weelde, 550. — van Sommelsdijk, 590.
Zotten, 484.
Zoutman (J. A.), 122, 321.
Zuidewijn (Huis te), 599.

MEDEWERKERS.

A.

A., Gesl. ten Cate, 160.
A. (J. C.), De broeder van Jacob Cats, 506.
A. (R.), Steenen kamers, 329.
Alewijn (P. Opperdoes), De geschutgieters Verbruggen, 235.
Amsterdammer (Een), Achter de swaantjes, 121.
Arcadius, Afstammelingen van holl. edelen, 62.
Az., Zoutman, 321. — Unie van Utrecht, 492.

B.

B., Kerkelijk Noordbrabant, 346.
B. (te Utrecht), Kasteelen in de stad Utrecht, 236.
B. (D. M.), Pieter de la Court, 394.
B. (L. Ph. C.), De vader van Jacob Cats, 349.
B. (H. v.), Gesl. Havelaar, 540. — Wapen van Drost enz., 541.
Baan (J. van der), Classicale acta van Tholen, 7. — Hermes of Remeus Pot, 7. Koperen penning, 13. — Kerkelijk Noordbrabant, 28. — Tongval van Noordbeveland, 101. — Medailles op nederl. toonkunstenaars, 141. — Tongval van oostelijk Zuidbeveland, 201. — Portret van een onbekend persoon uit Goes, 249. — Tongval van Walcheren, 262. — Gesl. v. Doelen, 268. — v. Schuler, 315. —

Familie Persant, 316. — Balth. Hydoræus Arnemius, 345. — Gesl. Beeckman, 376. — Wapen v. Heel, 477. — Oudste steden van Nederland, 493. — Mol, 538. — Gesl. v. Dishoeck, 586. — Diamanten bruiloft, 592. — Legaat van Alida Jansd. van Sparwoude, 602. — Slabber, 625. — Nederl. spot- en scheldnamen, 627. — Courtonne, 628.
Beeger (G. W.), Uitgaven van het Geusen Liedboek, 178. — Het offer des Heeren, 346.
Berg, Westerveld, 120.
Biemond (J. C.), Dialect van Brielle, 408.
B. N., Ned. opmerkelijke boekdrukkers- en boekhandelaarsmerken, 131. — Stelle, 266. — De nederl. etser J. L. A. 289. — Palanqa, 371. — Gideon de Wildt, 390. — Mijne emigratie in Duitschland enz., 393. — Portret van een onbekend nederlandsch zeeheld, 400. — E. Beeckman, 433. — Gedenkteeken bij Amstelveen, 434. — Kerk te Bergen, 435. — Kaart van de spaansche armada, 435.
Bodel Nijenhuis, L. G. F. Kerroux, 348.
Boers, Misboeken uit de groote kerk te Goes, 135. — De singende zwaan, 197. — M. v. Loo, 293. — Mr. J. Romswinkel, 295. — Muziekwerken van Nederlanders in de kon. bibl. te Koningsbergen, 353. — Adr. v. Couwenhoven, 359. — Nic. Valet, 404. — Nic. Derosiers, 405. — R. Wijne, 452. — H. Strombergius, 453. — Zonderlinge karakteristiek der toonkunst van sommige volken, 457. — M. Reydewel, 518, — J. Mensinga, 519. — C. C. Reitz. 519.
Bouman (J.), Woorden en spreekwijzen, 152. — Piepegaal, 153. — Aamt, 153, — Het is boter aan de galg gesmeerd, 206. — Kerk te Bergen, 435. — Jenneketooverheks, 637.
Broers (Dr. H. J.), Boeken, handschriften enz., de gebroeders de Witt betreffende, 443, 507.

C.

C. (F.), Aanhaling, 186.
Caland (F.), Grafschriften in kerken, 122. — Gesl. v. Hogendorp, 153. — Gesl. Bogaert, 154. — Gelte, 208. — Predikanten met den naam van Baselius, 229. — Portret van een onbekend persoon uit Goes, 249. — Wapen Minchelsluus, 269. — Klokkenspelen in Nederland, 322. — Muntmeesters, 382. — Gesl. v. Dishoeck, 376. — Gesl. Pasques de Chavonnes, 538. — Piepegaal, 571. — Meie, 575. — Wapen de Vriese, 584. — Geslacht de Beaufort, 584.
Churl (John), Plunje, 57. — Oversticht, 164. — Twee vreemde woorden, 208. — Klant, 208. — Veluwe, 603. — Jenneketooverheks, 633.
C. J., Munt, 124.
Coevorden (J. S. van), Indische gulden, 12. — Penningplaat, 13.

D.

D., Zilveren penning met Gethsemane 332.
D. (J.) / L. Werken over nederl. handel, 27. — Kroes of beker van Viglius van Ayta, 493.
D. N. (V.) Amsterdam: twee ontwerpen, 28. — Oldenbarnevelt, van Crimpen, 61. — Gesl. de Sandra, 214.
Doorninck (J. I. van), Boekverkoopers, boekdrukkers en uitgevers in Nederland, 27. — Hyacint v. Nassau, 163. — Gesl. v. Eusum, 213. — Gesl. v. Doelen, 269. — Gesl. Pannekoek, 431. — Oversticht, 487. — Organisten en orgelmakers te Deventer, 522.
Dussene (Jonker van der), Gesl. Dishoeck, 587.

E.

E. (R.), Verbodene spelen, 351.
E. A. P., Met een kluitje in het riet steken, 151. — Achter de zwaantjes, 387. — Proclamatie v. C. W Visscher, 433. — Hoffman en zijn eereboog, 434 — Draagteekenen van armen, 436. — Grafschrift v. John Cottin, 478. — Sint

Maarten schuddekorfsdag, 473. — Grafschrift, 543. — Meikers, meiwijn, 570. — Meie, 575 — Roode republiek, 621.
Ekama (Dr. C.) Haarlemmermeerboek, 80.
Elsevier, De hoogleeraar Frans v. Schoten, 178. — A. Beeldemaker, 188, 397, — Sus. v. Steenwijck, 188. — Het ontzet van Leiden, door P, v. Veen geschilderd, 189. — P. du Bordieu, 193. — Cornelis Florisz. Schuyt, 252. — D. Baillii, 351. — Collecte van 30 ton gouds voor de vrije uitoefening van den godsdienst, 385. — De predikanten Baselius, 387. — A. v. de Tempel, 398. — Arie de Vois, 399. — Jer. Sweers, 406. — Gezusters de Vogel, 455. — Stadsmuzikanten te Leiden, 520.
Eques, Te warschip gaan, warschippers, 621.

F.

Fock, (Dr. juris B. von Brucken), Baron de Pesters, 61. — Graaf Steengracht, 61. — Familiën de Rode enz., 213. — Gesl. v. Schuler, 316.
Fokker (Adr. A.), Achter de zwaantjes, 387.
Fokker (A. A. G.), Munt, 331. — Koperen penning, 331.
Frederiks (J, G.), Huwelijk van Dudley Carleton, 5. — Portret van een onbekend persoen uit Goes, 250. — Claes Meesz. Boutensteyn, 437 — Een rampspoedige Kees, 438.
Fret (P.), Begraven, 603.

G.

G. (R.), Tongval van het Oldampt, 458.
G. (V.) / D., Zoutman, 321. — Place du roi de Rome te 's Gravenhage, 386.
Geluk J.A.z. (A.), Stelle, 265.
Germain (J. H. de Vidal de St.), Fam. de Vidal de St. Germain, 62.
G, J. Jr. (J. G. de), Gesl. Dinant, 62. — Gesl. Moerkerk. 63. — Wapen de Pauw, 210. — Gesl. v. Lennep, 271. — Wapen v. Wicquefort, 317.
Gouw (J. ter), Vergrooting van Amsterdam, 65. — Volksspelen, 117. — Schilderij van Jan Steen, 134. — Een zonderlinge manier om ouden adel te bewijzen, 157. — Kerk- of Warmoesstraat te Amst., 162. — Vossestraat, 162. — De nieuwe huysen, 162. — Roo-brugghe, 162. — Corn. Boissens, 193. —Ulhooren en Klijn, 199. — De zangeres de Vogel, 199. — Roomschen kerken te Amsterdam, 225. — Oversticht, 228. — Eene vrouw met eene vrouw gehuwd, 328. — 't Anagram van Pers, 392, 555. — Lugt te koop. 473. — Het gedenkteeken bij Amstelveen, 598.
Gouw (J. E. ter), Indische gulden met stempel, 392. — Snaphaan en zweertgen, 551. — Iets voor een prikje koopen, 576. — Jonge en oude scutten, 579. — Marraan, 579. — Zegel van Sommelsdijk, 590. — Bijdrage tot de geschiedenis van 1781, 593. — Spotprent uit het laatst der 18e eeuw, 605.
Graaf (A. C. de), Doodstraf te Amsterdam, 133. — Gesl. de Graaf, 157, 629. — Automaten, 216. — Diamanten bruiloft, 380. — Boekverkoopers, boekdrukkers enz., in Nederland, 496. — Claes Pietersz., 519. — Speellieden te Amsterdam, 521. — Feesten ter gelegenheid van de alliantie van ons land met Frankrijk, 545. — Mr. Jacob Joost en Willem Suckel, 608.

H.

H., Wapen v. Duvenvoorde, 62, 586. — Zangwijzen van volksliederen uit het laatst der 18e eeuw, 453.
H. (A- J.G.), Dialect van Varseveld, 368.
H. (W.), Haan en paard op kerktorens, 440.
Hall (Mr. J. N. van), Pauperhuis te Utrecht, 548.
Heije, Corn. Schuyt, 30. — De singende zwaan, 88. — Zaltbommelsche organisten en klokkenisten, 91. — Macropedius, 93. — Minut-octrooien ingediend bij de staten van Holland, 140, 456. — Drukkers en uitgevers van muziek, 141.

— De 4- en 5stemmige psalmen van Claudyn le Jeune, 194. — H. Santman, 198. — H. v. Munster, 200. — Oude instrumenten en instrumentisten, 356. — J. Burgerhuis, 358. — Organisten te Leiden, 401. — Organisten te Utrecht, 406. — Sweelincks cantiones sacrae, 457. — Opdragten, 519. — Damianus a Goes, 523. — Een verloren theoretisch werk van Sweelinck hervonden, 564.— Klokkengieters, 607.

Hesselink (H. G. Keppel), Gesl. Hesselink, 155.

Hoekstra (Mindert), De onoverwinnelijke vloot, 251.

Honigh (C.), Iets voor een prikje koopen- 476, 575. — Jenneke-tooverheks, 479. — Eerste luchtballon hier te lande, 490. — Leven van Clement Marot, 504. — Antimacassar, 538. — Nikker, 544. — Volksboek van Jan de Plug, 562. — Meikers meiwijn, 570. — Amper, 578. — De raaf en de kraai, 591. — Medaille van P. van Abeele, 603. — Hij staat of hij van Lotje getikt is, 622. — Taalgrenzen, 623. — Voornamen, 623. — Mortslok, 625. — Krenselen en miegen, 625. — Roog, 625.

Horsthuis (J. G.), Evenaren, 309. — Zegel op de objecten van handel en weelde, 550. — Rederijkers blazoenen, 560.

I.

I., Wapen v. Roessing, 432.

J.

J., Gesl. Mos, 61. — De raaf en de kraai, 224. — Munt. 331.

Jonckers (Johs. Hk.), Balth. Hydoraeus Arnemius, 132.

Junior, Wanneer de berg niet tot Mahomed komt, enz., 267, 580.

Jurist (Een), Hij heeft een bezoek van den heer Munk gehad, 625. — Demimonde, 625.

K.

K. Een schartje maken, 151. — Warschippen, 151. — Gnokken, 152.

K. (J, C.), Volksspelen, 6. — Schilderij van Jan Steen, 29. — N, Jarry, 122. J. A. Zoutman, 122. — M. Moons, 122, — Lemaer, 134. — Zegge, 145. — A. v. Zeebergh, 164. — Prachtig, 207. — Monument voor B. Bekker, 290. — Eene pad door eene spin gedood, 477. — Portretten van zangeressen en actrices, 517. — Prent van de schatgravers te Muiden, 518. — van Crumpipen, 551. — Verzameling van portretten tot de vaderl. geschiedenis behoorende, 562, — Proclamatie van C. W. Visscher, 597,

K. (S. F.), Mercator, 131. — Palanqa, 146. — Diamant, 221.

K. (K. H. J.), Holland, 56. — Meikers, 312. — Deventer, 312. — Verwaten, 312. — Roode republiek, 312. — Slagtofferen, 312. — Pilote, 312. — Pas. 312. — Wentelteef, 312. — Doelen, 313. — Vertuien, 313.

Kesteloo (H. M.), Stelle, 265. — Gesl. Hoffer, 316. — Ch. heer van Sweveseele, 603. — Genealogie van de Perre, 633.

Kooiman Az., (K.) Tongval van Andijk, 142, 524. — Woorden te Andijk en in de omstreken in gebruik, 529.

Kousemaker Pz. (J.), Nederl. spot- en scheldnamen, 56. — Stelle, 56. — Smakken. 56. — Ringrijden in Zeeland, 118. — Volksbijgeloof, 222, 627. — Leven van Clement Marot, 441. — Notenspel, 492. Gelte, 572. — Wante, 574. — Drieweechse ommeganck, 582. — Strijd tegen de kermisviering, 595. — Calishoek en 's Heerenhoek, 597. — Jenneke-tooverheks, 637.

Kramm (C.), Aanteekeningen op spreekwoorden, 47. — Portretten van nederl. toonkunstenaars, 92. — Gapers, 119. — Steenen bruggen over rivieren, 162. — Eenige nederl. munten, 165. — Grafschriften, wapenborden, enz., 166. —

Sonmans, 186. — Demaker, 187. — De heilige Cecilia, 191. — Spelling van den naam der stad Gent, 203. — Drieledig fransch vers, 232. — H. de Groot, 236. — Boekverkoopers enz., 245. — Met een zilveren lepel in den mond geboren, 266. — Legerbode, 325. — Mr. A. Fey, 326. — Wassenaar, 327. — Stadsmuzikanten, 355. — Onthaal van prins Maurits te Leiden in 1594, 358. — Sy branden haer aert, enz., 372. — Spring in 't veld en straf in 't veld, 372. — Zoo plat als een mannetjes duit, 373. — Die seyt wat hij wil, die moet ook hooren wat hij niet en wil, 373. — Geloof geen menschen of zij moeten ruig in de handen zijn, 374. — Als het water dicke is zoo gaan de visschen ter bruiloft, 374. — Jan Luyken, 396. — J. E. de Blonay en Nicolai, 403. — Schaatsenrijden, 478.

L.

L., Vereeringen en fooien aan toonkunstenaars, 609. — Octrooien aan uitgevers van muzijk, 610.
L. te B., Gesl. v. Gelre en Ockerse, 213. — Wapen v. de Vrieze enz., 213. — Wapen v. Lycklama à Nijeholt, 213.
Laboranter, Namen van schepen en vaartuigen in het begin der 17e eeuw, 55. — Advertentien van gehoorte enz. in couranten, 131. — Oost- en westindische houtsoorten, 224. — Harddraverijen in Noordholland, 327. — Kaartenmakers, graveurs, glasschrijvers enz., 445, 509. — Boekverkoopers, uitgevers enz. in Nederland, 495. — Geslacht de Graaf, 629.
Laurillard, (E.), Een poedelgooi doen, 53. — De raaf en de kraai, 379. — Geheimschrift, 382. — Populaire natuurkunde, 479. — P. Haack, 506. — De toortsen in den oven leggen, 579. — Eene pad door eene spin gedood, 592. — Roode republiek, 621.
Ledeboer (A. M.), Boekverkoopers, boekdrukkers en uitgevers in Nederland, 16, 73, 125, 168, 239, 278, 333. — Een variant in Balen, Beschr. van Dordrecht, 183. — Joh. Jansonius, 184. — Eene pad door eene spin gedood, 219. — Namen van personen in registers, 283.
Leendertz Wz. (P.), A. C. Oudemans, Bijdrage tot een middel- en oud nederlandsch woordenboek, 36, 93, 361, 412, 461. — Aanteekeningen op spreekwoorden, 48. — Kraam, 49. — Spelling van den naam der stad Gend, 205. — Namen van personen in registers, 285. — De vader van Jacob Cats, 350. — Dirk of Theodorus, 428. — 't Anagram van Pers, 441. — Opwegen, 473. — Van leer trekken, 475. — Kakographie, 475. — Gedichten van P. C. Hooft, 498. — Verwaten, enz. 532. — De toortsen in den oven werpen, 537. — Slagtofferen, 571. — Bricol, 572. — Evenaren. Welluidendheid, 572. — Iets voor een prikje koopen, 576. — Te warschip gaan, waardschap, 621.
Leupe, Opene zee aan den Noordpool, 600.
ll, Roth-Scholz, 28. — Uitgaven van het Geusen Liedboek, 287.
Lubach (D.), De grenzen van het nederduitsche en het waalsche taalgebied, 581.

M.

M., Mijne Emigratie in Duitschland, enz..
M. (F.), van Eyk, 609.
M. (J. H.), J. Lockhart, 505.
M. Kz. (P), Tongval van Hoorn, 298.
Maanen (J. R. van), Huwelijken tusschen naaste bloedverwanten, 272. — Lugt te koop, 370.
Mo., Niemandsvriend, 120. — Gesl. Pannekoek, 210. — Gesl. Utenhove, 214. — Fooien, 223. — Hofnarren, 436. — Draaikooi, enz., 481. — Stadsgekken, 482. — Werken over gekkenfeesten, 483. — Zotten, 484. — Steenen kamers, 486. — Drukfout in F. Mullers Catal. van portretten, 563. — Gesl. v. Westervelt,

590. — Gesl. Moerkerk, 590. — Regtsmagt der eigenaren van stinsen in Friesland, 596. — Mad. Krudener, 596. — Mr. A. Fey, 599. — Huis te Zuidewijn, 599. — Geschiedenis der boekbinderskunst, 604. — Eerste boekverkoopingen in Nederland, 605. — Janiçon, 605. — Geslacht v. Dompselaar, 628. — Overeenkomst van geslachtwapens, 630.
Molenaar, (A. M.), A. C. Oudemans, Sr., Bijdrage tot een middel- en oudnederl. woordenboek, 36, 300.
Muller (Fred.), Lusthof van Momus, 563.

N.

N. (G.), Biljart, 234. — Coupons, 330.
Nil admirari, Gapers, 273. — Jarry, 273. — Zoutman, 321. — M. Moons, 322.
N. N., Deemoedig, 152.
N⁰. 555, Idioom, idiotisme, 56.

O.

O., Mr. H. van Royen, 6. — Zonderlinge familienamen, 203.
O. (v.), Automaten, 219. — Boekverkoopers, enz. in Nederland, 345.
O. (H. M. C. v.), Familienamen van nietadellijken, 203. — Eene pad door eene spin gedood, 220. — Calishoek, 326. — Middelen van bestaan, 327. — Coupons, 485. — Steenen kamers, 486. — Legerbode, 488. — Boekverkoopers, uitgevers enz. in Nederland, 494. — Regtspleging van Karel den Stouten, 598.
Oosterzee, (H. M. C. van), Dirk Marcusz. de Ruyter, 5. — Het is boter aan de galg, 207. — Britta Beyer, 548. — De toortsen in den oven werpen, 519.

P.

P. (Dr.), Pillegift en 't kynt verdrincken 147.
P. (v.), Gesl. Jamin, 63.

Q.

Quiescendo, Walen kerk te Nijmegen, 161.

R.

R., Gesl. Fabricius, 317. — Gesl. v. Hoeclum, 316. — Familiewapens gevraagd, 316. — Wapen v. Crinière, 316. Wapen du Cellié, 432. — Gesl. Mogen 432. — Gesl. Bolman, 432.
R. (Th.), Oeconomie, 148. — Falderappie, 149. — Parmantig, 149. — Dammee, 149.
Rieu (W. N, du), Vuurhaardsteenen, 8.
Roos (G. P.), De huik naar den wind hangen, 147. — Quikre, 152. — Stelle, 266. — Werken over nederl. handel, 346. — Namen van schepen, 371. — Kraam, 371. — Utenhove 376. — Dirk of Theodorus, 427. - Crepels, 472. - Love, 472. — Tijnckjes, 537. — Verdoen, 574. — Baggeren, 574.
Rooster (J. H.), Oost- en westindische houtsoorten, 544.

S.

S. Arnoldus de Fine, 291. — Claude Bernard, 296.
Schoock (Mr. W. F), Uhlaan en huzaar, 582.
Schorer (Mr. E. P.), Gesl. Boogaert, 431.
Sivré (J. B.), Westgeld, 551. - Gaffel, 582.
Smits (J. J.), Kerstzangen, 183.
Snouckaert v. Schauburg (A. C.), Duivenvoorde, 314. — Geslachtwapen met drie ossenkoppen, 432.
Sontendam (Mr. J.), Wapen v. Wicquefort, 583.
Steketee Jz. (A.), Uurwerk te Goes, 611.
S. v. S. (A. C.), Indische gulden, 278.

V.

V.. St. Helena medaille, 15.
Vl. (v.), Kraam, 49.
Vorsterman van Oijen (A. A.), Gesl. Hoffer, 62. — Gesl. van Oijen, 63. — Geslacht- en wapenkundigen, 212, 268.
Vorsterman van Oijen (G. A.), E. Beeckman, 274.

Vries Az. (A. D. de), Kerk te Bergen, 275. — Proclamatie van C. W. Visscher, 275. — Gedenkteeken bij Amstelveen, 275.
Vries Jzn. (Jo. de), Medaille genootschap O. G. L., 13. — Medaille op 't volbouwde stadhuis te Amsterdam met de beurs, 13. — Pro libertate, arte et amicitia, 14. — Societeit, Gesticht door liefde 167. — Medaille ter eere van Caj. Machiavelli, 167. — Medaille van P. v. Abeele, 391. — Molenaars-gild-penning, 552.

W.

W. (J.), Uit het land der hannekemaaiers 553.
Wansink, Een poedelgooi doen, 266. — Bricol, 309. — Evenaren, 310. — Idioom, 311.
Winkler (Johan), Zingen op St. Maarten, 1. — Evenaren, 57. — Volkspelen, 117. — D. Fabricius, 121. — Zegge, 145. — Stelle, 264. — Sympathetische geneeswijze, 271. — De grenzen van het nederduitsche en waalsche taalgebied, 429. — Nederduitsche namen voor uitheemsche plaatsen, 611. — Amper, 624. — Spek, 626.
Wijck (Jhr. A. L. F. T. v. d.), Kwartieren van van Pallandt en van Haersolte, 633.

X.

X. X. Fransche refugiés in Friesland, 440. — Lucifers, 440. — Modes en modeplaatjes, 440. — Moderne theologie, 479.

IJ.

IJsselsteyn (Dr. juris Leonard v.), David en Goliath, 332.

Z.

Z., Gesl. Utenhove, 58. — Pasques de Chavonnes, 156. — Staatkunde van het kerkenzakje, 233. — Gesl. v. Cattenburch, 313. — Fam. Leyendekker, 540. — Enkhuizer geslachten, 540. — Wapen Wijers, 540. — Wapen du Cellié, 628.

—

— ? — Familie Jonknickel, 317.
* * * Eene oude friesche kronijk, 556.

LEES- SCHRIJF- EN DRUKFOUTEN.

In deel XX.

Bl.	574	regel	10	v. b.	*staat*	ook	*lees*	ok
〃	〃	〃	15	〃	〃	En as 'n over z'n toestand naêdocht	*lees*:	En as 'n tot inzigt 'ekomme was.
〃	〃	〃	12	v. o.	〃	mi(r)	*lees*	me(r)
〃	〃	〃	5	〃	〃	an[1]	〃	an[15]
〃	588	〃	11	〃	〃	Bandous	〃	Baudous.

In deel XXI.

Bl.	6	regel	5	v. b.	*staat*	Karletou	*lees*	Karleton
〃	〃	〃	8 en 12	〃	〃	Frochmorton	〃	Trochmorton
〃	48	〃	13	〃	〃	niet eens in deze	〃	niet eens zijn, is deze
〃	49	〃	11	〃	〃	er zijn	〃	er zijn er
〃	144	〃	7	〃	〃	eerük	〃	eerlik
〃	145	〃	5	〃	〃	mengen	〃	meugen
〃	262	〃	6	〃	〃	deugebragt	〃	deugebrogt
〃	〃	〃	10	〃	〃	geen	〃	geen mens
〃	〃	〃	6	v. o.	〃	Mi(r)	〃	Mê
〃	〃	〃	5	〃	〃	besten	〃	beste
〃	〃	〃	2	〃	〃	wantet	〃	want 't
〃	263	〃	1	〃	〃	gevonde	〃	gevonden is
〃	〃	〃	2	〃	〃	t'oore	〃	t' ooren
〃	〃	〃	5	〃	〃	beteekende	〃	beteikende
〃	〃	〃	8	〃	〃	bute verzochten-kommе	〃	buten-verzochte 'n-kommen.
〃	〃	〃	10	〃	〃	ael	〃	aol
〃	〃	〃	12	〃	〃	oere	〃	oeren
〃	〃	〃	14	〃	〃	altie-aal	〃	aoltie-aol
〃	〃	〃	16	〃	〃	verlooren	〃	verloore
〃	〃	〃	6	〃	〃	Verki	〃	Verke
〃	290	onder regel 22 v. b. bij te voegen B. N.						
〃	314	regel	8	v. b.	*staat*	1738	*lees*	1638
〃	363	〃	13	»	〃	julij	〃	augustus
〃	384	onder regel 20 v. b. bij te voegen E. LAURILLARD.						
〃	394	boven regel 8 v. b. bij te voegen VRAGEN.						

Omslag n⁰. 1 bl. 2 regel 6 v. o. *staat* Hederich *lees* Hedwich
〃 n⁰. 4 〃 2 〃 5 〃 〃 Herman 〃 Hermanus.